Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog-és Államtudomány Kar
Doktori Iskola

RENDTÖRVÉNYEK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Különös tekintettel az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény anyagi és eljárásjogi elemzésére a Budapesti Királyi Törvényszéken kialakult bírói gyakorlaton keresztül

Doktori disszertáció

Szerző: Kupiné dr. Drócsa Izabella

Témavezető: Prof. Dr. Horváth Attila

Budapest 2021

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS: A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKOLTSÁGA ÉS AZ ALKALMAZOTT MÓDSZERTAN 5

2. A POLITIKAI BŰNCSELEKMÉNY DOGMATIKAI MEGHATÁROZÁSÁRA IRÁNYULÓ KÍSÉRLETEK ÉS ANNAK SZABÁLYOZÁSA A XIX. ÉS A XX. SZÁZADBAN 10

2.1: A jogtudományban megjelenő elméletek az államellenes bűncselekmények meghatározásával kapcsolatban 10

2.2.: Az államellenes bűncselekmények szabályozása a *Csemegi-kódexben* és a büntetőtörvénykönyv erodálódása a XX. században 19

2.3.: Nemzetközi kitekintés 26

3.: A RENDTÖRVÉNYEK JOGI ELŐZMÉNYE: A KIRÁLY MEGSÉRTÉSÉRŐL ÉS A KIRÁLYSÁG INTÉZMÉNYÉNEK MEGTÁMADÁSÁRÓL SZÓLÓ 1913. ÉVI XXXIV. TÖRVÉNY ANYAGI ÉS ELJÁRÁSJOGI ELEMZÉSE (KMS.) 47

3.1.: A Csemegi-kódex és más büntetőjogi törvények egymáshoz való viszonya 1914 előtt 47

3.2.: A Kms. megalkotásának történelmi és politikai háttere 48

3.3.: A törvény rendszere és az azzal kapcsolatban megjelenő jogi álláspontok 52

3.4.: A királysértés törvényi tényállása 54

3.5.: a királyság intézményének megszüntetésére irányuló mozgalom kriminalizálása 61

3.6.: Módosítások a politikai perekben alkalmazott büntetőeljárásban 66

3.7.: A Kms. hatályának kérdése és alkalmazása a két világháború közti korszakban 68

4.: AZ ELSŐ RENDTÖRVÉNY: A NÉPKÖZTÁRSASÁGI ÁLLAMFORMA VÉDELMÉRŐL SZÓLÓ 1919. ÉVI XI. NÉPTÖRVÉNY 70

4.1.: Alkotmányjogi változások Magyarországon 1918-ban, a rendtörvény bevezetésének szükségessége, valamint a jogforrási hierarchiában való elhelyezése 70

4.2.: A néptörvény elemzése 71

4.2.1: Az államfelforgatás alapesetének törvényi tényállása 71

4.2.2.: A minősített eset, mint delictum komplexum 76

4.2.3.: Az államfelforgatás bűntettéhez kapcsolódó, a nyilvánosság előtt elkövetett deliktumok köre 77

4.2.4.: Büntethetőséget megszüntető okok rendszere a törvényben 78
4.2.5: A feljelentési kötelezettség elmulasztása, mint vétség 80
4.2.6.: A néptörvény büntetési rendszere 81
4.2.7.: Az államfelforgatási perekre vonatkozó eljárási szabályok és a rendtörvény személyi és területi hatálya 85
4.2.8.: A *Csemegi-kódex* rendelkezéseinek hatályon kívül helyezésének értelmezése az 1919. évi XI. törvény fényében 86
4.3.: A népköztársasági államforma megdöntésére irányuló bűncselekmény: a Népszava ostroma 87
4.3.1.: Politikai és jogi előzmények 87
4.3.2.: A történeti tényállás 89
4.3.3.: Az eljárás megindítása és a nyomozati szakasz 90
4.3.4.: A törvényi tényállás megállapítása 94
4.3.5.: A büntetőeljárás zavartalan lefolyását gátló politikai tényezők 95
4.3.6.: A büntetőeljárás megszüntetése 97
5.: A HORTHY-KORSZAK RENDTÖRVÉNYE: AZ ÁLLAMI ÉS TÁRSADALMI REND HATÁLYOSABB VÉDELMÉRŐL SZÓLÓ 1921. ÉVI III. TÖRVÉNY (ÁTV.) 99
5.1.: A rendtörvény megalkotását kísérő politikai és jogi vélemények 99
5.1.1.: A rendtörvény szükségességével kapcsolatos tárgyalások a törvényhozásban 102
5.1.2.: Az Angyal-Rakovszky vita 105
5.1.3.: A korszak büntetőjogászainak a rendtörvénnyel kapcsolatos érvei és ellenérvei 108
5.1.4.: Az Átv. megítélése a második világháborút követően 111
5.2.: Az Átv. törvényi tényállásainak rendszere és az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló bűntettek és vétségek jogi tárgya 115
5.2.1.: A rendtörvényben szabályozott bűntettek 115
5.2.2.: Az államfelforgatás jogi tárgyának elemzése 116
5.2.3.: A rendtörvény jogi tárgyával kapcsolatos politikai álláspontok 122
5.3.: Az államfelforgatás alapesete 124

5.3.1.: A mozgalom és a szervezkedés definiálása a korszak szakirodalma alapján és azok megjelenési formái a két világháború közötti bírói gyakorlatban 125
5.3.2.: Az elkövetési magatartások és azok elhatárolása 155
5.3.3.: Az erőszakos elkövetési mód problematikája 165
5.3.4: Az államfelforgatás minősített esetei 170
5.4.: Az államfelforgatás deliktumához kapcsolódó bűncselekmények 177
5.4.1.: A feljelentési kötelezettség elmulasztása 177
5.4.2.: Az államfelforgatásra irányuló izgatás vétsége 179
5.4.3.: Az államfelforgatásra irányuló egyenes felhívás 186
5.4.4.: Az antimilitarista izgatás 189
5.4.5.: A büntethetőséget kizáró okok rendszere 195
5.5.: A magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló bűntettek és vétségek 200
5.5.1.: A bűncselekmény kör szükségességét támogató és ellenző álláspontok 203
5.5.2.: A nemzetrágalmazás és a nemzetgyalázás közös szabályai 207
5.5.3.: A nemzetrágalmazás törvényi tényállása 215
5.5.4.: A nemzetgyalázásra vonatkozó különös szabályok 228
5.6.: A rendtörvény büntetési rendszere 230
5.7.: A rendtörvény alapján indított politikai perek eljárásjogi szabályai 236
5.7.1.: A bíróságok hatásköre és a tárgyalási szakasz közös jellemzői 237
5.7.2.: A terhelt távollétében lefolytatható büntetőeljárás 246
5.7.3.: A statárium alkalmazásának lehetősége 256
5.8.: A rendtörvény hatálybalépésével kapcsolatos értelmezések 263
6. Összegzés 265
7. Függelék 278
8. Felhasznált irodalom 285
9. Internetes források 310
10. Levéltári források 312

11. KORABELI SAJTÓ 315
12. JOGFORRÁSOK 319
12.1.: Törvények 319
12. 2.: Rendeletek 320
12.3.:Jogszabálygyűjtemények 321
12.4.: Döntvénytárak 322
13. RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE 324
13.1.: Jogszabály rövidítések 324
13.2.: Pártok és szervezetek rövidítése 324

1. BEVEZETÉS: A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKOLTSÁGA ÉS AZ ALKALMAZOTT MÓDSZERTAN

Doktori értekezésemben a két világháború közötti büntetőjog történetének egy rendkívül vitatott, tudományosan azonban kevésbé vizsgált területét igyekszem bemutatni. Kutatásaim arra irányultak, hogy feltérképezzem azokat a jogi szabályozásokat, amelyekkel az első világháború utáni Magyarország – az államformájának megváltoztatását/visszaállítását követően – miképpen próbálta megvédeni, ezáltal pedig megerősíteni alkotmányos rendjét. E probléma megoldását a jogalkotó az ún. rendtörvények megalkotásán keresztül orvosolta.

Napjainkban már nem lehet pontosan megállapítani, vajon a jogszabályok megalkotói, vagy az ezen jogszabályok elfogadása ellen tiltakozó vagy azt támogató politikusok, jogtudósok vitája során kialakult „*gúnynévnek*" tekinthető-e a disszertáció címében szereplő kifejezés. Ezért a dolgozatom egyik célja annak a jogi problémának a feltérképezése, hogy a rendtörvény mennyire tekinthető egy önálló, a többi büntető törvénytől elkülönülő, önálló dogmatikai sajátosságokkal bíró szabályozásnak, vagy csak egy ország alkotmányos és politikai válságára adott egyszeri és gyors reakcióról beszélhetünk.

A kutatómunka elvégzése komoly kihívást jelentett tekintettel arra, hogy az 1945 utáni marxista történetírás kizárólag a kommunista ideológiának megfelelően elemezte az államellenes bűncselekmények szabályozását, így a rendtörvényekben kizárólag a „*munkásmozgalom elnyomását*" vélte felfedezni. Ez a bélyeg különösképpen a Horthy-korszakra égett rá, így a XX. század első felének büntetőjogi fejlődésével kapcsolatban számos kérdés megválaszolatlan maradt. Milyen hatással volt a Tanácsköztársaság a büntetőjogra? A két világháború között valóban tartani kellett a „*vörös veszedelemtől*?" Szükséges volt-e a rendtörvények megalkotása? Vajon független volt a magyar igazságszolgáltatás, vagy a politikai perekkel egyszerűen csak az ellenzéket akarták elhallgattatni? Végül pedig az egyik legfontosabb jogi dilemma: hogyan tudja garantálni az állam a saját alkotmányos rendszerének védelmét úgy, hogy közben ne sérüljenek az állampolgárok alapvető jogai. Disszertációmban többek között ezekre a kérdésekre kerestem a választ.

A kutatási téma összetettsége folytán fontosnak tartom bemutatni, hogy a rendelkezésemre álló forrásokat milyen módszertan szerint dolgoztam fel.

Az első rész egy elméleti bevezető arról, hogy a XX. században miképpen próbálták meg a jogtudósok definiálni az államellenes bűncselekményeket, milyen tudományos irányváltás valósult meg a büntetőjogon belül, illetve, hogy mik voltak azok a történelmi

események, amelyek miatt egyre többen szót emeltek e bűncselekményi kör reformja mellett. E témával kapcsolatban olyan francia szerzők foglalkoztak a témával, mint *Polydore Fabrequettes* és *André Lévi-Bruhl.* Magyar részről érdemes kiemelni *Balogh Jenő, Lengyel Aurél, Angyal Pál, Finkey Ferenc, Tarnai János, Bárd János, Perjéssy Mihály, Erdősy Emil* és *Nagy Ferenc* elméleti munkáit. Azonban nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy 1945 után az államellenes bűncselekményekkel kapcsolatos elméleti polémiák ismételten előtérbe kerültek a tudományos világban azzal a céllal, hogy jogalapot biztosítsanak a diktatúrát megalapozó koncepciós pereknek. Ebben a szellemben publikált többek között *Olti Vilmos, Horváth Tibor* és *Barna Péter.* Bár a disszertációm nem foglalkozik a második világháborút követő korszakkal, a teljesség kedvéért mégis fontosnak tartottam a politikai deliktumokkal kapcsolatos elméleti megközelítéseket a rendszerváltásig bemutatni. A jogtörténeti áttekintést követően pedig kitérek arra is, hogy a tudományos irányváltások, a XX. század nyitányát jelentő első világháború, és az azt követő anarchikus állapotok milyen hatást gyakoroltak nemzetközi szinten is.

Mivel az értekezés ezt követő részének a döntő többsége jogszabályelemzéssel kapcsolatos, érdemes bemutatni annak fő szempontjait. Tekintettel arra, hogy a politikai bűntettek újraszabályozására mindig valamilyen belpolitikai eseményt követően került sor, megkerülhetetlennek tartottam ezek ismertetését, hiszen jogilag ezek is releváns körülményeknek tekinthetőek. Meglátásom szerint ugyanis egy törvény vizsgálata nem csupán a jogalkotó által megszövegezett, majd a törvényhozó hatalom által elfogadott normaszöveg absztrakt értelmezéséből áll, hanem figyelembe kell venni azt a történelmi közeget, valamint a korszak azon kihívásait, amelyekre a jogalkotással felruházott szervek ily módon reagáltak. Csak ennek fényében lehet egy jogszabály szükségességét megítélni. Ezeknek a történéseknek a feltárására az adott korszakkal foglalkozó olyan történészek műveit hívtam segítségül, mint *Gratz Gusztáv, Pölöskei Ferenc, Romsics Ignác, Ormos Mária, Püski Levente, Ablonczy Balázs, Hatos Pál, Paksa Rudolf, Paksy Zoltán, Kovács Tamás, Máthé Áron.* Emellett a lábjegyzetekben a téma szempontjából fontos jogászok, politikusok, elítéltek életét, munkásságát feldolgozó önéletrajzi művek, lexikonok is szerepelnek, melyeknek részletes feldolgozása nem képezte a kutatómunka részét, azonban a bibliográfiában való megemlítésük lehetőséget nyújt a témában való elmélyülésre. Megemlíteném továbbá *Bölöny József, Hubai László: Magyarország kormányai 1848-1992* című könyvét, amely kronológiai sorrendben tartalmazza a XIX. és a XX. században hivatalban lévő kabineteket és azok tagjait. A pontos időrendiségre való tekintettel a fenti mű többször idézésre kerül.

A jogszabály alkotási folyamat szükségszerűen együtt jár a parlamenti/nemzetgyűlési vitával, ezért azok részletes ismertetése szintén megkerülhetetlen feladat volt, hiszen rajta keresztül megismerhetőek azok a támogató és ellenző vélemények, aggályok, amelyek végigkísérték a rendtörvények elfogadását. A javaslatok szövegének az indokolásából pedig a jogalkotói szándékot lehet részletesen megismerni. Ezek a források az Országgyűlési Könyvtárban lévő *Országgyűlési/Nemzetgyűlési Naplókból*, valamint a hozzájuk kapcsolódó *Irományokból* kellő részletességgel megismerhetőek. Hasonló a helyzet a büntetőjogászok publicisztikáival, és tudományos folyóiratokban megjelenő elemzéseikkel, hiszen a praktizáló jogászok között is heves vitákat eredményezett az államellenes bűncselekmények szabályozásának a kérdése. Ilyen jellegű írásokat jelentett meg többek között *Doleschall Alfréd, Vámbéry Rusztem, Angyal Pál, Szőke András, Heller Erik, Perjéssy Mihály, Berend Béla.*

Külön csoportként említeném meg a visszaemlékezések forrásként való felhasználását, amelyek a disszertáció harmadik fejezetében, a népköztársasági időszakkal kapcsolatban kerülnek előtérbe. Ennek oka, hogy az 1919-es események még a mai napig sem tisztázottak teljes mértékben, így a *népköztársaság védelméről szóló 1919. évi XI. néptörvény* alapján indított büntetőeljáráshoz – amit a Népszava ostroma néven elhíresült bűncselekmény miatt indítottak el – felhasználtam a Berinkey-kormány minisztereinek és *Károlyi Mihálynak* a visszaemlékezéseit az eseménysor minél hitelesebb rekonstruálása érdekében. Az említett művek feldolgozásánál a leíró jellegen kívül figyelembe kellett vennem azt a körülményt, hogy a szerzők utólag már nem minden esetben ragaszkodtak a valósághoz, így könyveiket kellő forráskritikával, adott esetben állításaikat ütköztetve mutatom be.

A büntetőtörvények dogmatikai elemzésénél megkerülhetetlennek számít *Angyal Pál* életműve: a *Magyar büntetőjog kézikönyve* címet viselő sorozata lényegében 1945-ig bemutatja a hatályban lévő jogszabályokat, emellett számos anyagi jogi és eljárásjogi tankönyve útmutatóul szolgált a rendtörvények értelmezésénél. *Angyal* mellett *Perjéssy Mihály* is írt egy tanulmányt, később pedig egy monográfiát a Horthy-korszak rendtörvényéről. E témakörrel foglalkozott továbbá *Finkey Ferenc, Degré Miklós*, és *Heller Erik*. A rendtörvények értelmezésével kapcsolatos ellentmondások feloldása érdekében a Kúria joggyakorlatát hívtam segítségül. A rendtörvényeknek a dogmatikai elemzésénél fontosnak tartottam, hogy ne csupán a két világháború között kiadott szakkönyveknek megfelelő dogmatika legyen a kiindulópont, hanem az ott olvasott szabályok mellett figyelembe vettem a jelenleg hatályos büntetőtörvénykönyv általános részét is azzal a céllal, hogy a vizsgálat során figyelembe veendő jogi szempontokat kibővítsem. Ezért használtam fel

több alkalommal *Belovics Ervin, Gellér Balázs, Nagy Ferenc* és *Tóth Mihály*, valamint *Gellér Balázs és Ambrus István* által írt, a büntetőjog általános részi dogmatikáját taglaló tankönyveket.

A disszertáció írása során igyekeztem azon követelménynek is eleget tenni, hogy bemutassam az államellenes bűncselekmények és az alkotmányjog összekapcsolódását. Bár e téma teljes körű feltérképezése egy önálló kutatómunkát igényelne, a főszövegben és a lábjegyzetekben többször utalok az akkor hatályos alkotmányjogra is, tágabb kontextusba helyezve ezáltal a rendtörvények értelmezését és a közjogi rendszerbe való elhelyezését. E körben segítségemre voltak a korabeli jogtudósok, mint *Tomcsányi Móric, Csekey István*, míg napjainkban *Szabó István* és *Hollósi Gábor* foglalkozott a két világháború közti időszak alkotmányos kérdéseivel. Hasonló módon kezeltem a rendtörvényeknek a más büntetőjogi törvényekhez való viszonyát, különös tekintettel a *Csemegi-kódexre*, a *becsület védelméről szóló XLI. törvényre,* valamint a *sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvényre*.

A módszertan kapcsán a másik kifejtendő kérdés a levéltári források használata. Doktori értekezésem a két világháború közötti bírói gyakorlatot mutatja be, melynek dokumentumai a *Budapest Főváros Levéltárában* találhatóak meg. Figyelembe véve azt a körülményt, hogy 1921 és 1939 között több száz ítélet született politikai bűncselekmények miatt, teljes mértékben feldolgozni ezt a két évtizedet egy disszertáció keretén belül nem lehetséges, így e tekintetben fontos volt a kutatási téma szűkítése. Ezen követelménynek eleget téve a pereket a kriminalizált politikai szervezkedések alapján csoportosítva, arányosan mutatom be, amelynek során figyelemmel voltam arra is, hogy a korszak precedens értékű büntetőeljárásai kiemelt hangsúlyt kapjanak. Az eljárásokkal összefüggésben a kutatásaimat kiegészítettem a *Politikatörténeti Intézet Levéltárában* található anyagokkal.

Az elsődleges dokumentumok esetleges hiányosságainak pótlása végett a korabeli sajtót is felhasználtam, ugyanis ott nem csupán a korábbiakban említett jogászi publikációk kaptak helyet, hanem a politikai perekről szóló beszámolók, riportok is. Mivel ezeket az eljárásokat igen nagy médiavisszhang kísérte, amelyek hajlamosak voltak különböző nézőpontból bemutatni az eseményeket, kiemelt feladatomnak tekintettem minél több napilap írásait bemutatni, így a hivatkozások között megtalálhatóak *Az Est*, a *Népszava*, a *Pesti Hírlap*, a *Budapesti Hírlap*, és a *8 Órai Újság* tudósításai is.

Magyarázatot igényel a disszertáció ötödik fejezetének 5.5. számú alfejezete, ami a nemzetrágalmazás törvényi tényállását és annak bírói gyakorlatát mutatja be. Ahhoz, hogy jogtörténészként megítélhető legyen a tényállásszerűség ezekben az ügyekben, külön vizsgálat tárgyává kellett tennem az elkövetési magatartásokat, vajon a terheltek valóban

rágalmazást követtek el, vagy a véleménynyilvánítási szabadságukkal éltek. A kérdés megválaszolására a kriminalizált állításokat összevetettem a Horthy-korszakot tárgyaló történészi monográfiákban lévő tényekkel. Ezáltal pontosan megállapíthatóvá váltak a vád alá helyezett kijelentések valóságtartalmai. Tekintettel arra, hogy ezeket a cselekményeket külföldi székhelyű magyar sajtótermékekben realizálták, ezek a lapok is a vizsgálódásaim tárgyát képezték: ilyen volt többek között a *Californiai Magyarság*, a *Bécsi Magyar Újság*, a *Magyar Tribune* vagy a *Keleti Újság*.

Zárásképpen kifejezném azon meglátásomat, hogy a két világháború közti rendtörvények vizsgálatán keresztül egy olyan kevésbé ismert aspektusa ismerhető meg a büntetőjog jogtörténetének, ami ahhoz is segítséget nyújt, hogy a jövőben a történelmi korszakról alkotott képet is árnyalni tudjuk.

2. A POLITIKAI BŰNCSELEKMÉNY DOGMATIKAI MEGHATÁROZÁSÁRA IRÁNYULÓ KÍSÉRLETEK ÉS ANNAK SZABÁLYOZÁSA A XIX. ÉS A XX. SZÁZADBAN

2.1: A jogtudományban megjelenő elméletek az államellenes bűncselekmények meghatározásával kapcsolatban

A politikai deliktumnak a közönséges bűncselekménytől való megkülönböztetése a büntetőjog tudományának egyik komoly, vitatott problémája,[1] ezért egységes definíció megalkotására még a mai napig sem került sor.[2] Ettől függetlenül a jogtörténeti fejlődésben egyértelműen megállapítható, hogy már a XIX. században megalkotott büntetőtörvénykönyvekben kifejezésre juttatta a jogalkotó e bűncselekményi körnek a védett jogtárgyra való veszélyességét azáltal, hogy a különös rész első fejezetében határozta meg őket.[3] Így megállapítható: mivel e bűntetteknél meghatározott jogi tárgy mint védendő érték jelentős mértékben függött az adott történelmi korszaktól és társadalmi berendezkedéstől, ezért annak tartalmát mindig az állam aktuális fogalma és felépítése határozza meg.[4] Ezen körülmény miatt szokás a mai napig az államellenes bűncselekményekhez a „*politikai*" jelzőt hozzácsatolni.[5] E bűntettekkel kapcsolatban megállapítható továbbá, hogy bár az államellenes és a politikai bűncselekményeket általában egymás szinonimájaként használjuk, a politikai jelző sokszor elő sem fordul a törvényekben. Ettől függetlenül azonban a *Csemegi-kódexben*[6] jelen voltak azok a szabályok, amelyek arra utaltak, hogy az állam elleni bűncselekmények egyszersmind politikaiak is, ennélfogva rendkívül súlyos hatást gyakorolhatnak a

---

[1] ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve 7. kötet: Felségsértés, királykérdés, hűtlenség, lázadás, a hatóságok büntetőjogi védelme*, Budapest, Atheneum, 1930, 6., Henry LÉVI- BRUHL: Les délits politiques. Reserches d'une définition, *Revue francaise de sociologie*, 1964, 5., 131.

[2] A hatályos jogi szabályozásban konszenzus alakult ki a tekintetben, hogy ezek a bűncselekmények „*továbbra is az egyik társadalomra legveszélyesebb bűncselekménycsoportot képezik*," melynek célja az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása. BELOVICS Ervin, MOLNÁR Gábor, SINKU Pál: *Büntetőjog, Különös rész*, ötödik hatályosított kiadás, Budapest, HVG Kiadó, 2016, 377.

[3] Ez alól kivételt képezett az 1843. évi büntető törvényjavaslat. FAYER László (szerk.): *Az 1843-iki Büntetőjogi javasatok anyaggyűjteménye,* I-IV. kötet Budapest, MTA, 1896-1902.
vö.: LÉVI-BRUHL i. m. 131.

[4] BARNA Attila: *Az állam elleni bűncselekmények szabályozása a 19. századi Magyarországon, különös tekintettel a bűntettekről és vétségekről szóló 1878. évi 5. törvénycikk előzményeire és megalkotására,* Győr, UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft. 2015, 13.

[5] POLT Péter (szerk.): *Új Btk. kommentár*, 5. kötet, Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó, 2013, 67.

[6] LŐW Tóbiás (szerk.): *A magyar büntető törvénykönyv a bűntettekről és vétségekről (1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. I-II. kötet,* Budapest, Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság, 1880., MEZEY Barna: „A föltétlen igazság és a társadalom fenntartásának érdeke.": Az első magyar büntetőtörvénykönyv, In: HORVÁTH Attila (szerk.): *Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulójára*, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020, 39-46.

társadalomra: például a 7. § által meghatározott időbeli hatály szerint e törvény rendelkezései akkor is alkalmazhatóak, ha az illető az I., IV., IX. fejezetbe foglalt bűncselekmények[7] elkövetése miatt a magyar állam területén kívül már egyszer elítélték, és az ellene kiszabott büntetését letöltötte, bizonyítékként szolgált továbbá az államfogház büntetési nem bevezetése,[8] amelyet a miniszteri indokolás szerint a politikai deliktumok elleni szankcióként vettek fel a kódex rendelkezései közé.[9] Fontos azonban kiemelni *Finkey Ferenc*[10] koronaügyész-helyettes, későbbi kúriai tanácselnök véleményét is, aki viszont teljesen ellentétes álláspontot fogalmazott meg ezzel az elnevezéssel kapcsolatban: ő kifejezetten amellett érvelt, hogy a politikai bűncselekmény nem mindig azonos az államellenes bűntettek körével. Szerinte minden politikai bűncselekmény az állam ellen irányul, de ez utóbbi cselekmények nem minden esetben politikaiak.[11]

A nemzetközi és a hazai jogirodalomban több, egymástól eltérő fogalomalkotásra is sor került a XIX. és a XX. század folyamán,[12] amelyeket megvizsgálva megállapítható, hogy három, a büntetőjog általános részében lévő definíciót mindegyik elméleti megközelítésben felhasználtak: ezek a jogi tárgy, a motívum, és a célzat problémaköre ezeknél a bűncselekményi alakzatoknál.[13]

E bűncselekményi körnek a szubjektív megközelítése szerint politikai deliktum az, amelyet az állami és társadalmi rend megváltoztatásának céljából követnek el.[14] Tehát az államellenes bűntettek esetében elsősorban a motívum és a célzat vizsgálata a meghatározó. Ez az irányzat azonban a század első felében nem vált általánossá Magyarországon, sőt több büntetőjogász kritikával is illette ezt az álláspontot: megemlíthető többek között *Finkey*

---

[7] A büntetőkódex ezen fejezetei azon államellenes bűncselekményeket szabályozták, mint a felségsértés, a király, a királyi ház tagjainak bántalmazása és megsértése, a hűtlenség és a lázadás. A 7. § időbeli hatálya alá tartozott a IX. fejezetben meghatározott pénzhamisítás, amennyiben azt külföldön követték el, azonban tekintettel arra, hogy az nem politikai deliktum, nem került be a főszövegbe.

[8] LŐRINCZ József, NAGY Ferenc: *Börtönügy Magyarországon,* Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, 1997, 34., SZÖLLŐSY Oszkár: *Magyar börtönügy. A szabadságvesztésbüntetések végrehajtása*, Budapest, Magánkiadás, 1930, 215., LŐRINCZ József, MEZEY Barna: *A magyar börtönügy története*, Budapest, Dialóg Campus, 2019, 22-23., JUHÁSZ Andrea: A párviadal vétsége és az államfogház-büntetés a Csemegi-kódex szabályozásának tükrében, *De iurisprudentia et iure publico*, 2014, 8/2, 6-9.

[9] *Képviselőházi irományok* 1875, V. kötet, Budapest, Schlesinger és Wohlauer, 1876, 167., FINKEY Ferenc: *A politikai bűncselekmények és a büntető törvénykönyv*, Budapest, MTA, 1927., 4-5.

[10] MADARASSY-MOLNÁR Máté: Hit-Tudás-Alázat, 60 éve hunyt el Finkey Ferenc, *Iustum Aequum Salutare*, 2008, 4/4, 239-244., HORVÁTH Tibor: Finkey Ferenc emlékére, *Jogtörténeti Szemle*, 2006, 8/2, 77-81.

[11] FINKEY i. m. 13.

[12] BARNA Attila i. m. 14.

[13] SZŰCS János: A készülő büntetőkódex és a politikai bűncselekmények, *Jogtudomány Közlöny*, 1947, 2/19-20, 300., HELLER Erik: *Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvény ismertetése*, Budapest, Az Ügyvédek Lapjának Kiadása, 1922, 4-5.

[14] BARNA Attila i. m. 14, FINKEY i. m. 6., ERDŐSY Emil, FÖLDVÁRI József, TÓTH Mihály: *Magyar büntetőjog, Különös rész*, Budapest, Osiris, 2007, 23-24., BARNA Péter: *Az állam belső biztonsága elleni bűntettek*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Tankönyvkiadó, 1958, 26.

Ferenc aki szerint így gyakorlatilag bármilyen bűncselekmény lehet politikai, hiszen nincs olyan tett, amelyet ilyen jellegű indítékból ne lehetne elkövetni.[15] Ehhez a véleményhez csatlakozott *Tarnai János* kúriai bíró is, aki kifejtette: motívum és célzat mindegyik szándékos bűncselekménynél jelen van valamilyen formában, így ezen az alapon nem lehet megkülönböztetni az állam elleni deliktumokat.[16]

Ezzel ellentétes álláspontot tükröz ezeknek a tényállásoknak az objektív alapú megközelítése, mely szerint a jogi tárgy, más néven az ún. politikai tárgy sérelme alapján lehet közelebb jutni e bűncselekményi kör meghatározásához.[17] Tehát e nézet szerint politikai deliktum az, ami az államfő, az államforma, az országgyűlés és a kormány zavartalan működése, az állam és a nemzet becsülete, az állampolgárok jogai stb. ellen irányul.[18] Azonban ez a meghatározás sem vált általánossá a magyar büntetőjogi irodalomban, kifogásolva azt, hogy a fenti meghatározás igen szűken állapítja meg a politikai bűncselekmények körét. Erre reflektálva állapította meg *Vámbéry Rusztem* ügyvéd, hogy ezeknek a bűncselekményeknek a lényege nem a jogilag védett érdek, hanem a „*védelemre érdemességének ténye*." Ez egy olyan nélkülözhetetlen szubjektív elem, amely lényegi különbözőséget teremt a közönséges bűntettek és az állam ellen irányulók között. E logika szerint ugyanis egy olyan tettes, aki a lopás törvényi tényállását a magánlaksértéssel együtt, halmazatban valósítja meg, nincs tekintettel arra, hogy e cselekményével magát a tulajdonhoz való jogot fogja megsérteni. Ellenben egy olyan személy, aki megvalósítja a lázadás bűntettét, tudata kiterjed arra, hogy a bűncselekmény jogi tárgya a fennálló alkotmányos berendezés.[19]

Összességében látható, hogy a fentiekben felvázolt nézőpontok a politikai bűntett néhány jellemzőjét megragadják, azonban egyik elmélet sem képes precízen definiálni ezt a bűncselekményi kört. E problémát felismerve több büntetőjogász egyesítette a szubjektív és az objektív álláspontokat, tovább pontosítva az államellenes deliktum fogalmát. Magyarországon a két világháború között elsősorban *Polydore Fabrequettes* francia büntetőjogász álláspontját fogadták el,[20] aki szerint ezek az elkövetési magatartások „…*az államot politikai szervezetében, sajátos jogaiban sérti, […] célja a szervezett politikai rendet a büntetőtörvénykönyvbe ütköző módon megváltoztatni, átalakítani, gyengíteni, aláásni,*

[15] FINKEY i. m. 6.
[16] TARNAI János: *A politikai bűntett*, Pécs, Wessely és Horváth Könyvnyomda, 1917, 5.
[17] A fenti objektív megközelítéssel értett egyet többek között Franz von Holtzendorff és Franz von Liszt büntetőjogászok. BARNA Attila (2015) i. m. 14., ERDŐSY – FÖLDVÁRI – TÓTH i. m. 23-24., BARNA (1958) i. m. 26.
[18] BARNA Attila (2015) i. m. 14, SZŰCS i. m. 299.
[19] BÁRD József: A politikai bűntett, *Jogtudományi Közlöny*, 1917, 52/32, 286.
[20] BARNA Péter: *Elméleti problémák az állam elleni bűntettek körében*, Doktori Értekezés, MTA, 1959, 5.

lerontani, felforgatni, az államban zavarokat és gyűlölködéseket előidézni."[21] Ezt a megközelítést *Finkey* is elfogadta, ugyanis kifejtette: a politikai deliktumok különlegessége abban rejlik, hogy ezeknek a bűncselekményeknek a megvalósulásához mind az alanyi, mind pedig a tárgyi oldalon speciális feltételek megvalósulása szükséges. Tehát véleménye szerint ilyen bűntett csak akkor követhető el, amennyiben az elkövetési magatartáshoz politikai célzat társul, és politikai tartalmú jogi tárgyat veszélyeztet.[22] Hasonló módon vélekedett *Angyal Pál* büntetőjogász, egyetemi tanár, aki tankönyvében a következő fogalmat alkotta meg: „*politikai deliktum az a politikai jogtárgy ellen irányuló sértő vagy veszélyeztető támadás, melynek felismerhető célja a létező államjogi vagy nemzetközi helyzet megváltoztatása*."[23] *Erdősy Emil* egyetemi tanár szerint az államellenes bűncselekményeket a politikai rendszer iránti gyűlölet vezérli, valamint az elkövetők az állam alapintézményét, szerkezetét, egész létezését támadják meg.[24] *Maráz Vilmosné* egyetemi docens a fentiekhez hasonlóan az alábbi definíciót határozta meg: ezen elkövetési magatartások alatt „*…az adott állam alkotmányában, az alapvető alkotmányos elvekben rögzített államhatalmi, politikai rendszert, annak létezését, alapintézményeit és működését, továbbá az állam függetlenségét, területi épségét sértő vagy veszélyeztető deliktumok értendők, amelyeket általában a fennálló hatalmi-politikai rendszerrel szembeni államellenes célzattal vagy motívummal követnek el*."[25] Az objektív és a szubjektív iskola tanai együttesen *Carlos de la Torre Reyes* elméletében is megtalálhatóak, aki azt állította, hogy az államellenes bűncselekmények megvalósulásához politikai motívum és a jogi tárgy együttes fennállása szükséges, míg a politikai célzat nem szükségszerű elem ezen deliktumok esetében. Kifejtette továbbá: ezek a magatartások lényegében „*sikertelen kísérleteknek*" minősülnek,[26] hiszen, amennyiben befejezetté válnak, és megdöntik az alkotmányos rendet, az új államban ez a tett már nem minősül bűntetetendőnek.

Röviden meg kell említeni még az ún. nihilizáló véleményt,[27] amely szerint a politikai bűncselekményeket nem lehet definiálni,[28] illetve érdemes kitérni az eklektikus felfogásra is, amely külön kezeli a nemzetközi és a hazai jogirodalomban megjelenő irányzatokat.[29] Tehát

[21] Polydore FABREQUETTES: *Traité des delits politiques et des infractions par la parole, l'écriture et la presse,* Párizs, A. Chevalier-Marescq et cie, 1901, 59.
[22] FINKEY i. m. 13-14.
[23] ANGYAL (1930) i. m. 6.
[24] ERDŐSY – FÖLDVÁRI – TÓTH i. m. 24.
[25] NAGY Ferenc (szerk.): *A magyar büntetőjog különös része*, Budapest, Hvg-Orac, 2009, 19.
[26] Torre Reyes ezen elméletét a magyar szakirodalomban Barna Péter, Carlos de la TORRE REYES: *El delito politico su contenido juridico y proyecciones sociales*, Equador, La Unión, 1954. című és kiadású műve alapján dolgozta fel. BARNA (1958) i. m. 28.
[27] BARNA Attila (2015) i. m. 14., BARNA (1958) i. m. 26-27.
[28] FINKEY i. m. 6.
[29] BARNA Attila (2015) i. m. 14., BARNA (1958) i. m. 27.

másképpen kell kezelni egy belföldön és egy külföldön elkövetett állam elleni bűncselekményt, amelyre nézve helyesen állapította meg *Finkey*, hogy ez nem más, mint „*indokolatlan tétovázás*."[30]

A II. világháborút követő szovjet hatalomátvétellel a politikai bűncselekmények megítélése egy jelentős változáson ment keresztül,[31] ami a hazai büntetőjogi irodalomra is hatással volt. Míg a század első felében e bűncselekményi kör meghatározásánál az objektív megközelítése is helyet kapott a hazai jogirodalomban, addig 1945 után az ellenkező tendencia figyelhető meg: előtérbe került az állam elleni bűncselekmények szubjektív alapokon történő elemzése. A bolsevik büntetőjogászok szerint ugyanis a politikai deliktum fogalma lényegében egy történelmi kategória, amit a szovjet büntetőjog-tudomány az októberi szocialista forradalmat követően állandóan „*fejlesztett*."[32] *Barna Péter,* az ÁVH Vizsgálati Főosztályának jogi szakértője, egyetemi tanár könyvében kifejtette azon álláspontját, mely szerint az államellenes bűntettek jogi tárgya kettős: egyrészt ezek az elkövetési magatartások veszélyeztetik az államhatalmat,[33] másrészt „*a proletárforradalom alapvető gazdasági, politikai és nemzeti vívmányaival*" szembeni fellépés is megalapozza a felelősségre vonást.[34] Azonban a jogi tárgy ilyen tág meghatározása komoly jogbizonytalansághoz vezetett a kommunista diktatúra időszaka alatt, teret engedve a bírói önkénynek[35] és az alapvetően békés cselekmények pönalizálásának.[36]

---

[30] FINKEY i. m. 8.

[31] HORVÁTH Attila: *A büntetőjog története Magyarországon a szovjet típusú szocializmus időszakában, különös tekintettel a koncepciós perekre*, In: MEZEY Barna, RÉVÉSZ T. Mihály (szerk.): Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére, Budapest, Gondolat Kiadó, 2006, 206.
vö.: Ehhez képest 1945 után Nyugat-Európában az a tendencia figyelhető meg, hogy a XIX. századi büntetőjogi irányzat éledt újjá a politikai bűncselekmények tekintetében. Vagyis ezek az elkövetők egy rajtuk kívül álló érdek miatt követik el a bűncselekményt, melynek célja egy reform véghezvitele az állami vagy társadalmi rendben. LÉVI-BRUHL i. m. 139.

[32] BARNA (1958) i. m. 30.

[33] Az államhatalom fogalma alatt Barna Péter a központi és a helyi közigazgatási szerveket értette. Ua. 32.

[34] Ua. 31.

[35] A magyar büntetőjog rendszerének átalakítása mellett a szovjet büntetőeljárási jog elvetette a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét, felszámolva ezzel az igazságszolgáltatás függetlenségét, hiszen az MKP utasításának megfelelően kellett ítéletet hozni a politikai perekben. Mindezt alátámasztva a szovjet ideológus, A. J. Visinszkij kifejtette: a bíráknak elsősorban a „szocialista jogtudatot" kell érvényre juttatniuk a peres eljárásokban. Emellett az analógia alkalmazása is lehetővé vált, mely szerint olyan cselekmények is büntethetővé válhattak, amelyek egy különös részi tényállást sem valósítottak meg, de a párt a proletárdiktatúrára nézve veszélyesnek ítélte meg. A. J. VISINSZKIJ: *A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban,* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1952, 144-177., 198., KÁDÁR Miklós: *Magyar büntetőjog Általános rész,* Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat, 1952, 138., TIMÁR István: A büntetőjogi analógia alkalmazásának kérdéseiről, *Jogtudományi Közlöny,* 1949, 4/13-14, 265-272., HORVÁTH i. m. 201-202.

[36] Kahler Frigyes kúriai bíró a Joghalál Magyarországon című könyvében feldolgozta a kommunista diktatúra bírói gyakorlatát, ahol számos ilyen esetet említett meg. Például a kommunista párt szidalmazása még akkor is bűntettnek számított, ha ahhoz semmiféle politikai motívum nem társult. KAHLER Frigyes: *Joghalál Magyarországon 1945- 1989*, Kalocsa, Zrínyi Kiadó, 1993, 198.

A szovjet büntetőjog a „*politikaiak*” között is különbséget tett aszerint, hogy azok milyen társadalmi csoporthoz tartoztak. Ezáltal a magyar jogtudományban is megjelent a bűncselekmények osztályjellegű megközelítése,[37] ami gyakorlatilag a törvény előtti egyenlőség alapelvének mellőzését[38] eredményezte a büntetőeljárások során.[39] A tettesek közötti differenciálásnak tudományos megközelítést is biztosítottak, különbséget téve a „*speciális*” és a „*nem tipikus*” alanyok között. Az elő kategóriába a „*régi rend hívei*” tartoztak, akik társadalmi helyzetüknél fogva jóval súlyosabb büntetésre számíthattak.[40] A szigorúbb felelősségre vonást *Barna* szerint az is indokolta, hogy ezek az elkövetők „*hangzatos jelszavakkal*” megtévesztik és „*ezáltal az ellenforradalmi támadásba bevonják*” az „*egyébként becsületes dolgozókat,*”[41] akik a politikai bűnözők fent említett másik csoportját képezték. A két elkövetői kör között pedig az elkövetés motívuma[42] alapján lehet különbséget tenni.[43] A politikai indíték fontosságát *Szűcs János* kúriai tanácselnök is kiemelte, aki 1947-ben írt cikkében arra az álláspontra helyezkedett, hogy a bűnelkövetők azon csoportja tartozik az államellenes tettesek közé, akiket *„az államapparátusban zavarok felidézésének gondolata vagy építése vezet*.” Tehát a döntő jellemző ezeknél a tényállásoknál,

[37] A tettes osztályhelyzetének vizsgálata a büntetőjogban azt jelentette, hogy a büntetéskiszabás során politikai szempontból mérlegelték az elkövető személyét: milyen társadalmi osztályhoz tartozik, van-e külföldre szökött, vagy internált családtagja stb. Bármely, ehhez hasonló körülmény fennállása már önmagában alkalmas volt a „társadalomra való veszélyesség” megállapításához anélkül, hogy a vádlott valóban bűncselekményt követett volna el. Ez a megközelítés Visinszkij munkásságában is fellelhető, álláspontja szerint a bizonyítási eljárás nem lehet mentes sem a politikától, sem pedig az osztályharctól. SEBESTYÉN László: A törvényesség néhány kérdése a Központi Vezetőség határozata után, *Rendőrségi Szemle*, 1956, 4/9, 771-773., VIDA Ferenc: Az ítélkezés eszmei színvonalának emelése és a perek osztálytartalmának vizsgálata, *Jogtudományi Közlöny*, 1956, 11/7, 409-420., VISINSZKIJ i. m. 75., BARNA (1958) i. m. 29., (1959) i. m. 8., ERDŐSY – FÖLDVÁRI – TÓTH i. m. 25.

[38] Bár az 1949. évi XX. törvény 49. § (1) bekezdése, és a bírósági szervezetről szóló 1954. évi XI. törvény deklarálta, mint alapelvet, azonban a Bp-ben, illetve a Büntetőjog Általános Részében (a továbbiakban: Btá.) még formálisan sem említették meg. STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*, Debrecen, Multiplex Média, 1998, 168., KAHLER i. m. 147.
vö.: HORVÁTH Attila: „Nem ismerjük el az 1949. évi kommunista alkotmányt, mert egy zsarnoki uralom alapja volt, ezért kinyilvánítjuk érvénytelenségét” In: PATYI András (szerk.): *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról : Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó-Nordex Kft, 2019, 403-486., HORVÁTH Attila: A szocialista alkotmány: az 1949. évi XX. törvény, *Rubicon*, 2012, 23/1-2, 124-129.

[39] DRÓCSA Izabella: A szovjet büntetőjog tudománynak a magyar büntetőjogra gyakorolt hatása 1945 után, különös tekintettel az anyagi és eljárási jogban megjelenő alapelvekre és az ennek nyomán megjelenő jogszabályokra, *Pro Publico Bono*, 2017/3., 159.

[40] Vida Ferenc szerint a büntetőeljárásban a vádlott osztályhelyzetének értékelése különösen akkor volt fontos, ha a párt az érintettet kuláknak vagy az ún. „deklasszált elemnek” nyilvánította. VIDA i. m. 411.
vö.: Hegedüs András, a minisztertanács elnöke 1955 novemberében a következő mondta a parlamentben: „nem feledkezhetünk meg arról, hogy a letűnt úri Magyarország különböző rendű és rangú képviselői, az osztályellenség, elsősorban a kulákok közül számosan támadják állami és társadalmi rendszerünket, alapvető jogintézményünket.” *Országgyűlési Napló*, 1953, I. kötet, Budapest, 1967, 971.

[41] BARNA (1958) i. m. 33.
vö.: KÁHLER i. m. 144.

[42] KÁDÁR (1952) i. m. 186.

[43] BARNA (1958) i. m. 33.

hogy a terheltek „*politizálnak*.”[44]Az államellenes vagy politikai bűntett kifejezés is eltűnt a büntetőjogi irodalomból: ezt a bűncselekményi kört „*ellenforradalmi*”[45] jelzővel illették, kifejezve, hogy a szovjet büntetőjog nem tartja elfogadhatónak a XX. század elején megjelent tudományos álláspontokat.[46]

Ezzel az érveléssel szemben azonban komoly problémaként merült fel az körülmény, hogy egyre több munkás is kifejezte elégedetlenségét a kommunista elnyomással szemben.[47] Ezt az ellentmondást a korszak büntetőjogászai az alannyá válás feltételeinek kifejtésén kívül a következőképpen igyekeztek feloldani: álláspontjuk szerint különbséget kell tenni az ellenforradalmi bűntett és azon deliktumok között, amelyek bár tényállásszerűek, mégsem tekinthetőek politikai bűncselekménynek.[48] Az azonban már vita tárgyát képezte, hogy mi ennek az eltérő minősítésnek az alapja. *Barna* véleménye szerint az ellenforradalmi bűntettek sajátossága az erre irányuló célzat[49] és az egyenes szándék. Amennyiben az államellenes szándék fennáll, de a célzat nem bizonyítható kétséget kizáróan,[50] akkor a bíróságnak egy másik politikai bűncselekmény elkövetését kell megállapítania.[51] Ezzel szemben *Olti Vilmos,* aki bíróként számos koncepciós perben vett részt, az ún. „*különleges szándék*” formulát használta, ugyanis az ő megközelítése szerint az elkövető a bűncselekmény bekövetkezésén „*túlmenő eredményt*” tűz ki maga elé. Tehát ebben az esetben a cél nem az állami rend megdöntése, hanem egy új államforma kikiáltása.[52] Hasonló módon vélekedett *Horváth Tibor* büntetőjogász, aki szerint a közönséges és az ellenforradalmi bűntetteket kizárólag a szándék alapján lehet megkülönböztetni egymástól, mert a politikaiak esetében az elkövetésre irányuló tudatuk „*erkölcsileg színezett*.” Véleménye szerint a célzat létének a vizsgálata azért nem

[44] SZŰCS i. m. 301.
[45] BARNA Péter: A BHÖ I. pontjába felvett bűntettek alanya-alanyi oldala a bírói gyakorlat tükrében, *Jogtudományi Közlöny*, 1957, 12/7-9, 259., KÁDÁR Miklós: Tanács-Magyarország büntetőjogáról, *Jogtudományi Közlöny*, 1969, 24/6, 282.
vö.: Fontos megjegyezni, hogy ez az elnevezés elsősorban az 1956-os forradalom és szabadságharc hatására alakult ki. HORVÁTH Tibor: Az ellenforradalom bűnözése ellen folytatott harc néhány büntetőjogi vonatkozása, Jogtudományi Közlöny, 1957, 12/4-6, 97.
[46] BARNA (1958) i. m. 30.
[47] Ezeket a „bűnelkövetőkkel” szemben alkották meg az „ideológiai osztályellenesség” fogalmát. KÁHLER i. m. 147., HORVÁTH (1957) i. m. 107.
[48] BARNA (1957) i. m. 259., (1958) i. m. 34.
[49] A célzat az a cél, amely miatt a bűncselekményt a tettes elköveti. KÁDÁR (1952) i. m. 186-187.
[50] Barna Péter a célzat fogalmát a következőképpen definiálta: „célzatosan cselekszik, aki az általa előre kitűzött, társadalomra veszélyes cél elérése végett, annak alárendelt olyan magatartást tanúsít, amelynek közvetlen káros következményeit a végső cél érdekében valósítja meg.” BARNA Péter: A célzat és a szándék a büntetőjogban, *Jogtudományi Közlöny*, 1959, 14/10-11.
[51] Abban egységes volt a kommunista jogászok álláspontja, hogy az ellenforradalmi bűntetteket először az 1946. évi VII. törvényben, majd a BHÖ I. pontjának (1) és (2) bekezdésében szabályozták. Ezen kívül is léteztek államellenes bűncselekmények a büntetőjogi rendszerben, de ezeket enyhébben pönalizálták. KÁDÁR i. m. 282., BARNA (1957) i. m. 265., KÁHLER i. m. 197.
[52] OLTI Vilmos: A demokratikus államrend vagy a demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló bűntettek, *Jogtudományi Közlöny*, 1947, 2/337.

ajánlatos, mert bizonyítási nehézségeket okozhat a büntetőeljárás során.[53] *Barna Péter* ezeket az elméleteket akként cáfolta meg, hogy *Olti* és *Horváth* hozzá hasonlóan a célzat és a motívum szükségességéről írtak, csak más definíciót alkalmaztak.[54]

A kommunista büntetőjogászok az ellenforradalmi tettek szabályozásakor nem hagyhatták figyelmen kívül a „*proletárnemzetköziség*"[55] követelményét sem, ezért 1945 után eklektikus felfogás is előtérbe került a büntetőjog tudományban azzal a nyilvánvaló céllal, hogy a szovjet büntetőjog tudományát implementálni tudják a magyar jogrendbe. Ehhez igazodva írta *Szűcs*, hogy önálló, a nemzetközi jogtól elkülönült, a politikai bűncselekményt meghatározó fogalom nélkül a második világháborút követő törvényhozási munkálatok csak a „*levegőben lógnak*."[56]

A korábbiakban kifejtett jellemzőket figyelembe véve a következő definíciót alkották meg a kommunista diktatúra alatt a politikai bűncselekményekre. „*Az osztályellenesség, illetve szövetségesei által, a néppel szembeni gyűlöletből […] elkövetett olyan magatartások, amelyek a dolgozók bármely állama szocialista […] rendjének megdöntésére, vagy megbontására […] az állami alkotmányos rend megzavarására irányítottak, illetőleg az államhatalmi vagy irányító államigazgatási szervek tekintélyének lejáratása, a népi demokratikus forradalmi vívmányok megbecsülésének csorbítása a népi hatalomhoz hű állampolgárok nemzeti egységének megbontása veszélyét szándékosan idézi elő*."[57] Ez a jogi megközelítés lett az alapja az ún. koncepciós pereknek,[58] melynek hatására 1945 és 1956 között közel 69.700 személyt marasztaltak el, ebből több száz büntetőeljárásban halálbüntetést[59] szabott ki a bíróság.[60] *Kahler Frigyes* ezeket az eljárásokat a *Joghalál Magyarországon* című könyvében „*terrorakciónak*" nevezte el tekintettel arra, hogy azokat

[53] HORVÁTH (1957) i. m. 107-108.
[54] Ez a cáfolat elfogadható, hiszen Barna Péter egyik cikkében úgy határozta meg a célzatot a szándékossághoz képest, mint a „távolabbi cél tudata," ami Olti Vilmos véleményével nagyfokú egyezést mutatott. BARNA (1957) i. m. 262.
[55] A nemzetköziség jelző használatával azt is kifejezésre juttatták, hogy az ellenforradalmi bűntettek akkor is a magyar szabályozás hatálya alá kerülnek, ha azt más szocialista állam megdöntése céljából követték el. BARNA (1958) i. m. 36., HORVÁTH (1957) i. m. 104.
[56] SZŰCS i. m. 301.
[57] BARNA (1958) i. m. 36.
[58] Horváth Attila meghatározása szerint a koncepciós perek körébe azok a büntetőeljárások tartoznak, „…amelyekben a politikai cél elérése érdekében jogsértő módon, megalapozatlanul, bűnösség nélkül hoznak elmaraszta ítéletet." HORVÁTH Attila (szerk.): *Magyar állam-és jogtörténet*, Budapest, NKE, 2014., 625.
vö.: ZINNER Tibor: Adalékok a szovjet koncepciós perek hátteréhez 1-2, *Belügyi Szemle*, 1990, 28/7, 76-84., 28/8, 74-82.
[59] TÓTH J. Zoltán: *A halálbüntetés intézményének egyetemes és magyarországi jogtörténete*, Budapest, Századvég, 2010.
[60] Ezt a statisztikát Zinner Tibor készítette, különválasztva a népbíróságokról szóló 1945. évi VII. és a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvény alapján lefolytatott koncepciós perekben elítéltek számát. ZINNER Tibor: Minden bírósági ügy az osztályharc egyik epizódja, *Jogtörténeti Szemle*, 2006, 8/3, 9-10.

nem lehetett valódi igazságszolgáltatásnak nevezni, épp ellenkezőleg: a kommunista vezetés a büntetőjogon keresztül félemlítette meg a magyar társadalmat és legitimálta saját hatalmát.[61]

A kádári-diktatúra időszaka alatt az államellenes bűncselekmények ily módon való megközelítése jelent meg az új büntetőtörvénykönyvekben is. Az 1961-es kódexhez[62] fűzött magyarázat szerint az ellenforradalmi bűntetteket kifejezetten a „*kapitalista állami mechanizmus tagja […] fasiszta és más jobboldali pártok tagjai*" követik el.[63] Az állam ellen irányuló törvényi tényállások pedig a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi és gazdasági rendjét voltak hivatva védelmezni.[64] A jogalkotó a politikai deliktumok ideológiai alapokon nyugvó elemzését végül az 1989-es rendszerváltás idején számolta fel. A jogbiztonság és a jogállamiság kritériumait figyelembe véve jogi tárgyként ismételten a magyar állam alkotmányos rendjét határozta meg, kifejezve azt, hogy az alkotmányosság egy olyan érték, amelyet a büntetőjognak a mindenkori állam formájától függetlenül oltalmazni kell. Ezzel párhuzamosan pedig a szubjektív értelmezést elősegítő, „*bizonytalan tartalmú*" törvényi tényállásokat hatályon kívül helyezték, nagy hangsúlyt fektetve arra a körülményre, hogy az erőszakmentes politikai tevékenység és véleménynyilvánítás ne kerüljön ismételten a büntetőkódex hatálya alá.[65] Ez utóbbi a *büntetőtörvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény* államellenes bűncselekményekre vonatkozó fejezetének a jelentős módosítását jelentette.[66]

A fenti elméleteket olvasva levonható az a következtetés, mely szerint az államellenes bűntettek definiálása napjainkig sem egyértelmű a büntetőjogi irodalomban. Ettől függetlenül azonban megállapítható, hogy ezek a cselekmények számos olyan közös jellemzővel rendelkeznek, amelyek megkülönböztetik őket a közönséges deliktumoktól: mivel ezeknek a cselekményeknek kiemelkedően nagy a társadalomra gyakorolt hatása, a szankciók rendkívül szigorúak, hiszen a főbüntetés mellett a jogalkotó számos mellékbüntetés alkalmazását is

---

[61] KÁHLER i. m. 201-202.

[62] Ez volt a Magyar Népköztársaság büntetőtörvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény. *Országgyűlési irományok*, 1958, Budapest, 1974, 187.

[63] BARNA Péter: *A szocialista állam büntetőjogi védelme*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1961, 281. ERDŐSY – FÖLDVÁRI – TÓTH i. m. 25.

[64] BARNA (1961) i. m. 369., FONYÓ Antal (szerk.): *Magyar büntetőjog*, különös rész, Budapest, BM Könyvkiadó, 1981, 9-10.

[65] NAGY Ferenc: A magyar büntetőjog (át)alakulása a rendszerváltozás óta, In: LAMM Vanda (szerk.): *Rendszerváltás a jogban*, Budapest, MTA Jogtudományi Intézete, 2009, 197., NAGY (2009) *A magyar büntetőjog különös* i. m. 21.

[66] Az akkor hatályos Btk-nak az államellenes bűncselekményekről szóló fejezetét két jogszabály útján módosították. Az egyik az 1989. évi XVI. törvény, amely eltörölte a halálbüntetést, és az 1989. évi XXV. törvény pedig a jogállami szempontból aggályosnak tartott törvényi tényállásokat módosította. ERDŐSY – FÖLDVÁRI – TÓTH i. m. 25., NAGY (2009) *A magyar büntetőjog különös* i. m. 21., NAGY (2009) *A magyar büntetőjog (át)alakulása* i. m. 197.
vö.: Az államellenes deliktumok 1989-es reformjára vonatkozó jogi koncepciót az alábbi jegyzet foglalta össze. GYÖRGYI Kálmán, KÓNYA Imréné, MARGITÁN Éva: *Az állam elleni bűncselekményekre vonatkozó rendelkezések módosításáról*, Budapest, ELTE ÁJK, 1990., 46-57.

lehetővé teszi. Stádiumtani szempontból a politikai deliktumok esetében az előkészületi szakasz sui generis bűncselekményként minden esetben büntetendő, emellett a feljelentési kötelezettség elmulasztása is büntetőjogi felelősség megállapítását vonja maga után. Ezek a kriminalizált cselekmények minden esetben a szándékos és a célzatos elkövetést feltételezik, emellett az ún. *„állami önvédelem elve”* is érvényesül. Ez utóbbi szerint a magyar állam ellen irányuló bűntettek elkövetése esetén az elkövetés helyétől és a terhelt állampolgárságától függetlenül minden esetben a magyar törvényt kell alkalmazni. A bűncselekmények osztályozása tekintetében pedig valamennyi törvényi tényállás bűntettnek minősül az előbb említett feljelentési kötelezettség elmulasztásának kivételével.[67]

2.2.: Az államellenes bűncselekmények szabályozása a *Csemegi-kódexben* és a büntetőtörvénykönyv erodálódása a XX. században

A politikai bűncselekmények első átfogó szabályozására a *Csemegi-kódex* tett kísérletet, amely – *Barna Attila* megfogalmazása szerint – *„nagy formátumú, gondos alkotás, amely egy évtizedre meghatározta az állam elleni bűncselekményekről való jogászi, politikai gondolkodást*.”[68] Érdekességképpen megemlíthető, hogy az e bűncselekményi kört szabályozó fejezeteket több kritika érte az országgyűlési vita során arra vonatkozólag, hogy túl szigorúak a büntetési tételek[69] az 1843. évi javaslathoz képest.[70] Ez valóban helytálló megállapítás volt: ugyanis míg az 1843-as javaslatban nem alkalmaztak halálbüntetést,[71] addig a *Csemegi- kódex* az állam elleni bűnelkövetőkkel szemben ezt, a legsúlyosabb szankciót, valamint életfogytig, vagy tíztől tizenöt évig terjedő fegyház, államfogház büntetést helyezett kilátásba.[72]

A büntetőtörvénykönyv az alábbi tényállásokat minősítette büntetendőnek az állami és társadalmi rend védelmében: a 127. § meghatározta a felségsértés bűntettét, mely szerint azok a cselekmények válnak üldözendővé, amelyek az állam létét, alkotmányát, és területi

---

[67] POLT i. m. 70., BELOVICS – MOLNÁR – SINKU i. m. 380.
[68] BARNA Attila *PhD értekezés tézisei*, Budapest, ELTE ÁJK 2010, 41.
[69] Ua. 34.
[70] BARNA Attila: A politikai bűntettek szabályozásával kapcsolatos viták az 1843. évi büntetőkódex-javaslat anyagi jogi részének tárgyalásai során, In: MÁTHÉ Gábor, RÉVÉSZ T. Mihály, GOSZTONYI Gergely (szerk.): *Jogtörténeti Parerga: Ünnepi Tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013, 45-65.
vö.: FAYER i. m. III. kötet, 1900, 157-184.
[71] Az 1843-as büntetőjogi javaslat abból a szempontból is érdekes, hogy rendszertani értelemben az államellenes bűncselekményeket nem emelte ki hangsúlyosabban a köztörvényes deliktumokhoz képest. MEZEY Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*, Budapest, Osiris Kiadó, 2007, 320., BARNA Attila (2015) i. m. 146.
[72] ANGYAL (1930) i. m. 6.

integritását megsértik, illetve az államfő személyének sértetlenségét érintik. Ezt kiegészítve a 131. § büntetéssel sújtotta azt a szövetséget, amely azzal a szándékkal jött létre, hogy a felségsértés törvényi tényállását megvalósíthassák. A 134. § a felségsértés elkövetésére irányuló egyenes felhívás azon esetét pönalizálta, amit gyülekezeten, nyilvánosan, szóval, vagy irat, nyomtatvány, képes ábrázolat terjesztése, közszemlére állítása által követtek el. A 135. § feljelentési kötelezettséget állapított meg azzal szemben, akinek hitelt érdemlő tudomása volt arról, hogy felségsértés bűntettét készültek elkövetni, és annak megakadályozására még reális lehetőség állt fenn.[73] Hűtlenséget követett el továbbá a 142. § szerint az, aki az állam felé nyújtandó alattvalói vagy szolgálati hűséget megsértette,[74] végül pedig a 152. §-ban szabályozott lázadás alatt a jogalkotó az államhatalmi szervek kényszerítését értette a jogalkotó.[75]

Összességében látható, hogy a *Csemegi-kódex* megalkotása és hatályba lépése egy „*jelentős fogalmi tisztulást*" hozott ezen bűncselekményi kör tekintetében.[76] Azonban a büntetőtörvénykönyv hatályba lépését követő évtizedekben olyan tudományos, politikai, gazdasági, valamint szociális[77] változások mentek végbe a magyar társadalomban, amely szükségessé tették volna egy új büntetőtörvénykönyv kodifikálását.[78] A kódex revíziójával kapcsolatban *Lengyel Aurél* bíró, ügyvéd a következőket írta: „*…eljárt az idő a Csemegi-kódex fölött és felőrölte a kódex számos rendelkezésének belső formai tökéletességét…*"[79] A korszak számos büntetőjogásza részéről kritikaként merült fel a jogágban végbemenő szemléletváltás is,[80] ugyanis a kriminológia tudománya[81] egyre jelentősebbé vált, ami a

[73] ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve* 4. kötet: *Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. III. t-c.*, Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, 1929, 5.
vö.: ANGYAL (1930) i. m. 11-32.
[74] ANGYAL (1930) i. m. 58-63.
vö.: BALOGH Elemér: A hűtlenség bűncselekménye rendi büntetőjogunk kodifikációs kísérleteiben, In: NAGY Ferenc (szerk.): *Bűnügyi mozaik: Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére*, Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2006, 351-356.
[75] SZABÓ István: A felségsértés tényállása a Csemegi-kódexben, *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, 2001, 29/1, 107., ANGYAL (1930) i. m. 79-85.
[76] SZABÓ i. m. 107.
vö.: Lengyel Aurél büntetőjogász szerint a Csemegi-kódex államellenes bűncselekményekről szóló fejezete precízen meghatározott, a büntetési tételek pedig tág teret adtak a bírói mérlegelésnek. LENGYEL Aurél: *A Csemegi-kódex és újabb büntetőjogi kodifikációink*, Budapest, A Pesti Lloyd-társulat Nyomdája 1922, 8-9.
[77] A büntetőjog tudományban végbemenő változást és a bűncselekmények minőségi átalakulását gazdasági értelemben az iparosodás nyomán végbement társadalmi változások is elősegítették. Ua. 24.
[78] Angyal hivatkozott művével kapcsolatosan érdekességképpen megjegyzendő, hogy a Csemegi-kódex elavultságának kérdése még az 1930-as években is problémát jelentett a korszak büntetőjogászai körében. ANGYAL Pál: *Büntetőtörvénykönyvünk revíziójának szükségessége*, Budapest, Attila-Nyomda, 1937., 6., LENGYEL i. m. 19.
[79] LENGYEL i. m. 24.
[80] Angyal Pál ezzel kapcsolatban a következőt írta: „a tipikusan individualisztikus büntetőjogi felfogást követő és szolgáló Csemegi-kódex alapelveiben és célkitűzéseiben annál elavultabbnak látszik, mennél általánosabb felismerést nyer a megalkotásakor uralkodott jogszemlélet alkonya." ANGYAL (1937) i. m. 7.

bűnözés körülményeinek vizsgálatát tette szükségessé. Ez a fajta megközelítés azonban teljes mértékben szembement a XIX. században uralkodó klasszikus iskola dogmatizmusával, ami kezdetben a kódexre is nagy hatást gyakorolt.[82] Ezzel kapcsolatban *Balogh Jenő*, a *Lukács László-kormány* igazságügyi minisztere[83] a következő álláspontját fejtette ki 1910-ben: a korábbi évtizedektől eltérően ma már a büntetőjog célja nem egy absztrakt alapelvhez való ragaszkodás, hanem a bűncselekmények számának a csökkentése. E cél elérése érdekében pedig különböző preventív és biztonsági intézkedésekkel kell tágítani a hatályos szabályozást. Véleményének összegzéseképpen kijelentette, „*a büntetések helyett jobb, okosabb és olcsóbb, ha a törvényhozás, a közigazgatás, az állam és társadalom minden hatalmában álló eszközzel megkísérlik megelőzni a bűncselekményeket*."[84]

A tudományos irányváltáson kívül a politikai bűntettek terén az I. világháború,[85] majd az azt követő alkotmányos válság okozott döntő változást,[86] amely több szempontból is értékelhető. Elsőként, az éves bűnügyi statisztikákat megvizsgálva az a következtetés vonható le, hogy a két világháború közötti időszakban az államellenes deliktumok száma jelentősen megugrott.

---

[81] Pontosabban a kriminálszociológia és kriminálpszichológia területeiről volt szó. Ua. 7-8.

[82] Ua., LENGYEL i. m. 18.

[83] BÖLÖNY József, HUBAI László*: Magyarország kormányai, 1848-1992*., Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992., 79., BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Balogh Jenő életútja (1864-1953), *Jogtörténeti Szemle*, 2016., 18/1., 1-9.
vö.: Balogh Jenő dolgozta ki a büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvényt, amit a jogtörténet-tudomány az első büntetőnovellának nevezett el. Emellett arra törekedett, hogy az új büntetőjogi eszméket bevezesse Magyarországon. STIPTA István: Balogh Jenő és a büntető perjog, *Jogtörténeti Szemle*, 2016., 18/1., 31-40., Balogh Jenő, az igazságügy refomátus minisztere, *Jogtörténeti Szemle*, 2017, 19/4, 40-45., BELOVICS Ervin, GELLÉR Balázs, NAGY Ferenc, TÓTH Mihály: *Büntetőjog I., Általános rész*, Budapest, HVG-Orac, 2012., 49.

[84] BALOGH Jenő: *A büntetőjog válsága*, Budapest, Budapesti Szemle, 1910, 17-19.

[85] ANGYAL Pál: A háború hatása a büntetőjogunkra, In: MESZLÉNY Artúr (szerk.): *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1915, 12/75., 4.

[86] Az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaságnak az államellenes bűncselekményekre gyakorolt hatását több büntetőjogász is elemezte. LENGYEL i. m. 38, FINKEY Ferenc: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota,* Budapest, Grill Károly Könyvkiadó vállalata, 1923., 19.

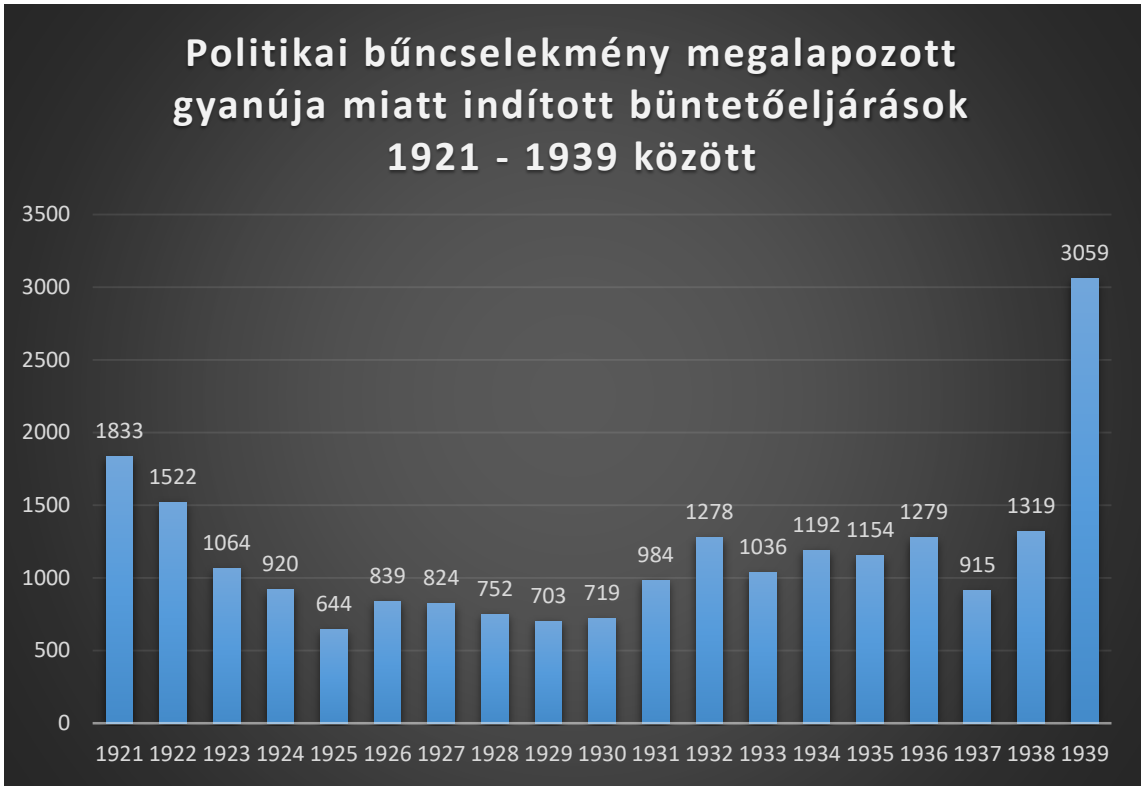

A fenti diagram adatai alapján összességében megállapítható, hogy 1920 után ezen bűncselekményi kör állandó jelleggel, igen magas számaránnyal jelen volt a magyar társadalomban. Ehhez képest viszont azon büntetőeljárásoknak a száma, amelyek eljutottak a tárgyalási szakaszig, már jóval alacsonyabbak voltak, ettől függetlenül azonban a perek száma még így is magasnak tekinthető. További fontos jellemzője ezeknek a bűnügyeknek, hogy a bíróság az esetek döntő többségében megállapította a terheltek bűnösségét.[87]

[87] A fenti diagramok a szerző saját gyűjtései nyomán készültek el. *Magyar Statisztikai Évkönyv* XVII-XLVII. évf., Budapest, Athenaeum, 1919-1940.
A két világháború között a statisztikai adatok készítői nem voltak tekintettel arra, hogy az államellenes bűncselekmények miatt indított büntetőeljárásoknál feltüntessék, hogy az eljárást a Csemegi-kódexben vagy az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvényben lévő deliktumok megalapozott gyanúja miatt indították-e el. Ugyanez elmondható az elsőfokú, jogerős ítélettel lezárt ügyekre is. Ezért az Évkönyvekben következetesen csak „politikai bűntett és vétség" szerepelt. A büntetési tételekről és az elkövetők személyi állapotával kapcsolatos statisztikáknál már jobban differenciáltak a törvényi tényállások között.

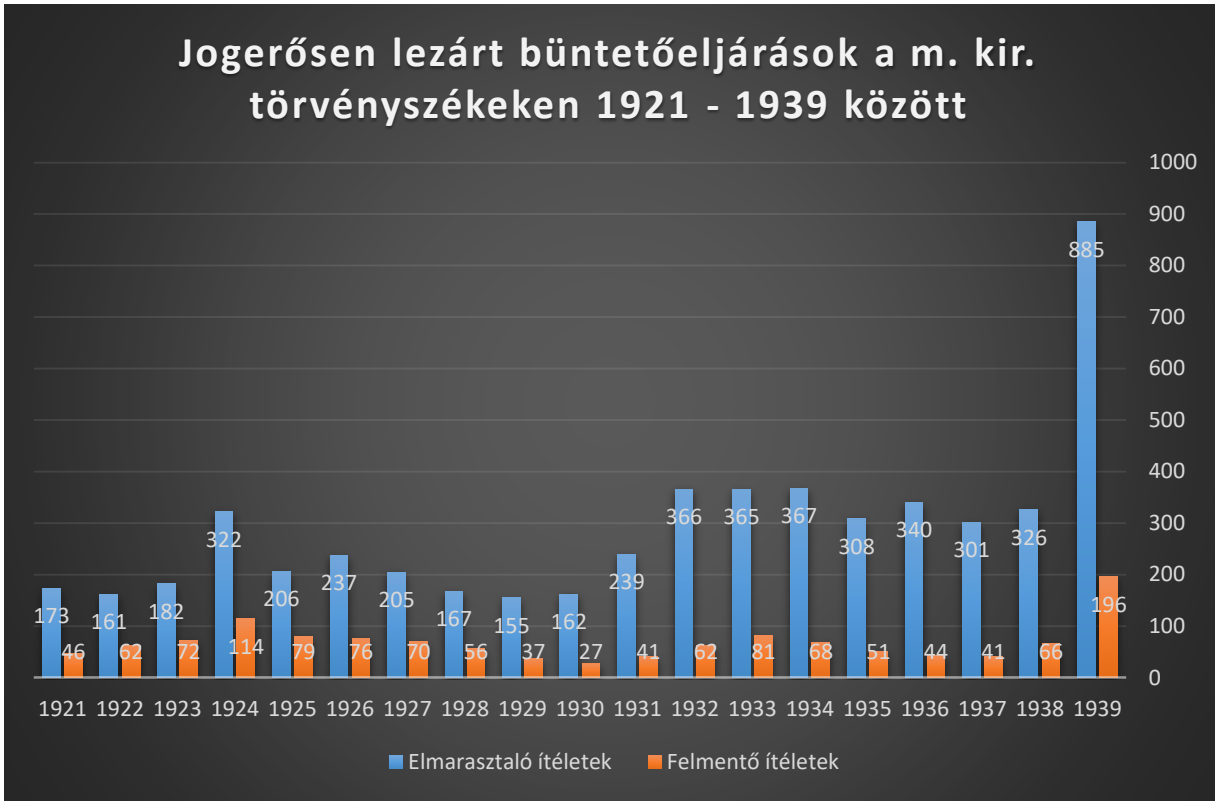

További fontos változás ezeknek a cselekményeknek a minőségével, és megítélésével kapcsolatban ment végbe. Ez a jelenség elsősorban a társadalom erkölcsi megítélésében volt nyomon követhető. Ugyanis míg a XIX. században a politikai elkövetőket élesen elhatárolták a köztörvényes bűnözőktől – tekintettel arra, hogy ebben az esetben különböző értékek, elképzelések ütköztek egymással – [88]addig a XX. században megjelent nézetek miatt ezek a terheltek elveszítették „*privilegizált helyüket*" a tettesek körében, aminek köszönhetően már nem különböztették meg őket a köztörvényes bűncselekményeket elkövető elítéltektől. Példaként megemlíthető, hogy a *Csemegi-kódex* szabályai szerint, aki valamilyen állam elleni bűncselekményt követett el, az a szabadságvesztés[89] büntetését államfogházban kellett

[88] BARNA Attila (2015) i. m. 13.
vö.: E nézet szerint politikai elítéltnek minősült többek között *Kossuth Lajos*, az aradi tizenhárom vértanú, vagy gróf *Batthiány Lajos*, az első felelős magyar miniszterelnök. ÁCS Tibor: *Kossuth Lajos*, Magyar Oktatási és Kulturális Anyagellátási Központ, Budapest. 1994, 18-21., ÁLDOR Imre: *Kossuth Lajos élete és pályája*, Franklin-Társulat, Budapest. 1892, 27., HAMVAY Ödön: *Az aradi tizenhárom*, Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Újságvállalata, Budapest. 1904, 269-287., SZERENCSÉS Károly: *„Az ítélet halál" – magyar miniszterelnökök a bíróság előtt*, Kairosz Kiadó, Bp. 2009, 295-304., *Batthiány Lajos gróf főbenjáró pöre*, Európa Könyvkiadó-Batthiány Társaság, Budapest, 1991., HORVÁTH Attila: Koncepciós per az első független felelős magyar miniszterelnök ellen - Gróf Batthiány Lajos pere, *Jogtörténeti Szemle*, 2008, 10/1, 12-21., BARNA Attila: Gróf Batthiány Lajos miniszterelnök felségárulási pere a magyar és osztrák jogszabályok tükrében, In: MOLNÁR András (szerk.): *Pártvezér, miniszterelnök, vértanú; tudományos emlékülés a 200 éve született Batthiány Lajos miniszterelnök tiszteletére,* Budapest, Zalaegerszeg, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Zala Megyei Levéltár, 2008, 187-211., URBÁN Aladár: Gróf Batthiány Lajos pöre – a diszkreditáló vádpont, *Századok*, 2007, 141/3, 613-633.
[89] KABODI Csaba, LŐRINCZ József, MEZEY Barna: *Büntetéstani alapfogalmak*, Budapest, Rejtjel Kiadó, 2005, 131.

letöltenie, ahol a büntetés körülményei jóval humánusabbak voltak, mint az akkori börtönökben vagy fegyházakban.[90]

A fentiekben kifejtettek hatására egyre több olyan kritika jelent meg a büntetőjogi jogirodalomban, mely szerint a kódex már nem képes megfelelő védelmet nyújtani az államellenes bűncselekmények újonnan megjelent formáira.[91] *Lengyel* szerint súlyos problémaként merült fel, hogy a büntetőtörvénykönyvben a köztörvényes deliktumok vannak túlsúlyban, így azok törvényi tényállásai és büntetési tételei álláspontja szerint megfeleltek a kor elvárásainak. Ezzel szemben azonban az ún. „*szellemi energiát*" igénylő bűncselekmények szabályozása megengedőnek mondható.[92] Hasonló véleményt fejtett ki *Finkey Ferenc* is: szerinte az államellenes bűncselekmények igen szűken vannak meghatározva, vagyis a törvény nem szabályozza az izgatás minősített eseteit, és az elkövetési módok közül hiányzik a nyilvánosság meghatározása, ami miatt több hasonló, jogellenes cselekmény nem vonható a törvény hatálya alá. A szerző hiányosságként rótta fel továbbá az enyhe büntetési tételek meghatározását is.[93] Ugyanis a *Csemegi-kódex* ezen bűncselekmények előkészületi szakaszát nem, vagy csak igen enyhén büntette. Ez a szabályozási elv azonban szembement a *Bárd József* ügyvéd által kifejtett azon körülménynek, mely szerint a politikai és a közönséges deliktumok között az az egyik lényeges különbség, hogy az előbbi esetben a védett jogi tárgy kiemelkedően fontos voltára való tekintettel az előkészületi szakasz is büntetendő, míg az utóbbi esetekben ez nem mindig szükségszerű.[94]

---

[90] FINKEY (1927) i. m. 5, SZABÓ i. m. 116.
vö.: Ezt azonban nem minden esetben fogadták el a rabok. Példaként hozható fel *Rákosi Mátyás,* aki váci börtönbüntetése alatt rabtársaival éhségsztrájkba kezdett, melynek célja az volt, hogy köztörvényesekből politikai elítélteknek minősítsék át őket. Rákosi maga is említette a társaival megkezdett éhségsztrájkot., LIPTAI Ervinné (szerk.): *Lőwy Sándor élete és mártírhalálra*, Budapest, Ságvári Endre Könyvszerkesztőség, 1980, 89-91.
vö.: Rákosi és társai a Rákosi-Vági per során is tartottak éhségsztrájkokat, kényelmesebb börtönviszonyokat követelve ezzel. VAS Zoltán: *16 év fegyházban*, Budapest, Szikra Kiadó, 1948., VAS Zoltán: *Viszontagságos életem*, Budapest, Magvető Kiadó, 1980, 102., *Budapest Főváros Levéltára, a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék iratai* HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925, 431.
vö.: Perjéssy Mihály kir. ítélőtáblai bíró már az 1910-es években élesen kritizálta a Csemegi-kódexben lévő büntetés-végrehajtási fokozatot arra hivatkozva, hogy az sérti az állampolgárok közötti jogegyenlőséget. PERJÉSSY Mihály: A Btk. revíziójáról, *Bűnügyi Szemle* 1912-1913, 1/8, 371.
[91] ANGYAL (1915) i. m. 4., FINKEY (1923) i. m. 19.
[92] LENGYEL i. m. 21.
vö.: Ezt az álláspontot mutatta be egy Balogh Jenő igazságügyi miniszterhez (hivatali idő: 1912-1917) írt levél, amely Magyar István kúriai bíró reformjavaslatait tartalmazta. A *Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára*, 46. fond *Balogh Jenő iratai,* 1.doboz, 410.
[93] A jogtudós e problémánál is az izgatás törvényi tényállását hozta példaként, amit álláspontja szerint fogházbüntetéssel kellett volna sújtani a Csemegi-kódexben lévő államfogház végrehajtási fokozat helyett. FINKEY (1923) i. m. 175., ANGYAL (1937) i. m. 9.
[94] BÁRD i. m. 286.
vö.: Ezzel az állásponttal Heller Erik is egyetértett. HELLER i. m. 6.

A politikai bűncselekmények körének szigorításának fontossága egy más aspektusból is megjelent: kialakult egy olyan nézet, mely szerint a reform szükségességét az is mutatta, hogy olyan magatartások is pönalizálva voltak a kódexben, amelyek a XX. században már a szabad véleménynyilvánítás alapjogának a gyakorlása alá estek. Tehát első lépésként érvényesíteni kellett volna ezen cselekmények büntetlen gyakorlását. Ezért fogalmazott így a *Jogtudományi Közlöny* szerkesztősége egy 1917-es évfolyamában: *„a politikai bűntett reformjának arra kell irányulnia, hogy a gondolat terjesztésének a Btk.-ban egy primitív kor csökevényeként fennmaradt akadályait elhárítsa*."[95]

Ilyen előzményeket követően merült fel a büntetőjogban az ún. rendtörvények szükségessége, amely álláspontom szerint a következőképpen definiálható: olyan külön törvény, amely egy adott országban történő alkotmányos változások megszilárdítása, valamint a radikális csoportok visszaszorítása érdekében szigorítja a politikai bűncselekmények törvényi tényállásait és az ahhoz kapcsolódó büntetési tételeket.[96] Ily módon a XX. századi Magyarországon összesen három alkalommal került sor az újonnan kikiáltott államforma büntetőjogi oltalmazására. Az első *a népköztársasági államforma védelméről szóló 1919. évi XI. néptörvény* volt, majd az alkotmányos monarchia restaurálását követően fogadta el a Nemzetgyűlés *az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvényt* (a továbbiakban: Átv.),[97] amelyek jelen doktori értekezés témáját képezik. Az utolsó rendtörvény *a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvény* néven fogadta el az ideiglenes törvényhozó hatalom,[98] melyet *Sulyok Dezső* szabadságpárti[99] nemzetgyűlési képviselő egyszerűen csak „*hóhértörvény*" elnevezéssel illetett, azonban ennek a jogszabály elemzése már e dolgozat keretein kívül esik.

---

[95] *Jogtudományi Közlöny*, 1917, 52/32, 288.

[96] Fontosnak tartom kiemelni, hogy a rendtörvény fogalmát az is árnyalja, hogy azt milyen állam fogadta el. Voltak ugyanis olyan országok, ahol nem változtatták meg az alkotmányos rendszert, csupán a radikális politikai csoportokkal szemben akartak határozottabban fellépni. Magyarországhoz hasonlóan azonban Európában számos ország új államformát kiáltott ki 1918 után, ami magával hozta a szélsőségek megerősödését is.

[97] DRÓCSA Izabella: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvénycikk elhelyezése a XX. századi magyar büntetőjogi rendszerben, *Iustum, Aequum, Salutare*, 2017, 13/2, 215-231., Az államellenes bűncselekmények szabályozása Magyarországon, különös tekintettel az 1921. évi III. törvényben meghatározott államfelforgatás bűntettére, *Jogtörténeti Szemle*, 2018, 2016/4, 64.

[98] DRÓCSA Izabella: Rendtörvények Magyarországon, különös tekintettel a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvényre, In.: KONCZ István, SZOVA Ilona (szerk.): *PEME XIV. PhD-Konferencia*, PEME, 2017, 14-19., A politikai bűncselekmények szabályozása Magyarországon, különös tekintettel a XX. században megalkotott rendtörvényekre, In: FEJES Zsuzsanna (szerk.): *Jog határok nélkül*, Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2018, 72-75., TIMÁR István, ÁBRAHÁM Mózes: *A demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946. évi VII. T.-C.*, Athaeneum Kiadása, Budapest, 1946.

[99] A párt teljes neve a Magyar Szabadság Pártja, amit Sulyok Dezső 1946 márciusában alapított azt követően, hogy kizárták a Független Kisgazdapártból. SZERENCSÉS Károly*: A nemzeti demokráciáért, Sulyok Dezső, 1897-1965*, Pápa, Jókai Mór Városi Könyvtár, 1997-2009, 153.

2.3.: Nemzetközi kitekintés

A XX. században Magyarországon kívül számos más államban is megjelent az igény a fennálló alkotmányos rendszer fokozott védelmének biztosítására,[100] amelyet rendtörvények megalkotásával igyekeztek elérni.[101]

William McKinley amerikai elnök[102] ellen elkövetett anarchista merénylet[103] hatására először az Amerikai Egyesült Államokban szigorították az államellenes bűncselekmények körét. A new yorki fellebbviteli bíróság 1902 áprilisában[104] precedenst alkotott az e deliktumokkal szembeni védekezés elősegítése végett, amelynek hatására a törvényhozó hatalom törvényt alkotott *The New York Criminal Anarchy Act* néven.[105] Az ítéletben megállapított történeti tényállás szerint egy helyi kiadó megjelentette az USA-ban működő radikális baloldali párt[106] kiáltványát, arra szólítva fel általa a munkásokat, hogy tartsanak sztrájkokat a kapitalista kormány eltávolítása érdekében. A bíróság végül megállapította a vádlott bűnösségét: indokolása szerint ugyanis bárki, aki olyan ideológiát támogat, amely azt hirdeti, hogy a kormányt kényszer, erőszak vagy merénylet útján meg kell dönteni, részesi

---

[100] Számos európai állam a hatályos büntetőtörvénykönyv módosításával szigorította az államellenes bűncselekményeket, de ennek részletes bemutatása nem képezi a disszertáció részét.
A nemzetközi kitekintésről szóló fejezet módszertani alapja elsősorban a kronológiai sorrend bemutatása annak érdekében, hogy megállapítható legyen, vajon tényleg magyar sajátosságnak tekinthető-e a rendtörvény, vagy a XX. században esetleg már korábban is jelen volt más államok büntetőjogi rendszerében. Az európai kontinens releváns országainak ismertetése során külön tárgyalom a nyugati és közép-kelet európai államok büntetőjogi fejlődését.

[101] Megjegyzendő, hogy 1926-ban Olaszországban egy sikertelen merényletet követtek el Mussolinival szemben, melynek hatására megalkották a saját rendtörvényüket *Lege che reca provoedementi per la difesa della stato* néven. Ennek elemzésétől azonban eltekintek, mert 1922-től kezdve fasiszta diktatúra volt az országban, így e büntetőjogi jogszabály bemutatása egy más téma körébe tartozik. ANGYAL (1929) i. m. 12., PERJÉSSY Mihály: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvényről, *Miskolci Jogászélet*, 1927/10-11-12, 20., Giorgio CANDELORO: *Storia dell'Italia moderna, il fascismo e le suerre guerre 1922-1939*, Milano, Feltrinelli, 1981, 135.

[102] HAHNER Péter: *Az USA elnökei*, Budapest, Animus Kiadó, 2012, 185-193.

[103] McKinley elnököt Léon Frank Czoglosz lengyel származású férfi lőtte le 1901 szeptemberében. V.P. BOROVICKA: *Híres politikai merényletek*, Budapest, Európa Kiadó, 1979, 116-117., Sidney FINE: Anarchism and the assassination of McKinley, *American Historical Review*, 1955, 60/4, 780., HAHNER i. m. 192.
vö.: Richard BACH JENSEN: The murder of President McKinley, *The battle against anarchist terrorism, 1878 – 1934*, New York, Cambridge University, Press, 2013, 237-258.
vö.: Fontos megjegyezni, hogy az anarchista irányzatok már a XIX. század végén megjelentek az USA-ban. Az első, halálos áldozatokat is követelő incidensre 1886-ban került sor, amikor a Chicago Haymarket Square Riot nevű lapban megjelent cikkek hatására összeütközésre került sor a rendőrök és a helyiek között. Carolyn EVANS: *Immigration after McKinley: How a President's death breathed life into immigration policy*, Western University History, 2016, 3. https://bit.ly/2oVB17u (Utolsó lehívás dátuma: 2019. 11. 07.)

[104] 1902 April 3. New York Criminal Anarchy Act signed, *Today in civil liberties history*, https://bit.ly/2PqfTTi (www.todayinclh.com, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 08. 29.)

[105] *Harward Law Review*, 1922, 36/2, 199., State Sedition Laws: Their Scope and Misapplicatios, *Indiana Law Journal*, 1956, 31/2, 277. BARNA (1958) i. m. 24.

[106] A párt teljes neve: Left wing of the Socialist Party.

tevékenységet fejt ki, így a tettesekkel azonos büntetéssel sújtható.[107] Ezen ügyben kérdésként merült fel a védelem részéről, hogy a cselekmény kifejtésekor megvalósult-e az erőszakos vagy egyéb jogtalan elkövetési mód, mert az ügyvéd álláspontja szerint a publikálás egy alapvetően békés cselekmény. Erre a problémára a bíróság a következőt fejtette ki: véleménye szerint a kommunizmus az amerikai polgárok számára egy visszataszító gondolat, tehát annak bevezetése kizárólag erőszakkal lehetséges.[108] Az elméleti megalapozottságon túl jelen ügyben a gyakorlatban is megjelent ez a körülmény, hiszen egy sztrájk magában hordja az erőszak kialakulásának lehetőségét, emellett pedig a nyomtatásban megjelent felhívás több olyan agresszív kifejezést is tartalmazott, mint a „*lázadás*,"[109] a „*forradalom*,"[110] vagy a „*harcos*"[111] szavak.[112]

New York államot követően 1902 áprilisában,[113] *New Jerseyben* is a fentiekhez rendkívül hasonló rendtörvényt fogadott el[114] a tagállami kongresszus tekintettel arra,[115] hogy *Paterson* városában hajtották végre az elnök elleni merényletet.[116] A jogszabály 1. §-a szerint, aki írásban, szóban, nyomtatvány vagy egyéb más módon támogatja valamely kormány erőszakos felforgatását vagy megsemmisítését, vagy aki a fenti módokon erre irányuló kísérletet tesz, vagy bűncselekmény elkövetésére felbújt, bűntettet követett el. E deliktum alanyává válhatott továbbá az a személy, aki elégedetlenséget szított a kormánnyal szemben.[117] A 2. § alapján e törvény hatálya alá kerülhettek azok a terheltek, akik olyan szervezet tagjává váltak, amelynek célja a kormánnyal szembeni ellenséges hangulat felbujtása, annak elősegítése, illetve ezen elkövetési magatartásnak a bűnpártolása is. Emellett ezeknek a mozgalmaknak bármilyen formában történő támogatása hasonló módon bűncselekménynek számított. A büntetőjogi felelősséget a fentiekhez hasonló kriminalizált sajtótermékek is megalapozták: a 3. § szerint ugyanis a törvényi tényállás akkor is megvalósult, ha az 1. vagy a 2. §-ban

[107] *Harward Law Review,* 1922, 36/2, 199-200.
[108] Ua. 201.
[109] Eredeti angol kifejezés: revolt.
[110] Eredeti angol kifejezés: revolutionary.
[111] Eredeti angol kifejezés: military.
[112] *Harward Law Review,* 1922, 36/2., 202.
vö.: A New York Criminal Act bár tagállami törvény volt, hatása mégis az egész Egyesült Államokra kiterjedt, ugyanis föderális szinten 1940-ben fogadták el a Smith Act nevű jogszabályt, amely gyakorlatilag megismételte az 1902-es törvényi tényállásokat. E törvényt arra használták fel, hogy az amerikai kommunista párt vezető tagjai ellen büntetőeljárást indíthassanak. *State Sedition Laws* i. m. 276.
[113] *Acts of the One Hundred and Twenty-Sixth Legislature of the State of New Jersey and Fifty – Eights under the New Constitution,* Trenton N. J., The J. L. Murphy Publishing Co. Printer, 1902, 407.
[114] EVANS i. m. 16.
[115] Ezzel a törvénnyel módosították az 1898-ban elfogadott Punishment of Crimes Act néven ismert jogszabályt. *Acts of the One Hundred and Twenty-Sixth Legislature of the State of New Jersey* i. m. 405.
[116] Paterson New Jersey államban található, és az akkori sajtó véleménye szerint New York mellett ebben a városban terjedtek el leginkább az anarchista irányzatok. *Herald Democrat*, 1902, június 20, 4.
[117] *Acts of the One Hundred and Twenty-Sixth Legislature of the State of New Jersey* i. m. 405.

meghatározott bűncselekményt valamilyen cikken, könyvön vagy pamfleten keresztül követik el. Ha a vád tárgyává tett írásoknak a megjelenése egy személyhez volt köthető, akkor őt terhelte a felelősségre vonás, ha pedig egy szervezet követte el a deliktumot, akkor a tagságot kellett bíróság elé állítani. Az utolsó törvényi tényállás pedig az elnök, alelnök, a tagállamok kormányzói, a monarchia államfője elleni merényletet büntette. A büntetési tételek szigorúak voltak, mert az 1-3. § megvalósulása esetén szabadságvesztést és pénzbüntetést is megállapíthattak az ítéletben, de e büntetések együttes kiszabása nem volt kötelező.[118] E körből kiemelkedett a politikai merényletek köre,[119] mert ebben az esetben halálbüntetést állapított meg a törvény, amelyet kegyelem esetén életfogytig tartó szabadságvesztésre változtathatott át a bíróság.[120]

Az államellenes deliktumok körét 1903-ban *Wiconsinban* is kibővítették. Az új rendtörvény bevezetésében először definiálta az anarchizmus fogalmát: a 4522. § alapján olyan ideológiákat nyilvánított üldözendőnek, amelyek szerint a kormányt erőszak vagy kényszer alkalmazásával kell elmozdítani.[121] Ennek módja egyrészt merénylet elkövetésével, másrészt pedig bármilyen jogtalan eszköz alkalmazásával volt megvalósítható. A jogszabály ezt követően több elkövetési magatartást is pönalizált. Először a politikai bűncselekmények támogatását emelte ki, megkülönböztetve négy elkövetési magatartást: az első eset akkor valósulhatott meg, ha valaki a fenti bűncselekményt szóban vagy írásban feldicsérte. A második eset a sajtón keresztül való megvalósítást emelte ki, a harmadik cselekmény pedig az ilyen típusú bűntettek jogszerűségének igazolása volt. Az utolsó törvényi tényállás szerint bűncselekménynek minősült anarchista szervezetekhez való csatlakozás, valamint azok szervezésében való részvétel. A 4522/c § a kriminalizált sajtótermékek szerkesztőinek, tulajdonosainak és vezetőinek a büntetőjogi felelősségét állapította meg függetlenül attól, hogy nem ők voltak az anarchista tartalmú írások szerzői. A jogszabály azonban mentesülési lehetőséget biztosított a vádlottaknak abban az esetben, ha a védelem sikeresen bizonyítja, hogy a terhelteknek előzetesen nem volt tudomásuk a tartalom megjelenéséről, a publikálásra nem adtak engedélyt, vagy arra akaratuk ellenére került sor. A következő törvényi tényállás az anarchista mozgalmak visszaszorítására irányult: abban az esetben ugyanis, ha két vagy több személy azért gyűlt össze, hogy előadást tartsanak egy szélsőséges ideológia terjesztése érdekében, akkor azoknak a személyeknek a büntetőjogi felelőssége is fennállt, akik önkéntesen résztvevőként jelentek meg. Ezzel a jogszabály azt az álláspontot juttatta

[118] Ua. 406.
[119] EVANS i. m. 16.
[120] *Acts of the One Hundred and Twenty-Sixth Legislature of the State of New Jersey* i. m. 407., EVANS i. m. ua.
[121] EVANS i. m. 17.

kifejezésre, hogy maga a gyűlés ellentétes a tagállam törvényivel. Ezekben az esetekben a büntetési tétel kevesebb, mint tíz és szabadságvesztés, vagy ötezer dollárnál kevesebb pénzbüntetés megfizetése volt. De a korábbi rendtörvényekhez hasonló módon a két büntetés együttes alkalmazására is volt lehetőség. Az utolsó bűntetti kör alanyai azok a háztulajdonosok, felügyelők, gondnokok stb. voltak, akik az épületet anarchista mozgalom rendelkezésére bocsátották. Ezzel összefüggésben pedig a feljelentési kötelezettség elmulasztása ugyanolyan deliktumnak számított. A jogalkotó a büntetési tételt ebben az esetben enyhébben határozta meg: a tettesek három hónaptól egy évig terjedő szabadságvesztés büntetésre, illetve száz dollárnál kevesebb pénzbüntetésre számíthattak.[122]

Az első világháború alatt és azt követően szinte valamennyi tagállam szigorította az államellenes bűncselekmények körét azzal az eltéréssel, hogy néhány tagállam a katonai hadműveletek hatására az államellenes bűncselekmények körébe beemelte a hadsereggel összefüggő deliktumokat. E körben megemlíthető többek között az 1917 áprilisában elfogadott *Minnesota Sedition Act*, amelyben azokat a cselekményeket pönalizálták, amikor valaki nyilvánosan, szóban vagy írásban arra buzdítja az állampolgárokat, hogy ne tegyenek eleget a hadkötelezettségüknek. vagy ne nyújtsanak az amerikai kormánynak segítséget ahhoz, hogy sikeres legyen a világháborúban. Ebben az esetben a tényállás már akkor megvalósult, ha a tettes az elkövetési magatartást legalább öt ember előtt realizálta.[123] Hasonló rendelkezéseket tartalmazott továbbá a montanai, a kaliforniai[124] és a michigani[125] törvények is.[126]

A politikai bűncselekmények szigorúbb szabályozására később föderatív szinten is sor került 1917 júniusában, amikor az Egyesült Államok belépett az első világháborúba az antant hatalmak oldalán.[127] Ez volt az *Espionage Act,*[128] vagyis az ún. Kémtörvény,[129] melynek 1. §

---

[122] C. H. CROWNHART: *Wisconsin Statutes 1921*, II. kötet, State of Wisconsin, Madison, 1921, 2262.
[123] Carol JENSON: Loyalty as a Political Weapon, The 1918 Campaign in Minnesota, *Minnesota History*, Summer 1972, 44.
[124] Woodrow C. WHITTEN: *Criminal Syndicalism and the Law in California, 1919-1927, Transactions of the American Society, New Series*, 59. kötet, Philadelphia., American Phylosophial Society, 1969, 4-7.
[125] Elizabeth FAUE: Methods of Misticism and the Industrial Order: Labor Law in Michigan, 1868-1940, In: Paul FINKELMAN, Martin J. HERSCHOCK (szerk.): *The History of Michigan Law*, Ohio, Ohio University Press, 2006, 226.
[126] *State Sedition Laws* i. m. 227-228.
[127] Wodroow Wilson elnök 1917 áprilisában kérte fel a Kongresszust a hadüzenet kiadására Németország felé, miután német tengeralattjárók számos amerikai hajót süllyesztettek el. Paul JOHNSON: *Az amerikai nép története*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016, 640., Charles SELLERS, Henry MAY, Neil R. MCMILLEN: Az Egyesült Államok története, Budapest, Maecenas Könyvek, 1995, 279., HAHNER i. m. 211.
[128] Irene SAN PIETRO: *The need for a new Espionage Act*, 3. https://bit.ly/328cvha (www.academia.edu, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 11. 03.), Scott HENKEL: Sedition and Espionage Acts, Melvyn DUBOVSKY (szerk.): *The Oxford Encyclopedia of American Business, Labor and Economic History*, Oxford, 2013, https://bit.ly/2JLRDWC (www.academia.edu, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 11. 03.), BARNA (1958) i. m. 24., PERJÉSSY (1927) i. m. 20.

a)-b) pontjai tiltottak minden olyan információ megszerzését,[130] képek rögzítését és megszerzését,[131] amelyek felhasználhatóak az USA-val, illetve az amerikai nemzetbiztonsággal szemben, vagy ezen tevékenységével más államokat kedvező helyzetbe hozott. A terhelt ebben az esetben akkor is tényállásszerű magatartást fejtett ki, ha másnak segítséget nyújtott a fent említett elkövetési magatartások realizálására. A c) pont szerint az a személy, aki bármilyen, az amerikai nemzetbiztonsággal kapcsolatos információt, írott dokumentumot, képet, térképet stb.[132] kap vagy szerez, erre kísérletet tesz, mást rábír, vele megegyezik, vagy e célból másnak segítséget nyújt oly módon, hogy az elkövetés időpontjában tudomása van arról, hogy ez a magatartás ellentétes a jogszabály intézkedéseivel, bűncselekményt követett el. A d)-e) pontok hasonló deliktumokat pönalizáltak: az első esetben azokat a személyeket emelte a jogszabály a hatálya alá, akik szándékosan hoztak nyilvánosságra vagy továbbítottak olyan dokumentumokat, fényképeket, terveket, térképeket, stb. amelyek a nemzetbiztonsággal voltak kapcsolatban. A tényállásszerűséget nem befolyásolta, hogy az érintett jogszerűen vagy jogszerűtlenül volt ezen információk birtokában. A bűncselekmény másik elkövetési magatartása szerint a büntetőjogi felelősséget az is megalapozta, ha a tettes nem kézbesíti az elkövetési tárgyakat

---

vö.: Nem az Espionage Act volt az első ilyen jellegű törvény, ugyanis az első, az államellenes bűncselekményeket szigorító törvény az 1798-as Sedition Act volt. John C. MILLER: *Crisis in Freedom: The Alien and Sedition Acts,* Boston, Little, Borwn and Company, 1951.

[129] JOHNSON i. m. 641., SELLERS - MAY – MCMILLEN i. m. 281.

[130] A törvény részletezte, hogy melyek az inkriminált információk. Ezek eredeti nyelven a következők voltak: ,,vessel, aircraft, work of defence, navy yard, naval station, submarine base, coaling station, fort, battery, torpedo station, dockyard, canal, railroad, arsenal, camp, factory, mine, telegraph, telephone, wireless, or signal station, building, office, or other place connected with the national defence, owned or constructed, or in progress of construction by the United States or under the control or the United States, or of any of its officers or agents, or within the exclusive jurisdiction of the United States, or any place in which any vessel, aircraft, arms, munitions, or other materials or instruments for use in time of war are being made, prepared, repaired. or stored, under any contract or agreement with the United States, or with any person on behalf of the United States, or otherwise on behalf of the United States, or any prohibited place...” Ez magyarra lefordítva a következőt jelenti: ,,olyan hajó, repülőgép, védelmi munka, haditengerészeti dokk, hadikikötő, tengeralattjáró támaszpont, szenelőállomás, erődítmény, tüzérségi üteg, torpedó állomás, hajógyár, csatorna, vasútvonal, fegyvertár, tábor, gyár, bánya, táviroda, telefon, rádió vagy jelzőberendezés, épület, iroda vagy más, a nemzetbiztonsággal kapcsolatos helyiség, amit az Egyesült Államok birtokol, építtet vagy építése alatt áll, vagy az Egyesült Államok, az állam tisztviselője vagy megbízottja irányítása alatt áll, vagy az Egyesült Államok kizárólagos illetékességén belül van, vagy bármilyen helyiség, ahol bármilyen hajót, repülőgépet, fegyvert, lőszert vagy más anyagot vagy eszközt, amelyeket a háború idejére történő használatra készítenek, előkészítenek, megjavítanak vagy tárolnak az Egyesült Államokkal vagy az őt képviselő személlyel való szerződés vagy megállapodás alapján, vagy egyébként az Egyesült Államok nevében, vagy bármilyen tiltott területen.”

[131] A kép fogalmának a pontos jogszabályi leírása: ,,photograph, photographic negative, blue print, plan, map, model, instrument, appliance, document, writing or note of anything connected with the national defence...” Magyar fordítás: ,,nemzetbiztonsággal összefüggő fénykép, fényképészeti negatív, fénymásolat, terv, térkép, modell, eszköz, készülék, dokumentum, irat vagy feljegyzés.”

[132] Pontos jogszabályi szöveg az elkövetési tárgyakról: ,,document, writing, code book, signal book, sketch, photograph, photographic negative, blue print, plan, map, model, instrument, appliance, or note, of anything connected with the national defence…” Magyar fordítás: ,,nemzetbiztonsággal összefüggő dokumentum, írás, rejtjelkulcs, vázlat, fénykép, fényképészeti negatív, fénymásolat, fénymásolat, terv, térkép, modell, eszköz, készülék, dokumentum, irat vagy feljegyzés.”

azoknak az állami hivatalnokoknak, alkalmazottaknak, akik arra jogosultak lennének. Az e) pont az előző törvényi tényállás gondatlan alakzatát tartalmazta: e szerint bárki, aki megbízásából, hivatalából fakadóan az elkövetési tárgyakkal kapcsolatban, tudatos gondatlansággal másnak engedélyt ad azok elmozdítására, vagy azokat másnak elküldi, listázza, ellopja, kivonja, megsemmisíti, megvalósítja a deliktumot. Az 1. § büntetési tétele tízezer dollárig terjedő pénzbüntetés vagy két évig terjedő szabadságvesztés volt, amelyek együttesen is alkalmazhatóak voltak.

A 2. § a fenti tényállásoknak a minősített eseteit szabályozta, ahol az a) pont szerint súlyosabb értékelést az alapozta meg, ha a terhelt az elkövetési tárgyakat a korábbiakban meghatározott célból egy másik állam kormányának, pártjának, katonai vezetésének juttatja el[133] függetlenül attól, hogy tevékenységéről akár az USA-nak, akár az állami alkalmazottaknak volt-e érdemi tudomása vagy sem. Ez esetben a büntetési tétel 20 évig terjedő szabadságvesztés volt. Amennyiben a bűncselekményt háború idején követték el, a bíróság halálbüntetést, vagy 30 évig terjedő szabadságvesztést szabhatott ki. A b) pont azokat a cselekményeket pönalizálta, amikor valaki a háború ideje alatt, a fegyveres erők működésével kapcsolatban bármilyen információt összegyűjt, felvesz, nyilvánosságra hoz, annak feltárására kísérletet tesz abból a célból, hogy azt az ellenséges államoknak eljuttassa.[134] Ezen törvényi tényállásnak a jogi tárgya volt továbbá a fegyveres erőkkel összefüggésben lévő, vagy a közvédelemmel kapcsolatos olyan információ, ami az ellenséges államnak hasznos lehet. A bűncselekmény büntetési tétele ebben az esetben is kiemelkedően súlyos volt, ugyanis halálbüntetéssel vagy 30 évig terjedő szabadságvesztést jelentett.

A 3. § az előzőektől eltérően a hamis állításokat pönalizálta a következő módon: a törvényi tényállás szerint bárki, aki a háború ideje alatt valótlan információkat állít elő vagy közvetít a katonai vagy haditengerészeti bevetésekkel, illetve azok sikerességével kapcsolatban, valamint ha az ellenséges állam győzelmét hirdeti, bűncselekményt követett el. Ugyanebbe a kategóriába tartozott azon magatartás is, ha az elkövető szándékosan engedetlenséget, hűtlenséget, lázadást szított vagy a szolgálat megtagadására buzdított az amerikai fegyveres erők keretein belül,[135] erre kísérletet tett, illetve megakadályozta a

[133] A 2. §-ban lévő elkövetési magatartás azonos volt az 1. §-sal.

[134] A pontos angol nyelvű felsorolás a következő volt: „…the movement, numbers, description, condition, or disposition of any of the armed forces, ships, aircraft, or war materials of the United States, or with respect to the plans or conduct, or supposed plans or conduct of any naval of military operations…" Magyar fordítás: „…a fegyveres erők mozgása, száma, leírása, állapota vagy rendelkezése, az Egyesült Államok hajói, repülőgépei vagy háborús anyagai, vagy a katonai műveletek bármely haditengerészeti terveivel vagy magatartásával, feltételezett terveivel vagy magatartásával kapcsolatban…"

[135] A törvényszöveg a katonasággal összefüggésben részletesebben körülírtaaz elkövetési magatartást: „… to cause insubordination, disloyalty, mutiny, refusal of duty, in the military or naval forces of the United States…"

hadseregbe való felvétel lebonyolítását. A büntetési tétel ebben az esetben megegyezett az 1. §-ban foglaltakkal.

A 4. § a fenti bűntettekkel kapcsolatos összeesküvéseket, valamint az ehhez kötődő előkészületi cselekményeket üldözte. E törvényi tényállás kapcsán kiemelendő, hogy differenciált a büntetések között aszerint, hogy az inkriminált csoport mely deliktum elkövetésének a céljából jött létre. Az 5. § pedig azokat a terhelteket vonta a törvény hatálya alá, akik bűnpártolást valósítottak meg a fenti elkövetési magatartásokkal összefüggésben. Zárásként a jogszabály 6-9. § külön eljárási szabályokat állapított meg a fenti deliktumok tekintetében.[136]

E rendelkezésre hivatkozva több, mint hetven amerikai újsággal szemben alkalmaztak különböző szankciókat a fegyveres konfliktusok ideje alatt.[137] Az első jelentős büntetőeljárást *Charles T. Schenk* szocialista politikussal szemben indította el *A. Mitchell Palmer* főügyész,[138] mert a pártvezető kifejezte a törvényjavaslat elfogadásával kapcsolatos ellentétes véleményét,[139] valamint a katonák besorozása elleni tiltakozásként röplapokat is terjesztett.[140] Az amerikai szocialista párttal szemben több alkalommal is fellépett az ügyészség: a baloldal elnökjelöltjét, *Eugene Victor Debs*[141] bűnösségét is kimondta a bíróság a sorozást ellenző

Magyar fordítás: „…engedetlenség, hűtlenség, lázadás, kötelesség megtagadása az Egyesült Államok katonai vagy haditengerészeti erőinél…"

[136] *The Espionage Act of 1917*, https://bit.ly/2pBJlcX (www.digitalhistory.uh.edu, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 11. 03.), Nick FISCHER: The Founders of American Anti-Communism, *American Communist History*, 2006, 5/1, 73., M. G. WALLACE: Consitutionality of Sedition Laws *Virginia Law Review*, 1920, 6/6, 394.

[137] David ASP, Deborah FISHER: Espionage Act of 1917 (1917), *The first Amendment Encyclopedia*, Presented by John Seigenthaler Chair of excellence in first amendment studies, https://bit.ly/2HxzR8y (www.mtsu.edu.com, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 08. 29.)

[138] Palmert Wilson elnök 1919-ben nevezte ki főügyésszé. Működése alatt legfőbb célja a szélsőséges politikai ideológiák visszaszorítása volt. *A. Mitchell Palmer Article,* https://bit.ly/2HMeRLp (www.britannica.com, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 08. 29.), FISCHER i. m. 70.

[139] Ez volt a Schenk kontra USA ügy, melyben a Legfelsőbb Bíróság megállapította a törvény alkotmányosságát arra hivatkozva, hogy erre a szigorúbb szabályozásra a világháború által fennálló fokozott veszély miatt van szükség. JOHNSON i. m. 641., WALLACE i. m. 394., ASP – FISHER: Espionage Act of 1917 (1917) i. m. https://bit.ly/2HxzR8y (www.mtsu.edu.com, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 08. 29.)

[140] A per a szólásszabadság szabályozása szempontjából mérföldkőnek bizonyult az Egyesült Államokban, ugyanis a bíróság meghatározta a clear and present danger elvét, mely szerint a vizsgálandó kérdés az, hogy a vádlott által „…használt szavak olyan körülmények között kerültek-e nyilvánosságra, és olyan jellegűek-e, hogy jelentős károk nyilvánvaló és közvetlen veszélyét idézik elő, amit a kongresszusnak joga van megelőzni." KOLTAY András: *A szólásszabadság alapvonalai magyar, angol és amerikai és európai összehasonlításban*, Phd-értekezés, Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog-és Államtudományi Kar, Jog-és Államtudományi Doktori Iskola, 2007, 302.

[141] A politikust 1900 és 1920 között öt alkalommal jelölte a szocialista párt elnöknek. Debs a vád tárgyává tett beszédében elítélte az USA világháborús részvételét, amiért az Espionage Act alapján tíz év börtönbüntetésre ítélték. Kristiana WRIGHT: *Eugene V. Debs at Canton, Ohio: Revolutionary Socialism and Rhetorical Agency*, 2016, 3. https://bit.ly/34l5vyO (www.academia.edu, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 11. 03.), HENKEL: Sedition and Espionage Acts i. m. https://bit.ly/2JLRDWC (www.academia.edu, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 11. 03.)
vö.: JEMNITZ János: The Eugen V. Debs Reader: Socialism and the Class Struggle, *Századok*, 2001, 135/5, 1252-1253.

beszédei és írásai miatt.[142] A Kémtörvény hatályba lépését követő évben, 1918-ban módosították egy újabb jogszabály elfogadásával: ez volt a *Sedition Act*,[143] az ún. Lázadástörvény,[144] ami az *Espionage* 3. §-nak szigorítását tartalmazta. E jogszabály kapcsán számos olyan vélemény látott napvilágot, mely szerint a rendelkezés átmenetileg korlátozta a szólásszabadság gyakorlását az országban.[145] Az új szabályozás elkövetési magatartásai a következők voltak. Bárki, aki hadiállapotban szándékosan hamis állítást alkot, terjeszt, továbbad azért, hogy az USA katonai vagy tengerészeti hadműveleteibe vagy sikereibe beavatkozzon, előmozdítsa az ellenség sikerét, szándékosan hűtlenségre, lázadásra, kötelességmegtagadásra szítson. Aki megakadályozza az USA haderejébe a toborzást, az USA államát, alkotmányát, hadseregét, tengerészetét szándékosan szóban vagy írásban, nyomtatásban, vagy a nyilvánosság előtt hűtlen, obszcén, trágár vagy bántó nyelven illeti, idegen ellenség zászlaját szándékosan kitűzi, szándékosan a termelés csökkentésére sürget, szít vagy hív fel, vagy bármelyik fenti cselekményre felhív, ösztönöz, rábír, szóban vagy tettben az USA-val hadban álló államot támogat vagy szóban vagy tettel az USA céljait megakadályozza. A büntetési tételek ez esetben is azonosak voltak a Kémtörvény 1. §-val.[146] Az államellenes bűncselekmények ily módon való kiterjesztésével és szigorításával közel 1500 személlyel szemben indítottak büntetőeljárást *Wodroow Wilson*[147] elnöksége alatt.[148] Míg ezeket a rendelkezéseket azonban 1921-ben hatályon kívül helyezték, addig az *Espionage Act* napjainkban is hatályban van az USA területén.[149]

Bár az amerikai rendtörvények többségét a századforduló után, valamint a fegyveres konfliktusok ideje alatt fogadták el, a két világháború között is alkalmazták a bíróságok, a

---

[142] A bíróság ebben az ügyben is ugyanazt az elvet alkalmazta, mint a Schenk kontra USA ügyben. Álláspontjuk szerint, amennyiben a szólásszabadság gyakorlása akadályozza az állam „háborús politikáját," és megvan a lehetőség arra, hogy a vádlott tevékenysége sikeres legyen, akkor megnyilvánulásai nem kerülhetnek jogi oltalom alá. KOLTAY i. m. 303., WALLACE i. m. 394.

[143] SAN PIETRO i. m. 3., SELLERS – MAY – MCMILLEN i. m. 281.
vö.: Kiemelendő, hogy az államellenes bűncselekmények szigorítása mellett a jogalkotó az Egyesült Államokba való bevándorlást szabályozó törvények megreformálásával is igyekezett visszaszorítani a szélsőséges ideológiákat az országban. E körbe tartozott az 1903-as Alien Immigration Act, amely taxatív felsorolást tartalmazott azon személyekről, akiktől megtagadták az USA-ba való belépés jogát. A törvény e körben külön nevesítette az anarchistákat. Az első világháború alatt ezt a rendelkezést kibővítették az Immigration Act megalkotásával. FISCHER i. m. 73., EVANS i. m. 19-20.

[144] JOHNSON i. m. 641.

[145] HENKEL i. m. ua.

[146] *The Sedition Act of 1918*, https://bit.ly/2NArpaL (www.digitalhistory.uh.edu, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 11. 03.)
vö.: Az Espionage Act és a Sedition Act jogszabályoknak a szabad véleménynyilvánításhoz való jogra gyakorolt hatásával a következő szakirodalom foglalkozott: Zecharia SCHAFFE Jr.: *Freedom of Speech*, New York, Brace and Howe, 1920, 42-46.

[147] HAHNER i. m. 205-215.

[148] SELLERS - MAY – MCMILLEN i. m. 281.

[149] SAN PIETRO i. m. 1.

gazdasági világválság,[150] és az annak hatására megjelenő sztrájkok ismét jogalapot biztosítottak ezeknek a büntetőeljárások megindításához.[151]

Az európai kontinensen 1918 után jelentek meg a rendtörvények, amelyek rámutatnak arra, hogy a kommunista, anarchista forradalmak milyen komoly társadalmi ellenállást váltottak ki függetlenül attól, hogy nem mindegyik ország szenvedte el a proletárdiktatúra által okozott pusztításokat. A nyugati országok között elsőként Hollandia fogadta el *a forradalmak megelőzéséről szóló 1920. évi DCXIX. törvényt*, amit a parlament az ún. *Vörös Hét*[152] eseményeinek a hatására alkotott meg.[153] A kieli matrózok felkelését,[154] követően ugyanis 1918 novemberében a holland szociáldemokrata párt elnöke, *Pieter Jelles Troelstra*[155] lemondásra szólította fel a kormányt és követelte a hatalom átadását a munkások számára.[156] A holland kormány hatékonyan kezelte a helyzetet, így a pártvezér által kikiáltott puccs végül sikertelen maradt.

A következő nyugati-európai állam, ami a politikai deliktumok külön törvényben való szigorítása mellett döntött, Svájc volt. A törvényhozás ugyanis 1922 januárjában fogadta el a *az alkotmányos rend és belső biztonság elleni bűncselekményekről szóló*[157] törvényt.[158]

A weimari köztársaságban,[159] 1921 júliusában *Walther Rathenau* külügyminiszter[160] anarchista merénylet áldozata lett,[161] melynek hatására a Reichstag 1922-ben rendtörvény útján szigorította a politikai deliktumokat. Ez volt *a köztársaság védelméről szóló törvény*,[162]

---

[150] MAGYARICS Tamás: *Az Amerikai Egyesült Államok története*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2008, 31-49.
[151] *State Sedition Laws* i. m. 277-278.
[152] Eredeti holland kifejezés: De Roode Week.
[153] Caroline M. PELSER: Preparations to commit a crime: the Dutch approach to inchoate offences, *Utrecht Law Review*, 2008, 4/3., 60., BARNA (1958) i. m. 24., PERJÉSSY (1927) i. m. 20.
[154] Miután Wilson elnök elutasította a német kormánynak a béketárgyalásokra irányuló kezdeményezését, 1918 novemberén a Thüringen és a Helgoland matrózai megtagadták a kifutási parancsot, amely szerint támadást kellett volna intézniük az angol Royal Navy ellen. Ehhez csatlakoztak a hajón lévő munkások: tiltakozások jeleként kitűzték a vörös zászlót, majd megalakult a német forradalmi katonatanács és munkástanács. Ezt követően november 9-én II. Vilmos császár lemondott és kikiáltották a köztársaságot. KEREKES Lajos: *A weimari köztársaság*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1985, 13-17.
[155] *Pieter Jelles Troelstra Article*, https://bit.ly/2JIdDRZ (www.britannica.com, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 11. 03.)
[156] Constant Willem HIJZEN: The perpetual adversary. How Dutch security services perceived communism (1918-1989), *Historical Social Research, Security and Conspiracy in History, 16. to 21. century*, 2013, 38/1 (143), 174.
[157] A törvény eredeti elnevezése: Verbrechen gegen die verfassungsmassige Ordnung und die innere Sicherleit.
[158] PERJÉSSY Mihály: *Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvényről (1921. évi III. t.-c.)*, Debrecen, Studium Könyvkiadó, 1928, 70.
[159] SZABÓ István: *Németország alkotmányfejlődése 1806-1945, különös tekintettel az államszervezeti változásokra*, Budapest, Szent István Társulat, 2002, 163-239.
[160] HAVAS Miksa: *Walter Rathenau*, Budapest, Bíró Nyomda, 1929., Etta FEDERN-KOHLHAAS: *Walter Rathenau,sein Leben und Wirken*, Dresden, Reissner, 1927.
[161] BOROVICKA i. m. 202-204.
[162] Gotthard JASPER: *Der Schutz der Republik: Studien zur Staatlichen Sicherung der Demokratie in der Weimarer Republik 1922 bis 1930*, Tübingen, Mohr Siebeck Verlag, 1963., Thomas VORBAUM, Michael

amelyet öt éves határozott időre léptettek hatályba.[163] A jogszabály 1. §-a elsősorban azon bűnszövetségek ellen nyújtott védelmet, amelyek azzal a céllal jöttek létre, hogy a német szövetségi kormány vagy a tartományi szinten működő kabinet tagjaival szemben politikai merényletet kövessenek el.[164] E rendelkezés kifejezetten szigorúnak tekintendő, ugyanis ha az elkövetők a szervezet céljainak elérése érdekében a deliktumot legalább kísérleti szakaszba juttatták, akkor az 1. § (2) bekezdése szerint nem csupán azok a személyek voltak felelősségre vonhatóak, akik a végrehajtásban részt vettek, hanem azok is, akik tudtak a bűncselekmény elkövetéséről. Tehát a német jogalkotó bevezette az objektív felelősséget az államellenes bűncselekmények körében. Az 1. §-ban pönalizált cselekményekért a bíróság öt évtől életfogytig tartó szabadságvesztést, vagy halálbüntetést is kiszabhatott a terheltekre.

A törvény 7. §-a több politikai deliktumot szabályozott, amelyekkel szemben elkövetésük esetén három hónaptól öt évig terjedő börtönbüntetést szabhattak ki. E körbe tartozott azon cselekmény, amelyet az követhetett el, aki a német szövetségi vagy tartományi kormánytagok ellen valamilyen erőszakos támadást intéz, vagy arra mást felhív. Büntetendővé nyilvánították a kormánytagokkal szembeni rágalmazást, és a törvényben kriminalizált bűntettek feldicsérését, valamint az elkövetők megjutalmazását is. Emellett minden olyan személy, aki olyan összeesküvésben vett részt, amely a köztársasági államforma megdöntésére irányult,[165] vagy azt bármilyen formában támogatta, illetve, ha olyan csoporthoz csatlakozott, amely engedély nélkül tartott fegyvert, a rendtörvény hatálya alá került. A 8. § büntetőjogi oltalom alá helyezte továbbá a német nemzetet azáltal, hogy pönalizálta a birodalmi és szövetségi miniszterek nyilvános vagy gyülekezet előtt megvalósuló szidalmazását és megsértését.

Az 5. § sui generis bűncselekménynek minősítette a feljelentési kötelezettség elmulasztását az 1. és 2. §-ban lévő bűncselekményekkel kapcsolatban azzal a kitétellel, hogy a felelősségre vonás alól mentesülnek a terheltek családtagjai és a papok,[166] feltéve, ha minden megtettek a bűntény megakadályozása érdekében.[167] A 3. § pedig az 1. és 2. §

BOHLANDER (szerk).: *A modern history of German Criminal Law*, Berlin, Heidelberg, Springer-Verlag, 2014, 161., PERJÉSSY (1927) i. m. 20.
vö.: Gotthard JAPSER: Der Schutz der Republik: Studien zur Staatlichen Sicherung der Demokratie in der Weimarer Republik 1922 bis 1930, *Politische Vierte aljabirerschrift*, 1966, 7/1., 164-167.

[163] A rendtörvény hatályát 1927-ben további két évre meghosszabbították. Eberhard KOLB: *The Weimar Republic*, New York, Routledge Press, 2004, 46., KEREKES i. m. 107.

[164] Ua.

[165] BARNA (1958) i. m. 24.

[166] A papok esetében a gyónási titok számított az 5. § alóli mentesülési oknak. Ebben az esetben nem kellett arra törekednie, hogy a bűncselekményt megakadályozza.

[167] E főszabály alól kivételt képezett az az eset, ha a családtagoknak olyan politikai deliktumról volt tudomásuk, ahol az ölési cselekmény a tényállás részét képezte és a bűncselekményt megkísérelték. Ez esetben a hozzátartozókat feljelentési kötelezettség terhelte.

elkövetése céljából létrejött bűnszövetségben részt vevő tagok esetében az önkéntes elállást és a hatóságok előtti feljelentést büntethetőséget megszüntető okként határozta meg.

A német rendtörvény büntetési tételei is igen szigorúak voltak, mert a törvényi tényállások esetében meghatározott főbüntetések mellett számos mellékbüntetést is kiszabhatott a bíróság. A 9. § szerint az 1-6. §-ban meghatározott bűncselekmények esetén a pénzbüntetés megállapítása kötelező volt, viszont alkalmazható volt a kitiltás, a hivatalvesztés, külföldi elkövetők esetén az országból való kitoloncolás is. A jogszabály a tettesek felelősségre vonásán túl lehetővé tette azon gyülekezetek és egyesületek feloszlatását,[168] valamint olyan politikai tartalmú publikációk elkobzását, ahol fennállt ezen bűncselekmények elkövetésének a veszélye.[169] Azonban a Reichstag hiába fogadta el az új szabályozást, *Eberhard Kolb* német történész véleménye szerint a törvény nem bizonyult hatékonynak a szélsőségek visszaszorítása érdekében, mert a bíróságok számos esetben elzárkóztak a jogszabály alkalmazásától.[170] Ezt a véleményt árnyalva emelném ki a *Hitler-Ludendorff* csoporttal szembeni büntetőeljárás ítéletét, amit mai napig a weimari köztársaság egyik leghíresebb politikai pereként tartanak számon. A müncheni sörpuccs[171] elkövetőit a rendtörvény 7. §-ban pönalizált köztársaság megdöntésének vádja miatt tartóztatták le 1923 őszén, majd a bíróság a szervezkedésben részt vett tagok egy részével szemben a legsúlyosabb büntetési tételt szabta ki, ami ezen törvényi tényállás tekintetében öt év szabadságvesztést jelentett.[172]

Közép-Európában az új nemzetállamok megalapítását követően az államellenes bűncselekményeket rendtörvényben szabályozták,[173] amelyekkel elsősorban a kommunista pártok működését szándékozták megszüntetni.[174] Az első ország ebben a térségben a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság volt, ahol 1920 novemberében *„az állami közrend és munka védelméről"* elnevezés alatt szükségrendeletet bocsátottak ki a társadalmi rendet veszélyeztető mozgalmakkal szemben, emellett büntették katonaság elleni izgatást is.[175] Majd a magyar rendtörvény hatályba lépését követően *a közbiztonság és államrend* cím alatt törvényi szintre

---

[168] 14-19. §

[169] 20-22. § A törvény teljes szövege az alább linken található: https://bit.ly/2k0wRcb (www.documentarchiv.de, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 08. 30.)

[170] A szerző kiemelte továbbá, hogy a rendtörvényt a két világháború között elsősorban a kommunistákkal szemben alkalmazták. KOLB i. m. 46.

[171] KEREKES Lajos: *Hitler-puccs a sörházban*, Budapest, Kossuth, 1976.

[172] Azok a szerzők, akik a túlságosan enyhe ítélet miatt kritika tárgyává teszik a büntetőeljárást, arra alapozzák véleményüket, hogy számos vádlottat vagy nagyon enyhe büntetéssel sújtották, vagy felmentették a vádak alól. Másrészt pedig az elítéltek a szabadságvesztésüket várfogságban töltötték, ahol igen privilegizált körülmények között tölthették le a büntetésüket. Ez is lehetett az oka annak, hogy ebben az időszakban írta meg Hitler a Mein Kampfot. KEREKES i. m. 142-143.

[173] Jan KUKLÍK: *Czech Law in Historical Contents*, Prague, Karolinum Press, 2015, 107.

[174] BARNA (1958) i. m. 23., 24., ANGYAL (1929) i. m. 10.

[175] ANGYAL (1929) i. m. 10.

emelte az államellenes bűncselekményekre vonatkozó szabályozást.[176] Az 1. § szerint tilos volt a hatóságok elleni erőszakra felhívó és a közrendet veszélyeztető írott sajtótermék, plakát, hirdetmény vagy könyv terjesztése és nyomtatása. A tényállás az elkövetési magatartás és tárgy mellett külön nevesítette az írásbeli és szóbeli kommunista, anarchista propagandát, valamint azokat a megnyilvánulásokat, amelyek erőszakot és terrort hirdetve az állam politikai és gazdasági rendje ellen irányultak. A 2. § szerint büntetendő volt olyan társulat megszervezése, támogatása, vagy az abba való csatlakozás, melynek célja a bolsevizmus, anarchizmus, vagy terrorizmus kiépítése, emberölés előkészítése és végrehajtása, vagy az államhatalom jogellenes megszerzése. A 3. § pedig ehhez kapcsolódóan ezeknek a szervezeteknek az épületek átengedését és bérbe adását pönalizálta. A 4. § a hadsereg rendjét volt hivatott védelmezni az antimilitarista izgatás különböző formái ellen, továbbá büntetőjogi felelősséget állapított meg a hadianyag gyártásának és a katonaság ellátásának bármilyen formában történő akadályozása esetén. Ezen bűntetteknek az előkészületi és kísérleti szakasza is a rendtörvény hatálya alá került. Az 5. § azon külföldi cégek vagy magánszemélyekkel való összeköttetést üldözte, amelyek abból a célból nyújtanak a terheltek számára pénzügyi támogatást, hogy az előző törvényi tényállások végrehajtását sikerre vigyek. Ugyanez a bűncselekmény fordított értelemben is büntetendő volt azon belföldi személyekkel vagy szervezetekkel szemben, akik külföldieket támogattak ezen cél elérése érdekében. A 6. § az engedély nélküli fegyver és robbanóanyagok gyártását és gyűjtését vagy elrejtését szankcionálta, míg a 7. § az előző pontoktól függetlenül az emberölés valamennyi stádiumát súlyosabb büntetéssel sújtotta. Valamennyi tényállást a törvény halálbüntetéssel vagy húsz évig terjedő fegyházbüntetéssel sújtotta. A jogszabály további része megtiltotta a köztisztviselőknek és a katonáknak sztrájkját, valamint olyan jelvények, zászlók használatát, amelyek az alkotmányos rend megdöntését támogatták.[177]

A magyar Átv. hatályba lépését követően Csehszlovákiában 1923 márciusában fogadták el *a köztársaság védelméről szóló 1923. évi L. törvényt*.[178] A jogszabály kodifikálásának előzménye *Alois Rasin* pénzügyminiszter elleni anarchista merénylet volt.[179] A törvény megalkotását azonban belpolitikai feszültségek nehezítették: az új törvényi tényállásokkal

[176] PERJÉSSY (1928) i. m. 70.
[177] Ua. 76-78.
[178] KÉPESSY Imre: A büntetőjog fejlődésének tendenciái a két világháború közötti Csehszlovák Köztársaságban, GOSZTONYI Gergely, In: RÉVÉSZ T. Mihály (szerk.): *Jogtörténeti Parerga, Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 65. születésnapja tiszteletére*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018, 145., Zdeněk KARABEC, Jiří VLACH (szerk.): *The Criminal Justice System in the Czech Republic*, Prague, Institute of Criminology and Social Prevention, 2011, 6., PERJÉSSY (1927) i. m. 20.
[179] A merényletet Josef Soupal anarchista követte el. A pénzügyminiszter a helyszínen túlélte a merényletet, de végül belehalt sérüléseibe. BOROVICKA i. m. 319., *Prágai Magyar Hírlap*, 1923, 2/158, 3.

ugyanis nem csupán a radikális mozgalmakat, hanem az ott élő kisebbségek politikai mozgásterét is igyekeztek visszaszorítani. A felvidéki németek mellett[180] a magyar közvélemény hasonlóan negatívan fogadta a rendtörvény tervezetét, mert a kisebbségi jogok ismételt korlátozásától tartottak. A *Prágai Magyar Hírlap* egyik cikke szerint a magyarok az őket megillető nyelvhasználati, egyesülési és gyülekezési jogukat így sem gyakorolhatták megfelelően, ezért a szerző a következő véleményt fogalmazta meg a tervezett büntetőjogi reformmal kapcsolatban:„*a készülő új törvény is a köztársaságot nem a szabadság és demokrácia, hanem a reakció fegyvereivel akarja megvédeni*." A továbbiakban kifejtette, hogy egy országban kivételes intézkedések alkalmazására akkor kerül sor, „…*ha a közélet súlyosan beteg és e betegség leküzdésére a normális eszközöket elégteleneknek ismerték fel*." Ezért először a Csehszlovákiában fennálló problémákat kellene elsősorban felszámolni, és garantálni az ott élő kisebbségek azonos kulturális, gazdasági és politikai fejlődését.[181] Egy másik cikk szerzője a következőt írta a rendtörvénnyel összefüggésben: „…*lehetetlenné kell tenni a panaszkodást. Ha nem hangzik el panasz, akkor majd el lehet mondani, hogy aki nem panaszkodik, annak nincsen baja, fájdalma […] Hát nem szép intézménynek a köztársaság fokozott védelméről szóló törvény*?"[182]

A magyar sajtóorgánumok mellett számos cseh politikai lap is tiltakozott a kodifikáció ellen: a *Ceske Slovo* nemzeti szocialista párt újsága szerint egy állam annak függvényében tekinthető stabilnak, minél kevesebb kivételes intézkedést kell alkalmaznia.[183] A *Tribuna* pártonkívüli sajtó a csehszlovák jogszabály alkotással szemben helyeselte a magyar Átv. elfogadását, ami álláspontja szerint a Tanácsköztársaság[184] miatt szükséges volt.[185] Későbbi cikkükben a rendtörvényt az aszpirinhoz hasonlították, ami csak arra jó, hogy elnyomja a „*kellemetlen kísérőjelenségeket*."[186] A politikai hírlapok általános felháborodása mellett számos tüntetést is tartottak az országban arra hivatkozva, hogy ezen deliktumok szigorítása veszélyt jelent a demokráciára.[187] A fent említett vélemények mellett egyedül a *Návodny Listy*

[180] *Prágai Magyar Hírlap*, 1923, 2/176, 2.
[181] Ua. 1923, 2/175, 1.
[182] Ua. 1923, 2/181, 1.
[183] Ua. 1923, 2/175, 3.
[184] SALAMON Konrád: *Nemzeti önpusztítás 1918-1920*, Budapest, Korona Kiadó, 2001., 127-175., GRATZ Gusztáv: *Forradalmak kora – Magyarország története 1918-1920*, Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1935, 94-125., RÉVÉSZ Tamás: A Tanácsköztársaság kérdőjelei, *Rubicon*, 2017, 28/10, 42-49., TAKÓ Dalma: A Tanácsköztársaság hatalomra jutása, vázlatos története és a proletárdiktatúra fegyveres erői, *Diskurzus*, 2016, 6/1, 59-60., *A magyar forradalmi munkásmozgalom története*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1979., 129., KÁROLYI Mihály: *Hit, illúziók nélkül*, Budapest, Európa, 2013, 192.
[185] *Prágai Magyar Hírlap*, 1923, 2/176, 1.
[186] Ua. 1923, 2/181, 4.
[187] A tüntetések egyik oka, hogy Csehszlovákiában legálisan működhetett a kommunista párt. Benjamin FROMMER: *National Changing: Retribution against Nazi Collaborators in Postwar Czezhoslovakia*, Cambridge,

jobboldali lap volt az egyetlen olyan sajtótermék, amely támogatta a törvényjavaslat elfogadását. Egyik írásuk szerint az új jogszabályra többek között azért volt szükség, mert a magyar keresztényszocialisták államellenes propagandát folytatnak a felvidéki területeken, amelyekkel szemben keményen fel kellene lépnie a hatóságoknak.[188]

A tiltakozások a javaslat előkészítése, illetve a nemzetgyűlési tárgyalás során is folyamatosak voltak. *Körmendy-Ékes Lajos* a *Magyar Keresztényszocialista Párt*[189] képviselője az alkotmányjogi bizottság előtt tett felszólalásában kifogásolta, hogy a tervezet elkészítésekor nem vették figyelembe a *Saint Germain-i béke*[190] 1-8. §-ait, amely a kisebbségek helyzetével kapcsolatos. Így a készülő rendtörvény jelentősen csorbítja a nemzetiségi jogokat. Emellett tiltakozott a cseh sajtó azon kijelentéseivel szemben, mely szerint pártja irredenta tevékenységet végez.[191] A magyarok felszólalása mellett az ellenzéki pártok kivonultak a bizottságból,[192] majd pedig a képviselőházi vitán sem vettek részt.[193] Az ezt követő szenátusi munka sem volt zökkenőmentes, ugyanis a kommunista párt több alkalommal is megzavarta a képviselői beszédeket.[194]

Az új szabályozás 1-2 §-a a köztársaság elleni összeesküvéseket pönalizálta, amelyről elmondható, hogy ez esetben kísérleti és előkészületi jellegű cselekmények önálló deliktumként való szabályozására került sor. Tehát az valósította meg a tényállásszerű magatartást, aki kísérletet tett az alkotmányos rend megdöntésére, a köztársasági államformának, valamint az ország egységének és függetlenségének a megváltoztatására. A büntetőjogi felelősség abban az esetben is fennállt, ha a terhelt tevékenysége arra irányult, hogy az állam területét más országhoz csatolják. A deliktum büntetési tétele kirívóan szigorúnak tekinthető, ugyanis az elkövetési magatartásokat öttől húsz évig, vagy akár életfogytig terjedő „*súlyos tömlöccel*”[195] kellett sújtani. Emellett ugyanezt a bűntettet követte el az is, aki a köztársasági elnököt, annak helyettesét, a parlamentet, vagy Kárpátalja kormányzóját hivatalának betöltése során próbálta meg erőszakos módon ellehetetleníteni.

Cambridge University Press, 2005, 79., Jan KUKLÍK, René PETRÁS: *Minorities and Law in Czechoslovakia 1918-1992*, Prague, Karolinum Press, 2017, 60-61., *Prágai Magyar Hírlap*, 1923, 2/176, 2.

[188] Ua. 1923, 2/187, 4.

[189] Dusan KOVAC: *Szlovákia története*, Pozsony, Kalligram Kiadó, 2001, 181.

[190] A békediktátumok közül a Saint Germain-i béke viszonylag kevés területi változást hozott, mert Csehszlovákiának az Osztrák-Magyar Monarchián belüli tartományi határát vették alapul a határok megállapításánál. Ettől függetlenül a köztársaságba kerülő kisebbségek száma igen magas volt: az újonnan kialakított államba több, mint három millió német és közel egy millió magyar állampolgár került át. NIEDERHASUER Emil: *Kelet-Európa története*, Budapest, MTA, 2001, 219-220.

[191] *Prágai Magyar Hírlap*, 1923, 2/194, 3.

[192] Ua. 1923, 2/196, 1.

[193] Ua. 1923, 2/206, 1.

[194] Ua. 1923, 2/216, 3.

[195] Ez a megjelölés a fegyházfokozatot jelentette.

A rendtörvény 3. §-a a köztársaság biztonságának a veszélyeztetését szankcionálta, melynek (1) bekezdés szerinti lényege, hogy valaki a köztársaságot háborúnak, vagy más állam ellenséges magatartásának teszi ki, növeli ezáltal az ország katonai megszállásának veszélyét. A törvényi tényállás alapján levonható az a következtetés, hogy ez a bűntett egy „*konkrét veszélyeztetési deliktumnak*" minősült, ugyanis az elkövetési magatartás eredményeként az országra nézve egy közvetlen veszélyt jelentő állapot jön létre.[196] A büntetési tétel ez esetben öttől tíz évig, súlyosabb esetben tíztől húsz évig terjedő szabadságvesztés volt. Ugyanezen § (2) bekezdése a veszélyhelyzet egy másik formáját szabályozta, mely szerint, aki a belbiztonság megrendítése érdekében fegyveres felkelést szervez vagy támogat, bűncselekményt követ el, az egytől öt évig, súlyosabb esetben öttől húsz évig terjedően szankcionálható. Az 2. §-hoz hasonlóan az előkészületi szakasz, nevezetesen a bűnszövetség létrejötte is a rendtörvény hatálya alá került. A 3. §-hoz hasonló veszélyeztetési cselekményeket a III. fejezetben is szabályozott a jogalkotó: az egyik a 24. §-ban található köztársaság védelmének a veszélyeztetése, ami a külföldre történő fegyverkivitelt, és a csehszlovák állammal kapcsolatos információk külföldi közlését büntette. A 25. § pedig a közigazgatási szervek büntetőjogi felelősségét állapította meg arra az esetre, ha kötelezettségük elmulasztása által veszélyeztetik a csehszlovák állam közérdekeit. Ez utóbbi két tényállás kapcsán a rendtörvény pénzbüntetést helyezett kilátásba.

A rendtörvény II. fejezete a *Csemegi-kódexhez* hasonló[197] államellenes deliktumokat állapított meg: pönalizálta a hazaárulást, az államtitok megsértését, a kémkedést, a hűtlenséget, továbbá a közhatalmat gyakorló személyekkel szembeni erőszakot.[198] Ez utóbbi esetben kiemelésre érdemes a 10. §, ugyanis e szabályozás szerint a köztársasági elnökkel, a miniszterelnökkel, a kormánytagokkal, vagy Kárpátalja kormányzójával, a bírókkal szembeni agresszív fellépés nem csupán élet elleni támadás lehetett, hanem a hatáskörük kisajátítására irányuló kísérlet is. A 11. § külön védelemben részesítette a köztársasági elnök és helyettesének becsületét: így, aki velük szemben becsületsértést követett el, vagy köznevetség tárgyává tette, államellenes cselekményt valósított meg. Az I. és a II. fejezetben nevesített

[196] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 184.
vö.: Ezt a bűncselekményi kört a szubjektív tényállási elemek szempontjából limitált veszélyeztetési szándéknak is nevezzük. GELLÉR Balázs, AMBRUS István: *A magyar büntetőjog általános tanai* I., Budapest, Eötvös Kiadó, 2019, 234.
[197] A Csemegi-kódex megemlítése azért helytálló, mert Felvidéken és Kárpátalján még 1920 után is a magyar büntetőtörvénykönyv volt hatályban, míg a cseh területeken az osztrák jog maradt hatályban. Ugyanez elmondható a magánjogi szabályozásról is. Ezt a jelenséget a csehszlovák jogtörténet „jogi dualizmusnak" nevezi. KÉPESSY i. m. 145-146., ÚJLAKI Miklós: *A magyar magánjog módosulásai Csehszlovákiában.* Budapest, Grill Kiadó, 1931.
[198] FROMMER i. m. 79.

deliktumokkal összefüggésben a feljelentési kötelezettség elmulasztása is önálló törvényi tényállásként került szabályozásra.

A törvény III fejezete a közrend elleni és az antimilitarista izgatás különböző formáit tartalmazta. A 13. § az engedély nélküli fegyverkezést szankcionálta, ami fegyverek, mérgező anyagok, kézigránátok, megszerzését, átadását, terjesztését, gyűjtését, valamint ezen anyagok birtokában fegyveres csoport létrehozását jelentette, amit a jogalkotó egy hónaptól egy évig terjedő szabadságvesztéssel sújtott. A 14. §-ban lévő, közrend megsértése címet viselő törvényi tényállások az izgatás különböző formáit taglalták: ezek közé tartozott az állam berendezkedése, a köztársasági államforma elleni lázítás, az eltérő nemzetiségű, nyelvű, vallású személyekkel szembeni uszítás, valamint ellenük irányuló bűncselekményre felhívás, a köztársaság, a nemzet, vagy valamely nemzetiség megszégyenítése. A tényállások elkövetési módként tüntették fel a nyilvánosságot, és a több személy előtt történő végrehajtást. A büntetési tételek pedig nyolc naptól két évig terjedő szabadságvesztés büntetések voltak. A 16-20. §-ok olyan cselekményeket szankcionáltak, mint a bűncselekmény jóváhagyása, az ellenséges hatalommal való szövetségkötés, az álhír terjesztés, valamint a korábbiakban már említett alkotmányos szervek és közhivatalt betöltő személyekkel szembeni súlyos tiszteletlenséget. E körből külön kiemelést érdemel a 19. §, ami a Habsburg-restaurációra irányuló bármilyen tevékenységet bűncselekménynek nyilvánított.

A csehszlovák rendtörvény kiemelt céljának tekintette a hadsereg védelmét, ami a jogszabály 21-24. §-ban érhető tetten. Deliktumnak nyilvánították ugyanis a katonai bűncselekmények elkövetésre felhívást, és az abban való segítség nyújtást, az idegen állam hadseregébe való engedély nélküli toborzást, illetve a haderőről, a háborúról szóló engedély nélküli, sajtóban történő hírközlést is. Ez utóbbi körbe a köztársasági államformával kapcsolatos információ átadása is bűntettnek minősült. A szankciók ebben az esetben is szabadságelvonó büntetések voltak.[199]

A szélsőséges ideológiák megerősödése Romániában is érzékelhető volt. Megemlíthető többek között *Max Goldstein* és társainak az ügye, akik 1920 decemberében merényletet követett el az igazságügyi miniszterrel szemben, aki az esetet követően életét vesztette.[200] A politikai gyilkosságok mellett a bolsevik ideológia terjedése is veszélyt jelentett, ugyanis 1924

[199] A törvény szövege az alábbi linken található: https://bit.ly/3fMqqB3 (www.aspi.sk Utolsó lehívás dátuma: 2020. 07. 22.)
vö.: BARNA (1958) i. m. 24., ANGYAL (1929) i. m. 10.

[200] Mivel Goldstein zsidó származású volt, az általa elkövetett bűncselekmény jelentősen hozzájárult a román antiszemitizmus megerősödéséhez. MISKOLCZY Ambrus: A Vasgárda születése, *Századok*, 2014, 147/4, 866., *A Vasgárda, 1927-1937*, I. kötet, Budapest, Gondolat Kiadó, 2015, 37.

szeptemberében a román kommunista párt államcsínyt hajtott végre annak érdekében, hogy Dél-Besszarábiát a Szovjetunióhoz csatolják.[201] Ezekkel az eseményekkel párhuzamosan a szélsőjobb is fokozatosan megerősödött,[202] melyet az is bizonyít, hogy párhuzamosan több fasiszta jellegű mozgalom is működött országszerte: először *Amos Francu* ügyvéd 1919-ben alapította mega *Kereszttestvériség* nevű szervezetet,[203] majd pedig 1923-ban *Alexandru C. Cuza* közgazdász, egyetemi tanár[204] nevéhez volt köthető a *Nemzeti Keresztény Védelmi Liga*[205] és a *Keresztény Főiskolások Egyesületének* a megindítása.[206] Ezek közül a legjelentősebb szervezkedés *Corneliu Zelea Codreanu* által 1927-ben létrehozott *Szent Mihály Arkangyal Légió*[207] volt,[208] aminek a nevéhez számos politikai bűntett köthető. A mozgalom kifejezve azt, hogy a román alkotmányos rend adta kereteken kívül szándékozott átvenni a hatalmat, 1930 márciusában megalapította a *Vasgárda* nevű szervezetet.[209] Tevékenységük visszaszorítása érdekében az állam számos büntetőeljárást kezdeményezett a Kapitány[210] és társaival szemben, az esküdtszék azonban minden alkalommal felmentő ítéletet hozott ügyükben, amely azt bizonyítja, hogy a Gárda a két világháború között jelentős társadalmi támogatást tudhatott magáénak.[211] Vagyis hiába szigorította az államellenes bűncselekmények körét több alkalommal is a román parlament, azt a *Légióval* szemben nem tudták sikeresen alkalmazni.

A törvényhozás 1924 decemberében egy, a büntetőtörvénykönyvet kiegészítő jogszabályt fogadott el. Ez volt *a közcsend és a köznyugalom elleni újabb bűncselekmények megtorlásáról szóló 1924. évi XIX. törvény*,[212] amelyet megalkotójáról, *Gheorghe Gh. Marzescu* igazságügyi

[201] MISKOLCZY (2015) i. m. 39., BALOGH László: *Románia története*, Budapest, Aula Kiadó, 2001, 73.
[202] A szélsőjobboldali ideológiák egészen 1944-ig szerves részei voltak a román politikának. BALOGH i. m. 62.
[203] A mozgalom román neve: Fratie de Cruce. MISKOLCZY (2014) i. m. 868.
[204] A román fasizmus politikai alapjait Cuza tevékenysége alapozta meg. ORMOS Mária: A Vasgárda, *Történelmi Szemle*, 1982, 25/3, 429., BALOGH i. m. 62.
[205] BALOGH i. m. 63.
[206] A Nemzeti Keresztény Védelmi Liga eredeti neve: Liga Aparii Nationale Crestine. ORMOS i. m. 432.
[207] BALOGH i. m. 64. Constantin IORDACHI: *A Vasgárda: karizma, politikai és erőszak Romániában 1927-1941*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, Alexandru IPERCO: *A Vasgárda árnyékában*, Budapest, Kossuth, 1971, Mihai FATU, Ion SPALATELU: *A Vasgárda – fasiszta típusú terrorszervezet*, Bukarest, Politika Kiadó, 1971.
[208] Egy legenda szerint Codreanunak 1927-ben, szabadságvesztés büntetése alatt a börtönben megjelent Szent Mihály arkangyal, ezért a Vasgárdát másnéven Szent Mihály Légiónak is nevezik. Ebből is látható, hogy a Kapitány a keresztény vallást is felhasználta annak érdekében, hogy minél nagyobb társadalmi támogatottságra tegyen szert. ORMOS i. m. 433., MISKOLCZY (2015) i. m. 37., MISKOLCZY (2014) i. m. 873., MISKOLCZY Ambrus: A Vasgárda színre lép, *Holmi*, 2013, 25/1, 83., Neagu DJUVARA: *A románok rövid története*, Kolozsvár, Koinónia, 2015, 335-336.
[209] BALOGH i. m. 64.
[210] A Vasgárdán belül így hívták Codreanut. MISKOLCZY (2014) i. m. 873.
[211] ORMOS i. m. 426.
[212] VERESS Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete*, Kolozsvár, Forum Iuris, 2018, 419., ANGYAL (1929) i. m. 11., PERJÉSSY (1927) i. m. 20.

miniszterről neveztek el.[213] Fontos azonban kiemelni, hogy a többi rendtörvénytől eltérően, a román szabályozás nem csupán a politikai deliktumok körében alkotott új törvényi tényállásokat, hanem számos közönséges bűncselekmény szigorúbb felelősségre vonását is lehetővé tette.[214] Ennek következtében a *Marzescu - törvényben* csak a 11. § volt államellenes bűntettnek tekinthető, amely konkrétan nevesítette a kommunista forradalmat, mint az államra és társadalomra komoly veszélyt jelentő politikai ideológiát.[215] E jogszabályhely szerint valaki, aki azzal a céllal létesít kapcsolatot külföldi személlyel vagy szervezettel, hogy az ő segítségükkel és utasításukkal előkészítse a proletárdiktatúrát, valamint azok, akik a román társadalmi és politikai rend megdöntése céljából terrorista cselekményt követnek el, egy évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel és 10.000-100.000 lejig terjedő pénzbüntetéssel sújtandóak. Látható tehát, hogy e bűncselekmény büntetési tételei is igen szigorúak voltak, hiszen a jogalkotó egyszerre két büntetési nem kiszabását is kötelezővé tette.[216]

A román rendtörvényt két alkalommal is módosították új bűncselekményi körök megalkotásával, valamint a már létező törvényi tényállások szigorításával. Elsőként 1927 novemberében került sor a jogszabály kibővítésére, amikor dinasztiaválság alakult ki az országban *Károly* trónörökös lemondását követően.[217] Ennek hatására bekerült a törvénybe egy olyan keretténállás, mely szerint minden olyan cselekmény bűncselekmény, amely a király személye, a trónöröklési rend és a régens tanács összetételének a megváltoztatására irányul. Megállapítható tehát, hogy ebben az esetben az erőszakos elkövetési mód nem vált a szabályozás részévé. A következő törvényi tényállás 1930-ban került be a rendtörvénybe, amellyel a „*jogrend vagy a kormányzási forma megváltoztatására irányuló*" hamis állítások terjesztését vagy a köznyugalomnak e célból történő megzavarását pönalizálta.[218] Az új bűntettek kodifikálása mellett a jogalkotó kiegészítette a 11. §-t azzal a fordulattal, mely

[213] Constantin GEORGHE, Miliana SERBU: *Ministrii de interne (1862-2007),* Bukarest, Editura Ministerului Internelor şi Reformei Administrative, 2007, 193.
vö.: Megjegyzendő, hogy az akkori román kormány ezt a törvényt csak átmenetileg, az új büntetőtörvénykönyv elfogadásáig szándékozott hatályban tartani. Ion NEGRU: *Istoria Dreptului Romanesc*, Nagard Lugoj, 2014, 148.
[214] A Marzescu-törvény az alábbi köztörvényes bűntetteket szabályozta: az 1. § azt a szövetséget pönalizálta, amelyek személy, illetve vagyon elleni deliktumok elkövetésének célzatával jöttek létre, vagy erre a megfelelő előkészületeket elvégezték. A 2. § szerint az is a törvény hatálya alá került, aki ilyen bűnszövetséghez csatlakozott. A 7. § azokat a személyeket büntette, akik nyilvánosan másokat bűncselekmények elkövetésére felbujtanak, míg a 8. § ugyanezt a tényállást súlyosabban ítélte meg, amennyiben a felhívás sikeres volt, vagy a cselekményt újságok, levelek, metszetek, plakátok, filmek, rajzok, vagy jelvények útján követték el. VERESS i. m. 419-420.
[215] Ua. 420.
[216] Gheorghe BONCIU: *Istoria dreptului romanesc*, Bukarest, Ars Academica, 2009, 353.
[217] Ferdinánd király még évekkel korábban kitagadta Károly fiát, mert alkalmatlannak tartotta a királyi cím betöltésére. Ezért 1927-es halálát követően kiskorú Mihály fia került a trónra, aki mellé egy három tagú régens tanácsot állítottak fel. DJUVARA i. m. 331.
[218] VERESS i. m. 420.

szerint az a személy is a jogszabály hatálya alá tartozik, aki a közbiztonságot nyugtalanság felkeltésével veszélyezteti.

A román törvényhozás az állam védelmét nem látta biztosítottnak a fenti törvénymódosítások elfogadásával sem, mivel az 1930-as években a szélsőséges ideológiák ismételten megerősödtek a társadalomban.[219] Ezért 1933 februárjában a kormány felhatalmazta *Gheorghe Mironescu* belügyminisztert,[220] hogy ismételten nyújtson be egy javaslatot a hatályos szabályozás szigorítása érdekében.[221] A későbbi parlamenti vita során azonban számos ellenzéki párt támadta az új büntetőjogi kodifikációs törekvéseket: a román liberális párt[222] mellett elsősorban a kisebbségi magyar, német és ukrán képviselők tiltakoztak.[223] *Willer József* az *Országos Magyar Párt*[224] képviseletében kijelentette: az új rendtörvény megszavazása esetén a kisebbségi etnikumok még hátrányosabb helyzetbe kerülnek.[225] Hasonló beszédet mondott *Balogh Artúr* is, aki szerint az 1924-es jogszabály megfelelő védelmet biztosít az államellenes bűncselekményekkel szemben. Azonban az új javaslat terminológiája több helyen pontatlan, ami miatt többféle értelmezés elképzelhető azzal kapcsolatban, hogy mi tekinthető jogsértésnek, és mi nem. A kisebbségi jogok kapcsán a következőt mondta: „*…szomorú tapasztalatunk van már a Marzescu – törvényről s tudjuk, hogy az ilyen törvényeket nem alkalmazzák egyformán az ország minden polgárával szemben…Biztosra vesszük, […] hogy ártatlan emberek a legsúlyosabb üldöztetéseknek lesznek kitéve.*”[226] A *Keleti Újság* címet viselő erdélyi magyar újság egyik cikke azt a véleményt fogalmazta meg, bár az új szabályozást formailag a politikai deliktumok ellen hozzák meg, valójában viszont valódi célja a magyar lapok működésének visszaszorítására irányul: saját szóhasználata szerint a törvényt „*…rá fogják hurkolni a kisebbségi sajtó nyakára.*”[227]

Az ellenzéki pártok és sajtó tiltakozása ellenére a parlament végül elfogadta az új rendtörvényt[228] *a közcsend és a köznyugalom elleni bűncselekmények megtorlásáról* néven. E jogszabály *Marzescu-Mironescu* néven vonult be a román jogtörténetbe, és ez volt az első

[219] Ua. 421.
[220] Marzescu mellett a törvény másik kodifikátora, Gheorghe Mironescu 1933-ban miniszterelnök-helyettes is volt. Nicolae C. NICOLESCU: *Enciclopedia şefilor de guvern ai României (1862-2006),* Editura Meronia, Bucharest, 2006, 259-260.
[221] *Erdélyi Lapok*, 1933, 2/41, 2.
[222] Ua. 1933, 2/49, 5.
[223] Ellenzéki felszólalásokra mind a képviselőházban, mind pedig a szenátusban sor került. Ua. 1933, 2/62, 5.
[224] BALOGH i. m. 80.
[225] *Erdélyi Lapok*, 1933, 2/54, 2., *Magyar Kisebbség*, 1933, 12/6, 195-197., *Keleti Újság*, 1933, 16/54, 5.
[226] *Erdélyi Lapok*, 1933, 2/62, 5., *Magyar Kisebbség*, 1933,12/9, 276-277.
[227] *Keleti Újság*, 1933, 16/65, 1.
[228] *Erdélyi Lapok*, 1933, 2/56, 5.

olyan külön törvény, ahol kifejezetten csak államellenes bűncselekmények jelentek meg.[229] Az új szabályozás 1. §-a szerint vétségnek minősült „*minden olyan megegyezés, amely személy, vagyon vagy nemzetbiztonság elleni bűncselekmény előkészítésére, illetve elkövetésére irányult, és amelynek célja egy bizonyos társadalmi osztály másik társadalmi osztály fölötti diktatúrájának erőszakos felállítása, vagy egy bizonyos társadalmi osztály erőszakos megszüntetése*…" Bűntettnek nyilvánították továbbá minden olyan cselekményt,[230] amely a román társadalmi rend erőszakos megdöntésére irányult.[231]

E bűncselekményi kör tekintetében az utolsó szigorításra 1934 áprilisában került sor, amelyet *Ion Gheorghe Duca* miniszterelnök elleni sikeres merényletet[232] követően fogadott el a román parlament,[233] *az állami rend védelméről szóló törvény* elnevezéssel. E jogszabály felhatalmazta a minisztertanácsot azon politikai szerveződések feloszlatására, amelyek programjuk vagy ideológiájuk miatt veszélyeztetik az állami és társadalmi rendet. Emellett ezen csoportosulások anyagi támogatását, valamint az abban való tevékeny részvételt is pönalizálták. Ennek a rendtörvénynek a büntetési rendszere a korábbiakhoz hasonló módon lehetővé tette a szabadságvesztések mellett olyan mellékbüntetések kiszabását, mint a közügyektől eltiltás, az oktatási intézményekből való kizárás és a kitiltás.[234] E jogszabállyal szemben még a román pártok is tiltakoztak arra hivatkozva, hogy a szabadságjogok ismételt korlátozására kerül sor.[235] Az erdélyi magyar sajtó pedig abbéli véleményét hozta nyilvánosságra, mely szerint az új szabályozás komoly egzisztenciális veszélybe sodorhatja a politikai újságírókat, ugyanis ha olyan tartalmú cikket hoznak nyilvánosságra, amely a rendtörvény hatálya alá tartozik, akkor a terheltet akár el is tilthatják a munkavégzéstől.[236]

A kelet-európai térségben Észtországban jelent meg a büntetőjogi szabályozásban a rendtörvény, melynek előzménye, hogy 1924 decemberében közel 300 tallinni orosz munkás megpróbálta felvenni a kapcsolatot a Szovjetunióval a Vörös Hadsereg behívása érdekében.[237] E kudarcba fulladt kísérletet követően azonban az észt törvényhozás 1925 februárjában

---

[229] A magyar sajtó a Marzescu-Mironescu törvényt többek között „állambiztonsági" és „alarmtörvényként" emlegette. *Erdélyi Lapok*, ua., *Keleti Újság*, 1933, 16/65, 1.
[230] Az 1. § külön megemlíti, hogy az is bűncselekménynek minősül, ha az elkövető a büntetendő cselekményt egy külföldi szervezet utasítása alapján hajtja végre. VERESS i. m. 421.
[231] Ua.
[232] Liviu P. MARCU (szerk.): *Istoria dreptului romanesc*, II. kötet, Bukarest, 1987, 400.
[233] *Keleti Újság*, 1934, 17/79, 1.
[234] VERESS i. m. 422.
[235] *Keleti Újság*, 1934, 17/78, 1-2.
[236] Ua. 1934, 17/88, 1.
[237] Hannes WALTER: Uprising of December 1, 1924, *Baltic Defence Review*, 1999/2, 129-140., *Estonia, History Article*, https://bit.ly/2lCG9eC (www.britannica.com, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 09. 04.)

elfogadta *a közrend védelméről szóló 1925. évi VII. törvényt,*[238] betiltva ezzel minden olyan tevékenységet, ami az Észt Köztársaság alkotmányos vagy társadalmi rendjének a megváltoztatására irányult, vagy célja az ország függetlenségének megszüntetése volt. A jogszabály 1. §-a pönalizálta továbbá az ország megszüntetését pozitív színben feltüntető propagandát is. A 2. § pedig lehetővé tette a belügyminisztérium számára azon szakszervezetek, egyesületek, társaságok, és egyéb csoportok betiltását, amelyek az 1. § szerinti bűncselekményeket követtek el. Ennek hatására 1925-ben kitiltották a kommunista országgyűlési képviselőket az észt parlamentből, majd a pártot is betiltották.[239]

[238] Barna Péter e törvényt az állami rend védelme címmel említette könyvében, azonban magyar tükörfordítás ettől némileg eltér. BARNA (1958) i. m. 24.
[239] *Vaba Maa* (magyar címe: Szabad Föld) 1925, 17/39, 1.

3.: A RENDTÖRVÉNYEK JOGI ELŐZMÉNYE: A KIRÁLY MEGSÉRTÉSÉRŐL ÉS A KIRÁLYSÁG INTÉZMÉNYÉNEK MEGTÁMADÁSÁRÓL SZÓLÓ 1913. ÉVI XXXIV. TÖRVÉNY ANYAGI ÉS ELJÁRÁSJOGI ELEMZÉSE (KMS.)

3.1.: A Csemegi-kódex és más büntetőjogi törvények egymáshoz való viszonya 1914 előtt

A második fejezetben kifejtettek alapján megállapíthatóvá váltak azok a történelmi és jogi körülmények, melyek hatására a korszak büntetőjogászai számos kritikával illették a hatályban lévő büntetőtörvénykönyvet. Többek között ezen hiányosságoknak a kiküszöbölése érdekében *Balogh Jenő* 1913. március 10-én indítványozta a minisztertanácsban egy állandó bizottság felállítását a *Csemegi-kódex* és a *Kihágási Büntetőtörvénykönyv* (továbbiakban: Kbtk.)[240] átfogó revíziója érdekében.[241]

A büntetőjog kodifikációjának problémája a miniszterelnök lemondását[242] követően is aktuális maradt, ugyanis utódja, *Tisza István*[243] 1913. június 12-én, a képviselőházban ismertetett programjában[244] kilátásba helyezte az anyagi és eljárási jog teljes reformját. Kijelentette: amennyiben ez nem tud megvalósulni, a hatályos törvények kiegészítésére fog törekedni,[245] vagyis a *Csemegi-kódexet* kiegészítő ún. novellákat fog a kormány a parlament elé benyújtani.[246]

---

[240] *1879-ik évi XL. törvényczikk a magyar büntetőtörvénykönyvről, a kihágásról*, Budapest, Hornyánszky Viktor, 1879., MÁTHÉ Gábor: A kihágás intézménye 1-2., *Állam és igazgatás*, 1980, 30/8, 673-683., 30/9, 804-818.
MEZEY i. m. 342-345., HORVÁTH (2014) i. m. 551-553.
vö.: BALOGH Elemér: De delictis criminalitatem non involentibus eorumque poenis: Adalék a kihágások hazai szabályozásának kezdeteihez, In: KIS Norbert, PERES Zsuzsanna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára: Studia sollemnia scientarium politico cameralium*, Budapest, Dialóg Campus, 2017, 43-51., MÁTHÉ Gábor: Közigazgatási büntetőjog vagy ''Janus-arcú" büntetőjog?, *Magyar Közigazgatás*, 2001/51, 321-330.

[241] *Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867-1944*, HU-MNL-OL-W12-K27, 1913. 03. 10, 50., PÖLÖSKEI Ferenc: *Tisza István és kora*, Budapest, Éghajlat Kiadó, 2014., 153.
vö.: A levéltári forrásokból kiderült, hogy Balogh Jenő igazságügyi miniszter olyan fontosnak tartotta a büntetőjog átfogó reformját, hogy egy, a programját bemutató riportban azt nyilatkozta, hogy a törvényelőkészítő munkálatokban személyesen is részt kíván venni. MREZSL 46. f. *Balogh* 1. d., 333.

[242] Lukács László a Désy-Lukács per elvesztése miatt nyújtotta be az uralkodóhoz a lemondását. Az ügy lényege, hogy Désy Zoltán a miniszterelnököt „Európa legnagyobb panamistájának" nevezte el, mert több, mint négy millió koronát költött el a választási célokra. Ezt követően Lukács feljelentette Désyt, akit végül a törvényszék felmentett a vádak alól. *Min. jkv*. HU-MNL-OLW12-K27, 1913. 06. 03, 31-32., PÖLÖSKEI i. m. 147., HORÁNSZKY Lajos: *Tisza István és kora*, II. kötet, Budapest, Eper Grafikus Stúdió Kft., 916., GRATZ Gusztáv: *A dualizmus kora*, II. kötet, Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1934, 259-261., FÁBIÁN Béla (szerk.): *Désy Lukács pör*, Budapest, Dick Manó kiadása, é. n.

[243] TŐKÉCZKI László: *Tisza István eszmei, politikai arca*, Budapest, Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 2018, ifj. BERTÉNYI Iván: *Tisza István*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2019, BÖLÖNY – HUBAI i. m. 79.

[244] PÖLÖSKEI i. m. 149.

[245] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 79.

[246] *Képviselőházi Napló*, XIX. kötet, 1910, Budapest, Athenaeum, 1913, 78.

A fentiekben felvázolt két kormány törekvéseit tekintve a következő eredmények állapíthatóak meg: a külpolitikai események miatt nem került sor új kódex tervezet elkészítésére, azonban 1912-től kezdődően számos, az államellenes bűncselekmények törvényi tényállásait szigorító, illetve már korábban is hatályban lévő melléktörvények módosítását célzó jogszabályok elfogadására került sor.[247] Ezek voltak az *1912. évi LXIII. törvény a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről*,[248] *a választójog büntetőjogi védelméről szóló 1913. évi XXIII. törvény, a király megsértésről és a királyság intézményének védelméről szóló 1913. évi XXXIV. törvény* (továbbiakban: Kms.),[249] végül pedig *a sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvény*.[250] Ebben a törvénycsomagban az ún. királysértési törvény jelentősége abban állapítható meg, hogy a XX. századi büntetőjog történetben ez volt az első alkalom, amikor az államellenes bűncselekmények egy köre külön törvényben került szabályozásra, precedenst teremtve ezzel a későbbi korszakok jogalkotói számára. Így álláspontom szerint a következő fejezet témáját képező jogszabály a két világháború között megalkotott rendtörvények közvetlen jogi előzményének tekinthető. Annak a kérdése azonban, hogy miért volt szükséges a *Csemegi-kódex* ily módon való kiegészítése, arra elsősorban a történelmi és politikai körülmények vizsgálatával lehet választ adni.

3.2.: A Kms. megalkotásának történelmi és politikai háttere

A törvényjavaslatot 1913. június 13-án *Balogh Jenő* igazságügyi miniszter terjesztette elő a képviselőházban, ahol két körülményt nevezett meg, ami indokolja e külön szabályozás elfogadását: az első ok az 1910-es években egy csekély támogatottságú, a köztársaság

---

[247] Fontosnak tartom jelezni, hogy a három büntetőnovella, illetve más bűncselekményi köröket érintő törvényi reformok nem képezik ennek az értekezésnek a tárgyát.

[248] TÓTH J. Zoltán: A magyarországi rögtönbíráskodásra (statáriumra) vonatkozó anyagi jogi és eljárásjogi szabályozás a XX. században, *Hadtudomány*, elektr. péld., 2010, 1-30., Rendkívüli büntetőjog és halálbüntetés az 1910-es évek Magyarországán, *Themis*, 2007, 49-62., MEZEY Barna: A kivételes hatalom jogi természete, *Jogtörténeti Szemle*, 2015/4., 25-34., A kivételes hatalom joga Magyarországon, In: GERGELY András, HOLLÓ József, RÉVÉSZ T. Mihály, SZEILER Erikai (szerk.): *ifj. Andrássy Gyula gróf és az I. világháború*, Budapest, ifj. Gróf Andrássy Gyula Alapítvány, 2015, 16-29., SZÉCHY István: A statárium, Budapest, Országos Központi Községi Nyomda, 1932, ZÖLDY Miklós: Kivételes büntető hatalom, Budapest, Stephaneum Kiadó, 1942.
vö.: BATÓ Szilvia: Adalékok a statáriális eljárás korai történetéhez Magyarországon, In: JUHÁSZ Zsuzsanna, NAGY Ferenc, FANTOLY Zsanett (szerk.): *Sapienti Sat: ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2012, 51-60.

[249] ANGYAL Pál: *A választói jog büntetőjogi védelméről szóló 1913. évi XXIII. és a király megsértéséről és a királyság intézményének megtámadásáról szóló 1913. évi XXXIV. törvénycikkek*, Pécs, 1914.
vö.: E törvényjavaslat eredeti címe A király személyének megsértéséről és a királyság alkotmányos intézményének megtámadásáról volt. Ennek rövidítésére többek között Balogh Jenő javaslatára került sor, aki kifogásolta a „személyének" kitételt a címben. MREZSL 46. f. Balogh 1. d. 398.

[250] RÉVÉSZ T. Mihály: A sajtójog metamorfózisa az első világháború esztendeiben Magyarországon, *Jogtörténeti Szemle*, 2015, 27/4, 34.

bevezetését követelő politikai mozgalom megjelenése a közéletben.[251] A másik pedig a balkáni háborúk okozta külpolitikai változások,[252] amely Magyarországot geopolitikai helyzeténél fogva igen érzékenyen érintette.[253] Saját véleményem szerint a már meglévő büntetőjogi szabályozás szigorítását a hosszúra nyúlt obstrukciós korszak is elősegíthette, amit *Tisza István* 1912-ben még házelnökként szorított vissza.[254] Ehhez köthető *Bónis György* azon megállapítása is, mely szerint 1906 és 1910 között is számos, az uralkodó személyét sértő kijelentés hangzott el a parlamentben, azonban a képviselőket megillető mentelmi jog miatt nem került sor később felelősségre vonásra.[255] Az obstrukciót megtörő klotűr[256] elrendelését követően azonban a király ellen irányuló ellenséges megnyilvánulások nem szűntek meg, hanem a sajtón keresztül jutottak el a nyilvánossághoz.[257]

A fent említett belpolitikai változás értékeléséhez szükséges röviden bemutatni az államforma megváltoztatását képviselő párt működését. A századfordulót követően kialakult szervezkedést *Nagy György* ügyvéd kezdeményezte, aki a Függetlenségi Párt 1905-ös választási győzelmét követően[258] parlamenti mandátumot szerzett.[259] A későbbiekben kiábrándulva a koalíciós kormányzás okozta kompromisszumok kereséséből,[260] 1911 augusztusában republikánus szellemű, havonta megjelenő folyóiratot indított el *Magyar Köztársaság* címmel.[261]Ezen a fórumon ismertette először programját, előrevetítve, hogy az alkotmányos változás kizárólag a Habsburgok trónfosztásával lehetséges. Írásában követelte a köztársaság kikiáltása mellett többek között az általános, egyenlő és titkos választójog

[251] *Képv. Napló*, i. m. 82., *Képviselőházi irományok*, XXVIII. kötet, 1910., Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1913, 60.
[252] Oroszország külpolitikája 1908-tól kezdve a balkáni államok egységesítésére irányult, sértve ezzel az Osztrák-Magyar Monarchia terjeszkedési igényeit. Így Bosznia-Hercegovina annektálása utat nyitott a fegyveres konfliktusoknak. 1912 őszén tört ki az első balkáni háború, melynek eredményeképpen Szerbia területe jelentősen megnövekedett. Ez lett az alapja egy évvel később a második balkáni háborúnak. GRATZ (1934) II. köt. i. m. 263., 269., PÖLÖSKEI i. m. 163-164., 167.
[253] *Képv. Napló* i. m. 83.
[254] GRATZ (1934) II. köt. i. m. 257., PÖLÖSKEI i. m. 148.
[255] BÓNIS György: *Nagy György és az 1914 előtti magyar köztársasági mozgalom*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1962., 30.
[256] SCHWARZ Gusztáv: *Az obstrukczió jogtana*, Budapest, Athenaeum, 1905, 23-24., BOZÓKY Ferenc: *Az obstrukció: tanulmány*, Nagyvárad, Láng Nyomda, 1911. 64-99.
vö.: Az obstrukcióval tarthatatlanságával kapcsolatban az alábbi publicisztika is foglalkozott: HODOSSY Imre: *Az obstrukció*, Budapest, Budapesti Hírlap, 1903.
[257] BÓNIS i. m. 28.
[258] GRATZ (1934) II. köt. i. m. 60.
[259] BÓNIS i. m. 7., 10.
[260] Nagy György az Ausztriával kötött némely gazdasági és pénzügyi megegyezés jóváhagyásáról szóló 1907. évi LIV. törvény elfogadása miatt lépett ki a pártból, és csatlakozott a Függetlenségi és '48-as Balpárthoz, amely programjának kidolgozatlansága miatt nem tudott jelentős sikereket elérni. 1910-ben már nem jutott be a parlamentbe. BÓNIS i. m. 11-12., 36.
[261] A lap minden hó 14. napján jelent meg, így tisztelegve az 1849. június 14-én, Kossuth Lajos által kikiáltott köztársaság előtt. Ua. 39-40. PÖLÖSKEI Ferenc: *A köztársasági eszme Magyarországon*, Budapest, Cégér, 1995., 84-87.

bevezetését, az iskolák államosítását, a progresszív adórendszer bevezetését és a hitbizomány eltörlését.[262] Végül 1912-ben ugyanezen elveket szem előtt tartva megalapította az *Országos Köztársasági Pártot* (továbbiakban: OKP)[263] azzal az elképzeléssel, hogy először országos szinten kell népszerűsíteni a republikánus elveket annak érdekében, hogy a társadalom jelentős részének a támogatása mellett lehetővé váljon a fennálló alkotmányos rendszer megváltoztatása.[264] A pártvezér nem számolt azonban azzal a körülménnyel, hogy a parlamenti képviselők többsége a Szentkorona-tanra[265] hivatkozva támogatta a monarchia és a dualizmus fenntartását,[266] így az OKP ez okból kifolyólag nem tudott komoly támogatói bázist kialakítani.[267]

E mozgalom csekély támogatottságán túl további fontos körülmény, hogy a második Tisza-kormány és a parlamenti képviselők igen nagy ellenszenvvel fogadták a köztársasági ideológiának *Nagy György* általi terjesztését, aminek több alkalommal is hangot adtak a törvényhozási munka során, érzékeltetve azt, hogy a Kms. kifejezetten a párt működésének ellehetetlenítésére irányult. *Balogh Jenő* a javaslat előterjesztésekor a következőket mondta: szerinte a párt „*…nem egyéb, mint jelentéktelen embereknek, nem egészen altruista motívumokból eredő olyan agitációja, amelynek fontosságot nem szabad tulajdonítani*.” Az igazságügyi miniszter közvetetten bár, de kifejezésre juttatta abbéli álláspontját is, hogy e szervezet működése segítette elő a *Csemegi-kódex* kiegészítését, ugyanis a republikánusok tevékenységük során számos támadást intéztek *Ferenc József*[268] magyar királlyal szemben.[269] *Hegedűs Kálmán* előadóként még konkrétabb utalást tett az OKP-re, amikor azt a kijelentést tette, hogy az új szabályozás a köztársaságpárti mozgalmak ellen nyújt védelmet: „*…törpe*

---

[262] A későbbi pártprogrammal kapcsolatban Pölöskei azt a véleményt fogalmazza meg, hogy az nem volt kellően kidolgozott, amellett, hogy álláspontja szerint a monarchiával szemben megfogalmazott kritikái alapvetően helyesek voltak. BÓNIS i. m. 40-41., PÖLÖSKEI (1995) i. m. 86.
[263] BÓNIS i. m. 47., PÖLÖSKEI (1995) i. m. 96.
[264] PÖLÖSKEI (1995) i. m. 83.
[265] ECKHART Ferenc: A szentkorona-eszme története, Budapest, MTA, 1941, ZÉTÉNYI Zsolt: *A szentkorona-eszme mai értelme*, Budapest, Püski Kiadó, 1997, ZLINSZKY János: A szentkorona-tan – „mai érvényben”, *Magyar Szemle*, 2006, 15/1-2, 177-182., NAGY J. Endre: Történelmi alkotmány és Szentkorona-tan, *Jogtörténeti Szemle*, 2018/2, 143-158., HORVÁTH Attila: A Szent Korona-tan és a történeti alkotmány, In: VÍZKELETY Mariann (szerk.): *5 éves az Alaptörvény: Válogatás az ünnepi konferenciasorozat beszédeiből*, Budapest, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, 2017, 160-180., MÁTHÉ Gábor: A Szent Korona-eszme, In: MEZEY Barna (szerk.): *A szimbólumok üzenete, a jogi kultúra jelképei: eljárások, szokások, formák és tárgyak*, Budapest, Eötvös Kiadó, 2011, 321-332., A Szentkorona-eszme. Parafrázis, In: MEZEY Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc emlékkönyv*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2004, 281-296., HOLLÓSI Gábor: Jelkép vagy fogalom? A Szent Korona-tan, *Rubicon*, 2018/7-8, 114-117.
vö.: BERTÉNYI Iván: *A magyar Szent Korona*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1996.
[266] A Szent-Korona tanra a törvényjavaslat vitája kapcsán konkrétan Hegedűs Kálmán képviselő hivatkozott. *Képv. napló* i. m. 175-176.
[267] PÖLÖSKEI (1995) i. m. 82.
[268] Katharina RASINGER (szerk.):*The last Habsburg emperor*, London, Compiler, 1930.
[269] *Képv. Napl*ó i. m. 83.

kalandoroknak bizarr játéka ez […] azoknak az együgyü embereknek a hiszékenységével, akik mindenféle politikai szédelgésnek akaratnélküli zsákmányai."[270]

Mivel a dualizmusban korábban nem volt példa ilyen típusú törvényalkotásra, néhány sajtóorgánum is kifejezte véleményét, kritikát fogalmazva meg a Nagy-féle párt elleni támadások miatt. A *Népszava* szociáldemokrata napilap több cikkében kitért arra az általa ellentmondásosnak titulált helyzetre, amelyben meglátása szerint a jogalkotó egy jelentéktelen politikai szervezettel szemben a büntetőjog eszközeivel szándékozik fellépni.[271] A javaslat benyújtásának napján megjelentett írás így fogalmazta meg véleményét a Kms. céljáról: „*…annak az elvnek az alkalmazása, hogy egyeseket és pártokat politikai fölfogásukért, politikai eszmék hirdetéséért, politikai agitációért, az élőszó és nyomtatott betű útján végzett gondolatterjesztésért büntetőjogilag üldözni s ezeket az uralmon lévőknek kellemetlen hangokat fogházban elnémítani lehessen*."[272]

A fent ismertetett álláspontok megítélésére szükséges végigvenni a *Magyar Köztársaság* folyóiratban megjelent cikkeket, vajon a Kms. elfogadása valóban az OKP ellehetetlenítésére irányult, vagy a párttagok ténylegesen közzétettek olyan publicisztikákat, amelyek veszélyeztették a monarchia államformáját. Saját álláspontom szerint az ezen a fórumon megjelent írások az alábbiak szerint csoportosíthatóak: a lap néhány szerzője a királyság és a köztársaság államformáját hasonlítja össze, visszautalva ezáltal *Kossuth Lajos* örökségére.[273] E körbe sorolható többek között *Kalmár Antal: Népuralom és államforma*,[274] a *Köztársasági szuverénitás*,[275] *Ormos Ede: A választójog és a király*,[276] illetve *Kolacsovszky Lajos: Monarchia-köztársaság*[277] című cikkei. A további írások jelentős része a kormány tagjait helyezi vizsgálódásainak tárgyává, ahol elsősorban a politikusok személyét érintő támadások fogalmazódtak meg: *Nagy György* például *Tisza Istvánt „házszabály-haramiaként*" határozta meg,[278] a Nemzeti Munkapártot pedig a „*bűnbanda*" jelzővel illette.[279] Magának az uralkodónak a személyét nem érintette a folyóirat, hanem a kormány tevékenységének kritikáján keresztül fogalmaztak meg a királyra nézve elmarasztaló állításokat. Ebben a szellemben *Kalmár: Andrássy és a korrumpált monarchia* című

[270] Ua. 175.
[271] *Népszava*, 1913, 41/139., 3., 41/144., 2.
[272] Ua. 1913, 41/139., 1.
[273] *Magyar Köztársaság*, 1912, 2/3, 4.
[274] Ua. 1911., 1/1, 6-7.
[275] Ua. 1912., 2/4, 33.
[276] Ua. 1913., 3/1, 24.
[277] Ua. 1912., 2/2, 33.
[278] Ua. 1912., 2/6, 1.
[279] Ua. 1912., 2/12, 1.

publicisztikájában kijelentette, hogy *Ferenc József* államfőként védelmébe vette a korrupt magyar kormányt, ami egy köztársaságban sohasem fordulhatna elő.[280] Végül pedig megemlíthető, hogy a republikánus eszme népszerűsítése érdekében sértő kijelentések jelentek meg a Habsburg-ház és a fennálló alkotmányos renddel szemben, felvetve ezzel a büntetőjogi felelősség kérdését a korabeli politikai elit részéről. Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni *Szeless Adorján* egy írását, ahol fegyverrel kivívott szabadság eszméjét népszerűsíti, amely elsodorja a monarchiát és megadja a népnek a szabadságot.[281] Másutt *Nagy* arra buzdította az olvasókat, hogy akkor is tartsanak ki meggyőződésük mellett, ha ezzel nem tartják be a törvényes rendelkezéseket.[282] A monarchiát és a királyi családot érintő jelzők az alábbi címekben jelentek meg: „*Összeomlott a királyhűség bálványa! Éljen a köztársaság*!,"[283] „*Az összedülő trónusok recsegése a népszabadság legfelségesebb zenéje! Ez a köztársasági eszme hymnusa*!"[284]

A *Magyar Köztársaság* tematikáját figyelembe véve tehát látható, hogy az akkori parlamenti többség szerint a valódi problémát nem az OKP megalakulása vagy a köztársasági államforma előnyeit bemutató cikkek jelentették, hiszen azok a politikai véleménynyilvánítás védelmi körébe tartoztak. Sokkal inkább a király személyét és a monarchikus államformát sértő, illetve veszélyeztető állítások miatt merült fel az államellenes cselekmények szigorúbb szabályozásának igénye. Ez a körülmény olvasható ki a Kms. javaslatának általános indokolásából is, amely a jogpolitikai célok között e párt megjelölésén túl a nyomtatott sajtóban megjelent, a király személyét sértő kijelentések nyilvánosságra kerülését jelölte meg elsődleges problémának,[285] amelyre a *Csemegi-kódex* nem tudott megfelelő választ adni.

E javaslatot végül 1913. június 20-án a harmadik felolvasást követően egyhangúan elfogadta a Képviselőház, így azt felirat formájában felterjesztették a Főrendiházhoz,[286] ami az általános és a részletes vitát követően ugyanazt a döntést hozta meg június 25-én.[287] *Ferenc József* magyar király pedig július 29-én szentesítette a törvényjavaslatot.[288]

3.3.: A törvény rendszere és az azzal kapcsolatban megjelenő jogi álláspontok

[280] Ua. 1911., 1/6, 32.
[281] Ua. 1912., 2/5, 24-28.
[282] Ua. 1912., 2/11, 2.
[283] Ua,. 1913., 3/2., 1.
[284] Ua. 1912., 2/3., 5.
[285] *Képv. ir.*, i. m. 60.
[286] *Képv. Napló* i. m. 195., MREZSL 46. f. *Balogh* 1. d., 400.
[287] *Főrendiházi Napló*, 1910, III. kötet, Budapest, Athenaeum,1914, 48.
[288] *Gondolatok Nagy Györgytől Nagy Györgynek,* Hódmezővásárhely, Verzál Nyugat Kiadó, 1996, 7.

A korszak büntetőjogászai között nem alakult ki egységes vélemény az államellenes bűncselekmények szigorításának szükségességével, illetve a fentiekben ismertetett büntetőjogi reformokkal kapcsolatban. *Angyal Pál*, aki külön kommentárt is írt – útmutatót adva ezzel a Kms. jövőbeni alkalmazásának elősegítése végett – úgy fogalmazott, hogy e törvény azért fontos, mert az államnak létszüksége a monarchia államformájának megőrzése, ezért valamennyi támadást keményen meg kell torolni.[289] *Finkey Ferenc* bár külön nem fejtette ki véleményét a törvényalkotással kapcsolatban, közvetetten mégis kifejezte a jogszabály megalkotásának szükségességét azáltal, hogy állást foglalt a *Csemegi-kódex* tényállásainak pontosítása mellett.[290] Ezen elméleti megközelítésekkel helyezkedett szembe *Doleschall Alfréd,* aki a *Pesti Hírlapban* megjelent *Elhamarkodott törvényalkotás* című cikkében a Kms-t „*pongyola szerkezete*" miatt kritizálta. Álláspontja szerint e bűncselekményi köröknek a szabályozása nagy körültekintést igényel különös tekintettel a védett jogi tárgy, valamint a szabadságjogok maradéktalan érvényesülésének a fontosságára. Tehát amennyiben ez a fajta gondosság nem valósul meg, egy ilyen típusú szabályozás jogbizonytalanságot és a törvénykezés önkényességét vonja maga után. Végső konklúzióként pedig azt állapította meg, hogy a királysértési törvény ez utóbbi kategóriába sorolható.[291]

Az elhangzott ellentétes vélemények mellett a jogszabálynak a büntetőjogi rendszerben elfoglalt helye sem volt egyértelműnek tekinthető, ugyanis több fejezet törvényi tényállásait is módosította az 1. §.[292] Mivel a Kms. 2. §-a bővített formában, de magába foglalta a *Csemegi-kódex* II. fejezetében lévő királysértés alap-és minősített esetét,[293] az 1. § azt hatályon kívül helyezte. Emellett a 3. § viszont már az izgatás különböző formáit tartalmazó VI. fejezet 173. §-át egészítette ki,[294] ami által az előbbihez hasonló hatályon kívül helyezés indokolatlanná vált, azonban a Kms. volt alkalmazandó az ún. politikai izgatás[295] megvalósulása esetén.[296] A hatályos kódex módosítása mellett a törvény 4. §-a megváltoztatta

[289] ANGYAL (1913) i. m. 3.
vö.: Angyal Pál ezen kijelentésének ellentmond a későbbiekben, ugyanis az ún. népköztársaság kikiáltását követően, majd pedig 1919. évi XI. néptörvény megalkotásakor már a köztársasági államforma védelmét tartotta kiemelkedő fontosságú állami érdeknek. ANGYAL Pál: Büntetőjogszabályaink és a Magyar Népköztársaság, *Jogtudományi Közlöny*, 1918., 53/49, 369-370., 53/50., 379-380., 53/51, 387-388., 1919., 54/1., 4-5, 2., 13-14.
[290] FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Budapest, Grill Kiadó, 1914., 821.
[291] *Pesti Hírlap*, 1913., 35/144., 2.
[292] Az első tervezet szerint az 1. § a királysértés bűntettét szabályozta volna. A későbbiekben szerkesztették meg oly módon a törvényjavaslat szövegét, hogy ez a szakasz a Kms. hatályát határozta meg.
[293] ANGYAL (1930) i. m. 40-49., BARNA Attila (2015) i. m. 215-216.
[294] ANGYAL (1914) i. m. 68.
[295] ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve, 9. kötet: Izgatás, magánosok elleni erőszak, választójog büntetőjogi védelme, vallás elleni bűncselekmények,* Budapest, Athenaeum, 1931., 40.
[296] *Képv. Ir*. i. m. 63.

a politikai perekben eljáró bíróságok hatáskörére vonatkozó rendelkezéseket, amire tekintettel *Pölöskei Ferenc* e szabályozást elsősorban esküdtbírósági reformként határozta meg.[297]

3.4.: A királysértés törvényi tényállása

A Kms. 2. §-a szerinti törvényi tényállás alapesetét az valósította meg, aki a király ellen sértést követett el, vagy a király tényeit sértő módon bírálta. Összevetve a *Csemegi-kódex* 140. §-val, megállapítható, hogy ez esetben a királysértés bűntettének egy precízebb meghatározására került sor,[298] mert a sérelem okozásának nyitott törvényi tényállásként[299] való meghatározáson túl védett jogi tárgyként megjelent az uralkodó által megfogalmazott tényállítás is, amit e jogszabály oltalom alá kívánt helyezni. E módosításnak a jogalapja *a független felelős magyar ministerium kialakításáról szóló 1848. évi III. törvény*[300] 1. §-a, amely deklarálta a monarcha szent és sérthetetlen mivoltát,[301] amelyből következően az államfővel szemben megfogalmazott bírálat *Angyal Pál* szerint bűncselekményt valósított meg.[302] Ez az álláspont azonban nem vált teljes mértékben elfogadottá: megemlíthető *Blanár Béla* képviselő, aki felszólalásában bár utalt a Kms. elfogadásának helyességére, kritikaként megemlítette azonban, hogy a király jogállását deklaráló törvényre való hivatkozás fogalomzavart okoz tekintettel arra, hogy a király felelőtlen, hiszen aktusai érvényességéhez miniszteri ellenjegyzés szükséges, vagyis az uralkodó nem rendelkezhet „*kormányzati ténnyel*.” Tehát ez utóbbi elkövetési magatartás elkövetése a gyakorlatban nem valósulhatott meg.[303] *Doleschall Alfréd* szerint a *Csemegi-kódex* királysértési alakzata kellő védelmet biztosított a magyar királynak. Ezzel szemben az új törvény 2. §-a már az államfővel szembeni tiszteletlenséget is büntetendővé akarja nyilvánítani. Kifejtette továbbá: már így is jelentős számú királysértési pereket folytattak le a bíróságok, az ítéletekben pedig olyan enyhe büntetési tételeket szabtak ki, ami egyértelműen negatív irányba befolyásolta a monarchia megbecsülését a közgondolkodásban. Álláspontja szerint a kibővített elkövetési magatartás nem tekinthető precízen definiáltnak, aminek következtében a Kms-t félreérthetőnek és „*veszedelmesnek*” tartotta.[304]

---

[297] PÖLÖSKEI (1995) i. m. 80.
[298] Az igazságügyi bizottság jelentésében konkrétan úgy definiálta a 2. §-t, mint a királysértés minősített eseteinek az összegzése. *Képv. ir,* i. m. 165.
[299] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 179., GELLÉR – AMBRUS i. m. 209.
[300] TOMCSÁNYI Móric: *Magyarország közjoga*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1932. 474., CSEKEY István: *Magyarország alkotmánya*, Budapest, Renaissance Kiadó, 1943., 176.
[301] *Képv. Ir*. i. m. 63., ANGYAL (1914) i. m. 69.
[302] ANGYAL (1914) i. m. ua., *Pesti Hírlap,* 1913., 35/144., 2.
[303] *Képv. Napló* i. m. 180.
[304] *Pesti Hírlap,* 1913., 35/144., 2.

A királysértés bűntettének az elkövetője bárki lehetett,[305] a törvény e tekintetben nem határozott meg speciális feltételeket. A passzív alany a király volt, míg a két világháború között a Nemzetgyűlés a büntetőjogi védelmet *az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvény*[306] 14. §-nak felhatalmazása alapján kiterjesztette a kormányzóra is.[307] Ezen jogszabályhely alapján indíthattak büntetőeljárást többek között *Károlyi Mihály*[308] volt köztársasági elnökkel szemben a következő kijelentései miatt: *Az amerikai prosperitás legendájának halála*[309] címet viselő írásában a kormányzót „*fordított Nelsonnak*" titulálta, emellett azt állította az államfőről, hogy a magyar flottát átadta a jugoszláv nemzeti tanácsnak.[310] A másik ilyen jellegű cikke az aradi *Erdélyi Élet* 1930. októberében jelent meg: „*Magyarországon nincs király, de van trón és korona, nincs tenger, de van tengernyi uniformis és van középkori atmosféra és pompa s a kormányzó a filmkirályok maskarádájával véteti körül magát*."[311]

A királysértés bűntettének sértettje esetén jogi problémát okozott annak megítélése, vajon az elhunyt uralkodóval szemben is megvalósítható volt-e a 2.§-ban meghatározott deliktum, vagy az más típusú bűncselekményt eredményezett. Ezzel kapcsolatban két nézőpont jelent meg a jogirodalomban: egyes jogászok véleménye szerint, mivel az elhunyt király halála után elkövetett bűncselekmény esetében lényegében kegyeletsértés valósul meg, ezért az nem a Kms, hanem az egy évvel később elfogadott, *a becsület védelméről szóló 1914. évi XLI. törvény* (továbbiakban: Bv.) 22. §-nak[312] a hatálya alá tartozik.[313] A Kúria azonban jogegységi döntésében ezzel ellentétes álláspontot vázolt fel, amelyben arra hívta fel a figyelmet, hogy ilyen esetekben nem csupán a Szent-Korona, hanem a király tekintélye is

[305] IRK Albert: *Magyar anyagi büntetőjog*, Pécs, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T., 1933., 369., ANGYAL (1930) i. m. 39., ANGYAL (1914) i. m. 68.
[306] CSEKEY i. m. 46., TOMCSÁNYI i. m. 353., SZABÓ István: Történeti alkotmány a polgári korban, *Jogtörténeti Szemle*, 2014/4.-2015/1. sz., 102.
vö.: HOLLÓSI Gábor: A történelmi emlékezet az 1920. évi I. törvénycikk indokolásában, *Jogtörténeti Szemle*, 2019/1, 40-45.
[307] IRK i. m. 369., ANGYAL (1930) i. m. 35.
vö.: Az 1920. évi I. és az 1913. évi XXXIV. törvény közötti összefüggést a Kúria a 6674/1925. számú döntésében is megállapította. LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*, XIX. kötet, Budapest, Franklin Kiadó, 1927., 1.
[308] HAJDU Tibor: *Károlyi Mihály - Politikai életrajz*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1978., KÁROLYI Mihály: *Hit, illúziók nélkül*, Budapest, Európa Kiadó, 2013.
[309] *Károlyi Mihály válogatott írásai*, I. kötet, Budapest, 1964., 357-366.
[310] HU-BFL-VII.5.c-4286-1931., 2., *Károlyi Mihály* i. m. 358.
[311] Ua., HU-BFL-VII.18.d-20/0025-1930. 1.
[312] ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve, 1. kötet: A becsület védelméről szóló 1914. évi XLI. törvény*, Budapest, Athenaeum, 1928, 58.
[313] IRK i. m. 369.

csorbul, így az államnak kifejezetten érdeke ezen deliktum államellenes bűntetté való minősítése.[314]

A korszak büntetőjogászai között azonban továbbra sem alakult ki egységes nézőpont ezzel a kérdéssel kapcsolatban, amit *a IV. Károly Ő felsége uralkodói jogainak és a Habsburg-ház trónörökösödésének megszüntetéséről szóló 1921. évi XLVII. törvény* (továbbiakban: detronizációs törvény)[315] elfogadása csak tovább nehezített.[316] *Dombóváry* szerint „*…meghalt királyaink emlékének kiváltságos büntetőjogi védelme a történelmi kritika szabadságát igen komoly veszélynek tenné ki…*" *Angyal Pálnak* a törvény hatálybalépését követően hasonló módon az az álláspontja alakult ki, hogy a 2. §-ban meghatározott bűntett mindig az éppen aktuális uralkodó ellen követhető el, tehát az elhunyt király megsértése a *Csemegi-kódex* 141. § (2) bekezdése által meghatározott királyi család tagjai ellen elkövetett sértést valósítaná meg.[317] Véleményét viszont 1930-ra megváltoztatta, ami kézikönyvsorozatának 7. kötetében érhető tetten, amikor már a Kúria jogegységi döntésével értett egyet. Megváltozott álláspontját a következőkkel indokolta: *Angyal* szerint önmagában bármilyen elhunyt személy megsértése bűncselekmény, így ezt a körülményt a király esetében sem lehet büntetlenül hagyni. Tehát az uralkodóval szembeni kegyeletsértés sui generis deliktum, amit nem lehet azonosítani sem a Bv. 22. §-val, sem pedig a kódex 141. §-val, mert ezeknek a tényállásoknak a jogi tárgyai különböznek a sértés e formájától. A lemondott államfőt megillető büntetőjogi oltalommal kapcsolatban azonban továbbra is fenntartotta korábbi álláspontját, meglátása szerint ugyanis a trónját ily módon elvesztő uralkodó bár a dinasztia tagja maradt, az ellene elkövetett sértés már nem tartozik a Kms. hatálya alá.[318]

---

[314] ANGYAL (1930) i. m. 41-42.
vö.: A Kúria a 3486/1924. számú ítéletében a 2. §-t a IV. Károly Ő felsége uralkodói jogainak és a Habsburg-ház trónörökösödésének megszüntetéséről szóló 1921. évi XLVII. törvény hatályosságától függetlenül akkor is alkalmazhatónak tartotta, ha IV. Károly, mint trónjától megfosztott monarcha, valamint a korábbi, elhunyt királyok uralkodásával, vagy az ő tényeikkel kapcsolatban valósult meg a deliktum. ÁVÉDIK Félix (szerk.): *A Jogi Hírlap döntvénytára*, Budapest, Jogi Hírlap Kiadása, 1931, 90.
[315] TOMCSÁNYI i. m. 325., CSEKEY i. m. 102.
vö.: SZABÓ István: Az államforma rendezése (1920), In: BARABÁS A. Tünde, VÓKÓ György (szerk.): *A Bonis bona discere: Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*, Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2017, 449.
[316] A detronizációs törvény hatálybalépését követően a következő jogi probléma az volt, vajon IV. Károly fia, Ottó személyét is megilleti-e a büntetőjogi védelem vagy sem. Ennek a vitának az alapja, hogy több közjogász szerint a Pragmatica Sanctio e jogszabálytól függetlenül a magyar jogrendszer részének tekintendő, tehát a Habsburgok trónra való igénye továbbra sem szűnt meg. Fontos kitétel továbbá, hogy e törvénnyel összefüggésben a Kúria jogegységi döntésében deklarálta, hogy a Habsburg-ház trónfosztása nem büntethetőséget megszüntető ok, tehát, aki hajdani uralkodók tényeit megsérti, büntetőeljárás kezdeményezhető velük szemben. ANGYAL (1930) i. m. 35-36., 43.
[317] ANGYAL (1930) i. m. 42., ANGYAL (1914) i. m. 70., ANGYAL (1929) i. m. 61., IRK i. m. 370.
[318] ANGYAL (1930) i. m. ua.

A Kms. 2. §-a két elkövetési magatartást határozott meg: az egyik a királynak a megsértése, a másik az általa kijelentett tények sértő módon való bírálata. A bűntett első megvalósulási formáját sem a törvény, sem pedig az ahhoz fűzött indokolás nem definiálta tekintettel arra, hogy rendkívül sok megvalósulási formája volt, így a cselekmény befejezetté válásának megállapítása a bíróságok mérlegelési jogkörébe tartozott.[319] A jogtudomány viszont egyöntetű véleményt határozott meg azzal kapcsolatban, hogy a sértés a becsületsértésnél tágabb fogalmat jelöl.[320] Hiszen egyrészt magába foglalta a becsület ellen elkövethető bűntetteket, azonban ide tartozott „…*a király személye iránt tartozó köteles tiszteletnek feltünő, tüntető megsértése is*…" Ehhez kapcsolható továbbá a Kúria azon véleménye, mely szerint a királysértés abban különbözött a becsületsértéstől, hogy az államfő iránti tisztelet szükségszerűen fellette állt az emberek egymás felé irányuló tiszteletadásának. Vagyis, ha bármilyen kijelentéssel csökkent a királyi tekintély, vagy annak veszélye állt fenn, megvalósult a bűncselekmény.[321]

A bűntett elkövethető volt aktív, illetve passzív magatartással is: sértésnek minősült többek között a király vagy a kormányzó rangjának nem megfelelő módon való jelzése,[322] a kormányzó nevének egy gyalázkodó kifejezéssel való együttes használata,[323] a mulasztások körébe pedig az ún. jelképes magatartások[324] voltak sorolhatóak.[325] Ezeket a cselekményeket nézve levonható az a következtetés, hogy a királysértés deliktuma kizárólag szándékosan volt elkövethető, ahol a sértési célzat és az egyenes szándék nem váltak tényállási elemekké, így a felelősség megállapíthatóságához elegendő volt a sértő kifejezések tudatos használata.[326] Ezzel szemben a gondatlan elkövetés *Angyal* szerint csak vétségnek minősült.[327] A szubjektív tényállási elemek elemzése kapcsán viszont fontos kiemelni azt az általános részi szabályt, mely szerint a bűncselekmények főszabályként kizárólag szándékosan valósíthatóak meg, amiből levonható az a következtetés, hogy a gondatlan elkövetés csak akkor pönalizálható,

[319] ANGYAL (1930) i. m. 43.
[320] FINKEY (1914) i. m. 821., IRK i. m. 370., ANGYAL (1914) i. m. 70., (1930) i. m. 44.
[321] A Kúria ezzel kapcsolatban a 4029/1938. számú döntésében külön deklarálta, hogy az államfőt megilleti a köteles tisztelet. ANGYAL (1914) i. m. 71.
[322] ANGYAL (1930) i. m. 44-46., ANGYAL (1914) i. m. 72-73.
[323] Ezt az esetet a Kúria az 5645/1924. számú döntésében fejtette ki. LENGYEL i. m. 116.
[324] A jelképes magatartások alatt Angyal az olyan eseteket értette, mint amikor az elkövető nem áll fel az uralkodó jelenlétében, vagy a magyar lobogó felvonásának elmaradása. ANGYAL (1930) i. m. 45
[325] ANGYAL (1930) i. m. ua., ANGYAL (1914) i. m. 71.
[326] A Kúria 2283/1939. számú jogegységi döntése is ezt jelentette ki, korábban pedig az 1239/1925. számú döntés tartalma is ezt deklarálta. LENGYEL i. m. 116., IRK i. m. 370., ANGYAL (1930) i. m. 47., ANGYAL (1914) i. m. 74 ÁVÉDIK Félix (szerk.): *A Jogi Hírlap döntvénytára*, IV. kötet, Budapest, Jogi Hírlap Kiadása, 1941., 39., ÁVÉDIK (1931) i. m. 90.
[327] ANGYAL (1930) i. m. 46.

amennyiben azt a törvény külön így rendelte el.[328] Mivel a Kms. 2. §-a nem tartalmazta a gondatlanságból elkövetett királysértés vétségi alakzatát, megállapítható, hogy *Angyal Pálnak* a gondatlansággal kapcsolatos kijelentése nem felelt meg a büntetőjogi dogmatikának. A bűntett megállapíthatóságának a bűnösség fennállása mellett abban az esetben is helye volt, ha a sérelem csupán közvetve jött létre, vagyis csak további következtetések nyomán vált az uralkodó személye azonosíthatóvá.[329]

Az elkövetési magatartás másik esete a király vagy a kormányzó tényeinek bírálata, ami akkor valósulhatott meg, ha az államfő cselekményét vagy bármilyen rendelkezését bizonyíthatóan nem objektív alapon kritizálta az elkövető, hanem a tiszteletlenség szándékával nyilvánult meg.[330] A fent kifejtettekből megállapítható az a körülmény, hogy a jogszabálynak ezen fordulata volt az, amivel kiegészítették a *Csemegi-kódex* királysértési tényállását,[331] amit nem követett általános elfogadás a politikai és jogászi körökben tekintettel arra, hogy e törvény ellenzői szerint a szabad véleménynyilvánításhoz való alapjog súlyos csorbát szenvedett, mert a Kms. 2. §-a alapvetően békés cselekményeket kriminalizált. Ezen ellenérveket megcáfolva megemlíthető a Kúria azon jogegységi döntése, ahol az eljárás alá vont személy azon kijelentését vizsgálták, mely szerint, ha köztársaság volna, nem lenne ilyen rossz törvény. A legmagasabb bírói fórum deklarálta, hogy a királysértés törvényi tényállásának nem tartozott a hatálya alá a törvénnyel való egyet nem értés, illetve az olyan támadás, melyben az uralkodó személye nem került megemlítésre.[332] Tehát e deliktum lényege az volt, hogy a király személyének a megsértésén keresztül a monarchia, mint államforma létét valóban sértse vagy veszélyeztesse az adott kijelentés. Ellenkező esetben ezek a megnyilvánulások nem voltak a Kms. hatálya alá vonhatóak. Kérdésként merült fel, hogy a kormány bírálata megvalósítja-e a 2. § második fordulatát. *Angyal* szerint ez az eset csak akkor állhatott volna fenn, amennyiben az elkövető kijelentései a kormány tényeivel együtt a király működését is sértette volna.[333]

A királysértési tényállás minősített esetként való meghatározása a hozzá kapcsolt elkövetési módok miatt vált súlyosabban büntethetővé. Az első elkövetési forma nyomtatvány útján volt lehetséges, utalva arra, hogy e törvény a *Csemegi-kódex* helyett az St. fokozatos

[328] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 199.
[329] ANGYAL (1930) i. m. 46., ANGYAL (1914) i. m. 73.
[330] ANGYAL (1930) i. m. ua.
[331] ANGYAL (1914) i. m. 65.
[332] Ezt pontosan a 452/1915. számú jogegységi döntés deklarálta. LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi döntvénytár*, IX. kötet, Budapest, Franklin Kiadó, 1916., 185-186.
[333] ANGYAL (1930) i. m. 47.

felelősségi rendszerét tartotta irányadónak,[334] amely a királysértési alakzatot tartalmazó sajtótermék szerzőjét, kiadóját és a nyomda tulajdonosának tevékenységét büntette, míg a bűncselekményben részt vevő más személyekre a büntetőkódex általános szabályai voltak irányadóak.[335] További minősített esetként határozta meg a törvény a képes ábrázolat közszemlére tételét, valamint a nyilvánosság[336] előtti szóbeli elkövetési módot is.[337]

A Kms. a királysértés bűntettének büntetési tételei tekintetében is jelentős módosítást tartalmazott. A *Csemegi-kódexben* lévő törvényi tényállás elkövetőjét ugyanis alapesetben két évig terjedő fogházzal, és hivatalvesztéssel, a minősített eset megvalósítása esetén három évig terjedő fogházbüntetéssel és az előbb említett mellékbüntetéssel volt pönalizálható. Ezzel szemben a 2. § jelentősen kiterjesztette az alkalmazható büntetési nemeket. Az új szabályozás szerint az alapeset büntethetővé vált a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésével, a minősített esetnél pedig négyezer koronáig terjedő pénzbüntetés kiszabása is lehetővé vált a bíróságok számára.[338]

A 2. § halmazatban állt a Bv. 2. §-a szerinti becsületsértés,[339] valamint az Átv. 7. §-ban szabályozott nemzetrágalmazás bűntettével.[340] Ez utóbbi törvényi egységgel kapcsolatban példaként említhető a *Garami Ernő[341] és társai* elleni büntetőeljárás. A történeti tényállás szerint a korábbi kereskedelemügyi miniszter[342] külföldi tartózkodása alatt megírta visszaemlékezéseit a világháborút követő eseményekről, amelyet *Forrongó Magyarország* címen Bécsben adtak ki.[343] Művében számos alkalommal sértő kifejezésekkel illette a

[334] *Képv. Ir.* i. m. 63-64., ANGYAL (1930) i. m. 48., St. III. fejezet, 33-36. §, RÉVÉSZ T. Mihály: Sajtójogi felelősség kérdése a magyar jogban, *Jogtörténeti Szemle*, 1992, 4/1, 51-52.
[335] BARNA Attila (2015) i. m. 202.
[336] Nyilvános elkövetés esetén a tettes elsőre nem meghatározható számú személyek, tömeg előtt követte el a bűncselekményt. Az Indokolás szerint azért volt szükség ennek az elkövetési módnak a beemelésére, mert a nyilvános elkövetés is ugyanolyan károkat képes okozni, mint a sajtó útján elkövetett bűncselekmények. IRK i. m. 391., *Képv. Ir.* i. m. 64.
[337] *Képv. Ir.* i. m. 64., ANGYAL (1930) i. m. 48., ANGYAL (1914) i. m. 75.
vö.: Az első tervezet szövege teljesen más volt, így a végleges változat kialakításában Balogh igazságügyi miniszternek kiemelkedő szerep tulajdonítható. A levéltári forrás szerint a minősített esetet az követte el, aki „…a cselekményt gyülekezeten nyilvánosan szóval vagy nyomtatvány útján követi el…" Az igazságügyi miniszter javaslatára kikerült a gyülekezet, mint elkövetési mód, emellett a nyilvánosságot és a szóbeliséget nyomtatvány útján való elkövetés mögé helyezte. MREZSL, 46. f., *Balogh*, 1. d., 398.
[338] ANGYAL (1914) i. m. 75., IRK. i. m. 370. MREZSL 46. f., *Balogh*, 1. d., 398.
[339] A becsületsértéssel megvalósult halmazat akkor valósult meg, amennyiben a lealacsonyító kifejezések használata a kormányzó felé is irányuló sértéseket tartalmazott a Kúria jogegységi döntése szerint. ÁVÉDIK (1931) i. m. 90.
[340] ANGYAL (1930) i. m. 48.
[341] A korábbi miniszter a kommün bukása után sem távolodott el a közélettől: 1919. augusztusában helyet kapott Peidl Gyula kormányában is, mint igazságügyi miniszter. A románok bevonulását követően a többi oktobrista vezetővel együtt emigrációba vonult, ahol a balközép oldal meghatározó politikusává vált. BÖLÖNY – HUBAI i. m. 85., GARAMI Ernő: *Forrongó Magyarország*, Bécs, Pegazus Kiadó, 1922., HAJDU i. m. 352.
[342] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 81-82.
[343] A mű első kiadásának dátuma 1922. HU-BFL-VII.18.d-20/001-1925., 3.

kormányzót, valamint oly módon igyekezett bemutatni *Horthy Miklós*[344] 1918 és 1920 közötti katonai működését, mintha a fehérterror időszaka alatt elkövetett bűncselekmények elkövetésére ő adott volna parancsot: *„…[Horthy] papagájszerűen ismételt folyton-folyvást egy rettenetes szót: felkoncolom. […] Ő minden felelősséget a dunántúli atrocitásokért buzgón elhárított magától*."[345] A magyar állapotokról a következőképpen fogalmazott: „*…ránkszakadt a vörös bolsevizmus után az annál ezerszer gyalázatosabb, véresebb fehér bolsevizmus, amelynek megdöntése már csak harc és küzdelem útján lehetséges. […] Kitűnt egyúttal az is, hogy ez a harc és küzdelem nem vívható meg otthon, - kitűnt, hogy aki otthon harcolni és küzdeni akar, az az életével fizet…*"[346]

A megjelenést követően a nyomozó hatóságok megvizsgálták *Garami* memoárját, ezt követően pedig 1923 szeptemberében nyomozólevelet bocsátottak ki az előállítása érdekében.[347] A törvényszék végül 1930-ban elítélte a politikust arra hivatkozva, hogy könyvében olyan kijelentéseket tett, amelyek egyszerre két bűncselekményt is megvalósítottak: egyrészt a Kms. 2. §-a szerinti kormányzósértést, másrészt pedig az Átv. 7. §-ban szabályozott nemzetrágalmazás bűntettét.[348] Az ítélet indokolásában kifejtette, hogy bár megállapították a bűnösséget, a büntetés kiszabásától eltekintenek, mert *Horthy Miklós* kormányzó eljárási kegyelmet adott a vádlottnak, így csupán a *Csemegi-kódex* 62. §-a alapján elrendelték a Magyarországon lévő műveinek elkobzását és megsemmisítését.[349] Az elsőfokú döntés ellen a *Népszava* könyvkereskedés képviselője fellebbezést nyújtott be,[350] azonban az ítélőtábla 1931 januárjában helybenhagyta az ítéletet.[351]

---

[344] HORTHY Miklós: *Emlékirataim*, Budapest, Európa Kiadó, 2019., Edgar VON SCHMIDT -PAULI: *Horthy Miklós: tengernagy, népi hős és kormányzó*, Budapest, Magánkiadás, 2019., TURBUCZ Dávid: *Horthy Miklós,* Budapest, Kossuth Kiadó, 2018., Catherine HOREL: *Horthy*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2017., SZAKÁLY Sándor: Horthy Miklós, Magyarország kormányzója, In: FAGGYAS Sándor (szerk.): *Protestáns Hősök 2*., Budapest, Press Pannonia Media, Amfipressz, 2017, 221-224.

[345] GARAMI i. m. 176.

[346] Ua. 205.

[347] HU-BFL-VII.18.d-20/001-1925., 37.

[348] Ua. 3.

vö.: Angyal Pál egyik tankönyvében kifejtette, hogy a kormányzósértés és a nemzetrágalmazás együttes megvalósulása esetén halmazatot alkot. ANGYAL (1930) i. m. 48.

vö.: A kormányzósértés bírói gyakorlatáról lásd még: BARNA Attila: Az állami főhatalom védelmének változásai a két világháború közötti Magyarországon: a kormányzósértés tényállása és bírói gyakorlata a Győri Ítélőtábla gyakorlatában, In: MOLNÁR Andrea, SZÉPLAKI László (szerk.): *Tanulmányok a győri felsőbíráskodás történetéből a XIX-XX. század fordulóján*, Győr, Győri Ítélőtábla, 2019, 175-185.

[349] HU-BFL-VII.18.d-20/001-1925., 2., 9.

[350] A Bp. 477. § (2) bekezdése értelmében, amennyiben az ügyészség egy sajtótermék elkobzását és megsemmisítését indítványozza a bíróság előtt, akkor a tárgyaláson részt vehetnek azok, akiknek a műre valamilyen igényük van. Az eljárás alatt a vádlottat megillető jogokat gyakorolhatják.

[351] HU-BFL-VII.18.d-20/001-1925., 14.

vö.: A korábbi kereskedelemügyi miniszter mellett ugyanebben az eljárásban vádat emeltek továbbá Linder Bélával, Jászi Oszkárral, Károlyi Mihállyal és Szende Pállal szemben nemzetrágalmazás gyanúja miatt. Garamihoz hasonlóan velük szemben is nyomozólevelet bocsátott ki az ügyészség 1927-ben, azonban a körözés

Garami Ernő még az 1920-as években visszatért Magyarországra, és tovább folytatta közéleti tevékenységét. Ezért feltételezhető, hogy hazaérkezését követően az igazságügyi miniszter arra utasította az ügyészséget, hogy ne foganatosítsák az ítéletben foglaltakat a szociáldemokrata politikussal szemben.[352]

3.5.: a királyság intézményének megszüntetésére irányuló mozgalom kriminalizálása

A Kms. törvényjavaslatának indokolása szerint a *Csemegi-kódex* 140. §-a mellett a 173. § által szabályozott[353] ún. politikai izgatás[354] is módosításra szorult. A jogszabályhely hiányosságát abban állapították meg, hogy a jogi tárgyak taxatív felsorolásával[355] más védendő értékeket sértő mozgalmak nem kerülhettek a büntetőtörvénykönyv hatálya alá.[356] Ennek a hézagnak a kiküszöbölése érdekében a Kms. 3. §-a büntetni rendelte azt, aki a királyság intézményének megszüntetésére irányuló mozgalmat kezdeményez, szervez, vagy vezet, abban tevékenyen részt vesz, valamint aki nyomtatvány, irat, képes ábrázolat közszemlére tételével, vagy nyilvánosság előtt szóval a királyság intézménye ellen lázít, vagy azt politikai célzattal megtámadja.[357] A törvény szövege alapján levonható az a következtetés, bár a képviselőházi vita és a sajtócikkek egyetértően azon az álláspontón voltak, hogy a Kms. megalkotása az OKP működése ellen irányult, absztrakt szinten azonban valamennyi, a monarchiát fenyegető szervezkedés is üldözendővé vált, ha bebizonyosodott a tényállásszerűség.[358]

---

eredménytelenségére hivatkozva 1937 júliusában a vádhatóság kérelmet nyújtott be a vádtanácsnak az eljárás megszüntetésére. A büntetőeljárás hivatalosan 1940 májusában ért véget a Csemegi-kódex 106-108. §-ban szabályozott elévülés beállta miatt. HU-BFL-VII.18.d-20/001-1925., 27.

[352] MÁRKI-ZAY Lajos: *Részletek a Hock János ellen megtartott főtárgyalásról*, Budapest, Hungária Nyomda Rt. 1933, 40.

[353] A 173. § a 171. §-ban szabályozott izgatás törvényi tényállásának minősített esetét pönalizálta.

[354] ANGYAL (1931) i. m. 40.

[355] Ezek voltak a király személyének sérthetetlensége, a trónöröklés törvényes rendje, az alkotmányos államforma, a törvény kötelező ereje, az alkotmány egyes intézményei, a monarchia másik államával fennálló kapcsolat, a magyar államot képező országok közt fennálló államközösség, a királynak, az országgyűlésnek, az országgyűlési bizottságoknak, a közös ügyek tárgyalására hivatott bizottságoknak a törvényes joga.

[356] *Képv. Ir.* i. m. 62., ANGYAL (1914) i. m. 66.

[357] KOVÁCS Kálmán: *Szemelvények a magyar állam-és jogtörténet forrásaiból*, II. kötet, Budapest, Tankönyvkiadó, 1965, 242.

vö.: Balogh Jenő levéltári irataiban látható, hogy a Kms. tervezetének a szövege némileg más volt. E szerint „aki a királyság alkotmányos megszüntetésére irányuló mozgalmat, kezdeményez, szervez vagy vezet, vagy ily mozgalomban más módon tevékenyen részt vesz, úgyszintén az, aki gyülekezeten nyilvánosan szóval vagy nyomtatvány utján a királyság alkotmányos intézményét ily mozgalom érdekében megtámadja vagy az ellen lázít…” A javaslatból az „alkotmányos” jelző végül nem került bele, az igazságügyi miniszter pedig a „gyülekezet” elkövetési módját törölte ki a javaslatból. Indítványozta továbbá az „mozgalom érdekében” a „mozgalom előmozdítását,” mint a bűncselekmény egyik célját, azonban ez nem került bele a törvényjavaslatba. MREZSL 46. f., *Balogh* 1. d. 398.

[358] *Képv. Ir.* i. m. 64.

A képviselőházi vita során *Hegedűs Kálmán* előadó szerint az államnak kötelessége megvédenie magát a törvényhozáson keresztül azon agitációkkal szemben, ami az államhatalom meggyengítésére irányul,[359] ezért támogatta ennek az új tényállásnak a bevezetését. Ezzel a véleménnyel szemben *Doleschall Alfréd* azt írta a *Pesti Hírlapban* megjelent cikkében, hogy Magyarországon kívül nincs más olyan európai állam, ahol a politikai mozgalmakat a büntetőjog eszközeivel üldöznék. A jogi ellenérvei között továbbra is kiemelte a *Csemegi-kódex* kiterjedt szabályozását, ami a szabad véleménynyilvánítás alapjogát tiszteletben tartja. Kiemelte még a 3. § abbéli hiányosságát, hogy nem tartalmazta a nyilvánosságot, mint elkövetési módot, emellett pedig felhívta a figyelmet a lázítás törvényi tényállására, ami miatt ez a szabályozás meglátása szerint feleslegessé vált.[360] A fenti jogszabály szövegből azonban látható, hogy az elkövetési móddal kapcsolatos kritikája nem felelt meg a valóságnak. A *Népszava a Fogházba az egész párttal!* című cikkében azt állította, hogy e törvényt kifejezetten a köztársasági párttal szemben alkották meg, ahol a felelősségre vonást a párttagság már önmagában megalapozta.[361]

E jogi és politikai vélemények valóságtartalmának megállapításához a Kms. 3. §-nak az elemzése szükséges. E bűncselekmény jogi tárgya a *Csemegi-kódex* 173. §-hoz hasonlóan a monarchia államformája volt,[362] aminek bárki az alanyává válhatott,[363] amennyiben a magatartásának tényállásszerűsége bebizonyosodott.

A királyság intézménye elleni bűntett elkövetési magatartásai két csoportra voltak oszthatóak. A törvény első felében ugyanis a politikai mozgalmakkal összefüggő „*fokozatos jelentőségű cselekvéseket*”[364] pönalizálta a jogalkotó, míg a másik kategória a lázítás és a politikai célzatú támadás különböző formái voltak. A törvényi tényállás első esetei körébe tartoztak a kezdeményezés, a szervezés, a vezetés, valamint a tevékeny részvétel,[365] melynek az ily módon való részletes szabályozására az indokolás szerint azért volt szükség, hogy e bűncselekmény megvalósulása esetén valamennyi elkövetési magatartást egyenlő módon bírálhassanak el.[366] Ez a büntetőpolitikai cél abból is megállapítható volt, hogy bármelyik cselekmény valósult is meg, a Kms. valamennyi tevékenységgel kapcsolatban ugyanazt a büntetési tételt állapította meg.[367] A politikai mozgalomban, vagy azzal összefüggésben

[359] *Képv. Napló* i. m. 175.
[360] *Pesti Hírlap*, 1913., 35/144., 2-3.
[361] *Népszava*, 1913., 41/139., 1.
[362] ANGYAL (1931) i. m. 61., IRK i. m. 397.
[363] ANGYAL (1914) i. m. 78.
[364] LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár,* XVI. kötet, Budapest, Franklin Kiadó, 1924, 125.
[365] KOVÁCS i. m. 242.
[366] *Képv. Ir.* i. m. 64.
[367] ANGYAL (1914) i. m. 78.

elkövethető bűncselekményekkel *Angyal Pál* több művében foglalkozott részletesebben. Az ő elhatárolása szerint kezdeményezés alatt olyan ötleteket, kezdeményezéseket, indítványokat kellett érteni, amely alkalmas más személyeket „*aktív cselekvésre*" ösztönözni. Ez jelenthette megbeszélések összehívását néhány ember részvételével, vagy különféle előkészítő cselekmények megszervezését és véghezvitelét. Fontos kitétel ezen elkövetési magatartás tekintetében, hogy nem volt szükséges az eredmény bekövetkezése, elégséges volt a bűncselekmény realizálásának megkezdése.[368] Így elmondható, hogy azok a köztársasági aktivisták, akik előirányozták egy, a monarchia megdöntésére irányuló mozgalom létrejöttét, kezdeményezés bűntettét valósítják meg.

A Kúria 3141/1923-as jogegységi döntésében megfogalmazott álláspontja szerint a szervezés elkövetési magatartása a kezdeményezéssel egyezett meg. Ebben az esetben az elkövető ugyanis a tömeg egybegyűjtésével és az ott lévő emberek véleményének a befolyásolásával egy olyan társadalmi szintű hatást szándékozott létrehozni, amely alkalmas a monarchikus államforma veszélyeztetésére.[369] E magyarázat alapján szervezésnek minősült egy, a Kms. hatálya alá tartozó mozgalom szabályzatának a megírása, vagy egy gyűlés összehívása.[370]

Vezetőnek az volt tekinthető, aki meghatározta a mozgalom irányvonalát, tehát kijelölte „*a cselekvés célját és módját*." A vezetés, mint elkövetési magatartás tehát csak akkor állhatott fent, ha a korábbiakban létrejött már valamilyen szervezkedés. Működése így azért volt fontos, mert elősegítette a bűncselekmény tovább fejlődését. Ebből megállapítható az is, hogy úgy is betölthetővé vált ez a pozíció, hogy az elkövető korábban nem fejtett ki kezdeményező magatartást, csupán a megmozdulás működtetésében játszott szerepet.[371] Tehát vezetőnek minősíthető az az elkövető, aki az adott mozgalom elnöke, és szellemi irányítója volt.[372]

Az utolsó elkövetési magatartás a tevékeny részvétel, amely az előző cselekményekhez képest enyhébb formája volt a 3. §-ban meghatározott bűntettnek. *Angyal* szerint ez a tényállás a „*gerince az egész deliktumnak*," ugyanis mindegyik törvényben szabályozott cselekmény egyfajta részvételnek volt tekinthető, csupán a súlyosító

[368] Tekintettel arra, hogy az Átv. elkövetési magatartásai majdnem megegyeznek a Kms. 3. §-val, lehet az e törvénnyel kapcsolatos szakirodalomra is hivatkozni. DRÓCSA (2017) Az állami i. m. 220.
vö.: ANGYAL (1929) i. m. 31., FINKEY (1923) i. m. 182.
[369] LENGYEL (1924) i. m. 126.
[370] ANGYAL (1914) i. m. 78.
[371] DRÓCSA (2017) Az állami i. m. 221., ANGYAL(1929) i. m. 32.
[372] ANGYAL (1914) i. m. 78.

körülmények miatt estek más megítélés alá.[373] Vagyis röviden ez a cselekmény a mozgalomban való tagságot jelentette azzal a megszorítással, hogy az egyszerű jelenlét nem vált üldözendővé, csak az aktív tevékenység, mint például egy gyűlésen való felszólalás, vagy pénzgyűjtés.[374]

A Kms. 3. §-nak második része a monarchia intézményével szembeni lázítás, és a politikai célzatú támadás, amely elkövetési magatartások csak a 2. § minősített esetében is szabályozott elkövetési módokkal válhattak tényállásszerűvé. Már korábban említésre került az *Igazságügyi Bizottság* azon jelentése, amelyben támogatták e törvény elfogadását, azonban e tényállás szövegezésével kapcsolatban módosítást tanácsolt arra hivatkozásul, hogy a javaslat nem határozta meg kellően a lázítás és a politikai célzat egymáshoz való viszonyát, azt a látszatot keltve, hogy az első elkövetési magatartásnál külön kell bizonyítani a célzat megvalósulását. Holott a lázítás szükségszerűen magába foglalta a politikai célzatot is, ezért annak fennállását nem lett volna tanácsos a bíróságok számára külön vizsgálat tárgyává tenni.[375] Ennek hatására a törvényszöveg végleges változata a következőképpen hangzott: „*…aki nyomtatvány útján, vagy pedig irat, vagy képes ábrázolat közszemlére tételével, vagy nyilvánosan szóval a királyság intézménye ellen lázít, vagy a királyság intézményét ugyanily módon politikai czélzattal megtámadja…*”[376]

A lázítás cselekménye lényegében megegyezett a *Csemegi-kódex* IV. fejezetében meghatározott lázadás büntetőjogi kategóriájával. E magatartás büntethetőségének szigorítása azért volt szükséges, mert ez a cselekmény szükségszerűen kívül esett a békésen megfogalmazott reformgondolatok körén,[377] közvetlenül sértve vagy veszélyeztetve a fennálló alkotmányos rendet. A lázítás mellett szabályozott megtámadás pedig ellentettje volt a tudományos véleménynyilvánításnak, ugyanis ez egy nyugodt hangvételű kommunikációt feltételezett. E magatartás azonban az indulatok és az ellentétes érzelmek felkorbácsolását célozta. Tehát ez esetben egy közvetett magatartásról volt szó, ami negatívan állította be a monarchikus államformát.[378] E két bűntett elhatárolását *Angyal Pál* a következőképpen fogalmazta meg. „*A támadó az értelmen keresztül akar hatni az érzelmi világra […] a lázító az érzelmek felzaklatásával oly szenvedélyeket kelt, melyek szinte automatikusan ragadnak a cselekvésre*.”[379] A 3. § ezen része nem volt eredmény bűncselekménynek tekinthető, tehát a

[373] DRÓCSA (2017) Az állami i. m. 221., ANGYAL (1929) i. m. 35-36.
[374] ANGYAL (1914) i. m. 78.
[375] *Képv. Ir.* i. m. 166., ANGYAL (1931) i. m. 66., ANGYAL (1914) i. m. 79.
[376] KOVÁCS i. m. 242.
[377] ANGYAL (1931) i. m. 66.
[378] Ua. 59.
[379] Ua. 59-60.

befejezettségnek nem volt feltétele, hogy ezek az elkövetési magatartások valamilyen hatást gyakoroljanak a nyilvánosságra.[380]

A Kms. 3. §-át a Kúria több jogegységi döntésében vizsgálta, éles határvonalat húzva az államot érintő, békés úton megfogalmazott kritika, és a fent elemzett két elkövetési magatartás között. Ennek hatására a legmagasabb bírói fórum több büntetőperben felmentő ítéletet hozott a vádlottal szemben. Példaként megemlíthető a Kúria 6666/1923. számú döntése, ahol a vád tárgya az volt, hogy a gyanúsított *Kossuth Lajos* halálának évfordulóján beszédében az akkori európai köztársaságok bemutatásával hangoztatta ezen államforma előnyeit. Az ítélet azonban megállapította: a monarchiát verbálisan semmilyen támadás nem érte, így nem állapította meg a bűnösséget.[381] Ugyanezt állapította meg a 325/1932. számú döntésében is, ahol a vádlottal szemben az „*Éljen a köztársaság*!" felkiáltás miatt indítottak büntetőeljárást, viszont a Kúria kimondta, hogy a más államforma szóbeli pártolása önmagában nem bűncselekmény.[382] Összességében látható, hogy a bírói gyakorlatban kialakult álláspont szerint a szóban kifejezett szimpátia, valamint az objektív és tárgyilagos kritika[383] sem a királysértést, sem pedig a 3. §-t nem valósította meg.

A politikai mozgalommal kapcsolatos deliktumok büntetési nemei megegyeztek a királysértés esetén kiszabható esetekkel annyi eltéréssel, hogy a javaslat szövegében az államfogházban eltöltött szabadságvesztés tartamát három évről öt évre súlyosbította a jogalkotó oly módon, hogy e deliktumot vétségként határozta meg.[384] E szabályozási formával kapcsolatban *Doleschall Alfréd* kritikaként azt fogalmazta meg, hogy az ellenkezik a *Csemegi-kódex* 20. §-ban meghatározott büntetéskiszabási alapelvekkel,[385] mely szerint csak az öt év alatti bűntettek minősülhetnek vétségnek, az e fölötti időtartam esetében kiszabott büntetések bűntettekkel szemben állapíthatóak meg. Tehát a Kms. szembe helyezkedett a büntetőjog általános részében meghatározott dogmatikával, ami igen komoly aggályokat vetett fel a cikk írója szerint. E hibának a kiküszöbölése végett az *Igazságügyi Bizottság* jelentésében azt a követelményt határozta meg, hogy a törvényjavaslat végső szövegébe a cselekmény vétségnek való minősítése ne kerüljön bele, így adva lehetőséget a bíróságok számára, hogy mérlegelési jogkörükben eldönthessék, pontosan milyen minősítésű történeti

[380] Ua. 60.
[381] LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár,* XVII. kötet, Budapest, Franklin Kiadó, 1925., 38., ÁVÉDIK (1931) i. m. 91.
[382] LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár,* XXV. kötet, Budapest, Franklin Kiadó, 1933., 74., ÁVÉDIK Félix (szerk.): *A Jogi Hírlap döntvénytára,* II. kötet, Budapest, Jogi Hírlap Kiadása, 1934., 37.
[383] LENGYEL (1925) i. m. 37.
[384] *Képv. Ir.*, i. m. 58., MREZSL 46. f., *Balogh*, 1. d., 398.
[385] *Pesti Hírlap,* 1913., 35/144., 3.

tényállás valósult meg.[386] Ez a megoldás végül egyezett a kódex 20. §-a által szabályozott azon kitétellel, ami lehetővé tette az államfogháznak a vétségek és a bűntettekkel szemben való alkalmazhatóságát is, feloldva ezzel a büntetőjog tudománnyal szembeni ellentmondást.

3.6.: Módosítások a politikai perekben alkalmazott büntetőeljárásban

A Kms. 4. §-nak javaslata szerint az e törvényben meghatározott bűncselekmények elbírálása a kir. ítélőtáblák székhelyén működő kir. törvényszékek, Budapesten pedig a fővárosi kir. büntető törvényszékeknek a hatáskörébe került át,[387] háttérbe szorítva az esküdtbíróság intézményét a politikai perekben. A törvény eredeti szövegének hatályba lépése azonban komoly hatásköri ellentmondást eredményezett volna a jogalkalmazás terén, hiszen e rendelkezés alapján az izgatás bizonyos formái felett továbbra is az esküdtszék,[388] e jogszabályban meghatározott esetekben pedig a törvényszék hozott volna ítéletet. Így ennek a helyzetnek a kiküszöbölése érekében az *Igazságügyi Bizottság* indítványozta a 4. § szövegének kiterjesztését a *Csemegi-kódex* 173. § hatálya alá tartozó cselekményekre is, tekintettel arra, hogy a Kms. és az előbb említett törvényi tényállások alapvetően ugyanazt a bűntetti kört pönalizálták. A 3. §-hoz hasonlóan ebben az esetben is törölte a jogalkotó ezen deliktumoknak a vétségként való meghatározását.[389]

A királysértési törvénynek e hatáskört módosító szabályozása okozta a legnagyobb felháborodást a politikai életben. A *Népszava* napilap szerint a szakbírák eljárása a választott laikus bírák helyett az önkényt testesítette meg, mert a törvényszéken kizárólag a király által kinevezett jogászok tevékenykedhettek, tehát ez volt a Kms. „*gonosz célja*" az igazságszolgáltatás átalakításával.[390] Egy másik, a *Tiszáék bosszut állanak* című cikkben kifejezésre juttatta az újságíró azon véleményét, mely szerint az esküdtszék kikapcsolása a politikai perekből azért volt hátrány, mert csak a közvélemény tudta igazán megállapítani az adott cselekmény jogellenes voltát.[391]

A parlamenti vita során *Balogh Jenő* igazságügyi miniszter reagált a sajtóban megjelent negatív véleményekre, kifejezve, hogy az esküdtbírósági rendszernek vannak előnyei, azonban a kontinensen nem lehetett teljes mértékben megvalósítani, mert ez az angol

---

[386] *Képv. Ir.* i. m. 166.
[387] *Képv. Ir.*, i. m. 59.
[388] ANTAL Tamás: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890-1900): Ítélőtáblák, bírói jogviszony, esküdtszék*, Szeged, Dél-Alföldi Jegyzetek 23, 2006, 171-265.
vö.: ANTAL Tamás: Az esküdtszék fogadtatása az 1896. évi bűnvádi perrendtartás országgyűlési vitájában, *Jogtörténeti Szemle,* 2017/1-2, 64-71.
[389] *Képv. Ir.* i. m. 166.
[390] *Népszava*, 1913., 41/139., 1.
[391] Ua., 1913., 41/144., 2.

eljárásjog sajátossága. Álláspontja szerint bár *Deák Ferenc* az 1843-as büntetőjogi javaslatban[392] kilátásba helyezte és támogatta ezt az intézményt, a XX. század laikus bírósága azonban számtalan alkalommal „*törvényen fölül*" helyezte magát, ami egyáltalán nem felelt meg a XIX. század eszményképének.[393] Kifejtette továbbá: az esküdteknek a büntetőeljárásban igazságszolgáltatási és nem politikai feladatai vannak, ami a szubjektív „*hajlandóságok*" miatt nem tud megvalósulni. Ezt az általa felvázolt problémát az alábbi példával mutatta be: „*…ha előáll valaki diszmagyarban és nekik politikai értetlenségeket szaval és akkor mindenkit fel tudnak menteni […] mert azt a bűncselekményt egy magyar ember követte el: […] az ilyen esküdtszék nem az én eszményem*."[394] Zárásként megcáfolta azokat a híreket, mely szerint a kormány a teljes esküdtszéki rendszert fel akarja számolni. Ezzel szemben céljuk csak az ebben a büntetőeljárási fórumban lévő hiányosságok kiküszöbölése volt.[395] *Blanár Béla* képviselő is egyetértett az igazságügyi miniszter álláspontjával, azzal érvelve, hogy a politikai bűntetteket és a szabadságjogokat egy vékony határ választja el egymástól, ezért ezeknek az eseteknek az elbírálását nem lehet laikus emberekre bízni.[396] A törvényjavaslat indokolása ezeket a felszólalásokat alátámasztva példaként említette a *Csemegi-kódex* 140. §-a alapján lefolytatott pereket, ahol az esküdtbíróság felmentő ítéleteket hozott arra hivatkozva, hogy a történeti tényállásban sosem a király személyét érte támadás, hanem a kormány tevékenységét. Ezek a döntések pedig tovább rontották az uralkodó tekintélyét.[397]

A Kms. 4. § (2) bekezdése az *Igazságügyi Bizottság* kérésére közvetett módon szabályozta a törvénynek a visszamenőleges hatályát, ugyanis e jogszabályhely szerint azokban a büntetőügyekben, ahol az életbeléptetést megelőzően kitűzték a főtárgyalást, a korábbi eljárási szabályok voltak továbbra is irányadóak.[398] Tehát ebből az ún. méltányossági kivételből az a következtetés vonható le, hogy a Kms. rendelkezései a hatálybalépést

[392] BARNA Attila (2015) i. m. 118-159.
vö.: FAYER i. m. IV. kötet, 1902, 6-131.
[393] *Képv. Napló* i. m. 177-178.
[394] Az igazságügyi miniszter ezzel a kijelentésével feltehetőleg Bajcsy-Zsilinszky Endre és testvérének perére utalt. A történeti tényállás szerint a vádlottak behatoltak a Magyarországi Parasztpárt alapítójának, Áchim. L Andrásnak a lakásába. Az érintettek összeverekdtek, melynek során Bajcsy-Zsilinszky Endre két pisztolylövéssel halálosan megsebesítette a sértettet. Az esküdtszék végül felmentő ítéletet hozott, amelyben az is közrejátszhatott, hogy a vádlottak tiszti egyenruhában jelentek meg a tárgyaláson. DOMOKOS József: *Két per egy kötetben*, Budapest, Magvető Kiadó, 1978., 134-169., FÉNYES Samu: *Az Áchim-per. Fellebbezés a közönséghez*, Békéscsaba, Tevan Nyomda, 1911., BARTHA Ákos: *Bajcsy-Zsilinszky Endre: Életút és utóélet*, Budapest, MTA BTK TTI, 2019, 50-81.
[395] *Képv. Napló* i. m. 178.
[396] Ua. 181., *Képv. Ir*, i. m. 62.
[397] *Képv. Ir,* ua.
[398] Az eredeti tervezet nem tartalmazta a visszamenőleges hatály e formáját. KOVÁCS i. m. 242., MREZSL 46. f., *Balogh*, 1. d., 398.

megelőzően elkövetett bűncselekményekre is alkalmazhatóvá váltak, feltéve, ha az eljárás még nem jutott el a fent megállapított szakaszba.[399]

A visszamenőleges hatállyal kapcsolatban fontos megemlíteni a *Csemegi-kódex* 2. §-át, amely az időbeli hatállyal kapcsolatban a következőt deklarálta: amennyiben a bűncselekmény elkövetése és az ítélethozatal között más jogszabályok lépnek hatályba, az alkalmazható, amelyik az enyhébb intézkedést teszi lehetővé. Tehát ezzel a rendelkezésével kizárta a visszamenőleges hatály alkalmazását a büntetőjogban, amivel a Kms. teljes mértékben szembehelyezkedett, mert az új szabályozás célja az államellenes bűncselekmények bizonyos csoportjainak a szigorítása volt. Azonban fontos figyelemmel lenni az I. világháború kitörését megelőző bírói gyakorlatra, ugyanis e törvény hatályba lépését követően az esetek döntő többségében felmentő ítéletet hozott a törvényszék, vagy eljárást megszüntető végzés kibocsátására került sor a korábban elkövetett deliktumok elbírálásakor,[400] kikerülve ezzel az új eljárásjogi szabály alkalmazását.

3.7.: A Kms. hatályának kérdése és alkalmazása a két világháború közti korszakban

A Horthy-korszakban lefolytatott azon büntetőeljárásokban, ahol a Kms. királysértési alakzatának megvalósulását állapította meg a bíróság, a védelem semmisségi panaszt nyújtott be a Kúriához arra való hivatkozásul, hogy e törvény már nem része a hatályos büntetőjogi rendszernek.[401] Ennek alapja érvelésük szerint *a népköztársasági államforma védelméről szóló 1919. évi XI. néptörvény* 9. §-a volt, amely ezt a jogszabályt hatályon kívül helyezte.[402] Ezek a perorvoslati indítványok elutasításra kerültek a legmagasabb bírói fórum azon érvelésével, hogy a törvény érvényessége *az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvény* 9. §-a alapján állapítható meg, ami az 1918 és 1920 között fennálló alkotmányos válság idejét ex-lex állapotnak minősítette, így iktatva ki a magyar jogrendszerből az ezen időszak alatt elfogadott jogszabályokat.[403] Ezzel kapcsolatban az alábbi kijelentés jelent meg a Kúria 3145/1923. számú jogegységi döntésben: ez az „*…érvelés nem egyéb, mint meddő tagadása az élő törvény erejének és a jogfolytonosságtól való önkényes eltávolodás*.”[404]

A királysértési törvény hatályával kapcsolatos jogi problémák a II. világháborút

[399] ANGYAL (1914) i. m. 81-82., *Képv. Ir,* i. m. 166-167.
[400] BÓNIS i. m. 77-78.
[401] LENGYEL (1924) i. m. 125., (1925) i. m. 37.
[402] *Belügyi Közlöny,* XXIV/ 1. félév, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1919, 290-292.
[403] LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár,* XX. kötet, Budapest, Franklin Kiadó, 1928., 156.
[404] LENGYEL (1924) i. m. 125.

követően is fennmaradtak, ugyanis a *Magyarország államformájáról szóló 1946. évi I. törvény* 2. § (1) bekezdése bevezette a köztársaságot,[405] majd a kommunisták új rendtörvénye, *a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvény* 12. § (2) bekezdése hatályon kívül helyezte az Átv-t, azonban a Kms. hatályon kívül helyezéséről egyik jogszabály sem rendelkezett. Így feltételezhető, hogy ennek a melléktörvénynek a létezését az 1945 utáni büntetőjogászok teljes mértékben figyelmen kívül hagyták. Elmondható tehát, hogy e törvény kiiktatása a jogrendszerből közvetetten valósult meg: az *Igazságügyi minisztérium* 1952-ben kiadott egy jogszabálygyűjteményt *a hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása* (a továbbiakban: BHÖ)[406] néven, amely a hatályos büntetőtörvények szövegét tartalmazta,[407] kihagyva ezzel a Kms-t a büntetőjogi szabályozásból.

[405] HORVÁTH Attila: „A köztársaság az egyetlen lehetséges államforma." Az 1946. évi I. törvény megalkotása, a köztársaság kikiáltása, *Acta Humana: emberi jogi közlemények*, 2017/1., 7-20., KUKORELLI István: Az 1946. évi I. törvény közjogtörténeti jelentősége és az alkotmányos jogfolytonosság, *Acta Humana: emberi jogi közlemények*, 2017/1., 27-38., SCHWITZER Gábor: A „magyar királyi köztársaságtól" a köztársaságig: az 1946. évi I. törvény visszhangja a korabeli közjogi irodalomban, *Acta Humana: emberi jogi közlemények*, 2017/1., 27-38.

[406] *A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállításának (BHÖ) jelentősége* (könyvismertetés), Rendőrségi Szemle, 1953, 1/2,187-191.

[407] KAHLER i. m. 184.

4.: AZ ELSŐ RENDTÖRVÉNY: A NÉPKÖZTÁRSASÁGI ÁLLAMFORMA VÉDELMÉRŐL SZÓLÓ 1919. ÉVI XI. NÉPTÖRVÉNY[408]

4.1.: Alkotmányjogi változások Magyarországon 1918-ban, a rendtörvény bevezetésének szükségessége, valamint a jogforrási hierarchiában való elhelyezése

1918 novemberének második felétől, közvetlenül a népköztársaság[409] kikiáltását követően fokozatosan megerősödött a *Kun Béla*[410] által vezetett *Kommunisták Magyarországi Pártja* (továbbiakban: KMP),[411] akik bár ideológiailag az ún. világforradalom győzelmét tűzték ki célul, valójában azonban a szovjet tanácsrendszert, és a proletárdiktatúrát akarták Magyarországon bevezetni.[412] Az újonnan kialakult államhatalom meggyengítése érdekében a kommunisták jelentős anyagi támogatásokat kaptak Moszkvából, amiket propaganda célokra fordítottak: ezek közé tartozott többek között a röpiratok terjesztése,[413] illetve december 7-én megalapították a *Vörös Újságot*,[414] amely *Kun Béla*[415] és társai februári letartóztatásáig[416] rendszeresen megjelent.[417]

A szélsőséges politikai mozgalmak elterjedése végül olyan komoly kormányválságot[418] okozott, hogy 1919 januárjában *Károlyi Mihály* ideiglenes köztársasági

---

[408] A teljesség kedvéért megjegyzendő Schönwald Pál jogtörténész azon véleménye, mely szerint a forradalom vívmányait veszélyeztető egyéneknek rendőri felügyelet alá helyezéséről és őrizetbe vételéről szóló 1919. évi XX. néptörvény is a rendtörvények közé sorolható. E szabályozás lényege, hogy azokat a személyeket, akiknek a tevékenysége „aggályosnak" tűnt az államra nézve, rendőri felügyelet alá helyezték, vagy őrizetbe vették. Ezt a preventív intézkedést a minisztertanács rendelhette el, tehát ezeknek a cselekmények veszélyességének megítélése nem az igazságszolgáltatás hatáskörébe tartozott. SCHÖNWALD Pál: *A magyarországi 1918-1919-es polgári demokratikus forradalom állam-és jogtörténeti kérdései*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969, 363-364.

[409] KOVÁCS Kálmán: Államjogi változások a Magyar Népköztársaság idején, *Jogtudományi Közlöny*, 1969, 24/ 2-3, 69-79., HATOS Pál: *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.
vö.: GRATZ (1935) i. m. 37., SALAMON i. m. 71.

[410] BORSÁNYI György: *Kun Béla - Politikai életrajz*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1979., *Politikatörténeti Intézet*, VI. 709. *Kun Béla iratai*, BÖLÖNY – HUBAI i. m. 83.

[411] *A magyar forradalmi* i. m. 135., HATOS i. m. 385-405.

[412] SALAMON i. m. 88.

[413] SALAMON i. m. ua., NÁNÁSSY GYÖRGY: *Miért léptem ki a magyarországi kommunista- pártból?,* h. n. 1919, 28.

[414] NÁNÁSSY ua., GRATZ Gusztáv (szerk.): *A bolsevizmus Magyarországon*, Budapest, Franklin-társulat, 1921, 735.

[415] NÁNÁSSY i. m. 6-11.

[416] HU-BFL-VII. 5.c-1919-3298. 1.

[417] Fontosnak tartom kiemelni, hogy a kommunista propaganda terjedését jelentősen elősegítette az a körülmény, hogy a Károlyi-kormány elfogadta, majd 1918 december 7-én kihirdette a sajtó szabadságáról szóló 1918. évi II. néptörvényt, melynek 1. §-a eltörölte a sajtótermékek előzetes vizsgálatát és a terjesztéshez szükséges hatósági engedélyt. SCHÖNWALD i. m. 255.

[418] GRATZ (1935) i. m. 64.

elnöki kinevezését követően[419] a minisztertanács elérkezettnek látta az időt a KMP megfékezésére, ezért felhatalmazta *Nagy Vince* belügyminisztert[420] az e célt szolgáló megelőző intézkedések meghozatalára azzal a megszorítással, hogy a hatóságok kizárólag bűncselekmény, vagy annak előkészülete ellen léphetnek csak fel.[421] Ennek eredménye a XX. századi magyar büntetőjog első rendtörvénye, a *népköztársasági államforma védelméről szóló 1919. évi XI. néptörvény* (továbbiakban: néptörvény, rendtörvény),[422] amely elfogadásának napján azonnal hatályba is lépett. Fontos azonban kiemelni azt a körülményt, hogy e jogszabályt a kihirdetéskor néptörvényként definiálták annak ellenére, hogy azt a Parlament működésének hiánya miatt[423] a minisztertanács fogadta el, vagyis e rendelkezés a jogforrási hierarchiát súlyosan megsértette, hiszen formai szempontból csupán rendeletről beszélhetünk. *Juhász Nagy Sándor* igazságügyi miniszter[424] visszaemlékezésében utalt erre a körülményre: szerinte a *Berinkey-kormány*[425] tisztában volt a jogszabály megalkotásának „*diktatórikus*" jellegével, így e néptörvényt csak az átmenetiség jegyében alkották meg a politikai konszolidáció elérése érdekében.[426] Viszont összességében fontos látni és méltányolni azt a körülményt, hogy 1919 februárjában, még ha rövid ideig is, de a kabinet kísérletet tett megvédeni a népköztársaságot a radikális csoportokkal szemben, még ha ez az egyes büntetőjogi garanciákat meg is sértett.[427]

4.2.: A néptörvény elemzése

4.2.1: Az államfelforgatás[428] alapesetének törvényi tényállása

A néptörvény 1. §-a szerint „*akinek cselekménye közvetlenül arra van irányozva, hogy Magyarország népköztársasági államformája erőszakkal megváltoztassék, bűntett miatt tíz*

[419] KOVÁCS (1969) i. m. 74.
[420] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 82., NAGY Vince: *Októbertől októberig*, Budapest, Európa História, 1991.
[421] SALAMON i. m. 114.
[422] NAGY SZABOLCS: Igazságosság vagy jogbiztonság? Rendszerváltozások utáni büntetőjogi felelősségre vonások a 20. századi magyar történelemben, In: *Doktori Műhelytanulmányok, 2017,* Győr, SZIE Doktori Iskola, 2017, 185, *Pesti Hírlap*, 1919, 41/35, 3.
[423] A magyar országgyűlés alsóháza 1918 november 16-án feloszlatta saját magát, a felsőház pedig szüneteltette működését. A törvényhozó hatalom csak 1920-ban alakult meg. *Képviselőházi Napló*, 1910, XLI. kötet, Budapest, Athenaeum, 1918, 451., *Főrendiházi Napló*, 1910, V. kötet, Budapest, Athenaeum, 1919, 234-236., GRATZ (1935) i. m. 37., BATTHIÁNY Tivadar: *Beszámolóm,* II. kötet, Budapest, Athenaeum, szerzői kiadás, 39.
[424] JUHÁSZ NAGY Sándor: *A magyar októberi forradalom története*, Budapest, Szikra, 1945.
[425] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 82.
[426] JUHÁSZ NAGY i. m. 439.
[427] Az igazságügyi miniszter szerint a kormány azt tervezte, hogy az ilyen módon megalkotott néptörvényeket az 1919 tavaszán megtartott választásokat követően összeülő országgyűlés felülvizsgálja. JUHÁSZ NAGY i. m. ua.
[428] Ezt a tényállást az 1921. évi III. törvénnyel összefüggésben Angyal Pál már államfelforgatásnak nevezte, így szakirodalom hiányában én is így fogom hívni ezt a bűncselekményt.

évtől 15 évig terjedő fegyházzal büntetendő."[429] Megállapítható tehát, hogy ebben az esetben a jogalkotó egy ún. célzatos bűncselekményt konstruált meg, vagyis nem határozta meg pontosan az elkövetési magatartásokat,[430] csupán azt a célt jelölte meg, aminek az elérésére törekszik a bűnelkövető.[431] Lényegében ezzel a megfogalmazással kifejezésre jutott az a körülmény, hogy bármilyen tevékenység vagy mulasztás, ami alkalmassá válhatott a népköztársasági államforma megváltoztatására, az a törvény 1. §-nak a hatálya alá tartozott. Dogmatikai értelemben fontos még kiemelni, hogy a törvényi tényállás immateriális bűncselekménynek[432] tekinthető, tehát az elkövetési magatartás kifejtése már önmagában megalapozta a büntetőjogi felelősségre vonást függetlenül attól, hogy az eredmény megvalósult-e vagy sem.[433] Az államfelforgatás ily módon való definiálása előnyösnek mondható, hiszen ha a gyakorlatban egy politikai mozgalom valóban képes lett volna megváltoztatni az ország államformáját, azokat a későbbiekben – a közjogi szabályozásban bekövetkezett változások miatt – már nem vonták volna felelősségre.

A deliktum jogi tárgya a népköztársaság, mint államforma volt, ezért ennek elemzése a néptörvény kapcsán kiemelkedő jelentőségű. Fontos kiemelni, hogy alkotmányjogi értelemben ez a fogalom nem létezik, így jogi értelemben vett absztrakt értelmezése kizárt. Az 1918-ban kikiáltott köztársaság annak a forradalmi lelkesedésnek és társadalmi támogatottságnak a kifejezésre juttatása érdekében kapta meg a „*nép*" jelzőt, ami ezt a közjogi változást megelőzte, így próbálva jogalapot teremteni az alkotmányos változások bevezetésének.[434]

Álláspontom szerint az 1918. november 16-án elfogadott *Néphatározat*[435] is komoly alkotmányjogi aggályokat vetett fel. November 1-jén *Kunfi Zsigmond* tárca nélküli miniszter[436] a következő javaslatot terjesztette elő a *Nemzeti Tanácsban*: az államforma

[429] *Belügyi* i .m. 290.
[430] HELLER Erik: *A magyar büntetőjog általános tanai*, Budapest, Grill Kiadó, 1945, 94.
[431] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 180.
[432] Ua.
[433] Ua. 183.
[434] HORVÁTH (2014) i. m. 192.
vö.: A népköztársaság elnevezésével kapcsolatos problémát jól mutatja az az eset, mely szerint 1918. november 16-án a parlamentben felszólalók is inkább a köztársaság kifejezést használták. Ugyanez az anomália a Nemzeti Tanáccsal összefüggésben is előfordult, ez esetben ugyanis Nagy György, az OKP vezetője Nemzetgyűlésnek hívta. HATOS i. m. 245.
[435] *Képviselőházi Irományok*, 1910, LXIV. kötet, Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1918, 412-413.
[436] Kunfi Zsigmond 1918. december 12-ig volt tárca nélküli miniszter, ezzel egy időben a horvát-szlavón-dalmát tárca nélküli minisztériumának a felszámolásáért is felelt. Ezt követően a munkaügyi és népjóléti miniszteri pozíciót töltötte be. *Min. jkv*, MNL-OL-W12-K27, 1918. 11. 01, 4., BÖLÖNY – HUBAI i. m. 81.

kérdésének megoldása végett hívják össze az alkotmányozó Nemzetgyűlést,[437] melynek tagjait általános, egyenlő, titkos, illetve a nőkre is kiterjedő választójog alapján fogják összeállítani.[438] Tehát a jogállami kereteknek megfelelő átalakuláshoz szükséges lett volna előbb egy választójogi törvény elfogadása, majd ennek alapján a választások lebonyolítása, azonban ez az akkori körülmények között nem jöhetett létre.[439] Így a köztársasági államforma deklarálása végett összehívták az ún. *Nagy Nemzeti Tanácsot,*[440] melynek tagsága elérte a több, mint ezer főt[441] annak reprezentálása végett, hogy a teljes magyar társadalom képviseltette magát az államforma megváltoztatása során. Összességében megállapítható tehát, hogy jogi értelemben a köztársaság kikiáltása nem alkotmányos úton ment végbe,[442] ugyanis az új rendszer legitimációjához szükséges körülmények – a választások megtartása, vagy az Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívása – nem voltak adottak, tehát nem volt jogalapja a *Nemzeti Tanácsnak* az alkotmányos monarchia megszüntetésére.[443] Ezen okfejtés

[437] Kunfi a javaslat előterjesztésekor kifejtette azon véleményét, mely szerint az alkotmányozó Nemzetgyűlés hat héten belül meg fog alakulni. Javaslatát végül a Nemzeti Tanács elfogadta. *Min. jkv,* MNL-OL-W12- K27, 1918. 11.01, 4-5., *Néphatározat* I. cikk, *Képv Ir*. (1918) LXIV. köt. i. m. 412-413., SCHÖNWALD i. m. 33.

[438] KOVÁCS i. m. 71., BATTHIÁNY i. m. 38.

[439] Mivel a köztársasági kormányok hezitáltak a választások megtartásával kapcsolatban, az a de facto helyzet alakult ki, hogy a minisztertanács lényegében teljehatalmat gyakorolt, amelyben még a Nemzeti Tanács sem tudta korlátozni. Ez utóbbi ugyanis 1919 februárjában kijelentette: csak azok a pártok képviselhetik magukat a parlamentet helyettesítő testületben, akik „…keresztülvitték a forradalmat, és vállalják a történtekért a felelősséget." HATOS i. m. 249.

[440] BATTHIÁNY i. m. 36.

vö.: A Nemzeti Tanács politikai legitimációját a Károlyi-kormány úgy igyekezett elérni, hogy az erősödő köztársasági mozgalmakra való tekintettel 1918 november 1-én hozott határozatukban felszólították József főherceget, hogy a kormányt mentse fel a királynak tett eskü alól az államformával kapcsolatos döntés érdekében. Ellenkező esetben kilátásba helyezték a minisztertanács lemondását. A felmentést követően a miniszterelnök és a miniszterek a Nemzeti Tanács előtt megismételték a hivatali esküjüket. Schönwald erre hivatkozásul a Tanácsot, mint a „népszuverenitást megtestesítő szervként" határozta meg. Emellett körtáviratot küldtek a vidéken megalakult tanácsoknak, hogy jelezzék, hogy támogatják-e a köztársaság kikiáltását. *Min. jkv,* MNL-OL-W-12-K27, 1918. 11. 01, 2-3. SCHÖNWALD i. m. 33., 42., GRATZ (1935) i. m. 33.

[441] KOVÁCS i. m. 72., GRATZ (1921) i. m. 24., SCHÖNWALD i. m. 41.

[442] Ezt az állítást Batthiány Tivadar, a Károlyi-kormány belügyminisztere is alátámasztotta visszaemlékezésében, kijelentve, hogy a legitimista irányvonal szerint törvénytelenül jártak el. Az államforma megváltoztatásának helyességét az 1921-ben elfogadott detronizációs törvényre vezette vissza, amely véleménye szerint az oktobrista álláspontot tükrözte vissza, ezáltal pedig a köztársaság kikiáltása is igazolhatóvá vált. Hatos Pál könyvében kifejezetten kiemelte: a Nemzeti Tanács nem minősült választott testületnek, hiába rendelkezett a társadalom többségének a támogatásával. BATTHIÁNY i. m. 38., BÖLÖNY – HUBAI i. m. 81., HATOS i. m. 246.

vö.: SZABÓ István: Károlyi Mihály és a legitimitás kérdése (1918 október – 1919 március), *Rubicon,* 2010, 21/10, 50-51.

vö.: Bár jogtörténeti szempontból valóban alkotmányos aggályokat vet fel az új államforma létrehozása, a külpolitikai változások mellett a magyar társadalom többsége egyértelműen támogatta a köztársaság kikiáltását. Ezért Hatos Pál a következőképpen definiálta az új államformát: „alkotmányos felhatalmazás nélküli, felemás köztársaság." HATOS i. m. 223-243., 250.

[443] A teljesség kedvéért fontos megjegyezni, hogy 1918 novemberében Károlyi Mihály azzal a feladattal bízott meg egy öt fős jogász küldöttséget (a tagok: Doleschall Alfréd, Király János, Kmety Károly, Kenéz Béla, Pikler Gyula), hogy fejtsék ki a jogi álláspontjukat Magyarország és a Habsburg-dinasztia között fennálló viszonyról. A küldöttség jogi érvelése szerint az uralkodóháznak ipso iure megszűnt a magyar trónra vonatkozó igénye tekintettel arra, hogy a Pragmatica Sanctio hatályát vesztette. Ennek okát több pontban határozták meg: az 1723. évi 1-3. törvény megkövetelte az ausztriai királyságok ún. oszthatatlan együttbirtoklását, amely az első világháború elvesztését követően lehetetlenné vált, mert ezek az országok függetlenné váltak, valamint a

alapján levonható az a következtetés, hogy a rendtörvény jogi tárgya sem alkotmányjogi, sem pedig büntetőjogi keretek között nem értelmezhető megfelelően és tudományos vita tárgyává tehető.

Az 1. § szerinti bűncselekmény érdekében kifejtett elkövetési magatartás csak akkor vált tényállásszerűvé, ha ahhoz az erőszak, mint elkövetési mód társult, vagyis ennek a szabályozásnak a rendeltetése az volt, hogy szűkítse a tényállást. A szabályozás ily módon való megfogalmazásával *Angyal Pál* is egyetértett, kifejtette, hogy így azok a bűntettek, melyek csupán az alkotmányra nézve fenyegető tartalmúak, vagy „*ravaszsággal*" követnek el, valamint az államot érintő elméleti bírálatok és kritikák, amelyek békés úton, a törvény keretei között jönnek létre, nem kerülhetnek e törvény hatálya alá.[444] Azonban fontosnak tartom megjegyezni azt a körülményt, mely szerint absztrakt szinten megfelelő az elkövetési mód útján megelőzni bizonyos cselekmények üldözendővé nyilvánítását, viszont a *Kun Béla* által vezetett KMP 1919. március 21-én elkövetett államcsínye[445] egyáltalán nem erőszakos úton ment végbe, mégis képes volt megdönteni a fennálló alkotmányos berendezkedést.

A fentiekhez hasonló módon a közvetlenség[446] követelménye is azt a célt szolgálta, hogy kizárólag azok a cselekmények válhassanak tényállásszerűvé, melyek súlyos veszélyt vagy sérelmet jelentenek a köztársaságra, mint jogi tárgyra. Az 1. § ezen fordulata ugyanis azt a lehetőséget nyitotta volna meg a bíróságok számára, hogy a büntetéskiszabás során mérlegeljék a közeli és a távoli kísérlet eseteit, vizsgálat tárgyává téve azt a kérdést, vajon az elkövetési magatartás és a célzat megvalósulása mellett a bűncselekmény mekkora eséllyel döntötte volna meg a fennálló államformát.[447] Tehát a közvetettséget feltehetően vagy enyhítő körülményként, vagy egyáltalán nem értékelte volna tényállásszerű cselekménynek az

---

monarchikus államformák megszűntek. Ennek hatására az ezen országok közötti kölcsönös védelmi kötelezettség is elenyészett. IV. Károly jogállásának problémája kapcsán kifejtették: véleményük szerint azáltal, hogy lemondott az osztrák trónról és a neki felelős magyar kormányt felmentette, emellett nem tartotta fenn Magyarország területi integritását, nem maradhat tovább az ország uralkodója, és az országgyűlésre ismét visszaszáll a szabad királyválasztás joga. Ez utóbbihoz hozzáfűzték, hogy jogi álláspontjuk nem kizárólagos és kritika tárgyává válhat a későbbiekben. A köztársaság kikiáltásával kapcsolatos javaslatuk az volt, hogy a Nemzeti Tanács deklaratív jelleggel állapítsa meg az államforma megváltozását, elkerülve ezzel a legitimációs problémákat. BATTHIÁNY i. m. 34-37., SCHÖNWALD i. m. 40., SCHWEITZER Gábor: Vihar egy közjogi szakvélemény körül, avagy közreműködtek-e a Budapesti Tudományegyetem jogászprofesszorai a köztársaság közjogi megalapozásában 1918 novemberében?, *Állam- és jogtudomány*, 2019, 60/3, 59-77.
vö.: Az ún. királykérdésre vonatkozó jogi vitákat és álláspontokat Szabó István tanszékvezető egyetemi tanár is feldolgozta. SZABÓ István: A királyi trón betöltése körüli viták a két világháború közötti Magyarországon, *Iustum, Aequum, Salutare*, 2006, 2/1-2., 171-189.
[444] ANGYAL (1919) i. m. 5/8, 59.
[445] SALAMON i. m. 129-138., GRATZ (1921) i. m. 92-93., KOVÁCS i. m. 79., KÁROLYI i. m. 189-197., HAJDU i. m. 328-329., HATOS i. m. 406-416.
vö.: SZÁRAZAJTAI Incze Kálmán: *Háborúk a nagy háborúk után*, I. kötet, Budapest, Franklin, 1938., 22.
[446] *Belügyi* i. m. 290.
[447] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 300.

igazságszolgáltatás, míg fordított esetben súlyosabb büntetésre számíthatott volna az elkövető.[448]

Az államfelforgatás kísérleti szakaszának megvalósulása kizárt volt abban az esetben, ha a cselekményt mulasztással követték el, ugyanis a büntetőjogi dogmatika szerint ez az elkövetési forma tiszta mulasztásos deliktumnak minősült. Ennek oka, hogy a deliktum oly módon valósulhatott volna meg ebben az esetben, ha az elkövetőt valamilyen speciális jogi kötelezettség terhelte az állam védelme érdekében, és e körben nem tett eleget a rá vonatkozó jogszabályi előírásoknak.[449]

E rendtörvény sajátossága, hogy olyan, alapvetően előkészületi jellegű cselekményeket,[450] amelyek közönséges bűntettek esetében nem estek volna a *Csemegi-kódex* hatálya alá, azt a jogi tárgy védelme érdekében sui generis, azaz önálló törvényi tényállásként határozta meg, szigorítva ezzel az államellenes bűncselekmények körét. Ez a szabályozási elv az 1. § (2), (3) bekezdésében figyelhető meg, ugyanis e jogszabály büntetni rendelte egyrészt azt a szövetséget, amely az (1) bekezdésben meghatározott deliktum elkövetése céljából jött létre, azonban még nem valósítottak semmilyen előkészületi cselekményt, illetve súlyosabban büntette e bűnkapcsolatot, ha már realizáltak valamilyen magatartást a népköztársasági államforma erőszakos megváltoztatása érdekében. A bűnszövetség fogalmát a rendtörvény is meghatározta, mely szerint annak létrejöttéről akkor beszélhetünk, „*ha két vagy több személy a bűntett elkövetését közös egyetértéssel elhatározta*.”[451] Fontos azonban kiemelni, hogy a korszak büntetőjogászai nem voltak egységes álláspontón a társas bűnelkövetési alakzat e formájával kapcsolatban. *Werner E. Rezső* büntetőjogász tankönyvében adott magyarázata szerint ugyanis a bűnszövetség léte önállóan nem büntethető, csak ha ahhoz valamilyen bűncselekmény elkövetése is társul. Azonban a társadalom védelme érdekében dogmatikai értelemben nem kizárt a különböző bűnkapcsolatok sui generis módon való üldözése.[452] Ezzel ellentétesen viszont más büntetőjogászok a bűnszövetség létét, vagy az ezzel együtt realizált,

[448] A bírói gyakorlat kapcsán a feltételes mód indokolt, hiszen a rendtörvény a Tanácsköztársaság kikiáltását követően hatályát vesztette.
[449] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 298., GELLÉR – AMBRUS i. m. 363.
[450] Az előkészület fogalmát a Csemegi-kódex általános része egyáltalán nem definiálta, így azt csak a 65. §-ban meghatározott kísérletből lehetett levezetni. Angyal Pál az előkészületet „a kísérleti cselekmény alsó határának” nevezte, vagyis lényegében a bűncselekmények elkövetésének első szakaszát jelentette, amikor már az elkövetésre irányuló szándék kialakult az elkövetőben, azonban még nem valósított meg tényállási elemet. Kiemelendő továbbá, hogy csak szándékos bűntettek esetében valósulhatott meg az előkészület, ami csak akkor volt büntetendő, ha ezt a törvény külön elrendelte. ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve* I. kötet, Budapest, 1936, 112.
[451] *Belügyi* i. m. 290.
[452] WERNER E. Rezső: *A magyar büntetőjog kézikönyve*, Budapest, Horánszky Kiadó, 1898.

még nem tényállásszerű magatartások kifejtését már önmagában előkészületnek tartották.[453] Így összességében megállapítható: a jogszabály megalkotásakor ez utóbbi tudományos álláspontnak adtak helyt a minisztertanás tagjai.

Emellett pedig a szövetségen kívüli, bármilyen előkészületi cselekmény is e törvény hatálya alá került.[454]

4.2.2.: A minősített eset, mint delictum komplexum

Az 1919. évi XI. néptörvény 2. §-a egy delictum complexumot[455] valósított meg, vagyis az 1. §-ban meghatározott bűncselekményt összekapcsolta a *Csemegi-kódex* 152-162. §-ban pönalizált lázadás[456] törvényi tényállásával, ami miatt kizárólag a felbujtók[457] és vezetők voltak felelősségre vonhatóak. Az ok, amely miatt a jogalkotó a minősített esetet oly módon szűkítette le, hogy csak a lázadás törvényi tényállása képezte az alapesetet kiegészítő bűncselekményt, abban keresendő, hogy a rendtörvény 9. §-a számos államellenes bűncselekményt hatályon kívül helyezett.[458] Ettől függetlenül az eszközcselekmények[459] leszűkítése nem feltétlenül volt szerencsés megoldásnak tekinthető, ugyanis ez esetben olyan súlyos bűntettek megvalósulásáról volt szó, amit más, a büntetőkódexben még hatályban maradt más politikai deliktumokkal is meg lehetett volna valósítani.[460] A felelősségre vonható személyek körében fontos kiemelni továbbá azt a körülményt, hogy e tekintetben egy különleges szabályozási formáról volt szó, hiszen egyrészt a jogalkotó a részesi tevékenység egy formáját sui generis bűncselekménnyé minősítette, valamint a büntethetőséget objektív alapokra fektette. Tehát az elkövetettség ténye vált relevánssá, amivel kapcsolatban elegendő, ha a felbujtónak csupán tudomása volt az elkövetett bűncselekményről, de abban sem részesként, sem pedig elkövetőként nem működött közre.[461]

---

[453] ANGYAL (1936) i. m. 114., FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve*, Budapest, Franklin, 1895., 197.
[454] *Belügyi* i. m. 290.
[455] ANGYAL (1929) i. m. 60.
[456] ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve* II. kötet, Budapest, 1938, 77-91., WERNER i. m. 261-275., EDVI ILLÉS Károly: *A Büntetőtörvénykönyv magyarázata*, I. kötet, Budapest, Révai Testvérek, 1894., 45-57.
[457] EDVI ILLÉS i. m. 181-187., FAYER (1895) i. m. 218-223.
[458] *Belügyi* i. m. 292.
[459] Az összetett bűncselekmények sajátossága, hogy a két törvényi tényállás cél és eszköz viszonyában vannak egymással. Az államfelforgatás minősített esete tekintetében az 1. § alapesete a célcselekmény, míg a lázadás az az eszközcselekmény volt. BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 363., GELLÉR – AMBRUS i. m. 456-457.
[460] A néptörvény hatályban tartotta a III. fejezetben szabályozott hűtlenséget és a VI. fejezetben pönalizált alkotmány, a törvény, a hatóságok vagy a hatósági közegek elleni izgatást.
[461] DRÓCSA (2017) i. m. 225., ANGYAL (1929) i. m. 65.

4.2.3.: Az államfelforgatás bűntettéhez kapcsolódó, a nyilvánosság előtt elkövetett deliktumok köre

A rendtörvény 3. §-a az államfelforgatás aleseteit szabályozta, ahol a jogalkotó egymástól teljesen különböző tényállásokat állított egymás mellé. E deliktumokat megvizsgálva levonható az a következtetés, hogy lényegében a Kms. 2-3. §-ban pönalizált cselekményeknek az átvétele történt meg.

Az első elkövetési magatartás az államfelforgatásra irányuló egyenes felhívás volt, amely akkor vált tényállásszerűvé, ha az elkövető a bűncselekményt nyilvánosan szóval, vagy *„irat, sajtótermék vagy képes ábrázolat terjesztése, vagy közszemlére kiállítás útján”* követte el.”[462] Tehát a törvény ismételten egy előkészületi magatartást minősített önálló deliktumnak. E cselekmény meghatározásával kapcsolatban két különböző jogi álláspontot lehetett megkülönböztetni. Az egyik megközelítés szerint ez a magatartás lényegében sikertelen felbujtást jelentett,[463] amikor a tettes két vagy több személyt az állami rend erőszakos megváltoztatására, arra irányuló szövetség létrehozására, illetve annak keretén belül valamilyen előkészületi cselekmény elkövetésére – a fent említett elkövetési módon – igyekezett rábírni. *Angyal Pál* véleménye azonban eltért ettől a megközelítéstől, mert ő a felhívást a felbujtás egy alapesetének tartotta, amely akkor valósult meg, ha rábírás a nyilvánosság előtt zajlott.[464] A két megközelítést látva azonban megállapítható, hogy a törvény ez utóbbi véleményt tette magáévá a szabályozás során.

A királysértési törvénnyel összevetve a következő állapítható meg: a fenti elkövetési módok teljesen megegyeztek az 1913-as jogszabállyal, azonban kivételt képezett a képes ábrázolat útján való elkövetés. Ugyanis az első világháború előtt a királysértés vagy a monarchia elleni lázítás és politikai célú támadás a képek közszemlére tételével valósult meg,[465] addig a néptörvény a terjesztés kritériumát határozta meg,[466] ami egy teljesen más magatartást feltételezett. A két elkövetési módot összehasonlítva látható, hogy a terjesztés a nyilvánosan elkövethető bűncselekmények körében egy súlyosabb megvalósulási formát jelentett, amely magában foglalta egy képnek az osztogatását, átadását, vagy forgalomba helyezését is.[467] Ezzel szemben a közszemlére tétel csupán egy képnek a nyilvános helyen

[462] *Belügyi* i. m. 290.
[463] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 333.
[464] ANGYAL (1936) i. m. 152.
[465] KOVÁCS (1965) i. m. 242.
[466] *Belügyi* i. m. 290.
[467] ANGYAL (1931) i. m. 19-20.

való elhelyezését merítette ki,[468] ami feltétezhetően csekélyebb tömeghez juthatott el, mint a néptörvényben meghatározott módozat.

A 3. § következő alesete a népköztársaság elleni nyilvános úton történő lázítás, vagy annak a politikai célzattal való megtámadása volt, melyeket a fenti elkövetési módok realizálásával lehetett megvalósítani. A deliktumnak ez a része teljes mértékben megegyezett a Kms. 3. §-val, csupán a büntetőjogi oltalom alá helyezett államforma különbözött egymástól. A lázítás a *Csemegi-kódex* 152. § szerinti lázadás bűntettének a politikai, illetve a 153. § szerinti társadalmi alakzatának megvalósítása útján egyaránt megvalósítható volt.[469]

A törvényi tényállás utolsó része az államforma megszüntetésére irányuló mozgalommal volt kapcsolatos. A 3. § szerint ugyanis bárki, aki ilyen jellegű szervezkedést kezdeményezett, szervezett, vezetett, vagy abban tevékenyen részt vett,[470] bűntett miatt volt büntetendő. A Kms. 3. §-hoz képest a rendtörvény ez esetben egyáltalán nem módosította a politikai szervezkedések kriminalizálását.

4.2.4.: Büntethetőséget megszüntető okok rendszere a törvényben

E jogszabály különösen nagy hangsúlyt helyezett a prevencióra, amely a 4. § rendelkezéseiben érhető a leginkább tetten, tehát hogy sokkal nagyobb társadalmi érdek fűződött a bűncselekmény elmaradásához, mint a tettesek felelősségre vonásához.[471] E kriminálpolitikai indok alapján a *Csemegi-kódex* 136. §-val[472] azonosan a következő mentesülési okokat szabályozta a rendtörvény: az önkéntes visszalépést,[473] a hatóság előtti feljelentést, illetve ezen szabályoknak a bűnszövetségre alkalmazható formáit.[474]

Az önkéntes visszalépésnek a *Csemegi-kódex* 67. §-nak megegyezően két formáját tartalmazta a rendtörvény: az önkéntes elállást és az önkéntes eredmény elhárítást.[475] A két cselekmény közötti különbség abban állapítható meg, hogy míg az első esetben a tettes felhagyott a bűncselekmény folytatásával, addig az utóbbinál létrejött a befejezettség stádiuma, azonban az elkövető megakadályozta az eredmény káros hatásainak

[468] Ua. 18-19.
[469] ANGYAL (1930) i. m. 79.
[470] *Belügyi* i. m. 290.
[471] Érdemes megjegyezni, hogy a Kms. még nem szabályozta a büntethetőséget megszüntető okok rendszerét. BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 307.
[472] BARNA Attila (2015) i. m. 205-207.
[473] FAYER (1895) i. m. 206-207.
[474] *Belügyi* i. m. 290-291.
[475] EDVI ILLÉS i. m. 173., FAYER (1895) i. m. 206-210.

bekövetkezését.[476] Közös jellemzőként kell kiemelni e magatartások önkéntes jellegét,[477] vagyis ez esetben olyan körülményeknek kellett fenn állniuk, amelyek lehetőséget adtak volna az elkövetőnek a büntetendő cselekmény további realizálására, azonban ő valamilyen belső motiváció hatására mégis megszakította tevékenységét. Ebből levonható továbbá az a következtetés is, mely szerint, ha külső körülmény miatt nem tudta a tettes a bűntettet befejezetté tenni, akkor e büntethetőséget megszüntető okot a felelősségre vonáskor nem lehetett figyelembe venni.[478] Azonban a büntetőkódex 68. §-ra való tekintettel, amennyiben az önkéntes elállás vagy eredmény elhárítás során a tettes valamilyen más deliktumot valósított meg, akkor a szándékolt bűncselekmény kísérletéért nem, de az ún. „*maradékbűncselekményért*" továbbra is felelősségre vonható maradt.[479] E mentesülési okokat összehasonlítva az 1-3.§-ban szabályozott deliktumokkal megállapítható, hogy a gyakorlatban csak az önkéntes elállás esete valósulhatott volna meg tekintettel a törvényi tényállások immateriális jellegére.[480]

A büntethetőséget megszüntető okok második esete az előkészület és a kísérlet hatóság előtti feljelentése volt, amellyel kapcsolatban két fontos dolgot érdemes megjegyezni. A jogszabály szövege nem nevesített egy hatóságot sem, ahol a feljelentést meg kellett tenni, így álláspontom szerint, ha a tettes bármelyik, *a hatóságok büntetőjogi védelméről szóló 1914. évi XL. törvény* 1. §-ban nevesített hatóság előtt feljelentést tett, mentesült cselekményének hátrányos jogkövetkezményei alól. Emellett a rendtörvény kimondta, hogy a feljelentés az elkövetési magatartás minden káros következményét elhárította, amely alapján azt a következtetést lehet levonni, mely szerint az elkövetőt nem vonták volna felelősségre még abban az esetben sem, ha esetleg korábbi magatartásával egy, a *Csemegi-kódexben* szabályozott törvényi tényállást valósított meg.[481]

A fent kifejtett büntethetőséget megszüntető okok a 4. § (2) bekezdése szerint csak akkor váltak alkalmazhatóvá a bűnszövetség tekintetében, amennyiben létezéséhez nem társult semmiféle más előkészületi cselekmény,[482] amely álláspontom szerint nem következetes, mert míg az (1) bekezdés szerint az 1-3 §-ban meghatározott valamennyi

[476] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 307-308.
[477] FAYER i. m. 207.
[478] ANGYAL (1936) i. m. 132., BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 307- 308., GELLÉR – AMBRUS i. m. 374-375.
[479] ANGYAL (1936) i. m. 134.
[480] Az általános részi dogmatika szerint önkéntes eredmény elhárítás kizárólag materiális bűncselekményeknél lehetséges, mert lényege, hogy az elkövetési magatartás realizálását követően a tettes igyekszik az eredményt bekövetkezését megakadályozni. BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 308.
[481] *Belügyi* i. m. 290.
[482] Ua. 291.

tényállás esetében volt lehetőség a mentesülésre, addig a (2) bekezdés e körből kiemelte azt a bűnszövetséget, amely már realizált a bűncselekmény elkövetése érdekében nem tényállásszerű cselekményeket.

4.2.5: A feljelentési kötelezettség elmulasztása, mint vétség

A rendtörvény 5. §-a vétségként pönalizálta azt a magatartást, amikor valaki oly időben szerzett hitelt érdemlő tudomást az e jogszabályban szabályozott bűncselekmény elkövetéséről, amikor annak megakadályozása még lehetséges lett volna, a hatóságot azonban nem értesítette.[483] E tényállás kapcsán fontosnak tartom kiemelni, hogy ez a deliktum korábban csupán a *Csemegi-kódex* 126-134. §-ban szabályozott felségsértéssel[484] összefüggésben volt büntetendő, így az államellenes bűncselekmények tekintetében ez volt az első alkalom, amikor a kiemelt veszélyességre való tekintettel e cselekményt sui generis bűntettként határozták meg. A hatályos kódex- szel megegyezően két esetben volt lehetőség az érintettel szemben a büntetlenség megállapítására: az első a megfelelő időben való tudomásszerzést követő feljelentés volt, amikor még a bűncselekmény végrehajtását a hatóságok meg tudták akadályozni, a második pedig az elkövetők önkéntes elállásának a bekövetkezése. A két eset vagylagos viszonyban volt egymással.[485]

E törvényi tényállás tiszta mulasztásos deliktumnak minősült,[486] melynek lényege, hogy a kifejtett passzív magatartás az eredmény bekövetkezésétől függetlenül büntetendővé vált.[487] Tehát, ha az államfelforgatás, valamint az ahhoz kapcsolódó egyéb bűntettek nem vezettek eredményre, de a terheltnek tudomása volt ezekről a cselekményekről, feljelentés hiányában a vétség megvalósult.

A jogszabály az alannyá válás feltételeit igen tágan határozta meg, hiszen a szöveg alapján megállapítható, feljelentési kötelezettség mindenkit terhelt, akinek tudomása volt az 1-3. §-ban meghatározott elkövetési magatartásokról, vagy ezzel összefüggő mozgalmakról vagy szervezkedésekről.[488]

Az elkövetési magatartás befejezetté válásának feltétele az ún. hitelt érdemlő tudomásszerzés volt, ami mindenképpen szűkítette a tényállást, kiküszöbölve azokat a

[483] Ua.
[484] A feljelentési kötelezettségi elmulasztásának vétsége felségsértés elkövetése esetén a büntetőkódex 135. §-a szabályozta. ANGYAL (1930) i. m. 5-33., EDVI ILLÉS i. m. II. kötet, 3-27., BARNA Attila (2015) i. m. 169-211.
[485] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 656.
[486] BARNA Attila (2015) i. m. 202.
[487] ANGYAL (1936) i. m. 37., BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 182., GELLÉR – AMBRUS i. m. 215.
[488] EDVI ILLÉS-DEGRÉ i. m. 656.

helyzeteket, hogy a híresztelés, pletyka, vagy harmadik személyek által megszerzett információknak nem feljelentése is e törvény hatálya alá kerüljön. Amennyiben a jogszabály hosszabb ideig alkalmazták volna a bíróságok, akkor véleményem szerint a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozott volna annak megítélése, hogy mi számít hiteles forrásnak e bűntettekkel összefüggésben.[489]

A deliktum szabályozása lényegében megegyezett a *Csemegi-kódex* 135. §-a által szabályozott feljelentési kötelezettség elmulasztásával, vagyis abban az esetben kerülhetett sor az érintett felelősségre vonására, ha a hatóságokat időben értesítette, tehát reális lehetőséget teremtett a bűncselekmény felderítéséhez.[490] Fontos továbbá megemlíteni, hogy a rendtörvény semmilyen alakszerűségi követelményt nem támasztott a feljelentés megtétele esetén, tehát az mind írásban, mind pedig szóban érvényes volt, az egyetlen lényeges kritériumnak a közölt tartalom minősült.[491]

4.2.6.: A néptörvény büntetési rendszere

A különböző időtartamú fegyházbüntetéseken kívül a rendtörvény 6. és 8. §-a további büntetési nemeket szabályozott, kifejezve ezzel az államellenes deliktumok kiemelkedően súlyos mivoltát. A 6. § a *Csemegi-kódex* I., III. és IV. fejezetéhez hasonlóan[492] kötelezővé tette a bíróságok számára a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésének kiszabását a tettesekkel szemben.[493] A jogalkotó nem rendelkezett a mellékbüntetések időtartamáról, tehát annak megállapítása a kódex 57. §-a szerint történt.[494]

A 8. § egy igen súlyos jogkövetkezményt szabályozott az államfelforgatás terheltjével szemben: a néptörvény e rendelkezése szerint a bűncselekmény nyomán létrejött kár és „*egyéb hátrány megtérítéséért*" az elkövető valamennyi belföldön fellelhető ingó és ingatlan[495] vagyona az államra száll át.[496] A felelősségre vonás e formája lényeges

[489] ANGYAL (1929) i. m. 70., EDVI ILLÉS-DEGRÉ i. m. 656.
[490] *Belügyi* i. m. 291.
[491] ANGYAL (1929) i. m. 70-71.
[492] Ezeket a mellékbüntetéseket meg kellett állapítani az alkotmány elleni felségsértés, a hűtlenség, a lázadás alapesetének, valamint a csoportos elkövetés minősített esetének elkövetőivel szemben is. ANGYAL (1930) i. m. 40., 60., 63-65., 67.
[493] *Belügyi* i. m. 291.
[494] A Csemegi-kódex 57. §-a szerint ezeket a mellékbüntetéseket három évtől tíz évig terjedő időtartamban szabhatta ki a bíróság.
[495] ANGYAL (1930) i. m. 71., *Képviselőházi Irományok,* 1910, XLVI. kötet, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1915, 114.
[496] *Belügyi* i. m. 291.

hasonlóságot mutatott *a hazaárulók vagyoni felelősségéről szóló 1915. évi XVIII. törvényben*[497] meghatározott anyagi jellegű szankcióval, és a *bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvény* (továbbiakban Bp.)[498] XXVII. fejezetével, így ezt a büntetési formát ezeknek a jogszabályoknak az analógiája nyomán lehet részletesen elemezni.[499]

Ezzel a büntetési nemmel kapcsolatban *Angyal Pál* elfogadta az 1915. évi XVIII. törvény indokolását, ami kifejezte, hogy ez a vagyoni jellegű hátrány nem tekinthető azonosnak a rendi korban kialakult vagyonelkobzás[500] intézményével. A javaslat szerint ez a rendelkezés elsősorban a magánjog körébe tartozott, hiszen ebben az esetben a vagyonátszállás az okozott kárért való helytállás következményének tekinthető. Csupán „*a felelősség módja és mértéke*" az, ami túlmutatott e jogág keretein.[501] Vagyis ezt az érvelést elfogadva levonható az a következtetés, hogy ez a szankció magánjogi és büntetőjogi elemeket egyaránt tartalmazott, ami a törvény hatályba lépését követően kritika tárgyát képezte a korszak jogászai között.

A rendtörvény 8. §-nak (1) bekezdése a büntetés alkalmazásának feltételeit tartalmazta, mely szerint az állam kártérítési igénye akkor is fennállt, ha az államfelforgatás elkövetési magatartásának kifejtése semmilyen hátrányt nem okozott,[502] vagy az okozott sérelem nagysága nem volt egyértelműen megállapítható.[503] Ezzel kapcsolatban *Arányi István*

---

vö.: Fontos kiemelni, hogy a vagyonátszállás tárgya kizárólag a terheltnek a bűncselekmény elkövetéséig szerzett vagyona lehetett. Ellenkező esetben a tettes a későbbiekben rendkívül hátrányos helyzetbe kerülhetett, hiszen a deliktum végrehajtását követően ki lett volna zárva a különböző vagyonszerzési lehetőségekből. HARMATH Jenő: A hazaárulók vagyoni felelősségéről szóló törvény revíziója, *Jogtudományi Közlöny*, 1918, 53/28, 211.

[497] E törvénnyel együtt fogadta el az országgyűlés a hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények, különösen a hadiszállítások körül elkövetett visszaélések megtorlásáról szóló 1915. évi XIX. törvényt, melynek 17. §-a kártérítési kötelezettséget állapított meg a szállítókkal szemben. Az állam vagyonjogi igényére vonatkozó szabályozást a Horthy-korszakban szigorították. Ez volt a hazaárulók vagyoni felelősségéről szóló 1915. évi XVIII. törvénycikk kiegészítéséről szóló 1921. évi XLIII. törvény. A jogszabály Lex-Károlyi néven vált ismertté, mert ennek alapján került sor a Károlyi vagyon elkobzására 1923 februárjában. ARÁNYI István: A hazaárulók vagyoni felelőssége (1915. évi XVIII.) és a visszaélő hadiszállítók kártérítési kötelezettsége (1915. évi XIX. tc. 17. §), *Jogtudományi Közlöny*, 1916, 51/17, 153-154., 51/18, 161-162.
vö.: SCHÖNWALD Pál: *A Károlyi-per*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1985, 33-71.

[498] ANGYAL Pál: *A magyar büntetőeljárásjog tankönyve* I-II. kötet, Budapest, Athenaeum, 1915, BALOGH Jenő, EDVI ILLÉS Károly, VARGHA Ferencz: *A bűnvádi perrendtartás magyarázata*, I-IV. kötet, Budapest, Grill Kiadó, 1897-1900.

[499] Ennek oka, hogy erről a rendtörvényről nem készült átfogó büntetőjogi szakirodalom, mert igen rövid ideig volt hatályban.

[500] BARNA Attila (2015) i. m. 42-47., HOMOKI-NAGY Mária: Hűtlenség, felségsértés, felségárulás, *Rubicon*, 2019, 30/9-10, 23., LÁSZLÓ Balázs: A hűtlenség és annak büntetése az Árpád-korban, *Studia Iuvenium iurisperitorium*, 2014/7, 65-71., BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet*: *A tradicionális jog*, Budapest, Dialóg Campus, 2014, 107.

[501] *Képv. Ir.* (1915) XLVI. köt i. m. 114., ANGYAL (1930) i. m. 72., HARMATH i. m. 210.

[502] Arányi még azzal egészítette ki érvelését, hogy a törvényszöveg e fordulata nagyfokú hasonlóságot mutat a kötbér intézményével. ARÁNYI István: A hazaárulók vagyoni felelőssége (1915. évi XVIII.) és a visszaélő hadiszállítók kártérítési kötelezettsége (1915. évi XIX. tc. 17. §), *Jogtudományi Közlöny*, 1916, 51/16, 145.
vö.: HARMATH i. m. 210.

[503] *Belügyi* i. m. 291.

jogügyi fogalmazó a Jogtudományi Közlönyben írt értekezésében kifejezte, hogy a kártérítés megállapításának alapja a kár bekövetkezése és nem a jogsértő cselekmény kifejtése volt. Amennyiben ez a feltétel nem valósult meg, nem vált alkalmazhatóvá a magánjogi jogintézmény. Ezzel szemben azonban megfigyelhető volt a vagyonátszállás büntetőjogi jellegének a megerősödése. Álláspontja szerint e szankcióra egy új terminus technikust kellene alkalmazni, ezért ezt a vagyoni hátrányt „*büntető elégtételnek*" nevezte el.[504]

További jogértelmezési problémaként merült fel, hogy a magyar állam jogosultként milyen vagyontömegre tarthatott igényt a terhelttel szemben. E probléma megoldása „*örökjogi analógia*" útján vált lehetségessé,[505] vagyis ebben az esetben „*universalis successsio*"[506] valósult meg. Tehát a jogosultra az aktív vagyon mellett a passzívák is átszálltak,[507] felvetve azt a következő kérdést, vajon meddig terjedhetett az állam felelőssége harmadik személyekkel szemben.[508] *Arányi* szerint az állam csak „*pro viribus bonorum*"[509] lehetett felelős, hiszen fontos, hogy a társadalom lássa, milyen következményekkel járna a politikai deliktumok elkövetése.[510] A 8. § (1) bekezdése külön kiemelte, hogy a vagyonátszállás csak a házastárs vagyonjogi igényeinek[511] és a harmadik személyek „*szerzett jogainak sérelme*" nélkül következhetett be,[512] vagyis az államot ilyen esetben helytállási kötelezettség terhelte.[513] Ezt *Harmath Jenő* ítélőtáblai bíró aggályosnak találta, kifejezve abbéli véleményét, hogy az örökösi pozíció helyett a kártérítést igénylő személy jogi helyzete előnyösebb lett volna, mert a jogosult a többi hitelezővel együtt léphetne fel a követelése teljesítése végett, így az okozott kár is nagyobb kielégítést nyerne. Álláspontja szerint további nehézség jelenthetett, ha az állam nem tudott valamennyi hitelezővel szemben helytállni, mert

[504] A szerző a következőt írta erről a problémáról: „ha az elégtételszolgáltatási kötelezettségnek e subiectivizmusát még inkább fokozzuk és a sulyt nem az immateriális hátrány előidézésére és pénzbeli egyenértékének a jogsértőre való áthárításra fektetjük, hanem a jogsértő magatartásra […] akkor a magánjogi elégtétel joghátránnyá alakul át, büntető karaktert vesz fel." ARÁNYI i. m. 144-145.
[505] Ua. 146.
[506] FÖLDI András, HAMZA Gábor: *A római jog története és institúciói*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2011, 596.
[507] *Képv. Ir.* (1915) XLVI. köt. i. m. 115., HARMATH i. m. 210.
[508] ARÁNYI i. m. 51/16, 146.
[509] Az Arányi István által használt terminus technicust a római jogi szakirodalom pro viribus hereditatis felelősségként jelöli, ami azt jelenti, hogy az örökös az egész vagyonával felel, de kizárólag az örökség erejéig. Tehát ebben az esetben korlátolt felelősségről van szó. FÖLDI – HAMZA i. m. 651.
[510] ARÁNYI i. m. 146., *Képv. Ir.* (1915) XLVI. köt. i. m. 115., HARMATH i. m. 211.
[511] A bűnelkövető házastársának közszerzeményi igényeiről az alábbi cikkeket jelentették meg: MAYER Géza: A hazaárulók vagyoni felelősségéről, *Jogtudományi Közlöny*, 1917, 52/12, 114-115., KELÉNYI Jenő: A hazaárulók házastársának közszerzeményi igénye, *Jogtudományi Közlöny*, 1916, 51/4, 36-37.
[512] *Belügyi* i. m. 291., HARMATH i. m. 211.
[513] Harmath a jogosultak igényeivel kapcsolatban a következőket írta: célszerű lenne „…olyan megoldást találni, amely az állami közérdek és a jóhiszemű hitelezők jogos magánérdekének megóvása mellett a bűnöst vagyonilag is csak a megérdemelt büntetéssel sujtja s az ártatlan család nyomorúságát és földönfutását elő nem mozdítja." HARMATH i. m. 211-212.

erre a terhelt vagyona nem nyújtott elegendő fedezetet. Ebben az esetben, ha az örökös nem indította meg a csődeljárást, akkor saját vagyonával felelt a hitelezőkkel szemben.[514]

Tekintettel arra, hogy az elkövető a teljes belföldi vagyona erejéig felelt a magyar államnak okozott károkért, levonható az a következtetés, hogy a bíróság nem rendelkezett mérlegelési jogkörrel a kártérítés mértékének a meghatározásával kapcsolatban. Ez a helyzet azonban azt a veszélyt hordozhatta magában, hogy az enyhébben minősülő bűntetteket is ugyanolyan súlyosan pönalizálta a rendtörvény, mint az államfelforgatás súlyosabb eseteit.[515] Megállapítható tehát: a bíróság hatásköre kizárólag annak deklarálására terjedt ki, hogy a terhelt a néptörvénybe ütköző bűncselekményt követett el, ezért a 8. § alkalmazható vele szemben.[516]

E § (2) bekezdése a magánjogi igény érvényesítésének elbírálására kijelölt bírói fórumokat határozta meg, amely teljes mértékben megegyezett a Bp. 5. és 6. §-ban[517] foglaltakkal. A rendtörvény ezen szakasza szerint elsősorban a büntetőeljárás keretein belül volt lehetőség a vagyonátszállásra vonatkozó igény jogszerűségének a vizsgálatára. Azonban ha ezeknek a feltételeknek a „*tisztábahozása*" jelentősen késleltette volna az eljárás lefolytatását, akkor a budapesti polgári törvényszék volt jogosult a kérdésben dönteni. Hasonló helyzet valósult meg abban az esetben is, ha a terhelt távolléte, halála, vagy egyéb körülmények miatt a büntetőeljárást nem lehetett elindítani,[518] ettől függetlenül azonban az állam magánjogi igényének fennállását bírói ítélettel meg lehetett állapítani.

A 8. § (3) bekezdése a magánjogi szankció eljárási szabályait tartalmazta, mely szerint ha valakivel szemben az a „*nyomatékos*" gyanú merült fel, hogy a rendtörvényben szabályozott bűncselekményeket elkövette, az állam a belföldön található ingó és ingatlan vagyonára zárlatot rendelhetett el.[519] Az akkor hatályos büntetőeljárási kódex szerint ennek a biztonsági intézkedésnek a célja az volt, hogy meggátolja a terheltet vagyonának elidegenítésében vagy elrejtésében.[520] A zárlat alkalmazásához számos előfeltételnek kellett megvalósulnia: a sértett kártérítési igényének, annak mértékének, illetve a tettes személyazonosságának tisztázottnak kellett lennie. Emellett bizonyítani kellett a kártérítés

[514] A szerző ennek a jogi helyzetnek a felvázolásával is azt szándékozott bemutatni, hogy a kártérítést igényelő harmadik személy jogállása előnyösebb és célszerűbb lenne, mint az egyetemes jogutód pozíciója. Ezért javasolta az 1915. évi XVIII. törvény revízióját. Ua. 211.
[515] Ua.
[516] Ua. 212., ARÁNYI i. m. 51/16, 145.
[517] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA i. m. IV. kötet, Budapest, Grill Kiadó, 1900, 212-213., MENDELÉNYI László: *A bűnvádi eljárási jog*, IV. kötet, Budapest, Athenaeum, 1931, 112.
[518] *Belügyi* i. m. 291.
[519] Ezt az eljárási szabály teljes mértékben megegyezik az 1915. évi XVIII. törvény 1. § (1) bekezdésével. Ua.
[520] Angyal Pál a zárlat céljával kapcsolatban azt írta, hogy ez az intézkedés fedezetet nyújt a cselekmény nyomán keletkezett kárra vagy sérelemre. ANGYAL (1930) i. m. 73.

meghiúsulásának a veszélyét is. Ezen feltételek hiányában nem lehetett a zárlatot végrehajtani.[521] Ezzel szemben a rendtörvény számos helyen eltért a Bp. és a végrehajtási törvény rendelkezéseitől. A (3) bekezdése szerint az állam „*privilegizált jogállással*" rendelkezett, ugyanis a veszély igazolása nélkül is kérhette a biztonsági intézkedés foganatosítását.[522] További eltérést lehetett megfigyelni a végrehajtás időtartamában is: míg a hatályos szabályozás szerint a zárlatot bizonyos feltételek megvalósulása esetén meg kellett szüntetni,[523] addig a néptörvény hatálya alá tartozó bűncselekmény elkövetése esetén az ítélet jogerőre emelkedéséig kötelező volt az intézkedést hatályban tartani. A zárlattal kapcsolatos részletszabályok tekintetében e jogszabály az 1915. évi XVIII. törvény 1. § (2) bekezdéséhez hasonlóan az igazságügyi minisztert rendeletalkotási kötelezettséggel terhelte[524] azzal a különbséggel, hogy a 8. §-ban a jogalkotó utalást tett arra, hogy a jövőben törvényi úton fogja szabályozni ezen intézkedés elrendelését, foganatosítását, és a feloldását, amelyben figyelembe kellett venni a házastárs közszerzeményi rendszerből eredő követeléseit és más jogosultak tartási igényeit is.[525]

4.2.7.: Az államfelforgatási perekre vonatkozó eljárási szabályok és a rendtörvény személyi és területi hatálya

Az állam vagyonjogi igényével kapcsolatos eljárási szabályok mellett a rendtörvény 7. §-a a budapesti büntetőtörvényszék esküdtbíróságának hatáskörét állapította meg az 1-3. §-ban meghatározott bűncselekmények elkövetése esetén.[526] Véleményem szerint a minisztertanács ezzel a rendelkezéssel a korábbi monarchikus államforma védelmét szolgáló törvénnyel, a Kms-sel akart szembehelyezkedni, amely megszüntette a laikus bíráskodást a politikai perekben. Így az esküdtszék visszaállítása elsősorban a köztársaság politikai legitimációját volt hivatott a büntetőjog rendszerén keresztül megerősíteni.

---

[521] EDVI ILLÉS i. m. 225.
[522] *Képv. Ir.* (1915) XLVI. köt. i. m. 115., HARMATH i. m. 210.
[523] A Bp. szerint a zárlat megszüntethető, ha annak fenntartása okafogyottá válik. Ez akkor valósulhatott meg, ha elmúlt a kártérítés meghiúsulásának veszélye, ha az eljárást megszüntették, a vádlottal szemben a bíróság felmentő ítéletet hozott, vagy a sértett lemondott a magánjogi igényéről. Az intézkedés megszűnésének másik esete, ha a magánfél az elrendelést követő harminc napon belül biztosítási végrehajtás iránti kérelmet nyújtott be. EDVI ILLÉS i. m. 229.
[524] Az 1915. évi XVIII. törvény 1. § (2) bekezdése alapján a zárlattal kapcsolatos részletszabályokat a 3512/1915. sz. M. E. rendelet tartalmazta. MAYER i. m. 114., *Magyarországi rendeletek tára*, Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 1915, 1568-1573.
vö.: *Képv. Ir.* (1915) XLVI. köt. i. m. 115.
[525] *Belügyi* i. m. 292., ARÁNYI i. m. 51/16, 146.
[526] *Belügyi* i. m. 291.

A 9. § (1) bekezdése a néptörvény személyi és területi hatályát jelölte ki, mely szerint ezeket a rendelkezéseket a magyar állampolgárok mellett a külföldiekkel szemben is alkalmazni kellett függetlenül attól, hogy az államfelforgatást Magyarországon vagy külföldön követték el.[527] A rendtörvény alkalmazhatóságának ily módon való kiterjesztése feltételezhetően *Kmety Károly* alkotmányjogász javaslatára történt meg, ugyanis ő az 1915. évi XVIII. törvényjavaslat elfogadását támogatta, de a *Jogtudományi Közlönyben* írt cikkében kritikát fogalmazott meg azzal kapcsolatban, hogy a vagyonátszállás, mint szankció a Magyarországon élő külföldiekkel szemben nem volt alkalmazható. Álláspontját a következőképpen fogalmazta meg: „*a vagyon is kötelez azon állam iránt, ahol az a vagyon fekszik, ahol az szereztetett, ahol azt a jogrend védte*."[528]

4.2.8.: A *Csemegi-kódex* rendelkezéseinek hatályon kívül helyezésének értelmezése az 1919. évi XI. törvény fényében

A köztársasági államforma bevezetésére való tekintettel a rendtörvény 9. § (2) bekezdése hatályon kívül helyezte a *Csemegi-kódexnek* a 126-127.§-ban pönalizált felségsértés bűntettét, a 139-141. §-ban szabályozott, a királyi ház és a királyi ház tagjainak büntetőjogi védelmét biztosító törvényi tényállásokat, valamint a királysértési törvényt.[529] Azonban kivételként a 127. § (2) bekezdésében szabályozott alkotmány elleni felségsértés bűntettét[530] a jogalkotó továbbra is a hatályos büntetőjog részének tekintette. Ezzel kapcsolatban *Angyal Pál* azt a magyarázatot adta – egy, a *Jogtudományi Közlönyben* megjelent cikkében – hogy az itt meghatározott jogi tárgy a magyar állam alkotmánya, erre való tekintettel azért nem került sor annak hatályon kívül helyezésére, mert ez esetben a törvényhozónak nem a megalkotás időpontjában meglévő álláspontját kellett figyelembe venni, hanem a *Néphatározat* hatására megváltozott új alkotmányos berendezésre való tekintettel volt szükséges a fenti jogszabályhely további alkalmazása. Az ehhez kapcsolódó néptörvény pedig lényegében az ilyen típusú cselekmények szigorúbb büntetésének céljából jött létre. Tehát a jogtudós a büntetőkódex nyelvtani értelmezését helyezte előtérbe a történeti módszerrel szemben.[531]

[527] Ua. 292.
[528] KMETY Károly: Törvényjavaslat a hazaárulók vagyonjogi felelősségéről, *Jogtudományi Közlöny*, 1915, 50/17, 205.
[529] *Belügyi* i. m. 292.
[530] ANGYAL (1930) i. m. 22-24.
[531] ANGYAL (1919) i. m. 58.

4.3.: A népköztársasági államforma megdöntésére irányuló bűncselekmény: a Népszava ostroma

Az első magyar rendtörvény 1919. március 21-ig volt hatályban,[532] így nem volt lehetőség érdemi bírói gyakorlat kialakulására. A Tanácsköztársaság kikiáltása előtti hónapban, 1919 februárjában egy alkalommal azonban sor került e jogszabály alkalmazására *Kun Béla és társai* ügyében. E büntetőeljárás önálló fejezetben való elemzése azért fontos, mert a nyomozati szakban hozott végzéseken és az ügyészi jelentéseken keresztül láthatóvá válik az ügyészség koncepciója a néptörvény jövőbeni alkalmazásával kapcsolatban.

4.3.1.: Politikai és jogi előzmények

Nagy Vince belügyminiszter 1918 decemberétől kezdve a bolsevikok állandó megfigyelését rendelte el, a fejleményekről pedig folyamatosan tájékoztatta *Károlyi Mihály* miniszterelnököt,[533] majd ideiglenes köztársasági elnököt,[534] mégsem került sor sem a párt betiltására, sem pedig az elmarasztalásukat célzó eljárások megindítására annak ellenére, hogy az országban szervezett mozgalmuk egyre erőszakosabbá és radikálisabbá vált a különböző felvonulásoknak és sztrájkoknak köszönhetően. A felelősségre vonás elmaradása jól látható a kormány által elrendelt büntetőjogi intézkedésekből, és a korszak büntetőjogi jogszabályaiból, valamint visszavezethető a KMP és a *Szociáldemokrata Párt* (továbbiakban: SZDP) között fennálló ellentmondásos politikai viszonyra, melyek ismerete szükséges a bűncselekmény elemzéséhez.

Egyértelműen megállapítható, hogy a kormány tagjai 1919 elején egymásnak ellentmondó büntetőjogi intézkedések elfogadását indítványozták, amelyeket a jóváhagyást követően egyáltalán nem tartottak be következetesen. Január 23-án a belügyminiszter előterjesztésére a minisztertanács statáriumot rendelt el Szabolcs és Pest megyében azzal a megkötéssel, hogy a Pest megyei kormánybiztos ezt a rendelkezést a „*szükséghez képest egy-*

[532] Az 1920. évi I. törvény alapján a Nemzetgyűlés restaurálta az alkotmányos monarchiát, így a néptörvény nem képezte részét a hatályos büntetőjogi szabályozásnak.
[533] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 81.
[534] NAGY i. m. 116.
vö.: A rendőri megfigyeléseket Nánássy György akkori párttag is érzékelte. NÁNÁSSY György: *Károlyi Mihály bűnei*, Pozsony, Wigand, 1919, 14.

egy községben hirdesse ki."[535] Ebből a rendelkezésből megállapítható, hogy a minisztertanács tisztában volt a bűnözés mértékének jelentős emelkedéséről, azonban nem vállalták fel azt, hogy a rögtönítélő bírói fórum megalakításával gátat szabjanak mind a politikai, mind pedig a súlyos köztörvényes bűncselekményeknek.[536] További ellentmondásnak értékelhetőek azon intézkedéseknek az elmulasztása, amelyet e törvény kifejezetten *Nagy Vince* hatáskörébe utalt. Az 5. § szerint ugyanis a statárium hatálya alatt lévő településeken a közrend megzavarása esetén és a kormány felhatalmazása mellett elrendelhette volna a csendőrség fellépését.[537] A belügyminiszter a különleges állapot elrendelésének napján ezért felvetette azon aggályát, hogy a kommunista párttal szemben már más magatartást kellene tanúsítani, mint a korábbi hónapokban. A tanács ezt az indítványát elfogadta és ún. „*preventív intézkedések*" bevezetésére hatalmazta fel arra az esetre, ha a KMP tagjai újabb bűncselekményt követnének el.[538] Vagyis megállapítható: a belügyminiszter a jogi szabályozásnak megfelelően engedélyt kapott a kormánytól a bolsevikok megfékezésére, de intézkedései mégis elmaradtak, vagy azok nem bizonyultak kellően hatékonynak. Ő maga később, az emlékirataiban így magyarázta tétlenségét: azért nem rendelte el *Kun Béla* és a többi párttag letartóztatását korábban, mert nem akart viszályt kelteni a szociáldemokraták közt,[539] ami elsősorban annak volt köszönhető, hogy a pártnak a radikális elveket való köre szimpatizált a bolsevikokkal.

A szélsőséges politikai irányzatokkal szembeni első konkrét fellépés *Juhász Nagy Sándor* igazságügyi miniszter részéről történt meg, aki február 7-én ismertette a minisztertanáccsal a rendtörvény szövegét, amit a kormány néhány módosítást követően azonnal elfogadott.[540]

Fontos szólni még továbbá az SZDP-nek a kommunistákkal szemben tanúsított magatartásáról, ugyanis véleményem szerint ez a körülmény is magyarázatot ad arra nézve,

---

[535] *Min. jkv*, MNL-OL-W12-K27, 1919. 01. 23, 4.

[536] TÓTH J. (2010) i. m. 8.
vö.: A népköztársaság büntetőjogával kapcsolatban általánosságban elmondható, hogy az igazságügyi miniszter tartózkodott statárium alkalmazásától, holott számos esetben a megyei vezetés a rossz közállapotokra tekintettel kifejezetten kérte a rögtönítélő bíróság felállítását, ettől azonban a minisztertanács mereven elzárkózott. Amennyiben néhány vármegyében mégis elrendelték a statáriumot, a halálbüntetés végrehajtását végül megtiltották. SCHÖNWALD i. m. 344-354.

[537] A belügyminiszteren kívül a kormány saját hatáskörében is elrendelhetett volna egyéb büntetőjogi intézkedéseket e törvény 6-14. §-ai alapján.

[538] *Min. jkv*, MNL-OL-W12-K27, 1919. 01. 23, 18.

[539] NAGY i. m. 121.
vö.: Nagy Vince januári indítványait valószínűleg az indokolta, hogy Dietz Károly rendőrfőkapitány jelentése szerint a rendőrség csak 1919 januárjában tudott olyan bizonyítékokat szerezni, amelyek segítségével lehetőség nyílt a kommunistákkal szembeni büntetőeljárás megindítására. NÁNÁSI LÁSZLÓ: *A jogrend szolgálatában: Váry Albert élete és működése 1875-1953*, Budapest, Legfőbb Ügyészség, 2015, 34.

[540] *Min. jkv*, MNL-OL-W12-K27, 1919. 02. 07, 3.

hogy a *Kun Béla* és társai által vezetett propaganda miként tudott ilyen nagy méreteket ölteni, illetve, hogy az általuk elkövetett legsúlyosabb bűncselekményre miért éppen a *Népszava* székháza előtt került sor. A mérsékelt szociáldemokrata politikusok szerint ideológiai nézőpontjuk ugyanabból a gyökérből táplálkozik, mint a szélsőséges bolsevik párté, a különbség csupán az, hogy a szociáldemokraták „*…valamennyien a reális erőviszonyok és lehetőségek mérlegelésének taktikáját követik…*" és ez nem csupán Magyarországra, hanem Európa valamennyi balközép pártjára igaz.[541] Ennek a világnézetnek vált lényegében a képviselőjévé a *Népszava* szociáldemokrata napilap, ami már a kommunista párt megalakulását követően élesen kritizálta a csoport megmozdulásait, illetve folyamatosan cáfolta azokat a valótlan tényeket, amik a *Vörös Újságban* jelentek meg.[542] A pártprogramjukat az egyik tudósító igen „*soványnak*" minősítette, amiből nem is lehet a mozgalom valódi célját megállapítani. Álláspontja szerint a tagok titkolóznak, valódi kilétüket nem fedik fel, holott Magyarországon már érvényesül a szólásszabadság, így nem volna okuk a félelemre. Gúnyosan jegyezte meg továbbá, hogy érdekes módon, amikor valóban szükség lett volna egy radikális pártra a „*Wekerle-Tisza féle reakciós garázdálkodás*" megfékezése érdekében, akkor egyáltalán nem hallatták a hangjukat. Azonban ezekben az időkben, amikor az SZDP segítségével „*a régi rendszert elsöpörték*," és a sajtószabadság, valamint az egyesülési és gyülekezési jog korlátlanul gyakorolható, hirtelen színre lépnek és megkezdik politikai működésüket.[543] Ám minden politikai megfontolás ellenére *Garami Ernő* kereskedelemügyi miniszter[544] szerint azért is maradtak el a kommunistákkal szembeni hatékony fellépések, mert a balközép párt helyet kapott a minisztertanácsban,[545] holott még egyáltalán nem állt készen a kormányzásra tekintettel arra, hogy hosszú évtizedekig ellenzékben volt, így nem tudta „*mérlegelni és átérezni a kormányzással járó felelősséget*."[546] *Nagy Vince* szerint pedig további problémát okozott az a nézet, mely szerint a kommunista mozgalom megfékezése a gyülekezési jog[547] és a sajtó-és szólásszabadság[548] sérelmével járna.

4.3.2.: A történeti tényállás

[541] *Népszava*, 1918, 46/297, 1.
[542] *Népszava*, 1918, 46/293, 2.
[543] Ua. 1.
[544] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 82.
[545] GARAMI i. m. 102-103.
[546] Ua. 105.
[547] NAGY i. m. 116.
[548] A sajtószabadságot az 1918. évi II. néptörvény 1. §-a deklarálta. SCHÖNWALD i. m. 253-256.

A radikális bolsevik propaganda, valamint a megfelelő büntetőjogi intézkedések elmaradása végül oda vezetett, hogy 1919. február 20-án délután 14 órakor a Vigadó épületében, a KMP szervezésében a munkanélküli leszerelt katonák gyűlést tartottak. Ezen a rendezvényen több párttag is előadást tartott, hitet téve a proletárdiktatúra bevezetése és a fennálló népköztársaság rendjének fegyveres megdöntése mellett. A résztvevők pedig olyan további követelések teljesítése mellett foglaltak állást, mint az ingyen lakhatás és élelmiszer ellátás, valamint ötszáz korona gyorssegély kifizetése a leszerelt hadsereg tagjai számára. Az erről a rendezvényről szóló *12.944/1919. számú államügyészi jelentés* külön kiemelte annak erőszakos voltát, ugyanis a helyszínen elhangzott az a kijelentés, ha az SZDP nem ad fegyvert számukra, akkor a fegyvertárak feltörésével, önhatalmúlag szerzik meg azokat.[549]

A gyűlést követően a tüntetők *Nánássy György*[550] vezetésével először a *Vörös Újság* székháza elé vonultak, ahol a párt vezetője, *Kun Béla*, majd *Szamuely Tibor*, *Vágó Béla* és *Palocsai József* tagok is hasonló beszédeket tartottak. Nézetük szerint „*a proletárdiktatúrát fegyverrel kell és csak fegyverrel lehet kiküzdeni és megvalósítani*.” E buzdító felszólalásokat követően a tömeg egy része, ami a *Pesti Hírlap* tudósítása szerint akkor már közel kétezres nagyságúvá duzzadt,[551] a *Népszava* szerkesztősége elé vonultak azzal a céllal, hogy az épületet lerombolják. Azonban a felvonult kommunistákat a Conti utcában a rendőrség feltartóztatta, majd felszólította őket a gyűlés feloszlatására, nagy elégedetlenséget váltva ki ezzel a feldühödött tüntetőkből. Ekkor a résztvevők kezdeményezésére fegyveres összeütközésre került sor a karhatalom és a bolsevik szimpatizánsok között, melynek eredményeképpen 4 fő már a helyszínen meghalt, további 30 személy pedig súlyosan megsebesült.[552] Ez, a kommunisták által elkövetett bűncselekmény a későbbiekben Népszava ostroma elnevezést kapta meg.

4.3.3.: Az eljárás megindítása és a nyomozati szakasz

A támadást követően a belügyminiszter azonnal jelentést tett az esetről a kormánynak, ahol a köztársasági elnök is részt vett. Ezt követően ezekre az információkra alapozva újra kezdeményezte a *Kun Béla* és társaival szembeni erélyesebb fellépést, amit rövid vita után a miniszterek egyhangúan megszavaztak. A hezitálás oka feltehetőleg az eltúlzott politikai

[549] HU-BFL-1919-IV-3-120, 10.
[550] Nánássy György 1919 májusában, csalódva a Tanácsköztársaságban, kiugrott a kommunista pártból, amiről még ugyanebben az évben megírt röpirataiban számolt be.
[551] *Pesti Hírlap*, 1919, 41/45, 3.
[552] HU-BFL-1919-IV-3-120, 10., HU-BFL-VII.5.c-1919-3298, 3, *Az Est*, 1919, 10/46, 4.
vö.: GRATZ (1935) i. m. 83, SALAMON i. m. 115., HAJDU i. m. 315.

korrektség volt, melynek szellemében több miniszter[553] és *Berinkey Dénes* miniszterelnök[554] is tartózkodott a kommunisták letartóztatásától addig, amíg nem állnak terhelő bizonyítékok a nyomozó hatóságok rendelkezésére,[555] holott köztudomású volt a *Népszava* előtti összetűzést megelőző bolsevik agitáció. Ezt a konfliktust végül *Dietz Károly* rendőrfőkapitány zárta le, aki megerősítette: már 28 párttaggal szemben elegendő számú bizonyítékot gyűjtött össze a rendőrség, amelyek segítségével már kétséget kizáróan megállapíthatóvá vált a kommunisták bűnössége,[556] így megkezdődhettek a letartóztatások.

A nyomozást az *12.641/1919 államügyészi jelentés* szerint *Pogonyi Nándor* és *Nagy Béla* főállamügyész-helyettesek vezették, *Az Est* napilap viszont *Szentkirályi Béla* főkapitány-helyettest nevezte meg.[557] Ennek kapcsán február és március hónapban összesen 77 főt vett a rendőrség őrizetbe,[558] amelyből 32 gyanúsítottal szemben rendelték el az előzetes letartóztatást,[559] míg egy másik, 1919. március 1-jén kelt végzésben már 37 főt neveztek meg gyanúsítottként, köztük *Kun Bélát*, *Rákosi Mátyást*,[560] *Münnich Ferencet*,[561] *Sallai Imrét*,[562] vagy *Szamuely Tibort*,[563] akivel szemben a rendőrség ismeretlen tartózkodási helye miatt nem tudta a kényszerintézkedést foganatosítani.[564]A feltételezett elkövetők előállítását követően kezdődtek meg a gyanúsítottak kihallgatásai, illetve a házkutatások, melynek során fegyvereket[565] és nagymértékű pénzösszegeket foglaltak le, amelyekből a párt a saját működését és a bolsevik agitációt finanszírozta.[566] Ez utóbbival kapcsolatos fontos körülmény, hogy a vallomásokon keresztül arra is fényt derült, hogy a támogatást közvetlenül Oroszországból kapták a népköztársaság megdöntése céljából,[567] tehát külföldi kapcsolatra

[553] Az ellenzők körébe Böhm Vilmos hadügyminiszter és Vass Zoltán vallásügyi miniszter tartoztak. *Min. jkv*, MNL-OL-W12- K27, 1919. 02. 20, 21.
[554] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 82.
[555] *Min. jkv*, MNL-OL-W12-K27, 1919. 02. 20, 21.
[556] Ua.
[557] *Az Est*, 1919, 10/47., 6.
[558] A Bp. 142.§-a szerint őrizetbe vétel a feltételezett elkövető tettenérése esetén kerülhetett sor, a hatóság ezt követően rendelhette csak el az előzetes letartóztatást.
[559] HU-BFL-1919-IV-3-120, 11.
Az előzetes letartóztatásra vonatkozó szabályokat a Bp. 141. §-a határozta meg.
[560] RÁKOSI Mátyás: *Visszaemlékezések 1892-1925*, I-II. kötet, Budapest, Napvilág Kiadó, 2002., UNGVÁRY Krisztián, MERUK József: *Rákosi Mátyás eltitkolt szolgálatai*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018., NEMERE István: *Én, Rákosi Mátyás: egy zsarnok pályafutása*, Szeged, Lazi, 2019., PIL-VI-720. fond-*Rákosi Mátyás iratai*
[561] BAKÓ Ágnes (szerk.): *A Szocialista Forradalomért*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1975, 461-463., VASS Henrik, BASSA Endre, BETLEN Oszkár, KABOS Ernő, FARKAS Sándor, VÉRTES Róbert: *Munkásmozgalom-történeti lexikon*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1972, 389., PIL-VI-771. fond-*Münnich Ferenc iratai*
[562] BAKÓ i. m. 580-581., VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 504-505.
[563] BAKÓ i. m. 661-663., FÖLDES Péter: *Drámai küldetés, Szamuely Tibor életregénye*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1962., PIL-VI-786. fond-*Szamuely Tibor és Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán iratai*
[564] HU-BFL-VII.5.c-1919-3298, 1-2.
[565] Ua. 3.
[566] *Pesti Hírlap*, 1919, 41/49, 5, *Az Est*, 1919, 10/48, 6.
[567] HU-BFL-1919-IV-3-120, 13, NÁNÁSSY (1919) *Miért léptem ki* i. m. 22.

utaló tényállási elem is megjelent a bűncselekményben, megalapozva a *Csemegi-kódex* 142. §-ban szabályozott hűtlenség törvényi tényállását, ám ezt a körülményt végül az ügyészség nem értékelte. Az *12.641/1919. államügyészi jelentés* szerint ezeket a tényeket az előzetes letartóztatásban lévő gyanúsítottak elismerték, azonban az ennek nyomán elkövetett deliktumokat következetesen tagadták.[568]

A bizonyítékoknak a fent meghatározott módon való összegyűjtését követően a nyomozás során hozott végzések, és *Váry Albert* főügyész-helyettes jelentései alapján láthatóak a vádhatóság azon döntései az ügyben, amikből következtetéseket lehet levonni arra nézve, hogy a büntetőeljárást milyen formában szándékoztak folytatni a vádemelést követően.

Az egyik körülmény, amit jogi szempontból fontos elemezni, hogy az őrizetbe vett több, mint 70 főt nem csupán a *Népszava* szerkesztősége előtt elkövetett bűncselekményben való részvétele miatt állították elő. Ezzel a deliktummal ugyanis további kommunista szervezkedést is összekapcsoltak feltehetően egy jövőbeni ügyegyesítést[569] kieszközölve annak érdekében, hogy egy nagy politikai visszhangot keltő ún. „*kommunista perben*" tudják majd a bíróságtól kérelmezni a tettesek elítélését. Az ügyészség álláspontja a következő volt a fent megnevezett deliktumok összevonásával kapcsolatban: véleménye szerint az okozati összefüggés alapja az alanyi kör azonossága, hiszen fennállt az alapos gyanú azzal kapcsolatban, hogy ezeket a szervezkedéseket is *Kun Béla* és társai szervezték. Ezért az üggyel összefüggésbe hozták a nyomozó hatóságok a salgótarjáni lázadást, a népszínház utcai tüntetést,[570] és a február 21-re tervezett parlament épülete előtti fegyveres felvonulást.[571] Ennek hatására március hónapban több előzetes letartóztatásban lévő kommunistát engedtek szabadon, ugyanis a felelősségre vonást csak azon tagokkal szemben szándékozott érvényesíteni a vádhatóság, akikről az eljárás során bebizonyosodott a „*támadási szándék*." Vagyis, az ún. passzív résztvevőkkel szemben a vizsgálatot megszüntették,[572] holott ezek a személyek feltehetően szándékerősítő hatást gyakoroltak az elkövetőkre, ami a pszichés bűnsegéd elkövetési magatartását valósította meg.[573] Ez utóbbi kijelentés lényegében azt fejezte ki, hogy az a párttag vagy egyéb szimpatizáns, aki csak részt vett egy olyan megmozdulásban, ahol erőszakos cselekményeket követtek el, azonban ő ezek végrehajtását nem segítette elő, csupán a helyszínen tartózkodott, azokat a gyanúsítottakat az ügyészség végül nem tekintette tetteseknek.

[568] HU-BFL-1919-IV-3-120, 13.
[569] Az ügyegyesítést a Bp. 19. § - a tette lehetővé.
[570] *Az Est*, 1919, 10/47, 6.
[571] HU-BFL-1919-IV-3-120, 13.
[572] Ua. 11.
[573] Csemegi-kódex 69. § (2) bekezdése definiálta a bűnsegédnek ezen alakzatát.

Véleményem szerint az ügyegyesítés elrendelése nem volt megalapozottnak tekinthető. Ugyanis ezen intézkedés indítványozására akkor kerülhetett volna sor a Bp. 19. §-a alapján az ügyészség részéről, ha fennállt az alapos gyanúja annak, hogy ugyanaz az egyén egyszerre több bűncselekményt követett el, vagyis folytatólagosság állt fenn. E tényállás fennállásához pedig szükséges lett volna annak az előkérdésnek a tisztázása, hogy a gyanúsítottak milyen minőségükben vettek részt a deliktumok megvalósításában. A bűntettek ily módon való elbírálása feltehetőleg megállta volna a helyét a KMP vezetőségével szemben, hiszen feltehetően ők voltak a vezetői és a szervezői ezeknek a tömeges megmozdulásoknak. Azonban a jogi minősítés aggályossá válhatott volna a párttagok, és a többi résztvevővel szemben, akik a *Népszava* épülete előtt követtek el ugyan erőszakos bűncselekményeket, de a többi fent felsorolt helyszíneken azonban egyáltalán nem voltak jelen. Ennek megítélése, valamint az ügyegyesítés fenntartása az eljáró bíróság hatáskörébe tartozott volna, amire a Tanácsköztársaság kikiáltását követően már nem került sor.

Az eljárás másik olyan pontja, amit szükséges megvizsgálni, az az a körülmény, mely szerint *Kun Béla* és társai ügyében nem csupán a fent meghatározott módon igyekeztek súlyosabb büntetést kilátásba helyezni. Az 1919. március 1-én kelt vizsgálóbírói végzés[574] indokolásából megállapítható, hogy a kényszerintézkedés alapjául szolgáló bűncselekmény elkövetésén kívül az összes, a KMP által szervezett megmozdulást is a vád tárgyává szándékozott tenni az ügyészség,[575] ami véleményem szerint a *Csemegi-kódex* 1-2. §-ban szabályozott visszamenőleges hatály tilalmának azon aspektusát sérti meg, hogy utólagosan nem lehet cselekményeket jogellenesnek minősíteni. Így a vád tárgyává tették többek között az 1918. december 19-én szervezett leszerelt katonák felvonulását, a december 21-i *Vörös Újság* székháza előtti tüntetést, vagy az agitátor képzések megszervezését és az előadások megtartását.[576] Azonban a sajtószabadságra és a gyülekezési jog gyakorlására hivatkozva[577] nem indítottak büntetőeljárást a kommunista aktivistákkal szemben, holott szervezkedéseik kimerítették volna a büntetőkódex valamely tényállását. Tehát, ha a kormánynak tudomása volt a szélsőséges bolsevik mozgalomról, és lehetővé tette a bolsevik mozgalom szabad kibontakozását, utólag elhibázott jogpolitikai döntés több hónapra visszamenőleg megállapítani a büntetőjogi felelősséget. Az eljárások megindításának elmaradását maga *Székely Lajos* vizsgálóbíró is megállapította, aki indokolásában közölte: a kommunisták által

[574]A végzést az előzetes letartóztatások meghosszabbítása tárgyában hozta meg a vizsgálóbíró. HU-BFL-VII.5.c-1919-3298, 3.
[575] Ua. 1-3.
[576] HU-BFL-VII.5.c-1919-3298, 2.
[577] NAGY i. m. 116.

megtartott rendezvények megvalósítják a *Csemegi-kódex* 171-172. §-ban szabályozott izgatás törvényi tényállását, azonban egyetlen esetben sem rendelték el a nyomozást ezekben az ügyekben.[578] A visszamenőleges hatály kérdése még felvet további jogi problémákat, de azt a későbbiekben fejtem ki.

4.3.4.: A törvényi tényállás megállapítása

A vádemelés megtételéhez szükséges legfontosabb döntés annak megállapítása, vajon a gyanúsítottak elkövetési magatartásukkal mely törvényi tényállást valósították meg, ami e bűncselekmény kapcsán több problémát is felvetett. A sajtóban már 1919 februárjában megjelentették azokat a deliktumokat, amelyek tárgyában nyomozott a rendőrség: ez a *Csemegi-kódex* 152. §-a szerinti lázadás, 171. §-a szerinti izgatás, 282. §-ban meghatározott gyilkosságra való felbujtás, végül pedig a néptörvény 1. és 3. §-a által szabályozott köztársaság ellen való szövetkezés és izgatás volt.[579] Azonban fontosnak tartom kiemelni, hogy az elsődleges levéltári forrásokban ezeknek a tényállásoknak egy jelentős része nem található meg, így okkal feltételezhető ezeknek az információknak a hipotetikus jellege. E törvényeknek a történeti tényállással való összehasonlításával megállapítható, hogy azok valóban nagyfokú hasonlóságot mutatnak a *Népszava* székháza előtti eseményekkel, viszont az ügyészségi iratokból egyértelműen az állapítható meg, hogy *Halász Lajos* főügyész nem köztörvényesként, hanem politikai vádlottként szándékozta a budapesti törvényszék elé állítani *Kun Bélát* és társait. Ezért március 17-én, a *Székely Lajos* vizsgálóbírónak címzett végzésében a fentiektől teljesen eltérő tényállások kapcsán kérte a vizsgálat elrendelését. E szerint az irat szerint a büntetőkódex 127. § (2) pontja szerinti felségsértés, valamint a 131. §-ban szabályozott erre irányuló szövetség, végül a néptörvény 1. §-ban meghatározott államfelforgatás és a 3. § által szabályozott államfelforgatásnak a nyilvánosan vagy a sajtó útján való elkövetésének[580] alapos gyanúja miatt kérte a nyomozás folytatását.[581] Megjelölte még a hatályos büntetőtörvénykönyv 70. §-át, ami a tettes büntetőjogi fogalmát tartalmazta kifejezve azt, hogy a párton belül betöltött titulusoktól függetlenül valamennyi elkövetőt önálló tettesként akarta kezelni a büntetőeljárás során, lehetőséget adva ezáltal a súlyosabb büntetési tétel kiszabásának.

[578] HU-BFL-VII.5.c-1919-3298, 2.
[579] *Pesti Hírlap*, 41/47, 5.
[580] *Belügyi* i. m. 290.
[581] HU-BFL-VII.5.c-1919-3298, 11-12.

E két tényállás alkalmazásával kapcsolatban a budapesti törvényszéki vádtanács is kifejtette álláspontját a 1919. március 6-án kelt végzésében. Indokolásában kifejtette: amennyiben kérdésessé válna az új rendtörvény alkalmazása, akkor sem kétséges a felelősségre vonás szükségessége, mert a gyanúsítottak korábbi elkövetési magatartásaikkal több alkalommal is megvalósították a felségsértés még hatályban maradt bűncselekményi alakzatát.[582] Ezt az óvatosságot álláspontom szerint két körülmény indokolta: ez volt az első jelentős bűntett, amellyel kapcsolatban alkalmazták a néptörvényt, így még nem alakult ki érdemleges bírói gyakorlat, emellett pedig a fent már problémaként említett visszamenőleges hatály kérdését így kívánták feloldani, hiszen formai szempontból nem lehetett volna olyan törvényt alkalmazni a büntetőeljárás során, ami az elkövetés időpontjában még nem volt hatályban. Fontos még megemlíteni továbbá, hogy más jogpolitikai indoka is volt a felségsértés és az államfelforgatás eseteinek törvényi tényállásait egymás mellé állítani: ha a vádhatóság fenntartotta volna álláspontját, hogy 1918 novembere és 1919 februárja közötti valamennyi kommunista szervezkedéssel szemben vádat emelhetett volna, és a bizonyítékok alátámasztották volna mindkét bűncselekmény fennállását, akkor meg lett volna a lehetőség a folytatólagosság megállapítására, és az ügyegyesítés elrendelésére.

4.3.5.: A büntetőeljárás zavartalan lefolyását gátló politikai tényezők

A *Népszava* ostroma igen nagy sajtóvisszhangot kapott, ami már februárban odáig fajult, hogy az újságokban megjelent híreket már a *Károlyi Mihály* köztársasági elnök sem akarta szó nélkül hagyni, befolyásolva ezzel a nyomozó hatóságok munkáját. Így véleményem szerint, nem csupán a Tanácsköztársaság kikiáltása hiúsította meg a bűncselekmény elbírálását, hanem az akkori politikai közeg is, ami lehetőséget adott *Kun Bélának* arra, hogy az Országos Gyűjtőfogház falain belül is folytassa tevékenységét, ami *Böhm Vilmos* hadügyminiszter és *Garami Ernő* kereskedelemügyi miniszter szerint ekkor volt a legsikeresebb.[583]

Az első botrányt *Az Est* napilap okozta azzal, hogy állítólag az egyik tudósító jelen volt a fogházban, amikor a letartóztatott kommunista vezetőket a Markó utcai fogházba szállították. Elmondása szerint szemtanúja volt *Kun Béla* rendőri bántalmazásának, amiről igen empatikusan számolt be: ‚*…megjelenik cipőben, nadrágban, meztelen felsőtesttel, amelyet pirosra festett a leömlő vér, ugyancsak vértől átázott arccal […] orvosilag lenyírt*

[582] Ua. 6.
[583] BÖHM i. m. 184, GARAMI i. m. 104.

hajjal, bezúzott fejjel egy középtermetű, kövér arcú, angolosra nyírott, szőke bajuszú ember: Kun Béla." Emellett lehetőséget adott *László Jenő* ügyvédnek a nyilatkozattételre, aki a bűntett elkövetését nem a KMP-re, hanem a „*tiszti ellenforradalmárokra*" hárította át.[584] Később a *Népszava* súlyosan elmarasztalta a cikk íróját, kifejtve: „*a hazugság, gazság és cinizmus teteje, amit „Az Est" művelt; és elsőrendű forradalmi tény*."[585] Ez az elfogultság az alapvetően kormánypárti napilap részéről valószínűleg annak a ténynek volt betudható, hogy *Vágó Béla* kommunista párttag a letartóztatását megelőzően *Az Est* munkatársa volt.[586]

Az állítólagos súlyos testi sértésről való beszámolót követően *Károlyi Mihály* arra utasította a hatóságokat, hogy a letartóztatottak számára politikai foglyoknak járó jogokat biztosítsanak a fogház épületén belül. Ezért többek között a foglyok látogatási engedélyt kaptak, így kapcsolatot tarthattak családtagjaikkal és az SZDP radikális nézeteit valló tagjaival, az épületen belül pedig szabadon mozoghattak.[587] A köztársasági elnök eljárása megosztotta a minisztertanács tagjait: *Nagy Vince* belügyminiszter önéletrajzában megemlékezett arról, amikor *Károlyi* az ő segítségével akart párnát és paplant küldeni a gyanúsítottaknak, amit ő határozottan visszautasított.[588] *Juhász Nagy Sándor* igazságügyi miniszter is hibaként értékelte ezeket az intézkedéseket, szerinte ezáltal a kommunisták „*a köztársasági elnök pártfogoltjaként léptek fel*."[589] Ezt a nézetet *Nánássy György* ugyancsak osztotta.[590]

A köztársasági elnök példáját azonban több politikus is követte: megemlíthető például *Pogány József*, a Katonatanács elnöke, aki szót emelt a minisztertanácson a rendőri brutalitásokkal szemben, és egy erre irányuló vizsgálat lefolytatását kezdeményezte. Ezzel egy időben érdekes módon egyre több fogoly emelt panaszt a bántalmazások miatt.[591]

Az igazságszolgáltatási szervek elleni fellépések végül nem maradtak válasz nélkül: 1919 márciusában *Linder Béla* vezetésével a rendőrőrszemélyzet egy bizottságot állított össze, amely kinyilvánította: nem azonosítja magát azon rendőrökkel, akik társaik „*…vértanuhalála felett érzett elkeseredésében megtámadta azokat, akiket a bűnös merénylet*

[584] *Az Est*, 1919, 10/46, 4.
vö.: A cikket a további újságok is átvették, közölte például a Pesti Hírlap is. *Pesti Hírlap*, 1919., 41/46, 2.
vö.: Böhm Vilmos emlékirataiban is elismerte, hogy Az Est tudósítása szimpátiát keltett a munkásság körében a KMP felé. BÖHM i. m. 182.
[585] *Népszava*, 1919, 47/46, 2.
[586] NÁNÁSSY (1919) *Miért léptem ki* i. m. 25.
[587] *Az Est*, 1919, 10/48, 6.
[588] NAGY i. m. 124.
[589] JUHÁSZ NAGY i. m. 471.
[590] NÁNÁSSY (1919) *Károlyi Mihály bűnei* i. m. 16.
[591] *Az Est*, 1919, 10/48, 6., *Pesti Hírlap*, 1919, 41/48, 5.

értelmi szerzőinek tartott…" Emellett sajnálatukat fejezték ki a tömeg indulatainak ily módon történő megnyilvánulása miatt.[592]

4.3.6.: A büntetőeljárás megszüntetése

A *Népszava* székháza előtt elkövetett bűncselekmény tetteseinek felelősségre vonásának az elmaradására lényegében egy külpolitikai esemény miatt nem kerülhetett sor: 1919. március 20-án *Fernand Vix* alezredes személyesen adta át *Károlyi Mihálynak* a később róla elnevezett jegyzéket,[593] amely az 1918. november 13-án aláírt belgrádi fegyverletételi egyezménnyel[594] ellentétesen, sőt, kifejezetten hátrányosan állapította meg Magyarországgal szemben a kialakítandó demarkációs vonalat, gyakorlatilag egy újabb ideiglenes határvonalat kialakítva ezáltal.[595] Az átvételt követően a köztársasági elnök indítványozta a kormány lemondását, ezzel egy időben pedig egy szociáldemokrata összetételű minisztertanács felállítását annak reményében, hogy az új kabinet majd szimpátiát ébreszt az antant vezetőkben.[596] Ezen a napon további döntések meghozatalára nem került sor.[597]

Másnap, március 21-én a kormány lemondását követően *Böhm Vilmos*[598] hadügyminiszter utolsó előterjesztésében tolmácsolta az SZDP azon kérését, hogy a rendkívüli helyzetre való tekintettel bocsássák szabadon a kommunistákat. Ennek végrehajtása *Juhász Nagy Sándor* igazságügyi miniszter hatáskörébe tartozott, aki ehhez hozzájárult azzal a két módosítással kiegészítve, hogy a zavargások elkerülése végett ezt a határozatot ne ő, hanem az új minisztertanács hajtsa végre, áthárítva ezzel a politikai felelősséget a következő kabinetre. További meglátása szerint az eljárás megszüntetése akkor lenne jogszerű, ha *Károlyi* köztársasági elnök eljárási kegyelmet biztosítana a gyanúsítottaknak. A szabadon bocsátásokról a kormány egyhangú támogató döntést hozott, amit aznap este kérelem formájában akartak az államfőnek benyújtani,[599] de az események végül ezt nem tették lehetővé. A döntést követően az igazságügyi miniszter utasította *Váry Albert* államügyész-helyettest *Kun Béla* és további 41 kommunista szabadon bocsátásának

---

[592] *Pesti Hírlap*, 1919, 41/54, 5.
[593] ORMOS MÁRIA: *Padovától Trianonig*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1984, 160-187.
[594] Ua. 26-75.
[595] GRATZ (1935) i. m. 85, GRATZ (1921) i. m. 26, GARAMI i. m. 109, BÖHM i. m. 238.
[596] JUHÁSZ NAGY i. m. 489, GARAMI i. m. 110.
[597] JUHÁSZ NAGY i. m. ua.
[598] A hadügyminiszter önéletrajzában tagadta a kezdeményezést, szerinte az ötlet egy bizonyos Tombor ezredes nevéhez kötődik, majd a Vix jegyzék ismertetését követően Károlyi ajánlotta fel a kommunistákkal való megbékélés lehetőségét. Csak ezeknek a lehetőségeknek a felvetülését követően támogatta Kunfi Zsigmond közoktatásügyi miniszterrel együtt az eljárás megszüntetését. BÖHM i. m. 240-242.
[599] *Min. jkv*, MNL-OL-W12-K27, 1919. 03. 21, 32-33.

elrendelésére, aki *Székely Lajos* vizsgálóbírónak szóban indítványozta a végrehajtást. A vizsgálóbíró a szabadon bocsátásokat azonnal elrendelte, személyesen kezdve meg azokat az Országos Gyűjtőfogházban. Az államügyész-helyettes azonban *Pogány József* katonai parancsnoktól még egy szóbeli utasítást kapott a szabadon bocsátások elrendelése kapcsán, mégpedig, hogy személyesen legyen jelen a kommunisták elengedésének ideje alatt. Ezért este 8 és 9 óra között *Váry* két katona kíséretében jelent meg a fogházban, ahol először szóban ismertette a gyanúsítottakkal a kormány döntését, akik azt megelégedve fogadták.[600]

Összességében látható, hogy a tettesek ily módon való szabadon bocsátásával kapcsolatban két súlyos probléma vetődött fel: egyrészt önmagában egy külpolitikai helyzet nem szolgálhat alapul sem köztörvényes, sem pedig politikai bűncselekményekkel gyanúsított előzetes letartóztatásának megszüntetésére, másrészt ez az eljárás egyáltalán nem felelt meg Bp. 147. § (2) bekezdésben foglaltaknak. Ugyanis a már korábban említett március 17-én kelt államügyészi végzésben *Halász Lajos* a törvényi tényállások megállapításán kívül vizsgálati fogságot is elrendelt a kommunista párt tagjaival szemben.[601] Az előzetes letartóztatás viszont a Bp. szerint csak akkor szüntethető meg, ha a gyanúsítottal szemben nem emeltek vádat, ha nem rendeltek el vizsgálati fogságot, illetve, ha az előzetes letartóztatás időtartamát nem hosszabbították meg. A szóbeli utasítások formájában tett intézkedések további problémaként felvetik a határozatoknak az utólagos írásba foglalását. Ennek hatására jöhetett létre az a körülmény, hogy *Kun Bélának* két rabkönyvet állítottak ki, mindkét alkalommal más jogcímet megnevezve a szabadon bocsátás okaként: az egyik szerint a budapesti törvényszék határozata,[602] a másik dokumentum szerint pedig a Katonatanács döntése miatt szűnt meg a fogva tartás.[603] Maga az eljárás végül is március 24-én a következő módon szűnt meg: *Váry Albert* indítványozta a büntetőeljárás megszüntetését a „*megváltozott politikai viszonyokra*” való hivatkozással[604] ami egyértelműen azért történt, mert *Kun Béla* társaival március 21-én államcsínnyel átvették a hatalmat, bevezetve ezzel az ún. proletárdiktatúrát Magyarországon. Ezáltal hét ember megölése és több tucatnyi súlyos testi sértés bűntette megtorlás nélkül maradt.

[600] HU-BFL-1919-IV-3-120, 16, NÁNÁSI i. m. 37.
[601] HU-BFL-VII.5.c-1919-3298, 11.
[602] HU-BFL-VII.102a-fogoly-1919-885.
[603] HU-BFL-VII.101.e-fogoly-III-2490.
[604] HU-BFL-1919-IV-3-120, 16.

5.: A HORTHY-KORSZAK RENDTÖRVÉNYE: AZ ÁLLAMI ÉS TÁRSADALMI REND HATÁLYOSABB VÉDELMÉRŐL SZÓLÓ 1921. ÉVI III. TÖRVÉNY (ÁTV.)

5.1.: A rendtörvény megalkotását kísérő politikai és jogi vélemények

A rövid köztársasági átmenet és a Tanácsköztársaság bukását követően elkezdődhetett az ország konszolidációja, melynek egyik legfontosabb sarokköve a jogfolytonosság visszaállítása volt.[605] *Horthy Miklós* kormányzóvá választását[606] követően kinevezett első *Teleki-kormány*[607] az anarchia felszámolása, valamint a politikai szélsőségek visszaszorítása érdekében[608] egy újabb rendtörvényt fogadott el, amelyet *Tomcsányi Vilmos Pál* igazságügyi miniszter[609] terjesztett 1920. augusztus 25-én a Nemzetgyűlés elé.[610] Ezt követően az *Igazságügyi Bizottság Hencz Károly*[611] elnökletével hosszasan véleményezte a javaslatot,

[605] SZABÓ István: Az első nemzetgyűlés és a jogfolytonosság, In: KOLTAY András, MOLNÁR Gábor (szerk.): *Bonus Iudex: Ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*, Budapest, PPKE-JÁK, 2018, 385-386., VARGHA Ferenc: A jogfolytonosság, *Jogtudományi Közlöny*, 1925, 60/9, 65-67., POLNER Ödön: Jogfolytonosság és ideiglenes alkotmány, *Jogállam*, 1931, 30/3-4, 144-150., EGYED István: Jogfolytonosság, *Jogállam*, 1926, 25/6, 320-322., SCHWEITZER Gábor: Közjogi provizórium, jogfolytonosság, új közjogi irány. Az 1919/1920-1944 közötti magyarországi alkotmányjog-tudomány vázlata, *Közjogi Szemle*, 2014, 7/1, 8-17., 7/2, 9-20., TOMCSÁNYI i. m. 327.
vö.: VARGA Norbert: Ideiglenesség és jogfolytonosság: Történeti intézmények szerepe a magyar alkotmányozásban, *De iurisprudentia et iure publico*, 2011,5/2, 312-324., WIENER Imre: Jogfolytonosság és megszakítottság a történeti alkotmányosság rendjében, *Közjogi Szemle*, 2017, 10/3, 22-32.

[606] A Nemzetgyűlés az 1920. évi I. törvény 12. §-nak rendelkezése alapján választotta meg Horthy Miklóst kormányzónak 1920. március 1-én. TOMCSÁNYI i. m. 328., CSEKEY i. m. 45.

[607] Teleki Pál első kormányalapítására 1920-ban került sor. Az ő miniszterelnökségéhez köthető többek között a Numerus Clausus, illetve a Nagyatádi Szabó István által kidolgozott földreformról szóló törvény is. Lemondását 1921-ben nyújtotta be a kormányzónak arra való tekintettel, hogy IV. Károly első visszatérési kísérletének köszönhetően megalakult a Kisantant Románia, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság és Csehszlovákia részvételével. ABLONCZY Balázs: *A miniszterelnök élete és halála: Teleki Pál, 1879-1941*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018, 105-125.
vö.: BÖLÖNY – HUBAI i. m. 87-88.

[608] Perjéssy Mihály bíró az Átv-t elemző cikkében röviden beszámolt azokról az esetekről, amik szükségesség tették a rendtörvény elfogadását: 1920 szeptember 9-én kommunista röpiratokat terjesztettek Budapesten, a kiprovokálta utcai zavargások során 24 ember sebesült meg. Két hónappal később, november 10-én lelőttek egy rendőrt, és az utcán lévő járókelőkre is lövéseket adtak le. Látható tehát, hogy az alkotmányos monarchia helyreállítását követően a közbiztonság továbbra is ingatagnak bizonyult, melynek okozói szélsőséges politikai csoportok voltak. Ablonczy Balázs a Teleki monográfiájában a rendtörvény elfogadásának előzményeként az Ébredő Magyarok azon akcióját emelte ki, amikor 1920 júliusában húsz-harminc ember betört egy kávéházba és ott brutálisan megverték a vendégeket, két embert pedig megöltek. PERJÉSSY (1927) i. m. 2., ABLONCZY (2018) i. m. 109-110.

[609] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 88.

[610] *Nemzetgyűlési Napló,* 1920, V. kötet, hiteles kiadás, Budapest, Athenaeum, 1920, 24., *Nemzetgyűlés Irományai*, IV. kötet, Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt, 1920, 316., ANGYAL (1929) i. m. 2.

[611] VIDOR Gyula (szerk.): *Nemzetgyűlési almanach 1920-1922*, Budapest, Magyar Lap-és Könyvkiadó Rt., 1921, 61.

amelynek hatására a jogalkotó számos módosítást hajtott végre a jogszabálytervezet[612] szövegében. A *Bizottság* 1920 november 22-én kelt jelentésében[613] elsősorban azt a problémát vizsgálta, vajon az új szabályozás nem korlátozza-e túlzott mértékben az alapvető jogok érvényesülését. Ezen elv érvényre juttatása érdekében néhány helyen módosított a javaslat szövegezésén, illetve mellőzte azokat a törvényi tényállásokat, amelyek esetlegesen veszélyeztették volna a szabadságjogok megfelelő gyakorlását.[614] Emellett általánosságban elmondható, hogy a javaslat szövegét összehasonlították a büntetőjog általános részének dogmatikájával a büntetési tételek enyhítése érdekében, ezzel párhuzamosan a deliktumok rendszerezését is átalakították,[615] egyszerűsítve ezáltal a tervezet szövegezését.

A törvényhozás végül 1921. március 16-án fogadta el a törvényjavaslatot, amit végül április 6-án hirdettek ki.[616] Bár az államellenes bűncselekmények külön törvényben való szabályozására már volt példa a dualizmus és a népköztársaság idején is, az Átv. megalkotásával kapcsolatban mégis egy igen heves polémia alakult ki, ami egészen a második világháború kitöréséig elkísérte a jogszabály alkalmazását.

A későbbi fejezetekben ismertetett politikai és jogi álláspontok megfelelő értelmezéséhez először a rendtörvény-javaslat általános indokolását és az *Igazságügyi Bizottság* által megfogalmazott álláspontot érdemes megvizsgálni, ami több ponton egyezést mutatott a politikai bűncselekményekkel kapcsolatban megfogalmazott általános véleményekkel. A törvényalkotó a szabályozás szükségességének kiindulópontjaként leszögezte: az állami és társadalmi rend egy dinamikus fogalom, amelyeket az „*emberi eszmék*” formálnak. Ettől függetlenül fontos, hogy ez az alkotmányos fejlődési folyamat a törvények keretei között menjen végbe. Ezért vált kiemelkedő jelentőségű érdekké, hogy a büntetőjogi rendszerben jelen legyenek azok a törvényi tényállások, amelyek a forradalmi

---

612 A tervezet első változatát és annak indokolását Horváth Dániel, az igazságügyi minisztérium törvényelőkészítő bizottságának tagja készítette. PERJÉSSY (1927) i. m. 4., ANGYAL Pál: *Emlékeimből*, Budapest, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, 2010., 81.

613 *Nemzetgyűlés Irományai*, VII. kötet, Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt, 1921, 103.

614 A Bizottság két deliktum mellőzését kérte az igazságügyi minisztertől. Az első az eredeti javaslat 7. § volt, mely szerint „aki az 1. §-ban említett mozgalmon vagy szervezkedésen kívül vagy azzal össze nem függően az ott megjelölt célból bűntettet követ el, amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés hatálya alá nem esik, öt évtől tizenöt évig terjedő fegyházzal büntetendő. A bizottsági ajánlás szerint ugyanis az elkövető szándékának vizsgálata a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozik. A másik mellőzendő tényállásként a 8. §-t jelölték meg: „aki az 1. § - ban meghatározott mozgalmon vagy szervezkedésen kívül, vagy azzal össze nem függően az állam vagy a társadalom fennálló törvényes rendje ellen olyan körülmények között izgat vagy lázít, hogy abból jogellenes cselekmények, vagy a fennálló törvényes rendre egyébként hátrányos következmények származhatnak, bűntettet követnek el és öt évig terjedhető börtönnel, ha pedig a cselekményt sajtó útján vagy egyébként nyilvánosan követte el, tíz évig terjedő fegyházzal büntetendő.” A kifogás oka ebben az esetben az alapjogok súlyos korlátozása volt. *Nemzetgyűlés Irományai, IV. kötet,* hiteles kiadás, Pesti Könyvnyomda Rt, 1920, 303., *Nemz. Ir.* (1921) VII. köt i. m. 101.

615 *Nemz. Ir.* (1921) VII. köt i. m. 99.

616 ANGYAL (1929) i. m. 2.

mozgalmakkal szemben nyújtanak védelmet. Azonban felhívta a figyelmet arra a körülményre, mely szerint a büntetőtörvénykönyvek minden esetben az annak elfogadásakor jelen lévő „*eszméhez*" és „*szükségletekhez*" igazodnak. Ennek hatására állt elő az a helyzet, hogy a hatályos jogszabályok már nem tudtak megfelelően reagálni a megváltozott társadalmi igényekre.[617] Az indokolás emellett két olyan törvényt említett meg, ami a javaslathoz hasonló deliktumokat szabályozott. Az egyik a *Csemegi-kódex* államellenes bűncselekményeket szabályozó fejezetei, a másik pedig *a hatóságok büntetőjogi védelméről szóló 1914. évi XL. törvény* voltak. Azonban a jogalkotó szerint ezek a tényállások nem pönalizálták valamennyi politikai bűncselekményt, másrészt pedig ezen deliktumok előkészületi szakasza általában büntetlen maradt. Ezt a hiányt pedig az új rendtörvény elfogadásával szándékoztak pótolni.

Az általános indokolás a továbbiakban arra is felhívta a figyelmet, hogy a büntetőjogi szigorítással nem akarják a szabadságjogokat „*lábbal tiporni*." Álláspontja szerint azonban kifejezésre kell juttatni azt a körülményt, mely szerint az alapjogok gyakorlása nem lehet korlátlan. Ezért, aki a jövőben „*javítani akar a létező állapotokon*," akkor azt a rendelkezésre álló állami „*intézményeken*" keresztül kell megtennie.[618] Így, ha valaki olyan eszméket terjeszt, amelyek nyilvánvalóan károsak, akkor arra a személyre ezek a szabadságok nem alkalmazhatóak, még akkor sem, ha elmondása szerint politikai elképzeléseit alkotmányos úton szándékozik megvalósítani.[619]

A fenti törvényhozási célokat a *Bizottság* is támogatta, aki a rendtörvény előzményeként olyan „*állambontó törekvéseket*" nevezett meg, amelyek meglátása szerint továbbra is jelen voltak az országban. Emellett felhívta a figyelmet a prevenció fontosságára is. Az indokolással ellentétben az ő véleménye szerint az akkor hatályos büntetőjogi szabályozásban csak a *Csemegi-kódex* 127. §-ban pönalizált felségsértés volt az, ami a javaslatban hasonló cselekményeket tartalmazott. Ezzel kapcsolatban azonban több hiányosságra hívta fel a figyelmet. Elsőként kiemelte: ezen deliktumokat kizárólag a közvetlen alkotmányos rend elleni támadás esetén lehetett alkalmazni,[620] emellett a törvényi tényállás előkészületi szakaszának a büntetési tétele igen enyhe volt, ezért semmilyen elrettentő hatást nem tudott gyakorolni a terheltekre.[621]

[617] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt, 307.
[618] Ua. 308.
[619] Ua. 309.
[620] *Nemz. Ir.* (1921) VII. köt i. m. 98.
[621] Ua. 99.

5.1.1.: A rendtörvény szükségességével kapcsolatos tárgyalások a törvényhozásban

Az Átv. elfogadásával kapcsolatos nemzetgyűlési vitát 1921 márciusában *Bernolák Nándor* kormánypárti képviselő,[622] a törvényjavaslat előadója nyitotta meg. Felvezetésében többek között az új szabályozásnak a preventív, nevelő hatását emelte ki. Kijelentette: a magyar társadalommal szemben „…*mi joggal várjuk el, hogy mindenki fejlessze ki magában azt az erkölcsi erőt, amely szükséges ahhoz, hogy megértéssel legyenek a köz érdekei iránt, ne iparkodjék senki gáncsot vetni az ujjászülető magyar állam fejlődése elé, […] ne iparkodjék senki olyan útra lépni, amelyen bekövetkezhetik ujra a maga minden borzalmas következményeivel együtt a forradalom katasztrófája."* Kitért továbbá arra a körülményre is, hogy ebben az időszakban is jelen voltak bizonyos állambontó törekvések az országban, amelyeket külföldről támogattak.[623] E jelenségektől függetlenül azonban hozzátette: a kormány nem szándékozik megakadályozni olyan mozgalmak létrehozását, amelyek különféle társadalmi célok megvalósítását tűzik ki maguk elé. A rendtörvényjavaslattal csupán védelmet kívánnak biztosítani az ország és a magyar hadsereg „*felforgatása*" ellen.[624] *Somogyi István* a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának képviselője[625] is támogatta a javaslatot, mert a jogalkotó célja az ország stabilizálásának a megteremtése volt: „…*ez a törvényjavaslat […] a nép számára akarja lehetővé tenni azt, hogy lemesse, lerázza testéről azokat az inificiáló erőket, amelyek […] lassan, de annál biztosabban azon dolgoznak, hogy ismét feljöjjön az ő uralmuk napja*." Felszólalásában szembehelyezkedett azokkal az ellenzéki véleményekkel, amelyek szerint a javaslat korlátozza az alapjogok érvényesülését.[626] Ehhez hasonló véleményt fogalmazott meg ugyanebből a pártból *Haller József* képviselő[627] is. Álláspontja szerint ugyanis az ország területén belül nem engedhető meg olyan szervezkedés, mozgalom vagy agitáció, amely nyíltan vagy burkoltan az állami és társadalmi rend megdöntése ellen irányul.[628] Vagyis véleménye szerint „…*ki kell venni a lázítók és ámítók szájából a leghatásosabb argumentumokat*…"[629] Ezt követően *gróf Apponyi Albert* párton

[622] VIDOR i. m. 22.
vö.: HOLLÓSI Gábor: Bernolák Nándor igazolása, In: FODOR Veronika, GECSÉNYI Patrícia, HOLLÓSI Gábor, KISS Dávid, RÁCZNÉ BAÁN Krisztina, RÁCZ János (szerk.): *Zinner '70: Egy élet az (i)gazságszolgáltatás kutatásának szolgálatában*, Budapest, Magyar Napló Kiadó, 2018, 429-434.
[623] *Nemzetgyűlési Napló* 1920, VIII. kötet, Budapest, Athenaeum, 1921., 379.
[624] Ua. 382.
[625] VIDOR i. m. 127.
[626] *Nemz Napl.* (1921) i. m. 397.
[627] VIDOR i. m. 174.
[628] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 467.
[629] Ua. 469.

kívüli, független képviselő[630] beszédében elfogadta az Átv. szükségességét, azonban komoly aggályokat fogalmazott meg azzal kapcsolatban, hogy szükséges lenne a közszabadságok gyakorlásának a helyreállítása is.[631] Erre reagálva *Tomcsányi* elismerte az ellenzéki politikus meglátásának helyességét, hozzátéve, hogy az alapjogok teljes visszaállítása fokozatosan fog végbemenni. Emellett a már ismert érvek mellett azt fogalmazta meg a rendtörvényjavaslat elfogadása mellett, hogy az állam fokozott büntetőjogi védelmét ne a kivételes hatalmat szabályozó törvények és rendeletek garantálják, hanem egy ún. „*alkotmányos törvény*" is.[632] A későbbi tárgyalások során *Csukás Endre* a Kisgazdapártból[633] egy hasonlattal élve az Átv-t egy erődhöz hasonlította, amelyet a korábbi évszázadokban az ország védelme érdekében építettek fel a határon.[634] *Hornyánszky Zoltán* egyesüléspárti képviselő[635] szerint a rendtörvény „*…nem egyéb, mint egy további sarjadzása a büntetőtörvénykönyvnek, csak hogy bizonyos megfejeléssel: keresztény gondolat, nemzeti öntudatos megfejeléssel…*"[636] *Pröhle Vilmos* az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik vezetője[637] az Átv. elfogadását komoly társadalmi előnynek vélte. Ebből kiindulva felszólalásában az alábbi kijelentést tette: „*a lelketlen izgatók által félrevezetett, gyalázatosan, lelkiismeretlenül tönkretett, mozgatott tömegeknek az érdeke is, azoknak az érdeke is azt parancsolja, hogy hazafias és emberies kötelességünk, hogy ezt a félrevezetett, szerencsétlen társadalmi osztályt mielőbb megmentsük félrevezetőitől, boldogtalanná tevőitől*."[638]

Az Átv. nemzetgyűlési vitáját szemlélve összességében megállapítható: teljes konszenzus volt a pártok között abban, hogy az államot védelmezni kell a szélsőséges ideológiáktól, legfőképpen a kommunizmustól. Ezenkívül valamennyi felszólaló beszédének bevezetésében elmarasztalta az 1918 és 1919 közötti eseményeket. Ettől függetlenül számos ellenzéki képviselő oly módon érvelt, mely szerint a *Csemegi-kódex* megfelelő védelmet nyújt a politikai elkövetőkkel szemben, így nincs szükség egy új törvény elfogadására. Ezt az álláspontot képviselte többek között *Bródy Ernő* az ellenzék padsoraiból,[639] aki kifejtette, hogy a magyar társadalomban különbséget kell tenni azon tettesek között, akik szándékosan követtek el államellenes bűncselekményeket, és „*az ártatlan, félrevezetett áldozatok*" között,

[630] VIDOR i. m. 11.
[631] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 473.
[632] Ua. 532.
[633] VIDOR i. m. 11.
[634] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 582.
[635] VIDOR i. m. 65.
[636] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 594.
[637] VIDOR i. m. 110.
[638] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 410.
[639] VIDOR i. m. 28-29.

akik akaratukon kívül követtek el jogsértéseket. Ezek az emberek ugyanis, miután megismerték a kommunizmus valódi lényegét, kifejezték tiltakozásukat a proletárdiktatúra ellen.[640] Ezt követően az Átv. rendelkezéseit összehasonlította a büntetőkódexben lévő törvényi tényállásokkal, levonva azt a következtetést, hogy e két szabályozás nagymértékben megegyezik egymással.[641] Zárásképpen pedig a javaslatot „*forradalmi rémuralmi törvényhozásnak*" nevezte el.[642] A *Csemegi-kódex* hatékonysága mellett érvelt *Zákány Gyula* a Keresztény Egyesülési Pártból[643] és *Drozdy Győző* kisgazdapárti képviselő is,[644] így kifejezve aggályaikat a javaslattal szemben. *Zákány* emellett hangot adott annak is, mely szerint azért nem fogja a konszolidáció ügyét elősegíteni a rendtörvény, mert korlátozza a polgárokat megillető alapjogokat.[645] *Szilágyi Lajos* kisgazda képviselő[646] szerint e törvényhozási munka célja „*a burkolt abszolutizmus és katonai diktatúra*" bevezetése,[647] így fennáll annak a veszélye, hogy ártatlan emberekkel szemben fog az igazságszolgáltatás fellépni. További érvelése szerint a bolsevizmust nem büntetőjogi eszközökkel lehet sikeresen visszaszorítani, hanem jóléti intézkedésekkel, melyek közül kiemelte a szociálpolitikát, a munkásokat védő szabályozásokat, valamint a földreformot.[648] Később, ugyanebből a pártból *Balla Aladár*[649] így fogalmazta meg véleményét a javaslat céljáról: „*amikor […] a kormány azt állitja, hogy […] az állami és társadalmi rendet kívánja hatályosabban védelmezni, összetéveszti magát az állammal*."[650] Az elhúzódó nemzetgyűlési vita kapcsán a budapesti ügyvédi kamara is állást foglalt, amelynek írásos változatát *Bárczy István* liberális politikus[651] olvasta fel. A javaslat kapcsán azt emelték ki, hogy ez az időszak még nem alkalmas ilyen szigorú törvény elfogadására, mert még nincs jelen a társadalomban a „*higgadt megfontoltság*" a forradalmi eseményekkel kapcsolatban. Szót emeltek továbbá a „*szociáldemokrata agitáció*" mellett, ugyanis álláspontjuk szerint a kommunista szervezkedések visszaszorítása mellett fennállhat az a veszély, hogy a balközép párt is az Átv. hatálya alá kerül.[652]

---

[640] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 383.
[641] Ua. 383-384.
[642] Ua. 385.
[643] VIDOR i. m. 166.
[644] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 587., Ua. 38.
[645] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 553.
[646] VIDOR i. m. 141.
[647] A képviselő ezt a jelzőt az első tervezetre értette, amit két alkalommal is átdolgoztak. Ezt ő is elismerte beszédében.
[648] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 439.
[649] VIDOR i. m. 14.
[650] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 540.
[651] VIDOR i. m. 17.
[652] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 576.

5.1.2.: Az Angyal-Rakovszky vita

A törvény hatályba lépését követően az első Bethlen-kormány belügyminisztere, *Rakovszky Iván*[653] 1923 januárjában a *Budapesti Hírlap* című napilapba *A „rendtörvény”* elnevezés alatt egy rövid cikket jelentetett meg, amelyben a jogszabályt támadó jogászokkal szemben kívánta azt politikai és jogi érvek felsorakoztatásával megvédeni, valamint a nyilvánosság előtt kiemelni annak fontosságát és a büntetőjogra gyakorolt kiemelkedő jelentőségét. Azonban a jogi érvelésében ejtett hibái miatt *Angyal Pál* komoly kritikákat fogalmazott meg *Válasz a belügyminiszternek* írt 1923-as cikkében. Meglepő módon nem csupán a politikus jogi érvelésének hiányosságaira mutatott rá, hanem a törvényalkotás szükségességét tekintve egyértelműen elmarasztaló és támadó hangot ütött meg, ezért 1927-ben az alábbi kijelentést tette az e témában írt cikkeivel kapcsolatban: „*közülök néhány gátat vetett oly törvényhozási kísérletnek, mely csak veszedelmet jelentett volna a nyugodt társadalmi életre.*”[654] Kijelentése azért meglepő, mert 1929-ben már tankönyvet írt a törvényről, ahol a következőket fogalmazta meg: „*megállapítható, hogy e törvényünk megőrzi nyugodt felsőbbségét s az izgalmas nemzetgyűlési viták ellenére higgadt és megfontolt rendelkezésekkel védelmezi meg az állami és társadalom törvényes rendjét*.”[655] Emellett hosszan elemezte azokat a történelmi és politikai körülményeket, amik miatt szükséges, sőt előnyös volt a *Csemegi-kódex* ily módon való kiegészítése.[656] Így e két személy konfliktusának tudományos jelentősége, hogy lehetőséget nyújt egy árnyaltabb kép bemutatására a korszak egyik legjelentősebb büntetőjogászáról, mert későbbi munkássága azt az érzetet kelti, hogy mindvégig támogatta a politikai bűncselekmények körének szigorítását.

A vita ismertetése előtt viszont fontos bemutatni *Angyalnak* azon kijelentéseit, amelyekre alapozva később nyíltan szembehelyezkedett az akkori belügyminiszterrel. A professzor 1922-ben a *Nemzeti Újságba* írt cikkében azt a kritikát fogalmazta meg, hogy a korabeli kodifikációs munkálatok során nem kérik ki az elméleti jogászok állásfoglalását, emiatt véleménye szerint sokat romlott a törvényalkotás színvonala, ami az Átv. tekintetében is így van. Ezért írta az alábbiakat: „*Ily rosszul pukkanó rakétának készül az ún.*

[653] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 89.
[654] ANGYAL Pál: *Tanulmányok és beszédek a szociológia és büntetőjog köréből*, 1922-1927, Budapest, Pallas, 1927., I.
[655] ANGYAL (1929) i. m. V.
[656] Ua. 1-2.

rendtörvényjavaslat,[657] *melynek kanócát mielőtt el kell távolítani, nehogy eszébe jusson a Nemzetgyűlésnek azt felgyújtva törvényként felröpíteni*."[658]

Álláspontja szerint a büntetőjogi reform fő problémája az volt, hogy az ellenkezik a jogág alapelveivel. Jogi szempontból kiemelte a tervezet azon részét, mely szerint az követ el bűncselekményt, aki „*az alkotmánynak vagy az állam vagy a társadalom törvényes rendjének felforgatására irányuló valamely tevékenységgel nyilvánvalóan egyetért és ilyen tevékenységben részes vagy abban részt venni készül*." Helyesen tette azt a megállapítását, hogy a részesség szükségszerű feltétele, hogy az illető a személyes részvételével nem valósít meg tényállásszerű cselekményt. Így nem megfelelő a fent alkalmazott jogtechnikai megoldás, ami a „*részes vagy abban részt venni készül*" elkövetési magatartásokat elválasztotta egymástól. Kifogásolta továbbá, hogy elkövetési magatartásként aposztrofálták a részvételi szándékot is, ugyanis ez a bűncselekményhez való tudati viszonyulást jelenti, amelynek létére nem lehet megfelelő bizonyítékokat felsorakoztatni, mert az nem realizálódott a valóságban. Tehát, véleménye szerint a tervezet ily formában való hatálybalépése komolyan sértené a gondolat szabadságához való alapjogot.[659] A „*készül*" fordulat azonban véleményem szerint elsősorban előkészületi tevékenységet jelenthetett, vagyis, hogy a tervezetben ily módon akarta a jogalkotó a nem tényállásszerű magatartást sui generis bűntetté minősíteni.

A korábban kifejtetteken kívül szerepelt még egy olyan jogi fordulat a szövegben, amit a professzor elfogadhatatlannak tartott. Elkövetési magatartásként került ugyanis meghatározásra az, hogy „*bárminő szervezkedésben a hatóság által meg nem engedett módon vagy tiltott módon részt vesz*." Álláspontja szerint ennek csak úgy lehetett volna értelme, ha a tervezet taxatív felsorolást adott volna arra nézve, hogy mit tekint ilyen típusú cselekménynek. Összességében azt vonta le konklúzióként a rendtörvénnyel kapcsolatban, hogy „*vége minden individualizmusnak, s ezzel minden jogfejlődésnek.*"[660]

Ilyen elméleti előzményekkel került sor a korábban már megemlített belügyminiszteri cikkre, melynek kiindulópontjaként azt határozta meg a szerző, hogy az Átv. nem is

[657] Valószínű, hogy a szerző itt nem a Nemzetgyűlés elé ténylegesen benyújtott törvényjavaslatról beszél, hanem csak az igazságügyi minisztérium által elkészített tervezetről, amit utóbb az Igazságügyi Bizottság javaslatára többször is módosítottak. E tervezet, amelyre hivatkozik már nem lelhető fel a Magyar Nemzeti Levéltárban, feltehetőleg 1956-ban megsemmisült. Angyal Pál memoárjában azonban említést tett arról, hogy Finkey Ferenccel együtt részt vettek az igazságügyi minisztérium törvényelőkészítő bizottság munkálataiban, innen ered az a feltételezés, hogy többek között az ő hatására is változtatásokat hajthattak végre a tervezet szövegén. ANGYAL (2010) i. m. 57.
[658] ANGYAL (1927) i. m. 137.
[659] Ua. 138.
[660] Ua. 139.

tekinthető büntetőjogi törvénynek, mert elsődleges célja nem a megtorlás, hanem a megelőzés. Ennélfogva a büntetőjogászok által megfogalmazott kritikák tárgytalanná válnak a jogalkotó szemében. Erre való tekintettel a jogszabály nem a büntetendő cselekményeket kívánja elsősorban meghatározni, hanem azokat a jelenségeket szándékozik összegyűjteni, ahol fennáll a közrendet fenyegető, illetve veszélyeztető magatartások megalapozott gyanúja. *Rakovszky* szerint elsősorban ennek kell gátat szabni. Tehát ez az oka annak, hogy nem kellően pontosak azok a törvényben szereplő meghatározások, ugyanis jövőbeni cselekményeket „*nem lehet határozottan és szabatosan körülírni*."[661] *Angyal* szerint e megállapítás nem állta meg a helyét a következőre tekintettel: a megtorlás és a megelőzés egymást kiegészítő büntetőpolitikai célok, hiszen a büntetéskiszabással és a joghátrány kilátásba helyezésével a prevenciót kívánja elérni annak érdekében, hogy a jövőben mind az elkövető, mind pedig a társadalom tagjai tartózkodjanak az állami és társadalmi rend létét fenyegető cselekmények elkövetésétől. Ennek alátámasztásaként példaként említette *a közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913. évi XXI. törvényt*,[662] amiben semmiféle megtorló szándék nem jelent meg, mégis a büntetőjog körébe tartozott.[663]

A másik vitakérdés az 1912. évi LXIII. törvény és az Átv. összefüggése volt. A belügyminiszter szerint az előbb említett jogszabály törvényhozási előzménye a rendtörvénynek, mert ugyanazokat a rendelkezéseket vette át a jogalkotó, mint amit az első világháború kitörése előtt az országgyűlés elfogadott, sőt e reform előnye, hogy ezeknek a rendelkezéseknek az alkalmazását már sokkal szűkebb keretek között teszi lehetővé. Ezáltal megcáfolhatóvá válik az a kritika, hogy e törvény sérti a személyes szabadsághoz való jogot.[664] Fontos kiemelni, hogy ez az elmélet már más jogászok részéről is megfogalmazódott, ugyanis *Perjéssy Mihály* már korábban állást foglalt ezen vélemény mellett, sőt, ő még az e törvény felhatalmazása alapján megalkotott rendeletek befolyását is kiemelte.[665] Velük szemben *Angyal Pál* nem vitatkozott ezzel az álláspontal, viszont annak erkölcsi alapjait komolyan megkérdőjelezte. Szerinte pontosan e jogszabály hatályon kívül helyezésének elmaradása miatt nincs Magyarországon szabadság. Zárásképpen a következők fogalmazta meg: „*Egy évtizeddel ezelőtt hazánkban túlszabad és túlhangos volt a szó, ma már csak*

[661] RAKOVSZKY Iván: A „rendtörvény", *Budapesti Hírlap*, Budapest, 1923, 43/4, 1.
[662] VÁGÓ János: A közveszélyes munkakerülőkről szóló törvényjavaslat, *Jogállam*, 1913, 12/6, 486-489.
[663] ANGYAL (1927) i. m. 140.
[664] A belügyminiszter konkrétan az Átv. 13. § utalt vissza, mely lehetővé teszi a statárium bevezetését ugyanúgy, ahogy az 1912. évi LXIII. 12. § alapján. RAKOVSZKY i. m. 1.
[665] PERJÉSSY (1927) i. m. 3.

suttogva mernek az emberek beszélni s félő, hogy a rendtörvény el fogja némítani a magyar ajkakat."[666]

5.1.3.: A korszak büntetőjogászainak a rendtörvénnyel kapcsolatos érvei és ellenérvei

Az Átv. elfogadását és megalkotását szintén nagy érdeklődés kísérte a kor többi, jelentős jogásza között, amelynek hatására más vélemények is napvilágot láttak annak szükségessége, illetve ellenzése kapcsán. Azok a büntetőjogászok, akik támogatták e külön törvény megalkotását, arra mutattak rá, hogy szükséges a *Csemegi-kódex* kiegészítése annak érdekében, hogy megakadályozzák a különböző „*tömegmozgalmak*" kialakulását tekintettel az 1918-1919-ben lezajlódott forradalmi eseményekre.[667] *Angyal Pál* és *Finkey Ferenc* is ezt tézist erősítette: *Angyal* tankönyve szerint a törvényre azért volt szükség, mert a büntetőkódex „*előkészületi stádiumban fogyatékos,"* így szükséges az előkészületi cselekmények büntetlenségére vonatkozó alaptételt áttörni az új szabályozással. Véleménye szerint a törvény célja a megelőzés volt, vagyis „*nevelő hatást a társadalom egészére gyakorolni, s így mintegy beleigazodva a szociális nevelés nagy feladatkörébe, a szociál-etikai ember kialakításának nagy munkájában vesznek részt.*"[668] *Finkey* e kérdést politikai kontextusból kívánta megközelíteni, mely szerint az államnak „*feltétlen joga és kötelessége"* védekezni azon kommunista, anarchista propaganda ellen, amelyek veszélyeztetik az állami és társadalmi rendet. Vagyis az államnak e védelmi funkciója nem csak a külföldről jövő támadások, hanem a belföldön kialakult szervezkedések esetében is ugyanolyan fontos.[669] Érdemes megemlíteni továbbá *Heller Erik* kir. főügyész helyettest is, aki a rendtörvény szükségességét az alapjogokkal összefüggésben a következőképpen magyarázta: „*azok a megrázkódtatások, amelyeken különösen édes hazánk az utolsó szomorú években keresztülment, megmutatták,*

---

[666] ANGYAL (1927) i. m. 145.
A kivételes hatalomról szóló törvény és a rendtörvény feltételezett összefüggéseivel kapcsolatban a saját álláspontomat is kifejteném. Az 1912. évi LXIII. törvény 12. §-a valóban tartalmazott olyan eljárásjogi szabályokat, amelyek az Átv-ben is helyet kaptak. Ilyen többek között a statárium alkalmazásának lehetősége és a fővárosi törvényszék hatásköre a hadviseléssel kapcsolatos bűncselekmények esetén. Meglátásom szerint azonban ez az összefüggés meglehetősen távoli tekintettel arra, hogy a statárium alkalmazása más jogszabály felhatalmazása alapján került be a rendtörvénybe, másrészt pedig az esküdtszék kiiktatása bizonyos bűntetőeljárásoknál elsősorban a Kms. hatásának volt köszönhető. A másik hasonlóság, hogy mind a két törvény fokozott büntetőjogi védelemben részesítette a magyar hadsereget. Azonban álláspontom szerint ez a büntetőjogi oltalom az Átv. esetében elsősorban az 1918-as eseményeknek tudhatóak be, mintsem a kivételes hatalomról szóló törvénynek.
[667] MISKOLCZY Ágost: A forradalom büntetőjogi védelme a forradalmi mozgalmak ellen, *Tanulmányok a társadalom – és közigazgatáspolitika köréből,* Budapest, é. n. 188.
vö.: PERJÉSSY (1927) i. m. 3.
[668] ANGYAL (1929) i. m. 7.
[669] FINKEY (1923) i. m. 178.

hogy a közszabadságok korlátlanságában sem lehet az emberiség panaceáját látni."[670] *Perjéssy Mihály* bíró 1927- ben, a saját jogalkalmazási praxisában tapasztaltak alapján utólag a következő megállapítást tette: álláspontja szerint az Átv. előtt hatályban lévő büntetőtörvények a már végrehajtott deliktumokat tudták pönalizálni, azonban az ún. „*veszélyeztető cselekményekkel*" szemben már nem tudtak védelmet nyújtani. Vagyis a prevenció és az elrettentés, mint büntetőpolitikai célok hiányoztak ezekből a jogszabályokból.[671] Ezeket az álláspontokat *Barna Péter* 1945 után oly módon kritizálta, hogy azért nem támasztották alá kellőképpen az Átv. létjogosultságát, mert csupán a nemzeti érzésre hivatkoztak.[672]

Ezzel szemben a kiegészítő szabályozás szükségességét kritizáló jogászok véleménye az volt, hogy egyrészt a bolsevizmus Magyarországra nézve már nem jelent veszélyt arra való tekintettel, hogy a proletárdiktatúra 1919-ben megbukott, másrészt úgy vélekedtek, hogy a *Csemegi-kódex* és a már hatályban lévő külön törvények megfelelő védelmét nyújtanak a jövőbeni, hasonló helyzetek elkerülése végett.[673] *Vámbéry Rusztem* ügyvéd *A rendjavaslat* című cikkében „*büntetőjogi csempészáru"* jelzővel illette a törvényt. Kritikájának kiindulópontja az állami és társadalmi rend, mint fogalom volt. Szerinte ez olyannyira elvont, hogy nem alkalmas védett jogi tárgy szintjére emelni, így magának a törvénynek sincs semmi értelme. Másik fontos tézisének alapja a „*büntetőjog konzerváló ereje"*, mely szerint a gazdasági, társadalmi, etikai alapokat nem a büntetőjog hozza létre az országban, épp ellenkezőleg: „*a büntetőjog kifejezője az állami és társadalmi rend stabilitásának."* Tehát egy törvény megalkotásával nem lehet megelőzni egy forradalom kitörését.[674] Okfejtésével *Angyal Pál* helyezkedett szembe, aki szerint a *Csemegi-kódex* már több esetben nyújtott védelmet elvont fogalmak számára, ilyen volt többek között az istenkáromlás törvényi tényállása, ahol a védett jogi tárgy az Istenre vonatkozó megfelelő kifejezések használata volt.[675] Emellett a büntetőjog szerepét akként határozta meg, mint ami részt vesz a rend megteremtésében, és nem csak kifejezi azt, ezáltal nagyobb nevelő erőt tulajdonított neki, mint kortársa. Ehhez igazodva a büntetőjogot, mint egyfajta „*nevelő féket"* nevezte meg.[676] Fontos még megemlíteni *Győri Ákos* nevét is, aki a Rákosi-Vági per védőbeszédében kitért az

[670] HELLER i. m. 4.
[671] PERJÉSSY (1927) i. m. 3.
[672] BARNA (1958) i. m. 17.
[673] PERJÉSSY (1927) i. m. 2.
[674] VÁMBÉRY Rusztem: A rendjavaslat, *Jogtudományi Közlöny*, Budapest, 1921, 56/6, 41.
[675] EDVI ILLÉS Károly, DEGRÉ Miklós: A magyar büntetőtörvénykönyvek zsebkönyve, Budapest, Révai Testvérek, 1924, 88.
[676] ANGYAL (1929) i. m. 8.

Átv. szükségességére. Véleménye szerint „*soha még nem gyógyított meg társadalmi bajokat, nem oldott meg társadalmi problémákat a porkoláb, a foglár és a magánzárka*.”[677]

A rendtörvénnyel szemben megfogalmazott kritikák kapcsán külön kiemelném *Perjéssy* állásfoglalásait tekintettel arra, hogy az Átv. támogatásával párhuzamosan a negatív észrevételeit is megfogalmazta. Általános meglátása szerint indokoltabb lett volna az eredeti tervezetben lévő, jóval szigorúbb büntetési tételeket hatályba léptetni, ugyanis így jóval alacsonyabb elrettentő hatása volt a jogszabálynak. Ezt alátámasztva hozzátette: az enyhe büntetések letöltését követően az elkövetők az esetek döntő többségében ismét politikai szervezkedésekbe kezdenek. Ezen tendencia visszaszorítása érdekében hosszabb időtartamú, súlyosabb végrehajtási fokozatban letöltendő büntetéseket irányozott elő, példaként említve a külföldi törvényeket. Emellett a kevésbé jogellenes deliktumokra is kitért, hozzátéve: a bíróságok a *Csemegi-kódex* 92. §-a alapján, indokolt esetben enyhítési joggal rendelkeznek, így az Átv. szigorítása nem vonná maga után az arányosság büntetőjogi elvének megsértését. A szigorú szankciórendszerrel párhuzamosan *Perjéssy* a minősített esetek körét is tovább bővítette volna.

Tudományos álláspontjának második része további bűncselekmények államellenessé nyilvánítására irányult: javasolta a hitfelekezetek ellen irányuló sértő megnyilvánulások fokozottabb védelmét, a műemlékeket és szobrokat meggyalázók és azon politikusok példás megbüntetését, akik mentelmi jogukkal visszaélve követik el a nemzetrágalmazást az országgyűlésben és külföldön.[678]

A Budapesti Kir. Törvényszék is számos alkalommal elemezte a rendtörvény célját, így reagálva a jogszabály elfogadásakor kialakult jogi és politikai vitákra. Ez az okfejtés megtalálható többek között a *Gerő Ernő és társai* ellen hozott elsőfokú ítéletben.[679] A bírói tanács indokolása szerint a törvény célja, „*…hogy emberileg lehetetlenné tegye a jövőben azt, amit egyszer már a vesztett háború nyomán felidézett forradalom zilált viszonyai közepette bekövetkezett*…”[680] Tehát e büntetőjogi szabályozás nem a szólás-és sajtószabadság alapjogának háttérbe szorítása, vagy különböző „*ártatlan*” művek üldözése volt, hanem

[677] HEUBERTH Gusztáv, MÜLLER Viktor (szerk.): *Perbeszédek Gyűjteménye* I. kötet, Pécs, Dunántúli Egyetemi Nyomda, 1928, 70.
[678] PERJÉSSY (1928) i. m. 191-193.
[679] Gerő-féle összeesküvést 1922-ben leplezte le a rendőrség, a törvényszék pedig 1923 május 26-án hirdette ki az elsőfokú ítéletet. HU-BFL-VII.5.c-15845-1922, 507., *Az Est*, 1923., 14/118, 9., *8 Órai Újság*, 1923., 9/118, 8., *Budapesti Hírlap* 1923., 43/118, 15.
vö.: DRÓCSA Izabella: „Kommunista slágerpör:” A Gerő Ernő és társai ellen lefolytatott büntetőeljárás (1922), *Jogtörténeti Szemle*, 2019/2, 47-56.
[680] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 494.

preventív hatás[681] kifejtése a proletárdiktatúra elkerülése érdekében.[682] Hasonló érvelés olvasható a *Szántó Zoltán és társai* ellen indított büntetőeljárás ítéletében is.[683] Bevezetésként a bíróság kifejtette: azért volt szükséges a rendtörvény hatályba lépése, mert Magyarország csak ily módon tudott védekezni a kommunista ideológia terjesztésével szemben.[684] Külön kihangsúlyozta továbbá, hogy a tudományos és irodalmi művekben megjelenő vélemények a tudomány szabad művelésének körébe tartoznak, így nem kerülhetnek a törvény hatálya alá. Így összegzésképpen a következőt állapította meg a törvényszék: „*mert a tudomány az államnak személyes ereje és a tudomány szabadsága egyszersmind az állam szabadsága*."[685]

5.1.4.: Az Átv. megítélése a második világháborút követően

A második világháborút követően a *Magyar Kommunista Pártnak* (továbbiakban: MKP)[686] már nem állt érdekében a rendtörvény hatályban tartása.[687] Ennek oka a következőkben keresendő: a bolsevik vezetés az államellenes bűncselekményeket a szovjet büntetőjog alapjaira helyezve[688] arra akarta felhasználni, hogy leszámoljon politikai ellenfeleivel, kiépítve ezzel a totális diktatúra rendszerét.[689] E cél elérése érdekében egy új, az

[681] A preventív hatást a Stromfeld Aurél és társai ellen hozott ítélet indokolása is tartalmazta. HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 286.
[682] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 495.
[683] Az amerikai magyar konzul 1927-ben írt levelében arról számolt be a washingtoni m. kir. követségnek, hogy ez év márciusában Chicagóban az oktobristák és a kommunisták egy kormány ellenes, közös sztrájkot szerveztek a New Yorkban lévő Kossuth-szobor előtt. Ezen az alkalmon a Szántó-ügyben hozott ítéletre is kitértek: terveik szerint az eljárással szemben a magyar külképviseletek épületei előtt szándékoztak újabb tüntetéseket szervezni annak reményében, hogy ezek a megmozdulások majd „kinyitják Amerika szemeit is." HU-BFL-VII.18.d-03/0102-1927, 19-20.
[684] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 57.
[685] Ua. 59.
[686] VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 327., VASS Henrik: A Magyar Kommunista Párt, 1945, *História*, 1991,13/5-6, 47-54.
vö.: SZABÓ Éva: Adalékok a Magyar Kommunista Párt szervezeteinek létrejöttéhez (1944 október – 1945 május), *Párttörténeti Közlemények*, 1960/1-2, 75-112.
[687] HORVÁTH Attila: Az 1946. évi VII. tc. a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről, *Pro publico bono*, 2018/1, különszám, 101.
vö.: Hivatalosan az 1946. évi VII. törvény külön rendelkezik az Átv. hatályon kívül helyezéséről, amely az új rendtörvény hatályba lépésének napján, 1946. március 23 óta nem része a hatályos büntetőjogrendszernek. TIMÁR-ÁBRAHÁM i. m. 49.
[688] A szovjet büntetőjognak a magyar jogrendbe való implementálása a büntetőjogi alapelveket teljesen más tartalommal töltötte fel. A törvényesség elvét figyelmen kívül hagyták, a jogellenesség definícióját a társadalomra való veszélyesség váltotta fel kifejezve ezzel azt a szovjet megközelítést, mely szerint bárki ellen büntetőeljárást indíthatnak, aki veszélyezteti a kommunista párt működését. Ebből fakadóan az analógia tilalmának az elvét is feloldották, így bárkit elítélhetett a bíróság, aki nem követett el tényállásszerű magatartást, de a pártra veszélyes volt. A szándékosság és a gondatlanság közötti határt relativizálták, emellett eltörölték a bűntett és a vétség közötti differenciálást is. A büntetőjog osztályjellegű megközelítése a törvény előtti egyenlőség alapelvének a mellőzését okozta. Emellett a kollektív felelősség is helyet kapott az 1945 utáni szabályozásban. DRÓCSA (2017) A szovjet büntetőjog i. m. 257-260.
[689] HORVÁTH (2018) i. m. 99., HORVÁTH (2006) i. m. 193.

Átv-nél még szigorúbb külön törvény megalkotására volt szükség, amelyhez a jogalapot a Horthy-korszak rendtörvényének ideológiai síkon való kritizálása adta. Ilyen körülmények között alkották meg és fogadták el az 1946. évi VII. törvényt, amely lényegében a szovjet büntetőtörvénykönyv 58. § implementálásának tekinthető.[690]

A kommunista rendtörvény általános nemzetgyűlési vitáján[691] a bolsevik képviselők olyan kijelentésekkel akarták bebizonyítani az Átv. alkalmatlanságát, mely szerint a jogszabály megalkotásának egyetlen politikai célja volt: a „*munkásmozgalom*" megtörése[692] és a szabad véleménynyilvánítás felszámolása.[693] *Ries István* szociáldemokrata igazságügyi miniszter[694] a törvényjavaslat benyújtásakor a következő kijelentést intézte a Nemzetgyűlés felé:[695] azért volt szükség az Átv. helyébe egy új külön törvényt elfogadni, mert „*olyan országoknak, ahol a demokrácia átment az emberek vérébe, ilyen különleges fegyverekre nincs szükség, mert a legtöbb vitát maga a közvélemény intézi el a demokrácia javára. Azt hiszem, nem lehet vita abban a tekintetben, hogy Magyarország, különösen a Horthy-Sztójay-Szálasi regime után nem számítható ezek közé az országok közé. Nálunk nincs demokrácia, hanem csak épül a demokrácia és pedig egy meglehetősen rosszhiszemű ellenség támadásai között. Ez az ellenség annál kevésbé érdemel kíméletet, mert ők is jól tudják, hogy Magyarországnak külpolitikai tekintetben is létérdeke a demokratikus berendezkedés.*"[696] *Orbán László* (MKP),[697] a javaslat előadója azt a véleményét fejezte ki, hogy az Átv. megalkotását kizárólag a „*magyar, úri osztály*" tartotta szükségesnek. Tehát meglátása szerint a korábbi rendtörvény „*kifejezésre juttatta […] a demokratikus mozgalmakkal szemben […] a magyar reakció görcsös ragaszkodását népelnyomó uralmához*…" E szabályozás alapján pedig azért a kommunistákkal szemben indult a legtöbb büntetőeljárás, mert ez volt az

---

vö.: A fenti állítás kapcsán Lenin a következőket írta: „a diktatúra: vashatalom, forradalmian bátor és gyors hatalom, amely kíméletlenül elnyomja mind a kizsákmányolókat, mind a gonosztevőket." *Lenin válogatott művei,* II. kötet, Budapest, Szikra Kiadó, 1954, 381.

690 HORVÁTH (2018) i. m. 101.

691 Ez a nemzetgyűlési vita a kommunisták jelenléte miatt már lényegesen rövidebb volt, mint a két világháború közötti korszakban. Mindezt jól mutatja az a körülmény, hogy az 1946. évi VII. törvény általános és részletes vitáját egy napon belül lefolytatták.

692 BARNA (1961) i. m. 37.

693 Az 1946. évi VII. törvény indokolása is ezt az álláspontot erősítette. *Nemzetgyűlési irományok*, 1945, I. kötet, Budapest, Athenaeum, 1946, 85.

694 BÖLÖNY – HUBAI i. m. 97.

vö.: Bár Ries István hivatalosan az SZDP tagja volt, valójában azonban kriptokommunistaként működött. FÖLDESI Margit, RÉVAI József, GYURKOVICS Tibor: *A megszállók szabadsága. A szabadság megszállása, a hadizsákmányról, a jóvátételről, Szövetséges Ellenőrző Bizottságról Magyarországon*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2002, 193-202.

695 PALASIK Mária: A köztársaság kikiáltása és büntetőjogi védelme, *Valóság*, 1996, 39/9, 65.

696 A szerző az épülő demokrácia fogalma alatt az 1946. évi I. törvény által kikiáltott köztársaság államformáját értette. Ua. 3.

697 VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 437.

egyetlen olyan politikai csoport, amelyik szembeszállt a „*földesúri és nagytőkés uralommal*.”[698] A képviselő további álláspontja szerint a hatalmon lévő politikai vezetés az Átv-t Magyarország külpolitikai törekvéseinek elérésére is felhasználta, ugyanis azokat a személyeket is perbe fogták, akik támogatták a Szovjetunióval és a Trianoni békét követően kialakult új nemzetállamokkal való kapcsolat kialakítását.[699] Hasonló véleményt fogalmazott meg *Horváth Márton*[700] kommunista képviselő is, aki kijelentette: az MKP számára kiemelt jelentőségű az Átv. hatályon kívül helyezése, melynek oka, hogy e jogszabály alapján számos büntetőeljárást indítottak a kommunista aktivistákkal szemben. Így meglátása szerint jelen javaslat vitája alkalmával a Nemzetgyűlés a rendtörvényt„*a jól megérdemelt sírjába*” helyezte el.[701]

Bár a fentiek alapján levonható az a következtetés, hogy a törvényhozásban felszólaló bolsevik politikusok milyen ellenszenvvel viseltettek a rendtörvény irányába, mégis szembesülniük kellett azzal a problémával, mely szerint az Átv. és az 1946. évi VII. törvény több ponton is megegyezett egymással.[702] Ezt az ellentmondást is elsősorban politikailag igyekezett az MKP feloldani. *Orbán László* felszólalásában azt a véleményét adta elő, mely szerint az államellenes deliktumok szigorítása akkor megfelelő, ha fegyvert adnak a nép kezébe az ellenségeivel szemben. Ez a fő különbség a két rendtörvény között, ugyanis álláspontja szerint „*az 1921:III. tc. a nép elnyomóit, a szabadság ellenségeit védte a néppel szemben. Az előttünk fekvő törvényjavaslat a népet védi a nép ellenségeivel és a szabadság ellenségeivel szemben.*”[703] Ezt a nézőpontot erősítette felszólalásában *Nánási László* parasztpárti képviselő[704] is. Meglátása szerint a két jogszabályt az a nézőpontbeli különbség választotta el egymástól, mely szerint az Átv. egy szűk csoport érdekeit védte, addig az új törvény a „*dolgozó magyar nép széles tömegeit*” vonja büntetőjogi oltalom alá.[705]

---

[698] *Nemzetgyűlési Napló*, 1945, I. kötet, Budapest, Athenaeum, 1946, 704.
[699] Ua. 706.
[700] VASS – BASSA –BETLEN –KABOS –FARKAS –VÉRTES i. m. 207.
[701] *Nemz. Napl.* (1945) i. m. 718.
[702] Az 1946. évi VII. törvény rendszere lényegében azonos volt a korábbi rendtörvénnyel. Az egyetlen különbség a törvényi tényállások elnevezésében található. A legrészletesebben kidolgozott tényállás az államrend megdöntésére irányuló bűntettek voltak, az ahhoz kapcsolódó feljelentés elmulasztásának vétségével. A következő elkövetési magatartás az államrend elleni lázítás és izgatás, illetve annak enyhébben büntetendő változatai, végül pedig az ún. valótlan hír terjesztése és annak enyhébb változatait határozta meg a jogalkotó, mint üldözendő cselekményeket.[702] Azonban érdemes megjegyezni, hogy az új jogszabály szigorúságát mutatja az is, hogy nem vette figyelembe a bűncselekménytől való elállás eseteit, mint enyhítő vagy mentesítő körülményeket. Fontos még hozzátenni, hogy ebből fakadóan az új jogszabály absztrakt elemzése kezdetben az Átv. bírói gyakorlatára támaszkodott. DRÓCSA (2018) i. m. 70-71.
[703] *Nemz. Napl.* (1945) i. m. 705-706.
[704] Nánási László 1949-ben az Elnöki Tanács tagja lett. https://bit.ly/2YLQMwK (www.arcanum.hu, Utolsó lehívás dátuma: 2020. 08. 29.)
[705] *Nemz. Napl.* (1945) i. m. 726.

A korszak büntetőjogászai az 1946. évi VII. törvénnyel összefüggésben foglalkoztak a két világháború között hatályos rendtörvénnyel. Azonban véleményeiket olvasva látható, hogy elsősorban a kommunista ideológiának megfelelően mutatták be az Átv. rendelkezéseit, valódi jogi elemzéssel azonban nagyon keveset foglalkoztak. Az új rendtörvény elemzését tartalmazó kommentár a következőt fogalmazta meg az Átv. hatályon kívül helyezése kapcsán: „*ezzel a rendelkezéssel eltűnik a magyar törvénytárból ez a gyászos emlékű törvény, melyet az elmúlt korszak igazságügyi hatóságai főképp azok ellen a baloldali elemek ellen alkalmaztak kérlelhetetlen szigorral, akik bátran és hősiesen szembeszálltak azzal a rendszerrel, amely rövid időn belül kétszer sodorta katasztrófába a magyar népet.*”[706] *Olti Vilmos* a Horthy-korszakban alkalmazott rendtörvényt a jogi tárgy aspektusából kritizálta. Meglátása szerint a *Csemegi- kódex* és az Átv. kodifikációjának alkalmával a jogalkotót azonos cél vezérelte: a jogi tárgyak rugalmas meghatározásával kívánta lehetővé tenni, hogy az uralkodó osztály pillanatnyi érdekei szerint állapíthassák meg, mi tekintendő bűncselekménynek. Ennek szemléltetése érdekében az Átv. által meghatározott állami és társadalmi rendet „*kaucsuk-fogalomként*” definiálta.[707] A két világháború közti büntetőjoggal *Barna Péter* foglalkozott részletesen, aki több művében is hosszasan kitért az 1921-es rendtörvénnyel kapcsolatos kommunista álláspont ismertetésére. Álláspontja szerint e jogszabály célja az volt, hogy „*…terrorisztikus ítélkezéseket alkalmazzanak a törvény nevében*.”[708] Érveléséből kiindulva az Átv. több szempontból is megtévesztő volt: egyrészt az elkövetési magatartások nem voltak precízen meghatározva, másodsorban a jogalkotó látszólag arra törekedett, hogy a törvényi tényállások súlya szerint differenciálja a különböző büntetési tételeket. Ezzel párhuzamosan azonban lehetőség nyílt a statárium alkalmazására, melynek keretén belül a bíróság kizárólag halálbüntetést állapíthatott meg. *Barna* ezt a látszólagos ellentmondást „*szemfényvesztő álhumanitásnak*” titulálta, hozzátéve: az Átv. valójában a „*népelnyomó terrort*” törvényesítette.[709] *Az állam belső biztonsága elleni bűntettek* című könyvében a korábbi rendtörvényt egyszerűen csak „*terrorkönyvnek*” nevezte, emellett az olvasók megtévesztése céljából azt hangsúlyozta, hogy a kor jogászainak „*rengeteg elkeseredett erőfeszítésébe került elfogadtatni a jogszabályt*,” ami nem tartotta

---

Az Átv. és az 1946. évi VII. törvény közötti különbség meglátásom szerint a bírói gyakorlatban keresendő: amíg a Horthy-korszakban a bíróságok fontos célkitűzése volt a jogszabályban lévő homályos megfogalmazások pontosítása és tartalommal való megtöltése, addig a kommunista rendtörvény alapján a hatóságok koncepciós perek százait indították el.

[706] TIMÁR-ÁBRAHÁM i. m. 49-50.

[707] OLTI i. m. 334.

[708] BARNA (1961) i. m. 37.

[709] Ua. 51.

tiszteletben a szabadságjogokat, célja pedig a „*széles néptömegek elnyomása volt*."[710] Emellett álláspontja szerint a törvény számos megoldhatatlan problémát tartalmazott.[711]

A fent kifejtett politikai indokok mellett fontos leszögezni, hogy az MKP részéről felmerült egy, az ő politikai érdekeiket kiszolgáló büntetőeljárás jogi igény, ami miatt szorgalmazták az 1946. évi VII. törvény elfogadását. Az új jogszabály ugyanis a politikai bűncselekményeket *a népbíróságokról szóló 1945. évi VII. törvény*[712] által felállított különös bíróságok hatáskörébe utalta, kiküszöbölve ezzel a törvényszéki eljárás lefolytatását. Így összességében levonható az a következtetés, hogy a népbírósági rendszer is fontos szerepet játszott a kommunista diktatúra kiépítésében.[713]

5.2.: Az Átv. törvényi tényállásainak rendszere és az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló bűntettek és vétségek jogi tárgya

5.2.1.: A rendtörvényben szabályozott bűntettek

Az Átv. két bűncselekményi kört határozott meg. Az 1-6. §-ok az államfelforgatás alap-és minősített esetét, valamint az alapbűncselekménnyel összefüggő politikai deliktumokat szabályozták. Ez utóbbiak közé tartozott a feljelentési kötelezettség elmulasztása, az államfelforgatásra irányuló izgatás, valamint az arra való egyenes felhívás vétsége. Megemlítendő továbbá, hogy a katonaság védelme érdekében a jogalkotó meghatározta az antimilitarista izgatás vétségét is, amely az államfelforgatás elkövetési magatartásának egy speciális alakzataként definiálható. Ezen törvényi rendelkezések közé

[710] BARNA (1958) i. m. 16.
[711] Ua. 21.
[712] A népbíróság feladata eredetileg a háborús bűnösök felelősségre vonása volt: e vád alapján ítélték el Bárdossy László, Imrédy Béla volt miniszterelnököket, Baky László és Endre László volt belügyi államtitkárokat, valamint Jaross Andor minisztert. Egy évvel később, 1946-ban e bírói fórum végeztette ki Szálasi Ferencet és társait, illetve Sztójay Dömét volt kormányával együtt. SZERENCSÉS (2009) i. m. 123-259., PRITZ Pál: *A Bárdossy-per*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2001., ZINNER Tibor-RÓNA Péter: *Szálasiék bilincsben*, I-II. kötet, Budapest, Lapkiadó Vállalat, 1986, 69-138, MOLNÁR Judit, KARSAI László: *A magyar Quisling-kormány: Sztójay Döme és társai a népbíróság előtt*, Budapest, 1956-os Intézet, 2004., VARGA László, SIPOS Péter, SIPOS András, NYERGES András (szerk.): *Imrédy Béla a vádlottak padján*, Budapest, Osiris Kiadó, 1999, KARSAI László, MOLNÁR Judit, BRAHAM, Randolph L. (szerk.): *Az Endre-Baky-Jaross per*, Budapest, Cserépfalvi Kiadó, 1994, KARSAI Elek, KARSAI László: *A Szálasi- per*, Budapest, Reform Lap-és Könyvkiadó Rt., 1988.
[713] A népbíróság tagjait a politikai pártok delegálták, akik valójában az MKP elvárásainak megfelelően ítélkeztek. ZINNER Tibor: *XX. századi politikai perek – A magyarországi eljárások vázlata*, Budapest, Rejtjel Kiadó, 1999, 33., HORVÁTH (2006) i. m. 207., (2018) i. m. 101.

voltak elhelyezve továbbá a hozzátartozó büntetlensége a feljelentés elmulasztása és a hatóság tudomása esetén,[714] illetve az államfelforgatás bűncselekményétől való elállás.[715]

Anyagi jogi szempontból a 7-8. § tekinthető az Átv. második részének, amely két tényállást pönalizált. Az egyik az ún. nemzetrágalmazás, amely valótlan tényállítással, a másik az ún. nemzetgyalázás, ami pedig meggyalázó kifejezések, cselekedetek véghezvitelével volt elkövethető. Vagyis ezek a bűntettek lényegében a rágalmazásnak és a becsületsértésnek olyan megvalósulási formái, amelyeket kizárólag a magyar állammal szemben lehetett elkövetni.[716] Így megállapítható, hogy a rendtörvény jogi tárgya „*komplex jellegű*," mert a törvényi tényállásokon keresztül a jogalkotó több védendő értéket határozott meg.[717]

5.2.2.: Az államfelforgatás jogi tárgyának elemzése[718]

A rendtörvény javaslat az államfelforgatás jogi tárgyaként először „*az állam és társadalom fennálló törvényes rendjét*" határozta meg,[719] amelyből az *Igazságügyi Bizottság* eltörölte a „*fennálló*" jelzőt. Az erről szóló jelentésben kifejtésre került a változtatás indoka: a testület szerint a jogszabály szövege ezzel azt sugallta, hogy az új törvény kizárólag a jelenleg hatályos alkotmányos állapotokat akarja védelmezni.[720] Ezt az érvelést elfogadva a jogalkotó a büntetőjogi oltalom tárgyaként végül *„az állam és társadalom törvényes rendjét"* nevezte meg.[721] Tekintettel azonban arra a körülményre, hogy ebben az esetben az Átv. egy olyan társadalmi értékmeggyőződést szándékozott védelmezni, ami továbbra sem volt egyértelműen meghatározható,[722] fontos megvizsgálni a jogi tárgy jelentését. A javaslat részletes indokolása az 1. §-hoz kapcsolódóan fejtette ki először, hogy mit ért e definíció alatt. A jogalkotó a jogi tárgyat igen tágan határozta meg: külön kiemelte ugyanis, hogy nem csupán azon bűntettek kerültek az Átv. hatálya alá, amelyek kapcsolatban kerültek az anarchizmus ideológiájával,

[714] A hatóság tudomása esetén a köztudomású tények és a sajtóközlemények köre tekinthető relevánsnak.
[715] ANGYAL (1929) i. m. 4.
[716] FINKEY (1923) i. m. 186.
[717] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 174.
[718] DRÓCSA Izabella: Az államellenes bűncselekményekkel kapcsolatosan felmerülő jogértelmezési kérdések a XX. századi Magyarországon, különös tekintettel az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény jogi tárgyára, FRIVALDSZKY János, TUSSAY Ákos (szerk.): *A természetjog napja, konferenciatanulmányok*, Budapest, Pázmány Press, 2017, 155-172.
[719] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 302.
[720] *Nemz. Ir.* (1921) VII. köt i. m. 99-100.
[721] ANGYAL (1929) i. m. 9.
[722] Megjegyzendő, hogy a jelenleg hatályos büntetőtörvénykönyvben ma is számtalan olyan törvényi tényállás van, ahol a büntetőjogi védelem alapja nem elsősorban egy konkrét sérelem okozása, hanem a „társadalmi erkölcs" megsértése. BELOVICS – GELLÉR – NAGY - TÓTH i. m. 174.

hanem bármilyen tevékenység, ami „*jogellenesen, vagyis nem az erre hivatott törvényes szervek útján*"[723] bontakozott ki. Ezen okfejtésnek megfelelően a javaslat szövegébe nem kerültek külön nevesítésre azok az alapintézmények, amelyek a korszak jogászainak felfogása szerint az állami és a társadalmi rend részét képezték. Az indokolás szerint ennek pontos megállapítása bírói mérlegelés tárgya, ugyanis az igazságszolgáltatás feladata a társadalomra veszélyt jelentő államellenes megmozdulás felderítése és megtorlása. Tehát a rendtörvény a törvényszékek mérlegelési jogkörébe utalta annak az előkérdésnek az eldöntését, vajon az adott ügyben sérelmet szenvedett intézmény nélkülözhetetlen-e az állami és társadalmi rend fenntartása érdekében. A történeti tényállás ily módon történő rekonstruálását követően pedig a bíróságoknak arra a jogi problémára kellett választ adniuk, vajon az eljárás tárgyát képező politikai deliktummal szemben az Átv, vagy a büntetőkódex rendelkezéseit szükséges alkalmazni.[724]

A fentiekhez hasonló módon merült fel a jogi tárgy elemzésének a kérdése *Szálasi Ferenc*[725] 1938-as perében.[726] *Miskolczy Ágost* koronaügyész-helyettes[727] ugyanis a történeti tényállás[728] alapján az Átv. 1. §, illetve a 2. § (1) bekezdésének 3. pontja[729] alapján emelt vádat, emellett a másodfokú ítélet indokolása szerint az ügyészség a *Csemegi-kódex* 152. §-a szerint szabályozott lázadás miatt is kérte *Szálasi Ferenc* felelősségre vonását.[730]A tárgyalási szakasz végén *Tamássy László* ügyész vádbeszédében reflektált arra, hogy miért ezen bűncselekmények miatt indítványozta az ügyészség a vádlott elmarasztalását. Álláspontja

[723] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 311.
vö.: PERJÉSSY (1927) i. m. 11.
[724] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt. i. m. 311.
vö.: PERJÉSSY i. m. 11.
[725] PAKSA Rudolf: *Szálasi Ferenc és a hungarizmus*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2013., KARSAI László: *Szálasi Ferenc-Politikai életrajz*, Budapest, Balassi Kiadó, 2016.
[726] A köztudatban elsősorban Szálasinak az 1938-as és az 1946-os népbírósági pere ismert, azonban a későbbi nemzetvezető 1937 és 1938 között többször szembekerült az igazságszolgáltatással, ugyanis 1937 és 1938 között összesen 5 alkalommal indítottak büntetőeljárást ellene. 1937-ben három havi fogházbüntetésre ítélték hitfelekezet elleni izgatás, és a társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló izgatás bűntette miatt. Majd ugyanebben az évben újabb 1 havi fogházbüntetést szabtak ki rá sajtó útján elkövetett ötrendbeli felekezet elleni izgatás bűntette és kétrendbeli az állam és társadalmi rendjének erőszakos felforgatására irányuló izgatás vétsége miatt. 1938-ban 15 napi fogházbüntetésre ítélték a sajtóban nem tisztázott tényállás miatt. Majd ugyanebben az évben kerül sor a Szálasi-Széchenyi perre, ahol 14-14 nap fogházbüntetést szabott ki a bíróság. Nemzetrágalmazás és alkotmány elleni izgatás miatt újabb két havi fogházbüntetésre ítélik. *Az Est*, 1937, 28/93, 8, *8 Órai Újság*, 1937, 23/92, 1., *Az Est*, 1937, 28/112, 11., *8 Órai Újság*, 1937, 23/112, 7. *Népszava* 1937, 65/111, 2., *8 Órai Újság*, 1938, 24/50, 1., *Az Est*, 1938, 29/114, 2., *8 Órai Újság*, 1938, 24/110, 7., *Népszava* 1938, 66/125, 8., *Az Est*, 1938, 29/125, 9.
[727] NÁNÁSI László: Aki Rákosit, Kádárt és Szálasit vádolta – Dr. Miskolczy Ágost élete, működése és üldöztetése, *Betekintő*, 2012/4.
[728] A büntetőeljárást Szálasi Ferenc 1937 augusztusában nyilvánosságra hozott cikkei miatt indították el. *Az Est*, 1937, 28/205, 1., *8 Órai Újság*, 1937, 23/180, 12,. *8 Órai Újság*, 1937, 23/182, 10.
[729] DRÓCSA (2017) i. m. 225., HU-BFL-VII.5.c.5042/1937, 17.
[730] HU-BFL-VII.5.c.5042/1937, 17.

szerint a későbbi nemzetvezető által alapított *Nemzeti Akarat Pártja* (továbbiakban: NAP)[731] által hirdetett elvek semmilyen kapcsolatban nincsenek a magyar alkotmányos hagyományokkal, ez csupán egy külföldről történő átvétel. Sőt, a továbbiakban kijelentette, hogy a parlament kiiktatása az állami életből, az állam vezetésének egy kézben való összpontosítása, és az önkormányzatiság leépítése egyenesen ellenkezik Magyarország történelmi és alkotmányos felfogásával.[732] Véleményem szerint helyesen állapította meg továbbá a *Szálasi* által vezetett nyilas mozgalom és a kommunizmus közötti párhuzamot, felhívva ezáltal a figyelmet arra, hogy a két ideológia céljai között lényeges különbség nincs, ezért ugyanilyen súlyosan kell a szélsőjobboldalt is üldözni.[733] Mindezt alátámasztotta a vádlott által tett azon kijelentések, mely szerint amennyiben nem kapja meg békés úton a hatalmat, úgy azt fegyveresen, erőszakos eszközök útján fogja megkaparintani. Erre való tekintettel a vád képviseletében eljáró ügyész a következő kijelentést tette: „*Szálasi az állam épületét teljesen le akarja rombolni*."[734]

A törvényszék ítéletében azonban a vádirattól eltérően minősítette a *Szálasi Ferenc* által elkövetett bűncselekményt: nem adott helyt az Átv-ben szabályozott államfelforgatás alap-és minősített eset tényállásszerűségének. Jogi érvelésük szerint ugyanis a rendtörvény által, az 1. és a 2. §-ban szabályozott elkövetési magatartás csak olyan mozgalmakkal szemben alkalmazható, amelyeknek célja kizárólag forradalmak útján érhető el.[735] A vádlott ezzel szemben csupán a történeti alkotmány, az országgyűlés és a kormány megdöntését követelte, ezért a büntetőjogi felelősségre vonásnak is csak erre szabad korlátozódnia.[736] Tehát véleményük szerint a NAP által hirdetett tanok az állam erkölcsi alapjával valóban szemben állnak, ettől függetlenül azonban ezek a gondolatok nem hordozzák magukban a forradalom eszméjét.[737] Összességében így az elsőfokú bírói tanács arra a következtetésre jutott, hogy az állam egyes intézményei nem jelentik magát az államot. Ezért írták az alábbiakat az elsőfokú ítéletben a vádirattól való eltérés alátámasztásaként: „*az állami organizmus egyetemének védelmére alkotott 1921. évi III. törvény nem lehet univerzális jogeszköz az állam valamelyik intézménye elleni támadás megtorlására.*"[738] Az ítélet

[731] *Az Est*, 1937, 28/205, 12., GEDE Tibor (szerk.): *Szálasi Ferenc: Hungarizmus 1. A Cél*, Budapest, Gede Testvérek, 2004., 13.
[732] *Az Est*, 1937, 28/272, 3.
[733] A két radikális ideológia közötti azonosság abban lelhető fel, hogy mind a kommunisták, mind pedig a nemzeti szocialisták erőszak útján akarták megdönteni a fennálló alkotmányos rendet a diktatúra bevezetése érdekében. Emellett egyik politikai ideológia sem tartotta tiszteletben az emberi jogokat.
[734] *Az Est*, 1937, 28/272, 4.
[735] HU-BFL-VII.5.c.5042/1937, 17.
[736] Ua. 18-19.
[737] Ua. 17.
[738] Ua. 19.

kihirdetésére végül 1937. november 29-én került sor, ahol a vádlottat a *Csemegi-kódex* 156. §-ban szabályozott lázadásra szövetkezés előkészülete miatt[739] tíz hónap államfogház büntetésre ítélték.[740] Vagyis gyakorlatilag egy enyhe büntetés mellett privilegizált büntetés-végrehajtási fokozatban tették lehetővé a NAP vezetője számára büntetésének letöltését. A törvényszék ezen állásfoglalása igen negatív sajtóvisszhangot keltett, a *Népszava* szerint például a bírák felettébb „*irgalmasok*" voltak: „*az a megkülönböztetett bánásmód, amely Szálasival szemben megnyilvánult, jeladás.[…] Csak az a fontos, hogy a jogi indokolás és az ítélet minősége ne csináljon hőst, ne csináljon vezért, sőt Führert a kalandorból*!"[741]

A vád fellebbezését követően az ítélőtábla végül a korábbi, elsőfokú ítéletet megváltoztatta, és *Szálasi Ferencet* az Átv. 1. § (1) bekezdése, és a 2. § (3) bekezdése tekintetében a fellebbviteli fórum bűnösnek találta. Ezért a rendtörvény minősített esete alapján állapították meg a későbbi nemzetvezető felelősségét. Az érdemi részben az ítélőtábla kijelentette: elfogadta az elsőfok által ismertetett törvényi tényállást, azonban indítványozta a bizonyítási eljárás kiegészítését tekintettel arra, hogy véleménye szerint a törvényszék bizonyos körülményeket nem vett figyelembe az ügy elbírálása során. Álláspontja szerint a pártprogramban megvalósuló célok között nem csupán az elsőfokú határozatban foglaltak szerepeltek, hanem olyan kitételek is, mint az államfői hatalom megváltoztatása, egy új középosztály megteremtése, az államberendezkedés politikai, gazdasági, társadalmi szinten történő átalakítása, illetve a magántulajdon korlátozása a javak újra felosztása mellett. Mindezeket a vádlott erőszakos úton kívánta megvalósítani, és ezzel összefüggésben sajtótermékeket juttatott a nyilvánosság elé, lázítva ezzel a társadalom tagjait.[742]

A bizonyítási eljárás lefolytatását követően megállapított új tényállás eredményeképpen az ítélőtábla indokolásában kifejtette: a törvényszék a bűnösséget helyesen, azonban a tényállást rosszul állapította meg. Így az elsőfok anyagi semmisségi okot valósított meg, ezért azt másodfokon orvosolni kellett. A bíróságnak a bizonyítási eljárásban lefolytatott vizsgálata az Átv. jogi tárgyának a kérdésére is kiterjedt: vajon a pártvezér csak a fennálló alkotmányt, vagy pedig az egész állami és társadalmi rendet akarta veszélyeztetni. Ennek kapcsán a tanács a következő álláspontra helyezkedett: azáltal, hogy a terhelt nyíltan támadta az országgyűlést, a kormányt, és a kormányzót egy ún. „*parasztállam*" megalapítása

[739] HU-BFL-VII.5.c.5042/1937, 17.
[740] *Az Est*, 1937, 28/273, 9.
vö.: A törvényszék nem fogadta el az ügyészségnek az ügyegyesítéssel kapcsolatos indítványát arra hivatkozva, hogy azok miatt a röpiratok miatt nem ítélhető el a vádlott, amit a NAP legális működése alatt bocsátott ki. HU-BFL-VII.5.c.5042/1937, 18.
vö.: TÖRÖK András: *Szálasi álarc nélkül: öt év a Szálasi mozgalomban*, Budapest, Fővárosi Nyomda, 1941, 76.
[741] *Népszava*, 1937, 65/272, 5.
[742] HU-BFL-VII.5.c.5042/1937, 6.

érdekében, azzal nem csupán az államot, hanem a társadalmat is komolyan fenyegette. Ugyanis a népszavazás útján megerősített új államformával olyan társadalmi, gazdasági átalakításokat akart végrehajtani, mint a zsidóság felszámolása, vagy egy új középosztály létrehozása, mely a tőkés nagybirtokos réteg jogállását jelentős mértékben érintette volna.[743]

A jogi tárgy absztrakt értelmezése azt a másik problémát is felvetette, vajon az állam és társadalom törvényes rendje alatt a rendtörvény kizárólag a magyar alkotmányos rendszert vagy más külföldi államberendezkedést is szükséges oltalomban részesítenie. E tekintetben a törvényjavaslat indokolása nem foglalt egyértelműen állást, csupán a Magyarországon történt szerencsétlen belpolitikai eseményeket jelölte meg az Átv. megalkotásának okaként.[744] *Angyal Pál* a jogszabály elemzése kapcsán viszont a „*nemzetközi kölcsönös védelem*" gondolatát vetette föl, mely szerint minden *„kultúrközösségben"* élő állam azonos alapintézményeket hozott létre, így bármelyik államban törjön ki forradalom, az ugyanolyan súlyos károkat okozna valamennyi állam jogrendszerében. Így véleménye szerint elkerülhetetlen a külföldi országok állami és társadalmi rendjére kiterjeszteni a törvényben meghatározott védelmet.[745] Ezt a véleményt a javaslat általános indokolása is megerősítette: *„a jogrend megingatásával megrendülnek a társadalmi lét alappillérei, komoly veszélybe sodortatnak a meglévő összes állam és társadalmi berendezkedések."*[746] A továbbiakban hozzátette: amennyiben a törvényhozó csak a belföldön kialakuló megmozdulásokat helyezte volna az Átv. hatálya alá, akkor valamennyi törvényi tényállás jogi tárgyánál be kellett volna illesztenie a „*magyar*" jelzőt is a jogszabály szövegébe.[747] Ezt a gondolatmenetet kiegészítve *Angyal* olyan helyzeteket is meghatározott, amikor meglátása szerint nem szükséges a magyar igazságszolgáltatásnak a más államokat támadó politikai deliktumokkal szemben a büntetőeljárás megindítása. E körbe olyan eseteket határozott meg, mint például a Magyarországgal hadban álló államokban történő bűnelkövetés, vagy amikor olyan állam ellenes támadásokról van szó, amelyeket azért követtek el, hogy a konfliktus által megteremtett helyzetet kihasználva visszaszerezhetőek legyenek *„ősi jogaink."*[748] Tehát, ha egy magyar állampolgár azért követett el politikai bűncselekményt külföldön, hogy ezzel az állam revíziós törekvéseit elősegítse, akkor a büntetőeljárás megindítása lényegében fel sem merült.

---

[743] Ua. 8.
[744] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt. i. m. 308.
[745] ANGYAL (1929) i. m. 30.
[746] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt. i. m. 308.
[747] ANGYAL (1929) i. m. 30.
[748] A szerző az ősi jogok alatt feltehetően a Trianoni béke következtében elcsatolt területek visszaszerzését értette. Ua. 31.
vö.: ORMOS (1984) i. m. 369-386.

Ezt az álláspontot azonban a Kúria nem fogadta el: az 1933. január 17-én meghozott, 5200/1932. sz. jogegységi döntésében ugyanis azt az elvet deklarálta, mely szerint *„speciális jogszabály hiányában a magyar Btk-nak nem feladata a külállamok törvényes rendjét megvédeni.”*[749]

A rendtörvény 6. §-ban szabályozott antimilitarista izgatás jogi tárgya jelentősen eltért az államfelforgatás és az ahhoz kapcsolódó bűncselekményekétől. E törvényi tényállás ugyanis konkrétan nevesítette a katonaságot, a magyar fegyveres erőket, a m. kir. csendőrséget[750] és a m. kir. államrendőrséget, mint védendő intézményeket. Ettől függetlenül *Angyal Pál* az Átv-t elemző tankönyvében mégis az államfelforgatáshoz kapcsolódó deliktumként határozta meg ezt a bűncselekményt. Ezzel a felosztással azt az álláspontját juttatta kifejezésre, mely szerint a katonaság „*az állami és társadalmi rend őrei,*” ennélfogva feladatuk az állami és társadalmi rend védelme. Tehát álláspontja szerint a 6. § hiába tartalmazott más jogi tárgyat, a jogalkotó közvetve mégis az 1-2. §-ban meghatározott értéket szándékozott védelemben részesíteni.[751]

A fent említett katonai, rendvédelmi szervek pontos fogalmát a korszak szakágazati jogszabályai határozták meg, így nem mutatkozott szükség e jogi tárgy külön elemzésére. A *M. Kir. Honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvény* 1. § (1) bekezdése szerint a honvédség a magyar állam fegyveres ereje. Tehát azok a személyek és létesítmények, melyek a törvény hatálya alá tartoztak, a rendtörvény 6. §-a szerinti fokozott büntetőjogi oltalomban is részesültek. Ugyanez a körülmény valósult meg a csendőrséggel és a rendőrséggel kapcsolatban is: a csendőrség *a közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló 1881. évi III. törvény* hatálya alá tartozott,[752] míg az államrendőrség szervezetével és működésével kapcsolatos szabályokat a *Budapest fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi XXI.* törvény, valamint *a csendőrség és a helyi rendőrség szolgálati tárgyában hozott 1883/53.081 sz. belügyminiszteri rendelet*[753] állapította meg.[754]

---

[749] LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*, XXVI. kötet, Budapest, Franklin-társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1934, 26.

[750] LÉVAI Anita, POTÓ István: *A Magyar Királyi Csendőrség története*, Kecskemét, Vagabund, 2016., PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség*, Budapest, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 2012., SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 1990.
vö.: *A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati körére vonatkozó törvényes rendelkezések kivonatos gyűjteménye,* hivatalos kiadás, Budapest, Várnay és Fia, 1908.

[751] ANGYAL (1929) i. m. 9-10.

[752] E törvényt a két világháború között a m. kir. állami rendőrség és a m. kir. csendőrség létszámának, kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról szóló 1922. évi VII. törvény egészített ki. ANGYAL (1929) i. m. 88.

[753] *Magyarországi Rendeletek Tára*, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1883, 1291.

[754] ANGYAL (1929) i. m. 88.

5.2.3.: A rendtörvény jogi tárgyával kapcsolatos politikai álláspontok

A büntetőjogi oltalom ily módon való meghatározása komoly politikai konfliktust váltott ki a Nemzetgyűlésben. *Bródy Ernő* többször idézte a *Csemegi-kódex* IV. fejezetének törvényi tényállásait annak alátámasztásául, hogy az elegendő védelmet nyújt az e körbe tartozó bűntettekkel szemben. A jogi tárgy kérdésében kifejtette: „*az állami és társadalmi rend kérdése nem olyan egyszerű kérdés; maga az állami és társadalmi rend mindig egyúttal hatalmi kérdés; az nem csak a jog kérdése, hanem a hatalomnak, az erők megoszlásának s az erőtényezőknek a kérdése*." Tehát a jogi tárgy túlzottan tág megfogalmazására mutatott rá, ami lehetőséget nyújtana arra, hogy „*szabatos meghatározás nélkül ártatlan, derék, becsületes emberek a vádlottak padjára és a pusztulás örvényébe kerüljenek*."[755] Véleményét *Rassay Károly* a Nemzeti Szabadelvű Párt megalapítója[756] is osztotta, aki azt állította, hogy erre a törvényjavaslatra nincs szükség. Érvelésében kifejtette: „*az állami rendet nem csak az alkotmány védelméről szóló paragrafusai védik, hanem védik a büntetőtörvénykönyvnek és az ahhoz kapcsolódó egyéb törvényes rendelkezéseknek egész légiója*."[757] További problémaként vetette fel azt, hogy az állami és társadalmi rend fogalmát nem lehet egyértelműen meghatározni, mindenki mást ért e jelenségek alatt. Szerinte az első kategóriába minden olyan életviszony beletartozik, amelyet az állam a szabályozási tárgykörébe tartozónak ítélt meg, míg a második esetkörbe a törvények által nem rendezett helyzetek tartoznak. E logikát követve végül azt a következtetést vonta le a képviselő, mely szerint a törvényjavaslat az ún. *„törvényes alapintézményeket"* kívánja jogi tárgyként meghatározni, ami az alkotmányban szerepel. Tekintettel azonban arra, hogy a büntetőtörvénykönyv az alkotmányos rendet védendő értékként tartja számon, nem szükséges a kiegészítő szabályozás.[758] Ugyanezt a véleményt fejtette ki *Zákány Gyula* is, aki a társadalmi rend kifejezés kapcsán úgy érvelt, hogy abba „*bepakkolható lesz minden intézkedés, minden nem az alkotmányos rendet megbolygató fellépés, […] minden alkotmányilag nem szabályozott jogcselekménye az állampolgároknak*."[759] Tehát a képviselő elsősorban attól tartott, hogy olyan cselekmények is az Átv. hatálya alá kerültek volna, melyek elsősorban valamilyen alapjog gyakorlását merítették ki.[760] *Bárczy István* által nyilvánosságra hozott, a budapesti ügyvédi kamarának a

[755] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 385.
[756] VIDOR i. m. 113.
[757] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 490.
[758] Ua. 493.
[759] Ua. 555.
[760] ANGYAL (1929) i. m. 16.

rendtörvénnyel kapcsolatos állásfoglalása szerint az 1. §-ban meghatározott államfelforgatás törvényi tényállásában megjelenő jogi tárgy akkor lett volna pontosan definiálva, ha az alábbi kiegészítés került volna bele: „*az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakkal való felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló oly mozgalom értendő, mely a Tanácsköztársaság elnevezése alatt ismert rendszer létesítésére irányul*."[761] Így kívánta tovább szűkíteni azoknak az elkövetőknek a körét, akik a későbbiekben az Átv. hatálya alá kerülhetnek. *Drózdy Győző* kisgazda képviselő[762] is csatlakozott a fent kifejtettekhez, kiemelve: hátrányos és nehéz helyzetbe hozzák a bíróságokat azzal, hogy előkérdésként nekik kell tartalommal megtölteni a társadalmi rend fogalmát.[763] *Kerekes Mihály* (Országos Kisgazda és Földmíves Párt)[764] a fentiekhez hasonlóan utalt arra, hogy nem a törvény céljával nem ért egyet, hanem annak nem elég pontos megfogalmazását sérelmezte. Érvei között szót emelt a korrupció ellen, amely nem tartozott az Átv. hatálya alá, pedig annak is ugyanolyan káros hatása van az állami rendre, mint a különféle államellenes cselekményeknek.[765]

E kritikákkal szembehelyezkedve több képviselő viszont amellett foglalt állást, hogy a jogalkotó helyesen definiálta a rendtörvény jogi tárgyát. *Somogyi István* felszólalásában különbséget tett a magyar alkotmány és a társadalmi rend fogalma között: „*a társadalmi rendben benne van az alkotmány is mint többen, de az alkotmányban nincs benne a társadalmi rend.* Később konkrétabban fogalmazva: „*ha […] a Btk. 127. §-a maradna meg, akkor a rendnek biztosítására nem tudnánk néven nevezendőt találni*."[766] *Tomcsányi Vilmos* arra kívánt rámutatni, hogy a hatályos szabályozás nem nyújt megfelelő védelmet azon bűncselekmények tekintetében, amelyek még nem fenyegetik közvetlenül a védett jogi tárgyat, de már káros hatásuk érzékelhető: „*a büntetőtörvénykönyv nem ad módot arra, hogy mi azt a jogtárgyat is védjük, amelyet ez a javaslat védeni akar*."[767] *Szilágyi Lajos* felszólalásában látható, hogy hiányolta a jogi tárgy pontosabb meghatározását, azonban a törvény védelmében kiemelte: még az államfői hatalom gyakorlásáról szóló jogszabályban is rengeteg ellentmondás van,[768] a Nemzetgyűlés mégis elfogadta, és alkalmazza. *Turi Béla* a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának képviselője[769] szerint maga a rendtörvény

[761] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 577.
[762] VIDOR i. m. 37 – 38.
[763] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 590.
[764] VIDOR i. m. 73-74.
vö.: Kerekes Mihállyal szemben osztály elleni izgatás gyanúja miatt büntetőeljárás indult 1924-ben. HU-BFL-VII.5.c-4632-1925.
[765] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 406.
[766] Ua. 399.
[767] Ua. 533.
[768] Ua. 440.
[769] VIDOR i. m. 153.

megalkotása helyes, a jogi tárgy kapcsán pedig a következő kijelentést tette: „*amikor tehát én védekezem a bolsevizmus ellen, akkor nagyon helyesnek tartom azt, amit a törvényjavaslat csinál, hogy a régi büntetőtörvénykönyvvel szemben egyszerűen előbbre toljuk a védekezési állást*."[770] *Hornyánszky Zoltán* pedig abban látta a reform jelentőségét, hogy az az állami és társadalmi rend teljességét kívánta a védelem tárgyává tenni, nem csupán annak egyes intézményeit,[771] ahogyan ez az akkori jogrendszerben jelen volt.

5.3.: Az államfelforgatás alapesete

Az Átv. 1. § (1), (2) bekezdése határozta meg az államfelforgatás bűncselekményét. Az eredeti javaslat a következőképpen határozta meg a deliktumot: „*aki az állam és társadalom fennálló törvényes rendjének jogellenes felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vezet, vagy abban más módon tevékenyen részt vesz, úgyszinén aki ily mozgalmat vagy szervezkedést előmozdít, bűntettet követ el. A mozgalom vagy a szervezkedés kezdeményezői vagy vezetői öt évtől tíz évig terjedő fogházzal, többi résztvevői és előmozdítói pedig öt évig terjedő fogházzal büntetendő*."[772] A jogalkotó a részletes indokolásban kifejtette, az ilyen típusú bűncselekményeket azért kellett pönalizálni, mert az elkövető ebben az esetben túlterjeszkedett azoknak a szabadságjogoknak a keretein, amit az állam a polgárai számára előzetesen biztosított.[773] Az *Igazságügyi Bizottság* a későbbiekben jelentős változtatásokat hajtott végre a törvényi tényálláson: a jogi tárgy módosításán túl jelentősen enyhített a büntetési tételeken, amellyel az elkövetési magatartások között is differenciált, különbséget téve az államfelforgatás bűntetti és vétségi alakzata között. Az elkövetési mód tekintetében is történt módosítás, mert a jogellenes jelző helyett az erőszakos került be a végleges szövegbe.[774]

A törvényhozó beépítette a jelentésben összefoglalt módosító indítványokat, ezért a törvényi tényállás végleges formája szerint az követte el az államfelforgatást, „*aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez vagy vezet."* A törvényi tényállás vétségi alakzatát az valósította meg, *„aki ily mozgalomban vagy szervezkedésben tevékenyen részt*

[770] *Nemz. Napl.* (1921) i. m. 502.
[771] Ua. 594.
[772] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 302.
[773] Ua. 310.
[774] *Nemz. Ir.* (1921) VII. köt. i. m. 99-100.

vesz, úgyszintén aki ily mozgalmat vagy szervezkedést előmozdít." A deliktum büntetési tétele az (1) bekezdés esetén öt évig terjedő fegyház, a (2) bekezdés megvalósulása esetén pedig három évig terjedő fogház volt.[775] *Finkey Ferenc* szerint a szabályozás célja ez esetben nem volt más, mint a kommunista, anarchista propaganda csírájában való elfojtása. E szakasz tehát meglátása szerint nem az izgatás különféle elkövetési magatartásait, hanem ezen politikai bűncselekmények előzményét volt hivatott megakadályozni, amelyek az állam ellen irányuló tömegmozgalmak megszervezését és működtetését foglalta magában.[776] Tehát az 1-2. § lényegében előkészületi magatartásokat sui generis bűncselekménnyé nyilvánított. Ezzel ellentétes véleményt fogalmazott *Irk Albert* büntetőjogász. Tankönyvében ugyanis az Átv-t úgy definiálta, mint az izgatás tényállásainak a „*továbbfejlesztését*."[777]

5.3.1.: A mozgalom és a szervezkedés definiálása a korszak szakirodalma alapján és azok megjelenési formái a két világháború közötti bírói gyakorlatban

Az előző fejezetekből láthatóvá vált, hogy már a Kms. 3. §-a és a néptörvény 3. § (1) bekezdése is pönalizálta az állam ellenes mozgalmakat, valamint az abban való részvétel különböző formáit. Azonban annak az előkérdésnek a megválaszolása, hogy a jogalkotó mit értett pontosan a mozgalom és a szervezkedés fogalma alatt, az a két világháború között az Átv-ben szabályozott államfelforgatás deliktumával kapcsolatban merült fel.

A törvény indokolása szerint a mozgalom meghatározása nem volt szükséges, mert e fogalom jelentése mindenki számára ismert volt.[778] Ettől függetlenül a kor jogtudósai a rendtörvény értelmezésekor számos olyan jellemzőt felsoroltak, amelyeken keresztül igyekeztek részletesebben körülírni ezt a kriminált politikai tevékenységet. *Angyal Pál* álláspontja szerint a jogalkotó a törvény 1. §-ban a mozgalom és a szervezkedés külön definiálásával kifejezésre juttatta, hogy e törvényi tényállás két különböző csoportosulást pönalizált. Meglátása szerint a mozgalom egy olyan jelenség *„melyben nagyobb számú emberi erő bizonyos cél irányában tudatossá és aktivitásra hajlamossá válik."*[779] Ehhez

[775] ANGYAL (1929) i. m. 28.
[776] FINKEY (1923) i. m. 182.
[777] IRK (1933) i. m. 398.
vö.: Irk Albert szerint az izgatás „a fennálló jogrenddel szemben nyilvános nyilatkozat által ellenséges érzület kiváltása vagy fokozása." Megjelenési formái szerint megkülönböztette a bűncselekmény elkövetésére irányuló felhívást, a törvény vagy hatóságok elleni engedetlenségre irányuló felhívást, a társadalmi osztályok és jogintézmények elleni izgatást, a politikai izgatást, valamint a bűnelkövető feldicsérését. Ez alapján érthető, hogy az államfelforgatást a politikai izgatás körébe sorolta. Ua. 391.
[778] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt. i. m. 311.
[779] ANGYAL (1929) i. m. 40.

kapcsolódóan *Finkey Ferenc* a mozgalom kategóriájába sorolta azon tevékenységeket, amikor egy gyűlésen például terveket, programokat, vagy alapszabályokat állítanak össze.[780] A szervezkedés meglátása szerint viszont már egy további jellemzővel is rendelkezett, mert a közös cél meghatározása mellett egy szervezet létrehozására is törekedett, jóval nagyobb veszélyt jelentve ezáltal a társadalom számára. Más büntetőjogászok érveléseit figyelembe véve azonban a mozgalom és a szervezkedés azonos fogalmaknak voltak tekinthetőek. A különbségtétel alapja abban keresendő, hogy az utóbbi csoportosulás már „*előrehaladottabb*" állapotban van,[781] így nagyobb volt a valószínűség a bűncselekmény elkövetésére.

A szervezkedés jelentéstartalmát megvizsgálva az is megállapítható, hogy a csoportos elkövetés e formája igen nagy hasonlóságot mutatott a bűnszövetség definíciójával. A különbségtétel alapja az, hogy míg a szövetség akkor valósulhatott meg, ha két vagy több személy közös egyetértéssel elhatározta valamilyen államellenes bűncselekmény elkövetését,[782] addig a szervezkedés már túllépett a tervezés fázisán, hiszen az elkövetés ezen formájában már szerepeket osztottak szét, vagy különböző szerveket hoztak létre a sikeres kivitelezés érdekében.[783] Vagyis ebben az esetben kialakultak a politikai bűnözés intézményes keretei.

A rendtörvény szigorúan meghatározta, hogy mely mozgalmak és szervezkedések tartoztak a hatálya alá annak elkerülése érdekében, hogy a jogszabályokat tiszteletben tartó, politikai tevékenységet folytató pártok és csoportok zavartalanul folytathassák működésüket. Az 1. § alapján ugyanis kizárólag azok az elkövetők voltak felelősségre vonhatóak, akik az állam és társadalom törvényes rendjének az erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, vagy valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló megmozdulásokban vettek részt. Tehát a büntetőjogi felelősség megállapításához szükséges volt annak a körülménynek a megvalósulása, hogy a résztvevők magukévá tegyék az Átv-ben meghatározott pönalizált célkitűzéseket.[784]

A fenti célok közé tartozott a felforgatás, amivel kapcsolatban több definíció is meghatározásra került a két világháború között. *Finkey Ferenc* e fogalom alatt nem egy

---

[780] FINKEY (1923) i. m. 182.

[781] Angyal Pál az Átv. által pönalizált csoportokat további kategóriákra bontotta fel, megkülönböztetve az egyszerű mozgalmat, a szervezett mozgalmat, és az egyszerű szervezkedést. ANGYAL (1929) i. m. 41.

[782] EDVI ILLÉS – DEGRÉ (1924) i. m. 67.
A bűnszövetséggel kapcsolatos jogi álláspontokat már a néptörvénnyel kapcsolatban részletesen kifejtettem. Az Átv-vel kapcsolatban csak azt a vetületet emeltem ki, ami ahhoz szükséges, hogy elhatárolható legyen a szervezkedés fogalmától.

[783] ANGYAL (1929) i. m. 41.

[784] Ua. 42.

konkrét elkövetési magatartást, hanem magát a kommunizmust, mint ideológiát értette.[785] Vagyis az ő meglátása szerint a rendtörvény alkalmazása kizárólag a bolsevik párt működésével szemben vált volna alkalmazhatóvá. Ugyanezt a véleményt fogalmazta meg az állami és társadalmi rend megsemmisítésével kapcsolatban is annyi különbséggel, hogy ez esetben az anarchizmust emelte ki, mint államellenes ideológiát, amellyel szemben védekezni kell a büntetőjog eszközrendszerének felhasználásával.[786] Vele szemben *Angyal Pál* ezeket a jelenségeket elsősorban magatartásként értelmezte: álláspontja szerint ugyanis a felforgatás az állam vagy a társadalom egészének vagy annak egy részének tartós megzavarása oly módon, hogy a rend visszaállítása csak nagy nehézségek árán állítható vissza. A megsemmisítés azonban már tartalmilag többet jelentett az előző tevékenységnél, hiszen ebben az esetben az állami és társadalmi rend teljes felborításáról volt szó. Tehát, míg az előző esetben csupán egyfajta zavarkeltés, addig az utóbbinál már *„a létezőnek egyszersmindenkorra szóló megszüntetése”* valósult meg.[787] A valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának elősegítése esetében a cél az volt, hogy bizonyos társadalmi csoportokat kizárjanak az alkotmányos jogaiknak a gyakorlásából, hogy ezáltal valamilyen egyesület, párt, vagy egyéb személyösszesség lefoglalhassa azokat a maga számára.[788]

Ezen elméleteket összehasonlítva a korabeli bírói gyakorlattal megállapítható, hogy Magyarországon a büntetőeljárás alapját képező politikai tevékenységek elsősorban a szervezkedés kategóriájába voltak sorolhatók. A konkrét bűncselekményeket megvizsgálva pedig további két csoport különböztethető meg aszerint, hogy az elkövetők az államellenes szervezkedéseket milyen módon építették ki: az egyik eset a legális, a másik pedig az illegális elkövetési módozatok voltak.

A két világháború között törvényellenes és titkos politikai agitációt elsősorban a kommunista aktivisták fejtettek ki a Tanácsköztársaság restaurálása érdekében. Az 1920-as évek elején a moszkvai utasításnak megfelelően[789] a megszervezésre váró bolsevik párt

[785] FINKEY (1923) i. m. 182.
[786] Ua.
[787] ANGYAL (1929) i. m. 42.
[788] Ua. 43.
[789] A magyar kir. államrendőrség detektívcsoportja 1919 után számos alkalommal tartóztatott le olyan személyeket, akikkel szemben az a gyanú merült fel, hogy a kommunista ideológiát népszerűsítő tevékenységet fejtettek ki. Ezeknek a gyanúsítottaknak a vallomásai, illetve a házkutatások során lefoglalt röpiratok nyomán a nyomozó hatóság kiderítette a III. Internacionálé végrehajtó bizottságának álláspontját a Tanácsköztársaság restaurálásával kapcsolatban: Moszkvában már az 1920-as évek elején egyre nagyobb elégedetlenséggel figyelték a Bécsbe emigrált magyar kommunisták tevékenységét, mert a proletárdiktatúra ismételt bevezetésére irányuló kísérleteik folyamatosan kudarcba fulladtak. 1922 előtt például Andics Erzsébet tért vissza Bécsből a ifjúmunkások szervezetének ismételt megalakítása végett, ami miatt a budapesti kir. törvényszék lázadás bűntette miatt 15 év fegyházra ítélte. Megemlíthető továbbá a Rudas Béla-féle összeesküvés is, akit társaival együtt lázadásra irányuló szövetség vádja miatt ítélt el a törvényszék. Ennek hatására végül azt a döntést hozta a

működési elvei a következők voltak: a mozgalomnak mindenekelőtt „*zártnak és illegálisnak*" kellett lennie.[790] Vagyis a tagok kizárólag a megbízhatónak titulált személyek számára tették lehetővé a párthoz való csatlakozást,[791] míg az illegalitás abban nyilvánult meg, hogy nem ismerték el a kapitalista államot és annak intézményeit. Ezzel a koncepcióval kapcsolatban *Gerő Ernő:*[792] *A kommunista párt a fehér terror idején*[793] című cikkében a következőt írta: „*a kommunista pártok legalitása […] nem más, mint egy kapitalista államtól kiverekedett szabad mozgási lehetőség*."[794] Mivel e mozgalom célja a magyar társadalom „*forradalmasítása*" volt, meg kellett találni a párttagoknak azokat a helyszíneket, ahol munkások tartózkodtak, mivel ezekben a körökben volt a legnagyobb lehetősége annak, hogy a bolsevik ideológiát eredményesen tudják népszerűsíteni.[795] Ennek érdekében három szervezetbe igyekeztek beépülni: az üzemekbe és az ott lévő szakszervezetekbe, valamint az SZDP-be,[796] amelyek keretein belül más-más elérendő célokat tűztek ki maguk elé. A gyárakban igyekeztek az ott dolgozók bizalmába férkőzni ideológiájuk terjesztése miatt, míg a szakszervezetekben arra törekedtek, hogy az ott lévő mérsékelt baloldali politikusokkal szemben egy ellenzéket hozzanak létre és vezető pozíciókat szerezzenek meg.[797] Az SZDP-vel szembeni taktikát azonban némiképpen eltérően határozták meg. Ez esetben ugyanis nem ajánlották a komoly pozíciók betöltését tekintettel arra, hogy egy párton belüli radikális csoport megszervezésével szándékozták a szociáldemokratákat meggyengíteni. Így levonható az a következtetés, hogy a kommunisták igyekeztek legalitást biztosítani tevékenységük számára. A beépülést követően

---

központi vezetés, hogy egy kizárólag Magyarországon működő bolsevik pártot fognak támogatni, csökkentve ezzel a bécsi emigráció jelentőségét. Ezt elősegítve 1921-ben a bécsi és a moszkvai vezetés egy közös értekezletet tartott Berlinben, melynek eredményeképpen egy új központi bizottságot hoztak létre. A tagságot Kun Béla, Pogány József, Vágó Béla, Landler Jenő, Lukács György, Lengyel Gyula, Hamburger Jenő, Hiroschik János, Seidler Ernő és Szilágyi Dezső alkották. HU-BFL-VII.5.c-9170-1921, HU-BFL-VII.5.c-2687-1922, HU-BFL-VII.5.c-15845-1922, 16.
vö.: A lábjegyzetben szereplő kommunista tagok életrajzi adatainak hivatkozása: SALAMON i. m. 131., GRATZ (1935) i. m. 19, 69, 71-74, 78-80, 82, 85,92, 94, 96, 99, 133, 134, 152, 183, 226, 102, 132., KENYERES Ágnes (szerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990*., Magyar Elektronikus Könyvtár, https://bit.ly/2Wl0mTB, (Utolsó lehívás dátuma: 2019. 03. 22.), PIL-VI. 768-*Lengyel Gyula, Lengyel Gyuláné és Lengyel Judit iratai*, PIL-VI.-776.-*Hirossik János iratai*
vö.: A magyar kir. államrendőrség detektívcsoportjáról bővebben: VARGA Krisztián: *Ellenség a baloldalon*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2015, 235.
[790] GERŐ Ernő: *Hogyan építsük szervezeteinket?*, PIL-VI.-858.-*Gerő*-2., 11.
A mozgalom kifejezés itt azért előnyösebb, mert ezekben a cikkekben Gerő Ernő még elméleti célokat határozott meg. A konkrét szervezetek kiépítésére csak ezt követően került sor.
[791] GERŐ Ernő: *A kommunista párt a fehér terror idején*, PIL-VI.-858.-*Gerő*-2, 2.
[792] VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 176., KENYERES (1967) i. m. 196.
[793] PIL-VI.-858.-*Gerő*-2, 2.
[794] Ua. 3.
[795] Ua.
[796] GERŐ Ernő: *A szakszervezeti és pártszervezeti munka*, PIL-VI.-858.-*Gerő*-2, 6.
[797]GERŐ Ernő: *A kommunista párt a fehér terror idején*, PIL-VI.-858.-*Gerő*-2, 4., *A szakszervezeti és pártszervezeti munka*, PIL-VI.-858.-*Gerő*-2, 7 – 8.

ún. „*sejteket*” kellett létrehozni az ott lévő kommunista tagokból,[798] amelyeknek a működését a párt központja hangolta össze.[799] Fontos hangsúlyt fektettek továbbá a tagok képzésére, amit a kommunista ideológiát népszerűsítő és azt magyarázó újságok terjesztésével szándékoztak elérni.[800]

A III. Internacionálé[801] a bolsevizmus célkitűzései mellett hosszasan foglalkozott a nemzeti kommunista pártok működési szabályaival. Iránymutatásában kiemelte: mivel ezek a szervezkedések a moszkvai központ fiókszerveinek minősültek, egy kifejezetten határokon átívelő mozgalom kialakításáról volt szó. A pártok szervezési elvei közé tartozott a centralizáció, a „*pártfegyelem*,” és az engedelmességi kötelezettség a hierarchiában magasabb fokú szervekkel szemben. A nemzeti mozgalmak feletti vezető szerv a Moszkvában lévő *Központi Bizottság* (továbbiakban: KB) volt, amely közvetlen utasítás útján irányította a pártok működését. A hatékonyabb munka érdekében a KB párttagokat delegálhatott a fiókszervekhez, akiknek a feladatuk az utasítások tolmácsolása és a végrehajtásának a felügyelete volt.[802] Emellett a pártokat beszámolási kötelezettség terhelte a Bizottsággal szemben. A KB felügyelete alá tartoztak továbbá a különböző agitációs és propaganda bizottságok, amelyek az agitátorok kiképzésével foglalkoztak: oktatást tartottak *Marx, Engels* és *Lenin* műveiről, valamint az egyes országok mezőgazdasági vagy ipari viszonyairól.[803]

Az Internacionálé alapszabályát a *Világkongresszus* értelmezte, ami jogosult volt olyan határozatokat hozni, amelyek valamennyi párttagra nézve kötelező volt. Ez a szervezet kétévente tartott ülést. Az 1920-as években a Kongresszus arra az álláspontra helyezkedett, mely szerint ez az időszak az ún. „*polgárháborús korszak*” tekintettel arra, hogy Európában sem a sztrájk, sem pedig a politikában való részvétel nem tette lehetővé a munkások hatalomátvételét. Tehát a hatalom megszerzése érdekében elkerülhetetlenné vált a fegyveres felkelés, amit az illegális kommunista csoportoknak kellett megszervezni.[804]

A bolsevik pártok megszervezése és irányítása mellett Moszkva azon személyekre is nagy hangsúlyt fektetett, akiktől valamilyen oknál fogva visszautasították a pártba való belépést. Ezeket az aktivistákat ún. nemzetiségi „*clubokba*” tömörítették,[805] amelynek feladatköre a következő volt: a bolsevik agitáció és propaganda lebonyolítása, a „…*mozgalom*

[798] GERŐ Ernő: *Hogyan építsük szervezeteinket?*, PIL-VI.-858.-*Gerő*-2, 11.
[799] Ua. 13.
[800] GERŐ Ernő: *A kommunista párt a fehér terror idején*, PIL-VI.-858.-*Gerő*-2, 5.
[801] A III. Internacionálé a „forradalmi munkásmozgalom” nemzetközi szervezete volt 1919 és 1943 között. VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 271-273.
[802] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 28.
[803] Ua. 32.
[804] Ua. 29.
[805] Ua. 33.

erkölcsi és anyagi támogatása," a „*pártirodalom*" terjesztése, végül pedig a „*szórakozás*" megszervezése.[806] A magyar részleg 1922-ben alapult azokból az elítéltekből, akik a Tanácsköztársaság után emigráltak és a szovjet-magyar hadifogolycsere egyezmény[807] hatására, így nem kellett kitölteniük a magyar bíróságok által kiszabott szabadságvesztés büntetéseiket. A *Szántó Zoltán és társai* ellen indított büntetőeljárás[808] vádirata szerint 1927-ben a clubnak a tagsága elérte az 513 főt.[809] Az így kialakított szervezetrendszereken keresztül, valamint a fentiekben kifejtett elvek alapján több bolsevik szervezkedésre került sor a fővárosban, amelyek a nyomozó hatóságok sikeres fellépése miatt végül eredménytelenek maradtak.

Az egyik első olyan büntetőeljárás, ahol az ügyészség a rendtörvény alapján emelt vádat illegális politikai tevékenység miatt, az a *Gerő Ernő és társai* per volt. A történeti tényállás a következő volt: a rendőrség detektív testületének 1922. szeptember 27-i jelentése[810] szerint Budapesten, a IX. kerületben lévő, Ráday utca 53. szám alatt lévő ingatlant 3 férfi bérelte ki: *Greiner Ferenc*,[811] *Steiner Ernő* és *Szigeti Imre*,[812] akik mindennap egy előre megbeszélt időpontban itt találkoztak, és írógépen dolgoztak. Ezt követően csomagokat készítettek,[813] amelyekbe az elkészült iratokat és anyagi eszközöket helyezték el, majd pedig ezeket a főváros különböző pontjain, később pedig vidéken „*munkáskülsejű*" személyek[814] között terjesztették. A hatóságok további megfigyelései szerint a fent megnevezett személyek állandó kapcsolatot tartottak fenn a Vasművek és Gépgyárak Egyesületével,[815] a bognárok, a cipészek,[816] a sütők szakszervezeteivel,[817] valamint a Magántisztviselők Országos Szövetségével.[818] Kiderült, hogy az általuk összeállított iratokat a pénzzel együtt szakszervezeti tagoknak adták át azzal az utasítással, hogy a terjesztéssel egy időben kezdjék el a környezetük „*ideológiai átnevelését*."[819] Ezen elv alapján kezdték el a működésüket a

[806] Ua. 34.
[807] Az egyezmény 1921-ben Rigában jött létre a két ország között, melynek értelmében magyar hadifoglyokért cserébe Magyarország átadta Oroszországnak a büntetőeljárás során elítélt kommunista politikusokat. VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 154.
[808] SZÁNTÓ Zoltán: *Egy per – ötven év távlatából*, Budapest, Magvető Kiadó, 1978.
[809] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 34.
[810] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922, 16.
[811] Ua. 18.
[812] Szigeti Imréről s detektív jelentés megjegyezte, hogy a vele érintkező személyek rendkívül nagy tisztelettel viseltetnek iránta. Ua. 19.
[813] Ua. 20.
[814] Ua. 18., 478.
[815] Ua. 90-102., JÁSZAI Samu: *A magyar szakszervezetek története*, Budapest, Magyarországi Szakszervezeti Tanács, 1925., 321-325.
[816] Ua. 67-80., JÁSZAI i. m., 284-286.
[817] Ua. 80-86.
[818] JÁSZAI i. m. 310-311.
[819] Ua. 20., 478.

gyárakban is. Ennek a szervezkedésnek a másik szárnya a *Kommunista Ifjúmunkás* mozgalom újjáépítését kezdte el, melynek a szervezői bár kapcsolatban álltak egymással, mégis elkülönülten dolgoztak. Tagjai *Katzburg Imre, Révész Géza,*[820] *Leipnik Márton*[821] és *Nagy Sándor* voltak.[822]

A rendőrség végül 1922. szeptember 16-án leplezte le a titkos szervezetet, és elrendelte a résztvevők letartóztatását. Ekkor derült ki a gyanúsítottak valódi személyazonossága is: *Szigeti Imréről* a királyhágói utcai előállításakor derült ki, hogy a valódi neve *Singer Ernő,* aki *Gerő Ernőként*[823] vált ismertté 1945 után. *Steiner* eredeti neve pedig *Greiner József,*[824] aki a bécsi és a berlini kommunista körökben már jól ismert volt.[825] A letartóztatásokat követően a nyomozó hatóságok házkutatást rendeltek el a Ráday utcában, ahol lefoglalták az írógépet, és a már elkészített újság példányokat, amelyek a *Kommün* és az *Ifjú Proletár* címet viselték. *Szabó Kornél* kereskedőnél pedig megtalálták a szervezet működéséhez szükséges anyagi eszközöket és több hamis okmányt, amit az előállított személy készített el szükség esetén,[826] így ő is a többi gyanúsítotthoz hasonlóan előzetes letartóztatás alá került. A Béccsel való összeköttetés futárok útján valósult meg:[827] ilyen feladatot látott el többek között *Révész Géza* ezüstműves, *Burstein Henrik* mérnök, *Steiler Mikus Endre* sütősegéd, és *Sachs Gyula* cipészsegéd.[828]

1922. októberében további 108 személyt vettek őrizetbe, amelyből 106 gyanúsítottal szemben rendelték el az előzetes letartóztatást.[829] A nyomozati szakasz lezárulásakor azonban 44 személyt bizonyítékok hiányában szabadon bocsátottak és megszüntették velük szemben az eljárást.[830]

---

[820] Révész Géza 1945 után moszkvai nagykövetként tevékenykedett. BARÁTH Magdolna, GECSÉNYI Lajos: *Főkonzulok, követek és nagy követek 1945-1990*, Budapest, MTA Kiadó, 2015., 246-247., *Munkásmozgalmi* i. m. 547-548.

[821] Leipnik Márton neve érdekes módon felmerült az 1931-es biatorbágyi merényletnél is, mert Matuska Szilveszter kézírása nagyon hasonlított Leipnikére. Ezért is merült fel a hatóságokban a gyanú, hogy a vonatrobbantás valójában kommunista merénylet volt. *Pest Megyei Levéltár,* VII.1-b-897-11571/1931, 46., VARGYAI Gyula: *A biatorbágyi merénylet, merénylet a merénylet ellen*, Budapest, Paktum, 2002, 47., *Népszava*, 1931, 59/213, 1., *Az Est*, 1931, 22/210, 1.

[822] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 21.

[823] Gerőnek a másik álneve Szeges Ernő volt. Ezzel a személyazonossággal a kommunista vezetés kiállított számára egy születési anyakönyvi kivonatot és egy állampolgársági bizonyítványt. PTI-VI.-858.-*Gerő*-1, 8-9.

[824] Greiner József a per után szerkesztőként helyezkedett el. NAGY Csaba: *A magyar emigráns irodalom lexikona*, Budapest, Argumentum Kiadó, 2000, 332., VASS – BASSA – BETLEN – FARKAS – KABOS - VÉRTES i. m. 183-184., KENYERES (1967) i. m. 621.

[825] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 21.

[826] Gerő Ernő a tárgyaláson beismerte, hogy a hamis okmányokat Szabó Kornéltól kapta. Ua. 485.

[827] Ua. 478.

[828] Ua. 22, 193.

[829] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 147-149.

[830] Ua. 193.

Gerő Ernő a hatóságok előtt beismerő vallomást tett: elmondása szerint a mozgalom szervezését Budapesten a Greiner-testvérek kezdték el, azonban a kommunista párt az ő közreműködésével vált egyre jelentősebbé.[831] A gyanúsított beszámolt továbbá arról is, hogy 1921 novemberében *Hiroschik János,*[832] bécsi KMP tag utasította őt a magyarországi pártmunkában való részvételre, ezért 1922 januárjában hamis okmányokkal tért vissza, és csatlakozott a fővárosi kommunistákhoz.[833] A munkát a fent kifejtett elvek szerint folytatták, vagyis jelen voltak a gyárakban és a szakszervezetekben,[834] de az SZDP-be már a rendőrség közbeavatkozása miatt nem tudtak beépülni. A *Kommün* című lap megírásának elősegítése végett *Lengyel Gyula* volt pénzügyi népbiztos Bécsben kiadott kommunista szellemű könyveket és röpiratokat szállított,[835] vagyis az ott megjelentett cikkek is erre irányuló utasítások alapján készültek el.[836] A bolsevik mozgalom kiépítése vidéken is elkezdődött *Greiner József* vezetésével,[837] ebben a gyanúsított vallomása szerint nem vett részt.

A *Gerő Ernő és társai* elleni büntetőeljárással egy időben egy másik szervezkedést is leleplezett a rendőrség, ami *Stromfeld Aurél*, a Vörös Hadsereg volt vezérkari főnökének[838] esetleges részvétele miatt keltett nagy médiavisszhangot. *Csrepka János*[839] és *Kertész Mór*[840] párttagok kezdeményezésére 1920 nyarán a Bécsbe emigrált kommunista vezetés[841] anyagi támogatásával egy radikális baloldali szervezkedés kezdődött el a fővárosban. Az újjáalakult KMP a támogatás mellett a *Vörös Újság* és a *Proletár* megszerkesztett változatát is rendszeresen megkapta,[842] amit a tagok között kezdtek el terjeszteni.[843] Tehát kezdetben a

---

vö.: a sajtóban a letartóztatott személyek számában is eltérő cikkek kerültek nyilvánosságra. Az Est 70 letartóztatott személyről írt először, majd a tárgyalásról megjelentett hírek között már 110 őrizetbe vettről számolt be. A Népszava 97 személyről számolt be. *Az Est*, 1922., 13/215., 3., 1923., 14/83., 4., *Népszava*, 1922., 50/215., 4.

[831] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922, 36.

[832] PIL-VI-776. fond -*Hirossik János iratai,* VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 202.

[833] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922, 29-30.

[834] Ua. 23.

[835] Ua. 32.

A mozgalom eljutott Zalaszentgótra, Szombathelyre és Nagykanizsára, ahol Greiner sejteket hozott létre a helyi megbízottak segítségével.

[836] Ua. 478.

[837] Ua. 36.

[838] BAKÓ i. m. 637 – 639., VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 525.

vö.: FÖLDES Péter: *A túlsó partról, Stromfeld Aurél életregénye*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1964, HETÉS Tibor: *Stromfeld Aurél*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

[839] Csrepka János a későbbiekben részt vett a Gerő Ernő-féle összeesküvésben is, azonban az előzetes letartóztatások alkalmával külföldre szökött, és Bécsben folytatta politikai tevékenységét. HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 42.

[840] Kezdetben ő volt az elnök. Ua.

vö.: A Népszava értesülése szerint Kertész Mór eredetileg Barta-Kohn József beépített detektív volt. *Népszava*, 1923, 51/269, 3.

[841] A levéltári forrás szerint főleg Landler Jenő támogatta a szervezetet. HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 42.

[842] *Az Est*, 1923, 14/251, 4.

szervezet politikai tevékenysége ezen lapok olvasására szorítkozott.[844] A párt legfontosabb célpontjai *Gerő Ernő* írásainak megfelelően elsősorban a szakszervezetek és a gyárak voltak, ahol a következő taktikát alkalmazták: a tagság megszerzését követően a vezetőség működését állandó kritika tárgyává akarták tenni egy politikai ellenzék megszervezése érdekében. Ezt követően pedig egy olyan felsőbb vezetést szándékoztak megválasztani, amely szimpatizál a bolsevizmussal. Elgondolásuk szerint, ha ez a módszer sikerrel jár, a párt nehéz anyagi körülményeire tekintettel a magyar társadalom támogatni fogja az alkotmányos rend megdöntésére irányuló törekvéseiket.[845]

A bécsi vezetés azonban úgy ítélte meg, hogy a Kertész-féle mozgalom fejlődése igen lassú, ezért kirendeltek egy három tagú ún. „*intézőbizottságot*" a sikeres agitáció érdekében. A tagok *Hajdúczky Miklós,* a *Gerő Ernő* és *Farkas István* voltak.[846] Ezt követően egy új megállapodás született a vezetőségről is, amelyben a kinevezett párttagok is helyet kaptak: *Farkas* vette át a központi vezetést, míg *Hajdúczki* az angyalföldi sejt működéséért felelt,[847] *Gerő* pedig az „*összcsoportok szellemi vezetőjévé*" vált.[848] A KMP új szervezetének kiépítését követően felmerült a tagságban az az igény, hogy a szervezkedés élére keressenek egy, a „*stratégiai munka vezetésére*" alkalmas személyt,[849] aki ismertsége folytán népszerűbbé tehetné a bolsevikok agitációs tevékenységét. E probléma megoldásának elősegítése végett *Gerő Stromfeld Aurélt* ajánlotta arra hivatkozva, hogy a Kommün bukását követően egy helyen töltötték szabadságvesztés-büntetésüket, ahol elmondása szerint „*kommunista érzelmű barátságot*" kötöttek egymással.[850]

---

[843] A tagság névsora a következő volt: Ónody Ignác, Pézl Gyula, Schulek Ferenc, Tamás István, Balázs János, Séra Zoltán, Márki Károly és Gizella, Palkovics János, Kapovics József, és Sámuel Lajos. HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 42.

[844] Ua.

[845] Ua. 43.

[846] Ebben az összeesküvésben Gerő álneve Siklósi Ernő volt, Farkasé pedig Sós. Ua. 44.
vö.: *Az Est*, 1923, 14/251, 4.

[847] Hajdúczki azt is javasolta továbbá, hogy béreljenek ki egy lakást, ami a későbbiekben a párt központjaként funkcionált volna. Emellett indítványozta egy, kizárólag a KMP számára működő nyomda felállítását is. A bécsi vezetés végül vásárolt egy nyomdagépet, és az Erzsébet körút 36. szám alatt kibéreltek egy szobát az összeesküvők számára. Ua.

[848] Ua.
vö.: Ennek az ügynek további érdekessége, hogy a KMP ezen formációja reagált a bécsi kommunisták közötti szakításra is: 1921 decemberében megalakították a magyarországi végrehajtó bizottságot, amely deklarálta, hogy a szervezkedés a Landler-frakciót részének tekinti magát, így a későbbiekben kizárólag a Vörös Újságot fogják terjeszteni és elhatárolódnak Vágó Bélától. Ennek megerősítése végett készítettek egy határozati javaslatot, amit elküldtek Moszkvába. Ua. 45.

[849] Ua. 45.

[850] Ua. 45.
vö.: Stromdeld Aurélt a katonai törvényszék felségárulás bűntette miatt három év börtönbüntetésre ítélte, emellett rangjától és kitüntetéseitől is megfosztották. Korábbi érdemei: másodosztályú vaskoronarend, Lipót-rend, III. osztályú vaskoronarend, katonai érdemkereszt, signum laudis. Ua. 61., *Az Est*, 1923, 14/251, 4.

A fenti javaslatot támogatva *Csrepka János* 1922 januárjában[851] egy vacsorát rendezett, melyre *Gerőt* és *Stromfeldet* is meghívta. Ez utóbbi személy vallomása szerint nem tudott arról, hogy mások is látogatást fognak tenni *Csrepka* lakásán.[852] Ennek megfelelően visszautasította az intézőbizottsági tag ajánlatát, hozzáfűzve, hogy ő csak akkor hajlandó segíteni a KMP-nek, amennyiben képesek négyezer embert összegyűjteni az ügy érdekében.[853] A későbbi beismerő vallomások szerint a meghívott egyáltalán nem mutatott érdeklődést a kommunizmus irányába és arra sem reagált érdemben, amikor *Gerő* fegyvereket és fizetést ajánlott fel a csatlakozás ellenében.[854] Későbbi egyeztetésekre nem került sor. A szervezkedést végül 1923 márciusában leplezte le a rendőrség.[855] *Gerő* kivételével valamennyi résztvevő részletes beismerő vallomást tett. Ő arra hivatkozva tagadta az ebben az összeesküvésben való részvételét, hogy ebben az időszakban már vizsgálati fogságban volt az általa vezetett szervezkedés miatt, így nem akart az ellene folyamatban lévő büntetőeljárásban még hátrányosabb helyzetbe kerülni.[856]

A következő jelentős szervezkedést 1924-ben leplezte le a nyomozó hatóság. A Vági-féle párt megalapításával párhuzamosan, 1923-ban *Őri Károly*,[857] aki pártonkívüli kommunistaként működött Bécsben, azt az utasítást kapta *Landler Jenő* volt belügyi és kereskedelmi népbiztostól,[858] hogy Magyarországra hazatérve csatlakozzon a SZDP-hez abból a célból, hogy egy legális szervezet keretein belül titkos ellenzéki mozgalmat hozzon létre.[859] *Őri* a budapesti működése alatt szoros kapcsolatot alakított ki *Gőgös Ignác*[860] és *Hámán Kató*[861] párttagokkal[862] ideológiai nézeteik egyezősége miatt, sőt még *Vági István* is üdvözölte a pártban való részvételét. Tekintettel a bécsi kommunisták utasításaira, a Vági-csoporton belüli szélsőbaloldali nézeteket valló személyek – egy titokban megtartott választmányi

[851] HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 45.
[852] Ua. 167.
[853] A negatív válasznak feltehetően az lehetett az oka, hogy Stromfeld 1921 decemberében szabadult. Később, 1925-ben azonban belépett a pártba. VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 525.
vö.: A Népszava másképpen számolt be az ügyről. Híradása szerint ugyanis a vacsorán megkérdezték Stromfeldtől, hogy szerinte mennyi emberrel lehetne az alkotmányos rendet megdönteni. Erre ő azt válaszolta, hogy 4-5 ezer embert kellene a célra összegyűjteni. *Népszava*, 1923, 51/56, 5.
[854] HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 59.
[855] Ua. 127., *Népszava*, 1923, 51/56, 5.
[856] Első vallomásában Gerő tagadta a Stromfelddel való találkozást, majd pedig azt állította, hogy nem emlékszik a közöttük lezajlott beszélgetésre, mert ittas állapotban volt. Akkor számolt be mégis a történtekről, amikor Csrepka Jánossal szembesítették, aki több alkalommal is megcáfolta állításait. HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 59.
[857] BAKÓ i. m. 487-488.
[858] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 83., KENYERES i. m. https://bit.ly/36JzCRJ (Utolsó lehívás dátuma: 2019. 12. 17.), VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 297.
[859] HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925, 104.
[860] VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 181., BAKÓ i. m. 205-206.
[861] BAKÓ i. m. 220-221., VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 194., PIL-VI-823. fond - *Hámán Kató és Tóth György iratai*
[862] HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925, 194.

értekezlet keretein belül – döntést hoztak egy illegális bolsevik mozgalom alapításáról az SZDP keretei között. *Őri* későbbi beismerő vallomása szerint a szervezkedés innentől kezdve egyértelműen kommunista volt.[863] Ennek eredményeképpen létrejött csoport felvette a kapcsolatot az emigrációban lévő volt népbiztosokkal, akiknek a kezdeményezésére létrejött az ún. *trojka*[864] a magyarországi szervezkedés koordinálása érdekében. Ezzel páthuzamosan pedig folyamatos összeköttetésben voltak az Internacionáléval az anyagi eszközök átvételének lebonyolítása miatt.[865] Tagjai: *Őri, Gőgös*, és *Hámán* voltak.

E szervezkedés előrehaladtával először 1924 decemberében,[866] majd ezt követően négy alkalommal[867] hamis útlevél birtokában, illegálisan átlépte a magyar határt Burgenlandon keresztül *Rákosi Mátyás*, volt szociális termelési népbiztos[868] az újonnan létrejövő politikai szervezet irányításának és az ezzel kapcsolatos egyeztetések céljából.[869] Letartóztatása előtti látogatása alkalmával azonban *Sámuel Lajos,* a bécsi Internacionálé egyik küldöttje átadta *Rákosi* és *Weinberger Zoltán*[870] újságíró[871] tartózkodási helyét a rendőrség számára,[872] akik ezen információk alapján 1925. szeptember 22-én[873] előzetes letartóztatásba helyezték őket, és megkezdték a nyomozást az illegálisan működő kommunista csoport felderítése végett. A tetten ért személyek már a helyszínen beismerő vallomást tettek: a volt népbiztos elismerte a Tanácsköztársaság alatt vállalt pozícióját, illetve, hogy azért tért vissza az országba, hogy ún. politikai „*hivatást*" teljesítsen.[874] A hatóságokkal való együttműködését tanúsította továbbá, hogy az első rendőrségi kihallgatása alkalmával felfedte azt a gondolatmenetet, ami alapján ki akarta bontakoztatni a magyar kommunista szervezkedést. Kifejtette: elsőként egy olyan legálisan működő pártot kellett volna alapítani, amely még látszatra sem szélsőbaloldali, és betartja a rá vonatkozó jogszabályokat. Ugyanis Magyarország még nincs abban a helyzetben, hogy lehetővé tegye a munkáspártok szabad működését. Tehát a korábbi népbiztos a Vági-pártot akarta felhasználni arra, hogy beépítse a

[863] Ua. 105.
[864] A trojka a kommunista sejt másik elnevezése volt.
[865] HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925, 137.
[866] VARGA i. m. 132.
[867] *Az Est*, 1925, 16/218, 3.
[868] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 84.
[869] *Az Est,* 1925, 16/215, 2, HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925, 66.
[870] Weinberger később Vas Zoltánra módosította a nevét. VAS Zoltán: *Viszontagságos életem*, Budapest, Magvető Kiadó, 1980.
[871] HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925, 61.
[872] DEMÉNY Pál: *Rabságaim*, I. kötet, Budapest, Magvető Kiadó, 1989, 51., VARGA i. m. 132-134.
[873] VAS Zoltán: *Viszontagságos életem*, Budapest, Magvető Kiadó, 1980, 14., VARGA i. m. 133.
[874] *Az Est,* 1925., 16/215, 1-2.

bolsevik propagandát a közéletbe. Tekintettel azonban szeptemberi letartóztatására, csupán előkészületi cselekményeket tudott végrehajtani ennek elérése érdekében.[875]

A fentiekhez hasonló összeesküvést leplezett le a nyomozó hatóság 1927-ben: a Moszkvában működő *Nemzetközi Politikai Emigránsok Clubjának* magyar osztálya 1926 júliusában megbízta *Szántó Zoltán*[876] párttagot, hogy *Rákosi* sikertelen politikai tevékenységét követően az ő vezetésével ismételten tegyenek kísérletet a KMP újraszervezésére Budapesten.[877] Ennek megfelelően a későbbi vádlott tevékenységi körébe tartozott többek között a szervezkedés titkos összejöveteleinek lebonyolítása, a tagság által elkészített jelentések külföldre való továbbítása, utasítások adása a sejteknek, a kommunista propaganda irányítása, a pénzügyi eszközök megszerzése és továbbítása, valamint egy titkos nyomda működtetése.[878] A magyarországi pártmunkát a III. Internacionálé és a bécsi propaganda-ügynökség irányította.[879] Fontos kiemelni továbbá, hogy *Szántó* munkájának elősegítése végett Moszkva felszólította *Révai József*[880] későbbi marxista ideológust az új szervezethez való csatlakozásra. Az ő legfontosabb feladata a tanácsadás volt, elősegítve ezzel a sejtek működését.[881] Az illegális KMP megalakulását követően *Szántó* a *Lőwy Sándor*[882] által vezetett *Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetségével* (továbbiakban: KIMSZ)[883] is felvette a kapcsolatot a két magyar bolsevik csoport működésének összehangolása érdekében. Az elnök ugyanis *Kun Béla* utasítása alapján a levente egyesületek működéséről készített jelentéseket, ugyanis a KIMSZ tagjai ide akartak beépülni a kommunista propaganda terjesztése érdekében.[884] Az újonnan megalakult kommunista szervezet elfogadtatása érdekében a mozgalom igyekezett legalitást biztosítani saját magának, amelyet a Rákosi-Vági összeesküvéshez hasonlóan az *Magyar Szocialista Munkáspárton* (továbbiakban: MSZMP)[885]

---

[875] HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925, 66, 106.
vö.: DRÓCSA Izabella: Egy elfeledett politikai bűncselekmény: a Rákosi-Vági per, KERESZTES Gábor (szerk.): *Tavaszi Szél*, I. kötet, Budapest, DOSZ, 2017, 192-201.
[876] VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 543.
[877] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 8-9.
[878] A nyomda megalapítására végül nem került sor. Ua. 223.
[879] Ua. 9.
vö.: A propaganda ügynökséget Landler Jenő vezette, aki oktatásban részesítette a tagokat Magyarországra való visszatérésüket megelőzően, emellett anyagi juttatásban is részesítette őket. Ua. 26.
[880] BAKÓ i. m. 551-553., VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 490., PIL-VI-793. fond-*Révai József iratai*
[881] Ua. 25-26.
vö.: *Népszava*, 1931, 59/4, 6.
[882] BAKÓ i. m. 414 – 415., VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 318., LIPTAI Ervinné: *Lőwy Sándor élete és mártírhalála*, Budapest, Ságvári Endre Könyvszerkesztőség, 1980.
[883] VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 269.
vö.: LÁNYI Ernőné (szerk.): *Vagyunk az ifjú gárda, emlékezések az ifjúmunkás-mozgalomra*, 1900-1944, Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1969.
[884] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 271.
[885] LIPTAI Ervinné: *A Magyarországi Szocialista Munkáspárt*, 1925 – 1928, Budapest, Kossuth Kiadó, 1971.

keresztül szándékozott megvalósítani.[886] Az összeesküvés leleplezését követően az ügyészség 57 taggal szemben emelt vádat.[887] A 46.998/1927. sz. pótvádirat alapján pedig további 10 MSZMP tagot tartóztattak le.[888]

Révai 1930-ban *Irányelvek* cím alatt összefoglalta a KMP agrárpolitikáját, amelyet a Szovjetunióban szóban is előadott.[889] Elméletében meghirdette a nagybirtokok jogtalan elkobzását, majd kollektív tulajdonba helyezését. Ezzel egy időben az ideológia terjesztése érdekében előnyösnek tartotta a sejtrendszerek létrehozását a falvakban[890] és a KIMSZ-szel való ismételt kapcsolatfelvételt. Kihangsúlyozta továbbá a sztrájkok jelentőségét is, amit véleménye szerint elsősorban a paraszti társadalmi réteg[891] és a munkanélküliek számára volna előnyös megszervezni. Politikai téren pedig egy erős ellenzék megszervezését tűzte ki célul az ún. „*parasztpártokban*," valamint a Kisgazdapárton[892] belül. A bolsevik ideológus még ugyanezen év decemberében a KB utasítására visszatért Magyarországra,[893] hogy egy már létező illegális mozgalom politikai irányítását és az ún. agitprop[894] tevékenységet koordinálja.[895] Budapesten *Sommer Jenő* álnéven egy ingatlant bérelt ki a Karácsonyi út 17. szám alatt, ahol kialakította a párt központját.[896] A párt újjászervezése mellett felvette a kapcsolatot *Kolozsi László* párttaggal,[897] aki azt a megbízatást kapta, hogy külföldről csempéssze be a magyar nyelvű kommunista sajtótermékeket. A későbbiekben *Révai* utasítására a vidéki szervezkedés irányítójává vált.[898] Az új bolsevik szervezethez csatlakozott továbbá *Görög* és *Gajdos István* korábbi CSEKA[899] tagok,[900] *Linka József*, *Kiszely Miklós*,

[886] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 222-223.
[887] Ua. 7.
[888] Ua. 2-4.
[889] A levéltári forrás Révai előadásának színhelyéül a II. Kongresszust nevezi meg, holott azt 1920-ban rendezték meg. A. I. SZOBOLEV, L. G. CSURBANOV, F. I. FIRSZOV, Ny. J. KOROLJOV, A. B. REZNYIKOV, K. K. SIRINYA, E. Ny. SZOKOLOV, G. F. ZASZTAVENKO: *A Kommunista Internacionálé története*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1971, 93.
[890] HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 94., *Népszava*, 1931, 59/5, 8.
[891] Az Est napilap beszámolójában külön kiemelte: ennek a kommunista összeesküvésnek elsősorban a paraszti társadalom volt a célpontja. *Az Est*, 1931, 22/5, 6.
[892] LIPTHAY Olga: *A Kisgazdapárt világprogrammja és propagandája*, Budapest, Akarat Kiadó, 1921.
[893] HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 95.
[894] A kifejezés az agitáció és propaganda szavak összeolvadásából jött létre. A kommunista párt nézeteit és véleményét népszerűsítő tevékenységeket foglalja magában. https://bit.ly/2tjqTal (www.wikiszotar.hu, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 12. 30.)
[895] HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 93.
[896] *Népszava*, 1931, 59/4, 6.
[897] HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 96.
[898] Ua. 98.
[899] A Cseka a szovjet titkosrendőrség volt 1917 és 1922 között. Rupert BUTLER: *A sztálini terror eszközei: Cseka, OGPU, NKVD, KGB, 1917-től 1991-ig*, Budapest, Gabo Kiadó, 2008, 31., 33-39., Alexej BALABANOFF: *A Cseka szolgálatában*, Budapest, Stádium Nyomda, 1936., CZÉH Zoltán: Cseka-GPU-OGPU: a szovjet politikai rendőrség születése, *Rubicon*, 2007, 18/3, 69-71., ROZGONYI Ibolya: A Cseka létrejötte és működése, *Acta Academiae Paedogogicae Nyíregyháziensis*, 1992/1, 137-166., DOLMÁNYOS István: A Cseka első esztendeje, *Belügyi Szemle*, 1977, 15/12, 19-28., CSIBRA József: A CSEKA megalakulása és harca a fiatal szovjetállam

valamint *Lampics János* párttagok.[901] Ez utóbbi kommunista feladata az volt, hogy a szakszervezetben fejtsen ki agitációs tevékenységet.[902] Ezt a szélsőséges csoportot 1930 szilveszterén leplezte le a rendőrség, majd 1931 januárjában helyezték át a gyanúsítottakat az ügyészségre, ahol államfelforgatás gyanúja miatt került sor a vádemelésre.[903]

Eredmények hiányában a moszkvai központi vezetés 1931-ben ismételten vizsgálatot indított a KMP-vel[904] szemben. Ezen eljárás eredményeképpen döntést hoztak a magyar központi bizottság és a titkárság átszervezéséről: *Fürst Sándort*[905] és *Kiss Sándort* nevezték ki a párt élére,[906] míg *Sallai Imrét*[907] és *Karikás Frigyest*[908] azzal a feladattal bízták meg, hogy gyűjtsenek információkat a magyar gazdasági és társadalmi viszonyokról.[909] A szovjet koncepció szerint ugyanis a gazdasági válság időszakában ezen problémák elemzésével lehetett volna növelni az elégedetlenséget a munkások körében.[910] Ezeknek az utasításoknak megfelelően egy újabb kommunista szervezkedés indult el, melynek a történeti tényállása a következő volt: *Fürst Sándor* 1931 tavasza óta állandó kapcsolatot tartott fenn *Koszper Lajossal* és feleségével, akik rendelkezésre bocsátották a lakásukat a KMP tagjai számára. Ezt követően a házaspár a VIII. kerületi Thék Endre utca 32. szám alatt egy ingatlant bérelt ki a bolsevik mozgalom számára, amiből a tagok egy irodát alakítottak ki,[911] létrehozva ezzel a párt titkárságát. A tagok itt szerkesztették a *Kommün* és az *Ifjú Proletár*[912] címet viselő újságokat, valamint állandó összeköttetésben voltak a moszkvai KB-vel, ami utasításokat és a működéhez szükséges anyagi eszközöket[913] küldött a KMP számára.[914] Emellett a

---

védelméért, 1917-1918, *Belügyi Szemle*, 1967, 5/8, 38-46., A CSEKA tevékenysége az intervenció és a polgárháború időszakában, *Belügyi Szemle*, 1967, 5/9, 44-49.

[900] Moszkvában Görögnek és Gajdosnak az volt a feladata, hogy az ott élő magyarokról jelentéseket készítsenek. Az 1920-as évek elején a hadifogolycsere-egyezményeknek köszönhetően kerültek ki a Szovjetunióba. Később, 1930-ban önkéntesen jelentkeztek a magyarországi pártmunkára, ezért először Bécsbe utaztak ideológiai kiképzésük végett, majd Budapestre utaztak. HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 97.

[901] Ua. 93., *Az Est*, 1931, 22/5, 6.

[902] Ua. 99.

[903] *Az Est*, 1931, 22/5, 6.

[904] *A magyar forradalmi* i. m. 135., BAKÓ i. m. 778., VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 273.

[905] VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 168-169., BAKÓ i. m. 171-172.

[906] BALLA Aladárné: *Sallai Imre és Fürst Sándor élete és mártírhalála*, Budapest, Szikra Kiadó, 1955, 157.

[907] VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 504-505., BAKÓ i. m. 580-581.

[908] A magyarországi adatgyűjtésre azért Sallai Imrét és Karikás Frigyest kérték fel, mert számos nemzetközi kapcsolattal rendelkeztek. VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 248, BAKÓ i. m. 303-305. *Az Est*, 1932, 23/163., 1.

[909] BALLA i. m. 159.

[910] Ua. 157.

[911] Az iroda fenntartásának költségeit a moszkvai vezetés finanszírozta. HU-BFL-VII.18.d-03/0363-1932., 7., BALLA i. m. 222.

[912] Gerő Ernő az általa vezetett 1922-es kommunista szervezkedésben ugyanezzel a címmel jelentette meg a kommunista újságokat. HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 485., BALLA i. m. 222.

[913] A külföldről érkezett anyagi eszközök kezelése Sallai Imre hatáskörébe tartozott. HU-BFL-VII.18.d-03/0363-1932, 7.

kommunisták felvették a kapcsolatot a KIMSZ vezetőjével, *Kilián Györggyel*[915] is annak érdekében, hogy a lenini ideológiát minél szélesebb körben terjesszék a fiatalok között.[916] A mozgalom jövőbeni terveiben szerepelt továbbá egy budapesti sztrájk megrendezése is, amelynek időpontját 1932 augusztusára tűzték ki.[917]

A magyar hatóságok csak ebben az évben értesültek a szervezkedésről, melynek leleplezése érdekében *Hetényi Imre* főkapitány-helyettes[918] arra utasította *Sombor-Schweinitzer József* rendőrtanácsost[919] és *Hain Péter* detektívfelügyelőt,[920] hogy a nyomozást titokban folytassák tovább.[921] A rendőrség ezen utasításnak eleget téve számos fényképet készített a Thék Endre utcai titkárságról, valamint a detektívek álruhában több alkalommal is bejutottak a titkárságra, ahol további bizonyítékokat gyűjtöttek.[922] A párttagokat végül tetten érést követően, 1932 júliusában tartóztatták le.[923] Az őrizetbe vételt követő házkutatás során a rendőrség számos olyan dokumentumot foglalt le, amelyek alapján megismerhetővé vált a mozgalom működése: Moszkvából érkezett utasításokat, pénzügyi elszámolásokat, kéziratokat, illetve olyan speciális tintákat találtak, amelyeket csak erre irányuló, különleges eljárással lehetett láthatóvá tenni. E bizonyítékok értékelését követően a nyomozó hatóság tudomására jutott a mozgalom azon tevékenysége is, mely szerint hamis útleveleket bocsátottak ki, amelyet a párttagok szükség esetén fel is használtak.[924] A meghamisított dokumentumok mellett utazásaik során más személyek úti okmányait is felhasználták, akiket a rendőrség szintén előzetes letartóztatás alá helyezett.[925] Mindezek alapján megállapítható: a KMP tagjai tevékenységükkel nem csupán a fennálló alkotmányos rendet akarták megdönteni, hanem megvalósították a *Csemegi-kódex* 391. §-ban szabályozott közokirat hamisítás[926] bűntettét is.

A gyanúsítottak az őrizetbe vételt követően azonnal beismerő vallomást tettek. *Sallai Imre* és *Karikás Frigyes* elmondása szerint nem önkéntesen, hanem a moszkvai kommunista

---

[914] Ua. 8.
[915] VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 256., BAKÓ i. m. 326-327.
[916] BALLA i. m. 209.
[917] *Az Est*, 1932, 23/163, 2.
[918] HETÉNYI Imre: *Amikor a rend őre voltam*, Budapest, Pantheon Kiadó, 1941.
[919] KOVÁCS Tamás: *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb, Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról 1932-1943*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2009.
[920] https://bit.ly/2F29EO3 (www.arcanum.hu, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 06. 13.)
[921] *Az Est*, 1932, 23/163, 2.
[922] Az Est és a Népszava értesülései szerint egy detektív vízszerelőnek, míg egy másik koldusnak adta ki magát, hogy bejusson a kommunisták által fenntartott irodahelyiségbe. *Az Est* ua.
[923] *Népszava*, 1932, 60/157, 3.
[924] Ua.
[925] *Az Est*, 1932, 23/164, 3.
[926] ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve, 5. kötet: Okirathamisítás, bélyeghamisítás, védjegybitorlás, csalárd és vétkes bukás*, Budapest, Athenaeum, 1929, 25-58.

vezetés utasítására tértek vissza Magyarországra. Illegális politikai működésük célja a Tanácsköztársaság restaurálására irányult, amelyet a következőképpen szándékoztak megszervezni: először a bolsevik ideológia népszerűsítése céljából röplapokat készítettek, amiket elsősorban a munkások, a katonák és a rendőrök körében kezdtek el terjeszteni.[927] Miután a kommunizmus széles körben elterjedt ezekben a társadalmi csoportokban, felhívták volna őket arra, hogy fegyveres támadást intézzenek a magyar állammal szemben.

Az 1930-as évek elején a kommunisták mellett számos szélsőjobboldali csoport is létrejött,[928] amelyek megalakulásáról a mindenkori magyar kormányok tudomással bírtak.[929] Radikális politikai ideológiájuk és tevékenységük legfőbb célja a magyar alkotmányos rend megdöntése volt, ami miatt nem rendelkeztek jelentős társadalmi támogatottsággal,[930] működésüket pedig tovább nehezítette az a körülmény, hogy a korszak összes hivatalban lévő miniszterelnöke aggályát fejezte ki ezen szervezkedések agitátori tevékenységével kapcsolatban.[931] Így a rendőrség már a kezdetektől fogva figyelemmel kísérte a nemzeti szocialisták működését, majd az összegyűjtött információkról rendszeresen beszámolt a minisztertanácsnak.[932] Tehát összességében megállapítható, hogy ezek a mozgalmak lényegében a KMP-hez hasonlóan működtek: titkos, államellenes akciókat hajtottak végre egy diktatórikus rendszer kiépítése érdekében, amelyek a hatóságok sikeres fellépései miatt nem értek el számottevő eredményeket.

---

[927] A gyanúsítottak beismerő vallomásait Az Est kormánypárti napilap hozta nyilvánosságra, azonban vitatnám ennek a hírnek a valóságtartalmát abból a szempontból, hogy a kommunisták a magyar társadalom mely rétegeit szólították meg a bolsevik ideológia terjesztésének céljából. Gerő Ernőnek egyik 1922-es cikkéből az olvasható, hogy a „forradalmasítás" érdekében elsősorban az üzemekbe, az ott lévő szakszervezetekbe, valamint a Szociáldemokrata Pártba kell a KMP tagjainak beépülni. A katonaságot és a rendőrséget egyszer sem említette meg. GERŐ Ernő: *A szakszervezeti és pártszervezeti munka* i. m. 6.

[928] Szélsőjobboldali mozgalmak már az 1920-as években is léteztek, azonban jelentőségük igen csekély volt. E körből kiemelendő az 1928-ban megalapított Nemzeti Szocialista Párt. Ezek a szervezetek lényegében az 1930-as években kezdtek aktívabb közéleti szereplésbe. PAKSY Zoltán: A nemzeti szocialista mozgalmak megszerveződése, párt-és regionális struktúrája Magyarországon az 1930-as években, *Múltunk*, 2009, 54/3, 211. vö.: PAKSY Zoltán: *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932-1939*, Budapest, Gondolat, 2013, 15-68.

[929] Sombor-Schweinitzer József rendőrségi feljegyzéseiben azon véleményének adott hangot, hogy a kormány, azon belül pedig a belügyminisztérium kezdetben azért „tűrte meg" ezen szervezetek megalapítását, mert a magyar társadalom nagyobb „megértéssel" fordult a nemzeti szocializmus irányába, mert a hitleri politika céljai közé tartozott a versailles-i békerendszer felszámolása és a bolsevizmus kiszorítása Európából. Azonban a német expanziós törekvések, majd a két állam közötti „kényszerszövetség" a későbbiekben komoly veszélyt jelentett a magyar állam szuverenitására. Így elmondható, hogy a magyar állam nem szimpatizált a német külpolitikával, és ahogy erre lehetőség nyílt, felszámolták a szélsőjobboldali csoportokat is. KOVÁCS (2009) i. m. 35-36.

[930] MÁTHÉ Áron: *A nyilaskereszt árnyéka. A magyarországi nemzetiszocializmus elmélete és gyakorlata*, Máriabesnyő, Attraktor, 2019, 60.

[931] Külön kiemelendő, hogy még Gömbös Gyula és Imrédy Béla is szót emelt a szélsőjobboldali pártok működésével kapcsolatban. PAKSA Rudolf: *Magyar nemzeti szocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója*, Budapest, Osiris, 2013., MÁTHÉ i. m. 60.

[932] PAKSA (2013) *Magyar* i. m. ua, BALOGH Attila: *Adalékok a Keresztes-Fischer Ferenc vezette Belügyminiszter rendészeti politikájához (1931-1932) – Gyülekezési, egyesületi, sajtórendészeti ügyek; állambiztonság, állami ellenőrzések, fejlesztések a közbiztonsági szerveknél*, https://bit.ly/2A6i3QT (www.epa.oszk.hu, Utolsó lehívás dátuma: 2020. 05. 06.), 6.

Az első jelentős[933] politikai csoportot *Böszörményi Zoltán* újságíró alapította meg 1932 júniusában *Nemzeti Szocialista Munkáspárt* néven.[934] Programjukban szerepelt többek között a Trianoni béke eltörlése, az általános, egyenlő és titkos választójog bevezetése, a háború alatt megszerzett vagyonok elkobzása, a magyar „*függetlenség fenntartása*." Az elérendő célokhoz antiszemita fennhang is társult, mert *Böszörményi* szerint az állampolgár kifejezést a „*néptárssal*" kellene helyettesíteni, kifejezve ezzel azt, hogy ezt az elnevezést csak a turániak[935] és az árja származásúak használhatják. Kikötötte továbbá, hogy minden olyan művészeti hagyományt meg kell szüntetni, ami az „*ősi hagyományok*" ellen irányul. A törvények pedig csak a magyar emberek érdekeit szolgálhatják, illetve az államfő is csak magyar származású lehet.[936] Politikai propagandájukat a *Nemzeti Szocialista* című lapban folytatták.[937] Radikális programjuk mellett megemlíthető az erőteljes katonai jelleg is: a párt számos díszfelvonulást tartott és saját jelképrendszert dolgoztak ki, amely a barna ing viselése és a kaszáskereszt szimbólumának a használatában merült ki.[938] Bár *Hitler* kancellárrá kinevezése 1933-ban kedvezett a magyar szélsőjobboldalnak,[939] a *Gömbös- kormány* egyáltalán nem szimpatizált a kaszáskeresztes militáns alakulatokkal, így *Keresztes-Fischer Ferenc* belügyminiszter[940] 1932-ben a 115.000/1932-es számú B. M. rendeletben betiltotta az egyenruha és- fegyverviselést olyan csoportokkal szemben, amelyek nem voltak pártként bejegyezve. A jogszabály szövege a következő definíciót alkalmazta a nemzeti szocialisták csoportjaival szemben: „*…magukat politikai pártoknak valló oly alakulatok és szervezetek […], amelyeknek nincsenek kormányhatóságilag láttamozott, illetve jóváhagyott szabályaik…*"[941] Tehát megállapítható: a szervezkedést azért nevezték pártnak, mert a résztvevők így akarták a társadalmi támogatottságukat növelni a bejegyzett pártok mellett. Jogi értelemben azonban csupán olyan egyesületi formáról lehetett szó, amely a hatályos

[933] Az 1930-as években számos, rövid ideig működő szélsőjobboldali szervezet jött létre. Megemlíthető többek között a Scholcz Vilmos által létrehozott Magyar Horogkeresztesek Pártja, a Cserhalmi Kiss Ernő vezette Nemzeti Szocialisták Országos Pártja, Szüts István alapításában a Független Magyar Szocialista Párt, a Barcsay Árpád megalapította a Nemzeti Szocialista Fascista Pártot, Pászty János szervezte meg a Nemzeti Szocialista Pártot, míg Hehs Aladár bejegyzett pártként hozta létre a Nemzetiszocialista Néppártot. PAKSY (2009) i. m. 211.
[934] PAKSA (2013) *Magyar* i. m. ua, KOVÁCS (2009) i. m. 40., PAKSY (2009) i. m. 213.
[935] ABLONCZY Balázs: *Keletre, magyar!: a magyar turanizmus története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2016.
[936] PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 62-64.
vö.: GLATZ Ferenc, GERGELY Jenő, PÖLÖSKEI Ferenc (szerk.): *Magyarországi pártprogramok 1919-1944*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1991, 278-286.
[937] A lapot a belügyminiszter 1934-ben betiltotta. PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 70.
[938] A párt innen kapta a „kaszáskeresztesek" elnevezést. SZAKÁCS Kálmán: *Kaszáskeresztesek*, Budapest, Kossuth, 1963.
[939] KOVÁCS (2009) i. m. 43.
[940] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 90.
[941] PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 69., *Magyarországi Rendeletek Tára 1932*, Budapest, Fővárosi Nyomda Rt., 1932, 838-839., BALOGH i. m. 7.

jogszabályok megkerülésével, illegálisan folytatta tevékenységét.[942] A párt vezetője e problémát figyelembe véve igyekezett legitimációt biztosítani a kaszáskereszteseknek azzal, hogy 1933-ban részt vett egy vidéki időközi választáson, azonban még az induláshoz szükséges ajánlásokat sem tudta összegyűjteni.[943] E politikai sikertelenséget követően *Böszörményi* egy államellenes bűncselekménnyel igyekezett ismételten visszakerülni a köztudatba: 1936-ban egy puccsot szervezett Dévaványán a „*nemzeti kaszáskeresztes királyság*" kikiáltása érdekében,[944] azonban ez év áprilisában letartóztatták, majd 1937 októberében Ausztriába menekült a büntetés-végrehajtás elől.[945] A *Munkáspártot* végül a belügyminiszter még ugyanebben az évben betiltotta.[946]

A kaszáskeresztesek megalakulásával egy időben, 1932-ben *Meskó Zoltán*[947] országgyűlési képviselő[948] is pártot alapított *Nemzeti Szocialista Földműves-és Munkáspárt*[949] (továbbiakban: NSZFMP) néven, melynek 26 pontos programját[950] a parlamentben hozta először nyilvánosságra.[951] Az új mozgalomhoz számos olyan jól ismert szélsőjobboldali

---

[942] Ez a hozzáállás a Budaváry László által vezetett „kék ingeseknél" is megfigyelhető volt, akik egyesületi formában működtek, mégis következetesen pártnak nevezték saját magukat. Működésüket 1932-ben a belügyminiszter betiltotta, de a tevékenységüket titokban folytatták tovább. A nemzeti szocialisták politikai tömörüléseinek egyesületi formában való kezelése azért volt a kormányzat szempontjából előnyös, mert így jobban tudták ellenőrizni a működésüket. A kabinet részéről alkalmazott jogszabályi háttér egyrészt az 1508/1878. sz. B. M. rendelet volt, amely megtiltotta olyan szervezetek bejegyzését, ami az állami rendet veszélyeztette. Emellett a Trianoni Békeszerződés katonai rendelkezései között foglalt egyes tilalmak és korlátozások végrehajtásáról szóló 1922. évi XI. törvény 6. § (2) bekezdése deklarálta, hogy katonai célokra nem lehet egyesületeket létrehozni. Tekintettel azonban arra, hogy az 1930-as években azonban ezek a jogszabályok nem akadályozták meg a nemzeti szocialista egyesülések létrejöttét, ezért a jogalkotó a fenti szabályozások tovább szigorította az egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélések megtorlásáról szóló 1938. évi XVII. törvény megalkotásával, amelynek 1. § tiltott minden olyan szervezethez való csatlakozást, amely engedelmességi kötelezettséget, és azt elfogadót eskütétel írt elő a tagság számára. Azon egyesületek, amik az 1.§-ban meghatározott feltételnek megfeleltek, a jogalkotó a 2. §-ban „tilos egyesületnek" nyilvánította, és lehetővé tette a belügyminiszternek azok feloszlatását. BALOGH i. m. 6-8., *Új Idők Lexikona*, 7-8., Budapest, Eöttevényi, Singer és Wolfner Irodalmi Rt., 1937, 1915-1916., MOLNÁR Kálmán: *Alkotmányjogi reformjaink az 1937 és 1938 években*, Budapest-Pécs, Tudományos Gyűjtemények 35, 1938, 175-182.

[943] KOVÁCS (2009) i. m. 41.

[944] PAPP Barbara: *A kaszáskeresztesek és Dévaványa: kálvinizmus, „szekta," lázadás*, Budapest, Gondolat, 2014., PAKSY (2009) i. m. 221.

[945] Külföldről 1941-ben tért haza, ekkor kezdte meg büntetésének a letöltését.

[946] PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 71., KOVÁCS (2009) i. m. 44.

[947] UDVARVÖLGYI Zsolt: *Meskó Zoltán – Egy politikai pályakép, PhD-disszertáció*, Miskolc, Miskolci Egyetem, 2008.

[948] Meskó Zoltán eredetileg az Egységes Párt képviselőjeként került be az országgyűlésbe. A kaszáskeresztesekhez hasonlóan a szervezkedés vezetőjének a mandátumával igyekezték fenntartani a legitim működés látszatát. HAEFFLER István (szerk.): *Országgyűlési almanach az 1931-1936. évi országgyűlésről*, Budapest, Magyar Távirati Iroda Rt., 1931, 71., 216.

vö.: Meskó arra alapozta népszerűségét a nemzeti szocialisták között, hogy elmondása szerint Hitler audienciára hívta. Az, hogy a találkozóra valóban sor került-e, nem lehet tudni. KOVÁCS (2009) i. m. 43.

[949] *Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára*, HU-MNL-P 2261-12-1/b.

[950] GLATZ – GERGELY – PÖLÖSKEI i. m. 314-319.

[951] PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 73., PAKSY (2009) i. m. 214.

vö.: A programot Mit akarunk? címmel a sajtóban is közölte. A 26 pont lényegében megegyezett Böszörményi politikai elképzeléseivel. PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 79.

politikus csatlakozott, mint *Pálffy Fidél*[952] vagy *Festetics Sándor* gróf,[953] így az új csoport jelentős vetélytársként lépett fel a közéletben *Böszörményi Zoltánnal* szemben.[954] Mivel az NSZFMP- nek jelentős anyagi támogatás állt rendelkezésére, lehetősége nyílt egyszerre több sajtóorgánum fenntartására: ezek voltak a *Magyar Horogkereszt* és a *Nemzet Szava* című lapok.[955] A kaszáskeresztesekkel egyező módon ez a szervezet is erőteljesen katonai jellegű volt: *Barcsay Árpád* volt csendőr alezredes egy külön „*rohamcsapatot*" szervezett a csoport számára,[956] ami az „*Élgárda*" nevet kapta,[957] megkülönböztetett jelzésük pedig a nyilaskereszt volt.[958] Az új szervezkedés sikeresen indult, amit jól mutat az a körülmény, hogy 1933 novemberében megszervezték az első, jelentős szélsőjobboldali rendezvényt a Vigadó épületében az első magyar nemzetiszocialista pártkongresszus néven. Az összejövetel eredményeképpen a mozgalom vezetőjeként kijelölték a három fős „*vezérlő tanácsot*" *Meskó, Festetics* és *Pálffy* személyében.[959] A kezdeti együttműködés azonban nem tartott sokáig: *Festetics* 1934-ben végül kilépett az NSZFMP-ből, és egy saját egyesületet hozott létre, amelyhez csatlakozott a Böszörményi-mozgalomból kivált *Nemzeti Szocialista Magyar Dolgozók* (továbbiakban: NSZMD) pártja.[960] A széttagoltságot pedig tovább mélyítette a *Szálasi* által vezetett NAP megalakulása 1935-ben. Így összességében elmondható: hiába erősödött meg *Hitler* expanziós politikája az 1930-as évek második felében, kezdetben mégsem volt képes lényeges befolyást gyakorolni a magyar nemzeti szocialista szervezkedésekre, mert a belföldi szélsőjobboldal rendkívül széttagolt volt. Ez utóbbi körülmény pedig még inkább rontotta annak az esélyeit, hogy érdemi társadalmi bázist

---

[952] PÁLFFY Fidél: *Szemelvények a nemzeti szocializmus eszméköréből*, Győr, Magyaróvári Nyomda, 1933.

[953] PÜSKI Levente: Festetics Sándor, a nyilas gróf politikai pályája, VELKEY Ferenc (szerk.): *Történeti Tanulmányok XIII*., Debrecen, Debreceni Egyetem Történeti Intézet, 2005, 157-168.
vö.: A fenti három politikus voltak a párt vezetői, ezért Sombor-Schweinitzer Meskó – Festetics – Pálffy – féle pártnak is nevezte a szervezetet. KOVÁCS (2009) i. m. 41.

[954] KOVÁCS (2009) i. m. 44.

[955] PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 80.

[956] Ua. 84.
vö.: A tagoknak kötelező volt az egyenruha viselése, emellett jellegzetes köszönési módot is kidolgoztak a párton belül. Az egyesületre jellemző volt továbbá a parancsuralmi rendszer és a hierarchikus szervezeti felépítése. MÁTHÉ i. m. 65.

[957] MÁTHÉ i. m. 66., PAKSY (2009) i. m. 218.

[958] A párt eredetileg a horogkeresztet használta, de a 145.500/1933. sz. belügyminiszteri rendelet betiltotta a jelzés használatát. Sombor-Scweinitzer József arról is beszámolt, hogy Gömbös Gyula miniszterelnök kifejezetten arra kérte Meskót, hogy szüntesse be az egyesület működését tekintettel arra, hogy az egyedül a hitleri politikára hivatkozott. PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 80., *Rendeletek Tára*, 1933, Budapest, Fővárosi Nyomda Rt, 2330., MÁTHÉ i. m. 65., KOVÁCS i. m. 43., PAKSY (2009) i. m. 213.

[959] PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 82-83., PAKSY (2009) i. m. 217-218.

[960] Paksy Zoltán tanulmányában a Festetics-féle mozgalmat Magyar Nemzeti Szocialista Pártnak hívta. PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 85., KOVÁCS (2009) i. m. 44., PAKSY (2009) i. m. 214., 216.
vö.: Meskó Zoltán 1935-ben még a saját pártjából is kizárták. Ez után belépett a Festetics-féle pártba, onnan pedig 1938-ban kizárták. PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 99.

építsenek ki saját maguk számára.[961] *Szálasi* e helyzet elősegítése érdekében 1936-ban kísérletet tett egy egységes nemzeti szocialista mozgalom létrehozására, ami végül azért vált sikertelenné, mert a többi egyesületi vezető mellett még „*kezdő*" politikusnak számított.[962] Az ezt követő években azonban mégis a későbbi nemzetvezető egyesítette a szélsőjobboldalt azzal, hogy az ellene lefolytatott 1938-as büntetőeljárásában az ítélőtábla másodfokon fegyházbüntetést szabott ki rá, aminek a hatására a szélsőjobboldalon egy rendkívül népszerű politikussá vált.[963]

A pártszakadások 1933-tól szinte folyamatosak voltak: *Pálffy* megszervezte az *Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Pártot,*[964] *Barcsay Árpád* pedig az *Egyesült Nemzeti Szocialista Dolgozók Pártját.*[965] *Salló Jánoshoz* és *Rajniss Ferenchez* volt köthető a *Nemzeti Front* létrehozása,[966] *Szörtsey József* a *Fajvédő Nemzeti Szocialista Pártot*[967] alapította meg, míg *Benke Tibor* a *Fajvédő Szocialista Pártot,*[968] *Szeder János* a *Magyar Tudományos Fajvédő Egyesületet,*[969] *Héjjas István* a *Magyar Fajvédők Országos Szövetségét*[970] hozta létre.[971]

A mozgalmak között kialakult széttagoltság 1938-ban, a Vigadó épületébe összehívott ún. „*egyesülési nagy gyűlésen*" szűnt meg, ahol a jelen lévő aktivisták deklarálták a nyilas frakciók egyesülését, létrehozva ezzel a *Magyar Nemzeti Szocialista Pártot-Hungarista*

---

[961] KOVÁCS (2009) i. m. 46.
vö.: A teljesség kedvéért fontos hozzátenni, hogy a Festetics-párt az 1935-ös választásokon két mandátumot szerzett: egyet egyéni választókerületben, a másikat pedig a listára leadott szavazatok alapján. PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 98., PAKSY (2009) i. m. 220.
vö.: A fenti kijelentéssel nem ért egyet Paksy Zoltán, akinek meglátása szerint a választójogi törvényben lévő cenzusok lényegesen akadályozták az induló pártok, egyesületek valós társadalmi támogatottságának megállapítását. Emellett Paksa Rudolf álláspontja kifejezetten az volt, hogy az 1930-as évek második felében megerősödtek a nemzeti szocialisták. A szélsőjobboldal 1938-tól kezdődően valóban fokozatosan megerősödött, így Sombor-Schweinitzer József megállapítása legfeljebb a szélsőjobboldali frakciók első egyesülése előtti korszakra tehető. PAKSY (2009) i. m. 220., PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 102.
[962] KOVÁCS (2009) i. m. 47.
[963] PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 103-104., KOVÁCS (2009) i. m. 50-51., 64., PAKSY (2009) i. m. 230.
[964] PAKSY (2009) i. m. 216.
[965] Paksy Zoltán Barcsay Árpád helyett Pálffy Fidélt és Balogh Istvánt nevezte meg alapítóknak. PAKSY (2009) i. m. 233.
[966] A Nemzeti Front is rendelkezett külön katonai alakulattal, amelyet törzsosztagnak hívtak. MÁTHÉ i. m. 66-67., PAKSY (2009) i. m. 230.
[967] *Az Fajvédő Nemzeti Szocialista Párt kiáltványa, programja és alapszabályai*, Budapest, Kellner Nyomda, 193?.
[968] *Az Fajvédő Szocialista Párt szervezeti, gazdaság – ügyviteli és fegyelmi szabályzata*, Budapest, Fajvédő Szoc. Párt Országos Központja, 1937.
vö.: Erről a pártról Sombor-Schweinitzer József eltérően számolt be. Feljegyzése szerint a szervezet neve Magyar Fajvédő Szocialista Párt, amit Széchenyi Lajos és Endre László alapított. KOVÁCS (2009) i. m. 51.
[969] *A Magyar Tudományos Fajvédő Egyesület alapszabálya*, Budapest, Stádium Nyomda, 1938.
[970] *A Magyar Fajvédők Országos Szövetségének alapszabálya*, Budapest, Stádium Nyomda, 1938.
[971] PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 100-102.

Mozgalmat,[972] amelynek székhelyéül az Andrássy út 60. alatt lévő épületet tették meg.[973] Az új szervezet élére *Szálasi Ferencet*, *Balogh Istvánt* és *Széchenyi Lajost* választották meg.[974] Bár az együttműködést 1939 februárjában a belügyminiszter feloszlatta,[975] a nemzetvezető letartóztatását követően *Hubay Kálmán* reformokat vezetett be a tagság körében, megalapítva ezzel azt a *Nyilaskeresztes Pártot*,[976] amely az 1939. évi választásokon 29 képviselőt juttatott az országgyűlésbe.[977]

A különböző szervezkedések bemutatása mellett fontos a pártok szervezeti felépítésére is figyelmet szentelni, amelyből világosan kiderül, hogy a nemzeti szocialisták az alkotmányos rend megdöntését készítették titokban elő. Tervük sikerrel járt, hiszen az 1930-as években egy olyan hierarchikus szervezetet építettek ki a párton belül, ami jelentősen megkönnyítette *Szálasi Ferenc* 1944-es hatalomátvételét.[978] A hungaristák vezetése[979] a *Központi Törzsön* keresztül valósult meg, amelynek a keretén belül számos „*széktartóság*" működött. Ez utóbbiak egy-egy meghatározott feladat ellátásáért feleltek: megemlíthető többek között a *Nemzetvédelmi Széktartóság*, aminek a hatáskörébe a közéleti szereplőkkel kapcsolatos információgyűjtés tartozott annak érdekében, hogy a sajtón keresztül politikai támadást intézhessenek velük szemben. Ilyen jellegű megmozdulást követtek el többek között *Imrédy Béla* miniszterelnök[980] és *Keresztes-Fischer* belügyminiszterrel szemben.[981] Megállapítható tehát, a nemzeti szocialistáknak kiemelt érdeke volt a politikusokkal kapcsolatos adatgyűjtés, amit alsóbb szinteken is megszerveztek: az ún. „*suttogók*" olyan sejtek voltak, amelyek a velük ellentétes álláspontot valló olyan személyek után végeztek titkos megfigyeléseket, mint a baloldaliak, a zsidók, vagy a legitimisták. Emellett olyan összejöveteleket tartottak, ahol megbeszélték a fontos közéleti eseményeket, amelyekkel

---

[972] HU-MNL-P 2294., GLATZ – GERGELY – PÖLÖSKEI i. m. 424-434., UNGHVÁRY Sándor: *Mit láttam az Andrássy úti nyilasházban? A hungarizmus élete és bukása*, Kaposvár, Uj-Somogy Nyomda és Lapkiadó, 1939.
[973] KOVÁCS i. m. 53., MÁTHÉ i. m. 61.
[974] PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 112.
[975] A mozgalom feloszlatásának jogalapja a 101.300/VII.a. B.M. rendelet volt. KOVÁCS i. m. 74., PAKSY (2009) i. m. 229.
[976] PAKSY (2009) i. m. ua.
[977] PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 157., KOVÁCS (2009) i. m. 62., GLATZ – GERGELY – PÖLÖSKEI i. m. 470-477.
vö.: a nyilas mozgalmak történetét az alábbi szakirodalom is feldolgozta: LACZKÓ Miklós: *Nyilasok, Nemzetiszocialisták*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1966.
[978] KARSAI László: *Szálasi Ferenc – Politikai életrajz*, Doktori Disszertáció, Szeged, 2012, 269-272., ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*, Budapest, Osiris Kiadó, 2004, 266., FARKAS Gábor: Vészterhes idők. (Horthy Miklós kormányzó lemondásának és Szálasi Ferenc kinevezésének legitimációs problémái Serédi Jusztinián hercegprímás 1944 – es felszólalásának tükrében), *Partium*, 2013/22, 80-83., NEMESKÜRTY István: *Búcsúpillantás*, Budapest, Szent István Társulat, 2014, 334.
[979] Ebben a témakörben kizárólag az egyesült nemzeti szocialista mozgalmakat érdemes megvizsgálni: a hungaristákat és az ugyanebből a tagságból megszerveződött nyilaskereszteseket.
[980] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 91.
[981] MÁTHÉ i. m. 63.

kapcsolatban utasításokat kaptak a vezetőjüktől. Hasonló tevékenységet láttak el a „*tizedek*" is annyi különbséggel, hogy az információszerzés mellett ők biztosították a szélsőjobboldali propaganda működését is.[982]

Szálasi Ferenc pártvezetőként kiemelten fontos célnak tartotta a „*kulcspozíciót betöltött vezetők feltérképezését*," így 1940-ben történt szabadlábra bocsátását[983] követően a párt titkos megfigyelői tevékenysége egy újabb szintet lépett előre, amelynek koordinálásával *Gál Csaba* párttagot bízta meg. A feladat a következő volt: a hatalomátvétel sikeres lebonyolítása érdekében *Gálnak* el kellett végeznie „*az ország személyügyi átállítását*" oly módon, hogy a köz-és magánintézmények dolgozóiról információkat kellett összegyűjtenie. A rendelkezésre álló adatok alapján ki kellett választania az ún. „*kulcsszemélyeket*,"[984] akik feltehetően támogatni fogják a későbbiekben a nyilas diktatúrát. A későbbi nemzetvezető utasítása sikeresnek bizonyult, ugyanis *Gál* közel 760 fős informátori csapatával az összes jelentős bankba, üzembe, közhivatalba, és közigazgatási hatóságba beépült, ami közel 80.000 ember felkutatását jelentette. A munkafolyamatot az alábbiak szerint folytatták le: az érintettekhez kérdőíveket juttattak el, ezt követően pedig egy olyan listát állítottak össze, ami alapján 1944- ben új vezetőket neveztek ki, illetve úgy alakították ki az intézmények személyi állományait, hogy csak a nyilas szimpatizáns munkavállalókat alkalmazták.[985] A nyomozást a párton belül is folytatni kellett a zsidó származású tagok eltávolítása érdekében.[986] Ezen tények alapján látható, hogy a két világháború között a nemzeti szocialisták nem tudták az állami és társadalmi rendet megdönteni, ettől függetlenül azonban egy olyan széleskörű adatbázist tudtak összeállítani, amivel *Horthy Miklós* lemondását követően képesek voltak egy teljesen új államapparátus megszervezésére.[987] A *Nyilaskeresztes Párttal* szemben ezt a munkát a KMP nem tudta elvégezni.

A korábbiakban olvasható volt, hogy a nyilas szervezkedések a kezdettől fogva militáris jellegűek voltak, ugyanis szinte valamennyi illegális mozgalom saját erőszakszervezettel rendelkezett.[988] Ennek a fajta pártszolgálatnak az elsődleges célja a nyilas puccs elősegítése volt, amit *Szalay Pál* párttag is megfogalmazott 1939 augusztusában, a

[982] MÁTHÉ i. m. 62-63.
[983] Az 1940-ben létrejött Molotov-Ribbentrop paktum hatására számos politikai fogoly amnesztiát kapott. Köztük Szálasi Ferenc és Rákosi Mátyás is. KARSAI (2012) i. m. 107.
[984] A nyilasoknak rendkívül fontos volt a más nemzetiségű állampolgárok szimpátiájának a megszerzése, így a zsidókon kívül valamennyi etnikumot szívesen fogadták a pártban. MÁTHÉ i. m. 89.
[985] Ezt a fajta személyi tisztogatást nagymértékben segítette a németek által foganatosított letartóztatások is. Ua. 90-91.
[986] Ua. 89.
[987] Ua. 64.
[988] A katonai alakulatokkal a kommunisták nem rendelkeztek. Ez is egy lényeges különbség a nemzeti szocialistákkal szemben. Ua. 64.

nyilaskeresztes ifjúsági szervezet fegyveres gyakorlatán: „*fő célunk a hatalom átvétele. Azért jöttünk össze, hogy előkészüljünk terrorisztikus esetekre is, ahol mi fogjuk ellátni a rendőri szolgálatot, és mi fogjuk végezni az internálásokat is*."[989] A nyilas vezetés azonban nem elégedett meg az önkéntes katonai alakulatokkal, ezért két terrorszervezetet is létrehozott a párton belül. Az elsőt 1938- ban *Barcsay* alapította *Fekete Front* (továbbiakban: FF) néven.[990] Tevékenységi körük a hírszerzéssel is kibővült, a tagok ugyanis számos szociáldemokrata és zsidó szervezetekbe is beépültek az információ szerzés végett.[991] A terrorszervezethez számos erőszakos cselekmény volt köthető, amelyek közül az egyik leghíresebb a Dohány utcai zsinagóga elleni merénylet volt 1939 februárjában.[992] A történeti tényállás szerint *Jókedvű Miklós*, az FF egyik vezetője[993] és *Kenyeres József* párttag egy, a zsidóság elleni támadás megszervezése végett felhívta *Szebényi Győző* műszertanoncot, *Schenider Márton* műszerészt, *Gombai Horváth János* kifutót és *Madaras László* villanyszerelőt az izraelita templom elleni bűncselekményben való részvételre. Ezt követően *Kenyeres* kiképezte *Szebényit* a kézigránát használatával kapcsolatban,[994] míg *Jókedvű* egy Steyr gyártású, hatüléses BL-038 -as rendszámú autót bérelt ki,[995] illetve számos anyagi eszközt gyűjtött össze a bűntett megfelelő kivitelezése érdekében.[996] A terv a következő volt: az istentisztelet végén *Kenyeres* a Dohány utca 1/b. számú bérház tetejéről kettő bombát dob le a hívek közé, míg *Szebényi* ugyanezen ingatlan bejárata felől egy robbantószert fog a tömegbe elhajítani. Ezzel egy időben a többi résztvevő megfigyeli és biztosítja a helyszínt. A bűncselekmény napján az elkövetési magatartást a megbeszélteknek megfelelően hajtották végre, majd pedig *Szebényit* a fent említett bérautó segítségével megszöktették a helyszínről,[997] majd bűntársai is elmenekültek és ismeretlen helyre távoztak. A robbanás hatására húsz ember sérült meg,[998] ebből négy főt súlyosabb sérülései miatt kórházba szállítottak.[999]

---

[989] Ua. 66.
[990] Ua. 86.
[991] Ua. 87.
[992] KOVÁCS (2009) i. m. 74., MÁTHÉ i. m. 83.
vö.: HU-BFL-VII.5.c-2134-1939.
[993] *Az Est*, 1939, 30/52, 2.
[994] Ua. 1939, 30/40, 6.
[995] Több heti nyomozást követően az autót az alapján sikerült azonosítani, hogy a hátulja sérült volt. Bérlési telephelye a Csáky utca 28-as szám alatt volt, tulajdonosa Kálóczy István volt. Ua. 1939, 30/52, 1.
[996] Ua. 1939, 30/41, 7.
[997] A jármű a Dohány és a Wesselényi utca sarkán parkolt. Szebényi Győző még aznap Rákoscsabára utazott, és két napig az unokanővérénél bujkált. Ua. 1939, 30/40, 5., 30/52., 1.
[998] A sajtó kezdetben 13 sérültről számolt be, azonban az ítéletben a bűncselekmény minősítéséből látható, hogy az áldozatok száma 20 fő volt. Ua. 30/109, 4.
[999] Ua. 1939, 30/30, 2.
vö.: A bűncselekmény elkövetésekor közel 2000 ember tartózkodott a zsinagógában, ebből kb. 30-40 fő pedig a bejárat előtt volt. A bomba azért nem tudott nagyobb károkat okozni, mert igen messziről, 70 méteres távolságból dobták a tömeg közé. Ua. 1-2.

A rendőrség az esetet követően azonnal elkezdte a nyomozást az ügyben, amelyet kezdetben ismeretlen tettesek ellen rendeltek el.[1000] A vizsgálatot *Sombor-Schweinitzer József* és *Szrubán Dezső* rendőrfőtanácsosok,[1001] és *Nemes Sándor*, az ún. „*sérülési csoport*" vezetője irányították abból fakadóan, hogy az esetet kezdetben nem minősítették államellenesnek.[1002] A politikai rendőrség csak az eset kiemelkedő súlyossága miatt segítette a hatóságok munkáját. A rendőrség február 17-én kiadott hivatalos közleménye szerint az FF tagokat egy pestkörnyéki vendéglőben tartóztatták le, ahol titkos megbeszélést tartottak.[1003] *Jókedvű* azonban megszökött a felelősségre vonás elől, ugyanis február 4-én váratlanul eltűnt.[1004] Az őrizetbe vételt követően *Szebényi* és társai tagadták a bűncselekmény elkövetését: ő maga is csak annyit állított, hogy azért ment a helyszínre, mert tudta, „…*valami készül a zsidók ellen*."[1005] A későbbiekben *Kenyeres* kivételével valamennyien beismerő vallomást tettek, és elismerték, hogy egy titkos szervezet tagjai, amely azért jött létre, hogy terrorcselekményeket kövessenek el.[1006] A gyanúsítottakat február 22-én szállították át a Markó utcai ügyészségi fogházba. A vád képviseletére *Széchy István* ügyészt jelölték ki, aki az iratok áttanulmányozását követően politikainak minősítette a bűntényt, majd pedig ennek megfelelően *az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről szóló 1938. évi XVI. törvény*[1007] 1. §-a[1008] alapján a gyorsított eljárás lefolytatását kezdeményezte. [1009] A vád egy rendbeli emberölés, 19 rendbeli emberölés kísérlete, valamint államfelforgatás bűntetti alakzata volt.[1010]

Az FF katonai hatalmának ellensúlyozásaként[1011] a párt létrehozta a *Pártrend-és Pártvédelmi Osztagot* (továbbiakban: PV), ami hasonló módon a nyilas hatalom megszervezésében tevékenykedett.[1012] Az alakulat sokáig nem rendelkezett névvel, ami azt a

[1000] Ua. 1939, 30/29, 3.
vö.: Mivel még az elkövetők személyazonossága sem állt a hatóságok rendelkezésére, számos alkalommal olyan személyeket állítottak elő, akik a későbbiekben tisztázták magukat.
[1001] Ua. 1939, 30/30, 1.
[1002] Ua. 1939, 30/31, 3.
[1003] Ua. 1939, 30/40, 5.
[1004] Ua. 1939, 30/41, 7.
[1005] Ua. 1939, 30/40, 5.
[1006] Ua. 1939, 30/40, 6.
[1007] HEGEDŰS András: *Az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről szóló 1938. évi XVI. t-c. magyarázata*, Budapest, Grill, 1938.
[1008] Az. 1. § lehetővé tette, hogy a törvényben nevesített bűncselekmények esetében a törvényszék öttagú tanácsa járjon el. E bűntett esetében a tanács elnöke Márton Albert volt. A tárgyalási időszak közel két hétig tartott. *Az Est*, 1939, 30/109, 4.
[1009] *Az Est*, 1939, 30/43, 5.
[1010] Ua. 1939, 30/109, 4.
[1011] MÁTHÉ i. m. 84.
[1012] A PV esetében elmondható, hogy egy esetleges nyilas hatalomátvétel esetén állami feladatokat is el kellett volna látnia. Ua. 80., 86., KOVÁCS (2009) i. m. 75.

célt szolgálta, hogy a hatóságokat megtévessze, így többféle elnevezés is kialakult róla a jelentésekben: ilyen volt többek között a „*Magyar Nemzeti Eszmény Szolgálata*," a „*Szálasi Vasgyűrűsei*," vagy egyszerűen csak „*Gyűrűsök*."[1013] A tagságot oly módon állították össze, hogy oda kizárólag csak a megbízottnak titulált személyeket hívták meg. Megbeszéléseiken pedig kizárólag katonai kiképzéseket tartottak az Andrássy út 60-ban. *Sombor-Schweinitzer József* feljegyzései alapján megállapítható, hogy a politikai rendőrség tudomással bírt az alakulat működéséről, azonban a tagok tetten érése több okból is komoly nehézségekbe ütközött: egyrészt a résztvevők egymást is megfigyelték,[1014] másrészt pedig az árulókat a párt halálbüntetéssel fenyegette meg. Egy alkalommal a hatóságok kísérletet tettek a PV felszámolására, a tudomásukra jutott ugyanis, hogy a budai hegyekben tartanak gyakorlatokat. A rendőrség feljegyzései szerint a tagság ekkor már elérte a 600 főt, a helyszínre érkezésükkor azonban csak néhány tucat személyt találtak. Ennek oka, hogy a pártban „*őrszemeket*" állítottak fel, valamint motoros és biciklis futárokat bíztak meg azzal a feladattal, hogy a katonai akció zavartalanságát biztosítsák. Így a hatóságok érkezése előtt a PV gyakorlatot sikeresen le tudták állítani. A kiképzések mellett a párt egy további fontos célt is el akart érni ezzel a katonai csoporttal: a PV jelenlétével azt igyekezték elhitetni a fővárosi lakossággal, hogy elérkezett a nyilas hatalomátvétel ideje. Ezért 1938-tól kezdve számos tüntetést, utcai atrocitásokat, kézigránátos robbantásokat szerveztek meg és hajtottak végre. Ezen céljukat nem érték el, ugyanis a kártékony működésük ellenére Budapesten nem alakult ki polgárháborús hangulat, társadalmi támogatottságuk pedig továbbra is csekély maradt.[1015] A hungaristák túlkapásaival szemben végül belügyminiszter a 101.300/1939. sz. rendeletével lépett fel, feloszlatva ezzel a teljes mozgalmat.[1016] A belügyminiszter indokolása szerint a szervezkedés megszűntetésének közvetlen oka, hogy a hungaristák működésükkel megsértették *az egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélésekről szóló 1938. évi XVII. törvény*[1017] 1. §-át. Az indokolás további része az FF és a PV létrehozását emelte ki jogsértő cselekményként.[1018]

[1013] A gyűrű szimbólumot azért használták a PV-vel szemben, mert megalakulásukkor, 1938 júliusában Széchényi egy-egy gyűrűt adott a tagoknak. MÁTHÉ i. m. 81.
[1014] Ua. 87.
[1015] Ua. 85.
[1016] Ua. 85-86.
vö.: Ablonczy Balázs a Dohány utcai zsinagóga elleni merényletet határozta meg a feloszlatás közvetlen okaként. ABLONCZY (2018) i. m. 210.
[1017] LEHOTAY Veronika: Közjogi korlátozások Magyarországon, *Miskolci Jogi Szemle*, 2011, 6/2, 69-70.
[1018] MÁTHÉ i. m. 86.

A történettudományban mai napig megválaszolatlan az a kérdés, vajon a nemzeti szocialistákat támogatta-e a német kormány „*guruló márkával*,"[1019] vagy csak a Szovjetunió működtetett pártfinanszírozási rendszert annak érdekében, hogy a „*nemzeti*" kommunista pártok államcsínnyel megbuktathassák az európai alkotmányos rendszereket. Erre egyértelmű bizonyítékot nem sikerült találni,[1020] az viszont bizonyos, hogy a hungaristáknak voltak összeköttetései az *Auslandorganization der NSDAP*-vel,[1021] ami köztudottan a más nemzetiségű „*testvérpártok*" ügyeivel foglalkozott.[1022] A magyar fiókszervezet innen kapta a propaganda-anyagokat, amelyeket közvetlenül a budapesti német követség szállított ki a pártközpontba.[1023] Az NSDAP azon aktivistákról is gondoskodott, akik egy politikai bűncselekmény elkövetését követően elmenekültek az igazságszolgáltatás elől: ezek az érintettek ugyanis Ausztriában ingyenes szállást, ellátást, valamint útiköltséget kaptak.[1024] Emellett számos német cég és náci politikus egyéni adományokkal segítette az egyesült szélsőjobboldalt. E körben megemlíthető többek között a *Mercedes Bens* gyár, aki 4 autót és 5 írógépet ajándékozott a mozgalomnak, a német *Siemens Művek* vezérigazgatója, *Oscar Hummel* is támogatásáról biztosította a szervezkedést. A külföldről érkező segítségnyújtás azon körülmény alapján is megállapítható, hogy a német gyárak következetesen nyilaskeresztes beállítottságú munkavállalókat alkalmaztak, vagy a pártba való belépésre buzdították a többi alkalmazottat.[1025] A magyar hatóságok által felderített német kapcsolatokról a következő véleményt írta le *Sombor-Schweinitzer József*: „*a tettek elárulják, hogy a német kormány és a magyarországi nyilaskereszt között kialakult kölcsönös szerelem a német gavallér mindenkori érdekei szerint hol lanyhult, hol fellángolt, de teljesen kialudni nem tudott. A viszony jelenleg abban a stádiumban van, hogy a németországi gavallér titokban küldi ajándékait magyarországi szerelmének*."[1026]

Az illegális agitáció mellett valamennyi radikális ideológiát valló politikai csoportosulás kísérletet tett a pártalapításra Magyarországon. Elsőként 1924-ben, a Bethlen-Peyer paktum[1027] nyilvánosságra hozatalát követő belső ellentétek kialakulása miatt[1028] az

[1019] KOVÁCS i. m. 133., UNGHVÁRY i. m. 73-76.
[1020] A bizonyítékok hiányáról már Sombor-Schweinitzer is beszámolt a feljegyzéseiben. KOVÁCS i. m. 133., PAKSA (2013) *Magyar* i. m. 84.
[1021] A külföldi szervezettel Rothen Ferenc párttag tartotta a kapcsolatot. KOVÁCS i. m. 131.
[1022] Ua. 37.
[1023] Ua. 132., 39.
[1024] Ua. 135.
[1025] Ua. 135.
[1026] Ua. 136.
[1027] Bethlen István és Peyer Károly pártelnök megállapodása szerint a miniszterelnök lehetővé teszi Budapesten és környékén a titkos voksolás bevezetését, amennyiben az SZDP elzárkózik a kommunistáktól, a sztrájkoktól,

SZDP-n belül egy radikális nézeteket valló csoport alakult ki *Vági István*[1029] párttag vezetésével. Ennek eredményeképpen a pártvezetés az ún. Vági-csoportot megfosztotta tagságától, akik válaszként megalakították a fentiekben már említett MSZMP-t 1925. április 14-én.[1030] Az új politikai csoport programjában követelte a trianoni határok módosítását, sürgette a földreformot, valamint követelte a bérek emelését a dualizmus időszakának megfelelő mértékben. Emellett kitértek a nyolc órás munkaidő, és a munkanélküli segélyek problémájára is. Népszerűsítésük céljából hetente egy alkalommal, a Hernád utca 23. szám alatt található párthelyiségükben előadásokat tartottak, illetve olyan címmel terjesztettek röpcédulákat, mint „*Munkás*," „*Előre*," „*Harc*," „*Szikra*."[1031] Összességében megállapítható, hogy látszatra bár egy legálisan működő, baloldali pártról volt szó, a *Magyar Királyi Rendőrség Politikai Rendészeti Osztálya* már 1924 szeptemberétől kezdve figyelemmel kísérte működésüket[1032] azon gyanúra alapozva, mely szerint a tagok valójában illegális kommunista tevékenységet fejtettek ki.[1033] Végül a hatóságok 1925. június 25-én, erre irányuló engedély hiányában, a *Népszava* előtt megtartott tüntetésük ürügyén[1034] *Vágit* és társait előzetes letartóztatás alá helyezték az állami és társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló bűntett gyanúja miatt. A nyomozó hatóságok az ezt követő házkutatások alkalmával jelentős mennyiségű röpiratot foglaltak le, amelyben megállapításuk szerint a fennálló alkotmányos rendszer elleni izgatásokat tartalmazott, emellett fény derült arra is, hogy *Vági István* folyamatos kapcsolatot tartott fenn a bécsi, a berlini, és a francia kommunistákkal.[1035] A tárgyi bizonyítékok mellett pedig ő maga így zárta beismerő vallomását: „*a párt munkája a kommunizmus kiépítésére irányul. A Szocialista Munkáspárt célja: a munkásokat lépésről-lépésre vezetni a kollektív társadalom kiépítéséig*."[1036]

Az összegyűjtött bizonyítékok alapján 1925. november 10-én került sor *Vági* perére, aki ellen izgatás miatt emelt vádat az illetékes ügyészség, ahol végül felmentő ítélet született. Ennek az eljárásnak további jelentősége, hogy itt hangzott el először a fentiekben már kifejtett

---

és támogatja a kormány külpolitikáját. ROMSICS (2004) i. m. 227., ORMOS Mária: *Magyarország a két világháború korában*, Debrecen, Csokonai Kiadó, 1998, 100-101.

[1028] HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925., 7., *8 Órai Újság*, 1925., 11/80, 5.

[1029] BAKÓ i. m. 724., VASS – BASSA – BETLEN – KABOS – FARKAS – VÉRTES i. m. 607.
vö.: KŐMŰVES Imre: *Vészben, viharban…Vági István élete*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1972, LIPTAI Ervinné: Vági István (1883 – 1940), *Párttörténeti Közlemények*, 1966/3, 117-136.

[1030] A párt megalakulásáról a Népszava is beszámolt, amellyel kapcsolatban a szerző a saját véleményét is részletesen kifejtette. *Népszava*, 1925., 53/79, 1-2.

[1031] HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925, 8, 42.

[1032] Ua. 751.

[1033] *Az Est*, 1925, 16/144, 9., 1925., 16/215, 1.

[1034] HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925, 8., 42., 753., 760., *Az Est*, 1925.,16/144, 9., *Népszava*, 1925., 53/141, 11.

[1035] *Az Est*, 1925,16/144, 9.

[1036] HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925, 9.

Rákosi-üggyel kapcsolatos összefüggésnek a nyilvánosság előtt való megvitatása, ugyanis *Domonkos Andor* védőbeszédében kijelentette: ezt a vétséget nem lehet összefüggésbe hozni a másik üggyel.[1037] Végül a gyanúsított által alapított MSZMP-vel szemben a vád az 1926-os Rákosi-Vági perben nem tudta bebizonyítani, hogy együttműködött a *Rákosi* által vezetett illegális kommunista mozgalommal,[1038] azonban az 1927-ben leleplezett *Szántó*-féle szervezkedéssel összefüggésben az ügyészség már perdöntő bizonyítékokat mutatott be annak alátámasztására, hogy a Vági-párt lényegében az illegális bolsevik mozgalmak leplezése érdekében ún. „*fedőszervezetként*" működött.[1039] *Szántó Zoltán* ugyanis 1926 novemberében belépett az MSZMP-be, ahol személyes kapcsolatot alakított ki a párt vezetőjével. Még ugyanebben a hónapban a kommunizmussal szimpatizáló párttagok[1040] egy titkos találkozót szerveztek, ahol *Révai, Szántó* és *Vági* is megjelentek. Ennek keretén belül a résztvevők között létrejött egy megállapodás, mely szerint *Vági István* tevékenysége arra fog irányulni, hogy a pártján belül terjessze a bolsevizmust, illetve személyes közbenjárása nyomán kizárólag azok a politikusok tölthetnek be vezető tisztséget a párton belül, akik kommunistának vallják magukat. A szervezet tagjainak letartóztatását követően *Vági* beismerő vallomásában elismerte:[1041] e megbeszélést követően valóban illegális politikai tevékenységet folytatott. Az összeesküvés ezen résztvevői még két alkalommal is találkoztak egymással: a következő megbeszélésre 1926 decemberében került sor, melynek eredményeképpen az MSZMP vezetőjét beválasztották a KMP központi bizottságába, illetve kijelentették, hogy a KIMSZ is csatlakozott a mozgalomhoz.[1042] Az utolsó találkozó alkalmával arról hoztak döntést, hogy a Munkáspárton belüli agitáció mellett az SZDP-n belül is igyekeznek egy kommunista ellenzéket létrehozni. Emellett a legalitás fenntartása érdekében az MSZMP egy hivatalos megkeresést intézett az SZDP felé egy „*egységes és közös front*" létrehozása érdekében, amelyre végül nem került sor. *Vági István* ezen tevékenységéért összesen ötmillió korona fizetést kapott Moszkvából.[1043]

Szálasi Ferenc is kezdetben a hatályos jogszabályok tiszteletben tartásával igyekezett megváltoztatni a magyar alkotmányos rendet. A későbbi nemzetvezető 1935 márciusában alapította meg saját pártját, a korábbiakban már említett NAP-ot, amellyel kapcsolatban betartotta a hatályos jogszabályokat, mert előzetes bejelentést tett a belügyminisztériumnak,

[1037] *Az Est*, 1925, 16/254, 3.
[1038] DRÓCSA Izabella: A politikai bűncselekmények és a rendtörvény. A kommunista mozgalmakkal szembeni büntetőperek a két világháború között, *Rubicon*, 2019/9-10, 96., HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925, 564.
[1039] *Népszava*, 1927, 55/48, 5.
[1040] A találkozót Poll Sándor vagy Rubin Ede párttagok szervezték meg. HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 222.
[1041] *Az Est*, 1927, 18/51, 5., *Népszava*, 1927, 55/51, 6.
[1042] Ezen a találkozón Vági, Szántó, Révai, Poll, Mózes Viktor és Lőwy Sándor vettek részt. Ua.
[1043] Ua. 223.

illetve bemutatta a politikai mozgalom célkitűzéseire vonatkozó dokumentumot, amely *Cél és követelések*[1044] címmel jelent meg.[1045] Programjában olyan elképzeléseket fogalmazott meg, mint a történeti alkotmány megváltoztatása, az országgyűlés és a végrehajtó hatalmi szervek felszámolása, átmeneti jelleggel kiépített parancsuralmi rendszer,[1046] valamint a zsidóság „*jogi, gazdasági, társadalmi helyzetének megbontása és új keretekbe illesztése*."[1047] Látható tehát: a mozgalom alapítója a legalitást csak addig tartotta tiszteletben, ameddig a párt bejegyzésre került, utána azonban nyíltan erőszakot hirdetett az állami és társadalmi renddel szemben.[1048]

A politikai csoport működéséről elmondható a fegyelem, tehát a tagoknak a belépéskor esküt kellett tenniük,[1049] amelynek hatására a párt által kitűzött célokat nem kérdőjelezhették meg, vezetőjük utasításait pedig kötelező volt végrehajtaniuk.[1050] A fővárosi központon kívül több vidéki fióktelepet is létrehoztak,[1051] amelyek állandó összeköttetésben voltak *Szálasival* tekintettel arra, hogy az ő iránymutatása szerint folytathatták tevékenységüket.[1052] Tehát összességében levonható az a következtetés, mely szerint a vezető lényegében teljhatalmat gyakorolt a párton belül, ezért ennek alátámasztásaként a törvényszéki ítélet indokolásában az alábbi kijelentés olvasható: „*a pártszabályok értelmében a párttagok tőle való függősége korlátlan volt*."[1053]

1937 márciusában *Szálasi Ferenc Mozgalmi harcutasítás*[1054] címmel egy röpiratot jelentetett meg, amelynek 8. §-a azt a megállapítást tartalmazta, hogy a fennálló alkotmányos berendezkedést forradalom útján lehet megváltoztatni.[1055] Ezért harcot hirdetett a parlament és egyéb alkotmányos szervek ellen, és bevezette a pártjában a „*vasfegyelmet*" és más ideológia

---

[1044] SZÁLASI Ferenc: *Cél és követelések*, Budapest, Egyetemi Nyomda, 1935., GEDE i. m. 83-98.
[1045] Ez a későbbi elsőfokú tárgyalás során benyújtott bizonyítékokból is világosan kiderült, hogy a párt működése mindvégig nyilvános volt, így a hatóságok is figyelemmel kísérhették. Erről maga a belügyminiszter adott tájékoztatást a bizonyítási eljárás során. HU-BFL-VII.5.c.5042/1937,12., *Az Est*, 1937, 28/272., 3.
[1046] *Az Est*, 1937, 28/226., 1.
[1047] HU-BFL-VII.5.c.5042/1937., 13.
[1048] Röviden érdemes megjegyezni, hogy az 1930-as évek második felében létrejöttek olyan szélsőjobboldali pártok, amelyek tiszteletben tartották a magyar alkotmányos rendszert, és nem akarták puccsal átvenni a hatalmat. Ilyen volt 1938-1944 között a Meizler Károly által vezetett Keresztény Nemzeti Szocialista Front, valamint az Imrédy Béla által alapított Magyar Megújulás Pártja. Ez utóbbi a nemzeti szocialistákhoz hasonlóan nem párt, hanem mozgalom volt. PAKSY (2009) i. m. 235.
[1049] *Az Est*, 1937, 28/226., 1.
[1050] HU-BFL-VII.5.c.5042/1937, 12.
[1051] Szálasi Ferenc ezzel kapcsolatban azt a kijelentést tette, hogy főleg Nyugat-Magyarországon törekedett vidéki központokat létrehozni arra való tekintettel, hogy ott nagyobb teret hódított a nemzeti szocializmus, amit azért tartott károsnak, mert a szélsőjobboldali mozgalmat inkább a hungarizmus irányába fejlesztette volna tovább.
[1052] Ua.
[1053] Ua. 13.
[1054] SZÁLASI Ferenc: *Hungarizmus*, H.M., Sydney, 1994., 25.
[1055] A röpirat pontosan úgy fogalmazott, hogy a NAP a hatalom teljes átvételét tűzte ki célul, ami választások hiányában kizárólag erőszakos úton érhető el. Ua. 28.

mentén működő politikai szerveződésektől való elhatárolódást.[1056] Erre való tekintettel fogalmazta meg a törvényszék az elsőfokú ítéletében a következőket: *„ebben a röpiratban a forradalomra izgatás eltompít minden más gondolatot.*"[1057] *Az Est* napilap tudósítása szerint ekkor a pártvezetőt az Átv. 1. §-a szerinti államfelforgatás bűntettének gyanúja miatt letartóztatták, azonban nem sokkal később szabadon bocsátották amellett, hogy a belügyminisztérium betiltotta a párt működését.[1058] Néhány hónappal később, 1937 augusztusában azonban újra olyan tartalmú újságcikkek kerültek a nyilvánosság elé, amelynek hatására *Szálasit* ismételten előzetes letartóztatás alá helyezték,[1059] és később *Miskolczy Ágost* koronaügyész-helyettes a történeti tényállás alapján az Átv. 1. §, illetve a 2. § (1) bekezdésének 3. pontja szerint vádat is emelt, emellett a másodfokú ítélet indokolása szerint az ügyészség a *Csemegi-kódex* 152. §-a szerint szabályozott lázadás miatt is kérte Szálasi Ferenc felelősségre vonását.[1060] A tényállásszerűség megvalósulását a vádhatóság a gyanúsított *negyedik körlevelében*[1061] tett írásbeli kijelentések nyomán állapította meg: „*kijelentem: kezem alatt álló tízezer felfegyverkezett magyar férfival már a hatalom birtokában vagyok, nem kerülhetne sor letartóztatásomra. Nem felejtek.*"[1062] „*Újból kijelentem, hogy ebben a mi szerencsétlen csonka országunkban nincs rend, mert ha rend volna, nem állnék a bíróság előtt, hanem azok, akik engem odaállítottak*."[1063] A vádhatóság érvelése szerint a NAP vezetője lényegében egy olyan szervezkedést hozott létre, melynek célja a hatalom teljes átvétele oly módon, hogy hadat üzen a fennálló alkotmányos tényezőknek.[1064]

Fontos kiemelni továbbá, hogy pártvezéren kívül más tagot nem helyeztek előzetes letartóztatás alá[1065] tekintettel arra, hogy a gyanúsított teljes kontroll alatt tartotta a pártot, így minden tevékenysége az ő előzetes utasításához volt köthető. Ezzel kapcsolatban azonban a *Népszava* szociáldemokrata napilapban megjelent cikkben keményen kritizálták az ügyészség e döntését: szerinte ugyanis azon tény, mely szerint csak *Szálasi Ferenccel* szemben indult

[1056] *Az Est*, 1937, 28/226., 1., Ua. 25-26.
[1057] HU-BFL-VII.5.c.5042/1937, 14.
[1058] *Az Est*, 1937, 28/272, 3.
[1059] Az előzetes letartóztatás fenntartását később Enyedi Róbert vizsgálóbíró is fenntartotta. *Az Est*, 1937, 28/226, 1., *8 Órai Újság*, 1937,. 23/182., 10.
vö.: *Népszava*, 1937, 65/178., 2.
[1060] HU-BFL-VII.5.c.5042/1937., 17.
[1061] Az Est napilap tudósítása szerint az ügyészség a fent meghatározott tényállásokon kívül az Átv. 7. §-a szerinti nemzetrágalmazás vétsége miatt is vádat emelt, azonban ez a levéltári anyagokban nem olvasható. SZÁLASI (1994) i. m. 73-76., *Az Est*, 1937, 28/272, 3.
[1062] SZÁLASI (1994) i. m. 73.
[1063] Ua. 74, *Az Est*, 1937, 28/226., 1.
[1064] *Az Est*, 1937, 28/272., 3.
[1065] HU-BFL-VII.5.c.5042/1937, 16.

meg a büntetőeljárás, az nem akadályozza a többi nyilas párttagot, hogy tovább folytassák szélsőjobboldali tevékenységüket.[1066]

Figyelembe véve az államfelforgatási perek magas számát a két világháború között, valamint a bizonyítékok alapján rekonstruált történeti tényállásokat, a Kúria számos jogegységi döntésében vizsgálat tárgyává tette a szervezkedés fogalmát a bírói gyakorlat egységesítése érdekében. Ezeken a határozatokon keresztül megállapíthatóvá vált, hogy e bírói fórum szerint ezekben az esetekben az elkövető célja a magyar társadalom „*megmozdítása*" volt, valamint a bűncselekményt vagy a vétséget mindig valamilyen utasítás teljesítése alapján hajtotta végre. Ilyennek minősült többek között a tüntetések és sztrájkok megszervezése, röpiratok megfogalmazása és szétszórása, a résztvevők számának gyarapítása,[1067] vagy futárszolgálat utasítás szerinti elvégzése.[1068]

5.3.2.: Az elkövetési magatartások és azok elhatárolása

A jogalkotó az államfelforgatás törvényi tényállásának szövegezésekor alapvetően a királysértési törvény és a néptörvény 3. §-ban meghatározott fokozatos rendszert követte annak érdekében, hogy az 1-2. §-t megsértő politikai mozgalmakban vagy szervezkedésekben résztvevőket büntetőeljárás alá lehessen vonni függetlenül attól, hogy milyen tevékenységet fejtettek ki a kriminalizált csoporton belül. Ennek megfelelően az Átv. 1. §-a négy elkövetési magatartást foglalt magában: ez a politikai szervezet kezdeményezése, vezetése, az abban való tevékeny részvétel, illetve annak előmozdítása.[1069] Megállapítható azonban egy jelentős eltérés a korábbi jogszabályokhoz képest: a két világháború közötti rendtörvényben ugyanis a büntetőjogi felelősséget megalapozó magatartások némiképpen módosultak, mert a korábbi törvényi tényállásokban jelen lévő „*szervezkedés*" helyett az „*előmozdítás*" került be a végleges szövegbe. E módosításnak a jelentősége, hogy az Átv-ben került sor először ennek a bűncselekménynek a súlyossága szerinti differenciálásra.[1070] Vagyis az 1. § (1) bekezdés az államfelforgatás kezdeményezését vagy vezetését bűntettként, míg a (2) bekezdésben lévő tevékeny részvételt és előmozdítást vétségként határozta meg. Emellett a rendtörvény oly módon fejezte ki a deliktum kiemelkedő súlyosságát, hogy valamennyi elkövetőt önálló

[1066] *Népszava*, 1937, 65/226., 2.
[1067] LENGYEL (1933) i. m. XXI.
[1068] LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*, Budapest, Franklin-Társulat, 1935, 40.
[1069] FINKEY (1923) i. m. 182., ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 31.
[1070] A korábbi fejezetekben olvasható volt, hogy a Kms. törvényi tényállásai kizárólag vétségeket szabályozott, míg a néptörvényben lévő bűncselekmények kivétel nélkül bűntetteknek minősültek. Ez a következtetés a jogszabályok büntetési rendszerén keresztül vonható le.

tettesként határozta meg.[1071]

Tekintettel arra, hogy a korábbi fejezetekben már sor került ezen elkövetési magatartások absztrakt elemzésére, a továbbiakban kifejezetten a Horthy-korszak bírói gyakorlata kerül bemutatásra.

A Fővárosi Törvényszék gyakorlatában általánosságban megállapítható, hogy azokkal a tettesekkel szemben, akik valamilyen irányító tevékenységet fejtettek ki az eljárás alapjául szolgáló politikai szervezetben, a bírói tanács általában az Átv. 2. §-ban szabályozott minősített eset fennállását állapította meg velük szemben. Ettől függetlenül születtek olyan bírói ítéletek is, ahol a kezdeményezőkkel vagy a vezetőkkel szemben az államfelforgatás alapesetének elkövetése miatt mondták ki a bűnösséget. Megemlíthető többek között a *Stromfeld és társai* ellen lefolytatott büntetőeljárás, ahol az ügyészség a vádiratában indítványozta *Csrepka János* büntetőjogi felelősségének megállapítását a KMP vezető pozíciójának betöltése miatt.[1072] A törvényszék 1923 november 12-én hozott ítéletében[1073] elfogadta a vádiratban foglaltakat, így kizárólag vele szemben állapította meg a rendtörvény 1. § (1) bekezdés szerinti államfelforgatás bűntetti alakzatát,[1074] míg a többi terhelt bűnösségét csak a vétségi alakzat elkövetésének gyanúja miatt vizsgálta.[1075] A bíróság az ítélet indokolásában hosszasan kifejtette, milyen érvek mentén minősítette a tettesek által megvalósított elkövetési magatartásokat. Álláspontjuk szerint *Csrepka* azért volt a szervezkedés vezetőjének tekinthető, mert politikai tevékenysége során a bécsi emigráns kommunisták utasítása alapján járt el, valamint beismerő vallomása szerint *Kertész Mór* és *Ónody Ignác* letartóztatását követően ő lett a párt új irányítója. Így feladatkörébe tartozott a propaganda lapok terjesztése, az intézőbizottsággal való kapcsolattartás, valamint a végrehajtó bizottságban való részvétel.[1076] Néhány évvel később, 1926-ban a Rákosi-Vági perben *Őri Károlyt, Gőgös Ignácot*,[1077] valamint *Hámán Katót*[1078] bűnösnek találták államfelforgatás alapesete miatt.[1079] A tényállásszerűséget azzal valósították meg, hogy 1923-ban egy

[1071] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 39.
[1072] HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 182.
[1073] A tanács elnöke Fayl Ivor volt, aki a népbiztosok perének egyik bírája is volt. *Népszava*, 1923, 51/223, 7., *Az Est*, 1923, 14/251, 4.
[1074] *Az Est*, 1923, 14/256, 11., *Népszava*, 1923, 51/256, 4.
[1075] HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 270-272.
[1076] Ua. 288.
vö.: Csrepka kiemelkedő pozíciója miatt a bíróság ezt az ügyet Csrepka János és társai ellen indított büntetőeljárásnak nevezte el, Stromfeld Aurél nevét nem is emelték ki. Ua. 270.
[1077] HU-BFL-VII.5.c-8771-1925, 517.
[1078] Ua. 518.
[1079] *Az Est*, 1926, 17/175, 1.

kommunista sejtet hoztak létre az SZDP keretein belül.[1080] Ugyanezt az ítéletet hozták meg *Vági Istvánnal* szemben is 1927-ben: a bíróság azért állapította meg bűnösségét az Átv. 1. § (1) bekezdés alapján, mert a pártvezető lehetővé tette, hogy az MSZMP-ben az újjászervezett KMP tagjai elkezdjék népszerűsíteni a kommunista ideológiát. A törvényszék ezt a cselekményt a vezetői pozícióba sorolta.[1081] A biatorbágyi merényletet követően megszervezett párton belül az ügyészség vezetőként minősítette *Fürst Sándort* és *Sallai Imrét*,[1082] akik a statáriális eljárás alatt tagadták a szervezkedés keretein belül betöltött kiemelkedő szerepüket, védekezésük szerint ugyanis kizárólag adminisztrációs és technikai feladatokat láttak el, az elkészített röpcédulák tartalmát pedig külföldön fogalmazták meg.[1083] Érvelésüket a bíróság nem fogadta el.[1084]

A törvényszék számos ítélet indokolásában kifejtette, hogy milyen tényezők alapján minősítette az elkövetési magatartásokat. A *Gerő és társai* ellen lefolytatott perben például a szervezkedés kezdeményezését határolta el a vezetéstől arra alapozva álláspontját, hogy ez utóbbi magatartás egy már kialakult mozgalmat feltételez. Emellett a tárgyalás során bemutatott bizonyítékok nem támasztották alá azt, hogy a tettesek egy már létező csoport működésébe kapcsolódtak be, amit tevékenységükkel csak tovább „*fokoztak*" volna.[1085] Vagyis az elítéltek például a röpiratok előállításával és terjesztésével, a bécsi kommunistákkal való kapcsolattartással megalapozták[1086] a bolsevik illegális tevékenységet, de feltehetően a szervezetlenség miatt nem lehetett megállapítani, hogy kik töltötték be a vezető pozíciókat.[1087] Ehhez kapcsolódóan a *Rákosi-Vági* perben hozott elsőfokú ítélet indokolásában a bíróság kifejtette: az irányítás, a tagok toborzása kimerítette a szervezkedés vezetésének tényállási elemeit.[1088] A *Szántó-per* ítéletében is számos olyan cselekményt nevesített a törvényszék, ami megvalósította a vezetői kategóriát: ilyen volt a tagság vállalása a Központi Bizottságban, a párt pénzügyeinek kezelése, a bécsi titkárképző tanfolyamon való részvétel.[1089] A későbbiekben azonban olyan ítéleteket is hoztak, amikor az államfelforgatás bűntettét úgy állapították meg, hogy indokolásuk szerint a történeti tényállás kifejtésekor az elkövető cselekményével a kezdeményezést és a vezetést is megvalósította.[1090]

[1080] HU-BFL-VII.5.c-8771-1925, 137.
[1081] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 6.
[1082] *Az Est*, 1932, 23/168, 2.
[1083] Ua, 1932, 23/169, 3.
[1084] HU-BFL-VII.18.d-03/0363-1932, 8.
[1085] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 497.
[1086] Ua. 496.
[1087] Ua. 498.
[1088] HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925, 534.
[1089] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 8.
[1090] HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 196.

Később, a joggyakorlat egységesítése érdekében a Kúria az 1930-as években számos jogegységi döntésében elhatárolta egymástól a két fogalmat. Meglátásuk szerint ugyanis e két elkövetési magatartás alapvető rendeltetése „…*a jogellenes felforgatás vagy megsemmisítés céljának megvalósításához szükséges személyi vagy tárgyi feltételek…"* létrehozása volt. A legmagasabb bírói fórum szerint a különbség abban keresendő, hogy a kezdeményező az, aki megindította a mozgalmat. Ebben az esetben a deliktum akkor is megvalósult, ha az végül nem vált sikeressé, tehát a megalapítani szándékozott politikai mozgalom vagy szervezkedés végül nem jött létre. Vezető ezzel szemben az lehetett, aki irányt mutatott a mozgalom számára.[1091] Ez utóbbi meghatározást kiegészítve megemlíthető az 1932. június 21-én elfogadott, 2519/1932. sz. döntés, amely több bűncselekmény kapcsán fogalmazta meg a vezető definícióját. Eszerint, aki a kommunista központi bizottságtól pénzt vett át és azt a szervezkedés költségeinek megtérítésére fordította, kommunista lapokat, röpiratokat szerkesztett, majd azokat továbbította, a szervezkedés vezetőjének minősült. Hasonló megítélés alá esett az az elkövető, aki országos kiterjedésű mozgalmak esetén egy nagyobb városban működő fióktelep irányításában vett részt, illetve minden olyan tevékenység, amely a mozgalom résztvevőinek a számát gyarapította. Ez utóbbi kategóriába tartozott az, aki vidéken elkezdte a kommunista sejtek megszervezését, az agitátorképző tanfolyamra résztvevőket toborzott, vagy politikai agitációt folytatott.[1092] Egy másik esetben is azonos következtetésre jutott a Kúria azon vádlott tekintetében, aki a bécsi kommunista párt megbízásából Budapestre jött egy tüntetés megszervezése végett, röpiratokat fogalmazott, és gondoskodott azok sokszorosításáról.[1093]

Angyal Pál meghatározása szerint a tevékeny részvétel „*a mozgalomban vagy szervezkedésben való oly közreműködés, mely egyfelől nem minősül vezetésnek vagy kezdeményezésnek, másfelől nem vonható az előmozdítás fogalmi körébe.*" Tehát ez az elkövetési magatartás kizárólag a többi büntetendő cselekményhez képest vált definiálhatóvá. Ennek elsődleges oka abban a körülményben volt keresendő, hogy az 1. § (2) bekezdésben szabályozott vétségek kizárólag akkor váltak megvalósíthatóvá, ha már létezett egy, a rendtörvény hatálya alá tartozó szervezkedés.[1094]

A kezdeményezés és a tevékeny részvétel elhatárolása a következőképpen vázolható

---

vö.: A Sallai-Fürst perben az ügyészség Karikás György és Kilián Frigyes tevékenységét kezdeményezőként és vezetőként is azonosította. Az utóbbi két gyanúsított esetében a vádhatóság indokolása szerint azzal látták az elkövetési magatartást megvalósítottnak, hogy Budapesten és számos külföldi városban több alkalommal is kísérletet tett a KMP ismételt megszervezésére. HU-BFL-VII.18.d-03/0363-1931, 20.

[1091] LENGYEL (1933) i. m. 33.

[1092] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 9-10.

[1093] LENGYEL (1933) i. m. XXI.

[1094] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 36.

fel: abban az esetben, ha a terhelthez köthető volt valamilyen tiltott agitációs tevékenység megszervezése, akkor az államfelforgatás bűntettét követte el, mint kezdeményező. Viszont ha olyan elkövetőről volt szó, aki harmadik személy által létrehozott szervezethez csatlakozott, majd pedig ennek keretén belül fejtett ki államellenes cselekményeket, akkor egyszerű részvétel valósult meg. Elképzelhetőek voltak olyan esetek is, amikor a mozgalom vagy szervezkedés a kezdeményezője a propaganda működtetésében is részt vett. Ez esetben konszumpció jött létre, hiszen a súlyosabb bűntett magába foglalja az enyhébb tényállást.[1095]

A Kúria jogegységi döntésében a vezető és a tevékeny résztvevő elhatárolásával foglalkozott, amelyben a következőket állapította meg: az a tettes, aki röpiratokat sokszorosított a szervezkedés népszerűsítése érdekében, az tevékeny résztvevőként felelt,[1096] míg, aki megfogalmazta a propaganda alapjául szolgáló röpiratokat, vezetőként volt felelősségre vonható. Egy másik politikai deliktum kapcsán deklarálta, aki futárszolgálatot teljesített egy utasítás végrehajtása végett, és cselekményével elősegítette a mozgalom működését, de magatartása nem vezetett új tagok belépéséhez, az az Átv. 1 § (2) bekezdése szerint büntetendő.[1097] Tevékeny részvételnek volt tekinthető továbbá a rendtörvény hatálya alá tartozó csoportban való felszólalás, a mozgalomhoz való csatlakozás, határozatok megszavazása, szervezetben való szerepvállalás, valamint másnak a rábírása a szervezethez való csatlakozásra. Fontos kitételnek számított e tényállás megvalósításához, hogy az más bűncselekmény törvényi tényállását nem valósíthatta meg, ellenkező esetben az Átv. 2. §-ban meghatározott összetett bűncselekmény jött létre. [1098]

A kommunistákkal szemben lefolytatott államfelforgatási perekben az utasításokat végrehajtó párttagok működését a törvényszék általában tevékeny részvételnek minősítette.[1099] Ezen vádlottak esetében a védelem visszatérően arra hivatkozott, hogy bár a terheltek a KMP rendezvényein részt vettek, nem volt tudomásuk a párt bolsevik beállítottságáról. Ebből fakadóan érdemi politikai tevékenységet sem tudtak kifejteni a szervezeten belül.[1100] Az elsőfokú bíróság ezeket az érveket nem fogadta el tekintettel arra, hogy ezekben az összeesküvési-perekben az elkövetői kör általában azonos volt, ezért több

[1095] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 361., GELLÉR – AMBRUS i. m. 477.
[1096] LENGYEL (1933) i. m. 33.
[1097] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 148.
[1098] Ua. 36-37.
[1099] Ez történt többek között Gajdos és Görög István esetében, akiket az ügyészség eredetileg a minősített eset elkövetésével vádoltak meg. HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 197.
[1100] HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 289.

terheltet, hasonló bűncselekmény miatt korábban már elítélt a bíróság.[1101]

Az előmozdítás, mint elkövetési magatartás igen nagy hasonlóságot mutatott a *Csemegi-kódex* 69. § (2) bekezdésben szabályozott bűnsegéd fogalmával,[1102] amiből levonható az a következtetés, hogy a jogalkotó egy részesi cselekményt sui generis deliktumként határozott meg. A törvényjavaslat indokolása szerint azért volt szükséges vétséggé nyilvánítani egy alapvetően nem tényállásszerű cselekményt, hogy ne kaphasson enyhébb büntetést az, aki bár nem játszott jelentős szerepet az illegális politikai csoportosulásban, mégis valamilyen módon elősegítette a mozgalom vagy szervezkedés kibontakozását.[1103] Ehhez az okfejtéshez a Kúria is igazodott a későbbiekben: az 1928. december 1-jén elfogadott, 5368/1928. számú döntésében kifejtette: az 1. § (2) bekezdése szerint volt büntetendő az is, aki akár a mozgalom keretein kívül, akár pszichikai bűnsegély formájában, vagy bármilyen erre alkalmas cselekménnyel elősegítette a tiltott szervezkedést.[1104]

Az előmozdítást elkövető terheltnek önálló tettessé nyilvánításáról eltérő módon vélekedtek a korszak büntetőjogászai. *Finkey Ferenc* „*felesleges szóhalmozásként*" titulálta az 1 § (2) bekezdésnek erre az elkövetési magatartásra vonatkozó részét. Álláspontja szerint ezzel a jogalkotási megoldással a közönséges bűnsegéd terminus technikusának alkalmazása ki volt zárva az államfelforgatás bűncselekményének elbírálásánál.[1105] Vele szemben *Degré Miklós* fogalmazott meg ellentétes véleményt: kijelentette, a *Csemegi-kódexben* szereplő bűnsegédi kategória alkalmazható volt az Átv. hatálya alá tartozó bűncselekmények esetében is. Meglátása szerint, aki az elkövető kezdeményezési és vezetői tevékenységét segítette elő, az a büntetőkódex 69. § (2) bekezdés szerint vált felelősségre vonhatóvá, viszont, aki magát a mozgalmat vagy szervezkedést támogatta, az Átv. szerinti előmozdítói tevékenységért felelt. Tehát a különbség azon múlt, hogy a bűnsegédi tevékenység melyik részcselekményhez kapcsolódott.[1106] *Angyal Pál* indokoltnak tartotta a kiemelést, mert véleménye szerint ugyanolyan bűnösnek volt tekinthető az, aki támogatott egy tömegmegmozdulást, mint aki annak aktív résztvevőjévé vált. Emellett tankönyvében a *Degré Miklós* által felvázolt teóriát

[1101] Megemlíthető ebben a körben például Gerő Ernő, Sámuel Lajos, Vági István, Révai József, Szántó Zoltán, akikkel szemben a két világháború közötti időszakban több büntetőeljárást indítottak államfelforgatás megalapozott gyanúja miatt.
[1102] Angyal Pál meghatározása szerint bűnsegéd az, aki „valamely bűncselekmény törvényes fogalmát betöltő tényálladék megvalósításánál másnak szándékosan segítséget nyújt." ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 148.
[1103] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt. i. m. 311.
[1104] LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*, XXII. kötet, Budapest, Franklin-társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1930, 12.
[1105] FINKEY (1923) i. m. 183.
[1106] DEGRÉ Miklós: Az állami és társadalmi rend védelméről szóló új törvény (1921: III. t-c.), *Magyar Jogi Szemle*, II. kötet, Budapest, Pallas Rt., 1921, 295.

tartotta követendőnek.[1107]

Az előmozdítás elkövetési magatartásának jogi értékelése merült fel többek között *Stromfeld Aurél* tevékenységének megítélésekor, hiszen az előző fejezetben olvasható volt, hogy visszautasította *Gerő Ernő* ajánlatát a KMP vezető pozíciójának elfoglalása kapcsán. Tehát kapcsolatba került a bolsevik szervezkedéssel, ténylegesen nem fejtett ki tényállásszerű magatartást. A bizonyítékok összegyűjtését követően azonban a nyomozó hatóság egészen más álláspontra helyezkedett a volt katonatiszt magatartásával kapcsolatban: álláspontjuk szerint bizonyítékként volt értékelhető *Csrepka János* beismerő vallomásának azon mozzanata, mely szerint szűk körben köztudomású tényként kezelték azt, hogy *Stromfeld* kommunista.[1108] Így lényegében a rendőrség az esetleges radikális politikai meggyőződése miatt tartotta indokoltnak a felelősségre vonást. Az ügyészség osztotta ezt az álláspontot, ezért a gyanúsítottat az Átv. 1. § (2) bekezdése által szabályozott előmozdítás elkövetésével vádolta meg.[1109] Indokolása szerint a vádlottat a magyar állammal szembeni bosszú hajtotta, ezért tárgyalt a kommunistákkal. A későbbiekben elismerte, hogy semmilyen más tevékenységet nem fejtett ki, azonban véleményük szerint a vád tárgyává tett vacsorán kijelentéseivel elősegítette a bolsevik szervezkedés kibontakozását.[1110] Ezt az okfejtést alátámasztva *Doloschiák Mihály* ügyész a *Népszava* napilap értesülése szerint vádbeszédében a következőt mondta: „…*hogy valakit azért, mert kommunistának vallja magát, nem lehet megbüntetni. A vádlottak azonban […] veszedelmes cselekedetet követtek el, amelyért megtorlás jár*."[1111]

A fentiekkel szemben először *Stromfeld* első védője, *Schweiger Béla* fejtette ki érvrendszerét, amikor kérelmet nyújtott be a vizsgálóbírónak, indítványozva a volt ezredessel szemben a vizsgálati fogság megszüntetését. Álláspontja szerint a védencével szembeni egyetlen bizonyíték *Csrepka* vallomása volt, amelyben beszámolt a kérdéses vacsoráról és *Stromfeld* kijelentéseiről. Szerinte igen komoly ellentmondások lelhetőek fel beszámolójában: az ügyvéd ugyanis nem tartotta elképzelhetőnek azt a beszédhelyzetet, miután a gyanúsított közömbösséget mutatott *Gerő* felajánlásával szemben, közli, hogy négyezer ember összegyűjtése esetén csatlakozik a mozgalomhoz. Meglátása szerint ez a homályos vallomás egyértelműen arra utalt, hogy a két gyanúsított egyáltalán nem volt bizalmas viszonyban

[1107] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 38-39.
[1108] HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 129.
A párt vezetője vallomásának ezen részét a tárgyaláson visszavonta, így a büntetőeljárás későbbi szakaszában ez a bizonyíték már nem volt értékelhető.
[1109] Ua. 182.
[1110] Ua. 183.
[1111] *Népszava* 1923, 51/255, 4.

egymással.[1112]

További gyanús körülménynek értékelte *Hajdúczky Miklós* hiányát erről a találkozóról, holott ő volt az intézőbizottság vezetője. Álláspontja szerint ez arra engedett következtetni, nem egy előre megbeszélt megbeszélés zajlott le, hanem egy spontán alkalomra került sor. Ez a körülmény pedig *Stromfeld* vallomását támasztotta alá, aki a rendőrségen azt állította, a meghívás elfogadásakor nem volt tudomása arról, hogy mások is jelen lesznek.[1113]

A későbbiekben *Schweiger* azt is kifejtette: a nyomozó hatóság rosszul értékelte *Stromfeld Aurél* kijelentéseit. A gyanúsított beismerő vallomásában ugyanis a következő okfejtéssel magyarázta meg a négyezer emberrel kapcsolatos állításait: elmondása szerint csak annyit mondott, hogy általánosságban ennyi ember részesül ténylegesen az államhatalomból. Vagyis, ő arra a kérdésre adott választ, vajon az alkotmányos rend megdöntése érdekében a társadalom mekkora részére lenne szükség. Miután észrevette kikkel tárgyal, igyekezett távozni a társaságból. Emellett világosan *Csrepka* tudomására hozta érdektelenségét a szervezkedéssel kapcsolatban. A védő szerint ez a vallomás teljes mértékben megegyezett a *Gerő* és *Farkas* által elmondottakkal, akik a jegyzőkönyv szerint nem tudtak *Stromfeld* jelenlétéről.[1114]

A kérelem kitért továbbá a gyanúsított büntetett előéletére, és a kormányzó kegyelmére, ami miatt kijelentette: a volt ezredesnek egyáltalán nem állt volna érdekében a KMP újjászervezésében való részvétel. Hozzátette, hogy a kommunisták rendszeres fizetést ígértek neki a csatlakozás esetén, ami anyagilag komoly segítséget jelentett volna *Stromfeld s*zámára, mivel szabadlábra helyezése óta igen szerény életkörülmények között élt. Ennek ellenére mégsem vett részt a párt vezetésében.[1115]

Jogi szempontból a védő a rendtörvény alkalmazhatóságát vitatta a jelen üggyel kapcsolatban. Érvelését annak megállapításával kezdte, mely szerint az államfelforgatás vétségi alakzatának két elkövetési magatartása van: a tevékeny részvétel és az előmozdítás. Tehát az ún. passzív részvétel nem lehet alapja egy büntetőeljárás megindításának, hiszen hiányzik a tényállásszerűséghez szükséges aktivitás.[1116] Emellett olyan feltételes kijelentések, amely szerint négyezer emberrel át lehet venni a hatalmat Magyarországon, nem képezhetik a tevékeny részvétel fogalmát.[1117] A vizsgálóbíró végül elutasította az ügyvéd kérelmét,[1118] aki

[1112] HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 157-158.
[1113] Ua. 158-159.
[1114] Ua. 159.
[1115] Ua. 161-162.
[1116] Ua. 162.
[1117] Ua. 163.
[1118] Ua. 165.

fellebbezést nyújtott be a vádtanácshoz,[1119] ami ismételten elutasításra került, így az előzetes letartóztatást fenntartották.[1120]

A büntetőeljárás tárgyalási szakaszában *Darvai János*[1121] ügyvéd védőbeszédében úgy reflektált a vádlott tevékenységére, hogy azzal semmilyen bűncselekményt nem követett el, ami a bizonyítékok csekély számából is megállapítható. Ugyanis *Csrepka János* vallomásán kívül semmi terhelő körülményt nem tudott a vád felmutatni vele szemben. Zárásképpen a következőt mondta: *Stromfeld Aurél* „*…tettei fölött a történelem van hivatva bírálatot mondani*."[1122]

A törvényszék végül a Bp. 326. § (2) bekezdés alapján felmentette a volt ezredest az előmozdítás vétségének gyanúja alól. Indokolásában elfogadta a védelem érvelését azzal kapcsolatban, hogy az ügyészség nem tudta kétséget kizáróan bizonyítani azt, hogy *Stromfeld* valóban elvállalta a KMP vezetését, illetve a büntetőjogi felelősséget megalapozó kijelentések valódiságát sem tudta igazolni. Ezt a verziót erősítette az a körülmény is, hogy *Csrepka János* a vizsgálóbíró előtt, majd pedig a tárgyaláson is visszavonta a vallomását.[1123] Önmagában pedig az a tény, hogy a két vádlott jó viszonyban volt egymással, egyáltalán nem jelenti azt, *Stromfeld* tudott volna a szervezkedésről. Az ügyészség a vád tárgyává tette a terhelt Tanácsköztársaságban betöltött szerepét, amellyel kapcsolatban a bíróság kijelentette: mivel már korábban született elmarasztaló ítélet a gyanúsítottnak a proletárdiktatúrában betöltött tevékenységével kapcsolatban, annak ismételt értékelése a *ne bis in idem*[1124] elvébe ütközne, így azt a tanács figyelmen kívül hagyta.[1125]

A bírói gyakorlat a két elkövetési magatartás között a különbségtétel alapjaként azt határozta meg, hogy az előmozdítás kategóriájába olyan cselekmények tartoznak, mint a röpiratok átvétele és terjesztése, a csomagok őrzése, vagy a kommunista összejövetelekbe való bekapcsolódás. A *Szántó-per* ítélete ebbe a körbe sorolta továbbá a kommunistáknak fenntartott nyomda műszaki kezelését, és az ide tartozó gépek megvásárlásával kapcsolatos tárgyalások kezdeményezését is. Megemlítette még, hogy mindazon cselekmény kimerítette az előmozdítás fogalmát, amely a mozgalom személyi és tárgyi feltételeinek a megvalósulását segítette elő.[1126] A tevékeny részvétel azonban minőségileg ennél a kategóriánál többet

[1119] Ua. 167.
[1120] *Népszava*, 1923, 51/59, 6., 51/196, 7.
[1121] HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 191.
[1122] *Népszava*, 1923, 51/255, 4.
[1123] *Az Est*, 1923, 14/251, 4.
[1124] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 76-78., GELLÉR – AMBRUS i. m. 108.
[1125] HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 295.
[1126] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 13.

jelentett, mert ebben az esetben az elkövető már valamilyen segítséget nyújtott a mozgalom kezdeményezőinek vagy vezetőinek.[1127] Ez a magatartás az esetek többségében a vezetők közötti kapcsolattartás elősegítése volt.[1128]

Az államfelforgatás immateriális bűncselekménynek tekinthető, tehát a tényállásszerűség megvalósulásához nem volt szükséges az eredmény bekövetkezése,[1129] ami ebben az esetben az alkotmányos rend megdöntése volt. Ebből kiindulva *Angyal Pál* azt a következtetést vonta le tankönyvében, hogy az Átv. 1-2. § elkövetésekor kizárt a kísérleti szak bekövetkezése, mivel a kezdeményezés, a vezetés, és a tevékeny részvétel lényegében előkészületi cselekménynek, az előmozdítás pedig bűnsegélynek minősült.[1130] Állítását az általános részi tanokra alapozta, amely szerint a részesség és az előmozdítás tekintetében a kísérleti szakasz megvalósulását kizártnak kellett tekinteni, hiszen egyik sem volt tényállásszerű cselekmény.[1131] E megközelítésnek a problémája azonban abban keresendő, ha a jogalkotó előkészületi jellegű magatartásokat sui generis bűncselekménnyé nyilvánított, akkor a stádiumtan szabályait ezen törvényi tényállásoknál ugyanúgy alkalmazni kellett,[1132] vagyis ezeknek a deliktumoknak is lehetett már kísérleti szakasza. A gyakorlatban azonban valóban nehézséget okozott annak a megállapítása, hogy az immateriális bűncselekmények mikor kerülnek a befejezettség állapotába.[1133]

A bűncselekmény alanya bárki lehetett tekintettel arra, hogy a törvény nem határozott meg semmiféle speciális feltételt a deliktum végrehajtásához. Ebből fakadóan pedig az a további következtetés is levonható, mely szerint a tényállás megvalósulásának nem volt előfeltétele a magyar állampolgárság, így külföldi honosságú személyek is az államfelforgatás elkövetőivé válhattak. Az alannyá válás feltételeivel kapcsolatban további problémaként merült fel annak a kérdésnek a megválaszolása, vajon jogi személyek is felelősségre

---

vö.: A Szántó-ügyben eljáró bíróság az elkövetési magatartások elhatároláskor némi ellentmondásba keveredett, mert számos olyan tevékenységet sorolt az előmozdítás körébe, amit a korábbiakban vezetői magatartásnak vagy tevékeny részvételnek titulált. Ilyen volt például a tanfolyamon való részvétel, vagy a sejtszervezés elindítása. Ua. 16.

[1127] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 459-463.

vö.: Olyan eset is előfordult, amikor a bíróság nem határolta el egymástól egyértelműen az elkövetési magatartásokat. Például a Rákosi-Vági perben a törvényszék annyit jegyzett meg az államfelforgatás vétségi alakzatával kapcsolatban, hogy ezek a magatartások alapvetően valamelyik részesi tevékenységet valósították meg. A Szántó-per pótvádiratában az ügyészség gyakorlatában is ugyanez a helyzet ismétlődik meg. BFL-VII. 5. c. 8771/1925, 534., HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 4.

[1128] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 14.

[1129] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m 652., BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 183., GELLÉR – AMBRUS i. m. 215.

[1130] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 47-48.

[1131] BELOVICS – GELLÉR – NAGY - TÓTH i. m. 299., GELLÉR – AMBRUS i. m. 365.

vö.: ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve*, I. kötet, Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt, 1936., 121.

[1132] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 299.

[1133] Ua. 298.

vonhatóak voltak-e az Átv. 1-2. §-a alapján. A joggyakorlat e tekintetben egységes álláspontot dolgozott ki, amely szerint ebben az esetben nem magát a személyegyesülést, hanem az abban résztvevő tagokat kellett felelősségre vonni. Így például, ha történt egy olyan határozat meghozatala, ami a törvényi tényállást kimerítette, akkor az elnök és az indítványozó, mint vezetők, a jelenlévők, akik a határozatot elfogadták, tevékeny résztvevőként váltak felelősségre vonhatóvá.[1134]

5.3.3.: Az erőszakos elkövetési mód problematikája

A két világháború közötti rendtörvényben egy további lényeges különbség is megfigyelhető volt a korábbi jogszabályokhoz képest: az 1. §-ban lévő deliktum befejezetté válásához nem csupán valamelyik elkövetési magatartás kifejtése volt szükséges, hanem az ott meghatározott elkövetési mód realizálása is követelménnyé vált. Tehát csak az a kezdeményező, vezető, tevékeny résztvevő és előmozdító vált büntetendővé, aki a deliktumot erőszakosan követte el.[1135]

Az Átv-ről szóló fejezet elején már megemlítésre került, hogy a törvény javaslatában eredetileg a „*jogellenes*" szó szerepelt, majd az *Igazságügyi Bizottság* ajánlásának hatására az „*erőszakos*" jelző került be a végleges szövegbe. Meglátása szerint ugyanis szükségesnek bizonyult a tényállás szűkítése annak érdekében, hogy azok a békés politikai tevékenységek, amelyek nem valósítanak meg bűncselekményt, ne kerülhessenek a törvény hatálya alá.[1136] Így összességében megállapítható: a szigorítás oka elsősorban a szabad gondolat -és véleménynyilvánítás[1137] érvényesülésének tiszteletben tartása volt.[1138] Azonban annak

[1134] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 29.
[1135] Ua. 43.
[1136] *Nemz. Ir.* (1921) VII. köt i. m. 100.
[1137] A szabad véleménynyilvánítás alapjogának több vetülete van: az egyik a sajtószabadság, a másik pedig a gyülekezési jog. A két világháború közti időszakban az alapjogok gyakorlásának voltak korlátai. A sajtójog keretein belül a Tanácsköztársaság bukását követően az 1912. évi LXIII. törvény felhatalmazása alapján először Friedrich István miniszterelnök alkotta meg a 4680/1919. sz. ME rendeletet, ami a betiltotta a közbiztonságot veszélyeztető sajtótermékek birtoklását és terjesztését. Megemlíthető továbbá ebből az évből az 5499/1919. sz. ME rendelet is, ami lényegében a cenzúra intézményével korlátozta a sajtótermékek megjelenését. A szabad véleménynyilvánításnak a médiában való megnyilatkozásaira vonatkozó szigorú szabályokat 1920 után Teleki Pál és Bethlen István miniszterelnökök fokozatosan enyhíteni kezdték a következő jogszabályokkal: 1616/1921. sz. ME rendelettel először enyhítették, majd a 10.501/1921. sz. ME. rendelettel megszüntették a sajtórendészeti ellenőrzést. Az alapjog törvényi szintű szabályozására igen későn, az állami rend megóvása végett szükséges sajtórendészeti rendelkezésekről szóló 1938. évi XVI. törvény elfogadásával került sor, amely a II. világháború árnyékában ismételten bevezette az ún. sajtórendészeti kötelespéldányok beszolgáltatását, korlátozta a bírósági tárgyalásokról szóló tudósításokat, valamint az időszaki lapok megjelentetését miniszterelnöki engedélyhez kötötte. A gyülekezési jogot is számos rendelettel korlátozták, amelyeket a gazdasági világválság idején léptek hatályba. Ide sorolható többek között a 4980/1931. sz. M.E. rendelet, ami betiltotta a politikai gyűlések és felvonulások megtartását. Ezt a rendelkezést utóbb módosította a 6050/1932. sz. M.E. rendelet, lehetővé téve a politikai pártok által szervezett, zárt helyen tartott gyűlések megtartását. Ezt követte az 1570/1933. sz. M.E.

érdekében, hogy az államellenes bűncselekmények szigorításával párhuzamosan az alapjogok tiszteletben tartása is megvalósulhasson, a jogalkotó kifejezte abbéli álláspontját, mely szerint minden politikai propagandát és megnyilvánulást vizsgálat tárgyává kell tenni az állam belső biztonságának fenntartása érdekében.[1139] Ezért a javaslat indokolásában a következő kitétel szerepelt: „*az állampolgárok ama törekvésének, amely a létező állapotok javítására irányul, csak az arra hivatott alkotmányos intézmények útján szabad érvényesülést keresnie. Az eszmék terjesztése tehát csak azzal a feltétellel lehet szabad, hogy azok megvalósítása az állam alkotmányos intézményei útján van tervbe véve*."[1140]

Az Átv. szükségszerű szigorítása ellenére, az 1. §-ban szabályozott törvényi tényállás kapcsán az erőszakos elkövetési mód fennállása okozta a legtöbb jogértelmezési vitát a bírósági tárgyalásokon. Az államfelforgatási perekben ugyanis visszatérő motívum volt a védelem azon érvelése, mely szerint a vád tárgyává tett cselekmény nem azonos a rendtörvény által szabályozott deliktummal, mert az elkövetők a kivitelezésekor nem alkalmaztak erőszakot. A probléma felvetés logikusnak tekinthető, mivel a kommunista párttagok a legtöbb esetben olyan agitációs tevékenységet folytattak, mint a lapszerkesztés, röpiratterjesztés, bolsevik ideológiát népszerűsítő cikkek írása, vagy találkozók megszervezése. Ezzel szemben viszont az erőszakos elkövetési mód a büntetőjog megközelítése szerint akkor valósult meg, amennyiben annak akaratot megtörő vagy akaratot

---

rendelet, ismételten bevezetve ezzel a teljes körű tilalmat. A korszak utolsó, gyülekezési jogot korlátozó rendelete a 8120/1932. sz. jogszabály volt. KLEIN Tamás: Adalékok a Horthy-korszak sajtórendészeti szabályozásához I., *In medias res*, 2012, 1/2, 45-61. 2013, 2/1, 185-190., *Magyarországi Rendeletek Tára*, 1919, Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt, 1919, 702., 874., *Magyarországi Rendeletek Tára*, 1921, Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt, 1922, 60., 320., *Rendeletek Tára* 1931, Budapest, Fővárosi Nyomda Rt., 1932, 1205., *Magyarországi Rendeletek Tára* 1932, Budapest, Fővárosi Nyomda Rt, 1932, 1006., *Magyarországi Rendeletek Tára 1933*, Budapest, Fővárosi Nyomda Rt, 1933, 1136.
vö.: RÉNYI József: *A gyülekezési jog*, Budapest, 1900., RÉVÉSZ T. Mihály: A gyülekezési jog magyarországi fejlődéséhez, In: MEZEY Barna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Kovács Kálmán egyetemi tanár emlékére*, Budapest, Gondolat, 2005, 105-119., A gyülekezési jog polgári-jogi fejlődése Magyarországon, In: KOVÁCS Kálmán (szerk.): *Az állami és jogintézmények változása a XX. század első felében Magyarországon*, Budapest, ELTE-ÁJK, Magyar Jogtörténeti Tanszék, 1983, 165-178., KLEIN Tamás: Adalékok a Horthy-korszak sajtórendészeti szabályozásához II., 2013, 2/1, 45-61., PAÁL Vince: Sajtószabályozás és sajtószabadság a Horthy-korszakban, In: PAÁL Vince (szerk.): *Magyar sajtószabadság-és szabályozás 1914-1989. Előadások a magyar sajtószabadság történetéhez*, Budapest, Médiatudományi Intézet, 2013, 7-19.
vö.: A két világháború közötti jogkorlátozásokról lásd még: LEHOTAY Veronika: *A jogszűkítés útján: A Horthy-korszak szabadságmegvonó-intézkedéseinek jogtörténeti aspektusai különös tekintettel Borsod vármegyére*, Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 2020., A jogkorlátozó rendelkezések bírósági gyakorlata a Horthy-korszak második felében, In: STIPTA István (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma Miskolc 2011 november 8: Állam-és Jogtudományi Kar szekciókiadványa*, Miskolc, Miskolci Egyetem Innovációs és Technológiai Transzfer Centrum, 2012, 91-97.
[1138]ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 44., *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 310.
Az Átv. nemzetgyűlési vitájával kapcsolatban már említésre került, hogy számos ellenzéki képviselőnek az volt a kifogása a javaslattal szemben, hogy veszélyezteti az alapjogok érvényesülését. E körbe tartozott többek között gr. Apponyi Albert, Drózdy Győző, Zákány Gyula, és Bárczy István.
[1139] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 45.
[1140]*Nemz. Ir.* (1920) IV. köt. i. m. 308.

hajlító hatása volt.[1141] Ez a körülmény azonban az illegális kommunista párt szervezkedésének ezen időszakában egyáltalán nem merült fel. Tehát a bíróságoknak ítéleteikben választ kellett adni arra a kérdésre, hogy ezeknél a bűntetteknél miért a rendtörvényt alkalmazta a *Csemegi-kódex* helyett.[1142] Elsőként a *Gerő Ernő és társai* elleni pert fontos megemlíteni, mert a *Keresztessy Gyula* elnökletével[1143] vezetett elsőfokú bírói tanács jogi álláspontja az államfelforgatás erőszakos természetével kapcsolatban mindenképpen precedens értékűnek tekinthető,[1144] hiszen a későbbi büntetőeljárásokban is rendkívül hasonló módon érveltek az eljáró bírák.

Gerő ügyvédje, *Femunovits Zoltán*[1145] szerint a vád nem tudta bizonyítani az erőszakos elkövetési módot.[1146] A vádlottak kizárólag elméleti vitákat folytattak egymással, ezért terjesztették a röpiratokat, de egyik cselekményük sem irányult az állami és társadalmi rend felforgatására. Mellette *Kollmann Dezső*,[1147] a Greiner-testvérek védője hosszasan cáfolta az ügyész vádbeszédének azon részeit, amelyek a bolsevik ideológiával foglalkoztak. Álláspontja szerint ez az ügy egyáltalán nem tekinthető komolynak, csupán „*…néhány egyénnek baloldali szocialista mozgalmáról…*" van szó, akik „*…fiatalos hévvel ugy látták, hogy a mostani szocialista mozgalom nem elég radikális.*" *Kiss József* ügyvéd pedig a pert „*egy beteg társadalom kórtüneteként*" definiálta.[1148] A törvényszék végül nem fogadta el a védelem érveit az erőszakos elkövetési mód hiányával kapcsolatban. Az ítélet indokolásában e módozat fennállását egyrészt az 1919-es proletárdiktatúra eseményeiből, másrészt *Karl Marx*: *Kommunista kiáltvány*[1149] című művéből vezette le. A könyv záró tétele ugyanis megfogalmazta a proletárok végső célját, ami „*minden társadalmi rend erőszakos megbuktatása*"[1150] volt.[1151] Ezekre a forrásokra hivatkozva a bíróság végkövetkeztetését így fogalmazta meg: az erőszaknak elsősorban nem az elkövetők cselekményében kell megnyilvánulnia, hanem a „*…mozgalom végczéljának kell […] erőszakos uralom létesítésére*

[1141] BELOVICS – GELLÉR – NAGY - TÓTH i. m. 234.
[1142] DRÓCSA (2019) i. m. 96-97.
[1143] *Az Est*, 1923, 14/83., 4., *Népszava*, 1923, 51/83., 6., HU-BFL-VII.5.c-15845-1922, 456.
[1144] Az ítéletet 1923 május 26-án hirdették ki. HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 507., *Az Est*, 1923, 14/118., 9., *8 Órai Újság*, 1923, 9/118., 8., *Budapesti Hírlap* 1923, 43/118, 15.
[1145] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922, 456.
[1146] Ua. 494.
[1147] Ua. 456.
[1148] *Népszava*, 1923, 51/104., 7.
vö.: A védelem érveléséről röviden Az Est is beszámolt. *Az Est*, 1923, 14/107., 8.
[1149] Karl MARX, Friedrich ENGELS: *A Kommunista Kiáltvány*, Budapest-Uzsgorod, Kossuth Könyvkiadó-Kárpáti Könyvkiadó, 1980.
[1150] Ua. 89.
[1151] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 495.

irányulnia."[1152] Tehát az erőszaknak az új állam természetében kellett jelen lennie, és nem az ennek céljára kifejtett elkövetési magatartásokban.[1153]

A *Rákosi-Vági* perben a volt népbiztos által vezetett KMP működésével kapcsolatban a bíróság azt fejtette ki, hogy bár nem valósult meg ténylegesen erőszakos cselekmény, az a mozgalom, amely a kommunista *Internacionálé* alapjaira épül, megvalósítja az államfelforgatás bűntettét. Ugyanis céljai közé tartozik a proletárdiktatúra bevezetése az államokban, amely kizárólag az alkotmányos rend erőszakos megdöntése nyomán érhető el. Mindezek alapján figyelembe véve azt a körülményt, mely szerint a magyarországi kommunisták ezt az ideológiát tették magukévá, cselekményükhöz társul az Átv-ben meghatározott erőszak,[1154] függetlenül annak a valóságban realizálódott mivoltától. Az elkövetési mód megvalósulását a bíróság még abban is megalapozottnak találta, hogy e csoport az összejöveteleit titokban, külföldön tartotta meg. Amennyiben szándékuk jogszerű lett volna, nyilvánosan folytatták volna tevékenységüket.[1155]

A gazdasági válság időszakában, a *Sallai-Fürst* elleni statáriális eljárás kapcsán *Lengyel Zoltán* és *Szőke András* védőügyvédek a tárgyalásra való idézés[1156] kézhezvételét követően levélben kérték *Zsitvay Tibor* igazságügyi minisztert,[1157] hogy ne adjon engedélyt a bíróságnak a gyorsított eljárás lefolytatásához.[1158] A rendtörvény alkalmazásával kapcsolatban kifejtették: a vádlottak által működtetett párt egy békés szervezkedés volt, így nem valósult meg az az erőszakos elkövetési mód, ami az államfelforgatás törvényi tényállásának megállapításához szükséges. Felhívásukat végül az alábbiakkal zárták: „*…felemeljük tiltakozó szavunkat, hogy a vádlottak politikai meggyőződésükért […] rögtönítélő bíróság elé kerüljenek*!"[1159] Az igazságügyi miniszter elutasította a védők kérelmét.

A fentiekben kifejtett törvényszéki álláspontal azonban élesen szembefordult a *Szálasi Ferenccel* szemben eljáró, *Szemák Jenő*[1160] által vezetett bírói tanács. Az 1937 novemberében hozott ítélet indokolásában ugyanis az elsőfok kizárta az erőszakos elkövetési mód fennállását

[1152] Ua. 496.
[1153] A Stromfeld Aurél és társai ellen hozott elsőfokú ítélet is ugyanezt fejtette ki az erőszakos elkövetési mód kapcsán. HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 286-288.
[1154] HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925, 533.
[1155] Ua. 555.
[1156] A törvényszék 1932. július 29-re tűzte ki a tárgyalást. PIL-VI-686. fond- *Sallai Imre és Fürst Sándor iratai*-78 ő.e., 187.
[1157] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 121.
[1158] *Népszava*, 1932, 60/163., 1.
[1159] PIL-VI-686. fond- *Sallai Imre és Fürst Sándor*-78 ő.e., 188.
[1160] A tanács elnöke a két világháború közötti korszakban több kommunistát is elítélt az Átv. alapján, többek között Rákosi Mátyást is 1926-ban. Horthy Miklós kormányzó 1944. október 15-i lemondását, és Szálasi Ferenc kinevezését követően több bírótársával együtt letette az új hivatali esküt, majd a nyilas diktatúra időszaka alatt Szálasi őt nevezte ki a Kúria elnökének. BÓDINÉ DR. BELIZNAI Kinga (szerk.): *A Kúria és elnökei,* I. kötet, Budapest, HVG-Orac, 2014., 99-143.

a NAP pártprogramjának azon részére való hivatkozással, mely szerint a későbbi nemzetvezető az alkotmány módosítását utóbb népszavazással kívánta megerősíteni, ami a demokráciának egy megnyilvánulási módja. Tehát megállapítható: a bíróság szerint sem az Átv. által szabályozott, sem pedig a *Csemegi-kódexben* meghatározott államellenes bűncselekmények szerinti ítélet meghozatalának nem volt jogalapja.[1161] Ezen okfejtés alapján hozták meg a korábbi fejezetben már említett azon ítéletet, amelyben lázadásra való előkészület deliktuma miatt állapították meg a bűnösséget. A másodfokú bírói fórum,[1162] ismételten vizsgálat tárgyává tette a vádlott által megfogalmazott elméleteket, végül ítéletében megállapította az erőszakos elkövetési módot.[1163] Ehhez az esethez szorosan kapcsolódik *Angyal Pál* tankönyvében adott magyarázata e tényállási elem megvalósulásával kapcsolatban: álláspontja szerint az államfelforgatás tényállásszerűségéhez elegendőnek bizonyult az *„erőszak potencialitása,"* vagyis ha a kezdeményezés, vezetés, tevékeny részvétel, és az előmozdítás kifejtői látszólag alkotmányos eszközöket kívántak igénybe venni céljuk eléréséhez, azonban látható, hogy azt erőszak kifejtése nélkül nem tudták megvalósítani. Ez esetben tehát az Átv. 1. §-nak alkalmazása az állam részéről fennállt. Ebből levonható az a következtetés is, hogy önmagában azok a magatartások, amelyek bár jogellenesnek minősültek, de nem voltak erőszakosak, nem kerülhettek a törvény hatálya alá.[1164]

A *Szálasi-ügy* ítélőtáblai ítélete ellen mind a vád, mind pedig a védelem a Bp. 426. §-a alapján semmisségi panaszt nyújtottak be: a vád részéről *Finkey Ferenc* koronaügyész, a védelem részéről továbbra is *Kiss Géza* ügyvéd. Érdemes figyelmet fordítani ebben az esetben a vád, illetve a védőbeszédre, amelyek kifejezték az egész büntetőeljáráson végighúzódó alapvető konfliktust: vajon az állam érdeke előnyt élvezhet a véleménynyilvánítás alapjogával szemben, avagy sem. A vádhatóság szerint ugyanis *„ha az állam fölforgatását, a forradalmakat meg akarjuk akadályozni, akkor két dologra kell különösen figyelni: először, hogy a törvényeket mindenki szigorúan megtartsa, másodszor, hogy a fölforgatás kezdő jelenségeit erős kézzel elnyomjuk, minden visszaélést idejében elfojtsunk*." A védelem ezzel szemben azonban úgy érvelt, hogy *„a koreszméket nem lehet feltartóztatni*." *Szálasit* pedig elsősorban hazafias törekvése indították a röpiratok megírására, nem pedig az, hogy Magyarország vezére kívánt lenni. Kiemelte: az államfelforgatás elkövetési módjára, az

[1161] HU-BFL-VII.5.c.5042/1937., 20.
[1162] Ua. 1.
vö.: Az ítélőtáblai tanács tagjai: Keresztessy Gyula, Méhes Ignác táblabíró. A vádat Miskolczy Ágost koronaügyész-helyettes képviselte. *Az Est*, 1938., 29/150., 14., *Népszava*, 1938., 66/74., 6.
[1163] HU-BFL-VII.5.c.5042/1937, 8.
[1164] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 47.

erőszakra a vád az eljárás egy szakaszában sem tudott bizonyítékot felmutatni.[1165] Végül a legmagasabb bírói fórum 1938. augusztus 24-én a beadványokat elutasítva helybenhagyta a másodfokú ítéletet. Indokolása szerint a fegyházbüntetés megtartásának azért volt helye, mert *Szálasi* legfőbb célja a parancsuralmi rendszer bevezetése volt, amelyhez fegyveres erőket is alkalmazott volna, tehát működése csak erőszakos módon valósulhatott meg. Ez a törekvése pedig az államot és a társadalmat alapjaiban rendítette volna meg.[1166]

5.3.4: Az államfelforgatás minősített esetei

Az államfelforgatás deliktumának a kiemelkedő jogellenességét mutatta az a körülmény, hogy a jogalkotó két minősített esetet is hozzárendelt a törvényi tényálláshoz.

Az első súlyosabban minősülő magatartást az Átv. 1. § (3) bekezdése szabályozta, ami a javaslat első változata szerint a 2. § volt.[1167] Az 1. §-sal való összevonás az *Igazságügyi Bizottság* javaslatára történt meg.[1168] E szerint azok a kezdeményezők, vezetők, résztvevők és előmozdítók, akiknek tudomásuk volt arról, vagy kellő gondosság mellett előre láthatták volna azt a helyzetet, hogy más személyek a „*mozgalom vagy szervezkedés céljára nagyobb mennyiségű fegyvert, lőszert, robbanó vagy az emberi élet kioltására alkalmas más szert vagy anyagot szereztek be…*” az államfelforgatás súlyosabb alakzatát valósították meg. A jogalkotó a kezdeményezők és vezetők esetén tíztől tizenöt évig terjedő fegyház, míg a tevékeny részvétel és előmozdítás elkövetésekor öt évig terjedő börtönbüntetést állapított meg. A törvényszöveget olvasva látható, hogy az elkövetési magatartások tekintetében egy jelentős eltérés állapítható meg az alapesethez képest: míg az 1. § (2) bekezdésben csupán a tevékeny résztvevő tartozott a törvény hatálya alá, a minősített eset e formájánál már az egyszerű résztvevő is a bűncselekmény alanyává válhatott. Ebben az esetben azonban a büntetőjogi felelősség más módon jöhetett létre, mint a tevékeny résztvevők esetében. A politikai tevékenység e formája ugyanis csak akkor lehetett tényállásszerű, ha az e jogszabályhelyben lévő objektív és szubjektív körülmények együttesen megvalósultak. Az első feltétel a nagyobb mennyiségű fegyver, lőszer, robbanóanyag, vagy az emberi élet kioltására alkalmas más szer vagy anyag beszerzése, míg a szubjektív tényállási elem a beszerzésről való tudomás, illetve annak előrelátása volt. Ez utóbbi alatt azt kell érteni, hogy a tettesek kellő gondosság mellett

[1165] *Népszava*, 1938, 66/186., 7.
[1166] *Az Est*, 1938, 29/190., 5., *Népszava*, 1938, 66/191., 3., *8 Órai Újság*, 1938, 24/186., 1-2.
[1167] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 302.
[1168] A Bizottság a büntetési tételt is mérsékelte, mert a javaslat szerint a résztvevők és az előmozdítókra vonatkozó szabadságvesztés időtartam tíz évig terjedő fegyház volt. *Nemz. Ir.* (1921) VII. köt. i. m. 99-100.

előre látták vagy látniuk kellett volna, hogy a mozgalom vagy szervezkedés tagjai milyen cselekményt fognak véghezvinni a szervezet sikeres működésének elősegítése érdekében.[1169] Többek között olyan cselekmények voltak ebbe a körbe sorolhatóak, mint például egy illegális felvonuláson való szereplés, amennyiben a terhelt tudomással bírt a rendtörvényben szereplő minősített körülmények fennállásáról. Így összességében levonható az a következtetés, hogy a passzívan résztvevő tettes lényegében egy „*különálló bűnelkövetőnek*" minősült[1170] az (1) és a (2) bekezdésben pönalizált magatartásokhoz képest.

Az államfelforgatás másik minősített esete az Átv. 2. §-nak (1) bekezdésben található meg, ami ún. *delictum complexumot*, vagyis összetett bűncselekményt konstruált meg.[1171] Ez oly módon valósult meg, hogy a jogalkotó összekapcsolta a rendtörvény 1. § (1)-(2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt egy, a *Csemegi-kódex* által büntetendővé nyilvánított tényállással, amelyet a mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggésben követtek el.[1172] A törvényjavaslat indokolása szerint ezen elkövetési magatartás törvénybe emelésére, valamint a súlyosabb büntetési tételek meghatározására azért volt szükség, mert itt már nem egyszerűen csak a szervezkedés vagy mozgalom kialakításáról volt szó, hanem olyan konkrét bűncselekményekről, amelyek elősegítették a kriminalizált csoportban megfogalmazott célokat.[1173] *Finkey Ferenc* érvelése szerint ez esetben teljesen közömbös, hogy a vezetők utasítására, vagy önkéntesen valósultak meg ezek a cselekmények,[1174] a lényeg az a tény, hogy segítették a mozgalom vagy szervezkedés fennmaradását.

A fentiekben meghatározott minősített esethez rendelt szankciókról megállapítható: a jogalkotó egy fokozatos rendszerben határozta meg őket attól függően, hogy a terheltek az államfelforgatással összefüggésben milyen bűncselekményt követtek el. Így abban az esetben,

---

[1169] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 59.
[1170] Ua. 57.
[1171] A mai hatályos büntetőjogi dogmatika az összetett bűncselekményt delictum compositumnak hívja. BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 362., GELLÉR – AMBRUS i. m. 455.
[1172] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 60.
vö.: A delictum komplexumot az eredeti javaslat 3. §-a tartalmazta lényegében az elfogadott törvénnyel megegyező tartalommal. Az Igazságügyi Bizottság a javaslatában enyhítette a büntetési tételeket, emellett a törvényszöveget is leegyszerűsítette. E szerint „ha az 1. §-ban említett mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggően az ott megjelölt célból oly bűntettet követtek el, amelyre a törvény tizenöt évig terjedhető szabadságvesztés büntetést vagy ennél súlyosabb büntetést állapít meg, az ily bűntett tettesei és részesei, úgyszintén a mozgalom vagy a szervezkedés kezdeményezői és vezetői halállal, a mozgalom vagy a szervezkedés többi résztvevői és előmozdítói pedig tíz évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel büntetendők. Ha az 1. §-ban említett mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggően az ott megjelölt célból az előbbi bekezdésben nem említett valamely más bűntettet követtek el, a bűntett tettesei és részesei, úgyszintén a mozgalom vagy a szervezkedés kezdeményezői és vezetői életfogytig tartó fegyházzal, a mozgalom vagy a szervezkedés többi résztvevői és előmozdítói pedig öt évtől tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendők." *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 302-303., (1921) VII. köt. i. m. 100.
[1173] *Nemz Ir.* (1921) IV. köt i. m. 311.
[1174] FINKEY (1923) i. m. 183.

ha a másik deliktummal kapcsolatban az azt szabályozó törvény halálbüntetést[1175] állapított meg, akkor a 2. § esetén is ugyanazt a büntetést kellett a bíróságnak kiszabni. Tíz évnél súlyosabb szabadságvesztés esetén az Átv. kötelezővé tette az életfogytig tartó fegyházbüntetést, míg a tíz év vagy azt meg nem haladó büntetés esetén tíztől tizenöt évig terjedő fegyházbüntetést kellett megállapítani. Vétség elkövetése esetén a büntetést tétel tíz évig terjedő fegyház volt.

A két világháború közötti politikai pereket elemezve megállapítható, hogy az ügyészség vádirataiban az esetek döntő többségében az államfelforgatás 2. § szerinti minősített esetének megállapítását indítványozta a törvényszéktől, aminek az elsőfok általában helyt is adott. A *Gerő és társai* elleni perben a statáriális eljárás meghiúsulását követően az ügyészség 1922 november végén a 129.330/1922-es vádiratában három bűncselekmény miatt emelt vádat: *Gerő Ernővel*, a Greiner-testvérekkel, és további 63 vádlottal szemben államfelforgatás bűntett és vétség alakzata,[1176] illetve 5 vádlott esetében az Átv. 3. §-a szerinti feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt indítványozta a törvényszéknél a bűnösség megállapítását.[1177] Érvelésük szerint a minősített eset fennállását az indokolta, hogy az 1. § szerinti elkövetési magatartás kifejtése mellett és azt elősegítve a terheltek a *Csemegi-kódex* 172. § (2)[1178] bekezdésbe ütköző, valamint az 1912. évi LXIII. törvény 19. § szerinti többrendbeli izgatást követtek el a *Kommün* és az *Ifjú Proletár* szerkesztésével és terjesztésével. Erről a cselekményről pedig valamennyi vádlottnak tudomása volt.[1179]

A vádirat benyújtását követően számos terhelt a Bp. 257. §-ban biztosított jogával élve kifogását fejezte ki a vádtanács felé arra vonatkozóan, hogy cselekményük nem volt tényállásszerű, így ártatlanul raboskodtak a Gyűjtőfogházban.[1180] Ezekben az indítványokban több alkalommal kérték ezeknek a panaszoknak a szóbeli tárgyalását, valamint ügyvédjükön keresztül előadták, hogy bár elolvasták a kommunista röpiratokat,[1181] azokat végül visszaadták[1182] vagy nem csatlakoztak a mozgalomhoz.[1183] Tekintettel a beérkezett panaszok jelentős számára, *Az Est* napilap röviden beszámolt a vádtanács előtt tartott kifogási

[1175] TÓTH J. Zoltán: A halálbüntetés szabályozása a Horthy-korszakban és a II világháború éveiben, *Jogtörténeti Szemle*, 2010/12, 52-60.
[1176] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 222.
[1177] Ua. 383.
[1178] ANGYAL (1931) i. m. 3., 22.
[1179] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 383.
[1180] Ua. 233-299.
[1181] Ilyen kifogást nyújtottak be többek között Dobai F., Horváth M., Harang I., Mikus E., Simkovich A., Surán N., Tóth B., Wenisch Gy. nevű vádlottak. Ua. 253.
[1182] Ponitzil János és Varsányi István kifogása. Ua. 265., 267.
[1183] Ua. 253.

tárgyalásról,[1184] azonban ilyen dokumentum a levéltári iratokban nem volt fellelhető. A törvényszék végül 1923 május 26-án hirdette ki ítéletét,[1185] elfogadva az ügyészség által megállapított törvényi tényállást. *Gerő Ernőt*, a Greiner-testvéreket, *Révész Gézát*, *Katzburg Imrét*[1186] és *Szabó Kornélt*[1187] a mozgalom kezdeményezőiként[1188] az Átv. 2. § (3) bekezdés szerinti államfelforgatás bűntettében találták felelősnek. Az indokolás szerint ezek az elkövetők 1921-ben azzal a szándékkal érkeztek Magyarországra, hogy újra megszervezzék a kommunista pártot a III. Internacionálé irányításával.[1189]

A *Rákosi Mátyás és társai* elleni ügyben összehívott rögtönítélő bíróság eljárását követően az ügyészség elnöke az ügy iratait azzal az indítvánnyal továbbította *Enyedi Róbert* vizsgálóbírónak, mely szerint a terheltek cselekményét az Átv. 1-2. §-ban szabályozott államfelforgatás bűntette, illetve vétsége alapján elemezze. Ennek megfelelően rendelte el a vizsgálóbíró *Rákosi Mátyás, Gőgös Ignác, Hámán Kató, Weinberger Zoltán* ellen a 2. § (1). bekezdés, (4) bekezdés[1190] alapján a vizsgálatot. Azon vádlottak tekintetében, akiket a későbbiek folyamán tartóztattak le tekintettel arra, hogy a rendőrség csak hosszas nyomozás után tudta kideríteni az illegális szervezkedésben tagságot vállalók számát,[1191] az elnök a 3. § alkalmazását kérte, feljelentési kötelezettség elmulasztásának vétsége miatt, azonban az előzetes letartóztatás elrendelését nem tartotta esetükben indokoltnak.[1192] A vizsgálóbíró eljárását *Strache Gusztáv* ügyészségi elnöknek 1925. december 27-én hozott végzése zárta le, amelyben a *Vági István* és társai ellen folyamatban lévő és a *Rákosi* és társai ellen indított büntetőügy egyesítését rendelte el annak érdekében, hogy a gyanúsítottak ellen egységes ítéletet hozzanak.[1193]

A törvényszék a Rákosi-ügy tagjai közül végül *Rákosi Mátyást* és *Weinberger Zoltánt*[1194] az államfelforgatás alap-és minősített esetének elkövetése miatt találta bűnösnek.

[1184] *Az Est*, 1923, 14/107., 8.
[1185] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 507., *Az Est*, 1923, 14/118., 9., *8 Órai Újság*, 1923, 9/118., 8., *Budapesti Hírlap* 1923, 43/118., 15.
[1186] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 466.
[1187] Ua. 459.
[1188] Ua. 457.
[1189] Ua. 457., 478.
[1190] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 60.
[1191] HU-BFL-VII.5.c-8771-1925, 174-175.
[1192] Ua. 255.
vö.: E vádlotti körből fontos kiemelni Őri Károly gyanúsítottat, mert az ügyészség elnöke katonai múltja miatt egészen más szabályok alkalmazását tartotta szükségesnek. Ugyanis figyelembe véve azt a körülményt, mely szerint a terhelt 1921. január 19-én megszökött annak ellenére, hogy a M. Kir. Honvédségben tényleges katonai szolgálatot teljesített, az általános hatáskörű törvényszéki eljárás helyett a honvéd büntetőbíróság hatálya alá kívánta helyezni az ellene elrendelt büntetőeljárás lefolytatását. Ez utóbbi kérelmet a törvényszék keretein belül működő vádtanács elutasította, így Őri vádlottat is ebben a perben vonták felelősségre. Ua. 256., 258.
[1193] Ua. 281.
[1194] Ua. 516.

A minősített eset megállapításának az alapja az volt, hogy a terheltek az Átv. 1. §-ban lévő törvényi tényállás elkövetésével egyidejűleg a *Csemegi-kódexben* pönalizált közokirat hamisítás bűncselekményét is elkövették azáltal, hogy több alkalommal hamis okmányokkal utaztak Bécs és Budapest között.[1195] Ezzel szemben *Vági Istvánt* és társait az államfelforgatás bűntette helyett a *Csemegi-kódex* 172. § (2). bekezdésében szabályozott osztály ellenes izgatás vétsége miatt vonta felelősségre.[1196] Az ítélet indokolása szerint az egyesített büntetőügy újbóli kettéválasztásának az alapja a bíróság azon megállapítása volt, mely szerint a Vági-csoport működése nem irányult az állami és társadalmi rend erőszakos felforgatására. Ennek alátámasztására csak *Sombor-Schwinitzer József* és *Hetényi Imre* vallomásait lehetett volna felhasználni, de mivel az ő állításaikon kívül semmilyen más bizonyíték nem támasztotta a tényállást alá, a törvényszék nem fogadta el perdöntő bizonyítéknak.[1197] A bíróság szerint az a további tény, miszerint az ellenzéki mozgalom, majd a későbbi párt működése nyilvános volt, okot ad arra a következtetésre, hogy nem voltak kommunisták. Emellett a működésüket egy alkalommal sem függesztették fel, ami azt mutatja: semmilyen bűncselekményt nem követtek el. Tehát összességében nem fogadták el *Miskolczy Ágost* ügyész azon érvelését, mely szerint az MSZMP tüntetéseivel a társadalom megfélemlítésére törekedett.[1198] A *Szántó Zoltán és társai* ellen indított 1927-es büntetőeljárás során azonban fény derült arra, hogy a törvényszék *Szemák-tanácsa* helytelenül állapította meg a Vági-párt működésével kapcsolatos tényállást.

A *Szántó-féle* összeesküvésben az ügyészség a vádlottakkal szemben az Átv. 1. § (1) bekezdésébe ütköző államfelforgatás alapesete miatt emelt vádat. E körből azonban kiemelték *Szántó Zoltán* gyanúsítottat a történeti tényállás azon mozzanatára való tekintettel, mely szerint a terhelt *Csillag József*[1199] néven útlevelet állíttatott ki magának 1924 januárjában a bécsi Magyar Nagykövetségnél, megvalósítva ezzel a közokirat hamisítás vétségét. A kiállított okmányt pedig Magyarországon és Csehszlovákiában is felhasználta.[1200] A törvényszék ítéletében elfogadta a vádhatóság által felmutatott bizonyítékokat, így *Szántót* bűnösnek találták a rendtörvény 2. § (4) bekezdése alapján.[1201] Ugyanezen jogi érvek mentén emeltek vádat *Révai József, Görög István* és *Gajdos István* pártagokkal szemben is: a bizonyítékok alapján kiderült, hogy *Révai* Bécs, Berlin és Budapest között, *Kuta Ferenc* névre

[1195] *Az Est*, 1926, 17/175, 1.
[1196] HU-BFL-VII.5.c-8771-1925, 522.
[1197] Ua. 564.
[1198] Ua. 566.
[1199] *Az Est*, 1927, 18/48, 1., *Népszava*, 1927, 55/48, 5.
[1200] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 9-10.
[1201] Ua. 3.

kiállított hamis útlevéllel utazott, emellett álnéven bérelt ki egy ingatlant.[1202] Így a *Csemegi-kódex* 391. §-nak elkövetésének a gyanúja miatt a rendtörvény 2. §-a alapján emeltek vádat ellene. Az utóbbi két vádlott tevékenységével kapcsolatban kiderült, hogy a hamisított okiratok használata mellett hamis néven jelentették be magukat a szálláshelyükre.[1203] Ez a közönséges bűncselekmény a *Sallai-Fürst* ügyben is felmerült.

A fentiek alapján megállapítható, hogy az ügyészség részéről az tette lehetővé a minősített eset alkalmazását, hogy a terheltek politikai tevékenységük során hamis dokumentumokat használtak fel. A vád ezen részére azonban a védelem is reagált a tárgyalás során. Az ügyvédek által felállított érvrendszer *Molnár Renének*,[1204] a *Révai-per* védőjének a vádirattal kapcsolatos írásbeli észrevételei alapján ismerhető meg a legrészletesebben. Az ügyvéd bevezetésként kiemelte: *Révainak* nem volt tudomása arról, hogy hamis okmányokat bocsátottak a rendelkezésére, ebből fakadóan nem követhette el a közokirat hamisítás deliktumát, mert nem vett részt az iratok elkészítésében, csupán felhasználta azokat. További problémaként emelte ki, hogy a vád nem tudta bizonyítékként felmutatni ezeket a dokumentumokat, csupán a vádlott vallomására alapozta a bűncselekmény ezen mozzanatának az elkövetését.[1205] Holott a Bp. 139. §-a szerint a beismerő vallomást követően be kellett szerezni a tárgyi bizonyítékokat a bűnösség megállapításához. A vádirat azon részével kapcsolatban, mely szerint a terhelt *Sommer Jenő* álnéven jelentkezett be egy lakásba, csak közigazgatási eljárást vont volna maga után, de semmiképpen sem tartozott a büntetőkódex hatálya alá.[1206] A törvényszék elfogadta a védelemnek az ez irányú megállapításait, ezért állt elő az a helyzet, hogy a vádtól eltérően az Átv. 1. § (1) bekezdése alapján ítélte el a vádlottat.[1207] A bíróság indokolása szerint ugyanis az ügyészség nem tudta kétséget kizáróan bizonyítani a közönséges bűntett megvalósulását, csupán az álnéven történt ingatlan használatát. Ezért a kérdéses cselekményt a Kbtk. 71. §-a szerinti közbiztonság elleni kihágásnak minősült, ami anyagi halmazatot képezett az államfelforgatás alapesetével.[1208]

Szálasi Ferenc államfelforgatási perében az ítélőtábla a kriminált párt vezetői pozíciója miatt bűnösnek találta az Átv. 1. § (1) bekezdése valamint a 2. § (3) bekezdése alapján.[1209] Az

[1202] HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 183.
[1203] HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 150.
[1204] Molnár René ügyvéd tagja volt a KMP-nek. 1938-ban letartóztatták, majd Sztálin parancsára kivégezték. https://bit.ly/3jrTNde (www.arcanum.hu, Utolsó lehívás dátuma: 2020. 08. 29.)
[1205] HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 182.
[1206] HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 183.
[1207] Ua. 194.
[1208] HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 197-198.
[1209] HU-BFL-VII.5.c.5042/1937., 1., *Az Est*, 1938, 29/150, 14., *8 Órai Újság*, 1938, 24/146, 1., *Népszava*, 1938, 66/151, 5., TÖRÖK i. m. 76.

a körülmény, hogy a másodfokú bírói fórum ilyen jelentős mértékben megváltoztatta a törvényszék ítéletét, a Bp. 387. § (3) bekezdésére volt visszavezethető, mely szerint a vádlott büntetése kizárólag a vádlónak a vádlott terhére használt fellebbezése esetén súlyosbítható. Látható tehát, bár a Bp. a súlyosbítási tilalom elvét nem deklarálta, az ügyész fellebbezése alapján mégis meg lehetett változtatni az ítéletet.

A rendtörvény 2. § szerinti minősített eset más szempontból is jelentős: a (2) bekezdés ugyanis az elkövetőkkel azonos büntetéssel sújtotta azokat a tagokat és egyéb résztvevőket, akik az államfelforgatás e formájának véghezviteléről tudtak vagy tudniuk kellett volna.[1210] Ily módon törvényhozó az ún. eredményfelelősséget emelte be a jogszabályba, hiszen ebben az esetben olyan bűncselekményekért történhetett meg a felelősségre vonás, amelyet nem a mozgalomban részvevők követtek el, csupán tudomásuk volt róla.[1211] Tehát az érintetteknek akkor is felelniük kellett a nagyobb fokú veszélyért, ha létrehozásában sem felbujtói, sem bűnsegédi minőségben nem működtek közre. Vagyis a büntetés jogalapja objektív, mert az *„elkövetettség ténye”* volt relevánsnak tekinthető.[1212] *Angyal Pál* egy külön elnevezést is alkotott erre az elkövetési magatartásra, amellyel kapcsolatban a következő véleményt fejtette ki: *„aki […] a lavina megindításában vagy továbbcsuszamlásában részt vett, az feleljen azokért a veszélyekért és sérelmekért, amelyek előállottak az ő közreműködésén kívül, ha azok bekövetkezéséről tudott vagy tudhatott.*” Ebből kiindulva a felelősség e formáját ún. *lavina-felelősségnek* hívta.[1213] Fontos még kiemelni, hogy a minősített eset az 1. §-hoz kapcsolódó bűncselekmény volt, amely önállóan nem jöhetett létre.[1214]

A fentiekben kifejtett felelősségi formát alkalmazta a bíróság a Gerő-féle összeesküvés 23 terheltjével szemben oly módon, hogy két vádlottat a bolsevik szervezkedésben való tevékeny részvétel, míg a többi gyanúsítottat annak előmozdítása miatt az Átv. 1. § (2) bekezdése szerint minősülő államfelforgatás deliktuma miatt ítélte el[1215] oly módon, hogy végül a a 2. § (2) bekezdés 2. pontja alapján szabta ki a büntetést. Érvelése szerint a minősített eset megállapítása azért volt indokolt, mert a tevékeny résztvevők és az előmozdítók a kezdeményezők „*izgatási*” tevékenységéről tudtak, vagy kellő körültekintés mellett tudniuk kellett volna róla.[1216] Tehát ezek a tettesek bár nem vettek részt a kezdeményezők által elkövetett államfelforgatás minősített esetének kivitelezésében, mégis ezért a bűntettért

[1210] Ez a fordulat az Igazságügyi Bizottság jelentése alapján került be a törvénybe. *Nemz. Ir*. (1921) VII. köt. i. m. 100.
[1211] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 6., DEGRÉ (1921) i. m. 296.
[1212] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 65.
[1213] Ua. 65-66.
[1214] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 658.
[1215] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922, 461.
[1216] Ua. 500.

feleltek, mert bizonyíthatóan tudomással bírtak erről a politikai tevékenységről. Az elkövetők a tárgyalás alatt azzal védekeztek, hogy nem tudtak a kommunista mozgalomról, csupán az újságokat olvasták el. A bíróság ezt elutasította, mert bebizonyosodott: a tettesek a röpiratok átvételekor konkrét utasításokat kaptak a további terjesztéssel kapcsolatban. Így, ha ezeket a parancsokat nem is teljesítették, akkor is tisztában voltak *Gerőék* céljaival.[1217]

5.4.: Az államfelforgatás deliktumához kapcsolódó bűncselekmények

5.4.1.: A feljelentési kötelezettség elmulasztása

A fenti fejezetekből már olvasható volt az a körülmény, mely szerint az államellenes bűncselekményekkel kapcsolatban először a *Csemegi-kódex* 135. §-a, majd pedig a néptörvény 5. §-a pönalizálta a feljelentési kötelezettség elmulasztását.[1218] Az Átv. 3. § (1) bekezdése szerint, aki az 1. §-ban meghatározott mozgalomról vagy szervezkedésről hitelt érdemlő tudomást szerzett, és erről – amikor lehetősége nyílt rá – nem tett jelentést a hatóságnak, megvalósította a deliktumot, ami egy évig terjedő fogházbüntetéssel volt sújtható. A javaslat első szövegezésének 6. §-a eredetileg három évig terjedő szabadságvesztés büntetést állapított meg ugyanebben a végrehajtási fokozatban,[1219] de ezt az *Igazságügyi Bizottság* nem támogatta, és leszállította a büntetési tétel mértékét.[1220] Megállapítható tehát, hogy a rendtörvény kisebb eltéréssel, de lényegében megismételte a korábbi szabályozásokat, ezért a továbbiakban csak a törvényhozási előzményektől való eltéréseket és a két világháború közötti bírói gyakorlatot érdemes külön kiemelni.

A jogszabály az alannyá válás feltételeit leszűkítette, mert a szöveg azt a kitételt tartalmazta, hogy a terhelt a rendtörvény hatálya alá tartozó politikai csoportban semmilyen részesi tevékenységet nem fejthetett ki. Vagyis látható, a jogalkotó ezt a bűncselekményt szubszidiárius jelleggel ruházta fel,[1221] hiszen, ha bebizonyosodik, hogy az elkövető bármilyen fizikai vagy pszichés segítséget nyújtott az államfelforgatás megvalósításához, akkor nem kerülhetett a 3. § hatálya alá, mert súlyosabb bűncselekményt valósított meg.

[1217] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922, 500.
[1218] ANGYAL (1930) i. m. 29-30., *Belügyi* i. m. 290.
[1219] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt. i. m. 303.
[1220] *Nemz. Ir.* (1921) VII. köt. i. m. 100.
[1221] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 365-366., GELLÉR – AMBRUS i. m. 473-477.

Ugyanez a szabály valósult meg a kriminált csoport tagjaival szemben is, hiszen őket az 1. §-ban meghatározott elkövetési magatartások alapján kellett felelősségre vonni.[1222]

A feljelentés elmulasztása esetében a vétség befejezetté válásához szükséges volt a *„hitelt érdemlő tudomásszerzés,"* ami a Kúria idevonatkozó jogegységi döntése alapján többek között akkor valósulhatott meg, ha a vádlottak a mozgalom kezdeményezőivel való ismeretség, valamint kommunista felhívás kézhezvétele nyomán értesültek a szervezkedésről.[1223] Ugyanez a jogi álláspont jelent meg a *Szántó és társai* ellen indított eljárásban is: a törvényszék végül azokat a vádlottakat ítélte el az Átv. 3. §-a alapján, akiket be akartak szervezni a pártba. Ezek a felkeresett személyek nem vállalták a szervezkedéshez való csatlakozást, azonban mégsem tettek a rendőrségen feljelentést, holott tudtak a KMP működéséről.[1224] A legmagasabb bírói fórum azt is deklarálta, hogy feljelentés esetén nem szükséges annak tudása, hogy például sikerült-e fegyvereket szerezni, vagy milyen a mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggő bűncselekmény elkövetésére került sor.[1225] Vagyis az érintett személy akkor is eleget tett a törvényben meghatározott kötelezettségének, ha nem volt tudomása az államfelforgatással összefüggő más információkról.

Kérdésként merült fel, miként minősüljön az az eset, amikor a terhelt azért tett félrevezető feljelentést, hogy azzal a hatóságokat megtévessze. *Angyal Pál* tankönyve szerint ez a magatartás tevékeny részvételnek minősült, így államfelforgatás vétsége miatt kellett a terheltet felelősségre vonni. Azonban más megítélés alá esett ugyanaz a cselekmény, amennyiben az elkövetőnek a Bp. 87. §-a alapján valamelyik hatóságot képviselve állt fenn feljelentési kötelezettsége, és azt nem teljesítette. A szerző azon véleményét tolmácsolta, mely szerint ebben az esetben az Átv. 1-2. §-a alapján, vagy a *Csemegi-kódex* 69. §-a szerinti bűnsegédként ítélhető el[1226] attól függően, hogy milyen tettesi minőségben vett részt a mozgalomban vagy a szervezkedésben.

Összehasonlítva a rendtörvény 3. §-át a *Csemegi-kódex* és a néptörvény által szabályozott feljelentési kötelezettség elmulasztásával, megállapítható, hogy bár az Átv. szűkebb alanyi kört vont a szabályozása alá, és a büntethetőség feltételeit tágan határozta meg. A korábbi jogszabályoknál ugyanis, míg két feltételre volt szükség a büntetlenség megállapításához,[1227] addig az Átv. egyetlen kritériumot határozott meg: azt, hogy az érintett a lehető leghamarabb

[1222] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 656.
[1223] LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*, XVIII. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1926, 30.
[1224] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 30-31.
[1225] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 71.
[1226] Ua.
[1227] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 656., DEGRÉ (1921) i. m. 297.

tegye meg feljelentését.[1228] Tehát a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozott annak a körülménynek a vizsgálata, vajon fennálltak a feljelentés megtételének a körülményei. *Angyal Pál* helyeselte a törvényi tényállás ily módon való megalkotását, véleménye szerint ugyanis valóban előfordulhatnak olyan tárgyi és személyi körülmények, ahol hiába van meg a hitelt érdemlő tudomás, mégsem állnak fenn a feljelentés megtételének körülményei. Ilyen eset lehet például a tudomásszerző betegsége, vagy fenyegetett állapotban tartása annak érdekében, hogy kötelezettségét ne tudja teljesíteni.[1229] Ezzel az álláspontal *Finkey Ferenc* helyezkedett szembe azzal a kijelentésével, álláspontja szerint ugyanis a tényállás ebben a formájában rendkívül bizonytalannak tűnik.[1230]

A törvényszék az Átv. alapján tárgyalt politikai perekben az államfelforgatással összefüggésben a feljelentési kötelezettség elmulasztásának tényállásszerűségét állapította meg a leggyakrabban. A *Gerő-féle* összeesküvésben 30 főt gyanúsított meg az ügyészség az Átv. 3. §-nak elkövetése miatt, aminek a bíróság ítéletében helyt adott.[1231] Az indokolás szerint bizonyítást nyert az a körülmény, hogy ezek a vádlottak hitelt érdemlő tudomással bírtak a KMP ismételt megalapításáról, azonban ezt a hatóságoknak egyáltalán nem jelentették. E vétség megállapításának kiinduló pontjaként megállapították továbbá: ez a vádlotti kör az államfelforgatás bűntettének támogatása céljából semmilyen részesi tevékenységet nem fejtett ki, és más súlyosabb deliktumot sem valósított meg.[1232]

5.4.2.: Az államfelforgatásra irányuló izgatás vétsége

Az Átv. 5. §-nak megfelelő értelmezéséhez a törvényjavaslat indokolása fontos kiindulópont, mert abban a jogalkotó a következőt állapította meg e törvényi tényállás szükségességével kapcsolatban: nem csupán egy mozgalom vagy szervezkedés veszélyeztetheti az állami és társadalmi rendet, hanem az azokon kívül álló, működésükkel össze nem függő izgatás vagy lázítás is közvetlen támadást jelenthet a fennálló törvényes renddel szemben. A törvényalkotói szándékból kiolvasható az a körülmény, hogy ezzel a deliktummal lényegében a királysértési törvény és a néptörvény 3. §-ban pönalizált államforma elleni lázítással, valamint a politikai célzatú támadás elkövetési magatartásait volt hivatott újraszabályozni. Ettől függetlenül az indokolás a *Csemegi-kódex* 172-173. §-át

[1228] DEGRÉ (1921) i. m. ua.
[1229] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 70-71.
[1230] FINKEY (1923) i. m. 185.
[1231] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 466.
[1232] Ez az indokolás tehát rámutat arra, hogy a 3. § lényegében egy szubszidiárius bűncselekményt szabályozott.

határozta meg törvényhozási előzményként, megfogalmazva azt a kritikát, mely szerint ezek a tényállások nem szabályozták az izgatás valamennyi esetét, és csak akkor válhatott a cselekmény üldözendővé, ha azt gyülekezet előtt, nyilvánosan követték el.[1233]

Az államfelforgatásra való izgatás vétségét kezdetben igen tágan határozták meg: az eredeti javaslat 8. §-a szerint ugyanis *„aki az 1. §-ban említett mozgalmon vagy szervezkedésen kívül, vagy azzal össze nem függően az állam vagy társadalom fennálló törvényes rendje ellen olyan körülmények között izgat vagy lázít, hogy abból jogellenes cselekmények vagy a fennálló törvényes rendre egyébként hátrányos következmények származhatnak, bűntettet követ el és öt évig terjedhető börtönnel, ha pedig a cselekményt sajtó útján vagy egyébként nyilvánosan követte el, tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.”*[1234] A törvényhozó szerint e szabályozás alapja az a tény volt, hogy az izgatás deliktumát az esetek többségében nem nyilvánosan, éppen ellenkezőleg: szűk körben követik el. Vagyis egy olyan törvényi tényállás kidolgozására volt szükség, amellyel valamennyi elkövetési módot egyformán lehetett volna pönalizálni. Emellett a javaslat kidolgozása során az az igyekezet is megjelent, hogy kiemelje a törvény hatálya alól azokat a veszélytelen kijelentéseket, amelyek bár kritizálják a fennálló törvényes rendet, mégis hiányzik a vétség elkövetésének a célzata.[1235] Az *Igazságügyi Bizottság* alapvetően egyetértett azzal az állásponttal, hogy a *Csemegi-kódex* izgatásra vonatkozó fejezete már nem tud megfelelő védelmet nyújtani a köznyugalmat megzavaró cselekményekkel szemben, a politikai jogok szabadságának védelmére hivatkozva azonban mégsem támogatta ebben a formában a javaslat ezen részét.[1236]

A Nemzetgyűlés végül a következő szöveggel fogadta el az államfelforgatásra irányuló izgatás alapesetét: az 5. § (1) bekezdése szerint *„…aki az állam és társadalom törvényes rendjének felforgatását vagy megsemmisítését, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos úton való létesítését követeli, erre izgat, vagy mást felhív,*[1237] *vétséget követ el és három évig terjedhető fogházzal büntetendő. ”*

Angyal Pál e törvényi tényállás jelentőségét elsősorban a kódex- szel összefüggésben fejtette ki. Véleménye szerint, míg a *Csemegi-kódex* csupán az ún. *„részlettámadásokkal”*

[1233] *Nemz. Ir*. (1920) IV. köt i. m. 313.
vö.: ANGYAL (1931) i. m. 12-17.
[1234] *Nemz. Ir*. (1920) IV. köt i. m. 303.
[1235] Ua. 313.
[1236] *Nemz. Ir*. (1921) VII. köt i. m. 101.
[1237] DEGRÉ (1921) i. m. 297-298.

szemben nyújtott védelmet,[1238] addig az Átv. 5. §-a az államot és a társadalmat, mint *„egészet”* szándékozott büntetőjogi oltalom alá helyezni. Tehát az izgatás jogi fogalmát sokkal tágabban határozta meg, mint a hatályos büntetőkódex.[1239] Emiatt állhatott elő az a körülmény, hogy az Átv. 5. §-a és a *Csemegi-kódex* 172. §-a anyagi halmazatban álltak egymással.[1240] A bűncselekményi többség e formája ebben az esetben úgy valósulhatott meg, ha az elkövető több alkalommal követte el az izgatás elkövetési magatartását, folytatólagosság azonban mégsem jöhetett létre tekintettel arra, hogy a terhelt cselekményével különböző jogi tárgyakat sértett meg.[1241]

Finkey Ferenc ezt a bűncselekményt elsősorban az alapjogokkal összefüggésben vizsgálta meg. Bevezetésként megállapította, hogy maga a tényállás a politikai és a társadalmi izgatást egyaránt magába foglalta. Ezzel összefüggésben pedig bemutatott egy olyan példát, amely érzékletesen bemutatta a szólásszabadság alapjogának a gyakorlása és az államfelforgatásra izgatás elkövetése közötti határvonalat: *„Platon, Morus classicus művei, a legújabb irodalomból Fourier, Cabet, Bellamy, Spencer, Tolstoj emelkedett szellemű művei bizonyára senkit nem tettek felforgató kommunistává vagy romboló anarchistává.”* Ezzel szemben *Marx* és *Engels Kommunista kiáltványa*, *Max Stirner*[1242], *Mihail Bakunyin,*[1243] *Georges Sorel,*[1244] *Vladimir Iljics Lenin*[1245] *„osztálygyűlölettől lihegő, tendenciózus röpiratai”* már alkalmasak arra, hogy felkelésre hívják fel a társadalmat, amelyre már többször történt példa a XX. századi történelemben.[1246]

A vétség alanya bárki lehetett, azonban más megítélés alá esett az elkövetés azon formája, ha azt kezdeményező, vezető, résztvevő, vagy előmozdító követte el. Ebben az esetben

---

[1238] A 172. § külön nevesítette azokat az elkövetési magatartásokat, amelyek megvalósították a törvényi tényállást. Ez a hatóságoknak törvényes hatáskörükben kiadott rendelete, meghagyása, határozata elleni, továbbá valamilyen osztály, nemzetiség, hitfelekezet ellen, valamint a tulajdon és a házasság intézménye elleni izgatások voltak.

[1239] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 73.

[1240] Ua. 79.

[1241] A hatályos büntetőjog a halmazat ezen formáját homogén anyagi halmazatnak nevezte el. BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 367.

[1242] Max STIRNER: *Az egyetlen és tulajdona*, https://bit.ly/2TvW8dm, (www.mek.oszk.hu, Utolsó lehívás dátuma: 2020. 01. 16.), SZILÁRD Ödön: *Stirner és bölcselete*, Budapest, Uránia Nyomda, 1910.

[1243] Mikhail BAKUNIN: *Aufruf an die Slaven*, Koethen, Verfasser, 1848., Valerij DEMIN: *Bakunin*, Moszkva, Molodaa gvarida, 2006., Anthony MASTERS: *Bakunin: the father of anarchism*, New York, Saturday Review Press, 1974., N. PIRUMOVA: *Bakunyin*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1979., KUN Miklós: *Útban az anarchizmus felé: Mihail Bakunyin politikai pályaképe és eszmei fejlődése az 1860-as évek közepén*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

[1244] Georges SOREL: *Les illusions des progrés*, Párizs, Riviere, 1911.

[1245] *Lenin összes művei*, 1-55. kötet, Budapest, Kossuth Kiadó, 1963.

[1246] FINKEY (1923) i. m. 177.

ugyanis konszumpció valósult meg.[1247] Tehát ez utóbbi esetben a rendtörvény 1-2. § alapján kerülhetett sor a felelősségre vonásra.

Az elkövetési magatartás az államfelforgatás vagy az osztályuralom követelése, az erre való izgatás, illetőleg az erre való felhívás voltak. Mind a három cselekvés lényegi eleme egy olyan nyilatkozat megtétele volt, amely túllépte a szólás és sajtószabadság korlátait. Ennek oka, hogy a terheltek nem olyan bírálatot akartak megfogalmazni, ami elősegítette volna a fennálló alkotmányos rend fejlődését, hanem ezzel ellentétes hatást szándékoztak a társadalomra gyakorolni. Céljuk tehát az volt, hogy a lakosság érzelmeire hatva elősegítsék egy forradalom kirobbanását. Mindezek alapján levonható az a következtetés, mely szerint nem azok a bírálatok kerültek rendtörvény hatálya alá, amelyek kritika tárgyává tették a hatályban lévő törvényes rend esetleges hiányosságait,[1248] hanem azokat a megnyilvánulásokat pönalizálta, amelyek a magyar állammal szemben uszító hangnemben kerültek megfogalmazásra.

A fentiek alapján látható: az elkövetési magatartások között igen csekély különbségek voltak, ettől függetlenül fontos mindegyiket külön-külön definiálni. Követelésnek minősült az, amikor valaki *„nyilatkozatában jogot hangoztat, azt vitatja, hogy az államhatalom képviselőinek kötelességük megadni azt, ami a kívánság tárgya,”* valamint ennek elérésére kényszereszközöket használt fel. Izgatás esetén az elkövető célja a hallgatóság között elsősorban *„hangulatot, kedélyhullámzás, érzelmi felháborodás”* felkeltése volt. A felhívás cselekménye pedig akkor valósulhatott meg, ha a tettes az „*osztályuralom*” létrehozására, illetve olyan cselekmények elkövetésére bíztatott, amelyeket kizárólag a hatályos törvények megszegésével voltak megvalósíthatóak.[1249] Az elkövetési magatartások nyomán létrejött nyilatkozatnak nem kellett semmilyen alakszerűségi követelménynek megfelelnie ahhoz, hogy a büntetőjogi felelősség megállapítható legyen az érintettel szemben. Tehát irrelevánsnak minősült az a körülmény, hogy a terhelt a deliktum tárgyát képező kijelentéseket írásban, szóban, esetleg más, tartalmat továbbító eszköz nyomán közölte. Az 5. § szövegéből az is megállapíthatóvá vált, mely szerint az izgatás ezen formájának végrehajtásához nem volt szükség a nyilvánosságra, mint elkövetési módra. Vagyis a négyszemközt megtett kijelentés is vétségnek minősült, ha bebizonyosodott, hogy a tettes szándéka a törvényi tényállásban meghatározott tartalom közvetítésére irányult.[1250] A judikatúra ez utóbbi elkövetési forma kapcsán több döntésében megállapította, hogy az

[1247] ANGYAL (1938) i. m. 61., BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 365.
[1248] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 74., FINKEY (1923) i. m. 180.
[1249] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 75.
[1250] Ua.

izgatás többek között zenei mű előadása által is elkövethető. Így több ízben került sor felelősségre vonásra amiatt, hogy az elkövető mások előtt elénekelte, vagy hangszeren előadta a kommunista Internacionálé indulóját,[1251] vagy ha egy zenés összejövetelen Kun Bélát éltette.[1252] Ezzel szemben viszont ugyanolyan történeti tényállás kapcsán a törvényszék számos felmentő ítéletet is hozott.[1253]

A vétség kizárólag egyenes szándékkal volt elkövethető, melyhez szükséges volt az eredmény lehetőségének a képzete, és annak tudata, hogy a tettes cselekménye törvénybe ütköző.[1254] Ezzel egyezően a Kúria 1922. október 18. napján kelt, 3853/1922. számú döntésében kifejtette: az 5. § alkalmazásának lehetőségét megalapozta az, hogy a szándék olyan kifejezések tudatos használatára irányult, amelyek alkalmasak voltak az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, valamint valamely társadalmi osztály uralmának erőszakos úton való létesítésére.[1255]

Az államfelforgatásra irányuló izgatás vétségének kísérlete elvileg nem volt kizárható tekintettel arra, hogy immateriális bűncselekmény valósult meg, azonban a gyakorlatban nehezen vált elképzelhetővé, mivel a nyilatkozat bármilyen formában való közlése befejezetté tette a deliktumot.[1256]

A részesség tekintetében mind a felbujtói, mind pedig a bűnsegédi alakzat is realizálható volt, melynek elbírálására a *Csemegi-kódexben* lefektetett az általános szabályok voltak irányadóak.[1257]

Az Átv. 5. §-nak az alkalmazására példaként hozható fel a *Károlyi Mihállyal* szemben lefolytatott két büntetőeljárás. Az első esetben a vádhatóság *A Reggel* című napilap 1930. augusztusi számában megjelent *Akitől egy világ választ el*[1258] című cikke alapozta meg a nyomozás megindítását a figyelemmel a következő kijelentésére: „*a munkásmozgalmat nem szabad Szovjetoroszország politikája ellen irányítani; a munkásmozgalom bázisa mégis csak Oroszország. Ha a kapitalista világ háborút indítana Oroszország ellen, a proletariátusnak Oroszország mellé kellene állnia*.”[1259] E törvényi tényállás megállapításánál fontos különbséget tenni az az Átv. által megállapított izgatás és a később tárgyalandó

[1251] LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*, XXI. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, 1929.,131.
[1252] LENGYEL (1927) i. m. 42.
[1253] A két világháború közötti bírói gyakorlatból kiemelendő egy 1923-ban hozott felmentő ítélet, amit az Internacionálé eléneklésének tárgyában hoztak. LENGYEL (1924) i. m. 94.
[1254] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 75.
[1255] LENGYEL (1923) i. m. 117.
[1256] FINKEY (1923) i. m. 180.
[1257] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 78.
[1258] *Károlyi Mihály* i. m. 350-356, HU-BFL-VII.18.d-20/0025-1930. 1., HAJDU i. m. 435.
[1259] HU-BFL-VII.5.c-4286-1931, 2.

nemzetrágalmazás között, hiszen a korábbi államfő valamennyi, rendtörvénybe ütköző cselekményét nyomtatvány útján valósította meg. Megállapítható, hogy az ügyészség az első esetet akkor állapította meg, amikor *Károlyi* kijelentéseivel hitet tett a Szovjetunió mellett, míg az utóbbi tényállás tekintetében olyan állításokról volt szó, amelyekkel közvetlenül, kizárólag Magyarországot támadta.

Egy másik ügy levéltári iratai szerint a KMP Külföldi Bizottsága 1927-ben felkérte a volt köztársasági elnököt egy brosúra megírására, amivel a bolsevik ideológiát szándékoztak népszerűsíteni a magyar parasztság körében. A kivitelezés elősegítése érdekében a későbbi gyanúsított számára meghamisított statisztikai adatokat juttattak el, továbbá ajánlották számára a Károlyi- Buza-féle földreform bírálatát, és az Európai Parasztbizottság programját művének az elkészítéséhez.[1260] A röpirattal kapcsolatban számos tartalmi kritériumra is felhívták *Károlyi* figyelmét, így elmondható, hogy gyakorlatilag kommunista megrendelésre kezdett bele a munkálatokba. Például ezen az alapon kritizálta a terhelt a Tanácsköztársaság gazdaságpolitikáját, és fejezte ki abbéli véleményét, hogy a proletárdiktatúra bukásának elsősorban gazdasági okai voltak.[1261] A röpirat végül 1931-ben a *Tiétek a föld*![1262] címet kapta. A tárgyalandó témák között a terhelt érintette a gazdasági világválság problémáit, melyre álláspontja szerint a Szovjetunió „*sikeres*" gazdaságpolitikája lehet a megoldás, foglalkozott a trianoni békével, és a szerinte „*elnyomó*" Horthy-rendszerrel, mellyel szemben csak KMP hirdetett forradalmat.[1263]

Tekintettel e brosúra nagyszámú nyomtatásban való megjelenésére, és magyarországi terjesztésére, az ügyészség ismét indítvánnyal élt a vádtanács felé a körözés elrendelésének tárgyában az Átv. 5. és 7. §-nak halmazatban történő elkövetésének megalapozott gyanújának fennállása miatt.[1264] *Baróthy Pál* indokolása szerint azért valósított meg a volt államfő egy cselekményével két deliktumot, mert műve egyrészt a Magyarországon valóban szükséges földreform kérdéséről való állásfoglalása mellett kizárólag a kommunista ideológia által felvázolt módszereket mutatta be, mint válságkezelési stratégiát. További véleménye szerint a valódi demokrácia alapja a kollektivizálás a gazdasági és ipari szektorokban, ugyanis ez az egyetlen módja a világháború elkerülésének, hiszen a kapitalista alapokon nyugvó verseny kiiktatásával az országok kormányai nem lesznek képesek egymással rivalizálni.[1265]

[1260] HAJDU i. m. 438-439. KÁROLYI (2013) i. m. 292.
[1261] Ua. 439., *Károlyi Mihály* i. m. 395., HU-BFL-VII.5.c-7384-1932., 2.
[1262] *Károlyi Mihály* i. m. 392-431.
[1263] HAJDU i. m. 439.
[1264] HU-BFL-VII.5.c-7384-1932., 2.
[1265] Ua.

A brosúra másik fejezetében kitért a gazdasági világválság okaira,[1266] megoldását azonban a bolsevik ideológiának megfelelően magyarázta. Abban valóban igaza volt, hogy ez esetben egy ún. túltermelési válság[1267] alakult ki, viszont az az alternatíva, mely szerint a késztermékeket a dolgozók, és nem a kapitalisták között kell szétosztani,[1268] nyilvánvalóan nem oldotta volna meg a problémát. Köztudomású tény a Szovjetunió eltérő gazdasági mechanizmusa, aminek köszönhetően egy olyan kereskedelmi elszigeteltség jött létre más országokkal szemben, ami valóban megkímélte a totalitárius államot a New York-i tőzsde összeomlásától.[1269] Ezzel szemben azonban a sztálini utasításoknak megfelelően kialakított tervutasításos rendszer,[1270] a kollektivizálás,[1271] valamint a gazdag paraszti rétegek kulákká nyilvánítása[1272] a valóságban nyomorúságosabb körülményeket hozott létre, mint amit az 1929-es válság okozott. E nyomorúságos állapotokat Károlyi rendkívül idealizáltan írta körül: „*a kommunista forradalom első nagy cselekedete az volt, hogy a földkérdést a parasztsággal egyetértően, sőt együttesen rendezte*."[1273] A szovjetrendszerben élő emberek létminimum alatti életszínvonalában egyfajta nemes „*erőfeszítést*" látott, álláspontja szerint „*a munkások önmagukért, saját gyermekeiért, saját jövőjükért nélkülöznek, áldoznak és küzdenek, és nem a Weiss Manfrédokért, nem az Esterházyakért, nem az egri káptalanért!*"[1274]

A magyarországi viszonyokra kitérve[1275] – ami végül a nemzetrágalmazás törvényi tényállását valósította meg – eszmefuttatását azzal kezdte, hogy a Bethlen-Peyer paktum hatására bekövetkezett balközép oldal konszolidációja miatt csak a kommunisták álltak a proletárok élén. Ezt követően az ebben a tárgykörben tett megállapításai is minden komolyabb alapot nélkülöztek. Véleménye szerint a Bethlen-féle gazdaságpolitikai tönkretette a gazdálkodó társadalmi réteget, így azok napi szintű megélhetése teljesen ellehetetlenült: „*minden fillér, amit ennek a mai kormánynak beszolgáltatnak, a dolgozók elnyomását, kirablását hosszabbítja meg. Minden megtagadott adópengő egy-egy koporsószeg, amit ennek*

[1266] *Károlyi Mihály* i. m. 399-402.
[1267] Ua. 402.
[1268] Ua. 401.
[1269] Ua. 399.
[1270] ROMSICS (2004) i. m. 349.
[1271] Ua. 346.
[1272] Ua. 351-352., A kulákokat Károlyi „zsírosparasztoknak" titulálta, akik csak kihasználták a kevésbé vagyonos parasztokat. *Károlyi Mihály* i. m. 423.
[1273] Ua. 422., HU-BFL-VII.5.c-7384-1932., 2.
[1274] Ua. 426., Ua. 3.
[1275] Terjedelmi okokra való tekintettel nincs lehetőség Károlyi Mihálynak a Tiétek a föld! című művében leírt állításainak teljes bemutatására, röviden viszont megemlítem azokat a tárgyköröket, amellyel kapcsolatban az ügyészség megállapította a tényállásszerűséget: nem a valóságnak megfelelően értékelte a magyar oktatási rendszer helyzetét, a hadseregfejlesztést, illetve a Nagyatádi Szabó István által kidogozott földreformot.

a népgyilkos rendszernek a koporsójába verünk."[1276] A most kifejtettek kapcsán a saját álláspontomat is megemlíteném: ebben az ügyben *Károlyival* szemben a magyar állammal kapcsolatosan megfogalmazott hamis kijelentései miatt indult nyomozás, és állapították meg a nemzetrágalmazás törvényi tényállásának alkalmazhatóságát. Azonban ebben az esetben megvalósította az Átv. 5. §-a szerinti államfelforgatásra irányuló izgatás vétségét is, hiszen konkrétan a magyar embereket adófizetési kötelezettségük megtagadására szólította fel, tehát a hangsúly ebben az esetben nem elsősorban a tényállításokon van.

A törvényszék végül nemzetrágalmazás bűntettének elkövetése miatt megállapította a volt köztársasági elnök felelősségét. Az ítélet indokolása szerint az elmarasztaló döntés meghozatalára azért került sor, mert a tettes a magyar állapotokat ferdítve és egyoldalúan mutatta be a fennálló alkotmányos rendszer elleni gyűlöletkeltés érdekében. Így az e röpirat hatására esetlegesen kialakuló ellenséges közhangulat jelentősen elősegítette volna a proletárdiktatúra ismételt bevezetését. E túlzó kijelentések mellett megjelentek továbbá a rosszhiszemű valótlan tényállások is, melynek nyomán láthatóvá vált az egyenes szándék megvalósulása a nemzetrágalmazás deliktumának végrehajtása során.[1277] Ez utóbbi kapcsán példaként hozható fel 1928-ban a magyar államnak a svéd gyufagyártó társasággal kötött kétszáz millió pengő kölcsönszerződése, amely pénzügyi hátteret biztosított földreform folytatásához,[1278] viszont *Károlyi* ezt a projektet egyszerűen csak „*népmentő panamáknak*" nevezte.[1279]

5.4.3.: Az államfelforgatásra irányuló egyenes felhívás

A bűncselekmény elkövetésére való egyenes felhívás törvényi tényállását az Átv. 5. § (2) bekezdése határozta meg, mely szerint *„aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló bűncselekmény elkövetésére nyilvánosan, vagy több személy előtt egyenes felhívást intéz, vétséget követ el […], ha pedig a bűncselekményt elkövették, felbujtóként büntetendő."* A vétségi alakzat büntetési tétele öt évig terjedő fogházbüntetés volt, ami az eredeti javaslat szerint fegyház fokozatban lett volna

[1276] *Károlyi Mihály* i. m. 423., HU-BFL-VII.5.c-7384-1932., 3.
[1277] Ua. 21.
[1278] GRATZ (2001) i. m. 172.
[1279] HU-BFL-VII.5.c-7384-1932, 4., *Károlyi Mihály* i. m. 416.

végrehajtandó.[1280] Tehát ez a jelentős enyhítés is az *Igazságügyi Bizottság* hatásának az eredménye volt.[1281]

A törvényjavaslat indokolása szerint ez a magatartás egy rendkívül súlyos bűncselekményt valósított meg, amelyre nézve a *Csemegi-kódex* 171. §-a[1282] nem rendelkezett kellő elrettentő erővel. Ennek oka álláspontja szerint az a körülmény volt, hogy a kódex két elkövetési módot is társított a cselekmény büntetendőségéhez. A felhívás tényállásszerűségéhez ugyanis szükséges volt a nyilvánosság, illetve a gyülekezet előtt való végrehajtás. A jogalkotó véleménye ezzel kapcsolatban az volt, hogy ez a megközelítés alapvetően hibás, mert bárhol követik is el az egyenes felhívást, azt mindenképpen szankcionálni kell. Kritika tárgyává tette továbbá a kódexben megállapított igen enyhe büntetési tételt is.[1283]

A fentiek alapján levonható az a következtetés, hogy e jogszabály a *Csemegi-kódex*- szel ellentétben kiterjesztő módon értelmezte az egyenes felhívás deliktumát. A két törvény közötti eltérések a következő jellemzőkön keresztül mutathatóak be. A 171. § csak bűntett vagy vétség elkövetésére irányuló felhívás esetén állapította meg a büntetőjogi felelősséget,[1284] addig az Átv. már a kihágással kapcsolatban is pönalizálta ezt a magatartást. Az elkövetési módok esetében is egy jelentős módosítás történt: míg a kódex akkor minősítette a tényállást befejezettnek, amennyiben gyülekezet előtt, nyilvánosan, nyomtatvány, irat, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére állítás útján történt,[1285] addig a rendtörvény csak a nyilvánosságot, és egyszerre több személy jelenlétét követelte meg.[1286]

A bűncselekmény alanya bárki lehetett, viszont a büntetési tétel és az alkalmazandó törvényi tényállás eltért abban az esetben, ha a terhelt a végrehajtással párhuzamosan az 1. §-ban szabályozott mozgalomban és szervezkedésben is betöltött valamilyen pozíciót. Ez utóbbi esetben az Átv. 2. § (1) bekezdésének 4. pontja szerinti államfelforgatás minősített esette valósulhatott meg tekintettel arra, hogy az 5. § (2) bekezdésben meghatározott bűntett vétségnek minősült. Hasonlóképpen alakult a büntetőjogi felelősség megállapítása akkor is, ha a kriminált csoporton kívül valaki más követte el a deliktumot, mert a korábbiakban kifejtett „*lavina-felelősség*" elve szerint, ha a felhívásról a tagságnak tudomása volt, vagy

[1280] Ez a deliktum eredetileg a 9. § volt. *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 304.
[1281] *Nemz. Ir.* (1921) VII. köt i. m. 101.
[1282] ANGYAL (1931) i. m. 23-29., DEGRÉ (1921) i. m. 298.
[1283] *Nemz Ir.* (1921) IV. köt i. m. 313.
vö.: A Csemegi-kódex az eredménytelen felhívást két évig terjedő fogházbüntetéssel és pénzbüntetéssel sújtotta. ANGYAL (1931) i. m. 39.
[1284] ANGYAL (1931) i. m. 29.
[1285] Ua.
[1286] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 81., ANGYAL (1936) i. m. 87.

kellő körültekintés mellett tudnia kellett volna, akkor velük szemben a bíróságnak súlyosabb büntetőjogi felelősséget kellett megállapítania.[1287]

Az 5. § (2) bekezdésének elkövetési magatartása az egyenes felhívás volt. Ez a cselekmény *Angyal Pál* szerint akkor valósult meg, ha ezt a tettes közvetlenül azoknak címezte, akiket buzdítani akart valamilyen bűntett elkövetésére. Szükséges volt továbbá, hogy a felhívó megjelölje a hallgatóság számára, milyen bűncselekmény elkövetését tartja előnyösnek. Tehát ebben az esetben nem csupán a heves érzület felkeltése volt a cél, hanem az államfelforgatásra való ösztönzés is.[1288]

A felhívást nyilvánosan vagy több személy előtt kellett végrehajtani ahhoz, hogy az 5. § (2) bekezdése megállapítható legyen. Ezen elkövetési mód fogalmához elsősorban a *Csemegi-kódex* 171. §-a adott kiindulópontot, hiszen ott részletezve voltak a különböző megvalósulási formák: ide tartozott többek között a szóban való közlés, a nyomtatvány, irat, ábrák terjesztése, vagy kiállításként való közszemlére tétele, de az olyan hangtovábbításra alkalmas eszközök is megfeleltek a nyilvánosság követelmények, mint a rádió vagy a televízió. Azonban nem volt szükséges ezeknek a kellékeknek a megléte, hiszen a jogszabály szerint a cselekmény több személy előtt is elkövethető volt, ami alatt minimum két személyt kellett érteni.[1289]

A felhívásnak bűncselekmény elkövetésére kellett vonatkoznia, amelybe már nem csak a bűntett és a vétség, hanem a kihágás kategóriája is beletartozott.[1290] Ez utóbbi fogalmát a Kbtk. 1. §-a határozta meg, mely szerint *„kihágást képez azon cselekmény, melyet a törvény, miniszteri rendelet, törvényhatósági, törvényhatósági joggal föl nem ruházott szabad királyi város, vagy rendezett tanáccsal bíró város által kiadott szabályrendelet kihágásnak nyilvánít.”* Fontos kiemelni, hogy a felhívás pönalizálását nem érintette az a körülmény, ha a bűncselekmény megvalósulását követően kiderült, hogy a deliktumot elkövető személy büntethetőséget kizáró vagy megszüntető ok miatt nem volt felelősségre vonható.

Az államfelforgatásra irányuló egyenes felhívás immateriális bűncselekménynek minősült, tehát a befejezetté váláshoz nem volt szükséges, hogy a felhívott személyek valóban bűncselekményt kövessenek el. Ezért a kísérletre vonatkozó szabályok azonosak voltak a korábbi törvényi tényállásokkal. A részességre az általános szabályok voltak irányadóak.

[1287] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 646-647., ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 81.
[1288] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. ua.
[1289] Ua., EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 81., 658.
[1290] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 82.

A bűncselekményt kizárólag szándékosan lehetett elkövetni. Ez esetben a szándékosság megvalósulásának kellékei mellett szükséges volt a törvényben meghatározott célzat is. Így az eshetőleges szándék és gondatlan elkövetés kizártnak volt tekintendő.

A bűncselekmény büntetési tétele fokozatos volt abban a tekintetben, hogy a konkrét jogkövetkezmény kiszabása attól függött, hogy a tettes mely elkövetési magatartást valósította meg. Amennyiben az egyenes felhívás eredménytelen maradt, a terhelt cselekménye az Átv. hatálya alá tartozott, így az ott meghatározott büntetést kellett a bíróságnak kiszabnia. A bűncselekmény elkövetése esetén azonban a tettesre a *Csemegi-kódexben* lévő, részességre vonatkozó szabályokat kellett alkalmazni.[1291] Ez utóbbi esetben ugyanis az elkövető felbujtónak minősült. Mindez alapján levonható az a következtetés, hogy a jogalkotó az 5. § (2) bekezdésében már követte azt a szabályozási formát, mely szerint a részesi tevékenységeket sui generis deliktumként rendelte büntetni az államellenes bűncselekmények szigorúbb elbírálása érdekében.[1292] A rendtörvény mellett a büntetőkódex alkalmazásának lehetősége pedig az arányosság követelményének érvényre juttatását volt hivatott szolgálni tekintettel arra, hogy az 5. § (2) bekezdése alapján akár az öt évet elérő fogházbüntetés is kiszabhatóvá vált, ami e bűncselekmény tekintetében egy viszonylag súlyos büntetési tételnek tekinthető. Ezzel szemben a büntetőkódex 71. §-a azt a követelményt határozta meg, hogy büntetéskiszabás tekintetében a felbujtó a tettes jogi sorsát osztja, lehetőséget adva ezáltal arra, hogy az elkövetett bűncselekménnyel arányos büntetést állapítson meg a bíróság a részesség e formájával szemben. Ezen okfejtéssel szemben *Angyal Pál* azt a véleményét fejtette ki, mely szerint, aki megtette a felhívást, az a rendtörvény hatálya alá tartozott, így az a tény, hogy az eredmény bekövetkezett-e vagy sem, az csak súlyosító körülményként értékelendő.[1293] Ez az elmélet azonban összeegyeztethetetlen volt a törvény szövegével.

5.4.4.: Az antimilitarista izgatás

A két világháború között számos büntetőjogász támogatta a katonasággal szemben elkövethető politikai deliktumok szigorítását arra hivatkozva, hogy 1918 után egy ún. „*defatista csoport*” felborította a fegyelmet a fegyveres erők tagjai között, előidézve ezáltal a magyar hadsereg megszűnését.[1294] Ennek hatására a magyar határ védtelen maradt, teret

[1291] Csemegi-kódex 69-74. §
[1292] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 83.
[1293] Ua. 84., EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 81., 264.
[1294] FINKEY (1923) i. m. 181.

nyitva a szomszédos államok önkényes területfoglalásainak.[1295] A történelmi tények az itt felvázolt álláspontnál jóval összetettebb képet mutatnak,[1296] kétségtelen azonban, hogy 1918. novemberében *Linder Béla* hadügyminiszter[1297] által kiadott fegyverletételi hadiparancs,[1298] majd utódja, *Bartha Albert*[1299] 29.671/1918. sz. rendelete[1300] alapján lebonyolított azonnali leszerelés jelentősen felgyorsította a katonaság teljes felszámolását. Ezzel egy időben cseh, román, szerb intervenciós alakulatok, valamint ukrán és lengyel szabadcsapatok törtek be az ország területére azzal a céllal, hogy a béketárgyalások kezdő időpontjára minél több magyar terület legyen a birtokukban, kész helyzet elé állítva az antant országok vezetőit.[1301] Ezen politikai előzmények indították a jogalkotót arra, hogy az antimilitarista izgatást beemelje az Átv. rendszerébe, lehetővé téve ezáltal a katonai fegyelem ellen irányuló támadások súlyosabb pönalizálását.

A törvényjavaslat 10. § (1) bekezdése a Nemzetgyűlés által elfogadott szövegnél jóval szigorúbb volt: e szerint „*aki a magyar fegyveres erő vagy a belső rend és biztonság fentartására hivatott egyéb fegyveres szervezet ellen izgat, vagy aki a katonaság intézményét, a katonai fegyelmet, a katonai hatóságok rendelkezését oly módon bírálja, amely a katonai fegyelem megbontására alkalmas, bűntettet követ el*…” Emellett a törvényi tényállás három minősített esetet is szabályozott: a nyilvános vagy sajtó útján történő elkövetést, ha a deliktum a fegyelem tönkretételére irányult, illetve, ha e cselekmény hatására katonai állományban lévő személy bűncselekményt követett el.[1302] Az indokolás szerint a radikális politikai mozgalmak vagy szervezkedések azért tartják fontos célnak a katonai fegyelem fellazítását, mert a megfelelően működő hadsereg az alkotmányos rend elleni sikeres támadások egyik legfőbb akadálya.[1303] Ezért levonható az a következtetés, mely szerint a fegyveres erőkkel szembeni izgatás szigorúbb pönalizálásának elsősorban preventív céljai voltak.

[1295] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 85.

[1296] A katonai összeomláshoz az is jelentősen hozzájárult, hogy a frontokon harcoló katonák már 1918 október végétől folyamatosan érkezetek vissza az országba. Utazásuk során több vidéki településen rablásba és fosztogatásba kezdtek. Magatartásuk alapján igen nehéz lenne arra következtetni, hogy a világháború de facto lezárását követően ellátták volna a határvédelmet a szomszédos államok önkényes terjeszkedésével szemben. HATOS i. m. 186-190.

[1297] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 82.

[1298] HATOS i. m. 190.

[1299] Linder Béla november 8-án lemondott a miniszteri pozícióról arra hivatkozva, hogy bizonyos „mellékkormányok” akadályozták működését. Ezt követően nevezték ki Bartha Albertet, aki ténylegesen végrehajtotta a katonaság leszerelését. *Min. jkv*, MNL-OL-W12-K27, 1918. 11. 08, 9., BÖLÖNY – HUBAI i. m. 82.

[1300] A rendelet lényege, hogy a leszereléssel kapcsolatos ügyeket a hadügyminisztérium által létrehozott csoportok előtt tudták az érintettek elintézni. *Magyarországi Rendeletek Tára 1918*, I-IV, Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt, 1918, 2521.

[1301] HATOS i. m. 192.

[1302] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 304.

[1303] Ua. 313-314.

A javaslat szövege alapján látható, az izgatás elkövetési magatartása mellett azokat az ún. „*közvetett támadásokat*” is kriminalizálta a jogalkotó, amelyek nem objektív kritikákat tartalmaztak, hanem az elkövető azzal a szándékkal fogalmazta meg állításait, hogy a katonai fegyelemben valamilyen zavart okozzon.[1304]

Az *Igazságügyi Bizottság* jelentésében üdvözölte a tényállást tekintettel arra, hogy az akkor hatályos büntetőjogi szabályozás nem pönalizálta a hadsereggel szembeni ellenséges propagandát.[1305] A rendelkezést így általánosságban fenntartotta, azonban módosításokat hajtott rajta végre a véleménynyilvánításhoz való jog érvényesülése érdekében. Ennek szellemében „*a belső rend és biztonság fenntartására hivatott egyéb fegyveres szervezet*” kifejezést leszűkítette, és helyette a *„m. kir. csendőrség vagy a m. kir. államrendőrség*” kiemelését javasolta. A tényállás további pontosítása érdekében a „*katonai hatóságok rendelkezéséhez*” szükségesnek tartotta a „*törvényes*” jelző beillesztését.[1306] A minősített esetek kapcsán pedig csak a nyilvános és a sajtó útján történő elkövetési mód hatályba helyezését javasolta.[1307] Kiemelte továbbá: gondoskodni kell a katonasággal összefüggő már korábban elkövetett bűncselekményeknek felülvizsgálatáról, mert csak egy olyan fegyveres erőt lehet teljes körű büntetőjogi védelemben részesíteni, amely mentes a korrupciótól és a különböző visszaélésektől. E feladat elvégzését azonban nem vindikálta a saját hatáskörébe, csupán a Nemzetgyűlés részére szándékozott iránymutatást adni.[1308]

A törvényhozó hatalom végül a *Bizottság* által felvázolt módosításokkal fogadta el az antimilitarista izgatás tényállását. Tehát a rendtörvény 6. § (1) bekezdése szerint „*aki a katonaság intézménye, a magyar fegyveres erő, a m. kir. csendőrség vagy a m. kir. államrendőrség ellen gyűlöletre, szolgálati fegyelmük ellen izgat, valamint a törvény szerint alakilag és tartalmilag megfelelő rendelkezésük elleni engedetlenségre hív fel, vétséget követ el…*” Összességében levonható az a következtetés: a törvényhozó hatalom az eredeti javaslatnál egy jóval enyhébben minősülő deliktumot emelt be az Átv. rendszerébe. Mindez abból is érzékelhető volt, hogy az elfogadott jogszabályszövegben az antimilitarista izgatás vétségnek számított, míg a törvényjavaslatban eredetileg bűntettként került meghatározásra.

A jogszabály szövegéből egyértelműen megállapítható, hogy a törvényi tényállás a magyar haderőt és a közbiztonságért felelős szerveket volt hivatott büntetőjogi oltalomban részesíteni. E cél elérése, valamint a bűncselekmény precízebb meghatározása érdekében a

[1304] Ua. 314.
[1305] *Nemz. Ir.* (1921) VII. köt i. m. 99.
[1306] Ua. 101.
[1307] Ua. 102.
[1308] Ua. 101.

korábban bemutatott jogi tárgy mellett ezeknek a szervezeteknek a jellemzői is külön kiemelésre kerültek. Az első kategória a „*szolgálati fegyelem*" megnevezése volt tekintettel arra, hogy ez a honvédség, csendőrség és az államrendőrség működési alapja. Mellette „*az alakilag és tartalmilag törvényes rendelkezés*" azokat a hatósági aktusokat foglalta magában, amelyet a katonai intézmények a törvény által meghatározott hatáskörükben, a működésére irányadó eljárásjogi, és az ezzel összhangban lévő anyagi jogi jogszabályokat alkalmazva hoznak meg.

Ezen tényállási elemeket figyelembe véve megállapíthatóvá váltak azok a kritériumok, amelyek nyomán az Átv. 6. §-a elhatárolható a *Csemegi-kódex* 172. §-ban lévő izgatás vétségétől.[1309] Ez utóbbi deliktum ugyanis kizárólag a *„hatóságoknak törvényes hatáskörükben kiadott rendelete, meghagyása, határozata elleni"* egyenes felhívást rendelte büntetni, míg a rendtörvény csak abban az esetben biztosította a hadsereg számára a büntetőjogi oltalmat, amennyiben az betartotta a hatályos jogszabályokat. Vagyis az Átv. által meghatározott esetben az eljárásjogi szempontból megfelelő, de az anyagi jogot sértő jogi aktusok nem kerülhettek az antimilitarista izgatás hatálya alá. *Angyal Pál* aggályosnak tartotta a tényállás ilyen szigorú megfogalmazását, mert szerinte ez ahhoz a tendenciához vezethetett volna, hogy bármilyen, a katonaság ellen irányuló politikai bűncselekmény esetén először az illetékes szerveknek felül kell vizsgálniuk a megsértett határozatok helyességét,[1310] ami jelentősen lassíthatta volna az eljárás menetét. A jogszabályhely által előírt törvényesség kritériumát a bíróságnak esetről-esetre kellett külön megállapítania.[1311] A két vétség elhatárolásával a Kúria is foglalkozott: egy jogegységi döntésében deklarált álláspontja szerint, aki a csendőrjárőr letartóztató rendelkezéseivel szembeni ellenszegülésre akarta a tömeget felhívni, azt a rendtörvény alapján kellett felelősségre vonni.[1312]

Az absztrakt tényállás két elkövetési magatartást határozott meg. Az első a gyűlöletre és a szolgálati fegyelem elleni izgatás cselekménye, amely *Angyal* tankönyve alapján a következőképpen volt definiálható: *„ellenszenvre, megvetésre hangolás, oly szenvedélyek felkeltése, melyek vak cselekvésre hajlamos lelkiállapotot alkalmasak előidézni."*[1313] Tehát a tettes tevékenységével nem a környezetében lévő személyek értelmére akart hatást gyakorolni,[1314] épp ellenkezőleg: az érzelmekre való ráhatással igyekezett eredményt elérni.

[1309] ANGYAL (1931) i. m. 29-40.
[1310] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 90.
[1311] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 659.
[1312] LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*, XXIII. kötet, Budapest, Franklin-Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1931, 127.
[1313] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 92.
[1314] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 659.

Így ez a cselekmény túllépte a vélemény-és gondolatszabadság által biztosított alapjogi oltalmat, hiszen az érintett szándéka bűncselekmény elkövetésére irányult.[1315] A következő kriminalizált magatartás az alaki és anyagi szempontból helyes katonai határozatok elleni felhívás volt, amely lényegében cselekvésre való ösztönzést jelentett. Ezt a tevékenységet érdemes elhatárolni az 5. § (2) bekezdésében pönalizált államfelforgatásra irányuló egyenes felhívástól, ebben az esetben ugyanis a felhívás nem nyíltan, hanem közvetett eszközök útján történhetett meg.[1316]

A vétség immateriális bűncselekménynek minősült, vagyis az eredmény bekövetkezése nem vált tényállási elemmé. Így az elkövetési magatartás végrehajtásával a deliktum befejezetté vált függetlenül attól, hogy más emberekben kialakult-e a gyűlölet vagy ellenszenv a hadsereg vagy más katonai intézmények iránt, avagy sem.[1317] A legmagasabb bírói fórum is hasonló álláspontra helyezkedett az antimilitarista izgatás eredményességével kapcsolatban: érvelése szerint *„az izgatás megállapításához olyan kijelentések szükségesek, amelyek egyrészről az állam és társadalom jelenlegi rendjével szemben a gyűlölet, de legalább is az elégedetlenség keltésére alkalmasak, […] egyúttal arra is irányulnak, hogy az ezen rend erőszakos felforgatásának gondolatát […] mások lelkében elhintsék, vagyis a lelkeket forradalmasítsák.”*[1318] Ebből fakadóan a kísérleti szakasz elméletileg nem volt kizárt, azonban annak a hatóságok általi megállapítása komoly nehézségekbe ütközhetett.[1319] Azonban a legfelsőbb bírói fórum gyakorlatában található egy példa az antimilitarista izgatás kísérletének példájára: a 446/1924. sz döntés szerint az a terhelt, aki az Átv. 6. §-ban pönalizált izgatást levél útján követte el, azonban a küldemény a hatóság közbeavatkozása folytán nem jutott el a címzetthez, nem büntethető, mert a tényállás kísérleti szakaszát valósította meg.[1320]

A fentiekhez hasonlóan a tényállásszerűség bekövetkezéséhez a nyilvánosság kritériumának sem kellett realizálódnia.[1321] Ezt alátámasztva fejtette ki a judikatúra az 3362/1923. számú döntésében a következőket: mivel a nyilvánosság elkövetési módja nem volt kötelező elem, a deliktum egy ember jelenlétében is elkövethetővé vált. Emellett az izgatás akkor is megvalósulhatott, ha annak tartalma alapvetően igaz, csak az érintett az

[1315] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 92-93.
[1316] Ua. 93.
[1317] Ua. 92., 94.
[1318] LENGYEL (1927) i. m. 123.
[1319] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 94.
[1320] BERTL Emil, RÁCZ György, JENCS Árpád (szerk.): *Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. t.-c.*, Budapest, Politzer Zsigmond és Fia Kiadó, 1931, 62.
[1321] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 94.

információk rosszhiszemű kiszínezésével, tudatos ferdítésével elősegítette azt, hogy a tartalom alkalmas legyen a gyűlölet felkeltésére.[1322]

A vétség alanya bárki lehetett, tehát nem csak magyar, hanem bármilyen külföldi állampolgár is a bűncselekmény alanyává válhatott, egyéb speciális feltételre nem volt szükség.[1323] A büntetőjog általános részi tanai szerint a részességnek mind a felbujtói, mind pedig a bűnsegédi alakzata is létrejöhetett. Ebben az esetben azonban a büntetőeljárás alá vont személyre a *Csemegi-kódex* szabályai voltak irányadóak.[1324]

Az antimilitarista izgatás kizárólag szándékosan volt elkövethető, amelyhez nem volt szükséges a célzatos gondolkodás kialakulása. Így az elkövetés során elegendőnek mutatkozott az eshetőleges szándék fennállása.[1325] A vétség büntetési tétele öt évig terjedő fogház, amellyel összefüggésben kötelező volt a 9. §-ban lévő mellékbüntetések alkalmazása is.[1326]

A 6. § (2) bekezdése alapján az antimilitarista izgatás minősített két elkövetési magatartással rendelkezett. Az első kategória akkor valósult meg, ha a *„cselekményt abból a célból követték el, hogy a szolgálati fegyelem megbontassék."* A másik tényállásszerű magatartás akkor jött létre, amennyiben az elkövető magatartásának a hatására egy harmadik személy szolgálati fegyelembe ütköző bűntettet követett el. Ilyen eset lehetett többek között, ha az antimilitarista izgatás hatására valaki nem teljesítette a behívó parancsban foglalt kötelezettségét.[1327] Ezen megvalósulási formák büntetési tétele megegyezett az antimilitarista izgatás alapesetével. A különbség a szankciók végrehajtási fokozatában volt fellelhető, ugyanis az első esetben kiszabott szabadságvesztés büntetést börtönben, míg a második pönalizált magatartás kifejtése esetén fegyházban kellett letölteni.[1328]

A 6. §-sal összefüggésben akkor valósulhatott meg halmazat, ha az elkövetett bűncselekmények jogi tárgyai különbözőek voltak. Ezzel szemben, ha az érintett két, a

---

[1322] A fenti idézett jogegységi döntést eredetileg a 6. §-ban lévő antimilitarista izgatás kapcsán állapította meg a Kúria. Tekintettel azonban arra, hogy az 5. § (2) bekezdése is ugyanazt az elkövetési magatartást pönalizálja, az analógiának helye van. LENGYEL (1924) i. m. 121.
Ugyanezt mondta ki az 1923. szeptember 4. napján kelt, 2867/1923. számú döntés is.
[1323] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 88.
[1324] Ua. 94.
[1325] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 659., ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 94., ANGYAL (1936) i. m. 7-8.
[1326] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 96.
[1327] Ebben az esetben az elkövető megvalósította a m. kir csendőrségről szóló 1921:XLIX. tv. 31. § (2) bekezdésében pönalizált vétségét is. Ez utóbbi büntetési tétele azonban olyan csekély volt, hogy a két deliktum együttes megvalósulás esetén a vétség beolvadt a súlyosabban minősülő izgatás bűntettébe, konszumpciót valósítva meg ezáltal. Fontos megjegyezni, hogy aki kizárólag a szolgálati fegyelembe ütköző vétséget vagy kihágást követett el oly módon, hogy az elkövető szándéka nem terjedt ki az antimilitarista izgatás elkövetésére, az Átv. 6. § - át nem lehetett alkalmazni. ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 96.
[1328] Ua.

rendtörvényben szabályozott államellenes bűncselekményt hajtott végre, akkor konszumpció valósult meg.[1329]

5.4.5.: A büntethetőséget kizáró okok rendszere

Az államfelforgatás bűntetti és vétségi alakzatával kapcsolatos ún. „*negatív*" büntetőjogi szabályokat[1330] két jogszabályhely is érintette: az első esetkör a 3. § (2) és (3) bekezdésben a feljelentési kötelezettséggel összefüggő mentesülési esetek, s másik pedig a 4. §-ban lévő elállás módozatai voltak.

A *Csemegi-kódex* 135. § (2) bekezdésének,[1331] illetve a néptörvény 5. § (2) bekezdésének[1332] analógiája nyomán a rendtörvény is lehetővé tette a tettes vagy részes hozzátartozójának büntetlenségét. A mentesülésre jogosult családtagok fogalmát a büntetőtörvénykönyv 78. §-a pontosította, mely szerint e körbe tartoztak a *„fel-és lemenő ágbeli rokonok és sógorok, testvérek, unokatestvérek és ezeknél még közelebbi rokonok, az örökbefogadó és tápszülők, az örökbefogadott és tápgyerekek, a házastársak és jegyesek, testvérek házastársai és a házastársak testvérei."*

Ez a rendelkezés lényegében egy személyes büntethetőséget kizáró körülmény volt, amely azon a megfontoláson alapult, hogy a bűncselekményt elkövető személyiségében fennáll egy olyan ok, amit a törvényhozó méltányossági és célszerűségi szempontokat szem előtt tartva a tettes javára figyelembe vesz, kizárva ezzel a büntetőjogi felelősség megállapítását.[1333] Ez esetben a méltánylást igénylő ok a terheltet és a 3. § hatálya alá tartozó személyt összekötő vérségi és érzelmi kapcsolat volt.[1334]

E § (2) bekezdésével kapcsolatban a következő jogi probléma merült fel: több elkövető esetén, ha csak az egyik terhelt hozzátartozója rendelkezett hitelt érdemlő tudomással a mozgalommal vagy a szervezkedéssel kapcsolatban, akkor mentesülhetett-e a büntetés alól azért, mert a saját rokonán kívül a többi tagot sem jelentette fel. Az egyik álláspont szerint a tényállásszerűség ebben az esetben is megvalósult, mert a többiekkel szemben nem állt fenn az a családi kapcsolat, amelyet a cselekmény elbírálásakor mérlegelni kellett volna. Vagyis e koncepció szerint az érintett elkövette a feljelentési kötelezettség elmulasztásának vétségét.

[1329] ANGYAl (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 95.
[1330] Ua. 64.
[1331] Ua. 98., ANGYAL (1930) i. m. 30., BARNA Attila (2015) i. m. 202-203.
[1332] *Belügyi Közlöny* i. m. 291.
[1333] ANGYAL (1938) i. m. 45.
[1334] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 98.

Ezzel a büntetőjogi koncepcióval szemben azonban *Angyal Pál* a tiltakozását fejezte ki. Véleménye szerint ugyanis a jogszabály szövege nem határozott meg olyan eseteket, amikor az érintett rokonnal szemben kizárhatóvá vált volna a mentesség alkalmazása. Ennek oka meglátása szerint az a körülmény, hogy a családi kötelékek minden esetben megelőzik az állami érdekeket. Emellett hangot adott azon megállapításának is, mely szerint az államfelforgatás deliktuma esetén szükségszerű, hogy a megvalósításban többen vegyenek részt, így nem várható el a hozzátartozótól, hogy valamennyi tagot külön feljelentsen.[1335]

A fentiek mellett a hozzátartozó akkor is mentesült, ha az érintett tettes elállt a bűncselekmény elkövetésétől, hiszen az önkéntes visszalépés hatására ő is büntetlenné vált.

Az Átv. 3. § (3) bekezdése egy olyan büntetést kizáró okot szabályozott, ami a rendtörvény hatására került be először a hatályos büntetőjogi rendszerbe. E jogszabályhely szerint a terhelt abban az esetben sem volt büntetendő feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt, ha a hatóságnak *„valamely köztudomású tényből, […] sajtótermékből értesülnie kellett”* a mozgalomról vagy a szervezkedésről. A szabályozás jogi természetét tekintve egy jogellenességet kizáró oknak minősült,[1336] melynek lényege, hogy azok a cselekmények, amelyek nem sértették meg a hatályos jogszabályokat, nem minősültek a bűncselekménynek.[1337] A közvélemény pedig ebben az esetben egy olyan körülménynek számított, amely megszüntette a büntetés alkalmazásának szükségességét a kötelességet mulasztó féllel szemben.[1338] A köztudomású tény fennállásának megállapítása a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozott, amelyet esetről-esetre vizsgálat tárgyává kellett tennie. Általában ilyen körülménynek minősültek a különböző nyilvános előadások, felvonulások, falragaszok, tüntetések, illetve a hatóság értesülése a bűncselekmény elkövetéséről.

A fenti elkövetési formáktól függetlenül fontos megemlíteni azt a körülményt, hogy a rendtörvényben meghatározott deliktumok egy jelentős részét valamilyen sajtóterméken keresztül követték el, ezért nem lehet eltekinteni annak vizsgálatától, hogy azok mikor váltak a jogszabályok alapján kriminalizálhatóvá és mikor nem. *Angyal Pál* véleménye szerint a köztudomást megalapozó közlemények azon újságcikkek voltak, amelyek az St. 7. §-nak a hatálya alá tartoztak. E jogszabályhely szerint ugyanis *„minden sajtóterméket […] a nyomda- vagy a kőnyomdavállalat tulajdonosa köteles egy példányban a nyomda vagy a kőnyomda helye szerint illetékes kir. ügyészségnek a terjesztés megkezdésével egyidejűleg megküldeni”* a nyilvánosság megfelelő tájékoztatása érdekében. Tehát a hatályos szabályozásból kiindulva a

[1335] Ua.
[1336] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 99.
[1337] ANGYAL (1938) i. m. 33.
[1338] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 99.

titokban megjelent, vagy az olyan külföldi cikkek, folyóiratok, könyvek megjelenése jogsértést valósított meg. Tehát, ha az államfelforgatás ilyen sajtóterméken keresztül valósult meg, és a tudomással rendelkező személy nem tett feljelentést, megvalósította a 3. §-ban szabályozott törvényi tényállást.[1339]

A Gerő-perben azon terheltek védelmében, akikkel szemben az Átv. 3. §-nak gyanúja miatt emelt vádat az ügyészség, a védőügyvédek a következő érvelést adták elő: álláspontjuk szerint nem valósult meg bűncselekmény, mivel a rendőrségnek már jóval korábban a tudomására jutott ez a kommunista szervezkedés, amire a detektívek jelentéseit lehet bizonyítékként felmutatni. Emellett a Berlinben működő bolsevik párt számos alkalommal jelentetett meg cikkeket a magyarországi szervezkedésről, ezért Gerő és társainak tevékenysége köztudomású ténynek minősül.[1340] A törvényszék nem fogadta el a védelem által előadottakat, és megállapította a bűnösséget.

A feljelentési kötelezettség elmulasztása esetén nem volt mentesítő körülménynek tekinthető az a szituáció, ha a bűncselekmény tettesei vagy részesei a kötelezettség keletkezésének időpontja után elálltak az elkövetéstől. Ennek oka abban keresendő, hogy a tudomásszerzés időpontja az elállástól korábbra tehető, amikor még fennállt a veszély az elkövetési magatartás realizálására. Ezzel szemben a hatóságok hanyagsága esetén kizárt a 3. § alkalmazása: abban az esetben ugyanis, amikor köztudott volt az államfelforgató bűncselekmény elkövetésének ténye, a hatóságok pedig erről mégsem szereztek tudomást, mentesített a felelősségre vonás alól.[1341]

A politikai deliktumok tekintetében 1921 előtt kizárólag a *Csemegi-kódex* 136. §-a a felségsértéssel összefüggésben, a későbbiekben pedig a néptörvény 4. §-a tette lehetővé a bűncselekménytől való elállás lehetőségét. Azonban a korábbi fejezet alapján megállapítható, míg a népköztársasági rendtörvény ezen szakasza teljes mértékben azonos volt a kódexben lévő törvényi tényállással, addig az Átv. 4. §-a már néhány tekintetben eltért a hatályos büntetőjogi szabályozástól. Ezért a következőkben kizárólag e jogszabályi módosítások bemutatását szükséges elemezni.

A törvényjavaslat indokolása szerint bizonyos *„közérdekű szempontok”* miatt szükséges volt lehetővé tenni a büntetés alóli mentesülés e formáját,[1342] előtérbe helyezve ezáltal a prevenció jelentőségét.[1343] Hasonlóan vélekedett az *Igazságügyi Bizottság* is, kiemelve: a

[1339] Ua. 100.
[1340] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 494.
[1341] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 100.
[1342] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 312.
[1343] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 102.

büntetlenségnek azon törvényi tényállások megvalósulása esetén is biztosítottnak kellene lennie, amit a mozgalom vagy szervezkedés keretein kívül, vagy azzal összefüggésben követtek el. Ez utóbbi kijelentés azért fontos, mert ezzel szemben a 4.§ szövege szerint „*az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalom vagy szervezkedés*”[1344] esetén merülhetett fel a bűncselekménytől való elállás. Vagyis kifejezetten az 1-2. § - ban pönalizált államfelforgatás alap-és minősített esetei tartoztak e mentesülési forma hatálya alá. Megemlítette továbbá, hogy nem szükséges az elállás jogintézményét részletesebben szabályozni, mert ebben az esetben a kódex 67. §- a továbbra is irányadó.[1345]

Ilyen előzményekkel fogadta el a Nemzetgyűlés az Átv. 4. §-át, mely szerint nem büntethető az, aki még a hatóság felfedezése előtt elállt a mozgalomtól vagy a szervezkedéstől, és ezt társainak nem csak tudomására hozta, hanem azokat a cselekmény felhagyására törekedett rábírni, illetve, ha a mozgalmat, vagy a szervezkedést a hatóságok előtt feljelentette.[1346]

A bűncselekménytől való elállás által lehetővé tett büntetlenség a jogi természetét tekintve egy személyes büntethetőséget kizáró ok volt.[1347] A rendtörvény két vagylagos feltételt állapított meg a mentesülés alkalmazásához, amelyet a Kúria az 1933. november 8. napján kelt, 4602/1933. számú jogegységi döntésében külön is kihangsúlyozott: *„az 1921: III. tc. 4. §-a büntetlenséget, közös előfeltétel mellett, két különálló esetre kívánta biztosítani.”*[1348] Tehát a jogszabály szövege és a fent említett döntés nyomán a 4.§ első esete, amikor az érintett közölte a szervezkedés tagjaival a szándékát, ezzel egy időben pedig igyekezett a bűncselekmény abbahagyására bíztatni őket. Vagyis az érintett részéről mind a két részcselekménynek meg kellett valósulnia, ellenkező esetben az elállás nem jött létre. A

[1344] Az Igazságügyi Bizottság ebben az esetben is csupán egyszerűsített a javaslat 4. §-nak a szövegezésén: „nem büntethető az 1. és 2. §-ban meghatározott bűncselekmények miatt az, aki előbb mintsem az 1. §-ban meghatározott célból az arra irányuló mozgalmon vagy szervezkedésen felül valami merényeltetett s mielőtt azt a hatóság felfedezte volna, a mozgalomtól vagy szervezkedéstől eláll, és elállását társainak nemcsak tudomására juttattja, hanem hanem azokat a mozgalom vagy szervezkedés felhagyására bírni törekszik, vagy pedig a mozgalmat vagy szervezkedést és annak előre ismert adatait a hatóság előtt feljelenti.” *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 303.

[1345] *Nemz Ir.* (1921) VII. köt i. m. 100.

[1346] Angyal Pál abban állapította a bűncselekménytől való elállás lehetőségének jelentőségét, hogy az 1.§-ban lévő elkövetési magatartásoknak álláspontja szerint nincs kísérleti szakasza. Az ilyen bűncselekmény típusoknál pedig dogmatikai értelemben kizárt az elállás lehetősége, azonban véleménye szerint a jogalkotó a rendtörvény esetében kivételt tett. A korábbi fejezetekben említettem, hogy az olyan immateriális bűncselekmények esetén, mint az államfelforgatás, elméletileg nem kizárt a kísérleti szakasz, csupán problémás annak a megállapítása, hogy mikor válik a deliktum befejezetté. ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 102.

[1347] Ua.

[1348] LENGYEL (1935) i. m. 20.

bűncselekménytől való visszalépés tudomásra juttatásának jelentősége abban volt megállapítható, hogy e magatartás hatására az elálló gyengítette a mozgalmat vagy a szervezkedést, mert a tettesek és részesek száma csökkent. Emellett a többi elkövetőre nézve elrettentő hatással bírhatott, hiszen ebben az esetben joggal tarthattak a hatóság előtti feljelentés következményétől. Az elállásról való értesítés bármilyen formában megtörténhetett, ehhez a törvény semmiféle alakszerűségi követelményt nem rendelt, de szükséges volt, hogy valamennyi résztvevő tudjon erről a körülményről. A büntetlenség akkor is megállapíthatóvá vált, ha az érintett csupán kísérletet tett arra, hogy a többi elkövetőt rábírja a bűncselekménytől való elállásra, feljelentést viszont nem tett.[1349] *Angyal Pál* tankönyvében kifejtette: nem szükséges, hogy a rábírás eredményes legyen, elég az ennek elérésére irányuló törekvés. E jogszabályhely kapcsán azonban némi kritikát is megfogalmazott, logikusan érvelve azzal a körülménnyel, hogy ennek a szabálynak a következetes alkalmazása az államfelforgatás esetén nem minden esetben alkalmazható. Álláspontja szerint ugyanis elképzelhető volt, ha a mozgalom vagy a szervezkedés tagsága elér egy komolyabb létszámot, ami miatt nem lehetséges mindegyik résztvevő megfelelő tájékoztatása. Ezért összességében az első alternatívával szemben tanácsosabbnak tartotta a hatóság előtt való feljelentés megtételét.[1350]

Tekintettel arra a körülményre, hogy az Átv. több törvényi tényállása összetett bűncselekményt szabályozott, felmerült az a kérdés, miként kellene elbírálni azokat az eseteket, amikor a terhelt a sikeres elállás következtében a szándékolt bűncselekmény miatt már nem volt felelősségre vonható, azonban a kísérleti szakaszban már megvalósított valamilyen *„maradékbűncselekményt*.”[1351] E probléma megoldása érdekében a büntetőjogi szakirodalom több lehetőséget is elkülönített egymástól. Az első esetkör, amikor a tettest az önkéntes visszalépéstől függetlenül a 3. § szerinti feljelentési kötelezettség elmulasztásának vétsége terhelte. Ezzel kapcsolatban több, egymással ellentétes jogi álláspont jött létre. *Degré Miklós* véleménye szerint, bár mentesült az elkövető az államfelforgató bűncselekményre alkalmazandó jogkövetkezmény alól, maradék bűncselekményként továbbra is fennállt a mulasztás, ami miatt szükséges a felelősségre vonás.[1352] *Angyal Pál* egy ettől eltérő nézőpontot vallott. Szerinte ugyanis azzal, hogy a 4. § választási lehetőséget adott a tettesek és a részesek számára, nem lehet a 3. § fennállásáról vagy annak büntetéséről beszélni.

[1349] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 657.
[1350] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 102-103.
[1351] ANGYAL (1936) i. m. 134.
[1352] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 657., DEGRÉ (1921) i. m. 297.

Kifejtette: sok esetben az elálló inkább megpróbálja csírájában elfojtani a bűncselekmény véghezvitelét, viszont a feljelentés megtételétől fél, ami miatt tartózkodni fog tőle.[1353]

A bűncselekmények elhatárolása tekintetében értelmezést igényelt a rendtörvény 2. §-ban szabályozott államfelforgatás azon minősített esete, amikor a kezdeményező, vezető, résztvevő, előmozdító a mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggésben más bűncselekményt követett el. Ebben az esetben az 1. § miatt nem, viszont a másik, a *Csemegi-kódex* által pönalizált bűncselekmény miatt sor kerülhetett a felelősségre vonásra.[1354] Speciálisan alakult továbbá a 2. § (2) bekezdésében meghatározott ún. *lavina-felelősség* kérdése is. E bűntett kiegészítő jellegénél fogva, ha az elkövető mentesült az 1. § alóli felelősségre vonás alól, akkor annak tudata, hogy a korábbiakban tudomása volt más bűncselekmény végrehajtásáról, nem képez bűncselekményt.[1355] *Angyal Pál* találóan a következőt nyilatkozta erről az esetről: *„aki a lavinát továbbcsuszamlásában megállítani törekszik, nem felel az immár tőle függetlenül bekövetkezett sérelmekért*."[1356]

Függetlenül attól, hogy az Átv. számos mentesülési módozatot tartalmazott, a bírói gyakorlatban ezt igen ritkán vették figyelembe. A *Gerő és társai* elleni perben *Szabó Kornél* vádlott a vádtanácshoz benyújtott kifogásában az Átv. 4. §-ra hivatkozott, amikor szabadon bocsátását kérte, ugyanis állítása szerint ő elállt a bűncselekmény folytatásától és a társait is igyekezett hasonló magatartásra rábírni.[1357] Kérelmének elutasítását követően a bíróság 1923 májusában államfelforgatás minősített esete miatt megállapította bűnösségét.[1358] Megemlítendő továbbá *Sámuel Lajos* kommunista párttag esete is, aki a rendőrségen feljelentette a Rákosi- féle illegális szervezkedést, teljesítve ezzel az önkéntes visszalépés második esetét. Ezt a körülményt azonban ezt a körülményt a büntetőeljárás során sem az ügyészség, sem pedig a bíróság nem mérlegelte.[1359]

5.5.: A magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló bűntettek és vétségek

A rendtörvény második része két tényállást határozott meg. A 7. § szerint „*aki olyan valótlan tényt állít vagy terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa, vagy hitelét sértse, vétséget követ el és öt évig terjedhető*

[1353] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 103-104.
[1354] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 657-658.
[1355] Ua. 658.
[1356] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 104.
[1357] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 307.
[1358] Ua. 459.
[1359] HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925, 61., DEMÉNY i. m. 51., VARGA i. m. 132-134.

fogházzal büntetendő." Ezt a bűncselekményt a szakirodalom nemzetrágalmazásnak nevezte el, kifejezésre juttatva azt a tényt, hogy a jogalkotó ebben az esetben egy, eredendően az emberi méltóságot sértő cselekményt a politikai deliktumok szintjére emelt. Ez a körülmény pedig oly módon valósulhatott meg, hogy e törvényi tényállás szerint a rágalmazás passzív alanya a magyar állam vagy nemzet volt.[1360] A 8. § esetében is ugyanaz a törvényalkotói szándék valósult meg, [1361] csak a becsületsértés vétségével kapcsolatban. E jogszabályhely a következő magatartást pönalizálta: „*aki a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen meggyalázó kifejezést használ vagy ily cselekményt követ el*…" E szóban elkövethető deliktumok közül a nemzetrágalmazás törvényi tényállása két minősített esetet is szabályozott: az első forma akkor valósult meg, ha az elkövetési magatartás más állam vagy szervezet „*ellenséges cselekményének*" a provokálására irányult, amelyet a rendtörvény tíz évig terjedő fegyházbüntetéssel sújtott. Még súlyosabban minősült a cselekmény, ha az elkövető elérte a 7. § (2) bekezdése szerinti célt.[1362]

A fenti két tényállás közül a levéltári forrásokból kiindulva az esetek döntő többségében nemzetrágalmazás megalapozott gyanúja miatt került sor a büntetőeljárások megindítására. Azonban míg az Átv. 1-2. §-át az ügyészség és a törvényszék általában a KMP-vel és a nyilas pártokkal szemben alkalmazta, addig a 7. § tényállásszerűsége általában az oktobrista politikusokkal szemben merült fel. Ennek okai az alábbi körülmények alapján magyarázhatóak meg.

A Tanácsköztársaság bukását követően a népköztársaságot vezető politikusok jelentős része elhagyta Magyarországot annak érdekében, hogy külföldön folytathassák közéleti tevékenységüket. Az emigrációban töltött évek alatt továbbra is kitartottak az 1918-as reformok mellett, azonban ideológiai nézetkülönbségeik miatt már nem tudtak sikeresen együttműködni egymással. A két világháború között három politikai csoportba tömörültek[1363] aszerint, hogy miként viszonyultak a bolsevizmushoz. A korábbi minisztertanácson belül elkülönültek egyrészt azok a balközép politikusok, akik elzárkóztak a radikális baloldaltól.[1364] Ebbe a körbe tartozott többek között *Garami Ernő* volt kereskedelemügyi miniszter, *Nagy Vince* korábbi belügyminiszter, *Peidl Gyula* munkaügyi és népjóléti miniszter. A szociáldemokraták mérsékelt oldalától elkülönültek a kommunistákkal szimpatizáló politikusok, mint *Buza Barna* korábbi földművelésügyi miniszter, *Kunfi Zsigmond* tárca

[1360] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 110.
[1361] Ua. 105.
[1362] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 649.
[1363] HAJDU i. m. 347.
[1364] *A magyar forradalmi* i. m. 135., SALAMON i. m. 88.

nélküli miniszter,[1365] *Böhm Vilmos* volt hadügyminiszter,[1366] és *Linder Béla* korábbi hadügy, majd tárca nélküli miniszter.[1367] A harmadik emigráns közösséget pedig az határozta meg, hogy kitartottak *Károlyi Mihály* volt köztársasági elnök vezető pozíciója mellett: ide tartozott például *Szende Pál* pénzügyminiszter, *Hock János*, a *Nemzeti Tanács* elnöke,[1368] valamint *Jászi Oszkár* tárca nélküli miniszter.[1369]

Az 1920-as években emigrált kormánytagok ellenezték az alkotmányos monarchia restaurálását,[1370] ezért arra törekedtek, hogy külföldi támogatást szerezzenek a köztársasági államforma visszaállítása és egy új társadalmi rend megalkotása érdekében.[1371] E célkitűzést elősegítve Európa számos államában és az Egyesült Államokban előadássorozatokat tartottak a magyar állapotokról,[1372] ahol a szimpátia elnyerésére irányuló kísérleteik mellett adományokat is gyűjtöttek a hallgatóság tagjaitól. A befolyt pénzösszegekből sajtótermékeket alapítottak, ahol az emigráns politikusok számára rendszeres publikálási lehetőséget biztosítottak. Ilyen előzményekkel jött létre a *Bécsi Magyar Újság*,[1373] és a *Világ*[1374] című lapok. Ezen kívül írásaikat magyar vagy idegen nyelven továbbították a külhoni magyarság számára fenntartott lapokhoz is, mint a *Keleti Újság*,[1375] az amerikai *Magyar Tribune*[1376] vagy a *Californiai Magyarság*[1377] elnevezés alatt működő sajtók. Ennek hatására azonban a Horthy-korszakban számos alkalommal összetűzésbe kerültek a magyar igazságszolgáltatással, az állammal szemben megfogalmazott kijelentéseik miatt. E körbe *Károlyi Mihály* is beletartozott, akivel szemben 1919-1939 között közel egy tucat

[1365] AGÁRDI Péter: *Kunfi Zsigmond*, Budapest, Új Mandátum Kiadó, 2001.
[1366] BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzében*, Budapest, Népszava Könyvkiadó, 1946.
[1367] PIL-VI., 876., *Linder Béla iratai*, 1. ő.e., 1., 4.
[1368] MÁRKI-ZAY Lajos: *Részletek a Hock János ellen megtartott főtárgyalásról*, Budapest, Hungária Nyomda R. T., 1933., 11.
[1369] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 81-82., HAJDU i. m. 347.
[1370] SZABÓ (2018) i. m. 335-386.
[1371] KÁROLYI i. m. 279., HOCK János: Újévi Beköszöntőm, *Bécsi Magyar Újság*, 1922, 4/3., 2., Beszámoló az amerikai magyarság részére, *Californiai Magyarság*, 1923, 2/10., 3.
[1372] Az emigráns politikusok közül Károlyi Mihálynak és Hock Jánosnak volt amerikai körútja. *Magyar Tribune*, 1923, 9/4., 1., *Bécsi Magyar Újság*, 1923, 5/61., 2., 5/49., 2., 5/39., 3., 1922, 5/233., 1., 5/246., 2., 5/264., 5., *Californiai Magyarság*, 1923, 2/10., Hock-album, KÁROLYI i. m. 429.
[1373] HAJDU i. m. 352., 369., https://bit.ly/38gcxXR, (www.onb.ac.at, Österreichische Nationalbibliothek, utolsó lehívás dátuma: 2019. 03. 26.)
[1374] NAGY i. m. 177.
[1375] Stumpfot előzetes letartóztatás alá helyezték, amiért felfolyamodást nyújtott be az ítélőtáblához, amit a másodfok elutasított. HU-BFL-VII.18.d-20/0005-1930., 20-21.
[1376] https://bit.ly/2t7CnhN, (www.flps.newberry.org, Foreign Language Press Survey, utolsó lehívás dátuma: 2019. 03. 26.)
[1377] https://bit.ly/2TirJ2i, (www.arcanum.hu, utolsó lehívás dátuma: 2019. 03. 26.)

büntetőeljárást indítottak el,[1378] melyek közül hat alkalommal nemzetrágalmazás miatt emelt vádat az ügyészség.

5.5.1.: A bűncselekmény kör szükségességét támogató és ellenző álláspontok

A nemzetrágalmazás és nemzetgyalázás törvényi tényállásai komoly politikai és jogi vitát váltottak ki tekintettel arra, hogy a polgári korban elfogadott büntetőtörvényekben nem volt precedens ilyen jellegű cselekmények politikai deliktumként való kriminalizálására.[1379] Ezt kifejezésül számos büntetőjogász „*nemzetgyalázási törvényként*"[1380] emlegette az Átv-t, kifejezve egyet nem értését e törvényi tényállások megalkotásával kapcsolatban.

A törvényjavaslat indokolása szerint a szabályozás alapját annak a propagandának a veszélyes formája adta, melynek célja, hogy az ország megítélését negatív irányba befolyásolja. Az ilyen jellegű megnyilvánulások rendszeressé válása ugyanis komoly problémát okozott mind a magyar, mind pedig a külföldi társadalmakban. A jogalkotó ennek a veszélyét a következőképpen fogalmazta meg: „*…elvész a józan tájékozódás képessége és*

[1378] Az alábbiakban azokat a Károlyi-pereket ismertetem, amelyek nem képezik a disszertáció tárgyát: 1920-ban nyomozás indult a Csemegi-kódex 127. §-a szerinti felségsértés, 144. §-a szerinti hűtlenség, a 152. és 154. §-ba ütköző lázadás miatt, melyben bűnösnek találták, életfogytig tartó fegyházbüntetéssel és teljes vagyonelkobzással sújtották A hazaárulók vagyoni felelősségéről szóló 1915. évi XVIII. törvény alapján. A Veér Imre és társai elleni 1926-os perben az Átv. 1. § (1) bekezdése szerinti államfelforgatás vétsége miatt emeltek vádat, a főtárgyalást azonban csak Veérrel szemben folytatták le. Károlyi Mihály 1930-ban az USA-ba tett látogatásáról az egyik magyar követségi tanácsos jelentést tett az ügyészségnek, akik indítványozták a vádtanács felé a nyomozólevél kibocsátását, ám az eljárás ennél a pontnál megszakadt. 1931-ben a vádtanács nyomozólevelet bocsátott ki, majd az ügyészség vádat is emelt a Csemegi-kódex 172. § (2) bekezdése és az 1912. évi LXIII. törvény 19. §-a szerinti tulajdonjog intézménye elleni izgatás miatt. 1932-ben a törvényszék elsőfokon bűnösnek találta az Átv. 5. §-a szerinti államfelforgatásra irányuló izgatás vétségében. Érdemes megjegyezni, hogy önéletrajzában Károlyi a felségsértési peréről részletesen beszámolt, azonban a többi, ellene megindított büntetőeljárásokról egyáltalán nem számolt be. HU-BFL-VII.18.d-13/8784-1919, SCHÖNWALD Pál: *A Károlyi-per*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1985., HAJDU i. m. 366., HU-BFL-VII.18.d-03/0338-1926., HU-BFL-VII.18.d-20/0012-1930., HU-BFL-VII.18.d-20/006-1931., HU-BFL-VII.5.c-9010-1931., HU-BFL-VII.18.d-20-0056-1931., KÁROLYI (2013) i. m. 271-277.

[1379] A szövegben leírtakhoz fontos hozzátenni, hogy a rendi kori Magyarországon komoly törekvések voltak a nemzetrágalmazáshoz hasonló bűncselekmény kriminalizálására, ezért azt mondhatjuk, hogy e tényállásnak voltak előzményei. II. Ulászló uralkodása alatt jelent meg először az a gondolat a rendek részéről, hogy az országgyűlés plénuma előtt feljelentsék azokat a nemeseket, akik „az ország szabadságának és közjavainak" sérelmére bűntettet követtek el. Azonban erre nézve nem alakult ki releváns gyakorlat a magyar parlamentben. Később, a II. József halálát követően összehívott 1790-1791. évi diétán is felmerült egy hasonló deliktum törvénybe foglalása, amelyet a nemesi rend nemzetsértésnek nevezett el. Koncepciójuk szerint ez egy, a felségsértéssel azonos súlyú államellenes bűncselekmény, amelynek a védett jogi tárgya az ország alapvető jogai, a kormányzati rendszer, valamint a rendi alkotmány. Az elkövetési magatartás pedig a királyhoz intézett „gonosz tanácsok" voltak, amelyek veszélyeztették a fennálló rendet. Végül az országgyűlés leszavazta ezt a javaslatot. BARNA Attila (2015) i. m. 88-90.
vö.: BARNA Attila: A gonosz tanácsadók megbüntetésétől a miniszteri felelősségig: hűtlen tanácsosok és a nemzetsértés törvényi tényállása a magyar büntetőkódex-tervezetekben, In: MÁTHÉ Gábor, MEZEY Barna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Révész T. Mihály 65. születésnapja tiszteletére*, Budapest, ELTE-ÁJK, 2010, 9-36.

[1380] MISKOLCZY Ágost: Aktuális-e a nemzetgyalázási törvény eltörlése?, *Jogtudományi Közlöny*, 1926, 61/14., 114.

elmosódnak a határok helyes és helytelen, sőt, az ésszerű és ésszerűtlen között…" Hozzáfűzte továbbá: a diplomáciai életben egy tényállítás ellenkezőjének bizonyítása igen nagy nehézséget jelent, így elveszhet a külföldi államok Magyarországgal szemben tanúsított jóindulata.[1381] Az *Igazságügyi Bizottság* véleményében lényegében fenntartotta a törvényjavaslatban foglaltakat. Hozzátette: „*…nem nézhetjük ölbe tett kézzel azokat a visszataszító és aljas rágalmakat […], amelyeket a magyar állam és a magyar nemzet ellen […] büntetlenül terjesztenek*." A jelentés egy konkrét példát is említett, amellyel kifejezésre akarta juttatni, hogy a külföldön elhangzott hamis kijelentések milyen súlyos károkat tudnak okozni egy ország működésében. Ez az esemény az Magyarországgal szemben, 1921-ben bejelentett gazdasági bojkott volt, ami végül nem valósult meg, de a *Bizottság* szerint ennek az alapja egy, az állammal szemben indított „*rágalmazó hadjárat*" volt.[1382]

A korszak büntetőjogászai közül *Finkey Ferenc* támogatta az állammal szembeni rágalmazás és becsületsértés törvénybe foglalását. Álláspontja szerint a szóban elkövethető államellenes deliktumok szigorításának egyik fő oka az a körülmény, hogy az első világháborút követően a külföldi napilapokban számos olyan cikk jelent meg Magyarországgal kapcsolatban, amely valótlan, negatív jellegű állításokat tartalmazott, amit a jogtudós egyszerűen csak *„perverz irodalmi hadjáratként"* definiált.[1383] Az egyéni értékítélete mellett a jogi véleményét is kifejtette: meglátása szerint a magyar állam jogi személynek minősül, ami által nemzetközi jogok és kötelezettségek alanya is egyben. Ebből fakadóan megilleti őt a „*tisztelet joga*," melynek védelmében felléphet más államokkal vagy természetes személyekkel szemben. Tehát a rendtörvény 7-8. § szerinte nem más, mint „*a magyarság ösztönszerű feljajdulása."*[1384] *Miskolczy Ágost* is kifejtette véleményét az új bűncselekményi körrel kapcsolatban. Meglátása szerint a szabályozásnak nem az a célja, hogy az „*ostoba szavakat*" megtorolja. *Finkeyhez* hasonlóan e törvényi tényállások kiindulási pontjának az országot megillető jogos védelmi helyzetet nevezte meg: *„nincs állam, mely eltűrné azt, hogy a nagy nyilvánosság előtt becsméreljék az államalkotó nemzetet, gyalázzák intézményeit trágár szavakkal, képtelenül hazug rágalmakkal*."[1385] *Fényes Jenő* ügyvéd is üdvözölte a 7-8. §-at, szerinte a jogalkotó célja ebben az esetben a „*nemzet erkölcsi integritásának*" külső és belső védelme, amelyet elsősorban a Trianoni békediktátum hatására kialakult állapotok idéztek elő. Emellett fontos törekvés a további „*széthúzás*"

[1381] *Nemz Ir*. (1920) IV. köt i. m. 314.
[1382] *Nemz Ir*. (1921), VII. köt i. m. 99.
[1383] FINKEY (1923) i. m. 186.
[1384] Ua. 185-186.
[1385] MISKOLCZY (1926) i. m. 114.

megakadályozása is.[1386] *Gelléri Gyula* rövid lélegzetvételű írásában több okot felsorakoztatott az ún. „*nemzetgyalázási törvény*" mellett. Véleménye szerint e témakör esetében nem csupán a békeszerződést kell alapul venni, hanem azt a körülményt is, hogy a Kárpát-medence egy sok nemzetiségű régió. Egy ilyen jogszabály nem csupán a magyar államot védi meg a gyalázkodó kifejezésektől, hanem elősegíti az etnikumok békés együttélését, hiszen az ilyen kijelentések alapozzák meg az emberi élet és a vagyon elleni bűncselekmények elkövetését. Az Átv. szükségessége a nemzetközi jogon keresztül is bebizonyítható. Az első világháború után előtérbe került egy nemzetközi büntetőbíróság felállításának gondolata, magával hozva a nemzetközi büntetőjog szigorításának a kérdését is. Álláspontja szerint a nemzetgyalázáshoz hasonló deliktumok határon átívelő pönalizálása nagymértékben elősegítené az európai békét.[1387] Zárásképpen utalt a rendtörvény pontatlan fogalmazására, amit mindenképpen módosításra szorul: „*ne dobjuk el a kavicsot, mikor nemes gyémántot csiszolhatunk belőle!*"[1388]

A rendtörvény második részét támogató jogászok mellett többen igen határozott kritikát fogalmaztak meg. Általánosságban elmondható, hogy a gyakorlatban tevékenykedő jogászok egy része magával a nemzetrágalmazás és gyalázás céljával nem értettek egyet, ebből fakadóan elsősorban szubjektív, politikai tartalmú véleményeket hangoztattak. E körben megemlíthető a *Jogtudomány Közlöny* szerkesztősége által nyilvánosságra hozott olyan cikk, amely úgy mutatta be ezt a két bűncselekményt, mint a *Csemegi-kódexet „eléktelenítő korcs tényálladék*," amit „*az ellenforradalmi erőszak rövidlátó tehetetlensége*" alkotott meg. A szerző szerint e jogszabály „*impotens*," mert olyan kijelentések kerültek a hatálya alá, amelyek nem veszélyesek, míg a valóban súlyos cselekményekkel szemben egyáltalán nem hatásos.[1389] Hasonló stílusú írást jelent meg ugyanezen jogi sajtó *Aktuális kérdések* című rovatában, ahol a korábbi negatív véleményeket a következő kijelentéssel szándékozott még erőteljesebben kihangsúlyozni: „*…az Átv. 7. § puszta létével súlyosabban sérti a nemzet becsületét, mint részeg parasztlegények káromkodásai…*" Közölte továbbá *Henri Barbusse* író, költő[1390] Magyarországot e témában elmarasztaló cikkét is.[1391] Ez a szerkesztőség egy közös cikkben megcáfolta *Miskolczy Ágostnak* a fentiekben idézett írását is, melynek lényege, hogy a gondolatokkal szemben nem lehet erőszakot alkalmazni. Ha erre mégis sor kerülne, az

[1386] FÉNYES Jenő: A nemzetgyalázási perekről, *Jogtudományi Közlöny*, 1927, 62/22, 205.
[1387] GELLÉRI Gyula: A nemzetgyalázás, *Jogtudományi Közlöny*, 1926, 61/16, 135.
[1388] Ua. 136.
[1389] A nemzetgyalázás, *Jogtudományi Közlöny*, 1926, 61/5, 41.
[1390] KÖPECZI Béla, PÓK Lajos (szerk.): *Világirodalmi kisenciklopédia*, I. kötet, Budapest, Gondolat Kiadó, 1984, 109.
[1391] Aktuális kérdések rovat, *Jogtudományi Közlöny*, 1926, 61/13, 106.

csupán ideiglenesen szorítaná vissza az állammal kapcsolatban megfogalmazott negatív állításokat.[1392] *Fényes* korábban idézett cikkében a nemzetrágalmazási perekben kialakult gyakorlatot kritizálta arra hivatkozva, hogy „*ügyészi utasítási rendszer*" alakult ki Magyarországon. Vagyis a vádhatóság azt az utasítást kapta, hogy e bűncselekmény gyanúja esetén a lehető legszigorúbban lépjenek fel. Emellett kötelezővé vált az enyhe vagy felmentő ítéletekkel szembeni fellebbezés benyújtása. Az ügyvéd ezt követően azt megállapítást tette, hogy súlyosan sérül az ügyészek lelkiismereti szabadsága, és a vád jogszerűségének alapos elbírálása. Kitért továbbá azon álláspontjára, mely szerint az Átv. hatályba lépését követően megnövekedett a hamis vád alapján indult büntetőeljárások száma: „*az emberek már a falvakban és a tanyákon is tudják, hogy gazdájukról, szomszédjukról csak azt kell állítaniuk, hogy a magyar névvel, megjelöléssel kapcsolatban valami becsmérlő kifejezést kell állítaniuk*…"[1393] A szerző azonban egy konkrét bizonyítékkal sem tudta a leírtakat alátámasztani.

A fentiek mellett számos jogi szempont is nyilvánosságra került. A negatív álláspontok egy része a javaslattal kapcsolatos nemzetgyűlési vitára alapozva az alapjogok maradéktalan érvényesülése mellett emeltek szót. *Berend Béla* ügyvéd szerint alapvetően helyes az a nézet, mely szerint a szabad véleménynyilvánításnak is vannak határai, így azt csak kellő felelősséggel lehet gyakorolni. Ezzel szemben azonban az is fontos, hogy a békésen megfogalmazott negatív vélemények megfelelő nyilvánosságot kaphassanak. Ellenkező esetben ugyanis az érintettek kénytelenek túlzó kijelentéseket használni a figyelemfelkeltés érdekében.[1394] Tehát meglátása szerint az Átv. idevágó része csak „…*újabb kosár a sajtó száján és hatalmas védelem a mindenkori kormánynak, mely túlmegy a rendtörvény intencióin […] és a legmagasabb etikai szempontból nézve káros az államra és a nemzetre.*"[1395] Hasonlóan reagált *Szőke Sándor* ügyvéd is, aki jogi érvein túl kifejtette azon szubjektív meglátását is, mely szerint a 7-8. § a sajtószabadság ellen vét.[1396] A nemzetrágalmazással és nemzetgyalázással összefüggésben nyilvánosságra hozott elmarasztaló vélemények másik része eljárásjogi problémákra igyekezett felhívni a figyelmet. Ebben a vonatkozásban *Vámbéry Rusztem* egy cikkben azon álláspontját fejtette ki, hogy nemzetrágalmazási perek esetén a védelem nem kap lehetőséget a vádiratba foglaltak ellenbizonyítására. Problémájának kiindulópontja, hogy kizárólag az ügyészséget terheli a per tárgyává tett állítás

[1392] *Jogtudományi Közlöny*, 1926, 61/14, 115.
[1393] FÉNYES i. m. 205.
[1394] BEREND Béla: Bűnvádi joggyakorlatunk hullámzása politikai és sajtóperekben 1920 óta, *Jogtudományi Közlöny*, 1926, 61/15, 126.
[1395] Ua. 125.
[1396] SZŐKE Sándor: Sajtótörvény és rendtörvény, *Jogtudományi Közlöny*, 1924, 59/9 – 10, 70.

valótlanságának bizonyítása, ami a jogtudós szerint nehézkes, mert a „*negatívumot*” nem lehet megfelelően alátámasztani. Szerinte ez esetben csak egy lehetőség van, ez pedig a követett bizonyítás, melynek logikája szerint a valós tény bemutatásából levonható az a következtetés, hogy a terhelt által elmondottak hamisak. Azonban nem minden valótlan tényállításnak van valós megfelelője, így ez a gondolatmenet sem vezethet mindig eredményre.[1397] Emellett problémákat vet fel a szándékosság létének vizsgálata is, vagyis, hogy a bíróság kétséget kizáróan megállapítsa azt a körülményt, hogy az érintett az elkövetés időpontjában tisztában volt kijelentésének a hamis mivoltáról.[1398]

5.5.2.: A nemzetrágalmazás és a nemzetgyalázás közös szabályai

A nemzetrágalmazás és a nemzetgyalázás törvényi tényállásai tekintetében a jogi tárgy, az elkövető, valamint a passzív alany fogalmai azonosak voltak,[1399] így e tényállási elemek együttesen elemezhetőek.

A bűncselekmények jogi tárgya a magyar állam vagy a magyar nemzet becsülete volt, amely arra a nemzetközi jogi alapvetésre vezethető vissza, hogy az állam jogi személy, így megilleti a jó hírnévhez való jog. [1400] Vagyis az országnak a nemzetközi jogalanyiságából fakadóan fennállhatott az az igénye, hogy külföldön „*megfelelő bánásmódban részesítsék*.” [1401]

A fenti fogalom mellett a 7. § a magyar állam vagy a magyar nemzet hitelét is büntetőjogi oltalom alá helyezte.[1402] Ezzel kapcsolatban azonban felmerült az a jogértelmezési kérdés, vajon e fogalom alatt elsősorban egy állam gazdasági teljesítőképességét, vagy erkölcsi tartását kellett érteni. *Degré Miklós* álláspontja szerint egy ország pozitív megítéléséhez mind a két tulajdonság pozitív értékelése szükséges.[1403] Ezért a jogi tárgy sérelme számos téma valótlan bemutatásán keresztül is megvalósulhatott: a kriminalizált kijelentések egyaránt érinthették például egy ország a közbiztonságát, a politikáját, vagy a társadalmi helyzetét.[1404] A jogalkalmazás tekintetében is problémásnak minősült az állami „*hitelének*” büntetőjogi értelmezése, mert a rendtörvény mellett a Bv. 24. §-a ugyanis pönalizálta a hitelrontás

[1397] VÁMBÉRY Rusztem: A valótlanság bizonyítása a rendtörvényben, *Jogtudományi Közlöny*, 1921, 56/17, 130.
[1398] Ua. 131.
[1399] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 109.
[1400] Angyal Pál a tankönyvében pontosan a tisztelethez való jogot említi, azonban a jogi dogmatikában ilyen alapjog konkrétan nincs nevesítve. Ua. 114.
[1401] Ua. 114-115.
[1402] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 649.
[1403] Ua. 659.
[1404] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 116.

vétségét, amelyet valótlan tény állításával, annak híreszteléssével, valamint tényre közvetlenül utaló, negatív kifejezéssel lehetett megvalósítani[1405] Ezzel kapcsolatban *Angyal Pál* azon véleményének adott hangot, hogy ebben az esetben az elkövető szándékát kellett megvizsgálni.[1406]

A jogi tárgy elemzése nyomán levonható az a következtetés is, hogy az Átv. nem nyújtott védelmet a más államokkal szemben elkövetett rágalmazásokkal és becsületsértésekkel szemben.[1407]

Az alannyá válásnak nem voltak speciális feltételei, ezért azt magyar és külföldi állampolgár is egyaránt elkövethette. A jogi személyek büntetendősége azonban kérdéseket vetett fel. A gyakorlatban ugyanis előfordultak olyan esetek, amikor egy civil szervezet által hozott határozat Magyarországgal vagy a magyar néppel szemben rágalmazó kijelentéseket fogalmazott meg. E probléma megoldása érdekében a jogalkalmazónak két lehetőség állt rendelkezésére: a *Csemegi-kódex* 417. § a csalárd és vétkes bukás deliktumával kapcsolatban kimondta, amennyiben a törvényi tényállás egy kereskedelmi társaság csődeljárása alatt valósult meg, a felelősség azokat terheli, akik végrehajtották a cselekményt, nem pedig magát a jogi személyt.[1408] Ezzel szemben azonban az St. 42. § ellentétes elvet juttatott kifejezésre, mely szerint *„ha a kiadó vagy a nyomda vagy más többszörösítő vállalat tulajdonosa jogi személy vagy társaság, a megállapított pénzbüntetésért, bűnügyi költségért és kártérítési összegért […] a vagyoni felelősség a jogi személyt vagy társaságot terheli.”* Tehát látható, a két törvény egymásnak ellentmondó szabályozást állapított meg. *Angyal Pál* a jogszabályok összehasonlítását követően az alábbi konklúziót vonta le az Átv. elemzésével foglalkozó tankönyvében: ha a rágalmazást vagy a becsületsértést jogi személy követte el, akkor azok a természetes személyek vonhatóak felelősségre, akik megvalósították az elkövetési magatartást. Más a helyzet a sajtó útján elkövetett nemzetrágalmazás vagy gyalázás esetén, ez esetben ugyanis a kiszabott pénzbüntetés a jogi személyt terheli.[1409]

Ez az okfejtés absztrakt szinten megfelelő, azonban a bírói gyakorlatban a politikai bűncselekmények elkövetésekor egyáltalán nem érvényesült. Ennek alátámasztásaképpen megemlíthetőek azok a cikkek, amelyek a nemzetrágalmazás alap-vagy minősített esetét valósították meg: a bíróság ugyanis minden alkalommal a szerzőt vonta felelősségre, és nem

[1405] ANGYAL (1928) i. m. 63.
[1406] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 116.
[1407] Ua. 110.
[1408] Ua., ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 155.
vö.: MADAI Sándor: A csalárd bukás néhány történeti és dogmatikai kérdése, *Jogtörténeti Szemle*, 2004, 6/3, 31-34., SÁNDOR Aladár: A vétkes bukás fogalmához, *Jogtudományi Közlöny*, 1899, 34/42, 302-303.
[1409] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 109.

azt a sajtóorgánumot, amelyik nyilvánosságra hozta.[1410] Ennek oka az St. és az Átv. egymáshoz való viszonyában keresendő, ami az eljárásjogi fejezetben kerül majd részletes kifejtésre.

A jogi személyek büntethetőségének problematikája jól érzékeltethető a következő jogeseten keresztül. *Linder Béla*[1411] vezetésével 1930 januárjában megalakult *Kossuth-koalíció*, amely a *Népszava* álláspontja szerint „*a magyar szociáldemokrata és a polgári demokratikus emigránsok*" egyesületeként működött. A koalíció első ülésén a résztvevők elfogadtak egy határozati javaslatot, amely a szervezet irányelveit tartalmazta. *Linder Béla* beszéde szerint a dokumentum elfogadása azért fontos, mert „*Magyarország gazdasági élete romokban hever*," ami a magyar kormánynak köszönhető. Kritikát fogalmazott meg továbbá az ország jelenlegi alkotmányos rendszerével szemben is.[1412] A határozat legfontosabb pontjai közé tartozott a magyar kormány „*megbélyegzése*," álláspontjuk szerint ugyanis elnyomja a magyar népet és elbitorolja az államhatalmat. Ennek hatására Magyarországon eluralkodott a terror és a korrupció, ami csak azáltal szüntethető meg, ha a hatalmat átadják a népnek. Ezen feladat végrehajtását követően nyílik meg a lehetőség egy új földreform végrehajtására, valamint az ország gazdasági és külpolitikai konszolidációjára. Felszólították továbbá az európai pártokat arra, hogy támogassák az emigráció törekvéseit.[1413]

A javaslatot a résztvevők egyhangúan elfogadták, amit felszólalásaikkal is megerősítettek. *Bóta Ernő* műszerész[1414] a következőket mondta: „ *egy nép szenvedéséről van szó, amit a politikai reakció és a féktelen feudalizmus okozott Bethlen gróf vezetésével*…" Kiemelte továbbá, az országban nem megfelelő a választójogi szabályozás, és az igazságügyi miniszter sem működik függetlenül.[1415] *Mag János* bányász[1416] reményét fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy a népnek lesz bátorsága fellépni a „*feudális terrorral*" szemben.[1417] *Balogh János* munkás[1418] kifejezte azon óhaját, mely szerint támogatná, ha Magyarországra külföldi fegyveres csapatok vonulnának be, segítséget nyújtva ezzel a munkás társadalmi réteg számára: „*…a munkásság […] szivesen köt fegyverbarátságot olyan csapatokkal, melyek a*

[1410] A volt oktobrista miniszterek és politikusok rendszeresen publikáltak a Magyar Tribune-be, a Bécsi Magyar Újságba, valamint a Chicagoi Magyarság című újságba.
[1411] Linder Béla ekkor már a jugoszláv kormánynak dolgozott. https://bit.ly/2QRfuXZ (www.arcanum.hu, Utolsó lehívás dátuma: 2020. 09. 03.)
[1412] HU-BFL-VII.18.d-20/0005-1930., 13-14.
[1413] Ua. 15.
[1414] Ua. 13.
vö.: PIL-VI., 794. f., *Bóta Ernő iratai*
[1415] Ua. 16.
[1416] Ua. 13.
[1417] Ua. 15.
[1418] Ua. 13.

reakció ellen nemcsak üres szavakkal lépnek fel, hanem komoly harckészséget tanusítanak." *Hoffmann Ottó* pedig azt állította, hogy a parasztok minden megyében elégedetlenek a nagybirtokokkal rendelkező oligarchák miatt.[1419]

Az eseményt követően az igazságügyi államtitkár levélben utasította az ügyészség elnökét a büntetőeljárás megindítására *Linder Bélával, Hoffmann Ottóval és Bóta Ernővel* szemben az Átv. 7. § (2) bekezdésének 1. pontjának megalapozott gyanúja miatt.[1420] A vádirat elkészülését követően[1421] 1931 júniusában a törvényszék nyomozólevelet bocsátott ki a gyanúsítottakkal szemben.[1422] Az elsőfokú bíróság az Átv. 12. §-a alapján a 7842/16/1931. számú ítéletében *Linder Bélát, Hoffmann Ottót, Bóta Ernőt* és *Stumpf József* vasesztergályost, *Mag Jánost* és *Balogh Jánost* bűnösnek találta nemzetrágalmazás bűntettének elkövetése miatt.[1423] Megállapítható tehát, hogy ebben a büntetőeljárásban kizárólag a *Kossuth-koalíciót* létrehozó tagság büntetőjogi felelősségét állapították meg, vagyis a bíróság a *Csemegi-kódex* szabályozási elvét követte az ítélet meghozatalakor.

A bűncselekmények passzív alanya a magyar állam és a nemzet volt, amit a Kúria a joggyakorlat egységesítése és a rendtörvény értelmezésének elősegítése végett több alkalommal is igyekezett körülhatárolni. Egyik ítéletében az államot úgy határozta meg, mint a nemzetben kifejezésre jutó összességnek törvényes szerkezete, melynek célja, hogy az alkotmány felhatalmazása alapján létrehozott szervek által érvényre juttassa az állami akaratot. Ez alapján pedig levonható az a következtetés, hogy a nemzet lényegében az államban élő polgárok összessége. A legmagasabb bírói fórum azt a jogi álláspontját is kifejezésre juttatta, mely szerint az állam, és a nemzet egy élő szervezet, melyre ugyanúgy a természet törvényei érvényesek, mint bármilyen más élőlényre, éppen ezért megsérthető, vagy akár el is pusztítható.[1424]

A Magyarországgal szembeni kriminalizált kijelentések esetén a hatóságoknak kellő körültekintéssel kellett megvizsgálniuk, hogy a vád tárgyává tett megnyilvánulások mely büntetőtörvény hatálya alá tartoztak. Az első esetkör az Átv. 7-8. § és a Bv. 3-5. §-nak[1425] az elhatárolása volt egymástól. A jogi probléma azon történeti tényállásokkal kapcsolatban

[1419] Ua. 15.
[1420] Az államtitkár levelében érdekes módon nem a Kossuth-koalíció megalakulása miatt kérte a felelősségre vonást, hanem a Pester Lloyd újságban megjelent német cikk miatt. Így feltételezhető, hogy a hatóságoknak először ez a cikk jutott a birtokába, ezt követően szereztek tudomást a koalíció megalakulásáról. Mivel ez utóbbi eseményen ugyanazok a személyek vettek részt, ez lett az alapja a későbbi vádemelésnek. Ua. 1.
[1421] Ua. 3.
[1422] Ua. 11.
[1423] Ua. 13.
[1424] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 110.
[1425] A Bv. fen említett §-ai tartalmazták a rágalmazásra, a becsületsértése, valamint a hatóság előtti rágalmazásra vonatkozó szabályokat. ANGYAL (1928) i. m. 13-57.

merült fel, amikor a terheltek nem konkrétan a magyar állammal, hanem a kormánnyal, valamint különböző állami szervekkel szemben követtek el rágalmazást vagy becsületsértést.[1426] Az egyik büntetőjogi álláspont szerint az alkotmányos intézmények alatt nem lehetett magát az egész államot érteni, így ebben az esetben a Bv. rendelkezései voltak irányadóak. A másik, ezzel ellentétes megközelítés viszont az Átv. alkalmazását tartotta helyesnek, ugyanis e nézőpontból kiindulva az állam több alappillérből tevődik össze, és aki ezeket megsérti, magát az államot támadja meg. *Angyal Pál* a fenti jogi érvekkel kapcsolatban a kompromisszumra törekedett, ugyanis véleménye szerint mind a két törvény alkalmazása logikus, a megoldást azonban a konkrét esetből kiindulva lehet megtalálni. Tehát vizsgálat tárgyává kellett tenni az elkövető szándékát: ha a terhelt cselekménye arra irányult, hogy magát az államot vagy annak népét megsértse, az elkövetési magatartás a rendtörvény hatálya alá került. Ezzel szemben viszont, ha csak valamely intézmény speciális rendelkezése vagy működése ellen irányultak a vád tárgyává tett kijelentések, akkor elegendő volt a Bv. szabályait alkalmazni.[1427]

A fenti absztrakt elhatárolás helytálló, azonban ez a törvényszéki gyakorlatban nem valósult meg, holott a nemzetrágalmazási perek döntő többségében a vád tárgyává tett kijelentések elsősorban a kormányt vagy más állami intézményeket támadtak és nem Magyarországot. Tehát ezekben a büntetőeljárásokban a Bv. alkalmazása fel sem merült. Ezt alátámasztva megemlíthető többek között *Károlyi Mihálynak* az 1929 március 9-10-e között, Berlinben rendezett antifasiszta kongresszuson elmondott beszéde, amelyet *Hajdu Tibor* történész az egyik legjelentősebbek között tartotta számon,[1428] azonban az itt elhangzott kijelentései az ügyészség szerint ismételten megvalósította az Átv által meghatározott nemzetrágalmazás bűntettét, ezért 90.734/1929. számú iratban vádat emeltek.[1429] A meghirdetett program szerint e konferencia célja a *Mussolini*[1430] által felépített fasiszta diktatúra elleni fellépés volt,[1431] de megemlítették azokat az országokat is, ahol „*fasiszta jellegű*” államberendezkedés alakult ki.[1432] Előadásában a terhelt a következő kijelentést tette: a Trianoni békediktátumok miatt igen nagy a társadalmi elégedetlenség, amely egy új

[1426] BEREND i. m. 125.
[1427] Ua. 111.
[1428] HAJDU i. m. 424.
[1429] HU-BFL-VII.5.c-3988-1930., 11., HU-BFL-VII.18.d-20/0002-1929. 4.
[1430] ORMOS Mária: *Mussolini*, Budapest, Pannonica Kiadó, 2001.
[1431] HU-BFL-VII.5.c-3988-1930., 8.
[1432] Ua. 2., HAJDU i. m. 424.
vö.: Azonban fontos kiemelni, bár a kommunizmust a program sorozat közvetlenül nem népszerűsítette, köztudott volt, hogy a hallgatóság közel kétharmada a bolsevik ideológiát vallók közül került ki. HU-BFL-VII.5.c-3988-1930. 9.

világháború kitörésének a lehetőségét rejti magában, ami a magyar vezetésnek kifejezetten óhaja lenne.[1433]

A kormánnyal szembeni túlzó, negatív állításai miatt indították meg a büntetőeljárást *Linder Bélával* szemben is. A volt miniszter a megszálló jugoszláv csapatok segítségével, 1921 augusztusában kikiáltotta a Baranyai-Bajai-Szerb-Magyar Köztársaságot, amely az antant hatalmak beavatkozását követően nem jöhetett létre.[1434] A meghiúsult területfoglalást követően *Linder* az új délszláv államba emigrált.[1435]

A korábbi minisztertanácsi taggal szemben az ügyészség először a 80564/1924. számú vádiratában kérelmezte a nyilvános tárgyalás kitűzését. Az általuk megállapított történeti tényállás szerint a gyanúsított társaival[1436] részt vett az 1923-ban megrendezett *Jugoszláviában Élő Magyar Menekültek Kongresszusán.* A rendezvény keretein belül valamennyien beszédet intéztek a hallgatóság számára: felszólalásaikban a magyar politikai vezetést támadták, akik véleményük szerint veszélyeztetik a nemzetek békés együttélését. Európa azért nem szerzett tudomást erről a tevékenységről, mert a kormány megvásárolta a külföldi sajtóorgánumokat. Zárásképpen hálájukat fejezték ki a Bécsben működő magyar kiadók felé, akik először igyekeztek hiteles információkat közvetíteni a magyar állapotokról a külföldi közvélemény felé.

Az előadásokat követően a kongresszus egy kiáltványt fogadott el *Felhívás* címmel, amelyben arra buzdították a szomszédos országokat, hogy avatkozzanak be a magyar belügyekbe a rend helyreállítása érdekében. A dokumentum második részében Magyarország államformájának megváltoztatását is követelték: „*Szabadságot, igazi kultúrát és demokratikus államformát Magyarországon, mely az októberi programm alapján áll. Kérjük fel Károlyi*

[1433] Ua. 11.
vö.: Nyilvánvaló tény, hogy a két világháború közötti korszakot külpolitikai értelemben elsősorban a revízió határozta meg, amelyből levonható az a következtetés, hogy a magyar emberekben komoly sérelmet okozott az ország jelentős részének elcsatolása. Ezzel szemben azonban fontos kiemelni azt a körülményt, hogy 1941-ig, a II. világháborúba való belépésig egy miniszterelnök sem foglalt állást egy jövőbeni nemzetközi fegyveres konfliktus kirobbanása mellett. Példaként említhető meg Teleki Pál második miniszterelnöksége, amely Lengyelország lerohanását követően következetesen az ún. „fegyveres semlegesség" politikáját folytatta vagy Lakatos Géza altábornagy, akik hivatali idejük alatt Magyarországnak a háborúból való kilépésén munkálkodtak. ORMOS (1998) i. m. 208-256., 265., GRATZ Gusztáv: *Magyarország a két világháború között*, Budapest, Osiris Kiadó, 2001, 320., 338., NEMESKÜRTY i. m. 194., John Flournoy MONTGOMERY: *Magyarország, a vonakodó csatlós*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2004., 183-195., NYÁRI Gábor: *A Sándor-palotától a ravatalig: Teleki Pál második miniszterelnöksége, 1939-1941*., Budapest, Kairosz Kiadó, 2015., BÖLÖNY – HUBAI i. m. 93., GRATZ (2001) i. m. 327-328., KÁLLAY Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942-1944*., I-II. kötet, Budapest, Európa Kiadó, 2012., BÖLÖNY – HUBAI i. m. 94.
[1434] HAJDU i. m. 367-368.
[1435] Ua. 368.
[1436] Linder Béla társai Lefkovics Ernő és Tursics Imre voltak. *Az Est*, 1924, 15/179., 3.

Mihály elvtársunkat, a vezérünket, hogy bontsa ki nyíltan a köztársaság zászlaját, hogy vele együtt harcba mehessünk Horthy uralmának megdöntésére."[1437]

Az ügyészség indokolásában kifejtette: a büntetőjogi felelősség kiindulópontja az a körülmény, hogy számos állam bizalmatlan Magyarországgal szemben. Ezért tekinthető a vád tárgyává tett cselekmény súlyosnak, mert a jelenlegi kormány önhibáján kívül fennálló negatív nemzetközi megítélését erősíti meg.[1438] Másrészt a gyanúsítottak által tett kijelentések valótlanok, ezért az Átv. 7. § (2) bekezdésének 2. pontja szerinti nemzetrágalmazás megállapítható velük szemben.[1439]

A vádemelés alapjául szolgáló bizonyítékokat elsősorban a helyszínen elkészített eredeti dokumentumokban, valamint az újságokban közölt tudósításokban lévő információk alapján gyűjtötték össze. A vádhatóság álláspontja szerint így kétséget kizáróan bizonyíthatóvá vált, hogy a rendezvényt a vádlottak szervezték, akik ezt követően a helyszínen beszédet is mondtak. A konferencia zárásaként megfogalmazott kiáltványt végül a sajtóban megjelentették, így annak tartalma a nyilvánosság számára is megismerhetővé vált. Ezen tevékenységük célja a külföldi intervencióra való felhívás volt annak érdekében, hogy a magyar államban a saját politikai hatalmukat visszaszerezzék: „…*ez a sajtó Magyarország állami függetlensége és nemzeti léte ellen törö, Magyarország belső ügyeibe való fegyveres beavatkozásra folyton hazug ürügyekkel izgató ellenséges propagandát szolgál*."[1440]

A fenti jogeseteken túl a kúriai gyakorlat sem volt egységes e bűncselekményi kör tekintetében. A 2199/1923. számú döntése szerint az Átv. 7. §-a szerint volt büntetendő az az elkövető, aki a magyar államot és nem annak hatóságait sértette meg azzal az állításával, mely szerint Magyarország az elnyomatás országa.[1441] Ehhez hasonlóan azt a kijelentést is nemzetrágalmazásnak minősítette a harmadfokú fórum, amelyben a terhelt azt állította, hogy Magyarországon nincs törvényes jogrend.[1442] Ezzel szemben azonban egy 1922-ben kihirdetett ítélet szerint az az elkövetési magatartás is a rendtörvény hatálya alá került, amelyben a vádlott a magyar állam mellett a kormányzót is megrágalmazta.[1443] Ez utóbbi döntés azért is megkérdőjelezhető, mert a Bv. mellett a Kms. 2. §-a is alternatívát jelenthetett volna. A legmagasabb fórum azt is deklarálta továbbá: hogy aki azért marasztalta el a magyar államot, mert nem volt elégedett a közállapotokkal, az is megvalósította a nemzetrágalmazás

[1437] HU-BFL-VII.5.c-2287-1924., 16.
[1438] Ua. 16-17.
[1439] Ua. 16.
[1440] Ua. 17.
[1441] LENGYEL (1924) i. m. 122.
[1442] LENGYEL (1933) i. m. 68.
[1443] LENGYEL (1923) i. m. 114.

bűntettét. Egy másik ítélet szerint nem minősült mentesítő körülménynek az, hogy a vádlott a cikkében megfogalmazottakat a kormányra „*vonatkoztatta*," és nem a magyar államra. Ez ugyanis a „*…törvény kijátszására irányuló célzatos eljárás […] lehet*."[1444] Ezekkel a kúriai döntésekkel kapcsolatban *Berend Béla* azt állította, e bíróság célja az volt, hogy a kormányt az állam fogalmával azonosítsa, ezáltal pedig korlátok közé szorítsa a politikai vitákat és a sajtószabadságot.[1445] Vagyis bárki, aki a minisztertanács munkáját kritizálja, az Átv. 7. §-nak a hatálya alá kerülhetett.[1446]

Az St. volt a másik olyan jogszabály, ahol szükséges volt a 7-8. § elhatárolása tekintettel arra, hogy a rendtörvény által kriminalizált kijelentések egy döntő többsége a külföldi sajtón keresztül valósult meg. E tekintetben az St. 32. §-a adta a kiindulópontot, ugyanis e jogszabályhely határozta meg a sajtódeliktum fogalmát. E szerint sajtóbűncselekmény az, ahol teljes tényállás az adott sajtótermékben valósult meg.[1447] Ezzel szemben, ha az elkövetési magatartás egy része nem a kriminalizált íráshoz kötődött, csak sajtó útján elkövetett deliktum valósult meg, amellyel kapcsolatban *Szőke András* ügyvéd azt a következtetést vonta le, hogy ezekben az esetekben a *Csemegi-kódex* rendelkezései irányadóak az St-ben lévő eltérések figyelembevételével.[1448] Érvelése egybeesett a Kúria 5046/1923. sz. döntésével, amely kimondta, hogy a sajtó útján elkövetett nemzetgyalázás nem minősült sajtódeliktumnak, csupán súlyosító körülménynek.[1449] Azonban jogi véleményének megfogalmazásakor nem vette figyelembe a legfelsőbb bírói fórum későbbi, 368/1924. sz. ítéletét, amelyben éppen az ellenkezőjét állapította meg: e döntés szerint ugyanis, ha a nemzetrágalmazást sajtó útján követték el, sajtóbűncselekménynek minősült, és az St. hatálya alá került.[1450] Természetesen, ha a nemzetrágalmazás és nemzetgyalázás nem közlemények kiadása útján valósították meg,[1451] kikerült az St. hatálya alól, és politikai deliktummá vált.

A harmadfokú bíróságnak ezt a két, egymásnak ellentmondó döntését az Átv. 12. §-val kapcsolatos 4852/1925. sz. jogegységi döntése oldotta fel, ami a konkrét jogszabályhelynél kerül ismertetésre.

[1444] BEREND i. m. 126.
vö.: a Kúria ugyanezt állapította meg az 1274/1933. sz. döntésében is, ahol deklarálta: a kormány az állammal és a nemzettel azonosítható. ÁVÉDIK (1934) i. m. 115.
[1445] BEREND i. m. 125.
[1446] Ua. 126.
[1447] BERTL – RÁCZ – JENCS i. m. 16.
[1448] SZŐKE i. m. 69.
[1449] LENGYEL (1925) i. m. 34-35., BERTL – RÁCZ – JENCS i. m. 113.
[1450] BERTL – RÁCZ – JENCS i. m. 17.
[1451] SZŐKE i. m. 69.

5.5.3.: A nemzetrágalmazás törvényi tényállása

A javaslat eredeti szövegének 11. §-a több szempontból eltért a fenti tényállástól. Az eredeti deliktum a következő volt: „*aki a magyar államról vagy a magyar nemzetről nyilvánosan oly valótlan tényt állít vagy való tényt oly elferdítéssel vagy kiszinezéssel ad elő vagy terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését vagy jóhírnevét csorbítsa, hitelét vagy egyéb fontos érdekét sértse, vétséget követ el, és öt évig terjedhető fogházzal, valamint százezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető. Aki az első bekezdésben meghatározott cselekményt sajtó útján vagy külföldön vagy külföldi állam hatósága, hatósági közege, megbizottja vagy kiküldöttje, vagy valamely külföldi szervezet vagy megbizottja előtt, vagy külföldon való nyilvánosságra hozatal céljából – habár nem nyilvánosan – követi el, öt évig terjedő büntettel büntetendő. A büntetés tíz évig terjedő fegyház, ha a cselekményt abból a célból követték el, hogy valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar állam vagy nemzet ellen ellenséges cselekményre inditassék; ha pedig ennek következtében valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményre indíttatott, a büntetés életfogytig tartó fegyház*.”[1452] A nemzetrágalmazás bűncselekményének ezt a rendkívül hosszú definiálását az *Igazságügyi Bizottság* jelentősen lerövidítette, és enyhítette a büntetési tételeket is. Így e testület jelentésének eredménye a törvényi tényállásnak már korábban olvasott végleges változata.[1453]

A deliktum törvényi tényállása olyan valótlan tény állítása vagy terjesztése volt, amelyek veszélybe sodorhatták vagy megsérthették Magyarország hitelét és megbecsülését.[1454] Tekintettel arra a körülményre, hogy kizárólag szóban és írásban elkövethető bűncselekményről volt szó, fontos megvizsgálni, hogy pontosan milyen kijelentések kerülhettek a 7. § hatálya alá. A törvényszövegből kiindulva levonható az a következtetés, hogy a büntetőjogi felelősség megállapításának feltétele valamilyen ténynek a közlése volt. *Angyal Pál* szerint a tény *„minden a múltban létezett vagy a jelenben létező s az érzéki észrevevés lehetőségének körébe eső jelenség.”* Vagyis minden, a jelenben érzékelhető állapot, cselekmény, vagy tulajdonság ebbe a fogalmi körbe volt sorolható, míg a jövőben megvalósuló történések, valamint harmadik személyek által nem érzékelhető változások nem váltak az ilyen jellegű kijelentések alkotóelemeivé.[1455]

[1452] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 304.
[1453] *Nemz. Ir.* (1921) VII. köt i. m. 101.
[1454] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 649., ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 116.
[1455] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 116-117., ANGYAL (1928) i. m. 16.

A fentiekkel szemben azonban a bírói gyakorlat jóval tágabban értelmezte a tényközlés fogalmát, tehát lényegében a törvényszék bármilyen valótlan tényközlést felelősségre vont, amely Magyarországot negatív színben tüntette fel. Ebbe körbe a volt köztársasági elnök azon büntetőügye említhető meg, amikor 1939 májusában a *Franciabarát Magyarok Szövetségének* segítségével részt vett a Párizsban megszervezett nemzetközi békekonferencián,[1456] ahol lehetősége volt előadást tartani a magyarországi viszonyokról, amelynek tartalma a *Szabad Szó* napilap cikkéből és a *Független Demokratikus Szabad Magyarországért* című röpiratban vált megismerhetővé a magyar hatóságok számára.[1457]

Károlyi előadásában elsősorban a magyar állam és az ún. tengelyhatalmak viszonyát vizsgálta. Álláspontja szerint ugyanis Magyarország elveszítette a függetlenségét azzal, hogy kapcsolatot épített ki a Berlin-Róma-Tokió tengellyel, amit végeredményben revíziós politikájának érvényre juttatásának céljából vitt végbe. Ennek hatására Németország közbenjárására az ország területéhez visszakapcsolták a korábban tőle elcsatolt területek egy részét. Ezzel kapcsolatban röviden így fogalmazott: „*Végül, hogy Magyarország azon úton halad, amelyen gazdasági gyarmatsorsra jut*."[1458]

A törvényszéki gyakorlathoz a legmagasabb bírói fórum is igazodott. Megemlíthető többek között a Kúria egyik jogegységi döntése, melyben deklarálta, hogy a jövőben bekövetkezhető események állításával is elkövethetővé vált a nemzetrágalmazás deliktuma. Az ítélet indokolásában a következő álláspontra helyezkedett: meglátása szerint az olyan történések állítása, amelyek a valóságban nem történtek meg, csupán kifejezték az elkövető óhaját annak realizálódására, emellett alkalmas volt Magyarország hitelének rontására, azzal megvalósult a valótlanság követelménye. Tehát nem csak a múltban vagy a jelenben megtörtént tények elferdítésével, hanem a jövőben elképzelhető cselekmények állításával is realizálható volt a törvényi tényállás.[1459] Ezeket a jogi érveket *Angyal Pál* is elfogadta, aki

[1456] HAJDU i. m. 464.
[1457] HU-BFL-VII.18.d-03/0619-1939., 11.
[1458] Ua.10.
vö.: A későbbi gyanúsított eszmefuttatásának alapja egy valós történelmi esemény volt, hiszen 1938-ban megalkotott I. bécsi döntés hatására a magyar állam visszakapta a Felvidék és Kárpátalja többségében magyarok lakta részét. Azonban jóval később, 1940-ben, a II. bécsi döntést követően kényszerűségből csatlakozott az ország a háromhatalmi egyezményhez. Mindez Károlyi előadásának időpontjában még nem volt előrelátható körülmény, tehát ezek között a történelmi viszonyok között ez hamis tényállásnak minősült. E kijelentései mellé egyenes szándékkal megvalósult rosszhiszemű állítások is kapcsolódtak, hiszen úgy állította be a korszak magyar politikusait, mint akik a revíziót minden más körülmény elé helyezve, önkéntesen csatlakozott a Harmadik Birodalom által megszervezett szövetségi rendszerhez. ORMOS (1998) i. m. 210., 222-223., ROMSICS (2004) i. m. 246., 248., GRATZ (2001) i. m. 310., 312.
[1459] LENGYEL (1925) i. m. 44-45.

szerint bár a jövőbeni események esetlegesek, a nemzetrágalmazás e kijelentéseken keresztül is elkövethető.[1460]

A múltbeli eseményekkel elkövetett nemzetrágalmazás kapcsán megemlíthető a *Jászi Oszkár* elleni büntetőeljárás. A volt tárca nélküli miniszter az 1920-as években az USA-ban telepedett le, ahol 1924-ben egy magyar nyelvű hetilapot indított *New Yorki Magyar Hírlap* címmel.[1461] Emellett 1923 és 1924 között számos angol nyelvű írása jelent meg, amit a magyar nyomozó hatóságok megvizsgáltak. Ezen cikkek alapján a vádhatóság azt állapította meg, hogy a szerző szándéka felhívást intézni más államokhoz és nemzetközi szervezetekhez annak érdekében, hogy fegyveresen beavatkozzanak a magyar állam ügyeibe. Emellett véleményük szerint a korábbi miniszter valótlan tényállításokat közölt az amerikai nyilvánossággal, így ismételten az Átv. 7. § (2) bekezdésének 1. pontjára hivatkozva vádat emeltek a politikus ellen.[1462]

Az ügyész a vádiratban részletesen elemezte a bűncselekmény tárgyát képező sajtótermékeket, ami a büntetőeljárás rekonstruálása miatt azért rendkívül fontos, mert ezek a cikkek más forrásokból nem ismerhetőek meg. *Jászi* első kriminalizált írása 1923 decemberében jelent meg a new yorki *Foreign Affaires*-ben *Dismembered Hungary and peace in Central Europe* cím alatt, amiben *Jászi* a XIX. századi magyar nemzetiségpolitikával foglalkozott. Kijelentése szerint az Osztrák-Magyar Monarchia társadalmának jelentős részét a nemzetiségek tették ki, akiket a politikai vezetés „*magyarosítani*" akart. Ennek következtében a magyarországi etnikumokat kizárták a kulturális életből, továbbá bürokratikus hivatal betöltésének lehetőségétől is megfosztották őket.[1463] Ez a folyamat végül a nemzetiségek politikai mozgalmának a megerősödéséhez vezetett.[1464] Ugyanebben a témában egy másik publikációja is megjelent 1923 szeptemberében *Jász here to aid Hungary's people* címmel, amit az ügyészség további bizonyítékként használt fel.[1465]

Cikkének második része az 1920-ban restaurált alkotmányos monarchiával foglalkozott, amely véleménye szerint eltörölte a népköztársaság reformjait. Ez az új alkotmányos rend szerinte nem más, mint „*Horthy tengernagy fehér bolsevizmusa*," amely eltörölte a titkos

[1460] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 117.
[1461] Ettől a laptól a kereskedelmi miniszter megvonta a postai szállítási jogát. *Népszava*, 1924, 52/44., 8.
[1462] HU-BFL-VII.18.d-20/0018-1924., 2.
[1463] Ua. 3.
[1464] Ua. 4.
vö.: A nemzetiségi mozgalmak az 1905-ös választást követően valóban megerősödtek, amelynek elsődleges oka, hogy több nemzetiségi politikus kapott parlamenti mandátumot, így követeléseik nagyobb nyilvánosságot kaptak. A magyar nemzetiségi politika egyik legvitatottabb törvénye, az 1907. évi XXVII. törvény (lex Apponyi), amely több állami támogatást nyújtottak azoknak a középiskoláknak, ahol emelt óraszámban oktatták a magyar nyelvet. GRATZ (1934) II. köt. i. m. 147-171.
[1465] HU-BFL-VII.18.d-20/0018-1924., 8., 10.

választásokat,[1466] ellehetetlenítette a sajtószabadság gyakorlását, valamint szigorította a büntetőjogi szabályozást egy „*szükség-törvény*”[1467] megalkotásával. Hozzátette továbbá: ezt a jogszabályt kifejezetten az oktobrista politikusok üldözésének céljából fogadta el a Nemzetgyűlés.[1468] A nyílt szavazás és a büntetőjog problematikáját hasonlóan bemutató publicisztikája a londoni *The Times* lapban jelent meg 1924 májusában *Politics in Hungary* címmel.[1469]

A vád tárgyává tett másik írásában a külhoni magyarság helyzetét elemezte. Elismerte, hogy a kis antant államai valóban nem tartják tiszteletben a kisebbségi jogokat, azonban véleménye szerint ez a bánásmód egyrészt a magyar kormány revíziós politikája miatt alakult ki, másrészt pedig a határon túli magyarok a korábbi évszázadokban elnyomták a ma nemzetalkotó etnikumokat. Álláspontja szerint ezt a helyzetet az újonnan megalakult államokkal való megbékéléssel lehetne feloldani. Ezzel szemben a Horthy-rendszer a Habsburg-restaurációval[1470] és az irredenta politikai érvényre juttatásával foglalkozik annak érdekében, hogy megvalósuljon a „…*magyarok uralma idegen fajok mellett*…”[1471] Zárásként pedig sürgette a köztársaság ismételt kikiáltását.[1472] Másik, hasonló tartalommal cikke 1924 januárjában, a *The New Republic* lapban jelent meg.[1473]

Az inkriminált újságcikkek közül több felhívást intézett az amerikai politikai vezetés számára, hogy ne támogassák anyagilag a Trianon utáni Magyarország gazdasági felzárkózását. Érvelése szerint, amennyiben mégis kölcsönt biztosítana az USA a magyar államnak, akkor annak folyósítását kössék olyan alkotmányos feltételekhez, mint a titkos szavazás bevezetése, vagy az alapjogok tiszteletben tartása. Erre azért volt szükség, mert meglátása szerint Magyarországon nem valósult meg a parlamentarizmus.[1474]

Az ügyészségnek tudomására jutott továbbá, hogy *Jászi Oszkár* publikációs tevékenysége mellett számos előadást tartott a tengeren túli Clevelandben, St. Louisban és Los Angelesben,

[1466] A szerző itt a Lex-Bethlenre tett utalást.
[1467] Jászi így nevezte a rendtörvényt.
[1468] HU-BFL-VII.18.d-20/0018-1924., 5.
[1469] Ua. 18.
[1470] IV. Károly 1921 és 1922 között két alkalommal is sikertelen kísérletet tett a magyar trón visszaszerzése érdekében. Ennek hatására fogadta el a Nemzetgyűlés az 1921. évi XLVII. törvényt, amely kimondta a Habsburg-ház trónfosztását.
[1471] HU-BFL-VII.18.d-20/0018-1924, 6.
[1472] Ua. 8.
[1473] Ua. 16.
[1474] Ezek a cikkek a Jaszi says Apponyi-Habsburg aid, Count Albert Apponyi, Apponyi and a Loan címmel jelentek meg. Apponyi Albert neve azért szerepelt Jászi írásaiban, mert ő utazott az USA-ba tárgyalni a kölcsön feltételeiről. Ua. 11-12., 14-15.
vö.: A korszak alkotmányjogászai könyveikben számos alkalommal megcáfolták Jászi Oszkárt. Az 1920. évi I. törvénnyel Magyarország államformája az alkotmányos monarchia lett. TOMCSÁNYI i. m. 52., CSEKEY i. m. 46., SZABÓ (2018) i. m. 396.

ahol a magyar viszonyokat a saját szubjektív véleménye alapján elemezte. Tekintettel azonban arra a körülményre, hogy ezekről a beszédekről nem készültek jegyzőkönyvek, az ügyész eltekintett a vádemeléstől.[1475] Köztudott volt továbbá, hogy az Egyesült Államok számos városában magyar köztársasági klubok jöttek létre, de itt sem sikerült kétséget kizáróan bizonyítani *Jászi* részvételét, tehát ezt a körülményt sem vette figyelembe az ügyészség.

A hatóság számára fontos előkérdésként merült fel a terhelt cikkeinek büntetőjogi minősítése. Az Átv. mellett felmerült továbbá a Kms. 2. §-a szerinti kormányzósértés, illetve az St. alkalmazása is. A kormányzósértést arra hivatkozva zárta ki az ügyészség, hogy *Jászi* a kormányzói tituluson keresztül nem *Horthy Miklós* személyét, hanem a magyar államot rágalmazta meg. Az St. alkalmazásától pedig azért tekintettek el, mert a vádlott a cselekményeket külföldön követte el.[1476] Ezen érvelés alapján végül nyolc rendbeli nemzetrágalmazás[1477] miatt kérték a törvényszéktől az ítélethozatalt 1928 decemberében.

A múltbeli események kriminalizált közlésére *Károlyi Mihály: Visszapillantás októberre* című cikke is példaként szolgálhat. A terhelt ez esetben úgy állította be a magyar államot, mintha a társadalomra az osztályuralom lenne jellemző, hozzátéve, hogy a dualizmus kori elhibázott nemzetiségi politika[1478] valójában a munkások ellehetetlenítését szolgálta. Tovább színezve képet, felvázolta azon álláspontját, mely szerint a „*Horthy-rendszer*" azért tudott megszilárdulni, mert a világháborúban az emberek megszokták a „*tömegkínzásokat*", ezért folytatódhat ez napjainkban is, így érve el azt, hogy a hatalom elhallgattassa a demokratikus hangokat.[1479]

A nemzetrágalmazásnak két elkövetési magatartása volt: az első eset a kriminalizált tény állítása, a másik pedig annak terjesztése. Az a terhelt állított valamit, aki az általa elmondott információt valóságként tüntette fel. Ebben az esetben irrelevánsnak számított az a körülmény, hogy kijelentését a saját tapasztalatára, vagy más személyek által kinyilatkoztatott véleményére alapozta. Ugyanígy nem minősült tényállási elemnek a bizonyosság tudata, elegendő volt csupán a tény vélelmezése. Ezzel szemben a terjesztés eltérő fogalmat takart, ugyanis ebben az esetben a tettes a mások által elmondottakat harmadik személyek felé továbbította.[1480]

[1475] HU-BFL-VII.18.d-20/0018-1924, 26.
[1476] Az St.belföldi hatályát az 5. § deklarálta.
[1477] HU-BFL-VII.18.d-20/0018-1924, 2.
[1478] GRATZ (1934) I. köt i. m. 69-89., II. köt i. m. 147-171.
[1479] HU-BFL-VII.5.c-4286-1931., 2.
[1480] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 117-118., ANGYAL (1928) i. m. 19.

A törvényi tényállás akkor valósult meg, ha a fenti magatartásokhoz a törvényben meghatározott valótlanság követelménye is teljesült.[1481] Tehát a büntetőjogi felelősség megállapításához az elkövetőnek hamis kijelentéseket kellett megfogalmaznia, de a tényállásszerűség létrejöhetett valós tények elferdítésével vagy azok túlzó bemutatásával is.[1482]

Azt a kérdést, hogy milyen valótlan tények alapozhatták meg a rendtörvény szerinti büntetőeljárást, a következő eseteken keresztül válaszolhatóak meg. A budapesti királyi ügyészség a 109.719/1924. számú vádiratában *Károlyi Mihályt* az Átv. 7. § (2) bekezdése szerinti magyar nemzet és magyar állam megbecsülése ellen elkövetett bűntettel vádolta meg a következő történeti tényállás miatt: a volt köztársasági elnök 1924. február 28-án részt vett az angol Fábiánus Társaság szocialista mozgalom[1483] által megrendezett előadássorozaton,[1484] amely a „*Europe in Revolution*" címet viselte, és a békediktátumok nyomán létrejött új nemzetállamok gazdasági, szociális, nemzetiségi és politikai kérdéseivel foglalkozott. A gyanúsított a fenti eseményen előadóként felszólalt, azonban a helyszínen lévő magyar kir. nagykövet sajtóelőadója azzal az indokolással látta el a jelentését, hogy a konferencia témájaként megjelölt vezérfonállal egyáltalán nem foglalkozott, fő mondanivalója ehelyett inkább arra terjedt ki, hogy elnyerje a korábbi antant hatalmak támogatását, és az ő segítségükkel újra átvegye Magyarország irányítását, ahogyan ezt a népköztársaság időszaka alatt már korábban megtette.[1485] Cselekményének bűntetté minősítésének alátámasztásaként a magyar államról kijelentett valótlan tényállásait jelölték meg, amely az ügyészség megállapítása szerint alkalmas volt arra, hogy az ország megbecsülését és hitelét a külföldi országok előtt jelentősen lerontsa.

Előadásában először az 1922-ben módosított választójogi szabályozást emelte ki, ami véleménye szerint csak illúzió maradt „*az ébredő magyarok*[1486] *terrorjának*" köszönhetően.[1487] Állítását feltehetően a 2200/1922. számú ME. rendeletre, közismert nevén a

[1481] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 659.
vö.: A teljesség kedvéért fontos megemlíteni, hogy a Bv. 2. §-a nem nevesítette a valótlanságot, mint tényállási elemet. Ezt Angyal Pál úgy magyarázta, hogy a rágalmazó kijelentésnek formailag kellett valótlannak lennie. Vagyis a törvény szerint a valóság bizonyításáig minden állítást valótlannak kellett tekinteni. Ezért nem került be a törvényi tényállások szövegébe a valótlanság követelménye. ANGYAL (1928) i. m. 16.
[1482] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 118.
[1483] https://goo.gl/ysbYGu (www.arcanum.hu, utolsó lehívás dátuma: 2018. november 29.)
[1484] HU-BFL-VII.5.c-13349-1924, 2.
[1485] Ua. 8.
[1486] ZINNER Tibor: *Az ébredők fénykora, 1919-1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.
[1487] HU-BFL-VII.5.c-13349-1924, 2.

Lex-Bethlenre[1488] alapozta, mellyel a miniszterelnök rendeleti úton módosította a voksolás szabályait, bevezetve ezzel a nyílt szavazás intézményét az ország jelentős részén.[1489] Tekintettel arra, hogy ez esetben a Horthy-korszak egyik legvitatottabb intézkedéséről volt szó, álláspontom szerint a szélsőségektől mentes, tudományos alapon megfogalmazott kritikának mindenképpen lett volna helye a közéletben. Azonban a korábbi köztársasági elnök e jogszabályra hivatkozva úgy állította be Magyarországot, ahol tombol a fehérterror, sokkal nagyobb károkat okozva ezzel a lakosságnak, mint az 1919-es Tanácsköztársaság hónapjai.[1490] A választójoggal összefüggésben azt is kifejezésre juttatta, hogy az 1922-es választásokon az SZDP egyáltalán nem vehetett részt,[1491] holott köztudomású tényként volt ismert az ún. Bethlen-Peyer paktum, ami Budapesten és környékén garantált titkos szavazásnak köszönhetően a balközép párt képviselőket küldhetett a Nemzetgyűlésbe.[1492]

Felszólalásának jelentős része a fent említett témán túl elsősorban annak bizonyítására irányult, hogy „*Magyarországon soha nem volt parlamentarizmus*,"[1493] valamint az ország ideiglenes államfője egy diktátor, aki nem tartotta be a *Sir Roger Clerk* brit diplomatával[1494] kötött megállapodást, mely szerint a törvények betartása és a demokratikus intézmények megalakítása esetén az antant hatalmak el fogják ismerni az új magyar kormányt.[1495] Előadásának zárásaként a gyanúsított felfedte valós szándékát közönsége előtt: felhívást

[1488] PÜSKI i. m. 99-100., ROMSICS (2004) i. m., 225., *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017., 112., ORMOS (1998) i. m. 103., GRATZ (2001) i. m. 144-145., HOLLÓSI Gábor: Országgyűlési választási rendszer és választójog a Horthy-kori Magyarországon, *Pro Publico Bono*, 2015/1, 118-119.
[1489] HUBAI László: *Magyarország XX. század választási atlasza*, 1920-2000, I. kötet, Budapest, Napvilág Kiadó, 2001, 31.
[1490] HU-BFL-VII.5.c-13349-1924, 2.
[1491] Ua. 9.
[1492] SZABÓ Ágnes: A konszolidáció kezdete – 1922. In: FÖLDES György-HUBAI László: *Parlamenti választások Magyarországon. 1920-1998.* Budapest, Napvilág Kiadó, 1994. 85., PÜSKI i. m. 63., ORMOS (1998) i. m. 100-101., ROMSICS (2004) i. m. 227., ROMSICS Ignác: *Bethlen István – Politikai életrajz,* Budapest, Magyarságkutató Intézet, 1991, 143.
[1493] HU-BFL-VII.5.c-13349-1924, 3.
[1494] EGEDY Gergely: Horthy és Nagy-Britannia, *Valóság*, 2017., 60/9. sz., 110., NEMESKÜRTY i. m. 12.
[1495] HU-BFL-VII.5.c-13349-1924, 9.
vö.: A proletárdiktatúra bukását követően ugyanis a politikai közélet elsődleges célja a jogfolytonosság és a történeti alkotmány visszaállítása volt, amit a külső körülményekre való tekintettel, ideiglenes intézményekkel biztosítottak. Először a Friedrich István által bevezetett választójogi rendelet alapján összehívták a Nemzetgyűlést, mint törvényhozó szervet, ami IV. Károly eckartsaui nyilatkozatát figyelembe véve fogadta el Az alkotmányosság helyreállításáról és az államfői hatalom ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvényt, melynek értelmében a kormányzó látja el az államfői hatalmat, ameddig a király személyének a kérdése nem tisztázódik. Ezzel párhuzamosan pedig A miniszterium alakitására vonatkozó 1847/8 évi III. tc. 12. § módosításáról szóló 1867. évi XII. törvény alapján felállt a független kormány. Tehát megállapítható, hogy Magyarország az 1920-as restaurációt követően államformáját tekintve az alkotmányos monarchiát állította vissza, amit 1918-ban a Károlyi Mihály nevéhez köthető, legitimációját tekintve erőteljesen megkérdőjelezhető népköztársaság törölt el. SÁRI János: *A hatalommegosztás történelmi dimenziói és mai értelme avagy az alkotmányos rendszerek belső logikája*, Budapest, Osiris Kiadó, 1995., TOMCSÁNYI i. m. 352-353., CSEKEY i. m. 44-46., PÜSKI i. m. 17-40., 118-183., SZABÓ (2017) i. m. 449., SZABÓ (2014-2015) i. m. 102., SZABÓ (2018) i. m. 385-386., 396.

intézett a külföldi politikusok felé, hogy ne adjanak anyagi támogatást a magyar kormánynak, mert az ebben a formában való felhasználásával „*beszennyeződne*." Ezzel ellentétben azonban megfogalmazta abbéli óhaját, mely szerint ezekkel a pénzeszközökkel az ő politikai tevékenységét segítsék a sikeresebb együttműködés érdekében, mert a magyar társadalom jelentős része követné Nyugat-Európát.[1496] Így összességében megállapítható a korábbi államfőnek az 1924-ben Magyarország számára folyósított népszövetségi kölcsön megbuktatására irányuló szándéka, ami az államnak a világháború utáni gazdasági, szociális és infrastrukturális újjáépítését célozta,[1497] míg ő ebből a támogatásból egy külföldi székhelyű magyar politikai mozgalmat akart létrehozni a belpolitikába való visszatérésének reményében.

Ezen információk birtokában *Strache Gusztáv* főügyész a vádirat indokolásában megállapította a tényállásszerűség fennállását, mert *Károlyi* előadásával „*ellenséges propagandát*" valósított meg a magyar nemzettel szemben, mert kifejezésre juttatta azon hamis kijelentéseken alapuló álláspontját, mely szerint a Magyarországon kialakult államberendezkedés veszélyt jelent egész Európára nézve, ezért azt külföldi támogatással meg kell dönteni,[1498] melynek egyik módja a népszövetségi kölcsön bojkottálása lett volna.[1499]

Hasonló kijelentést tett a korábbiakban említett antifasiszta kongresszuson elmondott beszédében. Állítása szerint Magyarország egy „*félig feudális*" állam volt, a belföldi politikusokat a fasizmus bélyegével ellátva oly módon állította be, akik kifejezetten keresik a Mussolini- féle diktatúrával az együttműködés lehetőségét, veszélybe sodorva ezzel az európai békét.[1500] A Magyarországgal szembeni túlzó állítások miatt merült fel a 7. § alkalmazása *Kunfi Zsigmond*, korábbi kereskedelemügyi miniszterrel[1501] szemben is.[1502] Az

---

[1496] HU-BFL-VII.5.c-13349-1924, 3.
[1497] GRATZ (2001) i. m. 158 – 159., ROMSICS (2004) i. m. 157., (2017) i. m. 121., ORMOS (1998) i. m. 110.
[1498] HU-BFL-VII.5.c-13349-1924, 4.
[1499] Ua. 5.
[1500] HU-BFL-VII.5.c-3988-1930. 4.
vö.: A konszolidáció időszaka alatt, 1927-ben Magyarország és az olasz állam között létrejött egy kölcsönös örökbarátsági-és együttműködési szerződés, aminek a jelentősége elsősorban abban keresendő, hogy Olaszország volt az első antant hatalom, aki nemzetközi kapcsolatot létesített a magyar állammal a Trianoni békeszerződés aláírását követően. Tehát a diplomáciai elszigeteltségből való kilépés lehetősége motiválta Bethlen István kormányát, és nem a fasisztákkal való kooperáció. Az első magyar miniszterelnök, aki valóban kereste Európa totalitárius államaival való együttműködés lehetőségét, az Gömbös Gyula volt 1931-től kezdődően. Az eljárás megindítását követően az ügyészség a terhelt távollétére való tekintettel a tárgyalás elhalasztását indítványozta, emellett pedig a Bp. 470-472. §-a alapján kérvényezte a nyomozólevél kibocsátását, aminek joghatása Károlyi Mihály körözött személyként való nyilvántartása volt. A vádhatóság véleménye szerint a korábbi államfőnek ez az ellenséges magatartása mindenképpen arra engedett következtetni, hogy a terhelt újra vezető pozíciót kíván betölteni a magyar politikában, célja pedig az ún. népköztársaság visszaállítása ezért az eljárás kezdeményezése mindenképpen indokolt volt. ORMOS (1998) i. m. 124., 152. 147-163., ROMSICS (1991) i. m. 180-181., 244., BÖLÖNY – HUBAI i. m. 37., PÜSKI i. m. 293., GRATZ (2001) i. m. 177., HU-BFL-VII.5.c-3988-1930. 14., HU-BFL-VII.18.d-20/0002-1929. 9., 11.
[1501] A korábbi kereskedelemügyi miniszter az 1920-as években tagja volt az ún. Világosság emigráns csoportnak, ami a kommunizmussal szimpatizáló baloldali politikusokat foglalta magában. Radikális nézeteit számos

ügyészség indokolása szerint a gyanúsított 1926-ban publikált német nyelvű cikkében az utolsó nemzetgyűlési választásokkal kapcsolatban tett olyan kijelentéseket, amivel Magyarország megbecsülését és külföldi hitelét jelentősen csökkentette. A terhelt szerint a magyar állam a „*legvadabb terrort kifejtő államhatalom*," a voksolással kapcsolatban pedig azt állította, hogy az ellenzéki szavazókat a rendőrség körbevette szabad vélemény nyilvánításuk megakadályozása érdekében. A választásra jogosultak körét a választási jegyzék meghamisításával érték el, az ellenszegülőket pedig szabadságvesztés büntetésre ítélte a bíróság.[1503]

Valótlan állításai miatt indítottak büntetőeljárást *Jászi Oszkárral* szemben is. A korábbi miniszter már közvetlenül a kommün bukása után egy memorandumot küldött az antant hatalmak számára annak érdekében, hogy figyelmeztesse Nyugat-Európát a kiépülőben lévő „*új*" magyar állam veszélyeire.[1504] Ezért a politikai tevékenységért a magyar hatóságok még nem próbálták meg felelősségre vonni, azonban 1920 után az egyik legtöbbet publikált emigráns politikussá vált, melynek következtében számos büntetőeljárás indult vele szemben. Az első vádemelésre 1924-ben került sor a chicagói *Magyar Tribune-ben* megjelent *Útban az igazság*[1505] című írása miatt.[1506] Ebben a cikkben a következőket állította: szerinte *Horthy Miklós* megválasztásának külföldi támogatottsága annak volt köszönhető, hogy a kormányzó ügynökei a sajtó útján[1507] a valós magyar viszonyokkal kapcsolatban megtévesztették az antant országait. Ezek az elterjesztett hazugságok viszont már nem tarthatóak fenn, mert a jelenlegi európai közvélemény felismerte az októberi forradalom vívmányait. További álláspontja szerint Magyarország felemelkedésének egyetlen kulcsa „*…a visszatérés Kossuth Lajos demokratikus, jobbágyfelszabadító és köztársasági hagyományaihoz…*"[1508]

---

alkalommal német nyelven megjelent cikkeiben fejtette ki, amelyeket Svájcban hoztak nyilvánosságra. Politikai tevékenysége miatt már 1924-ben kitűzte tárgyalását a törvényszék, amit végül ismeretlen okból elhalasztottak. HAJDU i. m. 367., HU-BFL-VII.18.d-20/004-1927., 27.

[1502] HU-BFL-VII.18.d-20/004-1927., 14.
vö.: A két világháború közötti politikai tevékenysége miatt felmerült a sajtó útján elkövetett izgatás, nemzetrágalmazás, illetve a Tanácsköztársaságban kifejtett népbiztosi tevékenysége miatt is eljárást kezdeményeztek a hatóságok. AGÁRDI i. m. 61.

[1503] HU-BFL-VII.18.d-20/004-1927., 19.
vö.: Kunfi Zsigmond az eljárás megindítását követően, néhány hét múlva öngyilkosságot követett el, ezért a törvényszék 1928 szeptemberében visszavonta a körözést és halál jogcímén megszüntette az eljárást. HU-BFL-VII.18.d-20/004-1927, 29., 31., AGÁRDI i. m. 61., HAJDU i. m. 427.

[1504] A memorandumot Károlyi Mihállyal együtt készítette el. HAJDU i. m. 349.

[1505] *Magyar Tribune*, 1923, 9/6, 2.

[1506] HU-BFL-VII.18.d-20/0004-1924, 6.

[1507] Ua.

[1508] *Magyar Tribune*, 1923, 9/ 6, 2.

Az ügyészség indokolása szerint a gyanúsított ezzel a művével megvalósította a rendtörvény 7. § (2) bekezdésének 1. pontja szerinti nemzetrágalmazás deliktumát,[1509] mert valótlan tényállításaival az ország megbecsülésének csökkenését szándékozott elérni, valamint a külföldi fegyveres intervencióra hívta fel a külföldi államokat az országgal szemben. A vádhatóság kifejtette továbbá: Magyarország külpolitikai megítélése igen bizonytalan, ezért rendkívül károsnak tartják az emigráció politikai tevékenységét. Erre alapozva indítványozták a Bp. 469. §-a alapján a vádlott hirdetményi úton való megidézését, és a Bp. 19. §-a szerinti ügyegyesítés[1510] elrendelését a 62037/1923-as üggyel.[1511]

A vád alátámasztásaképpen az alábbi bizonyítékokat gyűjtötték össze: először azt az előkérdést kellett megválaszolni, vajon tényleg a gyanúsított írta-e ezt a sajtóterméket. Az ügyészség erre a következő választ adta: mivel *Jászi* a cikk végére odaírta a saját nevét, és ily módon került a nyilvánosság elé, kétséget kizáróan megállapítható a szerzői minőség.[1512] Az egyesített másik vádiratban több példát emeltek ki a gyanúsított egy másik cikkéből, ahol más államokat és nemzetközi szervezeteket buzdított a magyar alkotmányos rendbe való beavatkozásra. Végül pedig megállapították, hogy a vádlott olyan sajtóorgánumban publikált, ami a magyar állammal szemben már több uszító hangvételű anyagot jelentetett meg, kifejezve ezáltal ellenséges szándékait. A vád megfogalmazása szerint tehát a *Magyar Tribune* „*…Magyarország állami függetlensége és nemzeti léte ellen törő, […] fegyveres beavatkozásra folyton hazug ürügyekkel izgató ellenséges propagandát szolgál*.”[1513]

A hatóságok azonban nem minden esetben állapították meg az Átv. 7. § szerinti büntetőjogi felelősséget. *Böhm Vilmos* korábbi hadügyminiszter 1923-ban Bécsben kiadta visszaemlékezéseit *Két forradalom tüzében* címmel.[1514] Mivel a magyar kir. ügyészség tudomást szerzett a könyv megjelenéséről, ez év júniusában arra utasította az illetékes nyomozó hatóságot, hogy tanulmányozzák *Böhm* memoárját annak tisztázása végett, hogy indítható-e büntetőeljárás vele szemben.[1515] Erre a kérdésre a választ az erről szóló rendőri jelentés írója adta meg, aki szerint a mű egyértelműen marxista szellemben íródott, az 1919-es

[1509] HU-BFL-VII.18.d-20/0004-1924, 6.
[1510] Ügyegyesítést akkor rendelhetett el a bíróság, ha egy személy több bűncselekményt követett el, így csökkentve a törvényszékek munkaterhét.
[1511] HU-BFL-VII.18.d-20/0004-1924, 7.
[1512] Az ügyészség érvelése elfogadhatónak tekinthető, mert a szerzői jogi szabályozás több vélelmet is elfogad abban az esetben, ha kérdéses a szerző kilétének megállapítása. Az egyik szubszidiárius értelmezés szerint az a szerző, akit a művön megjelöltek, tehát ebben az esetben, akinek a neve szerepel az újságcikk alatt, mint szerző. TATTAY Levente, PINTZ György, POGÁCSÁS Anett: *Szellemi alkotások joga*, Budapest, Szent István Társulat, 2011., 132.
[1513] HU-BFL-VII.18.d-20/0004-1924, 8.
[1514] BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzében*, Bécs, Bécsi Magyar Kiadó, 1923.
[1515] HU-BFL-VII.18.d-05/0323-1923., 3.

Szociáldemokrata Párt irányában pedig erőteljesen elfogultan és egyoldalúan fogalmazott. Álláspontja szerint a gyanúsított olyan kijelentéseket is tett, ami két irányban is indokolta a felelősségre vonást. Egyrészt *Horthy Miklós* kormányzó személyét és politikai tevékenységét olyan stílusban minősítette,[1516] amely kimeríti a Kms. 2. § - ban szabályozott kormányzósértés bűntettét. Ezzel párhuzamosan pedig számos fejezet a munkás társadalmi réteget szembe állította a földbirtokos osztállyal oly módon, hogy megítélése szerint fennállt a veszélye a velük szembeni gyűlölet kialakulásának. Így a kormányzósértéssel halmazatban indítványozta a *Csemegi-kódex* 172. § (2) bekezdése, és az 1912. évi LXIII. törvény 19. §-a szerinti izgatás deliktuma miatt a büntetőeljárás megindítását.

Böhm visszaemlékezése számos olyan kijelentést tartalmazott, ami tényállásszerűnek minősült a hatályos büntetőjogi szabályozás tükrében. A magyar munkásosztály című fejezetben az 1918 előtt működő országgyűlést „*osztályparlamentnek*,"[1517] továbbá „*Európa legreakciósabb parlamentjének*"[1518] nevezte el, a magyar nemesi réteget pedig a következőképpen definiálta: „*henye, tudatlan és konzervatív, föld és pénzéhsége mérhetetlen […] de ezen felül mindenkor és mindenkivel szemben harcos természetű*."[1519] A Belpolitikai átalakulás című részben az 1918-as októberi forradalommal kapcsolatban már úgy fogalmazott, azért volt szükség a köztársaság kikiáltására, mert a társadalomnak elege lett a Habsburgok „*ravaszkodásaiból.*"[1520] A kormányzó dunántúli katonai akcióit úgy jellemezte, mint a magyar történelem legsötétebb szakasza, ami több száz ember halálát okozta.[1521] Az alkotmányos monarchia pedig véleménye szerint nem volt más, mint a „*militarista horthyzmus*" megvalósulása.[1522]

A történeti tényállás rekonstruálása mellett már sokkal nagyobb problémát okozott a vádemelés alapjául szolgáló törvényi tényállás megállapítása, melynek kapcsán véleménykülönbség alakult ki az ügyészség és a rendőrség között. A jelentés készítője ugyanis a javasolt jogszabályhelyeken túl azt indítványozta a kir. főügyésznek, hogy mellőzze

[1516] Ua. 4.
[1517] BÖHM (1946) i. m. 17.
[1518] Ua. 74.
[1519] Ua. 18.
[1520] Ua. 74.
[1521] Ua. 367.
[1522] Ua. 371.
vö.: A könyv hangvétele alapján valóban levonható az a következtetés, hogy a szerző szimpatizált a bolsevizmussal. Ezzel szemben azonban több alkalommal keményen kritizálta a Kun Béla által vezetett KMP-t azért, mert politikai tevékenységük miatt omlott össze a köztársaság: „…a vagyonukat féltő nagybirtokosok ellenforradalma és a licitáló Kun-demagógia újult erővel […] de azonos céllal támadt a forradalmi kormány ellen." A diktatórikus államberendezkedéstől és a terror legitimálásától sem zárkózott el, meglátása szerint viszont ez az átalakulás csak annyiban engedhető meg, amennyiben ezzel a burzsoáziát el lehet vele pusztítani. Ua. 116., 290.

az Átv. 7. §-át. Nézete szerint bár a tényállásszerűség fennállt a nemzetrágalmazás bűntettével is, „*állami érdekből és jogpolitikai szempontból*" nem volna előnyös a rendtörvény alkalmazása tekintettel arra, hogy a gyanúsított külföldön tartózkodik, tehát a 12. § által lehetővé tett in contumaciam eljárást kellene alkalmazni vele szemben.[1523] Ez a körülmény azonban veszélyeztetné a Bethlen-kormány[1524] konszolidációs tevékenységét, mert a nagy nyilvánosság előtt kellene megvizsgálni *Böhm* kijelentéseinek valóságtartalmát, emellett a külpolitikai vonatkozások bizonyítása is nehézségekbe ütközhet. Utolsó érvként pedig kiemelte: jelen történelmi körülmények között sokat ártana a magyar államnak, ha ez a büntetőeljárás visszatetszést keltene az antant hatalmak köreiben.[1525]

A kir. főügyész nem értett egyet a fent leírtakkal, ezért ismételten utasította a rendőrséget a nyomozás lefolytatására. Ebben az esetben kifejezetten olyan fejezetek felkutatására hívta fel a rendőrséget, ami megalapozhatta az Átv. 7. §-nak alkalmazását.[1526] A gyanúsított művének ismételt vizsgálatát követően a 109.046/1923-as jelentés további részleteket tárt fel az ügyészség számára,[1527] ami megalapozhatja a nemzetrágalmazás vádját. A vizsgálatot lefolytató tiszt végül bocsánatot kért a főügyésztől hozzátéve, azért fejtette ki egyéni véleményét, mert munkája végzése közben hazája érdekeit tartotta szem előtt.[1528] A két szerv közötti konfliktust végül az igazságügyi miniszter oldotta fel, aki a nyomozó hatóság véleményét fogadta el az üggyel kapcsolatban, tehát a rendtörvényt mellőzték a további büntetőeljárásban. Ezt követően a vádhatóság indítványozta a Bp. 470. §-a szerint a nyomozólevél kibocsátását, az 567-568.§ és az St. 49. § alapján az elkövetés tárgyát képező könyv lefoglalását.[1529]

*Nagy Vinc*e volt belügyminiszter[1530] 1923 júniusában, a *Károlyi Mihállyal* szemben folyamatban lévő felségsértési per másodfokú tárgyalását követően[1531] interjút adott a kolozsvári *Keleti Újságnak, Nagy Vince a kisentente-hoz közeledésről* címmel. Kijelentései nyomán az ügyészség vádat emelt ellene az Átv. 7. §-ba ütköző nemzetrágalmazás

[1523] HU-BFL-VII.18.d-05/0323-1923., 5.
[1524] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 88.
[1525] HU-BFL-VII.18.d-05/0323-1923., 5-6.
[1526] Ua. 7.
[1527] Az új jelentés a Rémuralom és a Mérleg című fejezetek miatt is kezdeményezte a vádemelést. Ua. 8., BÖHM (1946) i. m. 365 – 369., 369 – 374.
[1528] HU-BFL-VII.18.d-05/0323-1923., 8.
[1529] HU-BFL-VII.18.d-05/0323-1923, 10-11.
[1530] A Horthy-korszakban Nagy Vince volt belügyminiszter belföldön folytatta politikai tevékenységét az oktobrista ideológiának megfelelően: 1924-ben a Kossuth-párt tagjaként mandátumot szerzett, mint Debrecen harmadik kerületének nemzetgyűlési képviselője. Ezzel egy időben ügyvédként is tevékenykedett, így a népköztársaság vezetői ellen indított perekben több alkalommal látta el a vádlottak védelmét. Híresebb ügyei közé tartozik Károlyi Mihály felségsértési pere, valamint a Hock János elleni per. NAGY i. m. 176-177., 180., 187., 193-208., 234-248.
[1531] HU-BFL-VII.18.d-20/0003-1923., 7.

bűntettének megalapozott gyanúja miatt. A cikkben írottak szerint a gyanúsított a diplomáciai közeledést sürgette a kis antant irányába, ugyanis ez a rossz viszony az oka annak, hogy Nyugat-Európa bizalmatlan a jelenlegi kormánnyal szemben:[1532] „*ha a rendszerváltás bekövetkezik, akkor lehet szó őszinte közeledésről Magyarország és a kis entente államai között*." Álláspontja szerint ez a megbékélés lett volna a záloga a területi igények rendezésének,[1533] valamint ettől függött a külhoni magyarság alapjogainak a tiszteletben tartása is.[1534] Vagyis a terhelt szerint a kormány volt a felelős a szomszédos nemzetállamok kisebbségi politikája miatt: „*…csupán az elszakitott magyarság sorsának jobbra fordulása végett is kötelessége lenne a fennálló kormányzati rendszer exponenseinek két kézzel fogni olyan politikusokat maguk helyett, akinek nemcsak az ajkukon van a demokrácia, hanem […] valóban garantálják azt*."[1535] Kifejtette továbbá: szerinte a szélsőjobboldal komoly fenyegetést jelentett az ország számára, ezért már külföldről is számos visszajelzést kapott a miniszterelnök, mely szerint szerencsésebb lenne egy „*baloldalibb összetételű kormányzat*."[1536]

A vádhatóság álláspontja szerint a vádlott valótlan kijelentéseket tett a cikk írójának, továbbá az a körülmény is megalapozta a büntetőjogi felelősségre vonást, hogy beleegyezését adta az interjú nyilvánosságra hozatalához.[1537] Tehát az ügyészség érveléséből levonható az a következtetés a rendtörvény értelmezésével kapcsolatban, mely szerint, ha a vádlott egy személyes beszélgetésben elmondta a saját véleményét, önmagában nem alapozta meg a büntetőeljárás megindítását. Azzal viszont, hogy vitatható kijelentései eljutottak egy sajtótermék olvasóihoz, felveti a politikai deliktum elkövetésének a lehetőségét.

A vádemelést követően a Nemzetgyűlés 1926 februárjában felfüggesztette *Nagy Vince* mentelmi jogát,[1538] így tovább folytatódhatott a büntetőeljárás a törvényszék előtt. A bírósági tanácsot *Töreky Géza* elnök, a vádat *Miskolczy Ágost* ügyész, a védelmet pedig *Vámbéry Rusztem* képviselte. A teljes interjú vizsgálata és a terhelt kihallgatását követően[1539] az elsőfokú fórum a Bp. 326. § (1) bekezdése alapján a vádlottat felmentette a nemzetrágalmazás vádja alól, csupán a Bp. 482. § szerinti bűnügyi költségek megtérítésére kötelezte.[1540] Az

[1532] Ua. 1.
[1533] Ua. 10., 2.
[1534] Ua. 11., 2.
[1535] Ua. 2.
[1536] Ua. 9.
[1537] Ua. 2.
[1538] Ua. 4., *Nemzetgyűlési Napló,* 1922, IV. kötet, Budapest, Athaenaum, 1926., 16-18.
[1539] Nagy részletes beismerő vallomást tett: elismerte, hogy az elhangzottak tőle származnak, de a bűnösségét tagadta. HU-BFL-VII.18.d-20/0003-1923, 11.
[1540] HU-BFL-VII.18.d-20/0003-1923, 6.

ítélet indokolása szerint egyértelműen megállapítható: *Nagy* nem valótlan tényállításokat közölt, csupán a saját véleményét fejtette ki Magyarország külpolitikájával kapcsolatban. Lényegében azt állította, hogy egy baloldalibb politika előnyösebben befolyásolná az állam megítélését, ami által engedményeket kapna a kormány, és javulna a kisebbségi magyarság helyzete.[1541] Tehát azt a megállapítást tette a törvényszék, mely szerint ezek nem olyan kijelentések voltak, amelyek alkalmasak lettek volna a magyar állam és nemzet hitelének csorbítására. Álláspontjuk szerint mindezt a tényt tovább erősítette az a körülmény, hogy a vádlott szándéka nem irányult Magyarország meggyalázására, csupán a kormányt kritizálta. Vagyis a szabad politikai véleménynyilvánítás nem tekinthető tényállásszerűnek az Átv. 7. §-val.[1542]

A nemzetrágalmazási perekben a bizonyításra vonatkozó szabályok eltértek a közönséges rágalmazási vagy becsületsértési ügyekhez képest. Ez utóbbi esetben ugyanis a Bv. 13-15. §-ok kerültek alkalmazásra, mely szerint a valóság bizonyítása kizárólag a vádlott indítványára és a törvényben meghatározott taxatíve esetekben kerülhetett sor.[1543] Ezzel szemben a jogalkotó a rendtörvény 7. § alapján indított büntetőeljárásokban a Bp. általános szabályainak alkalmazását tette kötelezővé. Ennek oka, hogy a vádnak lehetősége legyen a valótlanság bizonyítására, [1544] valamint köztudomás esetén a bizonyítástól való eltekintésre.[1545]

5.5.4.: A nemzetgyalázásra vonatkozó különös szabályok

A rendtörvény 8. §-a szerint az a személy valósította meg a fent megnevezett bűncselekményt *„aki a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen meggyalázó kifejezést használ, vagy ily cselekményt követ el…”* Az Átv. szövegéből megállapítható, hogy a tényállás a Bv. 2. § - a[1546] helyett elsősorban *Csemegi-kódex* 261. §-a által szabályozott

[1541] Ua. 12.
[1542] Ua. 13.
[1543] ANGYAL (1928) i. m. 86-100.
[1544] FINKEY (1923) i. m. 187.
[1545] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 118.
vö.: Ugyanezt a bizonyítási elvet deklarálta a Kúria is a 3765/1923. sz. jogegységi döntésében is. LENGYEL (1923) i. m. 86-87.
[1546] E külön törvény szerint a becsületsértés elkövetési magatartása a becstelenítő, lealacsonyító és megszégyenítő kifejezések használata, vagy ezt a hatást kiváltó cselekmények realizálása. Tehát lényegében a Csemegi-kódex 261. §-át kiegészítve, precízebben határozta meg a becsületsértés törvényi tényállását. ANGYAL (1928) i. m. 37.

becsületsértés[1547] elkövetési magatartását vette át, visszatérve ezzel a becsület „*szűkebb*" körű szabályozásához.[1548]

A törvényjavaslat eredetileg az e bűncselekményi kört szabályozó külön törvény szövegével azonos módon határozta meg a magyar állam vagy nemzet ellen elkövetett becsületsértést, vagyis az elkövetési magatartást az valósította meg, *„aki meggyalázó, lealacsonyító, vagy a nemzeti érzületet egyébként súlyos kifejezést"* használt*."*[1549] Azonban az *Igazságügyi Bizottság* más álláspontra helyezkedett a véleményező tevékenysége során, ugyanis az a jogalkotóval ellentétes módon a kódex tényállását részesítette előnyben.[1550] *Angyal Pál* szerint az eltérő szabályozásnak az volt az oka, hogy a rendtörvény kodifikálása során figyelembe kellett venni azt a körülményt, hogy az állam presztízse mindenképpen megelőzi az egyes természetes és jogi személyek személyiségi jogait. Ezért nem egyeztethető össze Magyarország méltóságával az, hogy a becsületsértés szigorúbb tényállását alapul véve komolytalan esetekben is fellépjen az érintettekkel szemben. Tankönyvében azt is hozzátette, hogy ezen elvből kiindulva már a büntetőeljárás során vizsgálat tárgyává kellene tenni az éppen aktuális állami érdekeket, és összevetni azokat a nemzetközi politikai eseményekkel. További véleménye szerint az lett volna előnyös, ha a nemzetgyalázás deliktuma elleni büntetőeljárások a kormány felhatalmazása alapján váltak volna megindíthatóvá[1551] tekintettel arra, hogy a minisztertanács birtokában voltak azok az információk, melynek nyomán mérlegelni lehetett, mennyire érdemes ezen tényállás alapján a politikai pereknek a kezdeményezése.

Mivel az Átv. 7-8. § azonos jogi tárgyat helyezett büntetőjogi oltalom alá, fontos a két deliktum dogmatikai elhatárolása egymástól. Az elkövetési magatartások tekintetében megállapítható, hogy míg a nemzetrágalmazás valótlan tényállítással volt elkövethető, addig a nemzetgyalázás esetében valamilyen meggyalázó kifejezés vagy cselekmény alapján lehetett megállapítani a büntetőjogi felelősséget.[1552] A kifejezés *„a szavak útján történő gondolatnyilvánítás,"* amely megtörténhetett írásban, szóban, vagy különböző távközlő hálózatokon keresztül, a cselekmény pedig *„a gondolatnak mindennemű más módon való*

[1547] A büntetőkódexben szabályozott becsületsértés meggyalázó kifejezések használata vagy ilyen cselekmények elkövetése volt. A Bv. hatályba lépése előtti törvényi tényállásra a következő szerző utalt: K. NAGY Sándor: A becsületsértés, *Jogtudományi Közlöny,* 1915, 50/21, 259.
[1548] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 131.
[1549] *Nemz. Ir.*(1920) IV. köt i. m. 305.
[1550] *Nemz Ir.* (1921) VII. köt i. m. 101.
[1551] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 132.
[1552] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 660., DEGRÉ (1921) i. m. 298.

megnyilvánulását." jelentette. Ez utóbbi kriminalizált magatartás elkövethető volt tevékenységgel és mulasztással is.[1553]

Az elkövetési mód tekintetében elmondható, hogy a nemzetrágalmazás tényállásszerűségéhez a valótlanság bekövetkezése volt szükséges. Ezzel szemben azonban a 8. § valós tényekkel vagy cselekvéssel volt megvalósítható,[1554] ebben az esetben ugyanis a hangsúly a magyar állammal szemben megvalósuló gyalázkodó stílusra tevődött át. A korszak jogirodalma szerint becsületsértőnek minősült minden olyan vélemény, ítélet, amely a másik személy becsületét, hírnevét sérti, nevetségessé tette, vagy a hivatása gyakorlásához szükséges tulajdonságait lealacsonyította. A bűncselekmény tréfa formájában is elkövethető volt, valamint azokban az esetekben, ha az elkövető feltételes alakban fogalmazta meg az állításait, és mondanivalójának összefüggéseiből megállapíthatóvá vált a nemzetgyalázás törvényi tényállása.[1555] Emellett fontos, hogy az elkövetési magatartás mások által érzékelhető legyen.[1556]

A vétség a büntetőjogi dogmatika alapján immateriális deliktumnak minősült, így az elkövetési magatartás kifejtésével befejezetté vált. A bűnrészességre szintén az általános szabályok voltak irányadóak.[1557]

A törvényi tényállás szubjektív elemeit tekintve megállapítható, hogy a bűncselekmény eshetőleges[1558] és egyenes szándékkal egyaránt végrehajtható volt, a gondatlan elkövetés azonban kizártnak minősült. Tehát az elkövető tudatának át kellett fognia azt, hogy magatartása alkalmas a magyar állam és a magyar nemzet meggyalázására.

A nemzetgyalázás a *Csemegi-kódex* és a Bv. szabályozási elvét követve szubszidiárius bűncselekmény volt, vagyis a törvény tényállás csak abban az esetben jött létre, ha a 7. § szerinti nemzetrágalmazás nem valósult meg.[1559] A bírói gyakorlatot megvizsgálva azonban levonható az a következtetés, hogy a magyar állammal szemben elhangzott sértő kijelentések alapján indított büntetőeljárások döntő többségét a súlyosabban minősülő nemzetrágalmazás gyanúja miatt indították el a hatóságok.

5.6.: A rendtörvény büntetési rendszere

[1553] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 132.
[1554] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 660.
[1555] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 132-133.
[1556] Ua. 135.
[1557] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 38.
[1558] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 136.
[1559] Ua. 137.

Az Átv. a néptörvény 6. §-hoz[1560] hasonló módon részletesen szabályozta mellékbüntetések rendszerét, emellett jelentősen kiszélesítette a szabadságvesztéssel párhuzamosan alkalmazandó szankciók körét. A 9. § az *Igazságügyi Bizottság* jelentésében foglaltak alapján[1561] ugyanis a feljelentési kötelezettség elmulasztásának vétségén kívül valamennyi deliktummal szemben alkalmazni kellett a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését. Külföldi állampolgárt tényállásszerű magatartása esetén az állam területéről örökre ki kellett utasítani, magyar honos elkövető esetén a kitiltás büntetést is el lehetett rendelni még abban az esetben is, ha az adott település a terhelt illetőségi helye volt.[1562] Ez utóbbi szabályozás szükségességével kapcsolatban az *Igazságügyi Bizottság* a következő véleményét fejezte ki: *„az illetőséggel összefüggő jogokat alá kell rendelni a közélet magasabb érdekeinek, hogyha valaki az illetőségből folyó jogait az állam és társadalom rendjének felforgatására használja fel.”*[1563] Az első rendtörvénnyel egyezően ez esetben is a *Csemegi-kódex* 54-59. § szabályozták részletesen a mellékbüntetések kiszabására vonatkozó szabályokat.

A rendtörvény büntetési rendszerével kapcsolatban az a jogi kérdés merült fel a korszak büntetőjogászai részéről, vajon a 9. § alkalmazása kötelező a bíróságok számára vagy a mérlegelési jogkörükből fakadóan kiválaszthatják az általuk legalkalmasabbnak tartott szankciókat. *Degré Miklós* álláspontját a büntetőkódex 54. § (2) bekezdésére alapozta, levonva azt a következtetést, hogy a rendtörvény ez esetben egyértelműen imperatív szabályokat tartalmazott.[1564] Ezzel szemben *Angyal Pál* nem osztotta ezt a megközelítést: véleménye szerint ugyanis a 9. § egy fakultatív szabály volt, amely a bíróságok hatáskörébe utalta annak eldöntését, hogy kiszabja vagy mellőzi a hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését. További meglátása szerint az alkalmazás mellőzése nem jelentette azt, hogy a bíróságokat ösztönözni kellene a szabály megkerülésére. Ez a lehetőség csak abban az esetben alternatíva, ha az elkövetett bűncselekmény jogellenessége olyan csekély fokú volt, hogy enyhébb büntetés kiszabása mellett is volt lehetőség az eredeti állapot helyreállítására. Ezt a jogi véleményt a Kúria is átvette egyik jogegységi döntésében: *„igaz ugyan, hogy a most felhívott törvényszakasz a hivatalvesztést és a politikai jogok*

[1560] *Belügyi i. m.* 291.
[1561] A Bizottság indítványozta a feljelentési kötelezettség kiemelését a mellékbüntetések hatálya alól, mert a javaslat eredeti 13. §-a valamennyi deliktumra kiterjesztette a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését. *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 305., *Nemz Ir.* (1921) VII. köt i. m. 102.
[1562] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 649., ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 52., DEGRÉ (1921) i. m. 299.
[1563] *Nemz Ir.* (1921) VII. köt i. m. 102.
[1564] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 660., DEGRÉ (1921) i. m. 299.

gyakorlásának felfüggesztését nem feltételesen írja elő, mint mellékbüntetést, ez a körülmény azonban nem zárja ki a Btk. 54. § második bekezdésének alkalmazását."[1565]

A levéltári forrásokat megvizsgálva megállapítható, hogy a törvényszék a szabadságvesztés büntetések megállapításával párhuzamosan következetesen alkalmazta a 9. §-ban meghatározott mellékbüntetéseket. A Gerő-perben például *Gerő Ernőt* 14 év fegyházra, 10 év hivatalvesztésre és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélték. Hasonló módon *Greiner Józsefet* 13 év fegyházra, 10 év hivatalvesztésre és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélték, *Greiner Ferenc* a *Csemegi-kódex* 92. §-nak alkalmazása mellett 10 év fegyházbüntetést kapott a már említett büntetési nemek mellett. *Katzburg Imrét* is 12 év fegyházra és a fentiekkel megegyező büntetésre ítélték. *Révész Géza* 10 év fegyházbüntetést kapott 10 év hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése mellett. *Szabó Kornélt* 12 év fegyházbüntetésre és hasonló módon 10 év hivatalvesztésre és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélték.[1566] Ennek a kommunista szervezkedésnek a tevékeny résztvevői és előmozdítói 1-3 év közötti fogházbüntetést kaptak hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése mellett.[1567] További 5 gyanúsítottat pedig felmentett a bíróság a Bp. 326. § (2) bekezdése szerint.[1568] Az elmarasztaló ítélet dacára Gerő Ernő-féle összeesküvés tagjai közül *Gerő Ernő*, *Greiner Ferenc* és *Szabó Kornél* nem töltötték le fegyházbüntetésüket a magyar-szovjet hadifogolycsere-egyezmények miatt, melynek értelmében a 1924. november 17-én kiadták őket a Szovjetuniónak.[1569]

A Stromfeld-perben *Csrepka Jánost*, a szervezkedés vezetőjét 3 év fegyház, valamint az Átv. 9. §-a alapján 10 év hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésével sújtotta.[1570] A többi vádlottat államfelforgatás vétsége miatt 3 hónaptól két évig terjedő fogházbüntetéssel, és a kötelező mellékbüntetésekkel torolta meg a bíróság.[1571] A Szántó és társai elleni perben *Szántó Zoltánt* 8 év és 6 hónap fegyházbüntetésre és 10 év hivatalvesztésre és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélték.[1572] A másik vezetőre, *Vági Istvánra* 4 év és 6 hónap fegyházbüntetést szabtak ki,[1573] valamint a

[1565] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 51.
[1566] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 466.
[1567] Az államfelforgatás vétségi alakzatai miatt összesen 23 személyt ítéltek el. Ua. 467-468.
[1568] A felmentést az indokolta, hogy ezek a vádlottak tagadták a bűncselekmény elkövetését, és még a vizsgálóbíró előtt visszavonták a beismerő vallomásokat. HU-BFL-VII.5.c-15845-1922, 507.
[1569] HU-BFL-VII.102.a-fogoly-1922-5786, HU-BFL-VII.102.a-fogoly-1922-5776, HU-BFL-VII.102.a-fogoly-1922-5787.
[1570] HU-BFL-VII.102.a-fogoly-1923-2101.
[1571] HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 273-275.
[1572] HU-BFL-VII.101.c-fegyenc.I-9021.
[1573] HU-BFL-VII.101.c-fegyenc.I-9022, *Az Est*, 1927, 18/255, 2., *Népszava*, 1927, 55/255, 5.

mellékbüntetéseket 10 évben határozták meg. Az államfelforgatás vétségi alakzatát elkövetőkkel szemben fogházbüntetést és 3 év hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését állapították meg. A 3. § szerinti feljelentési kötelezettség elmulasztását pedig néhány hónap fogházbüntetéssel szankcionálták.[1574] További 22 vádlottat a Bp. 326. § (2) bekezdésére tekintettel felmentettek.[1575] *Révai Józsefet* összbüntetésként[1576] 1 év 6 hónap börtönre, és 5 év hivatalvesztésre és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélték, míg *Gajdos* és *Görög Istvánnak* 8 hónap fogházban állapították meg a szabadságvesztésüket, a mellékbüntetésüket pedig 3 évben állapították meg. *Linka Józsefre* 3 hónap fogház és az előbbivel azonos mellékbüntetést rótt a bíróság. A többi vádlottat a Bp. 326. § (2) bekezdése alapján felmentették a vádak alól.[1577] *Szálasi Ferencet* az ítélőtábla 1938-ban az államfelforgatás minősített esete alapján, fenntartva a *Csemegi-kódex* 92. § alkalmazását, három év fegyházbüntetésre, továbbá öt év hivatalvesztésre és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélte.[1578] A Dohány utcai zsinagóga elleni merénylet elkövetőit tekintettel arra, hogy az államfelforgatás törvényi tényállása mellett az ő esetükben emberölés, valamint annak többrendbeli kísérletét is megállapította a törvényszék, igen súlyos büntetési tételt állapítottak meg velük szemben: *Kenyeres Józsefet* életfogytig tartó fegyházbüntetéssel, *Szebényi Győzőt* 10 év fegyházbüntetéssel, *Gombai Horváth Jánost* 5 év fegyházbüntetéssel, *Madarast* három év fegyházbüntetéssel sújtották. Az eljárás során kiderült, hogy egy fiatalkorú is részt vett a végrehajtásban, ami miatt 4 év fogházbüntetést állapítottak meg vele szemben.[1579]

A fenti büntetési tételekkel kapcsolatban általánosságban megállapítható, hogy a vádlottak a büntetőeljárás teljes időtartama alatt előzetes letartóztatásban, és vizsgálati fogságban voltak. Ezt a helyzetet ellensúlyozva a törvényszék az ítéletekben kiemelte: a *Csemegi – kódex* 94. § - a alapján a szabad mozgást korlátozó kényszerintézkedések időtartamát a szabadságvesztés büntetés időtartamába beszámítják.[1580] Így állhattak elő olyan helyzetek, hogy azon terheltek, akikkel szemben rövid időtartamú büntetést helyezett a

[1574] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 38-49.
[1575] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 49-51.
[1576] Az összebüntetést az Átv. 1. § (1) bekezdése és a Kbtk. 71. §, a Csemegi-kódex 92., 96, 98. §-ok alapján állapították meg. Az enyhe büntetést a továbbiakban az tette lehetővé, hogy a bíróság a Bp. 426. § (1) bekezdése szerint hatályon kívül helyezte a Szántó-per ítéletének a rá vonatkozó részét. HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 194.
[1577] HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 194-195., *Az Est*, 1931, 22/216, 5., *Népszava*, 59/219, 7.
[1578] HU-BFL-VII.5.c.5042/1937, 1. *Az Est*, 1938/150, 14., *8 Órai Újság*, 1938., 24/146., 1., *Népszava*, 1938, 66/151., 5., TÖRÖK i. m. 76.
[1579] *Az Est*, 1939, 30/112, 6.
[1580] Szántó Zoltánnak a 94. §-ra tekintettel a statáriális eljárásban eltöltött időszakot beszámították a szabadságvesztés büntetésébe. Ugyanígy jártak el a többi terhelttel is, akik előzetesben voltak. Révai Józsefnek 8 hónap és 14 napot számított be a szabadságvesztés büntetésébe. HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 38., 49., HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 194.

bíróság kilátásba, az előzetesben eltelt időre való tekintettel már nem kellett a büntetésüket kitölteniük.[1581]

A 10. § jelentős módosításokkal,[1582] de lényegében átvette a néptörvény 8. §-ban szabályozott büntetési nemet, amely deklarálta az állam vagyonjogi igényét az államfelforgatást elkövető terhelttel szemben.[1583] Vagyis az Átv. szerint, aki az 1-2., illetve az 5-7. §-ban pönalizált törvényi tényállást megvalósította, azokkal szemben a bíróság az ítéletében meghatározott mértékig vagyoni elégtételt állapíthatott meg az államkincstár javára. A szankció kiszabása során figyelembe kellett venni az elítélt vagyoni viszonyait, de a jogszabály arra is lehetőséget adott a törvényszéknek, hogy a terhelttel szemben teljes vagyonelkobzást rendeljen el. A jogszabály nem tette lehetővé a vagyoni elégtétel szabadságvesztésre való átváltoztatását, viszont kiemelte, hogy egyéb tekintetben ez a büntetési forma a pénzbüntetés jogi sorsát osztja.[1584] Fontos kiemelni továbbá azt is, hogy e joghátrány alkalmazása nem volt kötelező a törvényszék számára.[1585] Kiszabása azonban a bíróság mérlegelésére van bízva. Így összességében megállapítható, hogy a rendtörvény jelentősen enyhített az 1915. évi XVIII. törvény 2. §-nak rendelkezésein, jelentős teret adva ezzel a bíróság mérlegelési jogkörének.

A törvényjavaslat indokolása kifejtette e mellékbüntetés alkalmazásának szükségességét, ettől függetlenül azonban a 10. § számos kritika érte a jogászi szakma részéről. A jogalkotó szerint *„az ily joghátrány kilátásba helyezése különösen alkalmasnak mutatkozik arra, hogy visszariasszon olyanokat a törvénybe ütköző bűncselekmények elkövetésétől, akik vagyoni helyzetüknél fogva nem csak az az eddig alkalmaztatni szokott büntetésekkel való megbüntetés kockázatának tennék ki magukat, hanem annak is, hogy a maguk és a családjuk vagyoni jólétét is romlásba sodorhatják.”*[1586] Ezzel az érveléssel *Angyal Pál* élesen szembehelyezkedett, mert a jogtudós igen aggályosnak találta a szabályozást arra hivatkozva, hogy a jogszabály nem veszi figyelembe az arányosság elvének érvényesülését.[1587]

[1581] Ez a helyzet állt elő a Gerő és a Stromfeld ügyekben indított büntetőeljárásban is. HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 275., HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 469-470.
[1582] Ezzel kapcsolatban Angyal Pál azt írta könyvében, hogy az Átv. továbbfejlesztette az 1915. évi XVIII. törvényt. ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 53.
[1583] Ua. 55., DEGRÉ (1921) i. m. 299.
[1584] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 650-651.
[1585] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 55., ANGYAL Pál – DEGRÉ Miklós – ZEHERY Lajos: *Alaki és anyagi büntetőjog* II. kötet, Pécs, Danubia Kiadó, 1927, 404.
[1586] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 315.
[1587] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 53.
vö.: Angyal Pál tankönyvében kritika alá vette az Átv. büntetési rendszerét, ugyanis álláspontja szerint a büntetési tételek nem elég szigorúak, és vannak olyan büntetési nemek, amelyeket nem emeltek be a kodifikáció

A Kúria hosszasan elemezte az Átv. 10. §-át azért, hogy a szigorú vagyoni jellegű szankciók jogszerűségét megvizsgálja és elősegítse az egységes jogértelmezést az alsóbb fokú bíróságok számára. Álláspontja szerint az (1) bekezdésében lévő vagyoni elégtétel olyan hátránynak tekinthető, melyben a *„közjogi elemek vannak túlsúlyban."* Ezen állítását az alábbi jogi érvekkel támasztotta alá. Elsőként kiemelte, hogy a 10. § (2) bekezdéséből kiindulva a vagyoni elégtételt pénzbüntetésként kell kezelni.[1588] Ezáltal ezt az alapvetően magánjogi eredetű joghátrányt a jogalkotó büntetőjogi joghatással ruházta fel. Ezt az állítást a törvény struktúrája is kifejezésre juttatta azáltal, hogy a szankció a mellékbüntetések köze volt elhelyezve. A 10. § (1) bekezdésének alkalmazásakor kizárólag közérdekű szempontok jöhettek figyelembe, ugyanis az állam magánfélként nem tudja megfelelően érvényesíteni azokat az eszmei károkat, melyek a bűncselekmény elkövetése nyomán keletkeztek. Ezen okfejtés alapján az a következtetés is levonható, a követelés közjogi jellegére tekintettel sem a Bp. szerinti zárlat, sem pedig biztosítási végrehajtás nem rendelhető el vele szemben tekintettel arra, hogy ezek az eszközök magánjogi igények érvényesítése céljából kerültek be a bűnvádi perrendtartásba.[1589]

A vagyoni elégtétel mellett e § (3) bekezdése lehetővé tette a pénzbüntetés alkalmazásának a lehetőségét azokkal a terheltekkel szemben, akik az államfelforgatás vagy az 5-7.§-ok vétségi alakzatát követték el. Ebben az esetben a szabadságvesztés büntetés megállapítása mellett a bíróságnak százezer koronáig terjedő pénzbüntetés kiszabására volt lehetősége.[1590] A törvény szövege alapján megállapítható, hogy egyértelműen fakultatív szabályról volt szó, melynek korlátja a kiszabható pénzbüntetés maximuma volt. Azonban *a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928. évi X. törvény*[1591]

során. Meglátása szerint ilyen büntetési nem volt a dologházba utalás. Angyal e jogkövetkezményt olyan szabályba foglalta volna, mely szerint, akit legalább egy évi szabadságvesztésre ítéltek, büntetése letöltését követően dologházba szállítandó, ahol bizonytalan ideig, de egy és ötéves időtartam közötti időre tartanák vissza. Amennyiben a maximum idő elteltét követően is veszélyesnek látszik az elkövető, további öt évre dologházi munkára kötelezhető, és az állami és társadalmi rend felforgatására, vagy megsemmisítésére irányuló mozgalom működése észlelhető, alapos okkal feltehető annak létezése. E körben megemlítendő, hogy megfontolás tárgyává tette volna a szabadságvesztés büntetések tartamának emelését valamennyi tényállás tekintetében. ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 56., MEZEY Barna: A dologházi törvény, *Jogtörténeti Szemle*, 2016/1, 24-30.

[1588] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 650.

[1589] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 55., ANGYAL Pál – DEGRÉ Miklós – ZEHERY Lajos: *Alaki és anyagi büntetőjog* II. kötet, Pécs, Danubia Kiadó, 1927, 404.

[1590] EDVI ILLÉS – DEGRÉ i. m. 650.

[1591] DEGRÉ Miklós: *Az új büntetőnovella zsebkönyve: a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928. évi X. t. c.,* Budapest, Révai Kiadó, 1928.

5. §-a ezt a rendelkezést hatályon kívül helyezte,[1592] deklarálva a pénzbüntetések legmagasabb összegeit attól függően, hogy a terhelt milyen súlyos bűncselekményt követett el.[1593]

A bírói gyakorlatot megvizsgálva fontos kiemelni, hiába szabályozta a jogalkotó igen részletesen a 10. § - ban a vagyoni elégtétel és a pénzbüntetés szabályait, azokat a törvényszék nem alkalmazta.

5.7.: A rendtörvény alapján indított politikai perek eljárásjogi szabályai

Az államellenes bűncselekményeket szabályozó valamennyi külön törvény kijelölte azt a bírói fórumot, amelynek a hatáskörébe utalta a jogszabály hatálya alá tartozó politikai perek lefolytatását. Az Átv. azonban még ezen a szabályozási formán is túllépett, ugyanis az ott szabályozott deliktumok elkövetői köre, a végrehajtás helyszíne, valamint e bűntettek súlyosságát figyelembe véve speciális eljárási szabályokat állapított meg.

A javaslat 15. §-a szerint az Átv-ben szabályozott bűncselekményekre a *Csemegi-kódex* 7. § - nak rendelkezéseit is alkalmazni kellett.[1594] E szabályozási formának több indoka is volt: az indokolás szerint elsősorban fontos volt kifejezésre juttatni a rendtörvény és a büntetőkódex államellenes deliktumait összekötő „*rokonságot*,"[1595] másrészt pedig ezen törvényi tényállásoknak a határokon átívelő alkalmazása kifejezte a deliktumok kiemelkedően súlyos mivoltát.[1596] Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt sem, hogy a 7. § átemelésével nem csupán az új külön törvény területi, hanem a személyi hatálya is kibővült, mivel tényállásszerű magatartás esetén nem csupán a magyar, hanem a külföldi állampolgárok is felelősségre vonhatóvá váltak.[1597] A fenti rendelkezést és az ahhoz kapcsolódó érveket mind az *Igazságügyi Bizottság*,[1598] mind pedig a Nemzetgyűlés elfogadta, így az az Átv. 11. §- ként került megszövegezésre.

Angyal Pál e § alkalmazásával kapcsolatban egy igen meglepő véleményt fejtett ki, ami nyíltan szembehelyezkedik a *ne bis in idem* elvével: meglátása szerint a kiterjesztő szabályt akkor is alkalmazni kell, ha valakit ugyanezért a bűncselekményért külföldön egyszer már jogerősen elítéltek, és büntetését kitöltötte, illetve, ha kegyelemben részesült.

[1592] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 52.
[1593] Vétségek esetén a legmagasabb összeg nyolcezer pengő volt. DEGRÉ (1928) i. m. 39.
[1594] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 305.
[1595] Ua. 315.
[1596] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 139.
[1597] Ua., *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 315.
[1598] Az eredeti szöveg a következő volt: „a jelen törvényben meghatározott bűncselekményekre nézve a Btk. 7. §-ának rendelkezéseit kell alkalmazni." A jelentés csupán annyi stilisztikai kifogást emelt, hogy a végleges szövegből a „nézve" szót hagyják el. *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 305., *Nemz. Ir.* (1921) VII. köt i. m. 102.

Ennek hatására álláspontja szerint a következőt lehetett megállapítani a rendtörvény alkalmazásával kapcsolatban: a 11. § a „*feltétlenül büntetés alá vonandó esetek számát jelentősen megnövelte*," hiszen figyelmen kívül hagyta azt a körülményt, hogy ezek a kriminalizált magatartások a külföldi törvények alapján is üldözendőek lehetnek.[1599] Azonban kiemelendő az a körülmény, hogy a két világháború közötti büntetőjogászok egyike sem osztotta ezt a jogi érvelést. A kettős értékelés tilalmát a bíróság tiszteletben tartotta, hiszen sem külföldi állampolgárságú személlyel szemben, sem pedig államellenes bűncselekmény miatt korábban elítélttel szemben sem indult a rendtörvény alapján büntetőeljárás. A *Csemegi-kódex* ezen rendelkezésének implementálása azonban a nemzetrágalmazási pereknél kifejezetten előnyösnek volt tekinthető, hiszen a korábbiakban már említésre került: a *Károlyi* és *Berinkey*-kormány tagjainak a jelentős része emigrált a Tanácsköztársaság ideje alatt, így az Átv. szerinti politikai deliktumokat külföldön követték el,[1600] ez azonban a magyar igazságszolgáltatás részéről nem jelentett akadályt a felelősségre vonás alól.

5.7.1.: A bíróságok hatásköre és a tárgyalási szakasz közös jellemzői

A rendtörvény 12. § (1) bekezdése lényegében megismételte a Kms. 4. §-nak a hatásköri szabályozását, mert ezen büntetőeljárások lefolytatására a kir. ítélőtáblák székhelyen lévő törvényszékeket, Budapesten pedig a budapesti kir. törvényszéket jelölte ki.[1601] A két azonos rendelkezés jelentősége abban állapítható meg, hogy ezáltal a külön törvények által szigorított államellenes deliktumokat kizárólag ez a bírói fórum tárgyalhatta, megszakítva ezzel azt az 1914-ig tartó gyakorlatot,[1602] mely szerint a politikai bűncselekmények elbírálására *a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló 1897.évi XXXIV. törvény* (továbbiakban: Bpé.) 15. §-a szerint az esküdtszék volt jogosult.

A levéltári forrásokat megvizsgálva azonban fontos kiemelni, hogy a bíróságok és a vádhatóság nehéz helyzetbe kerültek a politikai, különösen a kommunisták ellen indított perek tárgyalása során. Ennek oka, hogy a vád alá helyezett elkövetőknek a tárgyalóteremben tanúsított magatartása jelentősen megnehezítette a bizonyítási eljárás lefolytatását. Ezeknek a büntetőeljárásoknak további közös jellemzője ugyanis, hogy a terheltek többsége a letartóztatásuk után beismerő vallomást tett, viszont ezt a bíróságon visszavonták, mert arra

[1599] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 139-140.
[1600] A következő oktobrista politikusok követték el a nemzetrágalmazást külföldön: Károlyi Mihály, Garami Ernő, Jászi Oszkár, Kunfi Zsigmond, Linder Béla, és Böhm Vilmos.
[1601] A javaslat szerint ezt eredetileg a 16. § szabályozta. *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 305.
[1602] Az esküdtszék 1914-ig volt a hatályos büntetőeljárásnak a része.

hivatkoztak, hogy kihallgatásuk során a rendőrök brutálisan bántalmazták őket.[1603] A Gerő Ernő és társai elleni eljárásban is ez volt a védelem egyik fő érve a büntetőeljárás szabályszerűségével szemben. Azonban arra, a bírósági szakban feltett kérdésre, hogy miért nem a vizsgálóbíró előtt éltek ezzel a jogukkal, azt válaszolták, hogy a nyomozó hatóság tagjai miatt érzett félelmükben nem tettek panaszt.[1604] Ebben az esetben a gyanúsítottak nem ok nélkül hivatkoztak az eljáró detektívek brutalitására: a feltételezett elkövetőket ugyanis egy hangszigetelt szobába vitték a nyomozók, ahol a kérdések feltevése mellett valóban megverték őket.[1605] Az ítélet meghozatalakor a bíróság végül nem fogadta el a vádlottak ezen védekezését. Bebizonyosodott ugyanis: a vallomások szerint a rendőri agresszióra 1922. szeptember 16-20-a között került sor, a jegyzőkönyveket azonban csak hetekkel később készítették el. Tehát, amennyiben mégis agresszióra került volna sor, az időmúlás miatt nem gyakorolt volna komoly hatást a vádlottakra. A vizsgálóbírói fórum előtt viszont semmilyen inzultus nem érte őket, a vallomásaikat pedig önkéntesen tartották fenn.[1606] A Stromfeld-féle ügyben *Csrepka János* a bíróság előtt arra hivatkozott, hogy kényszer hatására tett beismerő vallomást, mert a rendőrök megverték. Elmondása szerint a sérülések azért nem látszódtak rajta, mert a bántalmazások olyan testrészeit érte, amin nem maradtak meg a külsérelmi nyomok. Az orvosi vizsgálat lehetőségét pedig megtagadták tőle.[1607] Ehhez az állításhoz a többi vádlott is csatlakozott, hozzátéve: a rendőrök akasztással fenyegették őket.[1608]

Hasonló helyzet állt elő a *Sallai-Fürst per* tárgyalásán is, ahol *Fürst Sándor*[1609] vádlott a statáriális bíróság előtt először ártatlannak vallotta magát, majd bizonyos kérdésekre megtagadta a válaszadást. A rendőrségen tett korábbi beismerő vallomását pedig visszavonta arra hivatkozva, hogy az előzetes letartóztatást követően a nyomozók bántalmazták.[1610] Ezen

[1603] DRÓCSA (2019) A politikai bűncselekmények i. m. 95-96.
vö.: A beismerő vallomások visszavonásáról néhány esetben már az ügyészségnek is szembesülnie kellett. A Szántó Zoltán és társai ellen indított büntetőeljárásban a vádirat arról számolt be, hogy a terheltek egy része részben vagy egészben visszavonta a vallomását. Ettől függetlenül a vádhatóság mégis bizonyítékként értékelte azokat arra hivatkozva, hogy ezek a vallomások egymással egybehangzóak voltak, illetve kiegészítették a tárgyi bizonyítékokat is. Hasonló eset valósult meg a Révai és társai elleni eljárásban, ahol a gyanúsítottak rendőrségi bántalmazásra hivatkozva módosították vallomásaikat. Ezt a vádhatóság nem fogadta el, mert az orvosi kivizsgálás nem támasztotta alá állításukat, valamint a terheltek a vallomásaikat hatósági tanuk előtt is megismételték. Miután a vádlottak indítványai nem voltak sikeresek a bizonyítékok hitelességének megdöntése érdekében, a bíróságon megismételték a vallomásuk visszavonására irányuló kérésüket. HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 42., *Népszava*, 1927, 55/236, 7., 55/237, 6., HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 153.
[1604] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 494.
[1605] VARGA i. m. 76., 235.
[1606] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922, 501.
[1607] *Az Est*, 1923, 14/251, 4.
[1608] Az Est értesülése szerint a rendőrök ezt mondták a vádlottaknak: „…maguk valamennyien megértek az akasztófára.” *Az Est*, 1923, 14/253, 4.
[1609] *Két akasztófa*, Párizs, 1932, 17.
[1610] *Az Est*, 1932, 23/169., 4.

kijelentését *Sallai* és a többi tanú is igyekezett alátámasztani a saját példájukon keresztül. *Kilián* például az alábbit mondta vallomásában: „*valósággal kikötöttek, háromszor megtalpaltak, egyszer deresre húztak, bottal, seprőnyéllel bántalmaztak!*”[1611] A rendőri kényszer alkalmazását *Lengyel Zoltán* védő is megpróbálta bebizonyítani, ugyanis a tárgyaláson bemutatott egy véres inget, amelyet állítása szerint *Sallai Imre* viselt a rendőrségen.[1612] Ezzel párhuzamosan azt az álláspontját is kifejtette, hogy azért kellett 15 napot várni az előzetes letartóztatás és ügyészség intézkedéséig, hogy a terheltek sérülései begyógyuljanak. Ezzel szemben *Sombor-Schweinitzer* rendőrtanácsos vallomásában azt állította, hogy a vádlottak sosem említették neki az állítólagos brutalitásokat.[1613] *Töreky Géza* elnök végül nem értékelte ezt a bizonyítékot, mert a bírói tanács részéről kétségek támadtak a ruhadarab hitelességével kapcsolatban.[1614] Látható tehát: a kommunista perekben a vádlottak ismétlődően ugyanezt a gyakorlatot alkalmazták, így a nyomozó hatóságoknak készen kellett állniuk arra, hogy meg tudják cáfolni ezeket a vádakat. Megemlíthető e körben *Sombor-Schweinitzer József* rendőrtanácsosnak a Rákosi-Vági perben véghezvitt eljárása, aki a beismerő vallomások hitelességének megőrzése érdekében a gyanúsítottak kihallgatását követően általában elrendelte az orvosi vizsgálatukat is, így bizonyítva fizikai sértetlenségüket, amit a törvényszék elfogadott.[1615]

A nyomozó hatóságok állítólagos erőszakos magatartása mellett visszatérő problémaként vetette fel a védelem a vádlottakkal való kapcsolattartás ellehetetlenítését is. Erre az esetre a legjobb példa a *Sallai Imre* és *Fürst Sándor* ügyvédeinek a kifogásai, amit a statáriális eljárás megnyitását követően adtak elő.[1616] Az ülés megnyitását követően *Széchy István* ügyész a Bp. 293 § (4) bekezdésére hivatkozva kérelmezte a zárt tárgyalás elrendelését.[1617] Ezt követően *Lengyel Zoltán* védő a 305. § alapján arra hivatkozott, hogy az

[1611] *Népszava*, 1932, 60/163, 3.
[1612] *Két akasztófa* i. m. 18.
[1613] *Népszava*, 1932, 60/163, 4., Ua. 18-20.
[1614] *Két akasztófa* i. m. 18.
[1615] HU-BFL-VII.5. c.8771-1925., 464.
vö.: Sombor-Schweinitzernek a Szántó-perben is vallomást kellett tennie, ezáltal tagadva a rendőrségi bántalmazásokat, amit a bíróság elfogadott. HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 109.
[1616] Sallai védői Lengyel Zoltán és Molnár René voltak, míg Fürst Sándort Szőke Sándor és Tímár Mihály képviselték. PIL-VI--686. f.-*Sallai-Fürst*-78 ő.e., 192.
vö.: A kommunista perekben a védelem biztosítására a moszkvai székhelyű Nemzetközi Vörös Segély útján volt lehetőség, amely egy olyan szervezetet hozott létre, amely finanszírozta a vád alá helyezett bolsevikok védelmi költségeit, gondosan ügyelve arra, hogy a kor legnevesebb ügyvédeit bízza meg a képviselet jogával. A Sallai-Fürst ügyben is ily módon látták el a vádlottak képviseletét. Ugyanilyen szervezetet hoztak létre a nemzeti szocialisták is Ellenállási Alap néven, lehetővé téve azt, hogy valamelyik tag letartóztatása esetén gondoskodjanak a bűnügyi költségekről. DOMOKOS József: *Emlékezik egy kommunista védőügyvéd*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1979., 48., *Népszava*, 1932, 60/163., 1., MÁTHÉ i. m. 63.
[1617] PIL-VI-686. f.-*Sallai-Fürst*-78 ő.e., 192.

idézés és a bíróság megalakulása közötti rövid idő miatt nem tudták a per iratait megfelelően áttanulmányozni.[1618] *Szőke András* ügyvéd pedig a 60. §-ra alapozva indítványozta a tárgyalás elhalasztását, mert álláspontja szerint a védői jogokat az ügyészség korlátozta, ezért az eljárás ezen szakasza nem lett megfelelően előkészítve. Így összességében egy nap haladékot kértek a bíróságtól, amit az ügyész a 9550/1915. sz. I. M. E. rendelet 35. §-ra hivatkozva megvétózott.[1619] *Töreky* elnök az ügyvédek kérelmét végzéssel elutasította. Indokolása szerint a terheltek az ügyvédeket már tegnap kijelölték, vagyis már volt lehetőségük az érdemi kommunikációra.[1620] A bíróság ezen döntéseivel kapcsolatban *Balla Aladárné* a *Sallai-Fürst* perről készült könyvében az alábbit véleményét fejtette ki: „*Töreky törvénytelen eljárására […] még nem volt példa a modern joggyakorlatban*."[1621] Hasonló ügyvédi eljárás volt tapasztalható a Rákosi-féle összeesküvés esetében is, ahol a védelem által benyújtott óvásban kiemelt helyen szerepelt az ügyvédek azon meglátása, hogy a letartóztatások időtartama alatt a hatóságok nem biztosították megfelelően a gyanúsítottakkal való kapcsolattartást.[1622]

Ezen bírósági eljárásokra jellemző volt továbbá, hogy a vádlottak a tanácsot vezető bíró által feltett kérdésekre nem válaszoltak, ehelyett a tárgyalást lényegében a kommunista ideológia népszerűsítésére próbálták felhasználni.[1623] Ennek egyik legegyszerűbb módja az volt, hogy a vádlottak a kihallgatásuk megkezdésekor „*meggyőződéses kommunistáknak*" vallották magukat.[1624] Emellett számos alkalommal bolsevik tartalmú közbeszólásokkal igyekezték megzavarni a tárgyalás szabályszerű lefolytatását. Megemlíthető többek között *Őri Károly,* aki a bírónak a kérdés megválaszolása helyett az alábbit mondta: „*tudom, hogy most is osztálybíróság előtt állok.*"[1625] *Szántó Zoltán* bírósági kihallgatásán kijelentette: cselekményének elkövetésekor tisztában volt azzal, hogy tevékenysége a hatályos magyar törvényekbe ütközik, de kommunistaként azt vallja, hogy nem tartja tiszteletben a „*kapitalista polgári társadalmat védő törvényeket*."[1626] Egy másik alkalommal pedig a magyar bérviszonyokról akart hosszas előadást tartani, amit *Töreky Géza* elnök megtiltott.[1627] A levéltári források alapján megállapítható, hogy az eljáró törvényszéki tanács általában két eszközt alkalmazott a rend fenntartása érdekében. Az egyik lehetőség a terheltekkel szembeni

[1618] DOMOKOS i. m. 51., *Népszava,* 1932, 60/163., 1.
[1619] PIL-VI-686. f.-*Sallai-Fürst*-78 ő.e., 193.
[1620] Ua. 194., *Az Est*, 1932, 23/169., 2., *Két akasztófa* i. m. 13-14.
[1621] BALLA i. m. 240.
[1622] HU-BFL-VII.5. c.8771-1925, 229.
[1623] *Az Est*, 1926, 17/156, 5., PIL-VI-686. f.-*Sallai, Fürst*-78 ő.e., 215.
[1624] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 92.,
[1625] HU-BFL-VII.5. c.8771-1925., 400.
[1626] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 95.
[1627] *Az Est*, 1927, 18/237, 7.

különböző intézkedések foganatosítása volt: például *Rákosi Mátyással* szemben első perének tárgyalása során a bíróság elnöke egy alkalommal két nap sötétzárkát, étel és fekhely megvonását, valamint a tárgyalóteremből való eltávolítását rendelte el, melyre reflektálva a vádlott az alábbi kijelentést tette: „*Nekem, aki éhségsztrájkot csináltam, ily csekélység nem számít*."[1628] A másik, jóval gyakrabban alkalmazott bírói magatartás az volt, hogy az elsőfokú fórum a saját erkölcsi álláspontjának többször is hangot adott a tárgyalás során. Ezeknek a szubjektív megnyilvánulásoknak a célja feltehetőleg az volt, hogy a radikális politikai ideológiák nyílt elmarasztalásával a társadalom számára egyfajta „*irányt"* mutasson. Példaként említhető *Sallai Imre* vádlott esete: amikor beismerő vallomása során úgy fogalmazott, hogy hazaérkezett Magyarországra, az elnök közbeszólt azzal a felkiáltással, hogy „…*Magyarország nem hazája Önnek*."[1629] Később az alább kérdést intézte a gyanúsítotthoz: „*Köti magát egyáltalán valami Magyarországhoz? […] valami jóindulatú érzés?*"[1630]

A kommunista vádlottak egyéb módon is igyekeztek lassítani az eljárást: a Gerő Ernő és társai elleni perben számos terhelt a Bp. 257. §-ban biztosított jogával élve kifogását fejezte ki a vádtanács felé arra vonatkozóan, hogy cselekményük nem volt tényállásszerű, így ártatlanul raboskodtak a Gyűjtőfogházban.[1631] Ezekben az indítványokban több alkalommal kérték ezeknek a panaszoknak a szóbeli tárgyalását, valamint ügyvédjükön keresztül előadták, hogy bár elolvasták a kommunista röpiratokat,[1632] azokat végül visszaadták[1633] vagy nem csatlakoztak a mozgalomhoz.[1634] *Gerő Ernő* ügyvédje pedig kóros elmeállapotra hivatkozással kérelmet nyújtott be a vádlott orvosi megfigyelésére.[1635] Tekintettel a beérkezett panaszok jelentős számára, *Az Est* napilap röviden beszámolt a vádtanács előtt tartott kifogási tárgyalásról,[1636] azonban ilyen dokumentum a levéltári iratokban nem volt fellelhető. Ezzel

[1628] HU-BFL-VII.5. c.8771-1925, 431.
[1629] Ua. 198.
[1630] *Az Est*, 1932, 23/169, 2-3.
vö.: Ide sorolható még a Matuska Szilveszterrel szemben lefolytatott büntetőeljárás is, amikor a Pest Megyei Kir. Törvényszék indokolásában az alábbit fejtette ki: a bírói tanács meglátása szerint valószínű, hogy a biatorbágyi merénylet elkövetője kommunista érzelmű. Tekintettel azonban arra, hogy az ügyészség nem tudott perdöntő bizonyítékot felmutatni a terhelt politikai indítékainak alátámasztása mellett, nem minősítették a cselekményt államellenes deliktummá. Így az Átv. alkalmazása helyett a Csemegi-kódex 287. § szerinti 22 rendbeli, előre megfontolt emberölés és 14 rendbeli kísérlet miatt ítélték el a vádlottat. Ezen eset lábjegyzetben való feltüntetését az indokolta, hogy a disszertáció témája elsősorban a fővárosi kir. törvényszék bírói gyakorlata.
[1631] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922, 233-299.
[1632] Ilyen kifogást nyújtottak be többek között Dobai F., Horváth M., Harang I., Mikus E., Simkovich A., Surán N., Tóth B., Wenisch Gy. nevű vádlottak. Ua. 253.
[1633] Ponitzil János és Varsányi István kifogása. Ua. 265., 267.
[1634] Ua. 253.
[1635] Ua. 385.
[1636] *Az Est*, 1923., 14/107., 8.

szemben azonban megállapítható, hogy a vádtanács a B.IV.15.845/1922. sz. végzésében a kifogások egy részét visszautasította.[1637] Indokolásuk szerint az előzetes letartóztatások fenntartása azért volt szükséges, mert az államfelforgatás minősített esetének büntetési tétele 10-15 évig terjedő fegyházbüntetés. Ennélfogva több terhelt esetében fennállt a szökés veszélye. Viszont azon gyanúsítottak esetében, akiket vétség miatt helyezett az ügyészség vád alá, és előreláthatóan büntetésük sem lesz olyan súlyos, a vádtanács végzésben elrendelte szabadon bocsátásukat.[1638] Így az eljárás tárgyalási szakaszának megkezdése előtt 36 személy hagyhatta el a fogházat, és további 36 személlyel szemben megszüntették az eljárást.[1639]

A Stromfeld és társai ellen indított büntetőeljárásban is nagy számban kérték a vádlottak a vizsgálóbírótól az előzetes eltartóztatásoknak a megszüntetését. Indítványaikban a leggyakrabban előforduló okként a családi hátterüket, fennálló munkaviszonyukat, valamint azon ígéreteiket hozták fel, mely szerint nem áll szándékukban külföldre szökni a magyar hatóságok eljárása elől.[1640] Ebből a vádlotti körből érdemes külön kiemelni azokat a beadványokat, amikor a gyanúsítottak valamilyen betegségre hivatkozva kérték a kényszerintézkedés megszüntetését: megemlíthető többek között *Lackner János*, aki tuberkulózisra hivatkozott,[1641] *Wagner János* pedig korlátozott beszámítási képességét hozta fel indokként tekintettel arra, hogy alkoholizmusba szenved. Elmondása szerint ugyanis, amikor a *delirium tremens* állapotában volt, akkor kommunistának tartotta magát, holott valójában távol állt ettől a radikális ideológiától.[1642] A vizsgálóbíró a kérelmek elbírálását követően végzésében elutasította az előzetes letartóztatások megszüntetését.[1643] A vádlottak azonban nem fogadták el sem a vizsgálóbíró, sem pedig a vádtanács erre irányuló döntését, és szabadon bocsátásuk érdekében felfolyamodást nyújtottak be az ítélőtáblához. A másodfokú fórum egy zárt ülést követően elutasította a terheltek kéréseit a Bp. 379. § (4) bekezdésre való tekintettel.[1644]

[1637] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 257.
[1638] Ua. 384.
[1639] *Az Est*, 1923, 14/107., 8.
[1640] HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 131-136.
[1641] Ua. 141.
[1642] Ua. 145.
[1643] Ua. 139.
[1644] HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 147.
vö.: az ítélőtáblához a Révai és társai ellen indított büntetőeljárás gyanúsítottai is ugyanilyen felfolyamodást nyújtottak be, amit a másodfokú fórum a fentiekhez hasonlóan visszautasítottak. HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 126., 140.
vö.: Az eljárás ezen részével a Népszava tévesen tájékoztatta a lakosságot, ugyanis arról számoltak be, hogy a vádtanács Csrepka János vádlott kivételével valamennyi vádlottat szabadon bocsátotta, lehetővé téve a szabadlábon való védekezés lehetőségét. *Népszava*, 1923, 51/197, 5.

A Révai és társai ügyben tartott tárgyalás kezdetén *Molnár René* védő indítványozta *Révai József* orvosi kivizsgálást arra hivatkozva, hogy a vádlott rendőri kényszerre hivatkozva visszavonta a vallomását. A vizsgálat eredményéről hiteles másolatot is kért.[1645] Ugyanezt a kérelmet nyújtotta be *Rusznyák István* esetében is, az érintett szív betegségére hivatkozva, ahol fogházi orvos eljárás mellett egy saját, általa kiválasztott szakember vizsgálatát is indítványozva.[1646] A törvényszék ez utóbbi esetben helyt adott a megfelelő vizsgálatok elvégzésére, amelynek során a felkért orvos a következőt állapította meg: meglátása szerint a vádlott betegsége igen enyhe, ennélfogva nem szükséges a szakorvosi rendelésre való beutalás, mert a diagnózist ő is fel tudja állítani és kezelni.[1647]

A politikai perek tárgyalási szakaszát megvizsgálva levonható az a következtetés, hogy a fenti nehézségektől függetlenül a bíróság minden körülmény között a pártatlanságra törekedett. Ez a körülmény leginkább az ítéletek indokolásában követhető nyomon, amelyben az elsőfokú fórum hosszasan mérlegelte mind az enyhítő, mind pedig és súlyosító körülményeket. A Gerő-perben a törvényszék enyhítő körülményként értékelte több vádlottal szemben a bírósággal való együttműködést, a büntetlen előéletet,[1648] a fiatalkorúságot, a nagycsaládot, és az első világháború alatt végzett frontszolgálatot. Mérlegelték továbbá a tartós betegségeket és a háborús sérülésekből eredő testi fogyatékosságokat is. Ezzel szemben súlyosabban minősült a kezdeményezők „*kiemelkedő intelligenciája*, ” amit a folytatólagos elkövetés[1649] és az a tény is alátámaszt, hogy a mozgalom hónapokon keresztül sikeresen működött. Szigorúbb büntetést szabtak ki azokra az elkövetőkre is, akik más, a kommunizmussal összefüggésben lévő bűncselekményt követtek el korábban.[1650] A Stromfeld-ügyben a bíróság álláspontja szerint enyhítésre adott okot a terheltek idős kora.[1651] A Szántó- perben súlyosító okként értékelték *Szántó Zoltán* esetében a „*lelki konokságot*,” *Vági István* esetében pedig a korábbi politikai bűncselekményeit,[1652] illetve a haszonszerzési célt. Ezzel párhuzamosan a többi vádlottal kapcsolatban pozitívan mérlegelte az első világháborút követő politikai, társadalmi és erkölcsi változásokat, és a terheltek büntetlen előéletét.[1653] *Szálasi Ferenccel* szemben enyhítő körülményként az alábbiakat emelte ki a törvényszék: a vádlott katonai érdemei, és a „*korláttalan politikai rajongást*,” ami miatt nem

[1645] HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 175.
[1646] Ua. 177.
[1647] Ua. 179.
[1648] Ezt a körülményt a Stromfeld ügyben is értékelte a bíróság. HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 291.
[1649] Ua.
[1650] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922, 503.
[1651] HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 291.
[1652] HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 126.
[1653] Ua. 127.

volt teljes mértékben beszámítható. Kiemelték e körben azt is, hogy a mozgalom tekintettel az igen csekély taglétszámára, nem volt eredményes, emiatt a jogellenesség mértéke is jelentősen csökkent. Mindezek alapján alkalmazhatónak találtak a büntetőkódex 92. §-át, melynek nyomán lehetőség nyílt a bármelyik különös részi tényálláshoz rendelt büntetési tétel korlátlan enyhítésére.[1654]

A törvényszékek politikai függetlenségét mutatta továbbá az a körülmény is, hogy annak ellenére, hogy a gyanúsítottak számos esetben betegségre hivatkoztak szabadlábra bocsátásuk érdekében, méltányolták azokat az eseteket, amikor kiderült, a vádlott valóban súlyos betegségben szenved. E körbe megemlíthető a Révai-per egyik gyanúsítottjának, *Kiszely Miklósnak* az esete. A terhelt apja egy kérelmet nyújtott be 1931 júniusában *Enyedi Róbert* vizsgálóbírónak a fia szabadlábra bocsátása tárgyában tekintettel arra, hogy agyhártyagyulladása miatt kórházi kezelésre szorul.[1655] A kirendelt orvos szakértő vélemény ezzel szemben a következőt állapította meg: az érintett vér-és ideggyengeségben szenved, ami nem életveszélyes, így a fogházban megfelelő ellátásban részesülhet. A kórházba való beutalása egyáltalán nem indokolt.[1656] Erre hivatkozva az ügyészség elutasította a gyanúsított családjának kérelmét, a *Schadl-tanács*[1657] azonban végzésében helyt adott az indítványnak, mert indokolása szerint a terheltet csak vétséggel vádolta meg a vádhatóság, emellett állandó lakhellyel és foglalkozással rendelkezik.[1658]

A jogalkotó a rendtörvény rendelkezéseit a katonai büntetőbíróság hatálya alá tartozó személyekre is kiterjesztette.[1659] A 14. § (1) bekezdése szerint ugyanis valamennyi törvényi tényállást, az azokhoz rendelt mellékbüntetéseket ezekkel a terheltekkel szemben is alkalmazni lehetett. Eljárásjogi értelemben pedig az eljárás az érintett távollétében is lefolytathatóvá vált. *Angyal Pál* szerint a felhatalmazás oka az volt, hogy az Átv. hatályba lépésekor a katonákra vonatkozó büntetőjogi szabályokat a neoabszolutizmus időszakában, császári pátens útján hatályba léptetett osztrák katonai büntetőtörvénykönyv határozta meg.[1660] Tehát elmondható, a honvédség tagjaival szemben elsősorban az időmúlás

[1654] HU-BFL-VII.5.c.5042/1937., 20.
[1655] HU-BFL-VII.5.c-0398-1931, 160-162.
[1656] Ua. 165.
[1657] *Az Est*, 1931, 22/215, 3.
[1658] Ua. 167.
[1659] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 145.
[1660] *Az 1885. évi január 15-iki katonai büntető törvény a bűntettekről és vétségekről*, Budapest, M. Kir. Honvédelmi Minisztérium, 1901.
vö.: CZIÁKY Ferenc: *A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története*, Budapest, Dunántúl Nyomda, 1924, 160., DOLESCHALL Alfréd: *Katonai büntetőjog*, Budapest, Politzer Zsigmond és Fia, 1916, 3., KARDOS Sándor: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*, https://bit.ly/3d839sy (Utolsó lehívás dátuma: 2020. 03. 16.)

következtében szükséges modernizáció miatt nyílt meg a lehetőség a rendtörvény módosított alkalmazására.[1661]

Az Átv. használatának a *honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvény* (továbbiakban: Hkbp.)[1662] 7. § (2) bekezdésének megfelelően kellett megvalósulnia. E § szerint ugyanis „*ha a honvéd bíróságoknak oly büntető rendelkezéseket kell alkalmazniok, amelyeket polgári törvények vagy szabályok foglalnak magukban és amelyek a katonai büntetőjogban elő nem forduló büntetési nemeket állapitanak meg, helyettük ezek a bíróságok a katonai büntetőjognak azokat a büntetési nemeit szabják ki, amelyek a polgári büntetőjog szerint alkalmazandó büntetési nemekhez a legközelebb állanak*." Tehát ebben az esetben bár az érintettet a rendtörvény hatálya alá tartozó bűncselekmény miatt vonták felelősségre, a konkrét szankció megállapítása azonban a hatályos katonai Btk. szerint történt meg. Az érintettek által elkövetett politikai deliktumok tekintetében a 2. §-ban pönalizált államfelforgatás minősített esetének büntetőjogi felelősségre vonása vetett fel kérdéseket tekintettel arra, hogy az Átv. szerinti büntetési nemek a *Csemegi-kódex* szankcióihoz igazodtak.[1663] Ezt a jogi problémát a jogalkotó a 14. § (2) bekezdésével oldotta fel, mely a következőt deklarálta: ezen deliktum esetében a katonai büntetőjog szabályai alapján kell eldönteni, vajon a cselekmény tényállásszerű volt-e, és ha igen, akkor milyen büntetési tétel állapítható meg az elkövetővel szemben.

E § (3) bekezdése a rögtönítélő bírói fórum összehívását tette lehetővé abban az esetben, ha a terhelt az 1-2. § szerinti bűntetteket vagy vétséget követte el. A fenti szabályozási módhoz hasonlóan ebben az esetben is figyelembe kellett venni a Hkbp. 435. §-át, amely a katonákkal szemben elrendelhető statáriális eljárás szabályait tartalmazta.[1664]

Az eljáró katonai bíróságoknak a (4) bekezdése alapján lehetősége nyílt a 10. §-ban lévő vagyoni elégtétel elrendelésére. A korábbiakhoz hasonlóan ebben az esetben is egyfajta hatáskörmegosztás figyelhető meg a kir. törvényszékekkel. A speciális bírói fórum ugyanis a büntetőjogi felelősség megállapítása mellett indítványt tehetett az általános hatáskörű

[1661] E rendelkezés a javaslatban eredetileg a 18. §-ban szerepelt, amelyet az Igazságügyi Bizottság néhány stilisztikai megjegyzésen kívül jóváhagyott. *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 306., (1921) VII. köt i. m. 103.
[1662] KARDOS i. m. 108-124., DOLESCHALL (1916) i. m. 4., CZIÁKY i. m. 161.
vö.: KARDOS Sándor: Az 1912. évi XXXIII. t.c. A magyar király honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról, *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*, 2003/3, 173-190., CSÓKA Ferenc: Az 1912. évi XXXII. és XXXIII. törvénycikkek keletkezésének története, 1911 – 1912, *Katonai jogi és hadijogi szemle*, 2013, 1/1, 5-37.
[1663] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 146.
[1664] Ua., TÓTH J ZOLTÁN: A rögtönbíráskodás története Magyarországon, *Iustum, Aequum Salutare*, 2017, 13/4, 152., (2010) i. m. 9., (2007) i. m. 51.

bírósághoz, hogy állapítsák meg a szankciónak a mértékét, aki mérlegelési jogkörében helyt adhatott, vagy elutasíthatta a kérelmet.[1665]

5.7.2.: A terhelt távollétében lefolytatható büntetőeljárás

A rendtörvény 12. § (2) bekezdése lehetővé tette a hatóságok számára azt, hogy az ismeretlen helyen vagy külföldön tartózkodó terhelttel szemben is lefolytathassák a büntetőeljárást.[1666] Ez a rendelkezés teljes mértékben szembefordult a Bp. 472. § (1) bekezdésébe foglalt azon alapelvvel, mely szerint a távollévő gyanúsítottal szemben nincs helye sem a vádemelésnek, sem pedig a bírósági tárgyalásnak, és az ítélethozatalnak.[1667] A jogalkotó a javaslat indokolásában kifejtette: teljes mértékben egyetért a fenti alapvetés érvényesülésével, mely szerint senki sem ítélhető el, ameddig nem hallgatták meg. Viszont ez a jogosultság sem lehet korlátlan, mert az a közérdek, ami az állami és társadalmi rend megóvására irányul, előnyt élvez a bűnelkövető jogaival szemben. Ettől függetlenül az érintett érdekeit is figyelembe kell venni,[1668] ezért ezen eljárások esetére a törvény számos kötelezettséget rótt a hatóságokra. Ezen § szerint ugyanis a gyanúsítottat hirdetményi úton meg kellett idézni annak érdekében, hogy részt tudjon venni a tárgyaláson. Követelmény volt továbbá a védő kirendelése abban az esetben, ha a terhelt a szabályszerű idézés ellenére sem jelent meg, illetve sem ő, sem pedig hozzátartozója nem intézkedett a védelem biztosítása érdekében.[1669] Az ügyvédek kapcsán így levonható az a következtetés, hogy a választott védő is ugyanolyan hatáskörrel képviselhette a terheltet, mint a kirendelt védő.[1670] Ezt a helyzetet a Kúria is vizsgálódási körébe vonta: a 488/1924 sz. ítélete szerint ugyanis, ha a távollévő vádlott hozzátartozója által kirendelt védő kérte a vádirat kézbesítését, azt lehetővé kellett tenni számára.[1671]

[1665] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 146-147.
[1666] E rendelkezést a javaslatban a 16. § (2) bekezdése tartalmazta. *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 305.
[1667] MENDELÉNYI i. m. 65.
vö.: Az általános tilalom alól két kivételt emelt ki a Bp. 530. § (2) bekezdése: a kihágások és azon vétségek, amelyre a jogalkotó főbüntetésként pénzbüntetést irányozott elő. ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 140., *Nemz Ir.* (1920) IV. köt i. m. 315.
vö.: Heller Erik az Átv-ről írt tanulmányában azt írta, hogy a Be. alapelveinek ilyen szintű megsértése semmivel sem válik igazolhatóvá. Javasolta továbbá egy meglátása szerint előnyösebb eljárási szabályozás kidolgozását. HELLER (1922) i. m. 23.
[1668] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. ua., ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 141.
[1669] Ua. 316., ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. ua.
[1670] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 143.
[1671] LENGYEL (1926) i. m. 1.
vö.: MENDELÉNYI i. m. 66., ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 143.

A magyar hatóságok az oktobrista politikusok nemzetrágalmazási pereiben számtalan alkalommal éltek a 12. § alkalmazásával, amellyel kapcsolatban megállapítható, hogy minden esetben betartották a (2) bekezdésben foglalt eljárási szabályokat.[1672] A vádlottak hirdetményi úton való megidézése azonban az esetek döntő többségében eredménytelen maradt. Ebből kiindulva ezeket a büntetőeljárásokat két csoportra lehet bontani aszerint, hogy hoztak-e jogerős ítéleteket ezekkel a politikusokkal szemben, vagy végül a *Csemegi-kódex* 106. §-ra hivatkozva, elévülés jogcímén megszüntették ezeket az ügyeket, holott az Átv. felhatalmazta az igazságszolgáltatási szerveket a perek lefolytatására.

A következőkben az első estkörbe tartozó, lezáratlanul maradt ügyeket ismertetem.[1673] *Károlyi Mihállyal* szemben a korábbiakban már bemutatott 1924-ben indult büntetőeljárás során a bizonyítékok összegyűjtését követően a hatóságok megállapították a büntetőeljárás lefolytatásához szükséges törvényi kritériumok fennállását: az Átv. 12. §-a valamint a Bp. 470. §-a szerint az ügyészség indítványozta a nyomozólevél kibocsátását, mivel a terhelt külföldön, ismeretlen helyen tartózkodott feltehetően azért, hogy kivonja magát a büntetőeljárás alól. Ezt követően az 1927-es évben került sora gyanúsított hirdetmény útján való megidézésére, ami nem hozta meg a várt eredményt, mert az érintett nem jelentkezett a hatóságoknál.[1674] Tekintettel arra, hogy 1931-ig nem történt releváns előrelépés az ügyben, a törvényszék eljárást megszüntető végzést bocsátott ki, melynek rendelkezése szerint az eljárás kizárólag a terhelt előállítását követően indítható el újra a Bp. 472. § (4) bekezdése alapján, ugyanis az indokolás szerint a nyomozólevél kibocsátása nem vezetett eredményre, a nyomozást pedig már lezárták.[1675] Az eljárás hivatalosan azonban csak jóval később, 1941-ben szűnt meg, amikor *Baróthy Pál* a kir. ügyészség elnöke a *Csemegi-kódex* 108. §-ában meghatározott elévülési idő lejártára hivatkozva indítványozta a nyomozólevél visszavonását.[1676]

Az 1929-es berlini antifasiszta kongresszuson való részvétel miatt ismételten eljárást indítottak a volt köztársasági elnökkel szemben. Itt azonban a fenti esettől eltérően a 12. §

[1672] Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a kommunista perekben időnként nem folytatták le a terhelt távollétében az eljárást. Megemlíthető többek között, hogy a Gerő Ernő és társai ellen indított büntetőeljárásban 3 vádlottal szemben az Átv. 12. § (2) bekezdésének felhatalmazása alapján állapította meg a törvényszék a büntetőjogi felelősségüket a büntetés kiszabásának mellőzésével. A Stromfeld-ügyben is további egy vádlottal szemben is hasonló módon járt el a törvényszék. A Szántó Zoltán-féle összeesküvésben 8 személlyel szemben folytatták le az eljárást az Átv. 12. §-a alapján, mert a terheltek külföldre szöktek a büntetőeljárás elől. HU-BFL-VII.5.c-15845-1922,, 470., HU-BFL-VII.5.c-4174-1923, 290., HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 27., *Az Est*, 1927, 18/236, 3.

[1673] A jogerős ítéletekkel lezárt ügyeket a 12. § (2) bekezdésben, az ítélethozatallal kapcsolatos résznél mutatom be.

[1674] HU-BFL-VII.5.c-13349-1924, 31.

[1675] HU-BFL-VII.5.c-13349-1924, 41.

[1676] Ua. 48.

alkalmazása fel sem merült: az ügyészség a terhelt távollétére való tekintettel a tárgyalás elhalasztását indítványozta, emellett pedig a Bp. 470-472. §-a alapján kérvényezte a nyomozólevél[1677] kibocsátását, aminek joghatása *Károlyi Mihály* körözött személyként való nyilvántartása volt. A vádhatóság véleménye szerint a korábbi államfőnek ez az ellenséges magatartása mindenképpen arra engedett következtetni, hogy a terhelt újra vezető pozíciót kíván betölteni a magyar politikában, célja pedig az ún. „népköztársaság" visszaállítása,[1678] ezért az eljárás kezdeményezése mindenképpen indokolt volt. A vádemelést követően azonban ez a büntetőügy sem jutott el a bírósági szakig: már egy évvel később, 1930-ban kezdeményezte az ügyészség a terhelt előállításáig az eljárás megszüntetését,[1679] amit a törvényszék mellett működő vádtanács végzés formájában jóváhagyott.[1680] 1940-ben végül *Baróthy* főügyész a *Csemegi-kódex* 106. §-a szerint indítványt nyújtott be az eljárás megszüntetésére az elévülési idő leteltére való tekintettel, ugyanis a hatóságok ez idő alatt semmilyen, az elévülést félbeszakító intézkedést nem tettek.[1681]

Jászi Oszkárnak a *Magyar Tribune*-ben megjelent *Útban az Igazság* című cikke miatt a gyanúsított hirdetményi idézését követően a törvényszék a tárgyalás napját 1924. november 25-re[1682] tűzték ki, amit a Bp. 290. § (1) bekezdése[1683] alapján elhalasztott. Az indokolás szerint a vádhatóságnak új bizonyítékok kerültek a birtokába az emigráns politikusok tevékenységével kapcsolatban. Ezen iratok megismerése céljából így az ügyész indítványozta a halasztást.[1684] A főtárgyalás elmaradását követően azonban ismeretlen okokból nem jelölt ki az elsőfokú bíróság új időpontot az eljárás folytatásához. Az ügyészség ezért 1928 márciusában kérelmet nyújtott be a Bp. 470. §-ra hivatkozva, hogy bocsássanak ki nyomozólevelet a terhelttel szemben.[1685] A körözés azonban nem vezetett eredményre, ezért a törvényszék 1931 áprilisában a Bp. 472. § (4) bekezdése alapján az eljárást a terhelt előállításáig megszüntette.[1686] Az első Jászi-ügy hivatalosan 1941-ben, elévülés jogcímén zárult le,[1687] ami azért érdekes, mert a volt miniszterrel szemben egy másik perben

[1677] HU-BFL-VII.5.c-3988-1930. 14., HU-BFL-VII.18.d-20/0002-1929. 9., 11.
[1678] Ua. 11.
[1679] Ua. 16.
[1680] Ua. 17.
[1681] Ua. 20., HU-BFL-VII.18.d-20/0002-1929. 14. A megszüntetésre irányuló kérelem 1935-ben is érkezett a főügyészhez, ezt azonban ő akkor visszautasította.
[1682] Ua. 21.
[1683] Ua.
[1684] HU-BFL-VII.18.d-20/0004-1924, 10.
[1685] Ua. 24., 30.
[1686] HU-BFL-VII.18.d-20/0004-1924, 33.
[1687] Ua. 38.

elmarasztaló ítéletet hoztak, amelynek keretén belül ügyegyesítés elrendelésével ebben a bűnügyben is eljuthatott volna a vádirat a tárgyalási szakaszba.

Linder Béla jugoszláviai tevékenysége miatt indított büntetőeljárás során az elsőfokú bíróság elfogadta az ügyészség megállapításait, ezért a tárgyalás időpontját 1924. január 17-re tűzte ki, emellett pedig elrendelte a terheltek hirdetményi úton való idézését tekintettel arra, hogy ebben az időben feltehetőleg Belgrádban tartózkodtak.[1688] A törvényszék elnöke azonban végzéssel elhalasztotta a tárgyalást, mert a kijelölt tanács elnökének személye megváltozott,[1689] akinek kellő időt akartak biztosítani az iratok megismerésére.[1690] A tárgyalás új időpontját ez év december 2-ra jelölték ki.[1691] Végül ez a tárgyalás sem került megtartásra: a bíróság 2287/9/1924 sz. végzésében ismételten a halasztás mellett döntött, ezúttal az ügyészség indítványa alapján. Ennek oka, hogy a vádhatóságnak új bizonyítékok kerültek a birtokába, melynek tanulmányozására további időre volt szüksége a kijelölt ügyésznek.[1692] Az elmaradt tárgyalást követően 1927-ben a hatóságok ismét kezdeményezték a büntetőeljárás folytatását: először az vádhatóság indítványára nyomozólevelet bocsátottak ki a Bp. 470. §-a alapján,[1693] majd ismételten hirdetményi úton idézték meg a vádlottakat.[1694] Mivel ezek az intézkedések sem vezettek eredményre, a törvényszék 1931 áprilisában a Bp. 472. § (4) bekezdése alapján az eljárást a terhelt előállításáig megszüntette.[1695] Az 1930-as években egyik hatóság sem tett az elévülés félbeszakítását célzó intézkedéseket, ezért 1941 májusában *Baróthy Pál* indítványozta a nyomozólevél visszavonását és az eljárás megszüntetését a *Csemegi-kódex* 106. § (3) bekezdésére és a 108. §-ra hivatkozva.[1696]

Arra a kérdésre, vajon miért nem folytatták le a bírósági tárgyalásokat a fent bemutatott ügyekben, holott az Átv. 12. §-a erre megadta a jogi feltételeket, nem lehet egyértelmű választ adni. A *Károlyi Mihállyal* szemben indított büntetőeljárások kapcsán fontos megemlíteni *Szabó Zoltán* főügyész-helyettesnek a 2789/1937-es számú levelét, aki egy másik, a korábbi államfővel szemben kezdeményezett eljárásban képviselte a vádhatóságot. Az ügyész kifejezte rosszallását a hatóságok fellépésével kapcsolatban. Megállapította, hogy a főtárgyalás elmaradását minden alkalommal a nyomozólevél útján elrendelt körözések eredménytelenségével magyarázták. Ezzel kapcsolatban a következő

[1688] Ua. 18-19.
[1689] Ua. 20.
[1690] Erre a halasztásra 1924 májusában került sor. *Az Est*, 1924, 15/88., 5.
[1691] HU-BFL-VII.5.c-2287-1924., 21., *Az Est*, 1924, 15/179., 3.
[1692] Ua. 22.
[1693] Ua. 24.
[1694] Ua. 26.
[1695] Ua. 29.
[1696] Ua. 32.

megállapítást tette: mivel a probléma, ami ezeknek az eljárásoknak a megszűnéséhez vezetett, az elévülési idő eltelte, a még függőben lévő ügyekben tűzzék ki a főtárgyalást, mert az a *Csemegi-kódex* 108. §-a szerinti hatóság általi félbeszakító intézkedésnek minősül. Így megnyílna a lehetőség a terhelt távollétében lefolytatott tárgyalásra, ami a gyanúsított esetében a magyar állam erkölcsi elégtétele szempontjából lenne kiemelkedő jelentőségű, bemutatva azt, hogy az ország az igazságszolgáltatás útján képes volt reagálni az őt ért vádakra.[1697]

A korábbi oktobrista miniszterek ügyeiben már egy egészen más magatartás jelent meg a hatóságok részéről, ugyanis a jogerős ítéletek hiányában lezárt büntetőeljárások közös jellemzője abban állapítható meg, hogy 1924-ben valamennyi kitűzött tárgyalás időpontját különböző okok miatt elhalasztották. A *Népszava* szociáldemokrata lap értesülése szerint erre az intézkedésre valójában azért került sor, mert *Miskolczy Ágost* ügyész kérelmet nyújtott be valamennyi terhelt ellen indított büntetőeljárás egyesítése végett, amelynek eredményeképpen 25 vádiratot szándékozott az ügyészség egységesen benyújtani a bíróságnak.[1698] Tehát a sajtóban felmerült egy ún. „*nagy emigráns per*" lebonyolításának lehetősége, melynek jogi eszköze a Bp. 19. §-ban szabályozott ügyegyesítés lehetett volna. Elrendelése viszont csak akkor válhatott volna lehetségessé, ha ugyanazt a személyt egyszerre több bűncselekmény terhelt volna. Azonban álláspontom szerint a korábbi kormánytagok által elkövetett nemzetrágalmazás bűntette esetében ez a körülmény nem állt fenn. A jogi tárgy azonossága és az egységes szándék, amellyel a nemzetrágalmazás deliktumát elkövették, nem alapozhatta meg, hogy egy per keretén belül hozzanak velük szemben ítéletet. Így a fenti sajtóértesülések logikusnak tűntek, de ennek megvalósításához hiányzott a megfelelő jogszabályi háttér. A törvényszék feltehetően az ügyek egyszerűbb elbírálása érdekében az oktobrista miniszterek pereinek tárgyalását 1924 november 11 és december 9-e között tűzte ki.[1699] Ebben az esetben viszont az ügyészség kérelmére halasztották el az ítélethozatalt. Ezt követően végül a hatóságok tétlensége miatt ezek a büntetőügyek is elévültek.

A távollévő terhelt érdekeinek a biztosítása végett a (2) bekezdése lehetővé tette az elkövető jelentkezése vagy kézre kerülése esetén egy új főtárgyalás megtartását függetlenül attól, hogy a korábbiakban a törvényszék már jogerős ítéletet hozott. Az új bírósági szakaszra vonatkozó szabályokat a Bp. 460-462. §-a[1700] tartalmazta. A levéltári források alapján

[1697] HU-BFL-VII.18.d-03/0576-1930, 17.
[1698] Az Est, 29 db vádiratról számolt be, a 8 Órai Újság 28-ról. *Népszava*, 1924, 52/53., 10., *Az Est*, 1924, 15/88., 5., *8 Órai Újság*, 10/53., 5.
[1699] *Az Est*, 1924, 15/179., 3.
[1700] E §-ok az újrafelvétel nyomán megtartandó tárgyalást szabályozták.

megállapítható, hogy voltak olyan politikai perek, ahol a terhelt jelentkezése miatt ismételten kitűzték a főtárgyalást, ahol a korábbi elmarasztaló döntések megismétlése helyett általában felmentő ítéleteket hoztak. Megemlíthető többek között *Stumpf Péter* vaseszergályos ügye, akit a Linder-féle *Kossuth-koalícióban* való részvétele miatt első, és másodfokon is bűnösnek találtak nemzetrágalmazás deliktumának elkövetése miatt. A másodfokú ítélet jogerőre emelkedését követően, 1939 májusában az elítélt átlépte a magyar határt.[1701] Erre a körülményre való tekintettel az ügyészség indítványozta a főtárgyalás kitűzését a büntetés kiszabása érdekében. Ezt követően a törvényszék megállapította a hatáskörének fennállását *az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről szóló 1938. évi XVI. törvényben* szabályozott öttagú tanáccsal szemben, így a tárgyalás a rendes bíróság előtt folytatódott. *Stumpf* védője azt állította, bár *Linder* külön írt egy beszédet a terhelt számára, azt végül *Balogh János* olvasta fel. A vádlott pedig csak hallgatóságként vett részt a *Kossuth-koalíció* alakuló ülésén, illetve a határozat elfogadásában sem vett részt. Ezt alátámasztva az ügyvéd kiemelte: *Stumpf* neve nem szerepelt a rendezvényről készült jegyzőkönyvben,[1702] így nem lehet kétséget kizáróan megállapítani, hogy valóban támogatta a szervezet célkitűzéseit. Az elsőfokú fórum végül elfogadta a védelem érvelését, ezért a 7842/16/1931. számú ítélet rá vonatkozó részét hatályon kívül helyezték, és a Bp. 326. § (2) bekezdésének 2. pontja alapján felmentették a vádak alól.

A (2) bekezdés a büntetőjogi felelősség megállapításának az esetére is egy különös szabályt állapított meg: annak érdekében, hogy a terhelt távollétében megtartott tárgyalás ne okozzon aránytalanul nagy hátrányt a vádlott számára, a bíróság ítéletében kizárólag a bűnösséget állapíthatta meg, azonban konkrét büntetést nem szabhatott ki.[1703]

A fent bemutatott büntetőügyek kapcsán látható volt, hogy a törvényszék számos alkalommal tartózkodott a főtárgyalás ily formában való megtartásától. Ettől függetlenül bizonyos esetekben mégis sor került a bírósági szakasz lefolytatására. A korábbi államfőnek a Pozsonyban működő *A Reggel*[1704] című politikai napilapban megjelent cikkei miatt az ügyészség indítványozta a törvényszék felé a körözés kibocsátását: álláspontjuk szerint ugyanis a *Magyar hazugságok, magyar valóságok,* a *Károlyi az egész világ ellen*, valamint a *Jászi Oszkár* tollából származó *Károlyi Mihály uj programmja* megalapozta az Átv. 7. §-a

[1701] Stumpfot előzetes letartóztatás alá helyezték, amiért felfolyamodást nyújtott be az ítélőtáblához, amit a másodfok elutasított. HU-BFL-VII.18.d-20/0005-1930., 20-21.
[1702] HU-BFL-VII.18.d-20/0005-1930, 24.
[1703] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 141.
[1704] https://goo.gl/ZQQvNx (www.adatbank.sk, Szlovákiai Magyar Adatbank), https://goo.gl/oknGjv (www.arcanum.hu, utolsó lehívás dátuma: 2018. október 11.)

szerinti nemzetsértés, valamint a Kms. 2. § - a alapján a kormányzósértés vétségét is.[1705] Tehát látható, hogy ebben az esetben a Bp. 19. § (3) bekezdés[1706] szerinti ügyegyesítést szándékozott a vádhatóság megvalósítani, mivel *Károlyi* ezen írásaival folytatólagosan törekedett a magyar állam hitelének a csorbítására.[1707]

A fent leírtakkal ellentétben a törvényszék az Átv. 12. §-a alapján végül 1931-ben először tűzött ki nyilvános tárgyalást a terhelttel szemben, így az ebben az ügyben hozott B. XXXV. 5612/12/1931. számú ítéletnek[1708] jelentősége ebből a szempontból is kiemelkedő, hiszen az 1919-es népbiztosok pere,[1709] és a Rákosi-Vági néven elhíresült büntetőeljáráson kívül ez volt az első alkalom, amikor a magyar bíróságok egy korábbi politikai vezetőnek a büntetőjogi felelősségét megállapították. Az ítélet indokolása szerint a 7. § (1) bekezdése alapján azért volt a bűnösség megállapítható, mert a vád tárgyává tett újságcikkek szerint az első világháború után megkezdődött egy új világrend kibontakozása, amelyhez mindegyik ország igazodott a magyar államot kivéve, ahol továbbra is „…*operettszerűség, hamis jelszavak, üres frázisok, páratlan kalandozások, és trükkök*…" jellemzik a közéletet. Vagyis megállapítást nyert: ezen kijelentéseivel szándékosan torz képet festett Magyarországról. Az elsőfokú fórum a büntetés kiszabásánál figyelemmel volt az Átv. 12. § (2) bekezdésére, így a vádlott távolmaradására tekintettel a büntetés kiszabását mellőzte a Bp. 479-480. § szerinti bűnügyi költségek megtérítésére vonatkozó kötelezettségek megállapítása mellett,[1710] melynek behajtása céljából a jogerőre emelkedést követően újabb körözést rendelt el a bíróság.[1711]

Ugyanebben az évben *Baróthy Pál*[1712] ismét indítványozta a fent kifejtettek szerint a körözés[1713] kibocsátását a gyanúsítottal szemben, ez alkalommal az Átv. 5. §-ban meghatározott államfelforgatásra irányuló izgatás, kétrendbeli, a Kms. 2. § (1) bekezdése

[1705] HU-BFL-VII.18.d-03/0576-1930, 3.
[1706] Ua. 4.
[1707] Ua. 5.
[1708] Ua. 21. Bár az ügyiratszám az 1931-es dátumot jelöli, a törvényszék végül 1937-ben hozta meg az ítéletet.
[1709] RÉV Erika: *A népbiztosok pere*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1969.
[1710] HU-BFL-VII.18.d-03/0576-1930, 21.
A bűnügyi költségek megtérítése miatt a törvényszék 1941-ben indítványozta az eljárás megszüntetését elévülés jogcímére hivatkozva. Ua. 29.
[1711] A törvényi tényállás megállapításának kérdésében a törvényszék az elmarasztaló ítélet meghozatala mellett más vonatkozásban is döntést hozott. A kihirdetéssel egy időben ugyanis egy külön végzést hozott az ügyészség által, a Kms. alapján vád tárgyává tett kormányzósértés vonatkozásában, kimondva így e vonatkozásban az eljárás megszűnését a Csemegi-kódex 106. §-a alapján, mert az ügy ezen részében csak 1934-ben történt utoljára érdemi intézkedés, amikor a bíróság a Bp. 472. §-hoz igazodva a terhelt előállításáig megszüntette az eljárást. Károlyi Mihály védője fellebbezést nyújtott be az ítélettel szemben, kérve az elítélt felmentését, amelyet végül az ítélőtábla elutasított, helybenhagyva az elsőfokú ítéletet 1937 novemberében. Ua. 23., 15., 27.
[1712] A főügyész a büntetőeljárás megindításáról jelentés tett az igazságügyi miniszternek. HU-BFL-VII.18.d-20/0025-1930., 1.
[1713] HU-BFL-VII.5.c-4286-1931., 4.

szerinti kormányzósértés, valamint kétrendbeli, a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló vétség elkövetésének megalapozott gyanúja miatt.[1714] Ezen egyesített bűnügy esetében is az előző büntetőeljárással egyezően hozta meg a törvényszék ítéletét: először 1934-ben a kormányzósértés vétségének tekintetében az eljárás megszüntette a vádlott előállításáig,[1715] ezt követően így már kizárólag az Átv. 5., és 7. § fennállását vizsgálta a történeti tényállásokkal kapcsolatban. Végül az elsőfokú fórum megállapította *Károlyi Mihály* bűnösségét a büntetés kiszabásának mellőzésének és a bűnügyi költségek megtérítésének megállapítása mellett.[1716] Az eljárási megszüntető végzést elévülés jogcímén a törvényszék 1940-ben bocsátotta ki, mivel az elítéltet nem tudták az illetékes hatóságok előállítani tartozásának rendezése céljából.[1717]

A *Tiétek a föld*! megírása és terjesztése miatt indított büntetőeljárásban a korábbi esetekhez hasonlóan itt is indítványozta az ügyészség az tárgyalás megtartását az Átv. 12. §-a alapján,[1718] ugyanis az 58.422/ k.ü.1935-ös számú vádiratba[1719] foglaltak szerint a bűnösség megállapítása azért volt indokolt, mert a feltételezett elkövető hitet tett a Szovjetunióban bevezetett gazdasági rendszer és diktatórikus államberendezkedés mellett, Magyarországra nézve pedig valótlan kijelentéseivel olyan benyomást keltett, mintha a dolgozók felett lévő „*kizsákmányoló*" osztály minden előnytől megfosztaná a dolgozókat.[1720]

A tárgyalás megtartásáról az előzőekhez hasonlóan hirdetményi úton való idézéssel szándékoztak a hatóságok felhívni a gyanúsítottat, hogy jelenjen meg a törvényszéken, ami ez alkalommal is sikertelen maradt, ettől függetlenül a nyilvánosság kizárásával sor került a büntetőeljárás e szakaszának a lefolytatására,[1721] melynek eredményeképpen *Károlyi Mihály* felelősségét megállapítva a büntetés mellőzősével a bűnügyi költségek megtérítésére kötelezték az elítéltet a perrendtartás már hivatkozott rendelkezéseinek megfelelően. Emellett a Te. 117. §-a alapján elrendelték a sajtótermék elkobzását.[1722] Bár 1942. októberében a törvényszék *Baróthy* főügyész indítványára[1723] végzésével megszüntette az eljárást,[1724] mégis

[1714] Ua. 2.
[1715] Ua. 6., HU-BFL-VII.18.d-20/0025-1930, 9.
[1716] Ua. 9., HU-BFL-VII.18.d-20/0025-1930. 13-14.
[1717] Ua. 11-12.
vö.: HU-BFL-VII.18.d-20/0025-1930. 15-16. Ez utóbbi csak a megszüntetésre irányuló indítványt tartalmazza.
[1718] HU-BFL-VII.5.c-7384-1932, 13.
[1719] Ua. 10.
[1720] Ua. 13.
[1721] Ua. 14.
[1722] Ua. 16.
Lengyel László védőügyvéd fellebbezést nyújtott be az elsőfokú ítélettel szemben, felmentést kérve a hajdani köztársasági elnökre, így az 1936-os évben került sor az ítélőtábla másodfokú eljárására, ahol végül a B.VII.1158/9/1936. sz. ítéletével helybenhagyta a törvényszék által kimondottakat.
[1723] HU-BFL-VII.5.c-7384-1932, 25.

elmondható, hogy ez a büntetőügy járt a legsúlyosabb következményekkel, hiszen *Károlyi* mellett más elkövetőket is felelősségre vontak az igazságszolgáltatás keretein belül ezen írásának a magyar falvakban történő széleskörű terjesztése miatt. Ez utóbbi tényállás alapján hozott elmarasztaló ítéletet a törvényszék elmarasztaló ítéletet *Bagó István*[1725] napszámossal, *Nagy Lajos* szűcssegéddel,[1726] *Hegyi István* géplakatossal, valamint *Leister Bálint* munkással szemben.[1727]

A terheltnek az 1939-ben megrendezett párizsi nemzetközi békekonferencián elmondott előadása ismételten megalapozta az Átv. 7. §-a[1728] által meghatározott bűntett miatti vádemelést az ügyészség részéről. Az eljárás során *az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről szóló 1938. évi XVI. törvény* értelmében egy külön öttagú tanács alakult meg a per bírósági szakának a lefolytatására és az ítélethozatalra. Ezen változtatás mellett ez az eljárás is ugyanazon módon ment végbe, mint a korábbiak: *Károlyit* hírlap útján idézték meg,[1729] majd távolmaradásának okán a büntetés mellőzése mellett a bűnügyi költségek megtérítésére kötelezte a törvényszék külön tanácsa elsőfokú ítéletében.[1730] Azonban 1943-ban az ügyészség elévülésre hivatkozva indítványozta az körözés visszavonását és az eljárás megszüntetését, amit az elsőfok végzésben hagyott jóvá. Ennek a dátumnak a kiemelése egyébként azért is fontos, mert ez volt az utolsó év, amikor *Károlyi Mihály* Magyarországon körözött személynek minősült.[1731]

Jászi Oszkár második, nyolc rendbeli nemzetrágalmazási perében az ítélet meghozatalára több évet kellett várni. Az eljárás bírósági szakasza előtt ugyanis a vádtanács 1929-ben végzésben elrendelte a vádlottal szemben a nyomozólevél kibocsátását,[1732] ami nem vezetett érdemi eredményre. Ezért ez év szeptemberében az ügyészség indítványozta az eljárás megszüntetését a terhelt előállításáig.[1733] Tíz év tétlenséget követően, 1939 szeptemberében hirdetményi úton ismét megidézték a vádlottat,[1734] aki nem jelent meg a törvényszék előtt. Végül az elsőfokú bíróság 1939 novemberében az Átv. 12. § alapján kitűzte a tárgyalást, majd pedig kimondta bűnösségét a vádiratban megállapítottak szerint.[1735]

[1724] Ua. 26.
[1725] HU-BFL-VII.18.d-03/0175-1932, 9., HU-BFL-VII.5.c-9038-1932. 20, Ua.
[1726] HU-BFL-VII.5.c-11649-1932.
[1727] HAJDU i. m. 440.
[1728] HU-BFL-VII.18.d-03/0619-1939, 13.
[1729] Ua. 14.
[1730] Ua. 13.
[1731] Ua. 9.
[1732] Ua. 85.
[1733] Ua. 87.
[1734] Ua. 109.
[1735] Ua. 111.

Távolléte miatt a büntetés kiszabását mellőzték, csupán a bűnügyi költségek megtérítésére kötelezték a volt nemzetiségi minisztert.

A *Kossuth-koalíció* vezető tagjait az elsőfokú bíróság az Átv. 12. §-a alapján a 7842/16/1931. számú ítéletében bűnösnek találta nemzetrágalmazás bűntettének elkövetése miatt. Tekintettel arra, hogy a terheltek tartózkodási helye ismeretlen volt, a törvényszék a büntetés kiszabását mellőzte, csupán a büntetőjogi felelősség fennállását állapította meg.[1736] Indokolása szerint a vádlottak a magyar állapotokat a valóságnak nem megfelelően mutatták be. Tehát megállapíthatóvá vált azon céljuk, hogy az országot negatív módon mutassák be a külföldi közvélemény számára. Az ily módon tett kijelentéseik alkalmasak voltak továbbá a magyar állam megbecsülésének és hitelének csorbítására.[1737] Az ítélettel szemben a kirendelt védők a Bp. 385. § (1) bekezdésének a) és b) pontja alapján fellebbeztek. Az ítélőtábla azonban 1932. áprilisában helybenhagyta a törvényszék döntését.

A Kúria 4852/1925 sz. döntésében arra kötelezte az alsóbb fokú bíróságokat, hogy a rendtörvény hatálya alá tartozó, sajtón keresztül megvalósított bűncselekmények esetében csak akkor folytassák le a terhelt távollétében a tárgyalást és az ítélethozatalt, ha az St. alapján felelősségre vonható személyek mindegyike külföldön tartózkodik.[1738] Tehát az Átv. 12. §-át ezekben az esetekben csak az St. által korlátozott módon lehetett alkalmazni.[1739] Ez utóbbi jogszabály 33-35. §-a szerint ugyanis, ha a szerző nem vonható felelősségre, akkor a kiadóval vagy a felelős szerkesztővel szemben kellett a pert megindítani.[1740] Ehhez a fokozatos rendszerhez kapcsolódott továbbá a 48. § (3) bekezdése, amely deklarálta, ha a sajtójogi büntetőeljárást valamelyik terhelttel szemben már korábban kezdeményezték, akkor az elévülési időn belül a többi érintettel szemben is folyamatba helyezhető. Vagyis, amennyiben a szerzőn kívül más, e törvény hatálya alá tartozó személyek belföldön tartózkodtak, a törvényszék nem alkalmazhatta az Átv. különös eljárási szabályait.[1741] Ez a kúriai érvelés volt az oka annak, hogy hiába nyilvánította a harmadfok sajtódeliktumnak a sajtóban elkövetett 7 és a 8. §-t, azt sosem építették bele a gyakorlatban, mert a bíróság az oktobrista politikusok nemzetrágalmazási pereit a távollétükben is lefolytathatta. Azok a sajtóorgánumok ugyanis, ahova rendszeresen publikáltak, kivétel nélkül külföldön működtek.

[1736] HU-BFL-VII.18.d-20/0005-1930, 13.
[1737] Ua. 17.
[1738] LENGYEL (1927) i. m. 119., BERTL – RÁCZ – JENCS i. m. 21-22.
vö.: MENDELÉNYI i. m. 66.
[1739] MENDELÉNYI i. m. 67.
[1740] BERTL – RÁCZ – JENCS i. m. 22.
[1741] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 143.

5.7.3.: A statárium alkalmazásának lehetősége

A Horthy-korszakban két törvény tette lehetővé azt, hogy a kivételes hatalomról szóló törvény 12. § (4) bekezdésben lévő feltételek teljesülése esetén a törvényszék elnöke összehívja a statáriális bíróságot.[1742] Az egyik *a rögtönbíráskodás kiterjesztéséről szóló 1920. évi XXXVIII. törvény* 1. § - a,[1743] a másik pedig a rendtörvény 13. §-a, amelyek az 1912. évi LXIII. törvényben meghatározott deliktumok mellett tovább bővítették a különös bíróság hatáskörébe tartozó bűncselekmények körét.

Az eredeti javaslat 17. §-a jóval nagyobb mozgásteret biztosított volna a kormánynak. E § szerint ugyanis „*a miniszterium elrendelheti, hogy a jelen törvényben meghatározott bűncselekmények tekintetében a gyorsított bűnvádi eljárásnak az 1912. évi XXXIII. t.-c. 31. §-a értelmében megállapított szabályai nyerjenek alkalmazást és hogy e szabályok keretében a jelen törvény 1-3. §-ában meghatározott bűncselekményekre kivételesen a rögtönbíráskodás és halálbüntetés állapítassék meg arra az esetre, ha e bűncselekmények oly fenyegető módon harapóznak el, hogy a fennálló törvényes rendet fenyegető bűncselekmények szélesebbkörü elterjedésének megakadályozása végett elrettentő példaadás válik szükségessé. A gyorsított bűnvádi eljárásban a főtárgyalást a kir. törvényszéknek öt tagból alakítandó tanácsa előtt kell megtartani*."[1744] A kezdeti szöveg alapján megállapítható, a jogszabály ezen formája feljogosította a minisztertanácsot arra, hogy az Átv-ben szabályozott valamennyi tényállás kapcsán elrendelhesse a gyorsított bűnvádi eljárást.[1745] Emellett a statáriumot csak az államfelforgatás alap-és minősített eseteinek az elkövetésére korlátozta. Az *Igazságügyi Bizottság* jelentésében mellőzte az első eset alkalmazását, és csak a rögtönbíráskodást támogatta oly módon, hogy tovább szűkítette a végrehajtó hatalom mozgásterét a „*kivételesen*" jelzőnek a szövegbe emelésével.[1746] A módosítások hatására a Nemzetgyűlés végül a következő formában fogadta a rendtörvénynek a statáriális eljárásra vonatkozó rendelkezését: „*a minisztérium felhatalmaztatik, hogy az 1912. évi LXIII. törvény 12. §-ának 4. pontjában megjelölt feltételek esetében a rögtönbíráskodást, az ott megjelölt büntetés alkalmazásával, kivételesen a jelen törvény 1-2. §-ában megjelölt bűncselekményekre is*

[1742] A törvényszék elnökének ezen hatáskörét a 9550/1915. sz. I. M. rendelet 27. § - a állapította meg.
[1743] TÓTH J. (2017) i. m. 161.
vö.: TÓTH J. Zoltán: Rögtönbíráskodásra vonatkozó jogi szabályozás a Horthy-korszakban, *Hadtudomány*, 2010, 20/4, 122-131.
[1744] *Nemz. Ir.* (1920) IV. köt i. m. 305-306.
[1745] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 144.
[1746] *Nemz. Ir.* (1921) VII. köt i. m. 103.

elrendelhesse."[1747] Összességében megállapítható: a két világháború közötti időszakban a törvényhozás elfogadta azokat a jogszabályokat, melyek nyomán megteremtette a statárium jogszerű elrendelésének az alapjait.

Államfelforgatás megalapozott gyanúja miatt számtalan alkalommal került sor a rögtönítélő bírói fórum összehívására. Az eljárásukat figyelembe véve azonban levonható az a következtetés, hogy a politikai deliktumok tárgyában az 1920-as évek statáriális gyakorlata teljesen más volt, mint az azt követő évtizedben. A rendtörvény 1-2. §-val kapcsolatban az első jelentős ügy, ahol felmerült a per ily módon való lefolytatása, az a Gerő-féle 1922-es összeesküvés volt. A letartóztatásokat követően az ügyészség két indítványt is előterjesztett arra vonatkozóan, hogy milyen bűncselekmény miatt, illetve milyen eljárás keretein belül kérik a bíróságtól a vádlottak felelősségre vonását. *Strache Gusztáv* kir. főügyész először helyt adott a rendőrség által meghatározott tényállásnak, erre hivatkozva pedig a 6976/1922 sz. ME. rendelet, a 2731/1917. sz. ME. rendelet 8. §-a,[1748] a 6563/1921. sz. ME. rendelet,[1749] valamint a 9550/1915. sz. ME. rendelet 33. §-a[1750] alapján az ügy minél gyorsabb lezárása érdekében rögtönítélő bíróság összehívását kezdeményezte.[1751] A fórum összehívása végül meghiúsult a 9550/1915. sz. ME. rendelet 35. §-a miatt, amely a statáriális eljárás leghosszabb tartamát három napban állapította meg. Ez a körülmény azonban a terheltek jelentős létszáma miatt nem volt kivitelezhető. *Strache* főügyész ezért 1922 novemberében a 118.722/1922-es indítványában kezdeményezte a büntetőeljárás rendes bíróság elé utalását: így e rendelet 33. §-a szerinti előzetes letartóztatást megszüntette, majd az Átv. 1, 2. § (3) bekezdésében szabályozott államfelforgatás bűntettének megalapozott gyanúja miatt a Bp. 141. § (2) bekezdése[1752] alapján ismételten elrendelte az előzetes letartóztatásokat és a fogházi őrizetet.[1753] A módosított indítványt a vádtanács 1922 novemberében elfogadta.[1754]

Az ügyészség 1925-ben hasonló taktikát igyekezett alkalmazni a Rákosi Mátyás és társainak a felelősségre vonásánál is. Tekintettel arra a körülményre, hogy ebben az esetben a

[1747] TÉRFY i. m. 1082.
[1748] Ezt rendelet „A gyorsított bűnvádi eljárás rögtönbíráskodási szabályai" címen fogadták el. Lényege, hogy előzetes kihirdetést követően rögtönbíráskodásnak lehet helye az 1912. évi LXIII. törvény a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről 12. § (4) bekezdésében megjelölt bűncselekményekre, amely többek között a Csemegi-kódex által szabályozott államellenes bűncselekményeket foglalta magában. TÉRFY i. m. 1278.
[1749] A gyorsított bűnvádi eljárás rendes szabályai alkalmazásának megszüntetéséről és a rögtönbíráskodási szabályok eljárási szabályok kivételes alkalmazásáról szóló ME. rendelet a 2371/1917. sz. rendelet hatályát kiterjesztette az Átv. 1, 2. § - ra is. Ua. 1279.
[1750] A gyorsított bűnvádi eljárás szabályait tartalmazó rendelet e §-a szerint a rögtönítélő bíróság megalakulásáig ügyészségnek kell intézkedni a terhelt fogva tartásáról. Ua. 1276.
[1751] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 193.
[1752] Ua. 1154.
[1753] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 202.
[1754] Ua. 218.

Tanácsköztársaság egyik vezetőjét leplezték le a hatóságok, *Az Est* napilap tudósítói folyamatosan tájékoztatták a közvéleményt e politikai bűncselekmény, illetve az ellene megindított büntetőeljárás részleteiről. A sajtó ez év októberében számolt be arról a meglepő fejleményről, mely szerint az előzetes híreszteléseкkel ellentétben nem az Átv. 1. § által szabályozott államfelforgatás törvényi tényállására alapozva emelt vádat az ügyészség, hanem a *Csemegi-kódex* 152. § (1) bekezdésében meghatározott lázadás bűntettének elkövetése miatt kérik a bíróságtól a felelősségre vonást. *Miskolczy* álláspontja szerint ugyanis az Átv. körébe más elkövetési magatartások tartoznak, ezért nem lehet ezeket a cselekményeket a rendtörvény hatálya alá helyezni.[1755] A tényállás ily módon való módosításának az volt az oka, hogy az akkor hatályos 135/1924. sz. I. M. E rendelet kizárólag a lázadás, a gyújtogatás, a robbanószer, illetve minden egyéb robbanóanyag felhasználásával elkövetett gyilkosság és szándékos emberölés, ezek kísérletei, valamint az arra irányuló szövetség esetére engedélyezte a rögtönítélő fórum összehívását.[1756] E döntést követően *Strache Gusztáv* főügyész indítványozta a törvényszéki eljárás helyett a statáriális bíróság felállítását,[1757] melyet az igazságügyi miniszter elfogadott, így felállításra került a külön bírói fórum a vádemelés után két héten belül.[1758]

Ezen politikai körülményeket felismerve a Rákosi-ügyben szereplő védőügyvédek együttesen egy óvást nyújtottak be[1759] a vádemeléssel szemben a Budapesti Királyi Ügyészség elnökének. Érvelésük nagy része annak bizonyítására irányult, hogy a rögtönítélő bíróság összehívásának és ítélethozatalának nincs megfelelő jogalapja, így az törvényesen nem hívható össze. Ennek alátámasztásként kiemelték az 1912. évi LXIII. törvény 1-12. §-át, mely szerint e fórum kivételes hatalmat gyakorol, ezért az kizárólag háborús időkben, illetve a háborút megelőző katonai felkészülés időszaka alatt működhet jogszerűen. Tehát ezen helyzet megszűnésével a bíróság hatásköre nem tartható fenn, valamint az ez idő alatt megalkotott rendelkezéseket is hatályon kívül kell helyezni. Az igazságügyi miniszter azonban a jogszabállyal szembehelyezkedve, a statáriális eljárás szabályait tartalmazó 9550/1915. I. M. E. sz. rendelet alapján állította fel ezt az igazságszolgáltatási szervet, holott azt az első világháború végeztével az akkor hivatalban lévő kormánynak hatályon kívül kellett volna helyeznie.[1760] Ezzel a meglátással kapcsolatban azonban fontos megemlíteni azokat a törvényeket, amelyek az első világháború lezárását követően lehetővé tették a minisztertanács

[1755] *Az Est*, 1925, 16/225, 9.
[1756] TÓTH J.(2017) i. m. 162., *Igazságügyi Közlöny*, 1924, 33/1, 3.
[1757] *Az Est*, 1925, 16/225, 9, 16/224, 7., *8 Órai Újság*, 1925, 11/216, 1.
[1758] *Az Est*, 1925, 16/225, 9.
[1759] *Népszava*, 1925., 53/230, 8.
[1760] HU-BFL-VII.5.c-8771-1925, 229.

számára a kivételes hatalom meghosszabbítását. Az egyik ilyen jogszabály *a háború esetére szóló kivételes hatalom meghosszabbításáról szóló 1920. évi VI. törvény* volt, amelyben az 1. §-a az 1912. évi LXIII. törvényben[1761] engedélyezett kivételes hatalom időtartamát a Trianoni békeszerződés hatályba lépésétől számított egy évvel meghosszabbította. Tehát e rendelkezések alapján 1921. július 26.[1762] és 1922. július 25-e[1763] között a fenti rendeletek hatályosak voltak. A 2. § azonban lehetővé tette a Nemzetgyűlés számára azon jogszabályok hatályban tartását, kiegészítését és módosítását, amelyek olyan viszonyokat szabályoztak, amik a háború végét követően sem álltak helyre megfelelően. Később, *az 1922/1923. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1922. évi XVII. törvény* 6. § (1) és (2) bekezdése ismételten megerősítette a szükségesnek tartott rendeletek további alkalmazásának lehetőségét: e törvény hatályba lépését követő négy hónapon belül ugyanis azokat a jogszabályokat, amelyeket feltehetőleg hat hónapnál hosszabb ideig kellett alkalmazni, törvényjavaslat formájában be kellett nyújtani a Nemzetgyűléshez. Ellenkező esetben e rendelkezések *ipso iure* hatályukat vesztették.[1764] E két jogszabály mellett a korábbiakban már említett, statáriumra vonatkozó törvények alapján is rendelkeztek a hatóságok azzal a hatáskörrel, hogy a kormány erre vonatkozó rendeletét követően összehívják a rögtönítélő bíróságot. Tehát az ügyvédi óvás ezen érvelése hibásnak tekinthető.

A védelem a statárium elkerülése érdekében politikai indokként emelte ki azt a körülményt, hogy Magyarország külföldi megítélését jelentősen rontaná a büntetőeljárás e formája, hiszen a konszolidáció időszakában nem érvényesül olyan különleges jogrend, ami indokolná a halálos ítélet kiszabását politikai bűncselekmények elkövetése esetén. Kiemelték továbbá: a bíróság megfelelő működésének jogi előfeltétele a statárium kihirdetése a társadalom irányába annak érdekében, hogy kialakíthassák a normakövető magatartást. Ez utóbbi azonban nem történt meg.[1765] Az ügyvédek ezen megállapítása sem helytálló, ugyanis a korábbiakban már említett 135/1924. sz. I. M. E rendelet lehetővé tette a rögtönítélő bíróság eljárását. Mindezek alapján kérték az ügy rendes bíróság elé utalását, és az iratok vizsgálóbírónak történő kiadását.[1766]

[1761] MEZEY i. m. 25-34., TÓTH J. (2010) i. m. 1-30., (2007) i. m. 49-62.
[1762] A törvény ezen a napon implementálta a magyar jogrendbe a Trianoni békeszerződést. Ennek eredménye az 1921. évi XXXIII. törvény.
[1763] HU-BFL-VII.5.c-15845-1922., 498.
[1764] A különbség a két törvény között abban látható, hogy ez esetben a kormányt hatalmazta fel a Nemzetgyűlés helyett a rendeletek hatályban tartásáról szóló döntés meghozására.
[1765] HU-BFL-VII.5.c-8771-1925, 230.
[1766] Ua. 231., *Az Est*, 1925, 16/225, 9.

Az ügyvédek eljárási jogi hibaként megemlítették továbbá, hogy az Átv. által szabályozott államfelforgatás bűntette miatt nincs lehetőség a rögtönítélő bíróság összehívására, ezért a vádhatóság ebből a szubjektív indítékból módosította a törvényi tényállást egy, a kódexben szabályozott bűncselekményre.[1767] Bár a korábban megemlítettek szerint lehetséges, hogy a vádhatóság valóban így járt el, mégis hibás az óvásban levezetett érvelés, ugyanis a rendtörvény 13. § szerint a törvény erejénél fogva, ha a körülmények indokolják, elrendelhető lett volna a rögtönítélő bíróság felállítása. Vagyis a védők nem támasztották alá megfelelően tényállításuk jogszabályi alapját.

A főügyész végül nem fogadta el az ügyvédek indítványát, így 1925. november 14-én megkezdődött a statáriális eljárás a *Rákosi-ügyben* a Markó utca 27. szám alatt található esküdtszéki teremben.[1768] A tárgyalás azonban nem hozta meg a vádhatóság által remélt eredményt, mert a bírák hatáskörük hiányára hivatkozva végül megszüntették az eljárást, és annak további folytatását az arra illetékes rendes bíróságra utalták tovább, amely a budapesti kir. törvényszék volt. A megszüntető végzés indokolása szerint azért nem hozott a rögtönítélő bíróság ítéletet, mert a történeti tényállásban nem valósult meg az erőszak, mint elkövetési mód, tehát az elkövetett cselekmény nem volt tényállásszerű, így az nem merítette ki a lázadás bűncselekményét.[1769] Az eljárást megszüntető végzés kihirdetését követően az ügyészség elnöke az ügy iratait azzal az indítvánnyal továbbította *Enyedi Róbert* vizsgálóbírónak, mely szerint a terheltek cselekményét a *Csemegi-kódex* helyett – visszatérve az előzetes letartóztatást elrendelő elővezetési parancsban foglaltakhoz – az Átv. 1-2. §-ban szabályozott államfelforgatás bűntette, illetve vétsége alapján elemezze, vajon megvalósul-e a tényállásszerűség követelménye.[1770] Ugyanez az eljárás figyelhető meg az 1927-es *Szántó és társai* ellen lefolytatott statáriális eljárásban[1771] is, csupán a különös bíróság indokolása volt eltérő. A vádlottakat ugyanis lázadásra irányuló szövetség gyanúja miatt utalta az ügyészség a rögtönítélő bíróság elé, aki ítéletében hatáskörének a hiányát állapította meg arra hivatkozva, hogy rendelet csak a lázadás deliktuma esetén teszi lehetővé a per lefolytatását. Ezért az ügyet a rendes bíróságra tette át.[1772]

[1767] Ua. 231.
[1768] Ua. 254.
vö.: KOLONTÁRI Attila, SERES Attila: *A Komintern „védőszárnyai" alatt: Orosz levéltári források Rákosi Mátyás börtönéveiről 1925-1940*, Budapest, Argumentum Kiadó, Moszkvai Magyar Levéltári Intézet, 2014, 11-30.
[1769] HU-BFL-VII.5.c-8771-1925, 254., *Az Est*, 1925., 16/260, 3.
[1770] Ua. 174-175.
[1771] *Az Est*, 1927, 18/76, 4., 18/79, 8., *Népszava*, 1927, 55/57, 8., 55/58, 1., 55/61, 5.
[1772] SZÁNTÓ i. m. 55., HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 1., *Az Est*, 1927, 18/85, 7., *Népszava*, 1927, 55/84, 1-2.
vö.: Az Est ezzel ellentétesen lázadás bűntettének a gyanújáról számolt be. *Az Est*, 1927, 18/83, 6.

A két világháború közötti rögtönítélő bíróság gyakorlatában a *Sallai-Fürst* per precedens értékűnek tekinthető, hiszen ez a politikai per volt az egyetlen, ahol a törvényszék a legsúlyosabb szankciót alkalmazta a KMP vezetőivel szemben. Ennek oka a bűncselekmény kiemelkedő súlyossága mellett a gazdasági válságot kísérő politikai radikalizmus megerősödésében és a statárium szigorításában található meg.[1773]

A rendőrség a nyomozati szakasz lezárulását követően, 1932 júliusában a letartóztatott személyeket és a bizonyítékokat átadta az ügyészségnek,[1774] ahol *Széchy István*, a vád képviselője külön tárgyalást kezdeményezett a fenti ügyben tekintettel arra, hogy az 1931 szeptemberében elkövetett biatorbágyi merényletet[1775] követően *Zsitvay Tibor* igazságügyi miniszter[1776] a 10.479/1931. sz. I. M. rendelettel[1777] kiterjesztette a statárium alkalmazásának lehetőségét.[1778] Így az 1914. évi XVI. törvénybe ütköző cselekmények,[1779] valamint a *Csemegi-kódex* számos törvényi tényállásának megvalósulása esetén lehetőség nyílt a rögtönítélő bíróság összehívására. Ez utóbbi bűncselekmények a 175-176. §-ban szabályozott magánosok elleni erőszak,[1780] a 279. § szerinti szándékos emberölés[1781] és a 315.§-ban pönalizált közegészség veszélyeztetésének halált okozó esetei,[1782] illetve a 434-438. §-ban pönalizált vasúti pályákon és hajókon megvalósult közveszélyes tevékenységek voltak.[1783] E rendeletet hatálya alá kerül továbbá az Átv. 1-2. §-ban meghatározott államfelforgatás alap-és minősített esetei is.

Az ügyészség a vádlottaknak a Markó utcai fogházba szállításakor[1784] hozta meg végső döntését a statáriális eljárással kapcsolatban: tekintettel arra, hogy *Sallai Imre* és *Fürst*

[1773] DRÓCSA (2019) i. m. 99-100.
[1774] *Az Est*, 1932, 23/164, 3., *Népszava*, 1932, 60/161, 4.
[1775] A biatorbágyi viaduktnál történt vonatrobbantás több, mint 20 ember halálát okozta, emellett súlyos anyagi károkat is okozott. A merénylet elkövetőjét, Matuska Szilvesztert a bíróság többrendbeli emberölés, illetve emberölés kísérlete miatt halálra ítélte, majd Horthy Miklós kormányzó az Ausztriával kötött kiadatási egyezmény feltételeit betartva, kegyelemből életfogytiglani fegyházbüntetésre változtatta. PML-VII.1-b-897,898, 899. d.-11571-1931.
vö.: VARGYAI i. m., NEMES Dezső: *A biatorbágyi merénylet és ami mögötte van…*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1981.
[1776] BÖLÖNY – HUBAI i. m. 90.
[1777] *Magyarországi Rendeletek Tára*, Budapest, Fővárosi Nyomda Rt., 1932, 1257.
[1778] DOMOKOS József: *Kivételes hatalom és rögtönbíráskodás a Horthy-uralom alatt*, Budapest, Athenaeum, 1946., 9-27.
[1779] ANGYAL (1930) i. m. 91-139.
[1780] ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve, 8. kötet: Izgatás, magánosok elleni erőszak, választójog büntetőjogi védelme, vallás elleni bűncselekmények*, Budapest, 1931, 77-94.
[1781] A rendelet kiemelte a szándékos emberölés kategóriáján belül a lőfegyverrel elkövetett gyilkosság esetét is. ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve, 2. kötet: Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal*, Budapest, Athenaeum, 1928, 13-24.
[1782] ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve, 3. kötet :A testi sértés és a közegészségügyi bűntettek és vétségek,* Budapest, Athenaeum, 1928, 87-98.
[1783] *Magyarország Rendeletek Tára* (1932) i. m. 1257., TÓTH J (2017) i. m. 163.
[1784] *Az Est*, 1932, 23/165, 1.

Sándor voltak a mozgalom vezetői,[1785] valamint ők készítették elő az augusztusi fővárosi tüntetést is, *Széchy* kizárólag velük szemben indítványozta a rögtönítélő bírói fórum megalakulását[1786] az Átv. 1. § (1) bekezdésében szabályozott államfelforgatás bűntettének vádjával.[1787] A vádirat további indokolása szerint a felelősségre vonás ily súlyos formája azért is indokolt, mert a vádlottak kifejezetten a Komintern utasításait követve tértek vissza Magyarországra. Tevékenységi körükbe tartozott a kommunista ideológia terjesztése, valamint a munkásokkal kapcsolatos adatgyűjtés, melyek alapján jelentéseket küldtek Moszkvába a magyar gazdasági és társadalmi viszonyokról.[1788]

Ezzel egy időben a többi pártaggal szembeni büntetőeljárást rendes bíróság elé utalta, mivel velük szemben a nyomozás kiegészítése vált szükségessé.[1789] Tehát összességében megállapítható, hogy a tanulmány tárgyát képező bűncselekményt a vádhatóság két külön büntetőeljárásra bontotta szét, így a köztudatban a *Sallai-Fürst* per elnevezés csak a rögtönítélő bíróság előtti eljárásra vonatkoztatható.

A különleges jogrendet megalapozó jogszabályok ismeretében azt fontos ebben az ügyben megvizsgálni, vajon a rendőrség és az ügyészség a gyanúsítottak letartóztatását követően helyesen alkalmazta-e a statárium eljárásjogi szabályait tartalmazó 9550/1915. sz. I. M. E. rendeletben foglaltakat. A 35. § (1) bekezdés szerint a rögtönítélő eljárásban kizárt volt a rendőrség által foganatosított nyomozati szakasz lefolytatása és a vádemelés. Ehhez igazodva a 30. § (3) bekezdés kizárta ezen eljárás alkalmazását, amennyiben a terhelttel szemben rendes büntetőeljárást indítottak. Ennek oka a 30. § (1) bekezdésben keresendő, amely kijelentette: a terhelt tetten érés vagy a bűnösség kétséget kizáró volta esetén állítható e bíróság elé. Tehát azon, a statárium-rendelet hatálya alá tartozót deliktumok esetében, ahol nyomozás elrendelése válik szükségessé, vagy a rendőrség már elkezdte ezeket a munkálatokat, ott nincs helye a gyorsított eljárásnak. A 33. § az őrizetbe vételt követő intézkedésekkel kapcsolatban az alábbiakat szabályozta: a rendőrségnek a letartóztatott

[1785] HU-BFL-VII.18.d-03/0363-1932, 8.
[1786] Az Est további híradása szerint Karikás Frigyest azért nem állították rögtönítélő bíróság elé, mert a mozgalom tevékenysége alatt hosszú ideig külföldön tartózkodott. *Az Est*, 1932, 23/168., 2., 23/167, 3.
[1787] HU-BFL-VII.18.d-03/0363-1932, 1., *Az Est*, 1932, 23/168., 2.
[1788] *Az Est*, 1932, 23/169, 2.
[1789] A Sallai-Fürst-féle összeesküvés eredményeként került sor Kilián György és társai, valamint Berger Lipót és társai ellen lefolytatott büntetőeljárásokra. Ezzel párhuzamosan Karikás Frigyes ellen a Tanácsköztársaság ideje alatt elkövetett ún. tiszolci merényletek miatt, emberölés vádjával a miskolci törvényszék elé állították, ahol gyorsított eljárásban tárgyalták gyorsított eljárásban tárgyalta az ügyet. Emellett két szombathelyi gyilkosság miatt is eljárást indítottak vele szemben. *Az Est*, 1932, 23/168., 2., 23/167, 3., HU-BFL-VII.18.d-03/0363-1932, 31, 52.

személyt azonnal át kell adnia az ügyészségnek, aki felhívja a bírói fórum elnökét a tanács összehívására.[1790]

Látható, hogy a rendelet a tárgyalás időtartamán kívül[1791] nem állapított meg pontos időhatárokat. Ebben a perben azonban a nyomozó hatóság és az ügyészség olyan hosszasan vizsgálta a rögtönítélő eljárás alkalmazásának lehetőségét, hogy az felveti a jogszerűség problémáját. *Sallai Imrét* és *Fürst Sándort* 1932. július 13-án, míg a KMP többi tagját július 15-én helyezték előzetes letartóztatás alá.[1792] Ebben az esetben megvalósult az a jogszabályi feltétel, mely szerint a rendőrség a tetten érés pillanatában foganatosítsa ezt a kényszerintézkedést,[1793] viszont *Széchy István* ügyész csak július 25-én intézkedett a gyanúsítottak további fogva tartásával kapcsolatban, és kezdte el az egyeztetéseket a statáriális bíróság felállítása érdekében. Ez alatt a tizenöt napos időintervallum alatt a nyomozó hatóság házkutatást rendelt el, valamint kihallgatta a gyanúsítottakat. Így megállapítható: a rendőrség lefolytatta a nyomozást, vagyis e bírói fórum összehívása szembement a rendelet 35. §-nak rendelkezésével.[1794] A *Rákosi-perhez* hasonlóan a védők ebben az esetben is közös kérelmet nyújtottak be az igazságügyi miniszterhez, aki végül elutasította az ügyvédek kérelmét, így sor kerülhetett a tárgyalásra, amit a Budapesti Kir. Törvényszék esküdtszéki termében tartottak meg 1932 júliusában. A bíróság végül helyt adott az ügyészség által megállapított vádaknak, így *Sallai Imrét* és *Fürst Sándort* az Átv. 1. §-a szerinti államfelforgatás bűntettében bűnösnek találta, és a 9550/1915. I. M. rendelet 38 § (2) bekezdése alapján halálbüntetést szabott ki rájuk.[1795]

5.8.: A rendtörvény hatálybalépésével kapcsolatos értelmezések

Az Átv. záró rendelkezését a 15. § tartalmazta, mely szerint „…*a törvény kihirdetésének napján lép életbe és azt a minisztérium hajtja végre*.” E jogszabályt 1921.

[1790] DOMOKOS i. m. 14.
[1791] A rendelet 35. § (5) bekezdése alapján a tárgyalás hossza az ítélethozatalt is beleértve maximum háromszor huszonnégy óra. Amennyiben látható, hogy a bíróság nem fog tudni ennyi időn belül döntést hozni, az ügyész az eljárást rendes bíróság elé utalja. DOMOKOS i. m. 15.
[1792] DOMOKOS i. m. 40-41., BALLA i. m. 222.
[1793] *Az Est*, 1932, 23/163, 2.
[1794] DOMOKOS i. m. 44., *Az Est*, 1932, 23/163., 2.
vö.: A Szántó-perben is hasonló módon érvelt a védelem a statárium jogtalanságával kapcsolatban: védőbeszédeikben azt hozták fel problémaként, hogy a terheltek túl hosszú ideig voltak a rendőrségen, tehát az ügyészi intézkedésekre későn került sor. A törvényszék ezzel kapcsolatban úgy reagált, hogy nem létezik az a szabály, hogy a vádlottakat 48 órán belül bíróság elé kellene állítani. HU-BFL-VII.5.c-5506-1927, 138.
[1795] HU-BFL-VII.18.d-03/0363, 1932, 6.

április 6-án hirdették ki,[1796] tehát a nyelvtani értelmezés szerint ez tekinthető a hatálybalépés napjának is. Ez azonban nem mindenki számára volt egyértelmű: *Perjéssy Mihály* ez év március 30. napjától tartotta ezeket a rendelkezéseket alkalmazhatónak.[1797] Ezt a nézetet pedig a későbbiekben a Kúria is átvette, és egyik ítéletét a vádlott terhére ezen gondolatmenet alapján hozta meg. A terhelt ugyanis panaszt emelt a harmadfokú bíróság előtt, amiatt, hogy a rendtörvény alapján marasztalták őt el, holott ő a szerb megszállás idején Pécsen tartózkodott, így nem tudott a jogszabály hatálybalépéséről, ezért nem is vonható ez alapján felelősségre. A Kúria a szóban forgó indítványt elutasította egyrészt arra hivatkozva, hogy a jog nem tudásával nem lehet védekezni. Másrészt pedig hozzátette: az Átv. március 30-án lépett hatályba, vagyis jóval korábban, mint a vád tárgyát képező bűncselekmény. A katonai megszállás alatt lévő terület pedig továbbra is az ország „*integráns része volt*," így az az érintettre is kötelező erővel bírt.[1798] Megállapítható tehát: a legmagasabb bírói fórum hibát vétett azzal, hogy nem tudta a hatályba lépés pontos dátumát megállapítani, azonban a panaszt érdemben helyesen bírálta el, és sem anyagi sem pedig eljárásjogi törvényt nem sértett meg.

[1796] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 147.
[1797] PERJÉSSY i. m. 20.
[1798] ANGYAL (1929) *Az állami és társadalmi* i. m. 147.

6. Összegzés

A XX. század elején végbemenő történelmi események világszerte döntő hatást gyakoroltak a büntetőjog tudományra, amelynek eredményeként új jogtudományi irányzatok jelentek meg az államellenes bűncselekmények szabályozása terén. A politikai deliktumokkal kapcsolatos viták elsősorban a bűncselekményi kör precízebb meghatározására irányultak. Bár ezek az elméleti polémiák az egész múlt századot végigkísérték, elmondható, hogy a pontos definíció alkotás máig komoly nehézségekbe ütközik. Ennek oka, hogy az államellenes bűncselekmény fogalma szorosan összefügg az adott állam alkotmányos rendjével, valamint nem függetleníthető a társadalom morális megítélésétől sem. Ettől függetlenül fontos kihangsúlyozni, hogy absztrakt szinten sikerült ezeknek a törvényi tényállásoknak a közös jellemzőit meghatározni.

A múlt századi magyar jogtörténetben a fent összefoglalt büntetőjogi probléma már a világháború kitörése előtt foglalkoztatta a hazai jogtudósokat. A tanulmányaikban és publicisztikáikban elsősorban a *Csemegi-kódex* XIX. századi szabályozási elveire reflektálva fejtették ki álláspontjukat az államellenes bűncselekmények reformjának szükségessége miatt. Elsősorban a prevenció fontosságát emelték ki, kritizálták továbbá az enyhe büntetési tételeket, az előkészületi szakasz büntetlenségét, a tényállások szűk megfogalmazását, valamint azon jogellenes cselekmények üldözésének a jelentőségét, amit nem a fizikai valóságban realizált erőszakkal vagy egyéb tevékenységgel, hanem „*szellemi úton*” követtek el.

A jogalkotó az állam ellen irányuló törvényi tényállások hiányosságait először a dualizmus időszakában, az 1913-ban elfogadott királysértési törvénnyel igyekezett pótolni. A jogágban jelenlévő problémák mellett a jogszabály megalkotásának másik előzménye a *Nagy György* vezetésével megalakult OKP megjelenése a közéletben. A párt saját hivatalos lapjában olyan radikális és sértő utalásokat és jelzőket használt a királlyal szemben, ami utólag felveti a kérdést, vajon a tagok nem sértették-e meg az 1848. évi III. törvény 1. §-ban foglalt azon alapvetést, mely szerint az uralkodó szent és sérthetetlen. A disszertáció témáját illetően a Kms. jelentősége elsősorban abban állapítható meg, hogy e külön törvény számos olyan új szabályozási formát tartalmazott, ami döntő hatást gyakorolt a két világháború között megalkotott rendtörvényekre. Az államforma megszüntetésére irányuló politikai csoportok kriminalizálása, a csoportban résztvevő tagok elkövetési magatartásainak nevesítése, azok azonos büntetése, valamint a mellékbüntetések kötelező alkalmazása olyan intézkedések

voltak, amelyek 1919-től kezdve meghatározták a politikai deliktumok pönalizálását. Megemlíthető továbbá az eljárásjogi reform is, amely az esküdtbíróság helyett a törvényszékek hatáskörébe utalta ezeknek a pereknek a lefolytatását, ami a jogalkotó azon célját fejezte ki, hogy a laikusok szubjektív politikai nézetei ne tudják a büntetőeljárás kimenetelét befolyásolni. Az újszerű szabályozás jelentősége mellett kritikaként megemlíthető, hogy bár Kms. 3. §-ban szereplő „*lázítás*" és „*támadás*" elkövetési magatartásokból feltételezhető a jogellenes, erőszakos tevékenység kifejtése, előnyösebb lett volna elkövetési módokat is beemelni a jogszabály szövegébe. Ezzel a megoldással precízebben meg lehetett volna határozni a bűncselekményt.

A királysértési törvény több okból sem tekinthető rendtörvénynek: egyrészt a már évtizedek óta fennálló államformát volt hivatott büntetőjogi védelemben részesíteni, másrészt az OKP, akinek a tevékenysége vetette fel a reform szükségességét, nem volt szélsőséges pártnak tekinthető. Kiemelendő továbbá, hogy a jogszabály számos elemében még a XIX. századi büntetőjog jegyeit viselte magán. Ilyenek voltak többek között az államfogház megtartása és az azzal összefüggésben meghatározott alacsony időtartamú szabadságvesztés büntetések.

A büntetőjogi rendszer hiányosságait az 1918-as népköztársaságban megjelenő kommunista agitáció, és a Tanácsköztársaság még inkább elmélyítette, hiszen ebben az időszakban a magyar társadalom a politikai bűnözésnek egy teljesen más formájával találkozott, amivel szemben a jogalkotónak megoldást kellett találnia. Ezek a körülmények vezettek a rendtörvények megalkotásához.

Az első ilyen jogszabály az 1919. évi XI. néptörvény, amellyel a minisztertanács kettős célt akart elérni: megerősíteni a köztársasági államformát, és visszaszorítani a *Kun Béla* által vezetett KMP-t, amelynek a működése rendkívül komoly kormányválságot okozott 1919 januárjában. Ebben a jogszabályban jelent meg először az a szabályozási elv, mely szerint az 1. § tartalmazza a főbűncselekményt, ez az államfelforgatás volt. A további §-ban lévő törvényi tényállások jelentős részét pedig csak e bűntettel összefüggésben lehetett megvalósítani. Az első rendtörvényben lévő államfelforgatás tág teret biztosított a felelősségre vonásra, ugyanis a tényállásszerűséget bármilyen, a népköztársasági államforma megdöntésére irányuló cselekménnyel meg lehetett valósítani. Az elkövetési magatartások hiányát ebben az esetben az elkövetési módok szabályozása pótolta, ugyanis az 1. § mind a közvetlenség, mind pedig az erőszak realizálását tényállási elemmé tette meg. E bűncselekmény minősített esete a rendtörvényekre jellemző delictum complexum volt, vagyis az elkövetési magatartás az államfelforgatás alapesetével egy időben egy másik

bűncselekményt is megvalósított. A néptörvényben ez a deliktum igen szűk keretet kapott, mert csak az 1. §-sal összefüggő lázadás bűntette valósította meg a 2. §-t.

Az első rendtörvény 3. §-a lényegében a Kms. 2. § (1) bekezdés és a 3. § összevonásából jött létre. Tehát az államfelforgatás aleseteinek minősült a nyilvános elkövetés, az egyenes felhívás, a lázítás, a politikai célú támadás, valamint az államfelforgatás érdekében létrejövő csoport kezdeményezése, szervezése, és az abban való tevékeny részvétel. Önálló deliktumként került szabályozásra a feljelentési kötelezettség elmulasztása. A jogszabályban teret kapott továbbá a prevenció is, vagyis azok a mentesülési esetek, amikor a terheltek megvalósították a bűncselekményt, de lehetőségük volt a cselekménytől való elállásra, valamint a hatóság előtti feljelentésre.

A néptörvény kapcsán megfigyelhető továbbá a kirívóan szigorú szankciórendszer: bár a halálbüntetés nem került be a szabályozásba, és visszaállították az esküdtszéki rendszert, azáltal, hogy a jogalkotó nem differenciált a deliktumok között, és valamennyi cselekményt bűntettként határozott meg, amivel szemben a bíróságok csak hosszú időtartamú fegyházbüntetést állapíthattak volna meg. Ezzel párhuzamosan a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése kötelezően megállapítandó mellékbüntetések voltak. Mindezek mellett a rendtörvény 8. §-a beemelte az 1915. évi XVIII. törvény rendelkezéseit, ismét hatályba léptetve ezáltal az állam kártérítési igényét ezekkel a bűnelkövetőkkel szemben. Ez a rendelkezés kiemelkedően súlyosnak tekinthető, hiszen ezt a szankciót eredetileg csak háború idején elkövetett, jogszabályban nevesített bűncselekmények esetén alkalmazták. Az eljáró bíróságoknak pedig nem volt mérlegelési jogkörük a büntetés szükségességét, illetve mértékét illetően, hanem automatikusan meg kellett állapítaniuk a terhelt teljes vagyonvesztését. Így levonható az a következtetés, hogy absztrakt szinten a két rendtörvény közül a népköztársaság alatt megalkotott jogszabály jóval szigorúbb volt a Horthy-korszak külön törvényéhez képest.

Általánosságban látható, hogy a néptörvény nagy hangsúlyt helyezett a bűnmegelőzésre és a megtorlásra, azonban hiányosságként róható fel, hogy egyáltalán nem reagált azokra a puccsszerű megmozdulásokra, amelyeket nem bűncselekmények útján, hanem békésnek mondható eszközökkel hajtottak végre. Ez volt az egyik oka annak, hogy a KMP és az SZDP 1919. március 21-én sikeresen, atrocitások nélkül átvette a hatalmat, és megdöntette a népköztársasági államformát.

A jogfolytonosság helyreállítását követően ismételten előtérbe került az alkotmányos rend fokozott büntetőjogi védelme. Ennek oka az államforma változás mellett elsősorban a bűnügyi statisztikákban keresendő, ami a disszertáció első fejezetében került ismertetésre. Az

adatokat megvizsgálva látható, hogy 1920 és 1939 között évente több száz politikai összeesküvést lepleztek le a hatóságok. Ezeknek a magas arányoknak a visszaszorítása érdekében fogadta el a Nemzetgyűlés az 1921. évi III. törvényt, amelynek stabilizáló funkciója abból is megállapítható, hogy az 1920-as évekig ezeknek a bűnügyeknek a száma némileg csökkent.[1799] Azonban az 1929-es gazdasági világválság, a szélsőjobboldal megerősödése miatt ismételten megemelkedtek az állam ellen irányuló konspirációs tevékenységek.

Az Átv. javaslatának első változata bonyolult, homályos szövegezésű törvényi tényállásokat tartalmazott, ami lehetőséget adott a deliktumok tág értelmezésére. Ezért volt kiemelkedő jelentősége az *Igazságügyi Bizottság* véleményező munkájának, ami komoly kontrollt gyakorolt a jogalkotó irányába az alapjogok biztosítása érdekében. A *Bizottság* hatására szűkítették és pontosították a tényállások szövegét, elősegítve ezáltal azt a törekvést, hogy alapvetően békés cselekmények ne kerülhessenek a rendtörvény hatálya alá. A kodifikációs munkálatokra a hosszúra nyúlt nemzetgyűlési vita, illetve a korszak büntetőjogászainak álláspontjai is jelentős hatást gyakoroltak.

A politikai és jogi viták egyik kiemelkedő pontja a rendtörvény jogi tárgyának az értelmezése volt. Ennek oka a következőben keresendő: míg a Kms. és a néptörvény az akkor működő államformát jelölte meg a büntetőjogi oltalom tárgyaként, addig az Átv. *„az állam és társadalom törvényes rendjét*.” A jogszabály kritikusai szerint ez utóbbi egy igen széles fogalmat takart, lehetőséget adva ezáltal arra, hogy a hatóságok ártatlan emberekkel szemben indítsanak büntetőeljárásokat. Az absztrakt normaszöveget vizsgálva a kritika jogosnak tekinthető, azonban fontos hozzátenni, hogy mind a büntetőjogi szakirodalom, mind pedig a bírói gyakorlat kiemelt feladatának tekintette a jogi tárgy definiálását. Tehát elmondható: a jogalkotási munkában visszamaradt hiányosságokat a gyakorlat megszüntette.

Fontos azonban hozzátenni, hogy a jogi tárgy ily módon való definiálása számos vonatkozásban előnyösnek tekinthető: azzal ugyanis, hogy a néptörvényhez képest nem a hatályos államformát nevezte meg az oltalom tárgyaként, kifejezésre juttatta, hogy Magyarország törvényeken alapuló, alkotmányos rendje az államformától és a többségi politikai elittől függetlenül védendő érték. Így e törvény akkor is hatályos maradhatott volna, ha megváltozik az államforma, mert a jogi tárgy a mindenkori törvényességet védte. Ez a

[1799] Ezt a megállapításom Perjéssy Mihály is alátámasztotta könyvében: 1928-ban azt a kijelentést tette, hogy a rendtörvény hatására a jogrend elkezdett helyreállni, mert a felelősségre vont személyek száma lecsökkent. De meglátása szerint az Átv. további alkalmazásának szükségességét mutatja az a körülmény, hogy még jelentős számban indítanak büntetőeljárásokat politikai bűncselekmények megalapozott gyanúja miatt. PERJÉSSY (1928) 176.

következtetés abból is levonható, hogy az Átv-vel szemben 1945 után a nemzetgyűlési többség nem tudott érdemi kritikát megfogalmazni, ezért kizárólag ideológiai síkon igyekeztek megalapozni egy újabb rendtörvény elfogadásának szükségességét. A másik fontos aspektus, hogy ezzel a jogi terminus technicussal nem csupán a kommunistákkal, hanem valamennyi szélsőséges ideológiát valló csoporttal szemben lehetővé vált a büntetőeljárás megindítása. Így államfelforgatás vádja miatt a bolsevikok mellett a nemzeti szocialistákat is számos alkalommal elítélte a törvényszék.

Az Átv-ben lévő törvényi tényállásokkal kapcsolatban általánosan levonható az a következtetés, mely szerint azok az első rendtörvény „*modernizált*" változatai voltak. Ez azért figyelemreméltó, mert az 1920. évi I. törvény 9. §-a az 1918 és 1920 közötti időszakot ex-lex állapotnak tekintette. Ennek megfelelően a két világháború közötti államfelforgatás törvényi tényállása a néptörvény 3. § utolsó részének a módosítását jelentette. Így az 1. § a radikális politikai ideológiát valló mozgalmak vagy szervezkedések kezdeményezőit, vezetőit, a tevékeny résztvevőit és az előmozdítóit önálló tettesekként pönalizálta. E szabályozás jelentősége, hogy az első rendtörvénnyel ellentétben jelentősen leszűkítette a tényállást azzal, hogy pontosan definiálta az elkövetési magatartásokat, emellett a jogalkotó a kriminalizált cselekmények súlyossága alapján differenciált is a tettesek között.

További újításnak tekinthető, hogy ez erőszakos elkövetési mód már nem a kriminalizált cselekményhez köthető tényállási elem volt, hanem a mozgalommal és a szervezkedéssel összefüggésben kellett megvalósulnia. Vagyis a jogalkotó nem az erőszakos magatartásokat pönalizálta, hanem az erőszakos jellegű csoportosulásokat. Így 1921 után az igazságszolgáltatásnak lehetősége nyílt arra, hogy fellépjen az államellenes politikai ideológiát valló csoportokkal szemben még abban az esetben is, ha a konkrét történeti tényállás szerint semmilyen agresszív tevékenységet nem fejtettek ki. Ezért a bíróság előtt nem vált elfogadhatóvá a védőügyvédek azon álláspontja, mely szerint a terheltek erőszakmentes politikai agitációt fejtettek ki, ebből fakadóan bűncselekményt sem követtek el. Összességében levonható az a következtetés, hogy ezzel a jogalkotási megoldással sikerült megoldást találni a „*spekuláción*" alapuló politikai deliktumok pönalizálására, ami az 1919-es rendtörvényben még komoly hiányosságnak számított.

Az államfelforgatás deliktumához kapcsolódó bűncselekmények köre hasonló volt a néptörvényhez: az 3-6. § tartalmazta a a feljelentési kötelezettség elmulasztását, az 1. §-ra irányuló felhívást, és a különböző mentesülési eseteket, ahol az elállás és a családi kapcsolatok mellett már a köztudomású tényeket is pozitívan értékelték a hatóságok. Emellett kiemelendő, hogy a *Csemegi-kódexhez* képest az izgatás két új módozatát is tartalmazta a

rendtörvény: az egyik az 1. § elkövetésére irányuló, a másik pedig az antimilitarista izgatás volt.

Érdemes külön kitérni a minősített esetekre tekintettel arra, hogy a kodifikáció során jelentős módosításokra került sor. Az egyik súlyosabban minősülő tényállás a nagyobb mennyiségű fegyverrel, lőszerrel, robbanó- vagy az emberi élet kioltására alkalmas egyéb szerrel való elkövetés volt. A 2. § a néptörvényhez hasonlóan megtartotta a delictum complexumot, azonban azt a jogalkotó teljesen más tartalommal töltötte fel. A két világháború között ugyanis az államfelforgatással összefüggő, illetve azt elősegítő bármelyik bűncselekmény összetett deliktumnak minősült. E bűntett súlyosságára való tekintettel pedig a mozgalom összes olyan tagja, aki tudott, vagy kellő körültekintés mellett tudnia kellett volna a 2. § elkövetéséről, objektív felelősséggel felelt, amit *Angyal Pál „lavina-felelősségnek*" nevezett el. Bár ez a szabályozás kirívóan szigorúnak tekinthető, érdemes kiemelni annak kiegészítő jellegét is. Vagyis, a fokozott büntetőjogi felelősség csak azokkal szemben vált megállapíthatóvá, akik az alapesetet elkövették. A bírói gyakorlatban az 1. § általában közokirat hamisítás vétségével párosult, mert a KMP tagoknál visszatérő gyakorlat volt a hamis útlevél használata a külföldről történő hazatérésük alkalmával.

Az Átv-ben kriminalizált törvényi tényállások közül a 7-8. §-ban pönalizált magyar állam és magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló bűntettek és vétségek lényeges újításnak számítottak a korábbi rendtörvényhez képest. A rágalmazás és a becsületsértés államellenes deliktumként való szabályozásának okaként egyértelműen a Trianoni béke következtében kialakult diplomáciai elszigeteltség jelölhető meg. A nemzetrágalmazás és a nemzetgyalázás közötti különbség a következő: míg a 7. § tényállásszerűségéhez a magyar állammal szembeni valótlan tények állítása és híresztelése volt szükséges, addig a 8. § meggyalázó kifejezések vagy cselekvések útján volt megvalósítható, amelyek akár valós tényeken, eseményeken is alapulhattak. Bár az Átv. második részének szükségessége tudományos vita tárgyává tehető, mégis fontos levonni azt a következtetést, hogy a szóban elkövethető politikai bűncselekmények ily módon történő szabályozásával megcáfolhatóvá váltak azok a közéletben megfogalmazott álláspontok, amelyek szerint a jogalkotó célja a véleménynyilvánításhoz való jog elnyomása volt. Ennek oka meglátásom szerint abban keresendő, hogy a rágalmazás és a becsületsértés már korábban is létező, az emberi méltóságot sértő deliktumok körébe tartozott.

A 7. § alkalmazásával kapcsolatban felmerült a tényállás más büntetőtörvényektől való elhatárolása. Ugyanis a korabeli büntetőjog tudomány szerint el kellett határolni a rágalmazási cselekményeket aszerint, hogy melyik irányult a magyar állammal, vagy a kormánnyal

szemben. Ezen megközelítés szerint az utóbbi esetben a Bv. rendelkezéseit kell alkalmazni, hiszen a hamis kijelentések a kormányban munkálkodó személyek ellen fogalmazódtak meg, és nem az országgal vagy a nemzettel szemben. Ezt az álláspontot azonban a bírói gyakorlat egyáltalán nem vette figyelembe.

A másik megoldandó probléma azokban az esetekben merült fel, amikor az elkövetési magatartást a sajtóban követték el. Az erről szóló fejezetből olvashatóvá vált, hogy két különböző jogi álláspont alakult ki a témával kapcsolatban: az egyik megközelítés szerint az St. 32. §-ból kiindulva az tekinthető sajtódeliktumnak, ahol az elkövető valamennyi tényállási elemet egy sajtóorgánumban realizált. Tehát, ha a végrehajtásnak voltak a kriminalizált sajtóterméken kívüli mozzanatai is, akkor az már nem kerülhetett az St. hatálya alá. Így a sajtó felhasználásával megvalósított nemzetrágalmazás ez utóbbi kategóriába tartozott. Az ezzel ellentétes másik nézőpont szerint, ha a hamis vagy meggyalázó kijelentések a sajtóban megjelentek, a többi tényállási elemtől függetlenül az már sajtóbűncselekménynek minősült. Ezt a hiányosságot a Kúria oldotta fel, megállapítva az St. 5, 33-35. §-ok alapján a törvény belföldi hatályát. Vagyis, amennyiben külföldi sajtóban került sor a magyar állammal szembeni rágalmazás elkövetésére, kizárólag a rendtörvény alkalmazása jöhetett figyelembe. Azonban azt a körülményt látva, hogy ezt az elkövetési magatartás kivétel nélkül külföldön követték el, az St. alkalmazása kizárt volt.

A 8. §-ban lévő nemzetgyalázás megszövegezésekor a jogalkotó a *Csemegi-kódexben* lévő becsületsértés tényállását vette alapul a Bv-ben szigorúbban szabályozott vétséggel szemben. Ezt a szabályozási formát az indokolta, hogy az igazságszolgáltatás kizárólag csak a kirívóan súlyos gyalázkodó kifejezésekkel szemben indítson eljárást.

A rendtörvény anyagi jogi részét megvizsgálva a következő fontos kérdés, vajon az Átv. szankciórendszere mennyire volt szigorúnak tekinthető. A fő-és mellékbüntetési rendszert tekintve elmondható, hogy a két törvény megegyezett egymással. Ez alól a 2. § számított kivételnek, ugyanis ez esetben a bíróság akár halálbüntetést is kiszabhatott az elkövetőre. De az államfelforgatás minősített esete kapcsán nem csupán ez számított újdonságnak: a jogalkotó az 1. §-sal együtt elkövetett közönséges bűncselekmény súlyosságától függően az St-hez hasonló fokozatos felelősségi rendszert dolgozott ki, amelynek a kiindulási pontja a *Csemegi-kódexben* lévő szankciók voltak. E szabályozás következtében a törvényszéknek lehetősége nyílt arra, hogy a bizonyítékok figyelembe vételével arányos büntetést szabjon ki az elkövetőkre. Így alakult a két világháború közötti politikai perekre jellemző azon gyakorlat, hogy 1920 és 1939 között egyetlen halálbüntetést sem hajtottak végre. Ez alól kivételként emelhető ki a Sallai-Fürst ügy, ahol a legsúlyosabb

szankció megállapítása a statárium következtében az 9550/1915. sz. I. M. E. rendelet 38. § (2) bekezdése alapján kötelező volt.

A levéltári források alapján az is megállapíthatóvá vált, hiába volt lehetősége a törvényszéknek a halálbüntetés mellett hosszú időtartamú szabadságvesztés büntetés megállapítására, azok az esetek döntő többségében meghiúsultak vagy nem alkalmazták őket. E jelenség több körülményre is visszavezethető: az 1920-as években az elsőfokú bíróság számos esetben állapított meg súlyos fegyházbüntetést kommunista vádlottakkal szemben, de a magyar–szovjet hadifogolycsere egyezményben foglaltak miatt az elítéltek a büntetésük időtartama alatt a Szovjetunióba emigráltak, mentesülve annak kitöltése alól. Ezeknek a KMP tagoknak egy része, akik túlélték a sztálini tisztogatásokat, csak 1945 után tért vissza ismét Magyarországba.

A másik kiemelendő körülmény a bírósági eljárásokra vezethetők vissza: általánosságban elmondható, hogy az államfelforgatás perekben a gyanúsítottak az eljárás alatt először előzetes letartóztatásban, majd pedig vizsgálati fogságban voltak. Tekintettel ezeknek a pereknek a hosszú időtartamára, az eljáró elsőfokú tanács következetesen alkalmazta a *Csemegi-kódex* 94. §-át, mely szerint a vizsgálati fogságban eltöltött időt be kell számítani a szabadságvesztés időtartamába. Így állhatott elő számtalan esetben az a helyzet, hogy az ítélet kihirdetésekor a vádlottak szabadon távozhattak, mert a fogva tartásuk ideje kitöltötte a törvényszék által kiszabott szabadságvesztés idejét. Ezek az ítéletek általában a feljelentési kötelezettség elmulasztásának vétségét elkövető terheltek esetében fordultak elő. Emellett általános tendenciaként figyelhető meg, hogy az 1920-as években jóval súlyosabb szabadságvesztés büntetéseket állapítottak meg, mint az 1930-as években. Ez alól két kivételt képez a Sallai-Fürst ügy és a Dohány utcai zsinagóga elleni merénylet ellen indított büntetőeljárás.

Az Átv. 10. §-a is szabályozta az állam kártérítés igényét, azonban annak egy jóval mérsékeltebb változatát, mint ami az első rendtörvényben olvasható volt. Itt ugyanis a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozott annak a mérlegelése, hogy a bűncselekmény súlyossága alapján mekkora mértékben vegye magához a terhelt vagyontárgyait. Emellett a pénzbüntetés kiszabására is lehetősége nyílt a bíróságoknak. Ettől függetlenül azonban látható, hogy a törvényszék mereven elzárkózott a 10. § alkalmazásáról feltehetően az aránytalanul súlyos büntetések megakadályozása érdekében.

A rendtörvény hatálya alá tartozó politikai perek eljárásjogi szabályai azért jöttek létre, hogy ezeket a büntetőeljárások minél szélesebb körben el lehessen indítani. Ennek egyik eszköze a 11. § jogszabályba való beépítése volt, ami kiszélesítette az Átv. területi és

személyi hatályát, lehetővé téve elsősorban a külföldre emigrált oktobrista politikusok elleni perek kezdeményezését. Ugyanezt a célt szolgálta a 12. § is, ami az *in contumaciam* tárgyalásokat emelte be a hatályos büntetőjogi rendszerbe. Bár a terhelt távollétében lefolytatott eljárás sértette azon büntetőjogi alapelvet, mely szerint a sértettnek joga van a tárgyaláson megjelenni és védekezni, a jogalkotó számos olyan garanciát emelt be a rendtörvénybe, ami a lehetőségekhez képest biztosította a törvényszék korrekt ítélethozatalát. A 12. § (2) bekezdés ugyanis kötelező eljárási elemmé tette a hirdetmény útján való idézést, a védő kirendelését, valamint elmarasztaló döntés esetén a büntetés kiszabásának mellőzését. Emellett, ha az elítélt egy későbbi időpontban jelezte a hatóságok felé az országban való visszaérkezését, vagy a rendőrség kézre kerítette, új főtárgyalást kellett tartani.

A levéltári források alapján levonható az a következtetés, hogy *in contumaciam* eljárásra kizárólag nemzetrágalmazási perekben került sor. A törvényszék minden esetben betartotta a különleges eljárásra vonatkozó szabályokat. Ezeket az ítéleteket megvizsgálva látható: a nemzetrágalmazási perekben hozott, bűnösséget megállapító ítéleteknek elsősorban az „*eszmei értéke*” volt jelentős, hiszen a bíróság ezeken a döntéseken keresztül azt kommunikálta a társadalom felé, hogy a magyar állam védekezik az őt ért hamis kijelentésekkel szemben. Viszont az Átv. megfelelő alkalmazása mellett az a gyakorlat is kialakult, hogy a terhelt távolléte miatt inkább félbeszakították az eljárást, ami miatt az oktobristák ellen indított perek egy jelentős része elévült.

Az Átv. 13. §-a lehetővé tette a kormány számára a statárium bevezetését azzal a megkötéssel, hogy azt kizárólag államfelforgatás alap- és minősített esetére vonatkozóan, kivételesen rendelhette el. Tehát a statáriális bíróság működése nem volt önkényes, hiszen a jogalkotó az Átv. mellett az 1920. évi XXXVIII. törvény útján is jogalapot teremtett e különös bírói fórum összehívására. A két világháború között számos alkalommal hirdette ki a kabinet a statáriumot, a törvényszék azonban a politikai perekben tartózkodott az eljárás ezen formájától, és több alkalommal hatáskör hiányra hivatkozva rendes bírói útra terelte ezeknek az ügyeknek az elbírálását. Azonban a gazdasági világválság hatására ismételten megerősödő szélsőséges politikai csoportok, az 1931-es biatorbágyi merénylet és az annak hatására kiterjesztett statárium változást hozott a KMP tagok bűnügyeinek az elbírálásában. Ezért kerülhetett sor arra a rögtönítélő bírósági eljárásra, amelynek eredményeképpen *Sallai Imrét* és *Fürst Sándort* halálra ítélték.

A disszertációban elemzésre került a két világháború közötti politikai perekben eljáró hatóságok működésének általános jellemzése, melynek nyomán választ lehet adni arra kérdésre, vajon az igazságszolgáltatás mennyire volt pártatlan ezekben az ügyekben tekintettel

arra, hogy ezeket a büntetőeljárásokat a korabeli sajtó is kiemelt figyelemmel kísérte. A levéltári források alapján rendelkezésre álló információk szerint az alábbi következtetések állapíthatóak meg: általános tendencia volt a hatóságok rendkívül szigorú fellépése, hiszen a terheltek csekély kivételtől eltekintve nem védekezhettek szabadlábon az eljárás időtartama alatt. Ezért a gyanúsítottak számos kifogást nyújtottak be a vizsgálóbíróhoz, majd pedig a vádtanácshoz, ahol a tényállásszerűség hiányára vagy betegségre hivatkozva kérték szabadon bocsátásukat, amik állandó elutasításra kerültek. Kiemelendő továbbá a tárgyalási szakaszok azon aspektusa, amikor az eljáró bírói tanács elnöke különféle intézkedéseket alkalmazott a vádlottakkal szemben, illetve számos alkalommal megjegyzéseket tett az érintettek vallomása közben. Ez utóbbi tekinthető az egyetlen szubjektív elemnek, ami ezeknél a pereknél előfordult. Ennek az oka abban keresendő, hogy a vádlottaknak a tárgyalóteremben tanúsított magatartása jelentősen lassította a törvényszék munkáját. Ettől függetlenül azonban az elsőfok rendszeresen alkalmazta a *Csemegi-kódex* 92., 94. §-át, illetve számos enyhítő körülményt is értékelt, tehát a tárgyalóteremben történtek nem befolyásolták a bírákat az ítélethozatalban.

E témakörben fontos kitérni az első fejezetben látható statisztikai adatokra is, hiszen a számok alapján következtetést lehet levonni az igazságszolgáltatási szervek munkájára is. Látható, hogy hiába volt az elindított büntetőeljárásoknak magas a száma, a jogerős ítélettel lezárult ügyek aránya ennél jóval mérsékeltebb arányt mutatott. Ebből is látható, hogy a hatóságok a hatályos jogszabályoknak megfelelően jártak el, így az Átv. önkényes alkalmazásáról sem lehetett szó.[1800]

Kritikaként azonban fontos kiemelni a nyomozati szakban előforduló rendőri atrocitásokat, amelyek bár nem tekinthetőek folyamatos gyakorlatnak, néhány ügyben valóban bizonyítható, hogy sor került a letartóztatottak bántalmazására.

A disszertáció első fejezetében bemutatásra került, hogy a századfordulót követően megjelenő radikális politikai csoportok, majd az első világháborút követő kommunista vagy szélsőjobboldali puccskísérletek hatására más országok is rendtörvények elfogadásával igyekeztek megvédeni az alkotmányos rendjüket. Ezen államok törvényhozásának vizsgálatával megcáfolhatókká váltak azok a magyar sajtóban napvilágot látott publicisztikák, amelyek a Kms-sel, később pedig az Átv-vel kapcsolatosan kijelentették, hogy e törvényekhez

[1800] Ez az álláspont olvasható Perjéssy Mihálynál is annyi különbséggel, hogy 1928-ig bezárólag vizsgálta a büntetőeljárásoknak és a bírói ítéleteknek az arányát. Megállapítása szerint a törvény hatályba lépését követő első években a rendőrség jóval több alkalommal tartóztatott le olyan személyeket, akiknek a bűnössége utóbb nem volt bizonyítható. Ez a tendencia az 1920-as évek második felére csökkenő tendenciát mutatott, így a legtöbb gyanúsítottal szemben a bíróság ítéletet tudott hozni. PERJÉSSY (1928) i. m. 174.

hasonló „*elrettentő*” jogi szabályozás a XX. század első felében egyetlen más országban sem fordult elő.

A fenti állítás ellenbizonyítását követően a következő fontos tudományos kérdés az Átv. összehasonlítása a más államok rendtörvényeivel. A nemzetközi kitekintésről szóló fejezet alapján a következő megállapítások vonhatóak le: a magyar törvényhozási folyamatot összehasonlítva a külföldiekkel megállapítható, hogy Hollandiát, Észtországot, Svájcot és az új szerb államot kivéve valamennyi országban egy politikai merényletet követően döntött a parlament az államellenes bűncselekmények ily módon történő szigorításáról. Ezzel szemben Magyarország és a korábban említett államok a kommunista puccsot követő konszolidációs folyamat részeként tekintett a rendtörvények elfogadására. Ennek hatására mindegyik külföldi jogszabály külön tényállást alkotott a politikai merényletek szigorúbb pönalizálására, míg a magyar Nemzetgyűlés eltekintett ettől a szabályozástól. Ennek feltehetően az lehetett az oka, hogy a *Csemegi-kódex* számos olyan bűncselekményt szankcionált, ami lehetővé tette az uralkodó vagy más, hivatalos személyek elleni támadások büntetőjogi felelősségre vonását. E körbe tartozott többek között a 126-138. § szerinti felségsértés, a 139-141. §-ban szabályozott király és a királyi ház tagjainak a bántalmazása, valamint a 163-170. § - ban lévő hatóságok, országgyűlési tagok vagy hatósági közeg elleni erőszak.

A magyar rendtörvényhez leginkább hasonló szabályozás elsősorban az amerikai tagállami törvényhozásokban találhatóak meg, amelyek már a 1903-tól kezdve fontosnak tartották az ilyen jellegű jogszabályok elfogadását. Az a szabályozási kiindulópont, mely szerint nem csupán az elkövetési magatartás, hanem a politikai ideológia is lehet erőszakos, tehát az agressziót nélkülöző cselekmények is irányulhatnak az állam ellen, az először a new yorki *Criminal Anarchy Act*-ben fogalmazódott meg. Ezt követően pedig számos tagállamban, majd pedig 1918-ban az *Espionage Act*-ben szigorúbban büntették az antimilitarista izgatást, ami a későbbi Átv-ben is megjelent. Általános jellemzője volt továbbá ezeknek a rendtörvényeknek, hogy mindegyik terheltet önálló tettesként pönalizálta, vagyis a részesi tevékenység ezeknél a cselekményeknél kizárt volt.

Nyugat-Európában a weimari köztársaság külön törvénye mutatta a legnagyobb hasonlóságot az Átv-vel. A német rendtörvény is legfontosabb céljának azon politikai csoportosulások szankcionálását tekintette, amelyek államellenes bűncselekmények elkövetése érdekében jöttek létre. Megtalálható benne továbbá az Átv. 2. §-hoz hasonló objektív felelősség, valamint a nemzetet sértő rágalmazó cselekmények szankcionálása is.

A trianoni békediktátum nyomán létrejövő közép-európai nemzetállamok is rendtörvények útján akarták megvédeni az újonnan megalakult államformájukat. Ez esetben

azonban ezek a jogszabályok eszközül szolgálhattak az ott élő őshonos kisebbségek elnyomására, ezért az őket képviselő pártok és a korabeli sajtó állandó kritikával illette ezen államok törvényhozási munkáját.

A két világháború között elfogadott Átv. és más országok rendtörvényei kapcsán az az általános különbség is megfigyelhető, hogy a legtöbb államban ezeket a jogszabályokat néhány év múlva tovább szigorították újabb rendtörvények elfogadásával. Ezzel szemben Magyarországon a rendtörvényt egyszer sem módosították, holott 1920 után viszonylag nagy számban fogadott el a törvényhozás büntetőjogi tárgyú törvényeket. Ez a körülmény is azt bizonyítja: az Átv. szövegezésében lévő anomáliákat a bírói gyakorlat teljes mértékben felszámolta, elősegítve az államellenes bűncselekmények körében a jogbiztonság érvényesülését.

Tehát összegzésképpen megállapítható: a rendtörvény fogalma jóval többet jelentett, mint a politikai szélsőségekre adott válasz, ugyanis a jogszabályok összehasonlításából látható, hogy számos pontos azonos dogmatikai jellemzőkkel bírtak. Az elkövetést motiváló államellenes, radikális politikai ideológia, mint erőszakos elkövetési mód, az önálló tettesség, valamint az objektív felelősség szabályozása olyan sajátosságok voltak, amelyek valamennyi, a politikai bűncselekményeket szabályozó külön törvényben megjelentek. Kiemelendő továbbá, hogy ezek a jogszabályok számos új törvényi tényállást is beemeltek az akkor hatályos büntetőjogi rendszerekbe: ilyen volt többek között a politikai merényletek, az antimilitarista izgatás, és a nemzetet, az államfőt vagy más hivatalos személyeket sértő és rágalmazó kijelentések önálló deliktumként való szabályozása. További fontos reformnak tekinthető az előkészületi cselekmények sui generis bűncselekményként való meghatározása, különös tekintettel a politikai bűncselekmények elkövetésére létrejött radikális csoportok üldözésére. Meglátásom szerint ezek a hasonlóságok lehetővé teszik azt, hogy a rendtörvény egy esetlegesen használt kifejezés helyett egy elfogadott jogtörténeti terminus technicussá váljon.

Zárásképpen fontos kitekinteni napjaink büntetőjogi szabályozására azon kérdés megválaszolása érdekében, vajon a két világháború közötti rendtörvényeknek volt-e valamilyen hatása a rendszerváltást követő államellenes bűncselekmények törvényi tényállásaira, vagy olyan jogszabályokról van szó, amelyek kizárólag a XX. századot határozták meg. A válasz a jelenleg hatályos Btk-ban, a 2012. évi C. törvényben található meg, amelynek a 254. § szabályozza az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatását: e szerint „*aki olyan cselekményt követ el, amely közvetlenül arra irányul, hogy Magyarország alkotmányos rendjét erőszakkal vagy ezzel fenyegetve megváltoztassa…*” bűntettet követ

el.[1801] E § pönalizálja továbbá a deliktum előkészületi szakaszát, valamint az elállást. A jogszabály szövegéből megállapítható, hogy itt elsősorban a néptörvény 1. §-nak a hatása érzékelhető azzal a különbséggel, hogy a tényállás jogi tárgya viszont az Átv-re jellemző tulajdonsággal rendelkezik. Ugyanez elmondható a 255. §-ra is, amely ugyanennek a bűncselekménynek a szervezetben való elkövetését szankcionálja: „*aki oly szervezetet hoz létre vagy vezet, amelynek célja, hogy Magyarország alkotmányos rendjét erőszakkal vagy ezzel fenyegetve megváltoztassa*…" bűntettet követ el. Emellett pönalizálja a szervezetben való részvételt is.[1802] Tehát összességében elmondható: e kutatási téma nem csupán jogtörténeti szempontból jelentős, hanem a napjaink államellenes bűncselekményi szabályozására is hatást gyakorolt.

[1801] https://bit.ly/39uLVE5, (www.netjogtar.hu, Utolsó lehívás dátuma: 2020. 07. 26.)
[1802] Ua.

7. FÜGGELÉK

1913. évi XXXIV. törvénycikk a király megsértéséről és a királyság intézményének megtámadásáról

1. § Az 1878:V. tc. 140. §-a helyébe a következő 2. §-ban foglalt rendelkezések lépnek; az 1878:V. tc. 173. §-a után uj §-ként a következő 3. §-ban foglalt rendelkezés iktatandó.

2. § Aki a király ellen sértést követ el, vagy a király tényeit sértő módon birálja, vétség miatt két évig terjedhető fogházzal, a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésével és hivatalvesztéssel büntetendő.

Aki az előbbi bekezdésben meghatározott cselekményt nyomtatvány utján, vagy pedig irat, vagy képes ábrázolat közszemlére tételével, vagy nyilvánosan szóval követi el, vétség miatt három évig terjedhető fogházzal, négyezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel, továbbá a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésével és hivatalvesztéssel büntetendő.

3. § Aki a királyság intézményének megszüntetésére irányuló mozgalmat kezdeményez, szervez vagy vezet, vagy ily mozgalomban más módon tevékeny részt vesz, ugyszintén az, aki nyomtatvány utján, vagy pedig irat, vagy képes ábrázolat közszemlére tételével, vagy nyilvánosan szóval a királyság intézménye ellen lázit, vagy a királyság intézményét ugyanily módon politikai czélzattal megtámadja, öt évig terjedhető államfogházzal és négyezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel, továbbá a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésével és hivatalvesztéssel büntetendő.

4. § Az 1878:V. tc. 173. §-ában, valamint a jelen törvény 2. és 3. §-ában meghatározott cselekmény, akár nyomtatvány utján, akár más módon követték el, a kir. itélőtáblák székhelyén működő kir. törvényszékeknek, Budapesten a budapesti kir. büntetőtörvényszéknek hatáskörébe tartozik.

Azokban az ügyekben azonban, amelyekben a főtárgyalás a jelen törvény életbeléptének napja előtt már ki volt tüzve. az eljárást az eddigi jogszabályok szerint arra hivatott bíróság folytatja.

5. § Ezt a törvényt az igazságügyminiszter hajtja végre.

1919. évi XI. néptörvény a népköztársasági államforma védelméről

1. § Az, akinek cselekménye közvetlenül arra van irányozva, hogy Magyarország népköztársasági államformája erőszakkal megváltoztassék, bűntett miatt tíz évtől tizenöt évig terjedő fegyházzal büntetendő.

Az ezen bűntett elkövetésére létrejött szövetség, ha ahhoz a bűntett véghezvitelére célzott előkészületi cselekmény nem járul, öt évig terjedhető fegyházzal, ha pedig előkészületi cselekmény is követtetett el, tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

A szövetség létrejött, ha két vagy több személy a bűntett elkövetését közös egyetértéssel elhatározta.

Aki anélkül, hogy eziránt mással szövetkezett volna, az első bekezdésben meghatározott bűntett elkövetésére előkészületet tesz, öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

2. § Abban az esetben, ha az 1. § első bekezdésében meghatározott bűntett lázadással párosul, a felbujtók és vezetők életfogytig tartó fegyházzal büntetendők.

3. § Aki nyilvánosan szóval, vagy aki irat, sajtótermék vagy képes ábrázolat terjesztése, vagy közszemlére kiállítása útján, az 1. §-ban meghatározottt bűntett elkövetésére egyenes felhívást intéz, úgyszintén az, aki ugyanily módon a népköztársasági államforma ellen lázít, vagy azt politikai célzattal megtámadja, végül az is, aki a népköztársasági államforma megszüntetésére irányuló mozgalmat kezdeményez, szervez, vagy vezet, vagy ily mozgalomban más módon tevékeny részt vesz, bűntett miatt öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

4. § Nem büntethető a jelen néptörvény 1-3. §-aiban meghatározott bűntettek miatt az, aki önként és mielőtt a hatóság a cselekményt felfedezte volna - az előkészítést vagy megkezdett véghezvitelt abbahagyja és a cselekmény minden káros következményét elhárítja vagy pedig a hatóságnál kellő időben feljelentést tesz és ennek folytán a cselekménynek minden káros következményét elhárította.

Abban az esetben, ha a szövetkezésen felül egyéb nem követtetett el, a szövetség miatt nem büntethető az, aki - önként és mielőtt a hatóság a szövetséget felfedezte volna - a szövetségtől eláll és elállását nemcsak tudomására juttatja társainak, de őket reábeszélni törekszik, hogy a célbavett bűntettet abbahagyják, vagy pedig a szövetséget a hatóságnál feljelenti.

5. § Az, aki oly időben vesz hiteltérdemlő tudomást arról, hogy a jelen néptörvény 1-3. §-aiban meghatározott valamely bűntett elkövetése vétetett célba, amikor annak megakadályozása még lehetséges és erről a hatóságot kellő időben nem értesíti, vétség miatt öt évig terjedhető fogházzal büntetendő, kivéve, ha a célbavett bűntett abbahagyatott.

A tettes vagy részes hozzátartozója (1878:V. tc. 78. §) a feljelentés elmulasztása miatt nem büntethető.

6. § Az e néptörvényben meghatározott bűntettek esetében meg kell állapítani a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is.

7. § Az e néptörvényben meghatározott bűncselekmények elbírálása egyedül és kizárólag a budapesti büntető törvényszék, mint esküdtbíróság hatáskörébe és illetékességéhez tartozik.

8. § Aki az e néptörvény 1-3. §-aiban meghatározott valamely bűntettet követ el, a cselekményéből keletkezhető kársérelem és egyéb hátrány megtérítéséért - tekintet nélkül a hátrány nagyságára és arra, hogy a hátrány tényleg bekövetkezett-e - Magyarországon található összes ingó és ingatlan vagyonával akkép felel, hogy az a bűncselekmény elkövetésével - a házastárs házassági vagyonjogi igényeinek és általában harmadik személyek szerzett jogainak sérelme nélkül törvénynél fogva az államra száll.

A bűnvádi eljárás az államnak az első bekezdésben meghatározott igényére is kiterjed. Ha azonban az igény tisztábahozása a bűnvádi eljárás befejezését jelentékenyen késleltetné, az államnak ezen igényét polgári bíróság dönti el. Polgári bíróság dönt az államnak ezen igénye felől abban az esetben is, ha a bűnvádi eljárást a terhelt távolléte vagy halála miatt vagy egyéb okból megindítani vagy folytatni nem lehet. A polgári per egyedül és kizárólag a budapesti polgári törvényszéknek hatáskörébe és illetékességéhez tartozik.

Akit az a nyomatékos gyanú terhel, hogy a jelen § első bekezdésében említett valamely bűntettet követett el, annak Magyarországon található összes ingó és ingatlan vagyonára az állam igényeinek biztosítása végett - az államügyészség indítványára - a veszély igazolása nélkül is, a végrehajtási törvénynek megfelelő zárlatot kell elrendelni. Az ily zárlatot az igazságügyminister részéről külön kijelölendő vizsgálóbíró rendelli el. A zárlat az igény kérdésének jogerős elintézéséig mindenesetre hatályban marad. A zárlat elrendelésének, foganatosításának és feloldásának részletes szabályait tekintettel a terhelt házastársának a házassági vagyonjogból folyó törvényes igényeire és a terhelttel szemben a törvénynél fogva eltartásra jogosultak tartására is - addig is, amíg ebben az irányban néptörvény nem rendelkezik, az igazságügyminister rendelettel állapítja meg.

9. § E néptörvény rendelkezéseit alkalmazni kell mind magyar honosokra, mind külföldiekre és pedig tekintet nélkül arra, hogy a cselekmény Magyarországon vagy külföldön követtetett-e el.

Az 1878:V. törvénycikknek mindazok a rendelkezései, amelyek a királyság intézményének, a trónöröklés rendjének, továbbá a királynak és a királyi ház tagjainak büntetőjogi védelmére vonatkoznak, úgyszintén az 1913:XXXIV:tc. hatályukat vesztik.

10. § Ez a néptörvény kihirdetésének napján azonnal életbe lép. Végrehajtásával az igazságügyminister bizatik meg.

1921. évi III. törvénycikk az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről

1. Az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló bűntettek és vétségek

1. § Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez vagy vezet, bűntettet követ el és öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

Aki ily mozgalomban vagy szervezkedésben tevékenyen részt vesz, úgy - szintén aki ily mozgalmat vagy szervezkedést előmozdít, vétséget követ el és három évig terjedhető fogházzal büntetendő.

A kezdeményezők és vezetők büntetése tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyház, a többi résztvevőké és előmozdítóké pedig öt évig terjedhető börtön, ha a mozgalom vagy szervezkedés céljára nagyobb mennyiségű fegyvert, lőszert, robbanó- vagy az emberi élet kioltására alkalmas más szert vagy anyagot szereztek be, amennyiben erről tudtak, vagy azt kellő gondosság mellett előre láthatták volna.

2. § Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggően és annak céljára bűntettet vagy vétséget követ el, annak büntetése:

1. halál, ha a bűntettre a törvény halálbüntetést állapít meg;

2. életfogytig tartó fegyház, ha a bűntettre a törvény tíz évet meghaladó szabadságvesztésbüntetést állapít meg;

3. tíztől tizenöt évig terjedhető fegyház, ha a bűntettre a törvény tíz évnél enyhébb vagy legfeljebb tíz évi szabadságvesztésbüntetést állapít meg;

4. tíz évig terjedhető fegyház, ha a cselekmény a törvény szerint vétség.

Ugyane büntetés alá esnek az előbbi bekezdésben említett mozgalom vagy szervezkedés kezdeményezői és vezetői, az említett mozgalom vagy szervezkedés többi résztvevői és előmozdítói pedig az előbbi bekezdés 1. és 2. pontjának esetében öt évig terjedhető börtönnel, 3. és 4. pontjának esetében pedig öt évig terjedhető fogházzal büntetendők, feltéve, hogy a bűncselekmény elkövetéséről előzetesen tudtak, vagy azt kellő gondosság mellett előre láthatták volna.

3. § Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos

létesítésére irányuló mozgalomról vagy szervezkedésről hitelt érdemlő tudomást szerez és erről a hatóságnak, mihelyt lehetséges, jelentést nem tesz, az, amennyiben részesség nem terheli, vétség miatt egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Az előbbi bekezdés alapján nem büntethető a tettesnek vagy a részesnek hozzátartozója. (1878:V. tc. - Btk. - 78. §)

Nem büntethető a cselekmény akkor sem, ha a mozgalomról vagy szervezkedésről a hatóságnak valamely köztudomású tényből, különösen sajtóközleményből értesülnie kellett.

4. § Az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalom vagy szervezkedés miatt nem büntethető az, aki előbb, mintsem azt a hatóság felfedezte volna, a mozgalomtól vagy szervezkedéstől eláll és elállását társainak nemcsak tudomására juttatja, hanem azokat a mozgalom vagy szervezkedés felhagyására bírni törekszik, vagy pedig a mozgalmat vagy szervezkedést és annak előtte ismert adatait a hatóságnál feljelenti.

5. § Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatását vagy megsemmisítését, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos úton való létesítését követeli, erre izgat vagy mást felhív, vétséget követ el és három évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló bűncselekmény elkövetésére nyilvánosan vagy több - habár nem együtt levő - személy előtt egyenes felhívást intéz, vétséget követ el és öt évig terjedhető fogházzal, ha pedig a bűncselekményt elkövették, felbujtóként büntetendő.

6. § Aki a katonaság intézménye, a magyar fegyveres erő, a m. kir. csendőrség vagy a m. kir. államrendőrség ellen gyűlöletre, vagy ezeknek szolgálati fegyelme ellen izgat vagy alakilag és tartalmilag egyaránt törvényes rendelkezésük ellen engedetlenségre hív fel, vétséget követ el és öt évig terjedhető fogházzal büntetendő.

A büntetés öt évig terjedhető börtön, ha a cselekményt abból a célból követték el, hogy a szolgálati fegyelem megbontassék; ha pedig ennek következtében a szolgálati fegyelembe ütköző bűntettet követek el, a büntetés öt évig terjedhető fegyház.

2. A magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló bűntettek és vétségek

7. § Aki olyan valótlan tényt állít vagy terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa vagy hitelét sértse, vétséget követ el és öt évig terjedhető fogházzal büntetendő.

A büntetés tíz évig terjedhető fegyház, ha a cselekményt abból a célból követték el, hogy valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményre indíttassék; ha pedig ennek következtében valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményre indíttatott, a büntetés életfogytig tartó fegyház.

8. § Aki a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen meggyalázó kifejezést használ vagy ily cselekményt követ el, vétség miatt három évig terjedhető fogházzal büntetendő.

3. Mellékbüntetések

9. § Az 1., 2. és 5-8. §-okban meghatározott bűncselekmények esetében a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is meg kell állapítani, külföldit az országból ki kell utasítani és a visszatéréstől örökre el kell tiltani; belföldit pedig abból a községből, ahol tartózkodása az állam és a társadalom törvényes rendje szempontjából veszedelmes, akkor is ki lehet tiltani, ha az elitéltnek illetőségi helye.

10. § Azokkal szemben, akik az 1-2. és az 5-7. §-okban meghatározott valamely bűntettet követtek el, bíróság ítéletében az államkincstár javára belátása szerint megállapítandó összegű és az elítélt vagyoni viszonyaihoz mért, az elítélt egész vagyonának elkobzásáig terjedhető vagyoni elégtételt állapíthat meg.

A vagyoni elégtétel szabadságvesztésbüntetésre át nem változtatható, egyébként azonban a pénzbüntetéssel esik egy tekintet alá.

Azokkal szemben, akik az 1-2. és 5-8. §-okban meghatározott valamely vétséget követtek el, a bíróság a szabadságvesztésbüntetésen felül százezer koronáig terjedhető pénzbüntetést is megállapíthat.

4. Hatásköri és eljárási szabályok

11. § A jelen törvényben meghatározott bűncselekményekre a Btk. 7. §-ának rendelkezéseit kell alkalmazni.

12. § A jelen törvényben meghatározott bűntettek és vétségek eseteiben az eljárás a kir. ítélőtáblák székhelyén működő kir. törvényszékeknek, Budapesten a kir. büntető törvényszéknek hatáskörébe tartozik.

A jelen törvényben meghatározott bűntettek és vétségek eseteiben a terhelt távolléte sem a vád alá helyezést, sem a főtárgyalást, sem az ítélethozatalt (Bp. 472. §) nem gátolja; az ítélet azonban csak a bűnösség megállapítására és a vagyoni elégtétel kiszabására szorítkozik. A távollevő terheltet a főtárgyalásra hirdetmény útján kell megidézni s ha a terhelt a főtárgyaláson meg nem jelenik, vagy ha maga vagy hozzátartozója védőt nem választott, részére hivatalból kell védőt rendelni. A terhelt jelentkezése vagy kézrekerülése esetében a Bp. 460-462. §-ai szerint új főtárgyalást kell tartani.

13. § A minisztérium felhatalmaztatik, hogy az 1912:LXIII. tc. 12. §-ának 4. pontjában megjelölt feltételek esetében a rögtönbíráskodást, az ott megjelölt büntetés alkalmazásával, kivételesen a jelen törvény 1. és 2. §-ában meghatározott bűncselekményekre is elrendelhesse.

14. § A jelen törvény 1-11. §-ainak és a 12. § második bekezdésének rendelkezéseit a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekkel szemben is megfelelően alkalmazni kell. (1912:XXXIII. tc. 7. § második bekezdése.)

A 2. § rendelkezéseinek a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekre alkalmazásánál abban a tekintetben, hogy a mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggően elkövetett valamely cselekmény büntett-e és hogy milyen büntetési tétel alá esik, a katonai büntetőjog szabályai irányadók.

A jelen törvény 1-2. §-aiban meghatározott bűntettekre a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekkel szemben rögtönítélő eljárásnak ugyanúgy van helye, mint az 1912:XXXIII. tc. 435. §-ában felsorolt bűntettekre.

Vagyoni elégtétel alkalmazását katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekkel szemben is csak a polgári büntetőbíróság rendelheti el. Amennyiben a katonai büntetőbíróság vagyoni elégtétel alkalmazását tartja szükségesnek, az iratokat megfelelő indítványtétel végett az illetékes királyi ügyészséghez teszi át.

5. Záró rendelkezés

15. § Ez a törvény kihirdetésének napján lép életbe s azt a minisztérium hajtja végre.

8. FELHASZNÁLT IRODALOM

A Fajvédő Nemzeti Szocialista Párt kiáltványa, programja és alapszabályai, Budapest, Kellner Nyomda, 193?.

A Fajvédő Szocialista Párt szervezeti, gazdaság – ügyviteli és fegyelmi szabályzata, Budapest, Fajvédő Szoc. Párt Országos Központja, 1937.

A Magyar Fajvédők Országos Szövetségének alapszabálya, Budapest, Stádium Nyomda, 1938.

A Magyar Tudományos Fajvédő Egyesület alapszabálya, Budapest, Stádium Nyomda, 1938.

A nemzetgyalázás, *Jogtudományi Közlöny,* 1926, 61/5, 41.

ABLONCZY Balázs: *Keletre, magyar!: a magyar turanizmus története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2016.

ABLONCZY Balázs: *A miniszterelnök élete és halála: Teleki Pál, 1879 – 1941*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

AGÁRDI Péter: *Kunfi Zsigmond*, Budapest, Új Mandátum Kiadó, 2001.

A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállításának (BHÖ) jelentősége (könyvismertetés), Rendőrségi Szemle, 1953, 1. évf, 2. sz, 187 – 191.

Aktuális kérdések rovat, *Jogtudományi Közlöny,* 1926, 61/13, 106.

A magyar forradalmi munkásmozgalom története, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1979.

ANGYAL Pál: *A választói jog büntetőjogi védelméről szóló 1913. évi XXIII. és a király megsértéséről és a királyság intézményének megtámadásáról szóló 1913. évi XXXIV. törvénycikkek*, Pécs, 1914.

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőeljárásjog tankönyve* I-II. kötet, Budapest, Athenaeum, 1915.

ANGYAL Pál: A háború hatása a büntetőjogunkra, MESZLÉNY Artúr (szerk.): *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1915, 12/75.

ANGYAL Pál: Büntetőjogszabályaink és a Magyar Népköztársaság, *Jogtudományi Közlöny*, 1918., 53/49., 369-370., 53/50., 379-380., 53/51., 387-388., 1919., 54/1., 4-5., 2., 13-14.

ANGYAL Pál: *Tanulmányok és beszédek a szociológia és büntetőjog köréből*, 1922-1927, Budapest, Pallas, 1927.

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve,* 1. kötet: *A becsület védelméről szóló 1914. évi XLI. törvény*, Budapest, Athenaeum, 1928.

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve,* 2. kötet: *Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal*, Budapest, Athenaeum, 1928.

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve,* 3. kötet: *A testi sértés és a közegészségügyi bűntettek és vétségek,* Budapest, Athenaeum, 1928.

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve* 4. kötet: *Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. III. t-c.*, Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, 1929.

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve, 5. kötet: Okirathamisítás, bélyeghamisítás, védjegybitorlás, csalárd és vétkes bukás*, Budapest, Athenaeum, 1929.

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve 7. kötet: Felségsértés, királykérdés, hűtlenség, lázadás, a hatóságok büntetőjogi védelme*, Budapest, Atheneum, 1930.

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve, 8. kötet: Izgatás, magánosok elleni erőszak, választójog büntetőjogi védelme, vallás elleni bűncselekmények*, Budapest, 1931.

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve* I-II. kötet, Budapest, 1936-1938.

ANGYAL Pál: *Büntetőtörvénykönyvünk revíziójának szükségessége*, Budapest, Attila-Nyomda, 1937.

ANGYAL Pál: *Emlékeimből*, Budapest, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, 2010.

ANGYAL Pál, DEGRÉ Miklós, ZEHERY Lajos: *Alaki és anyagi büntetőjog* II. kötet, Pécs, Danubia Kiadó, 1927.

ANTAL Tamás: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890-1900): Ítélőtáblák, bírói jogviszony, esküdtszék*, Szeged, Dél-Alföldi Jegyzetek 23, 2006.

ANTAL Tamás: Az esküdtszék fogadtatása az 1896. évi bűnvádi perrendtartás országgyűlési vitájában, *Jogtörténeti Szemle,* 2017/1-2, 64-71.

ARÁNYI István: A hazaárulók vagyoni felelőssége (1915. évi XVIII.) és a visszaélő hadiszállítók kártérítési kötelezettsége (1915. évi XIX. tc. 17. §), *Jogtudományi Közlöny*, 1916, 51/16, 144-146., 51/17, 153-154., 51/18, 161-162.

ÁCS Tibor: *Kossuth Lajos*, Magyar Oktatási és Kulturális Anyagellátási Központ, Budapest. 1994.

ÁLDOR Imre: *Kossuth Lajos élete és pályája*, Franklin-Társulat, Budapest. 1892.

BACH JENSEN, Richard: *The murder of President McKinley. The battle against anarchist terrorism, 1878 – 1934*, New York, Cambridge University, Press, 2013.

BAKÓ Ágnes (szerk.): *A Szocialista Forradalomért*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1975.

BAKUNIN, Mikhail: *Aufruf an die Slaven*, Koethen, Verfasser, 1848.

BALABANOFF, Alexej: *A Cseka szolgálatában*, Budapest, Stádium Nyomda, 1936.

BALLA Aladárné: *Sallai Imre és Fürst Sándor élete és mártírhalála*, Budapest, Szikra Kiadó, 1955.

BALOGH Attila: *Adalékok a Keresztes-Fischer Ferenc vezette Belügyminiszter rendészeti politikájához (1931-1932) – Gyülekezési, egyesületi, sajtórendészeti ügyek; állambiztonság, állami ellenőrzések, fejlesztések a közbiztonsági szerveknél*, https://bit.ly/2A6i3QT (www.epa.oszk.hu, Utolsó lehívás dátuma: 2020. 05. 06.)

BALOGH Elemér: De delictis criminalitatem non involentibus eorumque poenis: Adalék a kihágások hazai szabályozásának kezdeteihez, In: KIS Norbert, PERES Zsuzsanna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára: Studia sollemnia scientarium politico cameralium*, Budapest, Dialóg Campus, 2017, 43-51.

BALOGH Elemér: A hűtlenség bűncselekménye rendi büntetőjogunk kodifikációs kísérleteiben, In: NAGY Ferenc (szerk.): *Bűnügyi mozaik: Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére*, Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2006, 351-356.

BALOGH Jenő: *A büntetőjog válsága*, Budapest, Budapesti Szemle, 1910, 17-19.

BALOGH Jenő, EDVI ILLÉS Károly, VARGHA Ferencz: *A bűnvádi perrendtartás magyarázata*, I-IV. kötet, Budapest, Grill Kiadó, 1897-1900.

BALOGH László: *Románia története*, Budapest, Aula Kiadó, 2001.

BARÁTH Magdolna-GECSÉNYI Lajos: *Főkonzulok, követek és nagy követek 1945-1990.*, Budapest, MTA Kiadó, 2015.

BARNA Attila: Gróf Batthiány Lajos miniszterelnök felségárulási pere a magyar és osztrák jogszabályok tükrében, In: MOLNÁR András (szerk.): *Pártvezér, miniszterelnök, vértanú…: tudományos emlékülés a 200 éve született Batthiány Lajos miniszterelnök tiszteletére,* Budapest, Zalaegerszeg, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Zala Megyei Levéltár, 2008, 187-211.

BARNA Attila *PhD értekezés tézisei*, Budapest, ELTE ÁJK 2010.

BARNA Attila: A gonosz tanácsadók megbüntetésétől a miniszteri felelősségig: hűtlen tanácsosok és a nemzetsértés törvényi tényállása a magyar büntetőkódex-tervezetekben, In: MÁTHÉ Gábor, MEZEY Barna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Révész T. Mihály 65. születésnapja tiszteletére*, Budapest, ELTE-ÁJK, 2010, 9-36.

BARNA Attila: *Az állam elleni bűncselekmények szabályozása a 19. századi Magyarországon, különös tekintettel a bűntettekről és vétségekről szóló 1878. évi 5. törvénycikk előzményeire és megalkotására,* Győr, UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft. 2015.

BARNA Attila: A politikai bűntettek szabályozásával kapcsolatos viták az 1843. évi büntetőkódex-javaslat anyagi jogi részének tárgyalásai során, In: MÁTHÉ Gábor, RÉVÉSZ T. Mihály, GOSZTONYI Gergely (szerk.*): Jogtörténeti Parerga: Ünnepi Tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013, 45-65.

BARNA Attila: Az állami főhatalom védelmének változásai a két világháború közötti Magyarországon: a kormányzósértés tényállása és bírói gyakorlata a Győri Ítélőtábla gyakorlatában, In: MOLNÁR Andrea, SZÉPLAKI László (szerk.): *Tanulmányok a győri felsőbíráskodás történetéből a XIX-XX. század fordulóján*, Győr, Győri Ítélőtábla, 2019, 175-185.

BARNA Péter: *Az állam belső biztonsága elleni bűntettek*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Tankönyvkiadó, 1958.

BARNA Péter: A BHÖ I. pontjába felvett bűntettek alanya-alanyi oldala a bírói gyakorlat tükrében, *Jogtudományi Közlöny*, 1957, 12/7-9, 259-265.

BARNA Péter: *Elméleti problémák az állam elleni bűntettek körében*, Doktori Értekezés, MTA, 1959.

BARNA Péter: A célzat és a szándék a büntetőjogban, *Jogtudományi Közlöny*, 1959, 14/10-11, 581-589.

BARNA Péter: *A szocialista állam büntetőjogi védelme*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1961.

BARTHA Ákos: *Bajcsy-Zsilinszky Endre: Életút és utóélet*, Budapest, MTA BTK TTI, 2020.

BATÓ Szilvia: Adalékok a statáriális eljárás korai történetéhez Magyarországon, In: JUHÁSZ Zsuzsanna, NAGY Ferenc, FANTOLY Zsanett (szerk.): *Sapienti Sat: ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2012, 51-60.

Batthiány Lajos gróf főbenjáró pöre, Európa Könyvkiadó-Batthiány Társaság, Budapest, 1991.

BATTHIÁNY Tivadar: *Beszámolóm,* II. kötet, Budapest, Athenaeum, Szerzői kiadás.

BÁRD József: A politikai bűntett, *Jogtudományi Közlöny*, 1917, 52/32, 285-287.

BELOVICS Ervin, GELLÉR Balázs, NAGY Ferenc, TÓTH Mihály: *Büntetőjog I., Általános rész*, Budapest, HVG-Orac, 2012.

BELOVICS Ervin, MOLNÁR Gábor, SINKU Pál: *Büntetőjog, Különös rész*, ötödik hatályosított kiadás, Budapest, HVG Kiadó, 2016.

BEREND Béla: Bűnvádi joggyakorlatunk hullámzása politikai és sajtóperekben 1920 óta, *Jogtudományi Közlöny*, 1926, 61/15, 125 – 127.

BERTÉNYI Iván: *A magyar Szent Korona*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1996.

ifj. BERTÉNYI Iván: *Tisza István*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2019.

BERTL Emil, RÁCZ György, JENCS Árpád (szerk.): *Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. t.-c.*, Budapest, Politzer Zsigmond és Fia Kiadó, 1931.

BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet*: *A tradicionális jog*, Budapest, Dialóg Campus, 2014.

BONCIU, Gheorghe: *Istoria dreptului romanesc*, Bukarest, Ars Academica, 2009.

BOROVICKA, V.P.: *Híres politikai merényletek*, Budapest, Európa Kiadó, 1979.

BORSÁNYI György: *Kun Béla - Politikai életrajz*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1979.

BOZÓKY Ferenc: *Az obstrukció: tanulmány*, Nagyvárad, Láng Nyomda, 1911.

BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Balogh Jenő életútja (1864-1953), *Jogtörténeti Szemle*, 2016, 18/1, 1-9.

BÓDINÉ DR. BELIZNAI Kinga (szerk.): *A Kúria és elnökei, I. kötet*, Budapest, HVG-Orac, 2014.

BÓNIS György: *Nagy György és az 1914 előtti magyar köztársasági mozgalom*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1962.

BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzében*, Bécs, Bécsi Magyar Kiadó, 1923.

BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzében*, Budapest, Népszava Könyvkiadó, 1946.

BÖLÖNY József, HUBAI László*: Magyarország kormányai, 1848-1992*., Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992.

BUTLER, Rupert: *A sztálini terror eszközei: Cseka, OGPU, NKVD, KGB, 1917-től 1991-ig*, Budapest, Gabo Kiadó, 2008.

C. MILLER, John: *Crisis in Freedom: The Alien and Sedition Acts*, Boston, Little, Borwn and Company, 1951.

C. WHITTEN, Woodrow: *Criminal Syndicalism and the Law in California, 1919-1927, Transactions of the American Society, New Series*, 59. kötet, Philadelphia., American Phylosophial Society, 1969.

CANDELORO, Giorgio: *Storia dell'Italia moderna, il fascismo e le suerre guerre 1922-1939*, Milano, Feltrinelli, 1981.

CROWNHART, C. H.: *Wisconsin Statutes 1921, II. kötet*, State of Wisconsin, Madison, 1921.

CZÉH Zoltán: Cseka-GPU-OGPU: a szovjet politikai rendőrség születése, *Rubicon*, 2007, 18/3, 2007, 69-71.

CZIÁKY Ferenc: *A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története*, Budapest, Dunántúl Nyomda, 1924.

CSEKEY István: *Magyarország alkotmánya*, Budapest, Renaissance Kiadó, 1943.

CSIBRA József: A CSEKA megalakulása és harca a fiatal szovjetállam védelméért, 1917-1918, *Belügyi Szemle,* 1967, 5/8, 38-46.

CSIBRA József: A CSEKA tevékenysége az intervenció és a polgárháború időszakában, *Belügyi Szemle,* 1967, 5/9, 44-49.

CSÓKA Ferenc: Az 1912. évi XXXII. és XXXIII. törvénycikkek keletkezésének története, 1911-1912, *Katonai jogi és hadijogi szemle*, 2013, 1/1, 5-37.

DEGRÉ Miklós: Az állami és társadalmi rend védelméről szóló új törvény (1921: III. t-c.), *Magyar Jogi Szemle*, II. kötet, Budapest, Pallas Rt., 1921, 293-299.

DEGRÉ Miklós: *Az új büntetőnovella zsebkönyve: a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928. évi X. t. c.,* Budapest, Révai Kiadó, 1928.

DEMÉNY Pál: *Rabságaim*, I. kötet, Budapest, Magvető Kiadó, 1989.

DEMIN, Valerij: *Bakunin*, Moszkva, Molodaa gvarida, 2006.

DJUVARA, Neagu: *A románok rövid története*, Kolozsvár, Koinónia, 2015.

DOLESCHALL Alfréd: *Katonai büntetőjog*, Budapest, Politzer Zsigmond és Fia, 1916.

DOLMÁNYOS István: A Cseka első esztendeje, *Belügyi Szemle*, 1977, 15/12, 19-28.

DOMOKOS József: *Két per egy kötetben*, Budapest, Magvető Kiadó, 1978.

DOMOKOS József: *Emlékezik egy kommunista védőügyvéd*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1979.

DOMOKOS József: *Kivételes hatalom és rögtönbíráskodás a Horthy-uralom alatt,* Budapest, Athenaeum, 1946.

DRÓCSA Izabella: A szovjet büntetőjog tudománynak a magyar büntetőjogra gyakorolt hatása 1945 után, különös tekintettel az anyagi és eljárási jogban megjelenő alapelvekre és az ennek nyomán megjelenő jogszabályokra, *Pro Publico Bono*, 2017/3, 154 – 166.

DRÓCSA Izabella: Az államellenes bűncselekményekkel kapcsolatosan felmerülő jogértelmezési kérdések a XX. századi Magyarországon, különös tekintettel az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény jogi tárgyára, In: FRIVALDSZKY János, TUSSAY Ákos (szerk.): *A természetjog napja: Konferenciatanulmányok,* Budapest, Pázmány Press, 2017, 155-172.

DRÓCSA Izabella: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvénycikk elhelyezése a XX. századi magyar büntetőjogi rendszerben, *Iustum, Aequum, Salutare,* 2017, 13/2, 215-231.

DRÓCSA Izabella: Az államellenes bűncselekmények szabályozása Magyarországon, különös tekintettel az 1921. évi III. törvényben meghatározott államfelforgatás bűntettére, *Jogtörténeti Szemle*, 2018, 2016/4, 64-67.

DRÓCSA Izabella: Rendtörvények Magyarországon, különös tekintettel a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvényre, In.: KONCZ István, SZOVA Ilona (szerk.): *PEME XIV. PhD-Konferencia*, PEME, 2017, 12-19.

DRÓCSA Izabella: Egy elfeledett politikai bűncselekmény: a Rákosi-Vági per, In: KERESZTES Gábor (szerk.): *Tavaszi Szél*, I. kötet, Budapest, DOSZ, 2017, 192-201.

DRÓCSA Izabella: A politikai bűncselekmények szabályozása Magyarországon, különös tekintettel a XX. században megalkotott rendtörvényekre, In: FEJES Zsuzsanna (szerk.): *Jog határok nélkül*, Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2018.

DRÓCSA Izabella: „Kommunista slágerpör:" A Gerő Ernő és társai ellen lefolytatott büntetőeljárás (1922), *Jogtörténeti Szemle*, 2019/2, 47-56.

DRÓCSA Izabella: A politikai bűncselekmények és a rendtörvény. A kommunista mozgalmakkal szembeni büntetőperek a két világháború között, *Rubicon*, 2019/9-10, 92-100.

ECKHART Ferenc: A szentkorona-eszme története, Budapest, MTA, 1941.

EDVI ILLÉS Károly: *A Büntetőtörvénykönyv magyarázata*, I. kötet, Budapest, Révai Testvérek, 1894.

EGEDY Gergely: Horthy és Nagy-Britannia, *Valóság*, 2017., 60/9, 109-113.

EGYED István: Jogfolytonosság, *Jogállam*, 1926, 25/6, 320-322.

ERDŐSY Emil, FÖLDVÁRI József, TÓTH Mihály: *Magyar büntetőjog, Különös rész*, Budapest, Osiris, 2007.

EVANS, Carolyn: *Immigration after McKinley: How a President's death breathed life into immigration policy*, Western University History, 2016. https://bit.ly/2oVB17u (Utolsó lehívás dátuma: 2019. 11. 07.)

FABREQUETTES, Polydore: *Traité des delits politiques et des infractions par la parole, l'écriture et la presse,* Párizs, A. Chevalier-Marescq et cie, 1901.

FATU, Mihai, SPALATELU, Ion: *A Vasgárda- fasiszta típusú terrorszervezet*, Bukarest, Politika Kiadó, 1971.

FARKAS Gábor: Vészterhes idők. (Horthy Miklós kormányzó lemondásának és Szálasi Ferenc kinevezésének legitimációs problémái Serédi Jusztinián hercegprímás 1944-es felszólalásának tükrében), *Partium*, 2013/22, 80-83.

FAUE, Elizabeth: *Methods of Misticism and the Industrial Order: Labor Law in Michigan, 1868-1940.*, In: Paul FINKELMAN, Martin J. HERSCHOCK (szerk.): *The History of Michigan Law*, Ohio, Ohio University Press, 2006, 214-237.

FÁBIÁN Béla (szerk.): *Désy Lukács pör*, Budapest, Dick Manó kiadása, é. n.

FEDERN-KOHLHAAS, Etta: *Walter Rathenau,sein Leben und Wirken*, Dresden, Reissner, 1927.

FÉNYES Jenő: A nemzetgyalázási perekről, *Jogtudományi Közlöny*, 1927, 62/22, 205-206.

FÉNYES Samu: *Az Áchim-per. Fellebbezés a közönséghez*, Békéscsaba, Tevan Nyomda, 1911.

FINE, Sidney: Anarchism and the assassination of McKinley, *American Historical Review*, 1955, 60/4, 777-799.

FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Budapest, Grill Kiadó, 1914.

FINKEY Ferenc: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota,* Budapest, Grill Károly Könyvkiadó vállalata, 1923.

FINKEY Ferenc: *A politikai bűncselekmények és a büntető törvénykönyv*, Budapest, MTA, 1927.

FISCHER, Nick: The Founders of American Anti-Communism, *American Communist History*, 2006, 5/1, 67-101.

FONYÓ Antal (szerk.): *Magyar büntetőjog*, különös rész, Budapest, BM Könyvkiadó, 1981.

FÖLDES Péter: *Drámai küldetés, Szamuely Tibor életregénye*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1962.

FÖLDES Péter: *A túlsó partról, Stromfeld Aurél életregénye*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1964.

FÖLDESI Margit, RÉVAI József, GYURKOVICS Tibor: *A megszállók szabadsága*. *A szabadság megszállása, a hadizsákmányról, a jóvátételről, Szövetséges Ellenőrző Bizottságról Magyarországon*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2002.

FÖLDI András, HAMZA Gábor: *A római jog története és institúciói*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2011.

Főrendiházi Napló, 1910, III. kötet, Budapest, Athenaeum, 1914.

Főrendiházi Napló, 1910, V. kötet, Budapest, Athenaeum, 1919.

FROMMER, Benjamin: *National Changing: Retribution against Nazi Collaborators in Postwar Czezhoslovakia*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

GARAMI Ernő: *Forrongó Magyarország*, Bécs, Pegazus Kiadó, 1922.

GEDE Tibor (szerk.): *Szálasi Ferenc: Hungarizmus 1. A Cél*, Budapest, Gede Testvérek, 2004.

GELLÉR Balázs, AMBRUS István: *A magyar büntetőjog általános tanai* I., Budapest, Eötvös Kiadó, 2019.

GELLÉRI Gyula: A nemzetgyalázás, *Jogtudományi Közlöny*, 1926, 61/16, 135-136.

GLATZ Ferenc, GERGELY Jenő, PÖLÖSKEI Ferenc (szerk.): *Magyarországi pártprogramok 1919 – 1944*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1991.

GRATZ Gusztáv (szerk.): *A bolsevizmus Magyarországon*, Budapest, Franklin-társulat, 1921.

GRATZ Gusztáv: *A dualizmus kora*, I-II. kötet, Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1934.

GRATZ Gusztáv: *Forradalmak kora – Magyarország története 1918-1920*, Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1935.

GRATZ Gusztáv: *Magyarország a két világháború között*, Budapest, Osiris Kiadó, 2001.

GEORGHE, Constantin, SERBU, Miliana: *Ministrii de interne (1862-2007)*, Bukarest, Editura Ministerului Internelor şi Reformei Administrative, 2007.

Gondolatok Nagy Györgytől Nagy Györgynek, Hódmezővásárhely, Verzál Nyugat Kiadó, 1996.

GYÖRGYI Kálmán, KÓNYA Imréné, MARGITÁN Éva: *Az állam elleni bűncselekményekre vonatkozó rendelkezések módosításáról*, Budapest, ELTE ÁJK, 1990.

HAEFFLER István (szerk.): *Országgyűlési almanach az 1931-1936. évi országgyűlésről*, Budapest, Magyar Távirati Iroda Rt., 1931.

HAHNER Péter: *Az USA elnökei*, Budapest, Animus Kiadó, 2012.

HAJDU Tibor: *Károlyi Mihály - Politikai életrajz*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1978.

HAMVAY Ödön: *Az aradi tizenhárom*, Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Újságvállalata, Budapest. 1904.

HARMATH Jenő: A hazaárulók vagyoni felelősségéről szóló törvény revíziója, *Jogtudományi Közlöny*, 1918, 53/28, 210-212.

Harward Law Review, 1922, 36/2, 199-204.

HATOS Pál: *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

HAVAS Miksa: *Walter Rathenau*, Budapest, Bíró Nyomda, 1929.

HEGEDŰS András: *Az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről szóló 1938. évi XVI. t – c. magyarázata*, Budapest, Grill, 1938.

HELLER Erik: *Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvény ismertetése*, Budapest, Az Ügyvédek Lapja kiadása, 1922.

HELLER Erik: *A magyar büntetőjog általános tanai*, Budapest, Grill Kiadó, 1945.

HENKEL, Scott: Sedition and Espionage Acts, In: Melvyn DUBOVSKY (szerk.): *The Oxford Encyclopedia of American Business, Labor and Economic History*, Oxford, 2013, https://bit.ly/2JLRDWC (Utolsó lehívás dátuma: 2019. 11. 03.)

HETÉNYI Imre: *Amikor a rend őre voltam*, Budapest, Pantheon Kiadó, 1941.

HETÉS Tibor: *Stromfeld Aurél*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

HEUBERTH Gusztáv, MÜLLER Viktor (szerk.): *Perbeszédek Gyűjteménye* I. kötet, Pécs, Dunántúli Egyetemi Nyomda, 1928.

HIJZEN, Constant Willem: The perpetual adversary. How Dutch security services perceived communism (1918 – 1989), *Historical Social Research, Security and Conspiracy in History, 16. to 21. century*, 2013, 38/1 (143), 166-199.

HOCK János: Újévi Beköszöntőm, *Bécsi Magyar Újság*, 1922, 4/3., 2.

HOCK János: Beszámoló az amerikai magyarság részére, *Californiai Magyarság*, 1923, 2/10.

HODOSSY Imre: *Az obstrukció*, Budapest, Budapesti Hírlap, 1903.

HOLLÓSI Gábor: Bernolák Nándor igazolása, In: FODOR Veronika, GECSÉNYI Patrícia, HOLLÓSI Gábor, KISS Dávid, RÁCZNÉ BAÁN Krisztina, RÁCZ János (szerk.): *Zinner '70: Egy élet az (i)gazságszolgáltatás kutatásának szolgálatában*, Budapest, Magyar Napló Kiadó, 2018, 429-434.

HOLLÓSI Gábor: Jelkép vagy fogalom? A Szent Korona-tan, *Rubicon*, 2018/7-8, 114-117.

HOLLÓSI Gábor: A történelmi emlékezet az 1920. évi I. törvénycikk indokolásában, *Jogtörténeti Szemle*, 2019/1, 40-45.

HOMOKI-NAGY Mária: Hűtlenség, felségsértés, felségárulás, *Rubicon*, 2019, 30/9-10, 20 – 27.

HOREL, Catherine: *Horthy*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2017.

HORTHY Miklós: *Emlékirataim*, Budapest, Európa Kiadó, 2019.

HORVÁTH Attila: *A büntetőjog története Magyarországon a szovjet típusú szocializmus időszakában, különös tekintettel a koncepciós perekre*, In: MEZEY Barna, RÉVÉSZ T. Mihály (szerk.): Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére, Budapest, Gondolat Kiadó, 2006, 193-224.

HORVÁTH Attila: Koncepciós per az első független felelős magyar miniszterelnök ellen - Gróf Batthiány Lajos pere, *Jogtörténeti Szemle*, 2008, 10/1, 12-21.

HORVÁTH Attila: A szocialista alkotmány: az 1949. évi XX. törvény, *Rubicon*, 2012, 23/1-2.

HORVÁTH Attila (szerk.): *Magyar állam-és jogtörténet*, Budapest, NKE, 2014.

HORVÁTH Attila: A Szent Korona-tan és a történeti alkotmány, In: VÍZKELETY Mariann (szerk.): *5 éves az Alaptörvény: Válogatás az ünnepi konferenciasorozat beszédeiből,* Budapest, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, 2017, 160-180.

HORVÁTH Attila: „A köztársaság az egyetlen lehetséges államforma." Az 1946. évi I. törvény megalkotása, a köztársaság kikiáltása, *Acta Humana: emberi jogi közlemények,* 2017/1., 7-20.

HORVÁTH Attila: Az 1946. évi VII.tc. a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről, *Pro publico bono*, 2018/1, különszám, 94-109.

HORVÁTH Attila: „Nem ismerjük el az 1949. évi kommunista alkotmányt, mert egy zsarnoki uralom alapja volt, ezért kinyilvánítjuk érvénytelenségét," In: PATYI András (szerk.): *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról:Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás,* Budapest, Dialóg Campus Kiadó-Nordex Kft, 2019*,* 403-486.

HORVÁTH Tibor: Az ellenforradalom bűnözése ellen folytatott harc néhány büntetőjogi vonatkozása, Jogtudományi Közlöny, 1957, 12/4-6, 97-110.

HORÁNSZKY Lajos: *Tisza István és kora*, II.kötet, Budapest, Eper Grafikus Stúdió Kft.

HORVÁTH Tibor: Finkey Ferenc emlékére, *Jogtörténeti Szemle,* 2006, 8/2, 77-81.

HUBAI László: *Magyarország XX. század választási atlasza*, 1920-2000, I. kötet, Budapest, Napvilág Kiadó, 2001.

IORDACHI, Constantin: *A Vasgárda: karizma, politikai és erőszak Romániában 1927 – 1941*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017.

IPERCO, Alexandru: *A Vasgárda árnyékában,* Budapest, Kossuth, 1971.

IRK Albert: *Magyar anyagi büntetőjog*, Pécs, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T., 1933.

JASPER, Gotthard: *Der Schutz der Republik: Studien zur Staatlichen Sicherung der Demokratie in der Weimarer Republik 1922 bis 1930*, Tübingen, Mohr Siebeck Verlag, 1963.

JAPSER, Gotthard: Der Schutz der Republik: Studien zur Staatlichen Sicherung der Demokratie in der Weimarer Republik 1922 bis 1930, *Politische Vierte aljabirerschrift*, 1966, 7/1, 164-167.

JÁSZAI Samu: *A magyar szakszervezetek története*, Budapest, Magyarországi Szakszervezeti Tanács, 1925.

JEMNITZ János: The Eugen V. Debs Reader: Socialism and the Class Struggle, *Századok,* 2001, 135/5, 1252-1253.

JENSON, Carol: Loyalty as a Political Weapon, The 1918 Campaign in Minnesota, *Minnesota History,* Summer 1972.

Jogtudományi Közlöny, 1917, 52/32, 287-288.

JOHNSON, Paul: *Az amerikai nép története*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016.

JUHÁSZ Andrea: A párviadal vétsége és az államfogház-büntetés a Csemegi-kódex szabályozásának tükrében, *De iurisprudentia et iure publico*, 2014, 8/2, 1-11.

JUHÁSZ NAGY Sándor: *A magyar októberi forradalom története*, Budapest, Szikra, 1945.

KABODI Csaba, LŐRINCZ József, MEZEY Barna: *Büntetéstani alapfogalmak*. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2005.

KAHLER Frigyes: *Joghalál Magyarországon 1945-1989*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 1993.

KARABEC, Zdeněk, VLACH, Jiří (szerk.): *The Criminal Justice System in the Czech Republic*, Prague, Institute of Criminology and Social Prevention, 2011.

KARDOS Sándor: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*, https://bit.ly/3d839sy (Utolsó lehívás dátuma: 2020. 03. 16.)

KARDOS Sándor: Az 1912. évi XXXIII. t.c. A magyar király honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról, *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*, 2003/3, 173-190.

KARSAI Elek, KARSAI László: *A Szálasi- per*, Budapest, Reform Lap-és Könyvkiadó Rt., 1988.

KARSAI László: *Szálasi Ferenc – Politikai életrajz*, Doktori Disszertáció, Szeged, 2012.

KARSAI László: *Szálasi Ferenc – Politikai életrajz*, Budapest, Balassi Kiadó, 2016.

KARSAI László, MOLNÁR Judit, BRAHAM, Randolph L. (szerk.): *Az Endre-Baky-Jaross per*, Budapest, Cserépfalvi Kiadó, 1994.

KÁDÁR Miklós: *Magyar büntetőjog Általános rész,* Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat, 1952.

KÁDÁR Miklós: Tanács-Magyarország büntetőjogáról, *Jogtudományi Közlöny*, 1969, 24/6, 282-285.

KÁLLAY Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942-1944*., I-II. kötet, Budapest, Európa Kiadó, 2012.

KÁROLYI Mihály: *Hit, illúziók nélkül*, Budapest, Európa, 2013.

Károlyi Mihály válogatott írásai, I. kötet, Budapest, 1964.

KELÉNYI Jenő: A hazaárulók házastársának közszerzeményi igénye, *Jogtudományi Közlöny*, 1916, 51/4, 36-37.

KENYERES Ágnes (szerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990*., Magyar Elektronikus Könyvtár, https://bit.ly/2Wl0mTB, (Utolsó lehívás dátuma: 2019. 03. 22.)

KENYERES Ágnes (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon*, I. kötet, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

KEREKES Lajos: *Hitler-puccs a sörházban*, Budapest, Kossuth, 1976.

KEREKES Lajos: *A weimari köztársaság*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1985.

KÉPESSY Imre: A büntetőjog fejlődésének tendenciái a két világháború közötti Csehszlovák Köztársaságban, In: GOSZTONYI Gergely, RÉVÉSZ T. Mihály (szerk.): *Jogtörténeti Parerga, Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 65. születésnapja tiszteletére*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018, 145-152.

Két akasztófa, Párizs, 1932.

Képviselőházi Irományok, 1875, V. kötet, Budapest, Schlesinger és Wohlauer, 1876.

Képviselőházi Irományok, 1910, XXVIII. kötet, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1913.

Képviselőházi Irományok, 1910, LXVI. kötet, Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1915.

Képviselőházi Irományok, 1910, LXIV. kötet, Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1918.

Képviselőházi Napló, 1910, XIX. kötet, Budapest, Athenaeum, 1913.

Képviselőházi Napló, 1910, XLI. kötet, Budapest, Athenaeum, 1918.

KLEIN Tamás: Adalékok a Horthy-korszak sajtórendészeti szabályozásához I-II., *In medias res*, 2012, 1/2, 182-198., 2013, 2/1, 45-61.

KMETY Károly: Törvényjavaslat a hazaárulók vagyonjogi felelősségéről, *Jogtudományi Közlöny*, 1915, 50/17, 205-206.

KOLB, Eberhard: *The Weimar Republic,* New York, Routledge Press, 2004.

KOLONTÁRI Attila, SERES Attila: *A Komintern „védőszárnyai" alatt: Orosz levéltári források Rákosi Mátyás börtönéveiről 1925-1940*, Budapest, Argumentum Kiadó, Moszkvai Magyar Levéltári Intézet, 2014.

KOLTAY András: *A szólásszabadság alapvonalai magyar, angol és amerikai és európai összehasonlításban*, Phd-értekezés, Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog-és Államtudományi Kar, Jog-és Államtudományi Doktori Iskola, 2007.

K. NAGY Sándor: A becsületsértés, *Jogtudományi Közlöny*, 1915, 50/21, 259-260.

KOVAC, Dusan: *Szlovákia története*, Pozsony, Kalligram Kiadó, 2001.

KOVÁCS Kálmán: *Szemelvények a magyar állam-és jogtörténet forrásaiból*, II. kötet, Budapest, Tankönyvkiadó, 1965.

KOVÁCS Kálmán: Államjogi változások a Magyar Népköztársaság idején, *Jogtudományi Közlöny*, 1969., 24/ 2-3, 69-79.

KOVÁCS Tamás: *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb, Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról 1932-1943*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2009.

KÖPECZI Béla, PÓK Lajos (szerk.): *Világirodalmi kisenciklopédia*, I. kötet, Budapest, Gondolat Kiadó, 1984.

KŐMŰVES Imre: *Vészben, viharban…Vági István élete*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1972.

KUKLÍK, Jan: *Czech Law in Historical Contents*, Prague, Karolinum Press, 2015.

KUKLÍK, Jan, PETRÁS, René: *Minorities and Law in Czechoslovakia 1918-1992*, Prague, Karolinum Press, 2017.

KUKORELLI István: Az 1946. évi I. törvény közjogtörténeti jelentősége és az alkotmányos jogfolytonosság, *Acta Humana: emberi jogi közlemények*, 2017/1, 27-38.

KUN Miklós: *Útban az anarchizmus felé: Mihail Bakunyin politikai pályaképe és eszmei fejlődése au 1860-as évek közepén*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

LACZKÓ Miklós: *Nyilasok, Nemzetiszocialisták*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1966.

LÁNYI Ernőné (szerk.): *Vagyunk az ifjú gárda, emlékezések az ifjúmunkás-mozgalomra*, 1900-1944, Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1969.

LÁSZLÓ Balázs: A hűtlenség és annak büntetése az Árpád-korban, *Studia Iuvenium iurisperitorium*, 2014/7, 59-90.

LEHOTAY Veronika: Közjogi korlátozások Magyarországon, *Miskolci Jogi Szemle*, 2011, 6/2, 69-86.

LEHOTAY Veronika: A jogkorlátozó rendelkezések bírósági gyakorlata a Horthy-korszak második felében, In: STIPTA István (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma Miskolc 2011 november 8: Állam-és Jogtudományi Kar szekciókiadványa*, Miskolc, Miskolci Egyetem Innovációs és Technológiai Transzfer Centrum, 2012, 91-97.

LEHOTAY Veronika: *A jogszűkítés útján: A Horthy-korszak szabadságmegvonó-intézkedéseinek jogtörténeti aspektusai különös tekintettel Borsod vármegyére*, Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 2020.

LENGYEL Aurél: *A Csemegi-kódex és újabb büntetőjogi kodifikációink*, Budapest, A Pesti Lloyd-társulat Nyomdája 1922.

Lenin válogatott művei, II. kötet, Budapest, Szikra Kiadó, 1954.

Lenin összes művei, 1-55. kötet, Budapest, Kossuth Kiadó, 1963.

LÉVAI Anita, POTÓ István: *A Magyar Királyi Csendőrség története*, Kecskemét, Vagabund, 2016.

LÉVI- BRUHL, Henry: Les délits politiques. Reserches d'une définition, *Revue francaise de sociologie*, 1964.

LIPTAI Ervinné: Vági István (1883-1940), *Párttörténeti Közlemények*, 1966/3, 117-136.

LIPTAI Ervinné: *A Magyarországi Szocialista Munkáspárt*, 1925-1928, Budapest, Kossuth Kiadó, 1971.

LIPTAI Ervinné (szerk.): *Lőwy Sándor élete és mártírhalálra*, Budapest, Ságvári Endre Könyvszerkesztőség, 1980.

LŐRINCZ József , NAGY Ferenc: *Börtönügy Magyarországon,* Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, 1997.

LŐRINCZ József, MEZEY Barna: *A magyar börtönügy története*, Budapest, Dialóg Campus, 2019.

M. PELSER, Caroline: Preparations to commit a crime: the Dutch approach to inchoate offences, *Utrecht Law Review*, 2008, 4/3, 57 – 80.

MADAI Sándor: A csalárd bukás néhány történeti és dogmatikai kérdése, *Jogtörténeti Szemle*, 2004, 6/3, 31-34.

MADARASSY-MOLNÁR Máté: Hit – Tudás – Alázat, 60 éve hunyt el Finkey Ferenc, *Iustum Aequum Salutare*, 2008, 4/4, 239 – 248.

Magyar Statisztikai Évkönyv XVII-XLVII. évf., Budapest, Athenaeum, 1919-1940.

MAGYARICS Tamás: *Az Amerikai Egyesült Államok története*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2008.

MÁRKI-ZAY Lajos: *Részletek a Hock János ellen megtartott főtárgyalásról*, Budapest, Hungária
Nyomda Rt. 1933.

MARX, Karl, ENGELS, Friedrich: *A Kommunista Kiáltvány*, Budapest-Uzsgorod, Kossuth Könyvkiadó – Kárpáti Könyvkiadó, 1980.

MASTERS, Anthony: *Bakunin: the father of anarchism*, New York, Saturday Review Press, 1974.

MÁTHÉ Áron: *A nyilaskereszt árnyéka. A magyarországi nemzetiszocializmus elmélete és gyakorlata*, Máriabesnyő, Attraktor, 2019.

MÁTHÉ Gábor: A kihágás intézménye 1-2., *Állam és igazgatás*, 1980, 30/8, 673-683., 30/9, 804-818.

MÁTHÉ Gábor: Közigazgatási büntetőjog vagy ''Janus-arcú" büntetőjog?, *Magyar Közigazgatás*, 2001/51, 321-330.

MÁTHÉ Gábor: A Szentkorona-eszme. Parafrázis, In: MEZEY Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc emlékkönyv*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2004, 281-296.

MÁTHÉ Gábor: A Szent Korona-eszme, In: MEZEY Barna (szerk.): *A szimbólumok üzenete, a jogi kultúra jelképei: eljárások, szokások, formák és tárgyak*, Budapest, Eötvös Kiadó, 2011, 321-332.

MAYER Géza: A hazaárulók vagyoni felelősségéről, *Jogtudományi Közlöny*, 1917, 52/12, 113-115.

MENDELÉNYI László: *A bűnvádi eljárási jog*, IV. kötet, Budapest, Athenaeum, 1931.

MEZEY Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*, Budapest, Osiris Kiadó, 2007.

MEZEY Barna: A kivételes hatalom jogi természete, *Jogtörténeti Szemle*, 2015/4, 25-34.

MEZEY Barna: A kivételes hatalom joga Magyarországon, In: GERGELY András, HOLLÓ József, RÉVÉSZ T. Mihály, SZEILER Erikai (szerk.): *ifj. Andrássy Gyula gróf és az I. világháború*, Budapest, ifj. Gróf Andrássy Gyula Alapítvány, 2015, 16-29.

MEZEY Barna: A dologházi törvény, *Jogtörténeti Szemle*, 2016/1, 24-30.

MEZEY Barna: „A föltétlen igazság és a társadalom fenntartásának érdeke.": Az első magyar büntetőtörvénykönyv, In: HORVÁTH Attila (szerk.): *Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulójára*, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020, 39-46.

MISKOLCZY Ambrus: A Vasgárda színre lép, *Holmi*, 2013, 25/1, 82-102.

MISKOLCZY Ambrus: A Vasgárda születése, *Századok*, 2014, 147/4, 845-874.

MISKOLCZY Ambrus: *A Vasgárda, 1927-1937*, I. kötet, Budapest, Gondolat Kiadó, 2015.

MISKOLCZY Ágost: A forradalom büntetőjogi védelme a forradalmi mozgalmak ellen, *Tanulmányok a társadalom-és közigazgatáspolitika köréből*, Budapest, é. n. 187 – 190.

MISKOLCZY Ágost: Aktuális-e a nemzetgyalázási törvény eltörlése?, *Jogtudományi Közlöny*, 1926, 61/14, 114 – 115.

MOLNÁR Judit, KARSAI László: *A magyar Quisling – kormány: Sztójay Döme és társai a népbíróság előtt*, Budapest, 1956-os Intézet, 2004.

MOLNÁR Kálmán: *Alkotmányjogi reformjaink az 1937 és 1938 években*, Budapest-Pécs, Tudományos Gyűjtemények 35., 1938.

MONTGOMERY, John Flournoy: *Magyarország, a vonakodó csatlós*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2004.

NAGY J. Endre: Történelmi alkotmány és Szentkorona-tan, *Jogtörténeti Szemle*, 2018/2, 143-158.

NAGY Ferenc (szerk.): *A magyar büntetőjog különös része*, Budapest, Hvg-Orac, 2009.

NAGY Ferenc: A magyar büntetőjog (át)alakulása a rendszerváltozás óta, In: LAMM Vanda (szerk.): *Rendszerváltás a jogban*, Budapest, MTA Jogtudományi Intézete, 2009.

NAGY SZABOLCS: Igazságosság vagy jogbiztonság? Rendszerváltozások utáni büntetőjogi felelősségre vonások a 20. századi magyar történelemben, In: *Doktori Műhelytanulmányok, 2017,* Győr, SZIE Doktori Iskola, 2017, 183-198.

NAGY Csaba: *A magyar emigráns irodalom lexikona*, Budapest, Argumentum Kiadó, 2000.

NAGY Vince: *Októbertől októberig*, Budapest, Európa História, 1991.

NÁNÁSI László: Aki Rákosit, Kádárt és Szálasit vádolta – Dr. Miskolczy Ágost élete, működése és üldöztetése, *Betekintő*, 2012/4, 1-38.

NÁNÁSI LÁSZLÓ: *A jogrend szolgálatában: Váry Albert élete és működése 1875-1953*, Budapest, Legfőbb Ügyészség, 2015.

NÁNÁSSY GYÖRGY: *Miért léptem ki a magyarországi kommunista- pártból?,* h. n. 1919.

NÁNÁSSY György: *Károlyi Mihály bűnei*, Pozsony, Wigand, 1919.

NEGRU, Ion: *Istoria Dreptului Romanesc*, Nagard Lugoj, 2014.

NEMERE István: *Én, Rákosi Mátyás: egy zsarnok pályafutása*, Szeged, Lazi, 2019.

NEMES Dezső: *A biatorbágyi merénylet és ami mögötte van…*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1981.

NEMESKÜRTY István: *Búcsúpillantás*, Budapest, Szent István Társulat, 2014.

Nemzetgyűlési Napló, 1920, V. kötet, hiteles kiadás, Budapest, Athenaeum, 1920.

Nemzetgyűlési Napló, 1920, VIII. kötet, hiteles kiadás, Budapest, Athenaeum, 1921.

Nemzetgyűlési Napló, 1922, IV. kötet, Budapest, Athaenaum, 1926.

Nemzetgyűlési Napló, 1945, I. kötet, Budapest, Athenaeum, 1946.

Nemzetgyűlés Irományai, IV. kötet, Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt, 1920.

Nemzetgyűlés Irományai, VII. kötet, hiteles kiadás, Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt, 1921.

Nemzetgyűlési Irományok, 1945, I. kötet, Budapest, Athenaeum, 1946.

NIEDERHASUER Emil: *Kelet-Európa története*, Budapest, MTA, 2001.

NYÁRI Gábor: *A Sándor-palotától a ravatalig: Teleki Pál második miniszterelnöksége, 1939-1941*., Budapest, Kairosz Kiadó, 2015.

OLTI Vilmos: A demokratikus államrend vagy a demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló bűntettek, *Jogtudományi Közlöny*, 1947/2, 331-337.

ORMOS Mária: A Vasgárda, *Történelmi Szemle*, 1982, 25/3, 426-443.

ORMOS MÁRIA: *Padovától Trianonig*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1984.

ORMOS Mária: *Mussolini*, Budapest, Pannonica Kiadó, 2001.

ORMOS Mária: *Magyarország a két világháború korában*, Debrecen, Csokonai Kiadó, 1998.

Országgyűlési Napló, 1953, I. kötet, Budapest, 1967.

Országgyűlési Irományok, 1958, Budapest, 1974.

P. MARCU, Liviu (szerk.): *Istoria dreptului romanesc*, II. kötet, Bukarest, 1987.

PAÁL Vince (szerk.): *Magyar sajtószabadság – és szabályozás 1914 – 1989. Előadások a magyar sajtószabadság történetéhez*, Budapest, Médiatudományi Intézet, 2013, 7 – 19.

PAPP Barbara: *A kaszáskeresztesek és Dévaványa: kálvinizmus, ,,szekta," lázadás*, Budapest, Gondolat, 2014.

PAKSA Rudolf: *Szálasi Ferenc és a hungarizmus*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2013.

PAKSA Rudolf: *Magyar nemzeti szocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója*, Budapest, Osiris, 2013.

PAKSY Zoltán: A nemzeti szocialista mozgalmak megszerveződése, párt-és regionális struktúrája Magyarországon az 1930-as években, *Múltunk*, 2009, 54/3, 202-237.

PAKSY Zoltán: *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932-1939*, Budapest, Gondolat, 2013.

PALASIK Mária: A köztársaság kikiáltása és büntetőjogi védelme, *Valóság,* 1996, 39/9, 57-75.

PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség*, Budapest, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 2012.

PÁLFFY Fidél: *Szemelvények a nemzeti szocializmus eszméköréből*, Győr, Magyaróvári Nyomda, 1933.

PERJÉSSY Mihály: A Btk. revíziójáról, *Bűnügyi Szemle* 1912-1913, 1/8, 369-378.

PERJÉSSY Mihály: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvényről, *Miskolci Jogászélet*, 1927/10-11-12, 2-24.

PERJÉSSY Mihály: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvényről (1921. évi III. t.-c.) Debrecen, Studium Könyvkiadó, 1928.

PIRUMOVA, N.: *Bakunyin*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1979.

POLNER Ödön: Jogfolytonosság és ideiglenes alkotmány, *Jogállam*, 1931, 30/3-4, 144-150.

POLT Péter (szerk.): *Új Btk. kommentár*, 5. kötet, Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó, 2013.

PÖLÖSKEI Ferenc: *A köztársasági eszme Magyarországon*, Budapest, Cégér, 1995.

PÖLÖSKEI Ferenc: *Tisza István és kora*, Budapest, Éghajlat Kiadó, 2014.

PRITZ Pál: *A Bárdossy-per*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2001.

PÜSKI Levente: Festetics Sándor, a nyilas gróf politikai pályája, In: VELKEY Ferenc (szerk.): *Történeti Tanulmányok XIII.*, Debrecen, Debreceni Egyetem Történeti Intézet, 2005, 157-168.

PÜSKI Levente: *A Horthy-rendszer*, Budapest, Pannonica Kiadó, 2006.

RAKOVSZKY Iván: A „rendtörvény," *Budapesti Hírlap*, Budapest, 1923, 43/4, 1-2.

RASINGER, Katharina (szerk.): *The last Habsburg emperor*, London, Compiler, 1930.

RÁKOSI Mátyás: *Visszaemlékezések 1892-1925*, I-II. kötet, Budapest, Napvilág Kiadó, 2002.

RÉNYI József: *A gyülekezési jog*, Budapest, 1900.

RÉV Erika: *A népbiztosok pere*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1969.

RÉVÉSZ T. Mihály: A gyülekezési jog polgári-jogi fejlődése Magyarországon, In: KOVÁCS Kálmán (szerk.): *Az állami és jogintézmények változása a XX. század első felében Magyarországon*, Budapest, ELTE-ÁJK, Magyar Jogtörténeti Tanszék, 1983, 165-178.

RÉVÉSZ T. Mihály: Sajtójogi felelősség kérdése a magyar jogban, *Jogtörténeti Szemle*, 1992, 4/1, 48-53.

RÉVÉSZ T. Mihály: A sajtójog metamorfózisa az első világháború esztendeiben Magyaror szágon, *Jogtörténeti Szemle*, 2015, 17/4, 34 – 44.

RÉVÉSZ T. Mihály: A gyülekezési jog magyarországi fejlődéséhez, MEZEY Barna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Kovács Kálmán egyetemi tanár emlékére*, Budapest, Gondolat, 2005, 105-119.

RÉVÉSZ Tamás: A Tanácsköztársaság kérdőjelei, *Rubicon*, 2017, 28/10, 42-49.

ROMSICS Ignác: *Bethlen István – Politikai életrajz*, Budapest, Magyarságkutató Intézet, 1991.

ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*, Budapest, Osiris Kiadó, 2004.

ROMSICS Ignác: *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017.

ROZGONYI Ibolya: A Cseka létrejötte és működése, *Acta Academiae Paedogogicae Nyíregyháziensis*, 1992/1, 137-166.

SALAMON Konrád: *Nemzeti önpusztítás 1918-1920*, Budapest, Korona Kiadó, 2001.

SAN PIETRO, Irene: *The need for a new Espionage Act*, https://bit.ly/328cvha (Utolsó lehívás dátuma: 2019. 11. 03.)

SÁNDOR Aladár: A vétkes bukás fogalmához, *Jogtudományi Közlöny*, 1899, 34/42, 302-303.

SÁRI János: *A hatalommegosztás történelmi dimenziói és mai értelme avagy az alkotmányos rendszerek belső logikája*, Budapest, Osiris Kiadó, 1995.

SCHAFFE Jr, Zechariah: *Freedom of Speech*, New York, Brace and Howe, 1920.

SCHÖNWALD Pál: *A magyarországi 1918-1919-es polgári demokratikus forradalom állam-és jogtörténeti kérdései*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969.

SCHMIDT – PAULI, Edgar: *Horthy Miklós: tengernagy, népi hős és kormányzó*, Budapest, Magánkiadás, 2019.

SCHÖNWALD Pál: *A Károlyi-per*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1985.

SCHWARZ Gusztáv: *Az obstrukczió jogtana*, Budapest, Athenaeum, 1905.

SCHWEITZER Gábor: Közjogi provizórium, jogfolytonosság, új közjogi irány. Az 1919/1920-1944 közötti magyarországi alkotmányjog-tudomány vázlata, *Közjogi Szemle*, 2014, 7/1, 8-17, 7/2, 9 – 20.

SCHWITZER Gábor: A „magyar királyi köztársaságtól" a köztársaságig: az 1946. évi I. törvény visszhangja a korabeli közjogi irodalomban, *Acta Humana: emberi jogi közlemények*, 2017/1., 27-38.

SCHWEITZER Gábor: Vihar egy közjogi szakvélemény körül, avagy közreműködtek-e a Budapesti Tudományegyetem jogászprofesszorai a köztársaság közjogi megalapozásában 1918 novemberében?, *Állam- és jogtudomány*, 2019, 60/3, 59 – 77.

SEBESTYÉN László: *A törvényesség néhány kérdése a Központi Vezetőség határozata után*, Rendőrségi Szemle, 1956, 4/9, 771-773.

SELLERS, Charles MAY, Henry, MCMILLEN, Neil R.: *Az Egyesült Államok története*, Budapest, Maecenas Könyvek, 1995.

SOREL, Georges: *Les illusions des progrés*, Párizs, Riviere, 1911.

State Sedition Laws: Their Scope and Misapplicatios, *Indiana Law Journal*, 1956, 31/2.

STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*, Debrecen, Multiplex Média, 1998.

STIPTA István: Balogh Jenő és a büntető perjog, *Jogtörténeti Szemle*, 2016., 18/1, 31-40.

STIPTA István: Balogh Jenő, az igazságügy refomátus minisztere, *Jogtörténeti Szemle*, 2017, 19/4, 40-45.

STIRNER, Max: *Az egyetlen és tulajdona*, https://bit.ly/2TvW8dm, (www.mek. oszk.hu, Utolsó lehívás dátuma: 2020. 01. 16.)

SZABÓ Ágnes: A konszolidáció kezdete – 1922. In: FÖLDES György, HUBAI László: *Parlamenti választások Magyarországon. 1920-1998.* Budapest, Napvilág Kiadó, 1994.

SZABÓ Éva: Adalékok a Magyar Kommunista Párt szervezeteinek létrejöttéhez (1944 október-1945 május), *Párttörténeti Közlemények*, 1960/1-2, 75-112.

SZABÓ István: A felségsértés tényállása a Csemegi-kódexben, *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, 2001, 29/1, 107-117.

SZABÓ István: *Németország alkotmányfejlődése 1806-1945, különös tekintettel az államszervezeti változásokra*, Budapest, Szent István Társulat, 2002.

SZABÓ István: A királyi trón betöltése körüli viták a két világháború közötti Magyarországon, *Iustum, Aequum, Salutare*, 2006, 2/1-2, 171-189.

SZABÓ István: Károlyi Mihály és a legitimitás kérdése (1918 október – 1919 március), *Rubicon*, 2010, 21/10, 50-51.

SZABÓ István: Történeti alkotmány a polgári korban, *Jogtörténeti Szemle*, 2014/4-2015/1, 99-105.

SZABÓ István: Az államforma rendezése (1920), In: BARABÁS A. Tünde, VÓKÓ György (szerk.): *A Bonis bona discere: Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*, Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2017, 445-458.

SZABÓ István: Az első nemzetgyűlés és a jogfolytonosság, In: KOLTAY András, MOLNÁR Gábor (szerk.): *Bonus Iudex: Ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*, Budapest, PPKE-JÁK, 2018, 383-398.

SZAKÁCS Kálmán: *Kaszáskeresztesek*, Budapest, Kossuth, 1963.

SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 1990.

SZAKÁLY Sándor: Horthy Miklós, Magyarország kormányzója, In: FAGGYAS Sándor (szerk.): *Protestáns Hősök 2*., Budapest, Press Pannonia Media, Amfipressz, 2017, 221-224.

SZÁNTÓ Zoltán: *Egy per – ötven év távlatából*, Budapest, Magvető Kiadó, 1978.

SZÁLASI Ferenc: *Cél és követelések*, Budapest, Egyetemi Nyomda, 1935.

SZÁLASI Ferenc: *Hungarizmus*, H.M., Sydney, 1994.

SZÁRAZAJTAI Incze Kálmán: *Háborúk a nagy háborúk után*, I. kötet, Budapest, Franklin, 1938.

SZERENCSÉS Károly: *„Az ítélet halál" – magyar miniszterelnökök a bíróság előtt*, Kairosz Kiadó, Bp. 2009.

SZERENCSÉS Károly*: A nemzeti demokráciáért, Sulyok Dezső, 1897-1965*, Pápa, Jókai Mór Városi Könyvtár, 1997 – 2009.

SZÉCHY István: A statárium, Budapest, Országos Központi Községi Nyomda, 1932.

SZILÁRD Ödön: *Stirner és bölcselete*, Budapest, Uránia Nyomda, 1910.

SZOBOLEV, A. I., CSURBANOV, L. G., FIRSZOV, F. I., KOROLJOV, Ny. J., REZNYIKOV, A. B., SIRINYA, K. K., SZOKOLOV, E. Ny., ZASZTAVENKO, G. F: *A Kommunista Internacionálé története*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1971.

SZÖLLŐSY Oszkár: *Magyar börtönügy. A szabadságvesztésbüntetések végrehajtása*, Budapest, Magánkiadás, 1930.

SZŐKE Sándor: Sajtótörvény és rendtörvény, *Jogtudományi Közlöny*, 1924, 59/9-10, 69-70.

SZŰCS János: A készülő büntetőkódex és a politikai bűncselekmények, *Jogtudomány Közlöny*, 1947, 2/19-20, 299-302.

TAKÓ Dalma: *A Tanácsköztársaság hatalomra jutása, vázlatos története és a proletárdiktatúra fegyveres erői*, Diskurzus, 2016, 6/1, 59-60.

TARNAI János: *A politikai bűntett*, Pécs, Wessely és Horváth Könyvnyomda, 1917.

TATTAY Levente, PINTZ György, POGÁCSÁS Anett: *Szellemi alkotások joga*, Budapest, Szent István Társulat, 2011.

TIMÁR István: A büntetőjogi analógia alkalmazásának kérdéseiről, *Jogtudományi Közlöny,* 1949, 4/13 – 14, 265 – 272.

TIMÁR István, ÁBRAHÁM Mózes: *A demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946. évi VII. T.-C.,* Athaeneum Kiadása, Budapest, 1946.

TOMCSÁNYI Móric: *Magyarország közjoga*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1932.

TÓTH J. Zoltán: Rendkívüli büntetőjog és halálbüntetés az 1910-es évek Magyarországán, *Themis*, 2007, 49-62.

TÓTH J. Zoltán: *A halálbüntetés intézményének egyetemes és magyarországi jogtörténete*, Budapest, Századvég, 2010.

TÓTH J. ZOLTÁN: A magyarországi rögtönbíráskodásra (statáriumra) vonatkozó anyagi jogi és eljárásjogi szabályozás a XX. században, *Hadtudomány*, elektr. péld. 2010, 1-30.

TÓTH J. Zoltán: A halálbüntetés szabályozása a Horthy-korszakban és a II világháború éveiben, *Jogtörténeti Szemle*, 2010/12, 52-60.

TÓTH J. Zoltán: Rögtönbíráskodásra vonatkozó jogi szabályozás a Horthy-korszakban, *Hadtudomány*, 2010, 20/4, 122-131.

TÓTH J. ZOLTÁN: A rögtönbíráskodás története Magyarországon, *Iustum, Aequum Salutare*, 2017, 13/4, 143-177.

TÖRÖK András: *Szálasi álarc nélkül: öt év a Szálasi mozgalomban*, Budapest, Fővárosi Nyomda, 1941.

TŐKÉCZKI László: *Tisza István eszmei, politikai arca*, Budapest, Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 2018.

TURBUCZ Dávid: *Horthy Miklós*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2018.

UDVARVÖLGYI Zsolt: *Meskó Zoltán – Egy politikai pályakép, PhD-disszertáció*, Miskolc, Miskolci Egyetem, 2009.

Új Idők Lexikona, 7-8. kötet, Budapest, Eöttevényi, Singer és Wolfner Irodalmi Rt., 1937.

ÚJLAKI Miklós: *A magyar magánjog módosulásai Csehszlovákiában.* Budapest, Grill Kiadó, 1931.

UNGHVÁRY Sándor: *Mit láttam az Andrássy úti nyilasházban? A hungarizmus élete és bukása*, Kaposvár, Uj-Somogy Nyomda és Lapkiadó, 1939.

UNGVÁRY Krisztián, MERUK József: *Rákosi Mátyás eltitkolt szolgálatai*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

URBÁN Aladár: Gróf Batthiány Lajos pöre – a diszkreditáló vádpont, *Századok*, 2007, 141/3, 613-633.

VARGA Krisztián: *Ellenség a baloldalon*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2015.

VARGA László, SIPOS Péter, SIPOS András, NYERGES András (szerk.): *Imrédy Béla a vádlottak padján*, Budapest, Osiris Kiadó, 1999.

VARGA Norbert: Ideiglenesség és jogfolytonosság: Történeti intézmények szerepe a magyar alkotmányozásban, *De iurisprudentia et iure publico*, 2011, 5/2, 312-324.

VARGHA Ferenc: A jogfolytonosság, *Jogtudományi Közlöny*, 1925, 60/9, 65-67.

VARGYAI Gyula: *A biatorbágyi merénylet, merénylet a merénylet ellen*, Budapest, Paktum, 2002.

VAS Zoltán: *16 év fegyházban*, Budapest, Szikra Kiadó, 1948.

VAS Zoltán: *Viszontagságos életem*, Budapest, Magvető Kiadó, 1980.

VASS Henrik: A Magyar Kommunista Párt, 1945, *História*, 1991,13/5-6, 47-54.

VASS Henrik, BASSA Endre, BETLEN Oszkár, KABOS Ernő, FARKAS Sándor, VÉRTES Róbert: *Munkásmozgalom-történeti lexikon*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1972.

VÁGÓ János: A közveszélyes munkakerülőkről szóló törvényjavaslat, *Jogállam*, 1913, 12/6, 486-489.

VÁMBÉRY Rusztem: A rendjavaslat, *Jogtudományi Közlöny*, Budapest, 1921, 56/6, 41-42.

VÁMBÉRY Rusztem: A valótlanság bizonyítása a rendtörvényben, *Jogtudományi Közlöny*, 1921, 56/17, 130-131.

VERESS Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete*, Kolozsvár, Forum Iuris, 2018.

VIDA Ferenc: *Az ítélkezés eszmei színvonalának emelése és a perek osztálytartalmának vizsgálata*, Jogtudományi Közlöny, 1956, 11/7, 409-420.

VIDOR Gyula (szerk.): *Nemzetgyűlési almanach 1920-1922*, Budapest, Magyar Lap-és Könyvkiadó Rt., 1921.

VISINSZKIJ, A. J.: *A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1952.

VORBAUM, Thomas, BOHLANDER, Michael (szerk.): *A modern history of German Criminal Law*, Berlin, Heidelberg, Springer-Verlag, 2014.

WALLACE, M. G.: Consitutionality of Sedition Laws, *Virginia Law Review*, 1920, 6/6, 385-399.

WALTER, Hannes: Uprising of December 1, 1924, *Baltic Defence Review*, 1999/2, 129-140.

WERNER E. Rezső: *A magyar büntetőjog kézikönyve*, Budapest, Hornyánszky Viktor Hozomány, 1898.

WIENER Imre: Jogfolytonosság és megszakítottság a történeti alkotmányosság rendjében, *Közjogi Szemle*, 2017, 10/3, 22-32.

WRIGHT, Kristiana: *Eugene V. Debs at Canton, Ohio: Revolutionary Socialism and Rhetorical Agency*, 2016. https://bit.ly/34l5vyO (Utolsó lehívás dátuma: 2019. 11. 03.)

ZÉTÉNYI Zsolt: *A szentkorona-eszme mai értelme*, Budapest, Püski Kiadó, 1997.

ZINNER Tibor: *Az ébredők fénykora, 1919-1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.

ZINNER Tibor: Adalékok a szovjet koncepciós perek hátteréhez 1-2, *Belügyi Szemle*, 1990, 28/7, 76-84., 28/8, 74-82.

ZINNER Tibor: *XX. századi politikai perek – A magyarországi eljárások vázlata*, Budapest, Rejtjel Kiadó, 1999.

ZINNER Tibor: Minden bírósági ügy az osztályharc egyik epizódja, *Jogtörténeti Szemle*, 2006, 8/3, 8 – 14.

ZINNER Tibor, RÓNA Péter: *Szálasiék bilincsben*, I-II. kötet, Budapest, Lapkiadó Vállalat, 1986.

ZLINSZKY János: A szentkorona-tan – „mai érvényben", *Magyar Szemle*, 2006, 15/1-2, 177-182.

ZÖLDY Miklós: Kivételes büntető hatalom, Budapest, Stephaneum Kiadó, 1942.

9. INTERNETES FORRÁSOK

1902 April 3. New York Criminal Anarchy Act signed, *Today in civil liberties history*, https://bit.ly/2PqfTTi (www.todayinclh.com, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 08. 29.)

50/1923. Zákon na ochranu republiky, https://bit.ly/3fMqqB3 (www. noveaspi.sk., Utolsó lehívás dátuma: 2020. 07. 22.)

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, https://bit.ly/39uLVE5, (www.netjogtar.hu, Utolsó lehívás dátuma: 2020. 07. 26.)

Agitprop, kifejezés https://bit.ly/2tjqTal (www.wikiszotar.hu, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 12. 30.)

A. Mitchell Palmer Article, https://bit.ly/2HMeRLp (www.britannica.com, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 08. 29.)

A Reggel, https://goo.gl/ZQQvNx (www.adatbank.sk, Szlovákiai Magyar Adatbank, utolsó lehívás dátuma: 2020. 06. 08.)

A Reggel, https://goo.gl/oknGjv (www.arcanum.hu, utolsó lehívás dátuma: 2018. október 11.)

ASP, David, FISHER, Deborah: Espionage Act of 1917 (1917), *The first Amendment Encyclopedia*, Presented by John Seigenthaler Chair of excellence in first amendment studies, https://bit.ly/2HxzR8y (www.mtsu.edu.com, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 08. 29.)

Bécsi Magyar Újság, https://bit.ly/38gcxXR, (www.onb.ac.at, Österreichische Nationalbibliothek, utolsó lehívás dátuma: 2019. 03. 26.)

Estonia, History Article, https://bit.ly/2lCG9eC (www.britannica.com, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 09. 04.)

Fábiánus Társaság, https://goo.gl/ysbYGu (www.arcanum.hu, utolsó lehívás dátuma: 2018. november 29.)

Gesetz zum Schutze der Republik, https://bit.ly/2k0wRcb (www.documentarchiv.de, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 08. 30.)

Keleti Újság, https://bit.ly/2TirJ2i, (www.arcanum.hu, utolsó lehívás dátuma: 2019. 03. 26.)

KENYERES Ágnes (szerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990.*, Magyar Elektronikus Könyvtár, Landler Jenő életrajza, https://bit.ly/36JzCRJ (Utolsó lehívás dátuma: 2019. 12. 17.)

Linder Béla, életrajz, https://bit.ly/2QRfuXZ (www.arcanum.hu, Utolsó lehívás dátuma: 2020. 09. 03.)

Magyar Tribune, https://bit.ly/2t7CnhN, (www.flps.newberry.org, Foreign Language Press Survey, utolsó lehívás dátuma: 2019. 03. 26.)

Molnár René, életrajz, https://bit.ly/3jrTNde (www.arcanum.hu, Utolsó lehívás dátuma: 2020. 08. 29.)

Nánási László, életrajz, https://bit.ly/2YLQMwK (www.arcanum.hu, Utolsó lehívás dátuma: 2020. 08. 29.)

Pieter Jelles Troelstra Article, https://bit.ly/2JIdDRZ (www.britannica.com, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 11. 03.)

The Espionage Act of 1917, https://bit.ly/2pBJlcX (www.digitalhistory.uh.edu, Utolsó lehívás dátuma: 2019. 11. 03.)

The Sedition Act of 1918, https://bit.ly/2NArpaL (Utolsó lehívás dátuma: 2019. 11. 03.)

10. LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

A *Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára* , 46. fond *Balogh Jenő iratai,* 1.doboz

Budapest Főváros Levéltára, a Budapesti Királyi Ügyészség és a Büntetőtörvényszék iratai és a Fogolytörzskönyvek

HU-BFL-1919-IV-3-120.

HU-BFL-VII.5.c-1919-3298.

HU-BFL-VII.18.d-13/8784-1919.

HU-BFL-VII.5.c-9170-1921.

HU-BFL-VII.5.c-2687-1922.

HU-BFL-VII.5.c-15845-1922.

HU-BFL-VII.5.c-4174-1923.

HU-BFL-VII.18.d-05/0323-1923.

HU-BFL-VII.5.c-2287-1924.

HU-BFL- VII.5.c-13349-1924.

HU-BFL-VII.18.d-20/0018-1924.

HU-BFL-VII.18.d-20/0004-1924.

HU-BFL-VII.18.d-20/001-1925.

HU-BFL-VII.5.c-4632-1925.

HU-BFL-VII. 5. c. 8771/1925.

HU-BFL-VII.18.d-03/0338-1926.

HU-BFL-VII.5.c-5506-1927.

HU-BFL-VII.18.d-03/0102-1927.

HU-BFL-VII.18.d-20/004-1927.

HU-BFL-VII.18.d-20/0002-1929.

HU-BFL-VII.18.d-20/0005-1930.

HU-BFL-VII.18.d-20/0012-1930.

HU-BFL-VII.18.d-20/0025-1930.

HU-BFL-VII.5.c-3988-1930.

HU-BFL-VII.18.d-03/0576-1930.

HU-BFL-VII.18.d-20-0056-1931.

HU-BFL-VII.5.c-4286-1931.

HU-BFL-VII.18.d-20/006-1931.

HU-BFL-VII.5.c-9010-1931.

HU-BFL-VII.5.c-0398-1931.

HU-BFL-VII.18.d-20-0056-1931.

HU-BFL-VII.18.d-03/0363-1932.

HU-BFL-VII.18.d-03/0175-1932.

HU-BFL-VII.5.c-9038-1932.

HU-BFL-VII.5.c-11649-1932.

HU-BFL-VII.5.c-7384-1932.

HU-BFL-VII.5.c.5042/1937.

HU-BFL-VII.5.c-2134-1939.

HU-BFL-VII.18.d-03/0619-1939.

HU-BFL-VII.102a-fogoly-1919-885.

HU-BFL-VII.101.e-fogoly-III-2490.

HU-BFL-VII.102.a-fogoly-1922-5776.

HU-BFL-VII.102.a-fogoly-1923-2101.

HU-BFL-VII.102.a-fogoly-1922-5786.

HU-BFL-VII.102.a-fogoly-1922-5787.

HU-BFL-VII.101.c-fegyenc.I-9021

HU-BFL-VII.101.c-fegyenc.I-9022.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára,

Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867-1944, MNL-OL-W12-K27, 1913. 03. 10, 1918 11. 01 – 1919. 03. 21.

HU-MNL-P 2261-12-1/b.

HU-MNL- P 2294.

Pest Megyei Levéltár, VII.1-b-897,898, 899. doboz-11571-1931.

Politikatörténeti Intézet Levéltára

PIL – VI – 794. fond – *Bóta Ernő iratai*

PIL – VI – 858. fond – *Gerő Ernő iratai* – 2. ő.e.

PIL – VI – 823. fond – *Hámán Kató és Tóth György iratai*

PIL – VI – 776. fond – *Hirossik János iratai*

PIL – VI – 709. fond – *Kun Béla iratai*

PIL – VI – 768. fond – *Lengyel Gyula, Lengyel Gyuláné és Lengyel Judit iratai*

PIL – VI – 876. fond – *Linder Béla iratai*, 1. ő.e.

PIL – VI – 720. fond – *Rákosi Mátyás iratai*

PIL – VI – 793. fond – *Révai József iratai*

PIL – VI – 771. fond – *Münnich Ferenc iratai*

PIL – VI – 686. fond- *Sallai Imre és Fürst Sándor iratai*-78 ő.e.

PIL – VI – 786. fond – *Szamuely Tibor és Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán iratai*

11. KORABELI SAJTÓ

8 Órai Újság: 1923, 9/118.
1924, 10/53.
1925, 11/80.
1925, 11/216.
1937, 23/92.
1937, 23/112.
1937, 23/180.
1937, 23/182.
1938, 24/110.
1938, 24/146.
1938, 24/186.

Az Est: 1919, 10/46.
1919, 10/47.
1919, 10/48.
1922, 13/215.
1923, 14/83.
1923, 14/107.
1923, 14/118.
1923, 14/251.
1923, 14/253.
1923, 14/256.
1923, 14/118.
1924, 15/88.
1924, 15/179.
1925, 16/215.
1925, 16/218.
1925, 16/224.
1925, 16/225.
1925., 16/260.
1925, 16/144.
1926, 17/175.
1927, 18/48.
1927, 18/51.
1927, 18/76.
1927, 18/79.
1927, 18/85.
1927, 18/83.
1927, 18/255.
1931, 22/5.
1931, 22/210.
1931, 22/215.
1931, 22/216.
1932., 23/163.
1932, 23/164.
1932, 23/165.

1932, 23/167.
1932, 23/168.
1932, 23/169.
1937, 28/93.
1937, 28/112.
1937, 28/205.
1937, 28/226.
1937, 28/272.
1937, 28/273.
1938, 29/50.
1938, 29/114.
1938, 29/125.
1938, 29/150.
1938, 29/190.
1939, 30/29.
1939, 30/30.
1939, 30/31.
1939, 30/40
1939, 30/41.
1939, 30/43.
1939, 30/52.
1939, 30/109.
1939, 30/112..

Bécsi Magyar Újság: 1923. 5/39.
1923, 5/49.
1923, 5/61.
1923, 5/233.
1923, 5/246.
1923, 5/264.

Budapesti Hírlap: 1923, 43/118.

Californiai Magyarság: 1923, 2/10.

Erdélyi Lapok:1933, 2/41.
1933, 2/49.
1933, 2/54.
1933, 2/56.
1933, 2/62.

Keleti Újság: 1933, 16/54.
1933, 16/65.
1934, 17/78.
1934, 17/79.
1934, 17/88.

Magyar Köztársaság: 1911, 1/1.
1911, 1/6.
1912, 2/2.

1912, 2/3.
1912, 2/4.
1912, 2/5.
1912, 2/6.
1912, 2/11.
1912, 2/12.
1913, 3/1.
1913, 3/2.

Magyar Kisebbség: 1933, 12/6.
1933,12/9.
Magyar Tribune: 1923, 9/4.
1923, 9/6.

Népszava: 1913, 41/139.
1913, 41/144.
1918, 46/293.
1918, 46/297.
1919, 47/46.
1922, 50/215.
1923, 51/56.
1923, 51/59.
1923, 51/83.
1923, 51/104.
1923, 51/196.
1923, 51/197.
1923, 51/223.
1923, 51/255.
1923, 51/256.
1923, 51/269.
1924, 52/44.
1924, 52/53.
1925, 53/79.
1925, 53/141.
1925, 53/230.
1927, 55/48.
1927, 55/51.
1927, 55/57.
1927, 55/58.
1927, 55/61.
1927, 55/84.
1927, 55/236.
1927, 55/237.
1927, 55/255.
1931, 59/4.
1931, 59/5.
1931, 59/213.
1931, 59/219.
1932, 60/157.
1932, 60/161.

1932, 60/163.
1937, 65/111.
1937, 65/178.
1937, 65/226
1937., 65/272.
1938, 66/74.
1938, 66/125.
1938., 66/151.
1938, 66/186.
1938, 66/191.

Pesti Hírlap: 1913, 35/144.
1919, 41/35.
1919, 41/45.
1919, 41/47.
1919, 41/48.
1919, 41/49.
1919, 41/54.

Prágai Magyar Hírlap: 1923, 2/158.
1923, 2/175.
1923, 2/176.
1923, 2/181.
1923, 2/187.
1923, 2/194.
1923, 2/196.
1923, 2/206.
1923, 2/216.

Vaba Maa (magyar címe: Szabad Föld) 1925, 17/39.

12. JOGFORRÁSOK

12.1.: Törvények

A miniszterium alakitására vonatkozó 1847/8 évi III. tc. 12. § módosításáról szóló 1867. évi XII. törvény

A büntetőtörvénykönyvről szóló 1878. évi V. törvény

A kihágásokról szóló 1879. évi XL. törvény

A közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló 1881. évi III. törvény

Budapest fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi XXI. törvény

A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvény

A honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvény

A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló 1912. évi LXIII. törvény

A közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913. évi XXI. törvény

A választójog büntetőjogi védelméről szóló 1913. évi XXIII. törvény

A király megsértéséről és a királyság intézményének védelméről szóló 1913. évi XXXIV. törvény

A hatóságok büntetőjogi védelméről szóló 1914. évi XL. törvény

A becsület védelméről szóló 1914. évi XLI. törvény

A sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvény

Az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvény

A háború esetére szóló kivételes hatalom meghosszabbításáról szóló 1920. évi VI. törvény

A rögtönbíráskodás kiterjesztéséről szóló 1920. évi XXXVIII. törvény

Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény

IV. Károly Ő Felsége uralkodói jogainak és a Habsburg – ház trónöröksödésének megszüntetéséről szóló 1921. évi XLVII. törvényt

A M. Kir. Honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvény

A m. kir. állami rendőrség és a m. kir. csendőrség létszámának, kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról szóló 1922. évi VII. törvény

Trianoni Békeszerződés katonai rendelkezései között foglalt egyes tilalmak és korlátozások végrehajtásáról szóló 1922. évi XI. törvény

Az 1922/1923. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1922. évi XVII. törvény

Az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről szóló 1938. évi XVI. törvény

Az egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélésekről szóló 1938. évi XVII. törvény

A népbíróságokról szóló 1945. évi VII. törvény

Magyarország államformájáról szóló 1946. évi I. törvény

A demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvény

A büntetőjog általános részéről szóló 1950. évi II. törvény

12. 2.: Rendeletek

1508/1878. sz. B. M. rendelet

A csendőrség és a helyi rendőrség szolgálati tárgyában hozott 1883/53.081 sz. belügyminiszteri rendelet

A gyorsított bűnvádi eljárás módosított és kiegészített szabályainak megállapításáról szóló 9550/1915. sz. I. M. E. rendelet

A gyorsított bűnvádi eljárás rendes szabályainak újabb megállapításáról életbeléptetéséről szóló 2731/1917. sz. ME. rendelet

A személyi és anyagi leszerelés végrehajtásáról szóló 29.671/1918. sz. H. M. rendelet

A sajtó szabadságáról szóló 1918. évi II. néptörvény

A népköztársasági államforma védelméről szóló 1919. évi XI. néptörvény

A gyorsított bűnvádi eljárás rendes szabályainak alkalmazásának megszüntetéséről és a rögtönbíráskodási eljárási szabályok kivételes alkalmazásáról szóló 6563/1921. sz. M. E. rendelet

Az 1922. évben összeülő nemzetgyűlés tagjainak összehívásáról szóló 2200/1922. sz. M. E. rendelet

6976/1922 sz. M E. rendelet

29.307/1923. sz. I. M. E. rendelet

135/1924. sz. I. M. E. rendelet

Horogkeresztes-jelvény használatának eltiltásáról szóló 145.500/1933. sz. B. M. rendelet

A politikai pártszervezetek egyenruha viselésének eltiltásáról szóló 115.000/1932. sz. számú B. M. rendelet

101.300/1939. sz. B. M. rendelet

101.300/VII.a. B.M. rendelet

12.3.:Jogszabálygyűjtemények

1879-ik évi XL. törvényczikk a magyar büntetőtörvénykönyvről, a kihágásról, Budapest, Hornyánszky Viktor, 1879.

Acts of the One Hundred and Twenty-Sixth Legislature of the State of New Jersey and Fifty – Eights under the New Constitution, Trenton N. J., The J. L. Murphy Publishing Co. Printer, 1902.

A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása

A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati körére vonatkozó törvényes rendelkezések kivonatos gyűjteménye, hivatalos kiadás, Budapest, Várnay és Fia, 1908.

Az 1885. évi január 15-iki katonai büntető törvény a bűntettekről és vétségekről, Budapest, M. Kir. Honvédelmi Minisztérium, 1901.

Belügyi Közlöny, XXIV/ 1. félév, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1919.

EDVI ILLÉS Károly-DEGRÉ Miklós: *A magyar büntetőtörvénykönyvek zsebkönyve*, Budapest, Révai Testvérek Irod. Intézet R.-T, 1924.

FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve*, Budapest, Franklin, 1895.

FAYER László (szerk.): *Az 1843-iki Büntetőjogi javasatok anyaggyűjteménye,* I-IV. kötet Budapest, MTA, 1896-1902.

Igazságügyi Közlöny, 1924, 33/1.

Igazságügyi Közlöny, 1923, 32/8.

LŐW Tóbiás (szerk.): *A magyar büntető törvénykönyv a bűntettekről és vétségekről (1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. I-II. kötet.* Budapest, Pesti Könyvnyomda - részvénytársaság, 1880.

Magyarországi Rendeletek Tára, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1883.

Magyarországi Rendeletek Tára, Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 1915.

Magyarországi Rendeletek Tára 1918, I-IV, Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt, 1918.

Magyarországi Rendeletek Tára, 1919, Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt, 1919.

Magyarországi Rendeletek Tára, 1921, Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt, 1922.

Magyarországi Rendeletek Tára, 1923, Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt, 1924.

Magyarországi Rendeletek Tára, 1931, Budapest, Fővárosi Nyomda Rt., 1932.

Magyarországi Rendeletek Tára 1932, Budapest, Fővárosi Nyomda Rt., 1932.

Magyarországi Rendeletek Tára 1933, Budapest, Fővárosi Nyomda Rt, 1934.

TÉRFY Gyula (szerk.): *Igazságügyi Zsebtörvénytár*, Budapest, Grill Kiadó, 1930.

12.4.: Döntvénytárak

ÁVÉDIK Félix (szerk.): *A Jogi Hírlap döntvénytára*, I. kötet, Budapest, Jogi Hírlap Kiadása, 1931.

ÁVÉDIK Félix (szerk.): *A Jogi Hírlap döntvénytára*, II. kötet, Budapest, Jogi Hírlap Kiadása, 1934.

ÁVÉDIK Félix (szerk.): *A Jogi Hírlap döntvénytára*, IV. kötet, Budapest, Jogi Hírlap Kiadása, 1941.

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi döntvénytár*, IX. kötet, Budapest, Franklin Kiadó, 1916.

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*, XV. kötet, Franklin Kiadó, 1923.

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár,* XVI. kötet, Franklin Kiadó, 1924.

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár,* XVII. kötet, Budapest, Franklin Kiadó, 1925.

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*, XVIII. kötet, Budapest, Franklin Kiadó, 1926.

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*, XIX. kötet, Budapest, Franklin Kiadó, 1927.

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár,* XX. kötet, Budapest, Franklin Kiadó, 1928.

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*, XXI. kötet, Budapest, Franklin – Társulat, 1929.

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*, XXII. kötet, Budapest, Franklin Kiadó,1930.

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*, XXIII. kötet, Budapest, Franklin Kiadó, 1931.

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár,* XXV. kötet, Budapest, Franklin Kiadó, 1933.

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*, XXVI. kötet, Budapest, Franklin Kiadó, 1934.

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*, XXVII. kötet, Budapest, Franklin Kiadó, 1935.

13. RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

13.1.: Jogszabály rövidítések

A IV. Károly Ő felsége uralkodói jogainak és a Habsburg-ház trónörökösödésének megszüntetéséről szóló 1921. évi XLVII. törvény	detronizációs tv.
A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása	BHÖ
A kihágásokról szóló 1879. évi XL. törvény	Kbtk.
A bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló 1897.évi XXXIV. törvény	Bpé.
A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvény	Bp.
A honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvény	Hkbp.
A király megsértéséről és a királyság intézményének védelméről szóló 1913. évi XXXIV. törvény	Kms.
A becsület védelméről szóló 1914. évi XLI. törvény	Bv.
A sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvény	St.
Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény	Átv.
A büntetőjog általános részéről szóló 1950. évi II. törvény	Btá.

13.2.: Pártok és szervezetek rövidítése

Fekete Front	FF
Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége	KIMSZ

Kommunisták Magyarországi Pártja	KMP
Központi Bizottság	KB
Magyar Kommunista Párt	MKP
Magyar Szocialista Munkáspárt	MSZMP
Nemzeti Akarat Pártja	NAP
Nemzeti Szocialista Földműves-és Munkáspárt	NSZFMP
Nemzeti Szocialista Magyar Dolgozók Pártja	NSZMD
Országos Köztársasági Párt	OKP
Pártrend-és Pártvédelmi Osztag	PV
Szociáldemokrata Párt	SZDP